

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

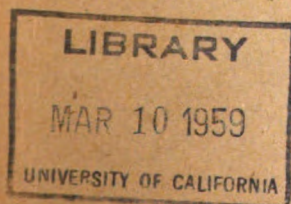
уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Блажа*
(Скопље), д-ра *Нахиџгала Рајка* (Љубљана), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад),
д-ра *Стевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васа* (Скопље),
д-ра *Храсије Маја* (Загреб)

XXII КЊ. 1—4 ^{IV}

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

БЕОГРАД
1957—1958

Slog Izdavačke ustanove „Naučno delo“, Beograd, Vuka Karadžića ul. 5
Štampa i povez: Grafičko preduzeće „Akademija“, Beograd, Kosmajaska ul. 28

PG1
J8
v. 22
MAIN

Ова се књига посвећује IV Конгресу слависта
у Москви септембра месеца 1958

САДРЖАЈ XXII КНИГЕ

Расправе и чланци	страна
1. А. Белич: Падежна система и происхождение предлогов — Извод	1— 17
2. М. Стевановић: Начин одређивања значења глаголских времена — Резюме	19— 48
3. Никола Радојчић: Струшки рукопис Душанова законика	49— 63
4. И. Грицкат: О неким видским особеностима српскохрватског глагола — Резюме	65—130
5. А. Белич: Природа и происхождение существительных субъективной оценки — Извод	131—139
6. Милка Ивић: Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику — Zusammenfassung	(141—166)
7. Ђорђе Сп. Радојчић: Друго „Посланије“ Светогорског проте Гаврила угарском краљу Јовану Запољн (из 1534 год.) — Résumé	167—177
8. Павле Ивић: Значај лингвистичке географије за упоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима — Zusammenfassung	179—206
9. Миљивој Павловић: Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса — Résumé	207—239
10. Sreten Živković: Ruske riječi u Stullijevu rječniku — Резюме	241—264
11. Ђорђе Сп. Радојчић: Григоровичева Ирмологија — Résumé	265—268
12. М. Павловић: Врџа — cf. ἄρπαξ, ἀρπάξω	269—270
13. М. Павловић: Sāla — vulg. sōl(e)a, sōlum	271—272
14. Х. Поленковић: Доситеј Обрадовић кај Македонците — Резюме	273—288

VI

Критика

	страна
1) Миливој Павловић: И. И. Толстой, Сербско-хорватско-рускији словарь. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1957 . . .	289—296
2. И. Грицкат: Лексикографическији сборник. Вып. I. Академия наук СССР, Институт языкознания. Москва 1957 . . .	296—303
3. Аница Шаулић: Пословицы русского народа, Сборник В. Даля. Москва, Гослитиздат, 1957, стр. 990. В. П. Аникин, Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Москва, Учпедгиз, 1957, стр. 239	303—313
4. Берислав М. Николић: Mate Hraste: Bibliografija radova iz dijalektologije antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. — Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. I 387—479	313—316
5. Берислав М. Николић: Stjepan Pavičić: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, Djela JAZU, knj. 47 (Загреб 1953) 1—356 + (5 карата) велика 8°	316—325
6. Мил. Павловић: Два речника српскохрватског језика (за италијански и француски језик)	325—330
7. Мил. Павловић: Слово за празнице Кирила Пејчиновића, Редакција и предговор Блаже Конески	330—332
8. Мил. Павловић: Hamm J., Hraste M., Guberina P., Govor otoka Suska (Hrvatski dijalektološki zbornik 7—211, Zagreb 1956)	333—337

Хроника

1. Бранислава Аранђеловић-Живковић: Први конгрес југословенских слависта	339—344
--	---------

Библиографија

Скраћенице	345—346
I Филозофија и језик	346—351
II О словенској језичкој заједници и словенским језицима	351—353
III Етимологија, историја речи, тумачење речи, збирке речи	353—370
IV Несловенски језици	371—387
V Балканологија	388—389
VI Старословенски језик	389—390
VII Српскохрватски језик	
а) Фонетика (експериментална, физиолошка, фонологија)	390—391
б) Граматика и граматичка питања	391—407

	страна
в) Савремени књижевни језик	407—416
г) Дијалекти	416—419
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.	419—427
ђ) Историја српскохрватског језика	428—431
е) Метрика	431—432
ж) Стил	432—433
з) Методика наставе књижевног језика	433—441
и) Терминологија	441—443
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)	443—449
VIII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрват- ског и ког страног језика)	450—454
IX Биографије, аутобиографије и сл. грађа	454—460
X Библиографија	460—462
XI О становништву	462—467
XII Различно	467—482
XIII Македонски језик	482—489
XIV Словеначки језик	489—498

Регистар

Предметни регистар	499—500
Регистар речи	501—510
Регистар имена	511—522

ПАДЕЖНАЯ СИСТЕМА И ПРОИСХОЖДЕНИЕ ПРЕДЛОГОВ

Нет никакого сомнения, что в индоевропейском языке предлоги уже существовали. Вопрос только в их употреблении. Что они употреблялись как префиксы для различного более близкого определения глаголов — это тоже ясно, но несомненно также, что они были оформлены уже в упомянутое время и как предлоги в нашем смысле этого слова.¹

Для того, чтобы понять сущность этой языковой категории, необходимо, как мне кажется, остановиться прежде всего на основных значениях косвенных падежей и на их общем происхождении. Но так как это потребовало бы обширных и всесторонних обсуждений, для которых тут нет места, то я остановлюсь только на критических замечаниях о косвенных падежах, которые являются результатом моих исследований, отчасти печатающихся, а отчасти уже напечатанных (О језичкој природи и језичком развиту II т., гл. X; ср. также I т. гл. XVII, XXI, XXIV—V).

1.

Мне приходилось несколько раз говорить о том, что падежные отношения не что иное как отношения между понятиями предмета и другими понятиями, означаемыми различными категориями слов. Так Brugmann говорит и о значениях самих падежей (т. е. зависимых падежей): они стоят в зависимых отношениях к глаголу и к существительным (местоимениям).² Рассматривая

¹) Вопреки утверждению де Соссюра „В индоевропейском языке не было предлогов“ (Курс общей лингвистики, Москва, 1933, 165), Бругманн недвусмысленно утверждает противоположное (Grundriss II², 2, 1911, 762: „Übergang von adverbialer Funktion eines Wortes zu präpositionaler Geltung muss schon in der Idg. Urgemeinschaft in weitem Umfang stattgefunden haben, und diese Art der Bildung von engeren syntaktischen Gruppen im Satz hat sich von jener Zeit an bis auf den heutigen Tag in allen Sprachzweigen immer von neuem vollzogen“).

² KVglGr. II 417.

значения падежей и Бругманн и Дельбрюк и др. группируют их по окончаниям и значениям, которые являются в различных индоевропейских языках. По моему, они относятся к очень поздней эпохе. В это время получились уже традиционные результаты основных значений падежей в их применении. Значит, это не основные их значения. Вообще, если взять все основные значения падежей, предлагаемые Бругманном или кем-нибудь другим из младограмматиков (Дельбрюком, Гиртом и под.), то не трудно убедиться, что тут имеется уже полная реализация употребления основных значений падежей в различных ситуациях; напр., если взять творительный падеж, то значения социатива (или коммитатива), с одной, и инструменталю, с другой стороны, представляют значение „общности“ в различных применениях. Однако, для меня в данном случае является существенным: 1) определить в каких условиях создаются основные значения падежей и 2) как их можно определить.

Я думаю, что основные значения зависимых падежей можно встретить там, где отношение зависимости не нарушено ничем, где оно является в чистом виде. Таков случай, прежде всего, в сложных словах, в которых имеются или корни слов или основы, а затем у производных прилагательных. В производных прилагательных имеется налицо более близкое определение существительного существительным, напр. нем. *Waldbaum*, в котором *Wald*, хотя оно и существительное, появляется в функции прилагательного. Отсюда вытекает несомненный факт, что часто в славянских языках употребляемые окончания прилагательных (напр. -ьнъ, -ьна, -ьно и под.) показывают только, что в данном случае существительное в функции прилагательного.⁸

Если взять эти две категории, не трудно прийти к заключению, что действительно отношения основ существительных к другим словам, которые ими определяются, — представляют значения падежных отношений, как это можно видеть у меня в выше приведенной ссылке. В этих случаях, понятно, имеются отношения, только напоминающие падежные значения, окончательно сложившиеся, а не дающие их в готовом виде. Они даже многочисленнее падежных значений, но, главным образом, сводятся к отношениям между понятиями, которые в конечном итоге и дали определенные падежные значения.

⁸ Ср. и то и другое у меня *О језичкој природи II књ.*, гл. XV, т. 2, I књ., IV, т. 65.

2.

Я уже давно пришел к заключению, что самое общее значение всех зависимых падежей — их зависимое отношение, остающееся у них всегда присущим и при различных изменениях, которым оно подвергается. Это, собственно, — отношение одного предмета к другому понятию предмета или какой-нибудь особенности (глагола или прилагательного). Это — общее значение родительного падежа, а у других падежей оно превратилось в другие значения-отношения. Так, в дательном оно превращается в значение предназначения (по-сербски „наменѣ“), в винительном в дополнение⁴, в творительном в отношении „общности“ и в местном — в отношении места (какое место, это зависит от реализации этого отношения, напр. долъ или долоу „в долине“, а потом „внизу“ и под., горъ „на горъ“, на верху“ и под.).

Можно было бы спросить — на основании чего можно первоначальное значение падежей определять таким образом. На это следует ответить: 1) если считать, что все наши падежи сводятся к пяти категориям: к родительному падежу, заключающему в себе и отложительный падеж, дательному, винительному, творительному и местному, то, по моему мнению, их реальное осуществление, породившее наши общие индоевропейские значения падежей, и сводится к указанным значениям отношений. Что касается родительного падежа, который мог бы возбуждать сомнения, — о нем см. ниже; 2) я думаю, что на такие падежные отношения указывают и сложные слова и производные отыменные прилагательные.

Все падежи-отношения получают реальное значение при актуализации: таким образом, при применении к лицу творительный превращается в социатив, при применении к вещи — в инструменталь и т.п. Что касается родительного падежа, тут можно сказать, что полная стабилизация его реализации установилась довольно поздно, я думаю, только в отдельной жизни индоевропейских языков, хотя некоторые общие условия его развития в отдельных индоевропейских языках имелись уже в праиндоевропейском языке. Поэтому эти значения и не совпадают вполне в этих языках. Очень поучителен в этом отношении индийский язык,

⁴ Если сказать объект (предмет), как это делает Дельбрюк, то этим суживается его значение: прямое дополнение глагола может быть очень разнообразным, хотя оно соответствует винительному падежу.

как я уже указывал.⁵ В нем рядом с некоторыми падежами *adhikarana* (локатив), *kartar* (инструменталь) употребляется родительный падеж, и притом родительный падеж употребляется одинаково в роли всех зависимых падежей. Это для меня значит, что родительный падеж, имея значение общей зависимости, употребляется и рядом с известными падежами уже вполне сформировавшимися. Только в течение исторической жизни индоевропейских языков углублены дифференциальные значения родительного падежа, что обозначало и освобождение его от значения общей зависимости. Основные значения падежей, как видно из приведенных значений, собственно, падежные отношения, т.е. известного рода отвлеченные значения падежей. Такое значение и можно было предположить у отношений между предметом и другими понятиями (существительными, местоимениями, глаголами, прилагательными и наречиями). Но в значениях наших падежей, напр. в сербскохорватском языке, а это относится и к другим славянским языкам, мы имеем уже реальные значения падежей, напр. родительного притяжания, партитивного, а также и аблативного значения и т. под. и у остальных падежей. Это значит, что реализованное значение, в данном случае родительного падежа, стало быть, общей падежной зависимости, или касания, дало при полной зависимости предмета значение обладания предметом или его притяжания, при частичной зависимости — обладания частью предмета или его партитивности, а при зависимости по происхождению — обладания предметом по происхождению или аблативности. Что-то подобное имело место и по отношению ко всем остальным падежам. Вот почему исчезло старое обозначение места, ибо общего места нет. В начале обозначение места зависело от значения слов при которых употреблялись существительные в местном падеже. Ср. с этим уже упомянутые наречия: *долъ*, *долоу* „в долине“ и *горъ* „на горъ“: то же местное обозначение в одних случаях получало значение предлога *в*, в других — значение предлога *на*. Конечно, этим еще не объясняются предлоги, но указывается на то, как реализовались падежные значения при приурочении их к реальным фактам.

3.

Старославянский язык со своими предлогами представляет только один из отдельных славянских языков: в нем имеются предлоги старого типа, как *ошъ*, *изъ*, *на* и под.; наречия, употребляющиеся

⁵ Ср. О језичкој природи I 248—9, Delbrück Vergl. Synt. I 174, Brugmann KVglGr. II 418—9.

как предлоги: *Прошивъж, окръшь, ѿрѣмо* и под. и, наконец, предлож-ные синтагмы в зачаточном состоянии: *въ... мѣсто* (*въ Ирода мѣсто*) и *за... ради*, сохраняющие своеобразный порядок.⁶

В первую группу входят предлоги праславянские и, большей частью, праиндоевропейские: *безъ, въ, възъ, до, за, изъ, къ, надъ, подъ, прѣдъ, о, объ, отъ, оу, по, при, съ*.

Все эти предлоги сочетаются с косвенными падежами, которые соответствуют их значениям: *безъ* — с родит. отложит., *възъ* с винительным, *до* с родит. отлож., *за* с винит., *изъ* с родит. отлож., *къ* с дательн., *о, объ* с местн., *ошъ* с род. отл., *оу* с род. отлож., *по* с дат., *при* с местн., *съ* с твор. Я тут не упомянул значения предлогов *надъ, прѣдъ, подъ*, которые, хотя и обозначают место, сочетаются с творительным падежом. Это — потому что упомянутыми предлогами обозначается первоначально мера, которой что-нибудь превышает что-нибудь другое, ср. в сх. *глазѣмъ вѣшъ* „головою высший“ и под., или „ниже“ или „дальше от ч.-н. другого“. Таким образом *надъ мѣномъ, надъ хлѣмомъ, надъ домѣмъ* обозначали первоначально *мѣномъ надъ, хлѣмомъ надъ, домѣмъ надъ*, т. е. „моим ростом выше“ и под. Так как в данном случае наречие ближе определялось при помощи *мѣномъ*, то оно и начало употребляться перед творительным *мѣномъ* и под. Все эти наречия обозначали меру, которой определялось насколько что-нибудь выше, ниже, дальше и под., т. е. кроме известного компаративного значения, которое все еще чувствовалось, они обозначали и место, но они из-за компаративного нюанса остались с творительным падежом и тогда, когда их компарация стала бледнеть.

И у всех остальных предлогов этого типа — *за, между* и под. — со значением их согласуется и существительное, которое они стали ближе определять, внося в их творительный падеж и значение меры.

4.

Одно из доказательств, что эти предлоги — бывшие наречия, именно то, что почти все они употребляются как префиксы глаголов с определенным значением. Некоторое доказательство этого может быть и известная свобода в употреблении этих предлогов в старославянском, как *въ Ефреъмъ нарицаемъ градъ* и под.⁷ и употребление *ради* и *дѣла* за зависимым существительным. Что касается остальных индоевропейских языков, трудно найти для всех

⁶ Перечень старослав. предлогов см. у Вайана, *Manuel du vieux slave*, Paris, 1940, I, 182—192.

⁷ См. Vaillant, op. cit. 182.

предлогов соответствующие наречия.⁸ Одним из доказательств служит тот факт, что кроме указанных предлогов есть целый ряд других в ст. слав. языке, которые представляют несомненно наречия, и отчасти как таковые еще употребляются в текстах. Сюда относятся: *сквозѣ*, *скозѣ* (с винит.), *чрѣсь* (не сохран. в ст. слав.), *подлѣгъ* „вдоль“, *врѣхоу* (с родит.), *кромѣ* (с родит.), *окрьшь* (с родит.), *прѣжде*, *развѣ*, *скѣни*, *мдѣ* (все с род.), *сшрань* (с род. ц. сл., ср. р. *сторонь полаты*), *близь* (с род., *близь бѣ мѣсто града*), *по срѣдѣ морѣ* (ср. и *по срѣдѣ двѣма живошма*), *въ слѣдѣ его*, *въс краи езера*, *вънѣ*, *вънѣ*, ср. *ради*, *радыма* и *дѣлы*, *дѣлыма* (ст. мак. и ст. болг.), *въ... мѣсто*, *за... ради*, *прошивж* (с дат.), *прѣмо* (с дат.), *между* (с твор.).

Из примеров ясно, что в большинстве случаев мы имеем один из косвенных падежей существительного, дающий данному наречию специфическое значение и определяющий этим и его употребление (ср. *врѣхоу* лок. = „наверху“, „свыше“, *по срѣдѣ*, *въс краи* = „рядом“, *въ слѣдѣ*, *между*, *въ... мѣсто* и под.). В других случаях, где окончание не совпадает со значением данных предлогов, правящим фактором является значение, т. е. согласование совершено на основании его (ср. *сквозѣ* с винит., *прошивж* с дат., *кромѣ* с родит., *прѣмо* с дат. и под.). Некоторые из этих наречий-предлогов представляют наречные образования (напр. *окрьшь*, *сшрань*, *близь*, *вънѣ* и под.), есть и наречия глагольного происхождения (*мдѣ* *attendant à*; другого происхождения *ради* и *дѣлы*, *дѣлыма*). Сюда относятся и *подлѣгъ*, прилагательное по происхождению, „le long de“, представляющее сложное слово и употребляющееся с вин. пад.

Многие из этих предлогов сочетаются с двумя или тремя косвенными падежами, в зависимости от необходимого изменения их значения в связи с контекстом (ср. вин. и местн. *въ*, *на*, вин. и твор. *надѣ*, *подѣ*, *прѣдѣ*, вин. род. твор. *за* и т. под.).

Этот анализ дает нам следующее: новые предлоги ст. слав. языка представляют 1) существительные в одном из косвенных падежей или 2) наречия, с окончаниями косвенных падежей. Когда у наречия форма не согласна со значением, в употреблении правит значение. Впрочем, есть и наречия по образованию различного типа.

Все это указывает на следующее: новые предлоги образуются всегда от наречий, будь они косвенные падежи существительных или наречные образования по происхождению.

⁸ Ср. ниже.

Если иметь в виду, что и наречия представляют новые образования от существительных, прилагательных и глаголов, то ясно, что наречия представляют переходную ступень, через которую предлоги должны пройти. Это относится и к старым славянским односложным предлогам, о которых мы выше говорили, но которых происхождение покрыто глубоким неясным прошлым. К нам они, вероятно, пришли уже в форме предлогов. Но так как и старые предлоги имеют все особенности новых предлогов, трудно предположить, что их происхождение иное, чем у новых предлогов. Прежде всего, и у всех старых предлогов имеются две основных особенности: они имеют общее значение косвенных падежей и в то же время обозначают известную модификацию данного общего значения косвенного падежа. Так, напр., *изъ* обозначает отложительный родительный + внутренность предмета, *въ* означает местное значение + поверхность предмета итд. Только у трех предлогов можно было бы предположить всего один из указанных моментов: у *ошъ*, *къ* и *съ*. Но и эта возможность только кажущаяся: *ошъ* уже в старославянских текстах в одних случаях употреблялось обязательно (*Исходаште отъ града* и под.), т. е. тогда, когда обозначен момент, предел, предмет, от которого движение начинается, а когда этого нет, употребляется родит. отложительный без предлога *ошъ* (*вѣгати в'сакоа зяловы* и под.): в русском и сербскохорватском языке это сохранилось до нынешнего времени. Относительно предлога *къ* можно указать на русский язык или сербскохорватский, в которых предлогом *къ* обозначается только направление к определенной цели, тогда как дательным падежом без *к* обозначается общая направленность (по сх. „намена“ — *дать кому-нибудь, сказать кому-нибудь* и под.). Что же касается предлога *съ*, употребляющегося только в социативе, — ясно, что его значение было уже значения старого инструменталю, так как оно сочеталось только с частью его значений. Таким образом, и этих три предлога нельзя исключить из ряда всех остальных, имеющих два указанных момента: то-есть, и общее значение данного косвенного падежа и известную его модификацию.

Эти два момента ясно указывают на происхождение предлогов и этого ряда: из косвенных падежей + наречие или существительное. В конечном итоге это должны были быть существительные, налагающие свою падежную систему или систему своих косвенных падежей на другие слова (которые могут быть и существительными), а получающие потом от них второй момент, модифицирующий общее значение косвенных падежей.

Для данного вопроса и сопоставление с другими индоевропейскими языками не дает ничего нового, ибо предлоги были уже вполне образованы в эпоху индоевропейского праязыка и как префиксы (глагольные наречия) и как предлоги (определяющие ближе косвенные падежи существительных). В этом можно убедиться из отдела о предлогах в Grundriss-e Бругманна (Grundriss II, 2 1911, 757—930). Конечно, на основании материала других славянских и неславянских языков яснее становится кое-что в деталях (напр. употр. предлога *по* с дат. и местным падежом, предл., *съ* с творительным и род. пад.), но для принципиальных вопросов они дают мало нового.

И в сербскохорватском языке употребляются многие наречия как предлоги, которые могут послужить как новое подтверждение того, что сказано о старых предлогах в старославянском. Наречие *близу*, имея компаративное значение, требующее родительного отложительного, согласуется с *кућѣ, дѣма* итд. и создавая синтагму, в которой оно поясняет (модифицирует) родительный отложительный, оно становится предлогом, занимая место перед существительным. Таковы предлоги *више, ниже* (ср. наречие *вѣше* — höher, altius и предл. *више* — ober, supra, *ниже* — niedriger, предл. *ниже* — nieder), *После, Пре* (наречие *nachher, postea, vor, antea* и предл. *nach, post, vor, ante*), *Пошом* (диалект. как предлог, обыкновенно наречие *hernach, posthac*) — везде тут имеется родительный отложительный как и у *близу*. То же самое имеется и у наречий — предлогов *ван, изван* (нар. *hinaus, foras*), *око* (нар. около, наоколо *gundherum, umher, circumcirca*), *прошив* (*gegen, contra*). И тут содержится в самих наречиях значение обособления, исключения, становления на противоположную сторону, нахождения кругом — значит, известного сопоставления или отсутствия и под., требующих родительного отложительного, с которым они и согласуются, становясь словами определяющими ближе родительный падеж, т. е. предлогами. Относительно наречий *кроз, проз* в сербскохорв. языке (*durch, per*), *мимо* (*vorbei, praeter*) и *низ* ясно, что обозначая направление — они должны согласоваться с винительным падежом, и они так и употребляются с винительным падежом цели и направления (виативом). Это относится *mutatis mutandis* и к наречиям-предлогам других славянских языков (ср., напр., в русск. языке, как впрочем часто и в сч., употребление *мимо* с родительным отложительным, ибо в нем воспринимается яснее компаративный нюанс, *низ* — в русск. яз. употребляется иначе (*вниз*) и под).

Так как из приведенных примеров не трудно убедиться, что у многих из них требование известных падежей заключается в их фактическом, а не формальном значении (происхождением от существительного), то ясно, что подобное отношение можно предположить и у старых предлогов.

Что касается перехода наречия в предлог, не трудно его понять, если сопоставить предложения только с наречием и с наречием и существительным, ср. *Он сШанује близу* (он близко живет) и *Он сШанује близу школе* (Он живет близко к школе). Тут ясно, что в первом случае *Он живет близко, не далеко, на небольшом расстоянии* и под. Наречием определяется глаг. *живет*, а во втором случае *Он живет близко к школе* — *близко к* непосредственно определяет *школе*, а оба слова вместе, т. е. наречная синтагма *близко к школе*, определяет гл. *живет*. Это значит, что наречие из непосредственной связи с глаголом *живет*, перешло в непосредственную связь с дательным падежом, который им и поясняется (глагол. наречие); в глагол + наречие + существительное в дат. пад. > глагол. + наречие + существительное. В серб. примере *Он сШанује близу школе* — *близу* сразу примкнуло к *школе*, пояснив родит. пад. этого последнего слова и став, благодаря этому, предлогом.

5.

Возьмем теперь новые предлоги, которые в сх. языке представляют по происхождению существительные: *врх* (auf, über, supra), *дно* (unten, in inferiore, in extremo, in imo), *дуж* (secundum, ср. существит. *дуж -и*), *крај* (neben, bei, ad), *место* (statt, anstatt), *уш* (gegen, ad), *чело* (zu, ad).

Как видно из приведенных значений, все эти существительные как предлоги имеют совершенно другое значение. Это изменение значения существительные получили, главным образом, благодаря наречным синтагмам, которые и помогли дальнейшему образованию предлогов, а в известных случаях, и благодаря новым значениям, которые эти существительные получили в языке. Существительное *врх* в предложении *Он је сШајао на врху брда* обозначало собственно „на najwyżшем месте холма“ (ср. напр. *врхови друштва* самые высшие представители общества), а это равносильно и „свыше холма“; или *он се појео на врху брда* „он взобрался на самую верхнюю часть холма“. Отсюда *врх брда* или *врху брда* обозначало и »сверх „брда“«, так как, по необходимости, пришлось понять, что *брдо* под тем, кто на нем находится, значит он сверх

„брда“. *Врх брда*, на *врху брда* означало тут, собственно, на холме, на горе. Родительный отношения (брда) находился сначала в зависимости от существительного *врх*, а теперь обратно, предлог *врх* поясняет его (брда). Таким образом, получилось тут значение местного отношения; „врх (врху)“ поясняло или, лучше, ближе определяло это местное значение. Особенность всех новых предлогов, развившихся от существительных, — сохранение той падежной конструкции, какая имела еще в наречной синтагме. Это относится ко всем этим случаям, какое бы значение предлоги ни получали. В примерах *дно села*, *доља*, *Шрпезе* итд. „дно“ обозначало в нижней части села, поля, трапезы (стола) и под. „Он је пао на дно пакла“, „на дно мора“ — обозначает в самую глубину пекла, моря и под. Полное значение этой синтагмы сосредоточило на себе слово *дно*, ибо этим словом ближе определялось существительное, а оно больше не обозначало *дно*, но в самой глубине. Для понимания отрешения *дно* от остальной части синтагмы приведу следующие соображения. Как только существительное *дно* начало обозначать самую большую глубину и стало вместе, конечно, с остальной частью синтагмы определять родительный падеж, то общее значение синтагмы сконцентрировалось на последнем слове ее, которое уже примкнуло к родительному падежу. Поэтому это одно слово и могло отрешиться от синтагмы и употребляться как предлог, имеющий значение всей наречной синтагмы. Остальные предлоги стали ненужными; но они могли и оставаться в синтагме. Тогда они вместе с предлогом обозначали одно слово. Это значит, что предлог должен быть или одним словом или одним сложным словом. Пока он таким не станет, данное сочетание представляет или наречно-предложную или предложную синтагму, но оно еще не предлог. Это относится ко всем словам-предлогам. Таким образом, и предлог *на* не был больше необходим, но падежная конструкция осталась, какой она была в синтагме. В предложении *Место воде дошече вино*, *Тако пейео не сејао место сјемена*, *Тако с кокошом не орао место волова*⁹, *Досјети се да су га узели на место брата* — ясно, что только в последнем примере имеем первоначальную синтагму с этим существительным. *Они су га узели на место брата* обозначает „заменя брата“. Таким образом, целая синтагма „на место брата“ начала это обозначать и сосредотачиваться на *место*, так как оно являлось в синтагме самым существенным словом, которым и правился родительный относительный

⁹ Ср. у Даничића Србска синтакса, 1858, 148—150.

пад. *браша*. Так как при таком изменении значения предлог *на* не был больше нужен, то он мог пропускаться. Таким образом, *место* получено и во всех других примерах, означая в них „замещающая“, „заменяющая“, „взамен“ и под. Тут видно, что получено предложное значение *замены*, а падежная конструкция осталась и дальше конструкцией той синтагмы, в которой *место* было еще существительным. Конечно, и старые синтагмы *на место браша*, *у место браша* и дальше сохранились, рядом с *место* без предлогов. При новом значении (предложном) они не были необходимы. В примерах как *уз дуж Саве* — *уз дуж* обозначало „рядом“, „параллельно“, по сч. „напоредо са С.“ и под. Как только это значение получено, оно сосредоточилось на главном слове *дуж*, ибо при указанном значении *уз* не было больше нужно (ср. сербскохорв. наречие *уздуж* и *пдпрѣко* и под.). Слово *чело* („лоб“) получило в сербскохорв. значение „самое главное место“, „почётное место“, „заведующее место“ (ср. „он је стао на чело дружине“, „налазио се на челу колоне“, „на челу службеника“ и т. д.). Отсюда развилось значение „выше остальных“. С этим значением оно употребляется как предлог, отбрасывая ненужное теперь *на*, ср. „Чело главе ружу посадите“ и под. Подобное объяснение и у *пуш*, *крај*. Существительное *пуш* получило значение „правац“ („направление“ и под.). Таким образом „Па погледа *пушем* или *пуш сунца*“ обозначает и в том и в другом случае „по направлению к“, „у правцу сунца“. Вот это значение „у правцу сунца“ или под. и получила указанная синтагма, совпадая с предлогом *према* по значению. Это значение *пуш* и получило, но несмотря на то, что получило значение дательного падежа, как и в других случаях этого рода, оно сохранило старую конструкцию. И наконец, *крај* употреблялось в синтагмах *Он седне до крај њега* (ср. *он седне поред њега* и под.), обозначая тут *рядом*, т. е. было равносильно значению предлога *уз*, которого значение сосредоточено на *крај* как на правящем слове. Тогда предлог *до* мог и опускаться, хотя и *покрај* еще и дальше употребляется.

Кроме указанных примеров перенесения значения наречной или предложной синтагмы на составное существительное, есть случаи употребления в качестве предлога и целой синтагмы, напр. *поред* (по + ред, neben, bei), *полаг* (secundum, pages, вероятно от * ро + льг), *надомак* (nahe, rprore), *уочи* (den Tag vorher, pridie). В *поред* имеем, вероятно, значение *ред* = *крај*, так что оно сводится на аналогию *покрај*; *полаг* и *надомак* — глагольные синтагмы, с существительными * льгъ и * домъкъ и со значением по положению: „на достижении“ = „близко“. Они получили предложное

значение и остались синтагматическими по форме. *Уочи* — как синтагма значит „непосредственно“, „прямо“ (ср. „Рекао му је *уочи*“ и под.); отсюда и *уочи дана* начало обозначать „непосредственно перед“.

У нас еще три предлога, обозначающих приблизительно то же самое, этимологии которых неясны: *због* (wegen, propter), *цећа* (цијећа, цјех: wegen, propter) и *ради* (um-willen, ob-, wegen, propter). Что касается *због* и *цећа*, которые являются предлогами специфически сербскохорватскими, то о них можно сказать следующее. Так как они указывают на причину, а сочетаются с родительным падежом, не являющимся падежом причины, я думаю можно предположить, что указанные предлоги — существительные (как *место*, *врх*, *чело* и др.), сочетавшиеся с родительным отношения. Что касается предлога *ради*, появляющегося уже в праславянском языке, — ср. староперс. *gadiy* „због“, среднеперс. и новоперс. *gāi* „због“, ст. инд. *gadhā* п. „склонность, благословение“,¹⁰ — оно может быть также таковым, но его форма все еще недостаточно выяснена.

Рассмотрение всех примеров, в которых употреблялось существительное как главная часть наречной синтагмы, показывает, что оно остается постоянно с той конструкцией, какая имела еще тогда, когда существительное синтагмы правило родительным падежом от него зависящего существительного. И тогда, когда существительное превращалось в предлог, конструкция оставалась той же самой, какой она была и раньше, несмотря на то, что ею получалось совершенно другое значение.

Это же мы могли констатировать и у старых предлогов, когда установили, что предлоги типа *прѣдъ*, *надъ*, *подоъ* и под., хотя в начале сочетались с инструменталем, остались с конструкцией этого падежа, и тогда когда они начали обладать преимущественно местным значением. Подобное явление мы констатировали и у предлогов второй группы, напр. у предл. *више*, *ниже* и под., около которых был вначале правильно родительный отложительный; но он остался и тогда, когда и тут значение стало преимущественно местным.¹¹

Все это показывает, что предлоги с существительными образовали очень тесную связь, известного рода целое, сохраняющееся так, как оно сложилось. Редко в этой связи предлог получает

¹⁰ Ср. Фасмера R. E. W. s. v.

¹¹ Ср. по поводу этого явления мои статьи *Substantivum adverbiale*, *Mélanges offerts à Jack. van Ginneken*, 73—79; *Sur le développement des syntagmes adverbiaux*, *Mélanges offerts à Holger Pedersen*, 406—409.

силу видоизменения падежной формы существительного, когда его значение меняется. Это еще лишний раз свидетельствует о том, что согласование предлога и существительного совершается на основании совпадения их значений. Если они образовали предложную синтагму, она остается обычно неизменной.

6.

В конце сделаем несколько общих примечаний.

Прежде всего, в природе всех предлогов, и старых и новых, и настоящих предлогов, и только становящихся таковыми, заключающихся в одном слове, в сложном слове, во вполне сформированном предложном сочетании (в предложной синтагме) или еще не вполне сформированном синтаксическом предложном сочетании — всегда имеются оба существенных момента: а) значение какого-нибудь зависимого падежа и б) значение модификации этого падежа в самом различном смысле.

Эти моменты важны по следующим соображениям: значение какого-нибудь зависимого падежа, что равносильно требованию дополнения в этом падеже, важно для привлечения существительного дополнения к предложному образованию в том же падеже; значение модификации данного падежа заключается в том, что эта модификация этим самым относится и к зависимому падежу дополнения.

Третий момент, общий всем указанным предложным категориям, относится к другим словам в предложении. Наречия — предлоги большей частью, а, быть может, и всегда, имеют предварительное значение и часто наличное значение наречий. Но как только глаголы получают дополнения, которые относятся и к этим наречиям — предлогам, эти нар. - предлоги отрешаются от глаголов (или другой части речи от которой зависят, напр. прилагательных) и примыкают к своему дополнению. Вместе с дополнением теперь, после получения предложной природы, они снова представляют наречие в виде новой синтагмы. Но, конечно, эта синтагма относится теперь к целому предложению.

Я упомянул в начале различные виды предложных обозначений. Проанализировать вполне мы могли только то, что развивалось в области наших языков. Но всеми отдельными славянскими языками унаследованы и праславянские предлоги, которые можно было проанализировать только отчасти. И тут мы видели все те общие черты, какие имеются и у новых образований, так что можно смело думать, что и их происхождение то же самое. Этим

подтверждается только давно известная особенность всех языков — что в их процессах принципиальная сторона не меняется.

Таким образом, только в отдельной жизни того или другого славянского языка можно хорошо проследить образование предлогов. Я упомянул сначала в качестве источника предлогов наречия как *ближе, ван* и под. О них я не буду дальше распространяться, а упомяну также, что дальнейший источник предлогов — наречия, представляющие падежи существительных, как *Посредством, Пушем, Помогу* (спомогу), *силом, снагом* и под. (*Он је шо Ђосћигао Ђосредством веза, Пушем истине досћеш до великих ошкрића, Помогу велике војске није Шешко Ђобећиваши, Силом ума свога он је Ђосћао човек, Снагом разума све ћеш Ђосћити* и т. д.), но которые наша грамматика не считает таковыми. Правда, у многих из них связь со значением существительных еще очень близка (*силом, снагом* и под.), так что за ними можно признать переходное положение, но у многих имеется уже настоящее предложное значение (*Посредством, Пушем, Помогу* и под.). Только до известной степени и можно предлогами назвать глагольные деепричастия *искључујући, захваљујући* и под. в других славян. яз., ибо они, как верно заметил Виноградов, сохранили систему глагольного управления.¹²

Очень многочисленны в современных языках предложные сочетания, составленные из двух или больше слов. Я показал, что в таких случаях в сербскохорв. языке эти предложные сочетания превращаются в существительное, становящееся предлогом и получающее значение целого сочетания, непосредственно правящее зависимым падежом (обыкновенно родительным) и отрешающееся от остальной части синтагмы (*место, чело, врх* и под.); такие случаи можно усмотреть в чешском языке¹³ в предлогах (*chyba, konec, kraj, miesto, vrh*). Но также словосочетания указанного типа могут дать и сложные предлоги (*надомак, Полаг, ввиду, в течение, вследствие* и под.).¹⁴

Синтагматские образования этого типа многочисленны во всех славянских языках, а в особенности в русском языке, только я не вполне согласен с Черкасовой, когда она называет все предложные синтагмы, получившие морфологически характерные черты

¹² Русский язык (1947), 679—684.

¹³ J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého*, 1929, 422—515.

¹⁴ Ср. интересную работу Е. У. Черкасовой под заглавием К изучению образования русских отыменных предлогов (Исследования по грамматике русского литературного языка, Сборник статей АН СССР, 1955, 73—139).

отдельных синтагм, — предлогами. С другой стороны, она не соглашается¹⁵ с Виноградовым, когда случаи как *во избежание*, *в интересах* и под. он называет отыменными предлогами. Конечно, предлогами трудно их назвать, точно так же как и упомянутые словосочетания Черкасовой, но это несомненно такие же предложные синтагмы как и „типичные“ синтагмы Черкасовой. В цепи образования предлогов из синтагм в упомянутых случаях следует усматривать первую ступень таких образований, вторую ступень — в уже типизированных предложных синтагмах, а третью в уже готовых сложных предлогах (как *ввиду*, *вследствие* и под.).

Еще один вопрос затронут в упомянутом исследовании. Необходимо ли, чтобы все синтагмы раньше чем получить предложное значение, стали наречными? Хотя допускается, что так обыкновенно бывает, считается, что это не необходимое условие. Это оправдывается тем, что некоторые предлоги (*ввиду*) не засвидетельствованы как наречия. Я думаю, что в данном случае главное, чтобы везде образовалось значение, которым может модифицироваться зависимый падеж существительного. Это обыкновенно — наречие; но если такое значение может получиться вне этого — то оно равносильно наречному значению. Как оно образуется в синтагмах, заключающих в себе существительные, сочетающиеся с предлогами (*в сторону*, *по мере*, *в пользу*, *по причине*, *с целью* и др.)? Само по себе разумеется, что в таких синтагмах употребляются большей частью отвлеченные существительные, подходящие для образования различной отнесенности, способной ближе определить значения косвенных падежей. Обыкновенно и существительные материального происхождения (ср. *чело*, *пуш*, *место* и под.) имеют в своем инвентаре и более отвлеченные значения, которые можно применить в синтагме, и, наконец, сами синтагмы, являющиеся обыкновенно по природе наречными, качественными и детерминативными по значению. Они усиливают свою отвлеченность, сочетаясь с косвенным падежом существительного своего дополнения при влиянии и самого содержания этого существительного (*во имя*, *на предмет* и под.).

Отсюда ясно, что предложная категория, во всех своих видах, стала богатейшим источником для создания самых различных значений у косвенных падежей. Проф. Виноградов показывает 21 группу таких значений. Благодаря сильному развитию литературного языка это число будет постоянно возрастать. Конечно, это

¹⁵ Op. cit. 139.

не всегда еще сформировавшиеся предлоги, это даже еще не сформировавшиеся предложные сочетания. Они и представляют тот богатый материал из которого разовьется новая грамматическая категория. Но и до тех пор пока это не осуществится, они дадут литературному и народному языку новые средства для передачи все увеличивающегося богатства человеческой мысли.

Можно было бы еще сказать, что на основании всего, что упомянуто, ясно, что предложная категория развилась в течение исторической жизни языков и что поэтому она может в языках и отсутствовать. С другой стороны, во многих языках налицо данные, показывающие, как существительные с известным значением, употребляясь как наречия, легко переходят в категорию предлогов. Но это выходит из рамок настоящего исследования.

А. Белић

И з в о д

Цело је испитивање у томе да се докаже да су се предлози развили на тај начин што су извесни прилози добили и значење неког зависног падежа и модификације тога значења (напр. предл. *из* има и аблативно значење и значење „из унутрашњости нечег“). Писац утврђује да су првобитна значења зависних падежа одиошана, дакле апстрактна (уколико нису, то значи да је од реализације тих падежа стварно значење ушло и у опште датог зависног падежа); значење пак предлога је увек стварно. Он то и показује на примерима старословенског језика, што вреди и за друге словенске језике.

Предлози су постали од прилога: то показује и њихова употреба уз глаголе као префиксе. Они су могли срати са глаголима само тако што врше модификацију њихова значења, а то је функција прилога. Затим предлози имају у ст. слов. и већу слободу места него у доцнијим словенским језицима. И, најзад, као предлози употребљавају се и у ст. слов. и другим словенским језицима прилози (од придева и именица) и прилошке синтагме (на... *мѣсто* и сл.). Прилошке синтагме у различним словенским језицима постају или сложени прилози (нарочито у руск. јез.), или се цело значење синтагме усретсређује на именицу која је

¹⁶ См. О језичкој природи I књ. гл. IV т. 65; II књ. гл. 15, т. 2.

саставни део синтагме, и тако у неким словенским језицима само та именица и врши функцију предлога. И тако, ма с које стране пошли, увек је исто: или прилози који већ значе и општи зависни падеж (исп. *Па погледа Душ сунца* = у правцу сунца, према сунцу) са њиховом модификацијом или они који ту функцију добијају у реченици — развијају се у предлоге који, на тај начин, претстављају историску творевину у језицима.

Предлози постају од прилога или прилошких синтагми поменуте врсте на тај начин што се одвајају од глагола и прилазе именици са којом се слажу у значењу општег зависног падежа и чiji зависни падеж почињу одређивати. Тиме они прелазе у предлоге и предлошке изразе.

НАЧИН ОДРЕЂИВАЊА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА

Познато је да се главне категорије предикативности, време и начин (модус), у језику обележавају двојаким облицима, облицима глаголских времена и глаголских начина. Али се у многим језицима, између осталих ни у словенским, па, дакако, ни у српскохрватском језику не употребљавају облици глаголских времена само за означавање времена већ и за изражавање личнога односа према ономе што се глаголом казује, у служби модуса, наиме; а облици глаголских начина (модуси) употребљавају се опет и у немодалној служби, тј. у служби означавања радње (стања или особине) као реалне стварности везане за неко на изванредан начин одређено време. Потсећемо на употребу приповедачког императива за означавање радња које су се вршиле у једном за говорника одређеном времену прошлости (Како сте чули, *Превези* ја зимус нешто трговине у Млетке и *нађуни* брод као око уљем, вином, лојем и чарапама. Ст. М. Љубиша. — Ископаше једну пањину на овоме месту, па *копај* даље. М. Глишић), а затим и на употребу потенцијала за казивање радња које су се у прошлости понављале (*Што би тако до подне Превео, оно би после подне мени читао* питајући ме разумијем ли, па ако гдје што не *бих разумио, он би ми Шумачио*. Вук Караџић). Како је дошло до тога да се глаголски начини употребљавају у оваквој служби свакако је врло занимљиво, али је то друго питање, и ми овде о њему нећемо говорити. Нас у овој прилици више занима шта омогућава употребу појединих глаголских времена ван њихове временске ситуације, употребу презента, рецимо, за означавање прошлих или будућих радња, употребу футура за прошлост или употребу претериталних времена за будућност.

Давно је уочено и одавна се константује да се презентом, нпр., не означава само радња која се врши кад се о њој говори, него и радња која се стално врши, затим радња која се вршила у прошлости, па и радња која ће се вршити у будућности. Али то није довољно само уочити и констатовати, него је потребно

утврдити у каквим се условима презент употребљава за означавање времена радње ван његове временске ситуације, тј. ван праве садашњости, и шта у природи основног значења овога облика омогућава да се њим може означавати радња (стање и особина) везана за било које време.

Овако широке могућности употребе глаголских времена — модусе ћемо засад оставити по страни — у науци о језику претстављају проблем који још у потпуности није расветљен, или се бар на њега још увек неједнако гледа. Ово се може закључити из неких најновијих радова посвећених томе питању. И зато мислим да је о овоме важном проблему синтаксе било кога језика вредно расправљати на једном овако широком скупу лингвиста.¹ О њему би се, наравно, могло говорити узетом у његовој комплексности, с обзиром на више језика, јер је то по суштини општејезички проблем. Али ово у себи носи и опасност да се појединости не превиде, па чак и да се штогод погрешно не претстави. И ја ћу радије узети да говорим о овоме питању углавном на основу примера и њихове употребе у српскохрватском језику, иако мислим да је један начин одређивања значења глаголских времена принципски примењив за све, поготову за словенске језике. Утолико ће више, верујем, то питање занимати многе лингвисте на овоме конгресу.

А не само што није лако примити обавезу да се говори о свим значењима и свакој могућој употреби облика глаголских времена у више језика, него скрећемо пажњу и на неприлику у којој смо се сами налазили због тога што нам много што шта из литературе која се бави проблемом при изради овога реферата није било доступно, па нас и то присиљава да се ограничимо на српскохрватски језик, у коме је питању значења и употребе глаголских времена за последње неколике деценије поклањано релативно доста пажње. Овим се питањем у граматикама и посебним студијама, каткад и са лепим успехом, бавило више српских и хрватских лингвиста, и ми ћемо се на њихова схватања овде освртати. А суштину проблема је, по нашем мишљењу, потпуно открио проф. А. Белић, који му је посветио низ посебних радова и дао му довољно места у својим лингвистичким испитивањима посветивши му целе две главе (XXX и XXXI) у својој значајној књизи тих испитивања².

¹ Спремљено као реферат за IV Међународни конгрес слависта, који ће се одржати у Москви 1—10 септ. 1958.

² А. Белић, *О језичкој Природи и језичком развишћу*, Београд, 1941.

Учење А. Белића о синтаксичким категоријама глаголских времена, према коме за индикативну треба сматрати употребу тих облика када се њима радња временски одређује у односу на моменат говора, а за релативну када се временски однос њима означене радње утврђује према било коме другоме моменту, — у науци о језику уопште — знатним је делом добило признање и примену. У довољној мери то потврђује чињеница што многи синтаксичари различних језика узимају Белићев критеријум за разликовање посредне од непосредне временске употребе глаголских времена. Само руски синтаксичар Н. С. Поспелов у својој расправи *Прямое и относительное употребление форм настоящего и будущего времени глагола в современном русском языке* наводи већи број таквих синтаксичара.¹ А код нас је, може се рећи, Белићева теорија о разликовању тројакe — индикативне, релативне и модалне — употребе глаголских времена и сасвим прихваћена. Ипак се и међу нашим синтаксичарима појављују и нешто друкчија схватања. Не, истина, друкчија у целини, али су се у оквирима овога учења почела давати и дају се и друга тумачења неких значења појединих глаголских облика, тако да су се тражењем објашњења таквим значењима разбили оквири у границама којих је, по нашем мишљењу, једино могуће наћи објашњење свакој употреби било кога глаголског облика. Указујемо на схватања А. Стојићевећа², према којима за праву (индикативну) временску употребу аориста и имперфекта ваља сматрати сваку њихову употребу за означавање доживљених радња, акцептирање таквог схватања од стране П. Сладојевића³, нарочито што се тиче значења аориста, па делимично пристајање Ј. Вуковића⁴ уз такво гледиште и његово негирање временске одређености радње у имперфекту. Ја сам се опет, са своје стране, усвајајући у потпуности Белићево разликовање двојакe временске употребе глаголских времена, тј. његове категорије индикатива и релатива, позабавио посебно значењем имперфекта, и на језику П. П. Његоша, код кога је употреба овога облика нашла најширу примену, утврдио: да имперфекат у српскохрватском језику тамо где се

¹ Иследования по грамматике русского литературного языка. Сборник статей Издательство Академии наук СССР. Москва 1955, стр. 210—213.

² А. Стојићевећ, *Значење аориста и имперфекта у српскохрватском језику*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana 1951.

³ Јужнословенски филолог XXI, стр. 136.

⁴ Ј. Вуковић, *Синтаксичка вредност имперфекта у савременом српскохрватском језику*. Радови Научног друштва НР Босне и Херцеговине, књ. III Сарајево 1955.

и данас чува има значење које је имао и раније, а које има и данас у многим језицима, да означава најчешће радњу напоредну с другом каквом прошлом радњом, а увек везану за неко одређено време у прошлости¹, да се, према томе, употребљава само у релативу². Осим тога ја сам указао и на неодрживост схватања да је индикативна свака употреба аориста и имперфекта којима се казује било шта лично доживљено, што неоспориво оповргава и сама апсолутна супротност тога схватања са далеко оправданијим мишљењем многих научника³ да се ова два глаголска облика употребљавају само за означавање доживљених радња, догађаја или било чега што се износи у реченицама с тим облицима.

Против тезе о индикативној употреби аориста и имперфекта за означавање свих доживљених радња, и када не би могло бити прихваћено мишљење о само релативној употреби имперфекта, говорила би и чињеница што је, по општеприхваћеном мишљењу, релативна употреба оба облика неупоредиво чешћа, а што се имперфекат и аорист, по неподељеном мишљењу многих ранијих и скоро свих новијих интерпретатора њихова значења, употребљавају или само за изношење доживљених или врло ретко и за изношење недоживљених радња⁴.

А не само по ономе што се о њему у науци о српскохрватском језику говори него овај проблем заслужује да му се посвети пажња и због даљих разилажења у општој науци о језику у погледу на питање одређивања категорија значења глаголских времена. Ово потврђује и горе наведена расправа Н. С. Поспелова.

Из свега што се у тој расправи износи, већ и по литератури која се у њој наводи, види се да се Поспелов овим питањем озбиљно бави. Његова разлагања ће бити од користи свима који се овим проблемом буду интересовали. Али се, по нашем мишљењу, не може рећи да ће она много допринети расветљењу суштине проблема и учинити га приступачнијим, иако је и његова основна поставка — оријентација на време говорења за једну, а на било које друго време за другу временску употребу, рекло би се сасвим исправна. Када Н. С. Поспелов каже: „В случаях прямого употребления форм времени в этих формах непосредственно отра-

¹ Јужнословенски филолог XX, стр. 65 и 69.

² Ibid. 66.

³ В. Јужносл. филолог XX, стр. 44 и тамо наведену литературу.

⁴ Своје мишљење и посебно о овоме питању ја сам изнео у расправама *Око значења аориста* (Наш језик, књ. VIII, стр. 140) и *Око значења имперфекта* (Зборник Филозофског факултета Универзитета у Београду IV—2, у штампи).

жається реальная действительность, протекающая в объективном времени. Такое употребление может быть обозначено как синтаксический индикатив в противоположность синтаксическому релятиву, т. е. непрямоу относительному употреблению форм времени в предложении, когда они, будучи отрешены в своем внутреннем значении от прямой связи с настоящим не являются непосредственным отражением объективной действительности, а отражают ее косвенно, относительно, релятивно (1. с. 209), — могло би се рећи да је његова тачка гледишта у овоме питању као и у знатног броја научника за које је одређивање времена радње према тренуцима говорења синтаксички индикатив, а одређивање према било коме другоме моменту — синтаксички релатив.

О индикативу и релативу као различитим временским категоријама говорили су многи ранији научници, између осталих Бругман, Брино, Штал и др. Ово је познато и Н. С. Поспелову; он то у својој наведеној расправи такође констатује, и сам, како рекосмо, као оријентационе тачке за две различне временске категорије узима време говорења, на једној, а неки моменат прошлости или будућности, на другој страни, што се још јасније може закључити из његових речи: „При прямом употреблении глагольных форм времени для говорящего устанавливается непосредственная связь субъекта действия с объективным содержанием реальной действительности в настоящем, прошлом или будущем. При релятивном употреблении временных форм такая связь устанавливается не непосредственно, в „настаащем“, а отрешенно от настоящего в прошлом или будущем (1. с. 208). Па и поред тога Поспелов тврди да је учење према коме је индикатив синтаксичка категорија за временско одређивање радње према времену говора говорног лица — идеалистичко¹. Али се таква тврдња не може одржати. Говорно лице, управо, говорник, онај што у датој прилици употребљава један или други глаголски облик, узима време које ће употребити за приказивање овог или оног временског односа: он је управо тај чијим се језиком одражава реална стварност. Ово је чињеница која се не може порицати и којој се не може спорити апсолутна стварност. И због тога се време говора баш говорног лица узима као оријентациона тачка према којој се одређује време. То је језичка стварност и констатовање те стварности ни по чему не може бити идеалистичко. Временску оријентацију према моменту говора онога што

¹ Оп. cit., стр. 209/210.

говори не треба схватити као стварање култа говорника. Тако исто она није никакво апсолутизовање ни самог говорника ни времена у коме он говори, него је сама собом један од начина за одређивање времена радње, односно онога што се у реченици говори. А најзад, ако се захтева или, да ближе кажемо, ако се допушта временска оријентација, ваљда се она мора базирати на једном моменту јер, по речима Х. Паула, које и Пospelов цитира, одређивање времена вршења радње није ништа друго већ утврђивање временског односа процеса радње према одређеној тачки у времену. Као што се у одређивању температуре полази од тачке мржњења, или у одређивању географске ширине ма кога места на Земљиној кугли од полутара, тако се и у одређивању времена мора полазити од једног момента. Нико неће моћи оспорити да је свака радња и свака појава везана за извесно време, кога опет не може бити ван прошлости, садашњости и будућности. Ови временски отсеци, од којих су први и последњи бескрајни, а други само неограничен по трајању, дакако имају временску оријентациону базу према којој су оно што јесу, према којој су, тј., прошлост, садашњост и будућност. За лице које је у центру излагања, а то је онај што се у даном тренутку језиком служи, тј., говорник, управо време његова говорења — јесте моменат, ја мислим да је тачније рећи временски размак или временска ситуација, према којој је све што бива везано за поменута три временска периода. Уосталом, не само време него и остале две категорије предикативности, начин и лице оно што јесу — то су према личности говорника; начин је обично његов лични став, а граматичко лице је опет према тој личности: прво, када је то она лично, друго, када је њен саговорник, и треће — када је то ма које лице или ма шта било ван лица која учествују у говору. Ово ни Пospelов не губи из вида, него и сам то констатује.

Све то не значи да и сам говорник вршење радње, тј. оно што у своме говору износи, увек везује за временску ситуацију у којој то чини, него га он везује и за друге тренутке времена, из периода прошлости или будућности. И износи га као истовремено с тим тренуцима, или као нешто што је било пре тих тренутака, или пак што у односу на те тренутке претставља будућност. Али то више ни иначе, па ни синтаксички, нису права садашњост, права прошлост и права будућност. Ипак је разумљиво што се за означавање тих неправих временских периода, неправе садашњости, неправе прошлости и неправе будућности, могу употребљавати глаголски облици: за истовре-

меност (презент), за оно што претходи (перфекат) и за оно што долази иза тих тренутака (футур). А баш зато што се време вршења радње, време стања или особине која се некеме (или нечему) приписује, врло често тако одређује, не непосредно према времену говорења говорног лица него према било коме другоме времену, ми и кажемо да поред правог или индикативног имамо и ово друго — релативно одређивање времена, да је, другим речима, употреба глаголских времена у служби управо временског одређивања радње (стања или особине) двојака: непосредна или индикативна и посредна или релативна. А она је оваква или онаква не према другом неком моменту него искључиво с обзиром на то да ли се исказује садашњост, прошлост и будућност према времену када се говори или је то садашњост, прошлост и будућност према некој другој ситуацији ван тога времена.

Проблем је, како се види, доста једноставан. Па ипак, како смо рекли, поједини испитивачи у нечему другом траже и налазе услове неједнаке употребе глаголских времена. Н. С. Поспелов — у томе да ли се њима означава реална стварност или нешто друго што није баш то. У вези са овим биће од значаја истаћи да није мање реална стварност каква несумњиво вршена или извршена радња у прошлости која се казује историским — ми га радије зовемо приповедачким — (дакле, релативним) презентом, рецимо, него што је реална стварност нека опет прошла радња која се казује индикативним перфектом. За Поспелова је прво само „реална данност“, док је друго „реална действителност“. А за нас је реална стварност и прво колико и друго. Ако из књиге која је пред нама (Бранислав Нушић, *ДевеШто петнаешта* Београд, 1938) узмемо одломак са стр. 79:

Пошто се дуго и дуго градио *описуо се* први пут на пучину до тада највећи светски брод „Титаник“. Здрав, снажан, поносан, он је поуздано *разбијао* морске вале..., *секао их је и пловио* своје циљу. По броју становника он *преШтавља* скоро једну малу варош, а по уређењу и читаву једну државу која плови по мору. Ту су радње и трговине, ту касине и клубови, забаве, разонода, штампарије, па чак и новине које излазе на броду. И усред најпоузданије пловидбе, „Титаник“ *наилази* на подводни брег, *добија* снажан и неочекиван ударац с бока и *Шоне*, —

лако ћемо закључити да се означеним облицима перфекта и презента као подједнако реална стварност означава нешто што је

било у једном истом времену у прошлости. „Титаник“ је у томе времену *разбијао* морске вале, *секао* их и *ловио*, што је све речено перфектом; а баш тада, у исто то време, *Претшављао* је скоро читаву једну државу; у то су време ту *биле* радње, трговине, штампарије и баш тада *је* *наишао* на подводни брег, *добрио* снажан ударац у бок и *пошонуо*, а све ово друго је речено облицима презента. Перфекти су, међутим, ту употребљени индикативно, приповедачки презенте пак релативно, а стварност је и у другом реална колико у првом случају. И сваки од тих облика је добро употребљен: перфект зато да се њиме у време говорења (то је овде време када је то писац износио) каже да се у прошлости (није од значаја када) десило оно што се констатује тим обликом, а презенте зато што су се у то време, у време вршења радњи означених перфектом (а то је време могло бити и на други неки начин одређено) вршиле презентске радње, дакле — напореда с другим радњама. И зато је презент и могао бити употребљен. Даље, за нас се поставља питање зашто би мање реалну стварност претстављало оно што се казује обликом футура какав имамо у примерима типа:

Мачвани се дигну и ударе на Љешницу, али пре него
ће удариши поизопијају се (Вук Караџић),

где је несумњиво да је оно што је изречено означеним обликом футура било у прошлости, — него у случајевима с употребом правог, индикативног футура, какви су, несумњиво, у примеру:

Ја *ћу*, уважени судија, *поднеши* оставку на свој кнежевски положај у шуми, и без борбе *ћу се* *предаши* Циганима, својим старим душманима, *научићу* играти и сваки дан *ћу обараши* читав воћњак крушака (Б. Ћопић).

Релативна употреба глаголских времена није, дакле, њихова употреба за означавање нереалне, па чак ни нереализоване радње, него, напротив, најчешће већ остварене радње (а и оне, додуше, која се узима да ће тек бити остварена — за случај када се радње одмеравају према неком временском моменту у будућности). За означавање нереализованих радња глаголска времена употребљавају се модално, али ћемо о томе касније говорити. Овде ћемо у вези с тим само напоменути да из схватања ових проблема Н. С. Поспелова, ми не можемо прихватити ни његово мешање модуса с индикативом¹, иако нам је познато

¹ Поспелов говори чак о модалном индикативу (в. код њега у цитираној расправи на стр. 206 и 207 Зборника у коме је та расправа објављена.

мишљење неких синтаксичара, да реченица, одн. оно што се у њој износи никад не може бити без модалности, тј. без личног става лица које нешто износи према ономе што износи. Ми се, напротив, слажемо у схватању са онима за које индикатив није модус; за нас је јасна разлика између реалне и реализоване радње, односно оне која се узима да ће у будућности бити реализована као синтаксички пандан индикативној прошлој и садашњој радњи, — и радње чије је извршење само могућно, и која се жели или намерава вршити, која се претпоставља или допушта и чија реализација, гледана из личне перспективе, изгледа чак неминовна. Па ни у овоме се случају не може искључити реалност, дакако језичка реалност, јер и оно што се глаголским модусима и модално употребљеним глаголским временима казује постоји у свести људи, односно у њиховој психи. Зато ми држимо да је и то реалност, иако реалност сасвим друге врсте. То је, заправо још нереализована реалност, нешто што је реално, али што још није постало стварност. С нашег гледишта, дакле, само модално употребљеним глаголским временима се означавају радње које још нису стварност.

Ни ранији покушаји да се разлике између праве и релативне употребе глаголских времена вежу за разговор, на једној, и приповедање, на другој страни, — није могло донети резултата у решавању овога проблема, и поред тога што је несумњиво да се у разговору често оно што се глаголским облицима казује временски одређује према моментима у којима се о томе говори, и да је релативна употреба времена врло погодна за приповедање. Разговор и приповедање се овде не могу узети као поуздано мерило већ ни због тога што се, како је проф. Белић, поводом Мусићева дељења употребе глаголских времена на ове две категорије¹, јасно рекао да се „у разговору често прелази у при-

¹ Ова Мусићева класификација, ако се то класификацијом може назвати, коју он даје у својој великој студији у три дела *Прилози науци о уопштем времену у српско-хрватском језику* (Глас Српске академије наука 121, 123 и 126) уствари је упрошћено Маретићево дељење употребе глаголских времена на приповиједање, приповиједање, јављање и спомињање (проф. др Т. Маретић, *Грамашика и стилистика*, II издање. У Загребу 1931, стр. 529—531).

Под Мусићевим утицајем, мислим, и П. Сладојевић, а можда и зато што је сам дошао до таквог закључка (у Јужносл. филологу, књ. XXI, стр. 132 и 133), коштадовање извршења радње везује за индикативну употребу аориста.

Мишљење Поспелова да је непосредна (индикативна) употреба времена у руском језику својствена разговорном, дијалогском и монолошком говору, а индиректна (релативна) — приповедачком још се може прихватити, јер он

чање“², да имамо разговора у приповедању и приповедања у разговору, што ће рећи да није лако утврдити докле иде разговор, а одакле почиње приповедање.

Већ смо константовали да везивање значења глагоских времена за доживљеност и недоживљеност радње, односно стања или особине, противуречи ономе што хоће њиме да се докаже. Оријентација према овим моментима у одређивању разлике између индикативне и релативне употребе још мање је прихватљива зато што ти моменти могу имати одлучујућу улогу само за употребу неких глаголских времена (аориста и имперфекта), док се категорије индикатива и релатива тичу глаголских времена као целине, мада се сва она не могу употребљавати и у једној и у другој категорији. Од овога је још важније то што се употребом једног претериталног времена (мислим на сва времена којима се означава прошлост), а не другог, за означавање нечега доживљеног постиже друкчији стилски ефекат, а ово значи да се у вези с тим може говорити о друкчијој стилској, а не и о друкчијој синтаксичкој вредности тих времена.

Очевидно није свакад, на први поглед, тако једноставно утврдити да ли је једно глаголско време употребљено индикативно или релативно, јер је временски моменат при употреби овог или оног глаголског облика често од споредног значаја. Тако је у случајевима свевременске употребе глаголских облика, какву имамо у пословицама, па затим у њиховој квалификативној употреби — свугде где се оно што се у реченици казује не пројидира ни на моменте говора, ни на ма који други тренутак, него се подједнако односи на било које време.

Када се уз то има на уму да је модална употреба глаголских времена врло широка, а и разнолика, као и то да све три синтаксичке категорије глаголских времена (индикатив, релатив и модус) нису међу собом строго разграничене, него у појединим употребама глаголских времена има елемената сваке од њих, — онда није неразумљиво што поједини синтаксичари траже нове и друге начине за одређивање значења времена у тим бројним и по много чему различним употребама њиховим. Али треба да постане јасно и то да уз правилно схваћен критеријум за

говори само да је својствена, али то, како смо рекли, не може бити основно мерило за утврђивање разлике између индикативне и релативне употребе глаголских времена.

² А. Белић, *О употреби времена у српскохрватском језику*. Јужносл. фил. VI, 105 и 115.

утврђивање разлике између две временске синтаксичке категорије и уз разграничење праве модалне од модално обојене временске употребе њихове није тешко утврдити синтаксички карактер употребе било кога глаголског облика. Међутим, даљом погрешном интерпретацијом, чак и добро схваћене, разлике између индикатива, релатива и модуса не може се изићи на прави пут, него се цело питање све више компликује и улази у замршени круг из кога, наравно, није могуће изаћи. Зато је још потребно тачно утврдити основна значења појединих глаголских времена, а не везивати их само за њихову индикативну употребу, као што се то чини у првоме реду с презентом, који вишеструка могућност његове употребе чини централним питањем целога овога сложеног проблема.

Као да се често губи из вида да презент није облик за означавање само радње која се врши у време када се о њој говори него, исто тако, и за означавање радње (стања или особине) везане за ма које време, која се врши у било коме времену, која је напоредна с било којим временом. А за одређивање којег се то времена тиче имамо разнолика језичка средства: неки други глаголски облик, какву напоредну радњу или — како обично кажемо — било какву временску одредбу или временску ситуацију¹. Па будући да је време вршења радње већ одређено (или се само подразумева) и да је, уз то, довољно само именувати ту радњу — саме облику у коме ће она бити употребљена, а то је у овом случају презент, остаје да каже једино оно што основа самога глагола значи, да каже име глаголске радње, о чему сам ја једанпут већ говорио пишући о напоредној употреби презента и инфинитива у сложеним предикатима и у облику футура српскохрватског језика². А шта је, уосталом, и логичније него да један глаголски облик, како ту скоро рече проф. А. Белић у разговору о овим питањима, означава вршење радње кад тај облик уз основу којом се казује једино вршење радње (какво стање или особина) има само знаке за лица (личне наставке).

У овоме својству презента, што се њиме казује вршење радње (стање или особина) која се у било које и било како одређено време врши, суштина је значења овога облика као глагол-

¹ О временској одређености радње изражене приповедачким презентом другим језичким средствима ван тога облика говорио сам у својој расправи *Пишање значења времена у релативној употреби њиховој*. (Јужносл. филолог, књ. XVII, 153/154).

² Наш језик, књ. V. н. с., 99 и 172.

ског времена за означавање напоредности и основа могућности за различне његове употребе. Ако се ово не губи из вида, јасно је да је употреба презента за казивање „садашње“ радње, тј. радње што се врши у време говорења о њој само један случај означавања напоредности¹, други је случај означавање прошлих радња, тзв. *presens historicum*, трећи радња које се врше у свако време (гномски презент) итд. А ко год ово има на уму тај нема потребе да овде меша стилске моменте са синтаксичким и тврди, рецимо, да се релативни презент за приповедање употребљава када је потребно прошле догађаје претстављати као да се врше пред очима слушалаца и читалаца или као да их говорник, односно писац сам очима гледа², а на другој страни само за индикативну употребу презента везивати означавање реалне стварности, како то чини Н. С. Поспелов. Као да реалну стварност означавају само индикативно употребљени глаголски облици, и као да реална стварност нису и прошли догађаји који се врло често износе облицима историског, дакле — *rag exelence* релативног презента.

Неким испитивачима значења глаголских времена извесну тешкоћу претставља и то што им није довољно јасно шта је то у ствари „моменат говора“ према коме се глаголским облицима у индикативној употреби одређује време вршења радње. Тако испитивачи³ на чије сам се схватање употребе аориста осврнуо

¹ А. Белић, О језичкој природи и језичком развиту, 358.

² Од наших граматичара Т. Маретић овим објашњава честу употребу приповедачког презента од имперфективних глагола у народној поезији (*ГрамаШика и СтилисШика* II издање, Загреб 1931, стр. 521/522). А и академик В. В. Виноградов за *praesens historicum* каже да он „служит для изабражения прошедших фактов как бы совершающимися в момент речи перед глазами слушателя или читателя“ (Русский язык. Москва 1947 Ленинград, стр. 573).

Др Август Мусић нешто друкчије мисли: „да је прадавну употребу презента за прошлост (исп. *Delbrück's Vergl. Synt.* II, стр. 261) народна песма употребила као техничко (стилистичко) средство, које значи, да пјевач прошле догађаје предочује тако живо као да их очима гледа“ (*Прилози науци о улоШреби времена*. Глас Српске академије наука XXI, стр. 114). — Из белешке коју Н. С. Поспелов даје под бр. 3 на стр. 224 већ наведеног Зборника видимо да и П. С. Кузњецов (до његова чланка, на жалост, нисмо могли доћи) сматра да историским презентом говорник, односно писац, ствари претставља као да се сам налази у времену на које се односи оно што излаже.

³ П. Сладојевић у расправи: *О значењу аориста у српскохрватском језику* каже: „Ово се наше мишљење заснива на томе што се аорист у синтаксичком индикативу употребљава и за казивање радња за које никако не можемо сматрати да припадају непосредној или блиској прошлости“ (Јужносл. филолог XXI, стр. 131). А то је мишљење први изнео А. Стојићевећ у својој овде већ цитираној расправи.

у својој расправи *Око значења аорисџа*, налазе да је индикативно употребљен овај облик и када се њиме означају радње које су се извршиле и знатно раније, а не непосредно пред моментом говорења. А Н. С. Поспелов на једном месту у белешци испод текста изрично каже да презент није могуће ограничити моментом говора, јер се он никада не задржава у тим границама¹ већ укључује у свој обим непосредно претходну прошлост, а захвата и најближу, па и даљу будућност. У својој расправи он чак врши даљу класификацију индикативног презента према томе да ли се њим износи радња која почиње у садашњости а врши се у ближој или даљој будућности; да ли се радња која је почела у прошлости а врши се у садашњости пројицира и на будућност, да ли се таква радња и завршава у садашњости или се чак и врши и извршава у прошлости, а само се од говорног лица узима као садашња². Ово је, међутим, филозофско третирање времена, а не лингвистичко, и зато ниуколико не може допринети расветљењу лингвистичке суштине проблема.

Одавно је не само запажено него је и истакнуто, то констатује и Поспелов³, а и ми смо то овде мало пре поновили, да се радња, стање или особина која се означава индикативним презентом не ограничава на један моменат, па ни само на моменте у којима се то констатује, него се обично из ранијег времена преко момената констатовања продужава и у времену које иза њих долази. Неки пут, како нам то Поспелов на примерима показује, та радња из прошлости само досеже до у садашњост, неки пут се продужава и на будућност. И да не говоримо о случајевима (мислим на примере о којима је сада реч) који могу бити и спорни да ли су то индикативни презенте, — од значаја је да ли се мисли на вршење радње (односно стања или особине) у времену које се узима као садашњост. А садашњост, права садашњост, у којој се врши радња индикативног презента, иако, за разлику од прошлости и будућности, није бескрајна, временски није тачно ограничена. Она се не поклапа ни са самим током радње чије се вршење означава индикативним презентом, већ као што почетак те радње може претходити времену које се у даној прилици узима као „садашњост“, тако исто почетак трајне „садашње“ радње може бити везан за један од момената и пре којих је та садашњост текла. Садашњост, дакле, лингвистичка

¹ Н. С. Поспелов, *Исследования* I. с., 208.

² *Ibid.*, стр. 215—219.

³ *Ibid.* стр. 215.

садашњост није тачно утврђен временски период, него она зависи од тога шта се за њу у сваком даном случају узима. Да она чак у току истог говора једног лица може бити различна, ја сам, мислим, показао у горе спомињаној расправи *Око значења аориста* дајући примере у којима је време ближе моментима говорења узимано као прошлост, а време удаљеније од тих момената као садашњост¹. Зато се израз „моменат говора“ може сматрати исправним само ако се он узима у значењу времена говорења, у коме се он очевидно и употребљава. Али допуштајући да се он може тумачити и да се, изгледа, тумачи буквално — као *један секунд* или блиско томе, као *врло крашак временски размак*, — сматрамо да је, место моменат говора, као термин, боље узимати *време говора* или, са извесних разлога, још најбоље — *временска ситуација говорења*.

Иако временски размак коме припада говор говорног лица није тачно утврђен, омеђен одређеним границама, он се не може сматрати неодређеним. А не само да садашњост, мислим граматичка садашњост, није неодређена, него је најчешће одређена, дакако у свести говорника, и прошлост, па и будућност, за које се везују радње о којима је реч. С овим такође још нису начисто неки испитивачи значења глаголских времена, а ово је врло значајан моменат за утврђивање разлике између индикативне и релативне употребе њихове. Значајан, мислим, због тога што је то управо онај тренутак, односно оно време, према коме се оријентишемо при временском одређивању радње која се глаголом казује. Ако је то (одређено време) време говорења говорног лица, према коме се утврђује садашњост, односно истовременост с њим, оно што му претходи или што иза њега долази — имамо индикативну употребу времена. Временски глаголски облик којим се означава оно што се у томе времену врши, што бива или што јест, то је индикативни презент; облик који означава да се нешто извршило, одн. десило у једном тренутку или се вршило (дешавало) до једног од тренутака времена говорења говорног лица јесте индикативно употребљен аорист; вршење или извршење радње, све једно је кад пре тога времена, означава се индикативним перфектом; а да ће се нешто вршити или извршити, и уопште да ће нешто бити, после времена говорења казује се футуром индикатива.

Одавна је познато да се вршење, одн. извршење радње (стање или особина) која се некоме (нечему) приписује не про-

¹ Наш језик, књ. VIII н. с. стр. 134.

јицира увек на време говорења, не одређује се временски према тренуцима када се говори, него врло често и према другом неком моменту. Често се, наиме, глаголским временима, и поменутих и другим некима, утврђује да ли је нешто истовремено, тј. да ли тече, односно да ли се извршава, у томе другоме времену, које није време говорења, или се вршило, односно извршило пре, или ће тек бити после тога времена. Познато је, такође, да то више није оно право него релативно временско одређивање онога што се казује односним глаголским облицима. А да би уопште могло бити временског одређивања, мора се мислити на један одређени тренутак, тј. одређени размак према коме се утврђује временски однос онога о чему се говори. Радње које се врше или извршују у томе временском размаку, које у њему теку или им време извршења, односно прекид вршења, пада у једном од тренутака тога времена, — дакако су везане за то, дакле, одређено време. Супротна тврђења неких синтаксичара који су се бавили значењем аориста и имперфекта у српскохрватском језику не могу се одржати¹.

А сви малопре наведени глаголски облици, да поновимо, оно што јесу то могу бити и у односу на неко друго време: презент може означити, па и означава, истовременост, напоредност и с неком другом радњом, у прошлости или будућности; аорист такође означава да се каква радња извршила у неком тренутку (односно да се вршила до једног тренутка) у прошлости (а не у времену говорења), и у тој је служби, тамо где се употребљава (као у српскохрватском језику), овај облик је много чешћи; перфектом се исто тако временски може одређивати и одређује да је нешто било пре, а футуrom да је било после неког тренутка ван времена говорења. Презент, аорист, перфекат и футур употребљавају се временски, значи, и релативно, а не само индикативно.

Глаголска времена пак којих се временско одређивање радње (стања или особине) врши само у односу на неко друго време (никада непосредно на време говорења), а то су у српскохрватском језику имперфекат и плусквамперфекат, уопште се не употребљавају индикативно, већ једино у релативу. А. Мусић сасвим с правом каже да је време вршења радње изречено имперфектом свагда одређено и да тај облик означава прошлу радњу било

¹ Свој суд о томе ја сам већ једанпут изнео (в. М. Стевановић, *Оно значења имперфекта*. Зборник филозофског факултета у Београду књ. IV — 2, у штампани) и нема потребе да га овде понављам.

трајну било ону која се у прошлости понавља¹. То се време за које је везана радња (стање или особина) у имперфекту одређује у првоме реду неком другом прошлом радњом (стањем или особином) с којом је ова у имперфекту напоредна, што нарочито истичу многи познати лингвисти од којих сам неке навео у сад цитираној својој расправи *Око значења имперфекта*.

Ја сам и раније, говорећи о значењу и употреби овога облика, нарочито истакао да се осим напоредном радњом време онога што се казује имперфектом може означавати и било каквом другом временском одредбом или временском ситуацијом уопште².

За плусквамперфекат опет А. Мусић такође врло тачно истиче да се њим означава радња која се извршила (ми бисмо додали — или се вршила — М. С.) „прије оне прошлости што се има на уму“³. И проф. Белић констатује да се „плусквамперфекат увек употребљава према радњама у прошлости, па биле оне изражене у индикативу или релативу“⁴. Овде је од значаја то да у случају с употребом плусквамперфекта постоји један тренутак (односно временски размак) у прошлости према коме је радња што се овим обликом казује прошла, тј. да тренутак према коме се одређује вршење или извршење радње у плусквамперфекту није време говорења него неки тренутак, одн. временски размак, ван овога времена. Из тога се намећу два несумњиво тачна закључка: а) да се временски однос извршене (или вршене) радње у плусквамперфекту утврђује према једном ипак одређеном времену у прошлости, према оној, како је Мусић сасвим тачно назива, „прошлости што се има на уму“ и б) да је и плусквамперфекат време само синтаксичкога релатива. Ово и једно и друго потврђују употреба плусквамперфекта у српскохрватком језику, за коју ћемо навести примере:

То се било готово и заборавило док Друшко пронесе да је усред зиме изникао босиљак (Ст. М. Љубиша). — Кад се пробудих сунце беше далеко одскочило (Л. Лазаревић). — Некакав страх беше обузео попа да се једва држаше

¹ Ор. cit. Глас Српске академије наука СХХI, стр. 128 и СХХIII, стр. 78.

² *Значење имперфекта према употреби у језику П. П. Његоша*. Јужносл. филолог XX, стр. 66.

³ Др Август Мусић, *Прилози науци о употреби времена у српско-хрватском језику*. Глас Српске академије наука СХХIII, стр. 86/87.

⁴ *О употреби времена у српскохрватском језику*. Јужносл. филолог VI, стр. 126.

на ногама (Исти). — Лаза беше онесвеснуо од силног страха па не чу вику његову (Ј. Веселиновић). — *Беше* већ *ославило* пролеће (Исти). — Тај иначе, заборавих напоменути, *беше започео* говор противу владе (Р. Домановић). — Скочи Марко као помаман, преврте ђурак изврнувши га наопако (*био га је скинуо* због врућине) — Исти. — Лицем на Ђурђев дан густа магла *бјеше покрила* ломне Куче (С. Матавуљ). — *Изгубио бјеше* и ону механу где су ноћивали... и остаде сам (С. Сремац). — У разговору с Јабланом стиже Лујо кнежевој кући, гдје *се бијаше доста свијета искупило* (П. Кочић). — Немој човјече, отимам ја руку коју он *бјеше чврсто ухвашио* (Исти). — У најтежим часовима *била се зарекла* (И. Андрић). — Али фратри су већ *били навикли* на то (Исти). — Лице му је лако већ било преплануло од априлског сунца (Исти).

А не само да се вршење радње у плусквамперфекту означава као прошло према времену неке друге такође прошле радње, што се најчешће констатује граматичким дефиницијама овог претериталног времена, него време за које се плусквамперфекатска радња узима као прошла може бити означено и каквом прилошком одредбом, као у примеру: *Али су фраШри већ одавна били навикли*, у коме прилог *одавна* указује на време према коме се радња у плусквамперфекту показује као већ прошла (а када је пре тога прошла, то се ни овде ни у другим примерима с тим обликом не открива), или се може (то време, мислим) и подразумевати без икакве одредбе. Кад писац у једној формално независној реченици каже: *Лице му је већ било прејлануло*, — он мисли на једно време у коме је оно што износи плусквамперфектом као процес било прошло; за њега је временска ситуација према којој плусквамперфекат означава прошлост свакако јасна, она је, дакле, и у таквим случајевима одређена. Што се ове две прошлости, од којих се једна, она прва, казује обликом радног придева глагола у плусквамперфекту, а друга имперфектом или перфектом глагола *биШу*¹, — каткад поклапају, то је друго питање, о коме овде нећемо говорити, већ ћемо се само осврнути на још један проблем који се тиче значења плусквамперфекта. Од овога ћемо само споменути да тога поклапања нема и да је време у прошлости према којему радња у плусквамперфекту претставља

¹ О двапут означеној прошлости онога што се износи плусквамперфектом говори Љуб. Стојановић у својој запаженој расправи: *О значењу и употреби глаголских времена у реченицама*. Јужносл. филолог II 3—4, стр. 193.

прошлост много одређеније у примерима овога облика с имперфектом помоћног глагола. А то је, када се зна да је имперфекат време за одређену а перфекат за неодређену прошлост, и сасвим разумљиво. Али о томе опширније на другоме месту.

Често су граматичари српскохрватског језика истицали да се плусквамперфекат не употребљава само за радњу која се извршила (или вршила) пре времена у односу на које се приказује као прошла него и за радњу која се вршила после тога времена, да, тј., плусквамперфекат од две прошле радње каткад означава и каснију у времену¹. Ја сматрам да се до таквог закључка дошло погрешном анализом примера типа:

Турци су се сваку ноћ кроз земљу прикучивали српским шанчевима и најпосле *су се* тако близу били *Прикучили* да су се батинама пустимичке могли тући. — Пуче пушка из горе зелене | Добро Муја *погодила бјеше*. — Уранила Косовка девојка... | Намјера је *намјерила била* и сл.

Зато што се у првом примеру износи прво радња која је несумљиво претходила оној што се казује обликом плусквамперфекта и можда због тога што се у њему каже *најпосле су се били Прикучили*, интерпретатори су закључили да је ова радња била последња. Она доиста то и јесте према оној претходној, али није и према констатацији која се износи у последњој реченици — *да су се батинама могли Шући*. Приповедач је мислио на време *кад су се могли Шући* и свакако је према њему употребио плусквамперфекат у реченици која у ствари казује услов те могућности. Значи да је радња у реченици с плусквамперфектом и овде претходила другој прошлој радњи, и то је у њој условило употребу овога облика. Ни стихови:

Пуче пушка из зелена луга,
Добро Муја *погодила бјеше*,

— не морају се тумачити како су досад тумачени: да је у њима плусквамперфекат употребљен за другу по реду од две сукцесивне радње. Певач је ту, по нашем схватању, хтео рећи као да је видео шта је било после пуцња пушке, па тек у време када

¹ Ово је мишљење, колико нам је познато, први изнео Љ. Стојановић у сад наведеној расправи *О значењу и употреби глаголских облика* (I. с., 194). Др. Т. Маретић у првом издању своје велике *Грамашке и Шилишке* од 1899 за оваке примере каже само да се у њима плусквамперфект употребљава место перфекта, а већ у II-ом издању, од 1931 г., усвојио је Стојановићево мишљење, које су прихватили и готово сви остали каснији граматичари српскохрватског језика.

је то видео узвикује — Муја *бјеше* (већ пре тога) пушка *погодила*. Исто тако ни при анализи других наведених и сл. примера не треба губити из вида оно што смо мало пре рекли, а наиме да не мора бити изречена друга радња према којој ће се радња у плусквамперфекту одређивати, него се то одређивање врши и према временској ситуацији коју говорник (приповедач) има само на уму, а коју свакад не изриче.

Као глаголско време које се употребљава скоро у свим словенским језицима, па и у српскохрватском, узима се и футур II, футур егзактни (код нас предбудуће време). Али му сви не дају овај назив. Од граматичара српскохрватског језика Т. Маретић га назива II-им перфектом. И макар да ми сматрамо онај први назив оправданијим, признајемо да, када је реч о временском односу њим казане радње према ономе што се казује реченицом с којом овај облик стоји у вези (а он се ван те везе готово и не употребљава), он обично претставља прошло време (релативно, дакако), тј. означава радњу која претходи ономе према чему се време те радње одређује, мада може означавати и истовремену радњу¹. И то без обзира на чињеницу да ли се време њеног вршења (мислим време вршења радње у томе облику) утврђује у односу на будућност, што најчешће бива (И што се Светић више *буде врцао* и *копрцао*, он ће се све више заплитати као пиле у кучине. В. Караџић. — Чим *будем сазнао*, обавестићу вас. — Ако и даље *буду падале* овакве кише, сви ће усеви пропасти), или пак у односу на неки тренутак у прошлости или садашњости (Па му каже да напише шта ће му се чинити ако и он за тај посао *буде знао*. — Бојим се за вас да се не *будем* узалуд *шрудио*). И пре би, по нашем мишљењу, из овога разлога оправдан био Маретићев назив него зато што Маретић на цитираном месту каже да овај облик значи исто што и I-ви перфекат. Јер суштина његова значења није у ономе у чему је суштина значења перфекта, и поред тога што би се у гдекојем од Маретићевих примера сасвим лепо могао употребити перфекат. Маретић је

¹ Исп. констатацију дра А. Мусића према којој: „може композиција“ (он га, како видимо, не сматра гласоским обликом већ композицијом — М. С.) похвално *будем*“ имати два значења; она може значити: 1) да је у вријеме које се фиксира перфективним презентом у „будем“ готова радња која се врши прије тога времена или 2) да је у вријеме које се фиксира перфективним презентом „будем“ готова радња која се у само то вријеме врши“ (*Кондиционал у хрватском језику*. Рад Југословенске академије знаности и умјетности СХХVII, стр. 167/168. А в. и оно што о томе каже Т. Маретић у својој великој Граматици, стр. 542 и 543).

ипак своју констатацију пропратио једним за схватање временског момента, па и саме суштине значења овога облика, значајним додатком — да се он употребљава само у зависним реченицама, што јасно говори да се овај облик само релативно употребљава. У то не може бити никакве сумње. Нас, међутим, овде више интересује питање да ли се облик сложен од презента глагола *биши* и радног придева уопште употребљава временски, или само модално.

Све зависне реченице у којима се тај облик употребљава за нас су углавном кондиционалне. А то значи да је ова композиција (овде узимамо Мусићев термин) модална. Она је то не само у зависним него и у самосталним реченицама, уколико се у њима употребљава. А да се и о употреби овога облика и у самосталним, бар упитно-одричним, реченицама може говорити, то нам потврђује Маретићев пример: *Да не буде куда ушекао с оним новцима?* каквих несумњиво има и у разговорном и у књижевном језику српскохрватском. Иако се баш у овоме и у другим оваквим примерима с потпуно истим значењем може употребити перфекат, тј. Маретићев I-ви перфекат (*Да не буде куда ушекао?* = *Да није куда утекао?* — *Да не будеш то заборавио код куће?* = *Да ниси то заборавио код куће?*), то још не значи да футур II није модално употребљен и у овим реченицама, у којима се не говори о једној прошлој радњи као реализованој, него се само износи претпоставка као могућност да је та радња извршена, односно вршена у прошлости. А сумња се једнако износи и обликом правог перфекта када се у таквим реченицама употреби, па се и он такође у тим случајевима модално употребљава.

Једино се облик од презента глагола *биши* и трпног глаголског придева, овај облик, дакле, с трпним (а не радним) глаголским придевом употребљава за казивање радња које су се у одређено време у прошлости несумњиво извршиле, он се, тј., једино овакав употребљава не у модалној већ у временско-релативној служби (Тада и Јаков *буде позван* у Београд, али он не хтеде доћи. — А кад им *буде прочитана* наредба за отступање, они се сви сневеселише. — Када он *буде пошављен* за старешину, прилике се брзо изменише на боље; а кад наскоро опет *буде враћен* ранији жупан, све пође по старом). И оваква би његова употреба, пре свега другог, оправдавала да му се, како то чини Маретић, као облику који означава и релативну и апсолутну прошлост, то и у називу значи. Али та околност не оправдава да облик састављен од презента глагола *биши* и глаголског придева убрајамо

у времена а не у начине, јер се и облици правих глаголских начина, императив и потенцијал, употребљавају и за казивање прошлих радња. С друге стране, када је реч о футуру егзактном, у првome се реду мисли на облик с радним глаголским придевом. Такав се овај облик, међутим, у савременом српскохрватском језику, како смо већ рекли, никад не употребљава за казивање реализованих радња. А то је, по нашем мишљењу, модална служба не само овога него и свих осталих глаголских облика.

Одређеније да кажемо: у категорију модуса не треба убрајати употребу глаголских облика за означавање некаквог душевног расположења говорног лица према вези двају појмова у реченици, ма с коликом се субјективном обојеношћу та веза износила и ма којим се глаголским обликом она казивала. Модалне су само нереализоване радње које се према ставу говорног лица сматрају као могуће, као вероватне, као неминовне и сигурне чак, које се од њега претпостављају као такве, које су, као могућне, концесија вршењу друге радње или је условљавају, које се само желе или намеравају вршити, итд.

Посебно радња у облику о коме сада говоримо пре свега је услов за оно што се износи у реченици од које зависи. Тај облик је, дакле, према служби својој у новијем српскохрватском језику условни начин (кондиционал) у свим зависним реченицама. А и у самосталним реченицама, када се у њима употребљава, то је опет модус, сада за сумњу, односно претпоставку. О индикативности овога се, дакле, не може говорити.

И уопште нереализоване радње (сем оних што се узимају да ће се у односу на време говорења реализовати, тј. вршити или извршити после тога времена), које су само у ставу говорног лица, не могу бити индикативне. Граница је између индикатива и модуса, било којег, према томе, сасвим јасна. И примедба Н. С. Поспелова, по којој Белићево одвајање императива од индикатива сужава појам овога последњег¹, ни у коме погледу не може бити оправдана, јер радња у императиву (не мислим на облик његов у служби приповедачког презента, где има временски а не модални карактер) у време њеног изрицања није реализована, и изриче се као жеља (односно заповест) лица које говори.

Овим, наравно, не мислимо рећи да и модално употребљене радње немају своје време. Код сваког модуса, па и код императива, шта више, имамо два времена и то време става говорног

¹ Н. С. Поспелов, 1. с., 211.

лица (односно става субјекта главне реченице од које зависи декларативна реченица с неким модално употребљеним обликом), који обично и управља употребом овог или оног облика, и време вршења саме радње (ако до њега дође), које увек, према времену говорења о радњи, иде у будућност¹.

Мало пре смо рекли да субјективни став према вршењу реализованих радња — дакле, ни стање или расположење говорног лица изазвано тим радњама, макар колико се оно осећало у тону с којим се саме радње казују, облике којима се изражавају не чине модалним. Зато се не може прихватити мишљење да имамо „модалну транспозицију“ у примерима какви су: *Дошао Милош! Дакле, умро ШШипкаловић, Дошли свашови*² и сл., и поред тога што очевидно облик крњег перфекта врло често има модалан карактер (употребљава се у оптативној, одн. императивној, кондиционалној, концесивној и сл. службама³). Стање афекта (изненађење, дивљење, радост и др.) изазвано оним што се горњим реченицама с крњим перфектом, без помоћног глагола, констатује — условљава елиптично изражавање. Зато ја мислим, у њима не морамо тражити објашњења ни модалној ни релативној употреби (у којој је овај облик иначе несразмерно чешћи) јер се њима обично саопштава (или констатује само) о нечему што се недавно десило⁴. А и сасвим је разумљиво да оно што је било скоро доводи у стање афекта (наравно уколико је по природи својој такво), при коме се у говору праве различне елипсе, у које ми убрајамо и горње, по нашем схватању, индикативне реченице с крњим перфектом.

А и у мирном саопштавању о нечему што је скоро било употребиће се каткад крњи перфекат. Ми за такву употребу, истина, нисмо нашли примера код неког писца (што не значи да их тамо и нема), али за њу имамо потврда из говорног језика. Такве примере наводи А. Пецо (асистент Семинара за јужнословенске језике и општу лингвистику) у своме опису говора источне Херцеговине (који још није објављен) уз коментар да једно лице речима: „*Дошли неки из Одбора да те Шраже*“ обавештава друго о нечему што се врло скоро десило, како видимо, обликом про-

¹ А. Белић, *О језичкој Природи и језичком развоју*, стр. 392.

² И. Грицкат, *О Перфекту без Помоћног глагола у српскохрватском језику*. Београд 1954, стр. 10;

³ *Ibid.*, стр. 145—153.

⁴ О временској блискости онога што се оваквим реченицама с крњим перфектом износи говори Ј. Вуковић у својој монографији *Говор Пиве и Дробњака*. Јужнословенски филолог XVII, стр. 91—96.

шлог времена без помоћног глагола (*су*), који је иначе граматичка ознака везе онога што је било са моментом саопштавања. Али је у оваквим случајевима и без спољне ознаке, та веза у свести присутна, што значи да и ту имамо индикативну, а не какву другу употребу овога облика.

Истина, и у *Дошли неки* (из одбора да те траже) имамо готовост извршења радње; *Дошли неки = Неки су Шу*. Али се та готовост потпуно поклапа с моментом у коме се говори о извршењу радње. И баш зато што та готовост којој је непосредно претходило извршење радње није неки други него управо моменат констатовања, ми ту и налазимо индикатив. Уосталом, готовост извршене радње казује се, то је одавно познато, и обликом пуног перфекта, с помоћним глаголом. Као *дошли (неки)*, ту готовост исто тако означава и перфекат у облику *дошли су (неки)*. А кад нико не би могао ни помислити да у: *Дошли су неки из одбора...* имамо икакву другу сем индикативну употребу, не знам зашто бисмо нешто друго тражили у облику без помоћног глагола, који у свему значи исто што и пуни облик перфекта.

Међутим, како крњи перфекат обично и најчешће означава готовост радње у неком другоме, мање више одређеном тренутку ван времена говорења, а, дакако, иза извршења саме радње, он је претежно облик синтаксичкога релатива, и врло подесан за приповедање. То нам сведочи велики број примера типа:

Дођем соври што је под кленом, а оно *засели* први људи (Ј. Веселиновић). — Он *сио* више огњишта па плаче (П. Кочић). — Дрва *опустила* лишће и изгледају као у врућници (Л. Лазаревић). — Свака шамију *забацила, разузурила се* без бошче, у устима држи зрно грожђа и сише га (Б. Станковић). — На вијеке, Ви? *Тейала* Мара гледајући у земљу (А. Шеноа). — Заклопише чавлима лијес..., а ја се *нашао* го и дрхтав на прагу звезданог каоса (И. Војновић), —

— које је И. Грицкат дала у своје мало пре наведеном раду¹, као и бројни други примери који се на сваком кораку срећу код српских и хрватских класичних писаца, па и код савремених. И ако се не може говорити о само релативској употреби крњега перфекта, која му је скоро искључиво приписивана, сигурно се може тврдити да је таква његова употреба у српскохрватском језику претежна².

¹ Оп. cit., стр. 19—78.

² И посебно је потребно нагласити да оно што овде о облику перфекта говоримо тиче се само српскохрватског језика.

Насупрот овоме, пуни перфекат, с облицима помоћног глагола *јесам*, у самосталним се реченицама употребљава углавном у индикативу, иако је, дакако, и релативска употреба његова честа, не само у зависним већ и у напоредним реченицама, а могућа је и у посве самосталним.

Како се у дефиницијама о значењу перфекта, мислим — оним најраспрострањенијим, говори, — то је облик којим се констатује радња која је прошла било када пре времена говорења, а њено време ничим ближе није одређено¹ (по моме је мишљењу боље рећи — не мора бити одређено), што према нашем тумачењу значи да нема посредне одредбе (тј. да се она не износи) између вршене, односно извршене прошле радње и констатовања њенога вршења (или извршења) у време говорења. И у томе је случају оно увек глаголско време синтаксичког индикатива. Оно је то и без обзира на чињеницу да ли је неком временском одредбом означено када је та радња била у прошлости. Једино радња (стање, особина) таквом одредбом не сме бити означена као прошла у односу на неко друго време. Зато што се у њима прошле радње не износе као такве, за нас су индикативни перфекти у случајевима као што су:

Дуго је тако *штајао* не мичући се (Л. Лазаревић 88)².—
Видео сам на прозору бледо лице моје матере (Исто, 86).—
 — Чудно *сам* нешто и мрачно *мислио* (Исто, 84).— Нас је децу, као и мајку, *волео*, али нас је држао *цресшрого* (Исто, 72).— Али она *није хтела* да се окрене — *шрчала је* према катуну, а вода из штругље *прскала је* за њом (М. Лалић, 16)³.—
 У шуми *смо сјели* да одахнемо (Исто, 16).— *Окренули смо се* да пођемо (Исто, 17).

Међутим, у примерима:

Некад, причала ми је мати, *био је* он сасвим други човек (Л. Лазаревић, 75).— Наћох све онако како *сам оста-вио* (Исто, 85).— Не знам колико *сам* тако *спавао* кад осетих мокро на челу (Исто, 87).— Гледам катун, *пустили су* телад, троје или четворо њих да обигравају око колибе (М. Лалић, 18).— Уображавао сам због нечега да је Видра *погинула*, а ето није (Исто, 18).— Остало јој је криво на мене што *сам*

¹ Види код А. Мусића, *Прилози науци о временима*. Глас Српске академије наука СХХIII, 79 и 80.

² Л. Лазаревић, *Целокупна дела*. Библиотека Српски писци, Београд 1929.

³ М. Лалић, *Лелејска гора*, Београд 1957.

је *осШавио* у запаљеном Београду (Исто, 18).— Крај Гривића гумна стоји нечије жито у крстинама. Глад је *прошла*, иначе га не би тако остављали, —

— истакнутим облицима перфекта казују се радње које су прошле не само за време када се о њима говори него и за неко такође прошло време означено каквом другом радњом или на било који начин друкчије. Овим се и оваквим облицима перфекта заправо констатује да су њиме казане радње прошле не према времену у коме се о њима говори, не бар непосредно, него посредно према њему, а непосредно према некој такође прошлој радњи, односно према неком другом времену (Мати је у прошлости причала да је он пре тога *био* други човек — у првом; а Видри је остало, значи некад раније, криво што ју је онај ко о томе говори пре тога *осШавио* у Београду — у претпоследњем примеру). Они не означавају праву него релативну прошлост, употребљени су, дакле, у синтаксичком релативу.

Што је релативна употреба перфекта у руском језику, рецимо, знатно шира како се јасно види и из излагања Н. С. Поспелова (в. његову више пута овде цитирану расправу на стр. 213 и 214 Зборника у коме је објављена), — то је сасвим разумљиво када се зна да је у руском перфскат једино претеритално време, па се као такав употребљава и у аориској и у имперфекатској служби, једном речју, у служби свих претериталних времена. У схватању разлике између индикативне и релативне употребе перфекта ми се с Поспеловим принципски слажемо уколико он под „отрыв[ом] временного значения от непосредственного отражения реальной действительности“ (в. на горе цитираном месту) подразумева посредно, тј. преко неког другог момента, одражавање (ми сматрамо да је срећније рећи — означавање) такође реалне стварности.

Посебно смо се и накнадно нешто више задржали на значењу перфекта зато што код нас досад није довољно јасно било дато мерило за утврђивање одређене границе између индикативне и релативне употребе овог облика. А давање нове интерпретације значења плусквамперфекта и футура II-ог захтевало је да овде више говоримо и о тим облицима. Што се пак осталих облика тиче, сматрали смо да је њихова употреба довољно позната и да зато уз теориско излагање о њихову значењу није било потребно наводити примере.

Остало нам је да још нешто кажемо о гномској и квалификативној употреби глаголских облика који се у тој служби срећу

— о презенту (гномском и квалификативном), о футуру (и гномском и квалификативном) и о аористу (гномском). А да је карактер употребе времена овде доста сложен, доказ нам је и чињеница што се синтаксичари када говоре о гномској и квалификативној употреби времена у многоме разилазе. Н. С. Поспелов¹ ту употребу сматра индикативном. Према Љ. Андрејчину² итеративни презент (а такав је овај облик у обема тим службама) садржи у себи елементе и једне и друге временске категорије. Проф А. Белић³, међутим, и гномску и квалификативну употребу сматра углавном употребом синтаксичког релатива. Али се из његова излагања тамо где о њима говори може закључити да ни елементи индикатива овде нису сасвим отсутни. А занимљиво је и карактеристично, у исто време, да ово ни за Поспелова није чист индикатив, већ индикатив с модалним нијансама.

Занимљиво је, кажем, зато што доиста субјективни карактер није могуће искључити из гномске, а не свакад ни из квалификативне, квалификативне мислим у ужем смислу (а и гноме су увек квалификације), употребе глаголских времена. То су, пре свега, већином апстрактне радње, односно стања. Када се презентом констатује да неко нешто зна или уме радити, када се каже, рецимо, *Он свира* — то не значи да конкретно тада свира, или када се рекне да неко има навику, односно обичај да нешто врши, као у примеру: *Он рано усњаје* — никако не значи да ово конкретно чини онда када се то констатује. А што је још важније, у свакој квалификацији има врло много субјективног момента; поједине гноме, поготову, не важе за сваку прилику, сваку етику и свако уверење. По етици потурчењака Скендер-аге (личност из Његошева Горског вијенца) *Мањи пошок у већи увире | Код увора своје име губи*. Али је етика црногорских главара, који се не дају тиме убедити у излишност борбе противу Турака, сасвим друкчија. Према убеђењу Селима везира, опет узимамо пример из Горског вијенца, *Јаки зуби и шврд орах сло ме*, а за Владуку Данила „*Тврд је орах воћка чудноваша*“, па зато и каже: „*Не сло ми га а зубе по сло ми*“. И с правом се поставља питање да ли је оно што се гномама казује, само остварљиво, вероватно остварљиво или се апсолутно и остварује. Да ли је у примени на сваког поводом кога се каже, рецимо, *Брада нарасла а памеш*

¹ Н. С. Поспелов, Ор. cit. 222/23.

² Д-р Ђ. Д. Андрејчин, *Основна бљгарска граматика*. Софија 1942, стр. 218.

³ А. Белић, *О језичкој Природи и језичком развићку*, стр. 384—388.

не донела — ова оцена апсолутна или само субјективна, и да ли је за сваког апсолутна истина да *Мањи Ђошок у већи увире*. По нашем су мишљењу оцене у свим овим и у много сличних случајева, субјективне. *Јаки зуби и Шврд орах сломе* у ствари значи само — *могу сломиШи*, дакако по мишљењу онога што то каже. Овај гномски презент значи исто што и један модални израз (*сломе* је овде = *могу сломиШи*). Његова је вредност, према томе, несумњиво модална. У већ цитираноме одговору Владичину на ову гному, према коме ће се зуби поломити, а тврд се орах неће сломити, износи се његово уверење у оно што каже (а што није за свакога несумњиво, него је за Селима везира, коме тиме одговара, несумњиво — оно што је управо супротно овоме). И ту, дакле, имамо јасно субјективан став говорног лица. Ипак се, и поред тога, квалификације које се дају и у гномској и у уже квалификативној употреби глаголских времена, износе у примени на одређене прилике и у одређено време, и када је то време говорења, глаголска времена се, уколико су употребљена за одговарајућу временску ситуацију, осећају као индикативна. Овамо иду они „случајеви употребе... неостварене глаголске радње, са пуним временским значењем глаголског облика“, о којима говори А. Белић у својој књизи О језичкој природи (стр. 384/5). И због тога Љ. Андрејчин сматра да такво садашње време у себи садржи и елементе релативног и елементе индикативног (он каже — реалног) презента, јер „отъ една страна, не означавајки нѣкакво конкретно действие въ момента на говоренето, то има относителенъ характеръ; от друга страна... продължава да се развива или да е валидна въ момента на говоренето“ (на означеном месту).

Али и насупрот томе што се, рецимо, квалификативним презентом у примеру:

Како ко отвори врата, она *скаче* као помамна, ноћу у постељи *плаче* и *спомиње* Рајка и Станишу,

— у Матавуљевој приповеци (одакле је ова реченица узета) казује какво је стање једне личности баш у време када се ово говори, није тешко утврдити да се радње (поступци) тога лица из којих се изводи закључак о његовом стању не врше у време говорења, него то лице *скаче* када ко отвори врата (а не „сада“), и када је ноћ (а не када се говори) у постељи *плаче* и *спомиње* Рајка и Станишу. Очигледно је, дакле, да оваква квалификативна употреба није индикативна, већ релативна. А. Белић ово јасно показује анализом квалификативне и гномске употребе презента; објашњавајући примере као што су: *Он се мало замисли, засџане, ђа ђрасне*

(стр. 386) и *Не пада снег да Помори свет него да свака зверка свој траг покаже* (388), он утврђује да тај о коме се говори има обичај да се „често“ (а не у време када се говори), „увек“ *замисли, засШане*, па *Прасне* и да „никада“ не *пада снег да Помори свет*, него да „увек“ свака зверка свој траг *покаже*. А и из саме чињенице што су — то Белић такође истиче — и *praesens consuetudinis* и гномски презент подједнако обични и од имперфективних и од перфективних глагола — што је подједнако обично: *Он сваки час усШане и седне* и *Он сваки час усШаје и седа*, *Зрела крушка сама падне* и *Зрела крушка сама пада*, — најнедвосмисленије говори да су глаголски облици овде у релативној употреби. Свакоме је познато — свакако и синтаксичарима који гномску употребу презента сматрају индикативном — да се презент вршених глагола у индикативу никада не употребљава.

Давно је запажено да се бројни елементи који улазе у састав глаголских значења, по речима проф. А. Белића, међусобно укрштају и да их је баш зато често „немогуће свести на појединачни удео сваког од њих“ (О језичкој природи..., стр. 355). Очевидно није могуће ни квалификативну, поготову гномску употребу глаголских времена везати за искључиво једну синтаксичку категорију (за индикатив, релатив или модус) кад „у њој има помало од свега што је овде поменуто“ (Белић, *op. cit.*, 358). Синтаксичаре који се овим проблемом баве ова чињеница обавезује да је стално држе на уму. Она им чак налаже да о овим значењима посебно говоре. Али то никако не може бити разлог да се квалификативној и гномској употреби глаголских времена пориче њихов основни — релативни карактер. Још мање се због овога може сумњати у вредност класификовања употребе глаголских времена према томе да ли се њима означава време (право или релативно) вршења реализованих или изражава лични став према још нереализованим радњама.

М. Стевановић

Способ определения значений глагольных времен

Резюме

Автор считает, что для правильного понимания разнородности употребления глагольных времен необходимо принимать во внимание одновременно реализованность и нереализованность действия, момент действия, по отношению к которому определяется время реализованного действия, и основное значение каждого глагольного времени в отдельности. Он думает, что проф. А. Белич яснее всех охарактеризовал синтаксическое различие между прямым и относительным употреблениями времени именно потому, что он исходным пунктом, по отношению к которому определяется время действия, взял, с одной стороны, момент речи, в каком случае это прямое временное, индикативное его употребление, а с другой — любое другое время, когда времена глагола употребляются в относительном индикативе, т. е. в релятиве.

Дальше автор доказывает, что нельзя утверждать различия между синтаксическими категориями на основании того, происходило ли или не происходило высказанное в предложении перед глазами говорящего, как это считали некоторые грамматик (Стоичевич и др.). В связи с этим отдельные времена имеют только стилистическое преимущество друг перед другом.

Автор также доказывает, что продолжительность промежутка, разделяющего прошлое действие от времени речи, а также и продолжительность процесса действия (что многие грамматик выдвигали как решающий момент по отношению к некоторым случаям), не обуславливает употребление одного претеритального времени, а не другого. По его мнению, в противоположность тому, что доказывает русский ученый Н. С. Пospelов, с реальной действительностью не связано только прямое употребление, но и относительное.

Для автора этой статьи, например, события, происходившие в прошлом и выражающиеся релятивным (историческим) настоящим ни в какой мере не являются менее реальной действительностью,

чем прошлые события, выражающиеся прямым (индикативным) прошедшим временем. Также нельзя считать более реальной действительностью действия, которые будут происходить в будущем и которые выражаются индикативным будущим временем, чем действия, совершившиеся в прошлом и выражающиеся той же формой, конечно употребленной в относительном значении. В связи с этим он отрицает обоснованность мнения Поспелова, что временное определение действия по отношению ко времени речи говорящего является в какой бы то ни было мере идеалистическим.

Принимая во внимание уже изложенный критерий (временное определение действия по отношению к моменту речи или по отношению к какому-нибудь другому времени) автор устанавливает, какие временные формы глагола употребляются и в синтаксическом индикативе и в синтаксическом релятиве, а какие только в последнем. Кроме того, автор указывает на различие между субъективной окраской реализованной связи подлежащего и сказуемого и той, которая возможна, но еще не реализована, а выражается как личное отношение говорящего, и только она, по мнению автора, является модальной. На основании этого автор думает, что употребление т. н. *futurum exactum* в сербохорватском языке является исключительно модальным и, следовательно, такое употребление упомянутой формы в этом языке автор не считает глагольным временем, а модусом.

СТРУШКИ РУКОПИС ДУШАНОВА ЗАКОНИКА

Захваљујући увиђавној предусретљивости Руске академије наука добила је Централна библиотека Српске академије наука микрофилмове Струшкога и Атонскога рукописа Душанова законика и обећање да ће добити микрофилмове и трећег, који се у Русији чува, Бистричкога. Сва ова три рукописа спадају међу најважније, а међу њима заузима, по својој важности, прво место Струшки. Он је неоспорно најстарији рукопис Душанова Законика, временски, дакле, најближи оригиналу, те, према томе, постоји могућност да се он и по својој садржини њему највише приближава. Зато је неоцењива штета што он има две махне — прво, није цео сачуван, и друго, и оно што је од њега стигло до нас нагрижено је влагом и мишевима. На петнаест сачуваних листова Законика налази се нешто преко сто његових чланова, који се не могу потпуно реконструисати, али оно што се да поуздано прочитати претставља најдрагоценију испомоћ при свима покушајима да се воспостави текст Душанова Законика какав је првобитно био.

За Струшки рукопис Законика зна се у науци већ више од једнога столећа, његова изнимна важност једногласно је призната, па ипак до данашњег дана не располажемо с текстом овога рукописа издатим без замерке и тако подобним за утврђивање текста Душанова Законика најближега оригиналу; издање Тимотеја Флоринскога замишљено је и изведено тако да послужи само као испомоћ у невољи.¹

Струшки рукопис Душанова Законика пронашао је Виктор Иванович Григорович на своме чувеном путовању по европској Турској 1845 г. у манастиру Струги, недалеко од Охрида и, да најблаже рекнем, понео га собом. Идуће године, у зиму, он је у Прагу посетио Павла Јосифа Шафарика, и описујући му своју скупљену збирку рукописа јамачно је истакао међу њима и два

¹ *Флоринский Т.*, Памятники законодательной [дѣятельности] Душана Царя Сербовъ и Грековъ, 1888, Приложения, 1—13.

рукописа Душанова Законика, чији је тадашњи несумњиво најбољи познавалац био Шафарик. Но на овоме обавештењу није остало. Високо поштовање које је Григорович осећао, и показивао, према великоме слависти потакло га је да му у једноме веома опширном писму, од 15 новембра 1848, саопшти опис својих најважнијих словенских рукописа, за које је био уверен да ће нарочито занимати Шафарика.² На последње место ставио је Григорович Струшки рукопис Душанова Законика: „30. 15 листковъ Законника Стефана Душана, древнѣйшаго, какъ мнѣ кажется, чѣмъ предыдущій (sc. Атонски). Нѣкоторые листки попорчены, бумага мягкая, въ родѣ хлопчатой. Представляю подробное ихъ содержаніе“³. У наставку је Григорович стрпљиво исписивао почетке већине чланова Душанова Законика или, ако ови нису сачувани, оне делове којима почињу и све натписе група чланова, уколико су сачувани и читки.

Током преписивања уносио је Григорович знак чуђења (sic) уз оне речи које су му биле неразумљиве или чији му се начин писања чинио чудан. Ови су тако важни да се не смеју оставити неспоменути: Прво sic ставио је Григорович на л. 4, чл. 68, уз реч „заманицомъ“ (264). Сасвим је разумљиво што није знао значење ове речи. Други знак чуђења написао је уз реч „Ѡскоѳ“ на л. 6^a, чл. 87 (264). Ту је, ваљда, знао шта ова реч значи, јер је она добро позната и у старом словенском, али се, можда, чудно како је написана, а није искључена ни могућност да га је запрепастила врста и оштрина казне. Слично ће важити и за треће sic уз реч „крѣвь“, Л. 8^a, Чл. 103 (264), где збиља није могао знати шта, у овом случају, ова реч значи. Четврти знак чуђења ставио је Григорович поред речи „соколнина“. Л. 9, Чл. 107 (264). Флорински је ову реч преписао „соколника“, што је, како ће се касније видети, веома сумњиво, а Стојан Новаковић је веровао да сме исправити Флоринскога и написати „сокол’ника“.⁴ Треба, међутим, бар покушати изићи на крај с обликом какав је у Струшком рукопису Душанова Законика, веома вероватно, сачуван.

Дојакосње примедбе Григоровичеве су све филолошке природе, али их има и правно-историјске, истина, не високога залета. Григорович је, наиме, уз неке чланове Душанова Законика по Струшкоме рукопису бележио исте чланове по издању Кухар-

² Korespondence Pavla Josefa Šafařika. Vydal V. A. Francev, I, Vzájemné dopisy P. J. Šafařika s ruskými učenci (1825—1861), Čast I, 1927, 255—66.

³ *Ibidem*, 264—6.

⁴ Флоринскіѣ Т., о. с., 7. Новаковић С., Законик Стефана Душана, цара српског, 1349 и 1354, 1898, 82.

скога. То су ови: На Л. 4, Чл. 70, унео је: Кухар. стр. 112, § 31 (34) 47. Поред Л. 7, Чл. 91, забележио је: Кухар. стр. 110, § 43. Уз Л. 9^a, Чл. 109, приметио је: Кухар. стр. 96, § 11. Код Л. 12, Чл. 139, сетио се Григорович на: Кухар., стр. 136, § 376, 108. Уз Л. 14, Чл. 156, ставио је забелешку: Кух. 144, § 73—123 о „приселицахъ“. За упоредно проучавање рукописа Душанова Законика ово је сасвим мало, али ипак сведочи да је Григорович бар мислио и на тај задатак; о томе сведоче и његове маргиналне белешке на самом рукопису, које ће на своме месту бити споменуте.

Преписи Григоровичеви из Струшкога рукописа Душанова Законика нису ни потпуни, ни тачни, али Шафарик је и из овако састављенога описа могао добити довољно јасну слику о његовој садржини и о месту које заузима међу осталима, њему познатим, рукописима Законика. Велим само, могао, јер се пространство Григоровичева описа нипошто не огледа у оно неколико сухих речи што их је Шафарик написао о Струшком рукопису Душанова Законика у предговору оном одељку својих „*Památky*“ који носи натпис „*Okázky občenského písemnictví*“. Пошто је Григорович био у то доба професор Казањског универзитета, назива Шафарик његове рукописе Душанова Законика Казањским и пише о Струшком овако: „2) *Kazanský první*, на рариће *v osmerce*, *v prostředku* *pecely*, *načítě* *starý* *a drobného zrna*, *u V. Grigoroviče*“⁵; Ово је само премало према ономе што је Шафарик на основу Григоровичева описа могао рећи, а што даље, у вези са Стругом, долази, то је заиста веома чудно. Шафарик, наиме, после помена Бистричкога рукописа Душанова Законика додаје: „*jiný viděl Grigorovič ve Struze oblíž Ochridu*“. Да ли то значи да је Григорович видео у Струги још један рукопис Душанова Законика, који није понео? У Шафариковој оставини чувају се Григоровичеве белешке, написане за њега, и међу њима и састав о Струги, или бар опширније обавештење о њој, из кога би се, можда, могло дознати и шта је Шафарик хтео казати горњом кратком реченицом.⁶ Преко Шафарикових штедљивих речи ушла је вест о Струшком рукопису Душанова Законика у пространи учени свет, где је, и поред све своје краткоће, требала изазвати жељу да се овај важни рукопис објави.

Било би веома корисно за проучавање Душанова Законика да се Стојан Новаковић већ приликом свога првога издања Зако-

⁵ *Šafařík P. J.*, *Památky dřevního písemnictví Jihošlovanův*, 1873, *Okázky*, III; предговор је написан 1851.

⁶ *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka*, *Vydal V. A. Francev*, I, 1927, 245; чини се да је то Шафарикова забуна.

ника упознао с његовим Струшким рукописом. Али он то није учинио, него је у предговору, где је реч о рукописима Душанова Законика, поновио само оно што је нашао о њему код Шафарика.⁷ Може бити да је томе крив само немар, а можда је и Новаковић био начуо да Григорович радо не показује и не уступа своје огромно рукописно благо, те да због тога није ни покушао доспети до Струшкога рукописа Душанова Законика.

Први наш срећник који је успео прегледати Григоровичеве рукописе Душанова Законика био је његов колега на Одеском универзитету, Валтазар Божишић. Зато се његов сажети опис, из кога ипак провирује Божишићева књигољубивост и стручност, мора од речи до речи преписати. Говорећи о Григоровичевим рукописима Душанова Законика, Божишић је о Струшкоме написао ово: „3. Tako zvani *Kazanjski drugi*, sastoji se iz 15 pojedinih listova iskubenijeh iz rukopisa pisanoga četvorogranim ustavom, kako vlasnik njegov misli, u XIV vijeku. Hartija je njegova bombicina, format osmina. To 15 lista ne sadrži cijeli zakonik, pače i ti listovi na mjestima su tako prognjili da pokazuju ne malo šupljotina pa po tomu znatnijeh praznina. Prof. Grigorović, u koga se taj rukopis i nalazi, drži da je stariji od Hodoškoga. U obziru proizhoda navedenih lista g. nam Grigorović kaza, da ih nagje 1845 g. u manastiru Struzi ne daleko Ohrida sasvim osebno ali zajedno sašitih. Po mjestu nahoda pristojnije bi mu bilo nazvanje *Struški*“.⁸ Предлог, дакле, да се овај рукопис назове Струшки потиче од Божишића, а не тек од Новаковића.

Неколико година касније обogaћена је славистика описом Струшкога рукописа Душанова Законика од А. Викторова, који је с правом важио као један од тадашњих најбољих познавалаца словенских рукописа. Ово је најважнији део његова описа: „29. Законникъ Стефана Душана, на бомбичинѣ, серб. полууст., близкій скороп., XV в., въ 8-ку, на 15 л. Изъ Струги, близъ Охриды (№ 1732)“.⁹ Викторов је у даљем описивању саопштио да је рукопис стар, да је из њега пропало неколико листи, и то после листа другога и деветога. Да би се видело како изгледа сам текст Законика, Викторов је саопштио његов почетак с очевидном, и похвалном, жељом да покаже не само његову садржину, него да

⁷ Новаковић С., Законик Стефана Душана цара српског, 1349 и 1354, 1870, XII.

⁸ *Bogišić V.*, *Pisani zakoni na slovenskom jugu*, I, *Zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlašću u samostalnim državama*, 1872, 37.

⁹ *Викторовъ А.*, *Собрание рукописей В. И. Григоровича*, 1879, 24.

пружи и слику текста. Ја сам сада у могућности да саопштени текст упоредим с фотографијом рукописа, па да се на тај начин уверим о тачности издања. Но пре него што рекнем свој суд, морам ово истаћи: Фотографија, пре свега, ипак није оригинал а, затим, рукопис се налази у стању полаганог распадања и, напослетку, потпуна верност у писменима и знацима не може се уопште ни најбрижљивијом штампом постићи. Када се све ово држи на уму, онда се сме рећи да је Викторов постигао висок степен тачности; писмена су тачно репродукована, а знаци и интерпункција само донекле; „З“, на почетку текста није, наравно, у рукопису написано велико него мало, јер почетак члана није сачуван; у саопштеном делу текста има две врсте у — *у* и *џ*; ово последње Викторов је преписао као *џ*; иако рукопис познаје и ову врсту писања писмена у, она није у речи „*шномџзи*“; пошто је рукопис у веома лошем стању, то на местима није могуће утврдити разлику између спиритуса, акцената и знакова за скраћивање речи. Поред свега што сам овде морао написати о тачности издања Викторова почетка Струшкога рукописа Душанова Законика, врло радо признајем да је издање тих неколико реди успело и жалим што цели рукопис није већ онда оваквом савесношћу издат.

Велика је штета што се око тога издања није потрудио Богишић, који би, за оно доба, умео дати најбољи стварни коментар уз овакво издање Душанова Законика. Али он је тада сам себи пребацивао да је потежак на рад, те се уздао да ће истрајна марљивост Ватрослава Јагића и њега побудити да више ради, када овај стигне у Одесу.¹⁰ Јагић је, не малом заслугом и Богишића, приспео у Одесу, али својом марљивошћу није, чини се, заразио Богишића, а није ни са својом жеђу за објављивањем словенских рукописа умекшао срце Григоровичево.

Ватрослав Јагић био је колега Григоровичев на Одеском универзитету 1872—1874 године и оставио је о њему у својим Споменима и, још више, у Историји словенске филологије слику, за коју се мора рећи да је мало карикирана, што — не треба прегнати — није усамљен случај код Јагића, када говори о неким својим колегама, пријатељима и знанцима. Како се већ у таквим случајевима ради, Јагић прво истиче пространу и дубоку ученост свога колеге: „Григоровичъ и тогда еще, хотя уже въ преклон-

¹⁰ Јагић В., Спомени мојега живота, Српска краљевска академија, Посебна издања, LXXV, Друштвени и историјски списи, 30, I, 1930, 120.

ныхъ лѣтахъ, поражаъ громядной памятью и глубокой начитанностью въ области византологји и близкихъ къ ней отношеній славянској филологји“. Тако на почетку разлагања о Григоровичу, да би овако завршио: „Онъ былъ человекъ въ высшей степени капризный, недовѣрчивый, неохотно показывалъ свои сокровища, позволяяъ другимъ только по кускамъ ими пользоваться, самъ же не издавалъ почти ничего“. ¹¹ Има још и тамнијих боја у Јагићевој слици Григоровича. То, међутим, не би био усамљен случај, а још мање за оштру осуду и горко исмехавање, ако се Григорович заносио жељом да он сам објави и Душанов Законик, и друге своје знамените рукописе, до чега није доспео. То бива често и код великих научењака, а код страсних љубитеља рукописа, какав је био Григорович, још много чешће. Зато је Јагићев начин разлагања о Григоровичу и неумерен, и неправичан, особито тамо где он говори о Григоровичеву лукавству, сплеткарству и смешној самољубивости. Лека од примања оваквог лика Григоровича, како га је насликао Јагић, има довољно, али ја ћу истаћи само преписку Григоровича са Шафариком, из које искаче сасвим друкчија његова слика. Григорович је, уосталом, још за живота раздавао рукописе из своје драгоцене збирке, а после његове смрти, 1876, постали су они, у Румјанцовском музеју, приступачни целом ученом свету.

Када је Тимотеј Флорински приступио свестраном проучавању законодавства цара Душана, он је морао, када је стигао ред на Душанов Законик, особиту пажњу посветити Струшкоме рукопису, за који је покушао одомаћити назив „Григоровичев први рукопис Душанова Законика“. То није постигао, али је потпуно успео да се Струшки рукопис призна као најстарији рукопис Душанова Законика и оригиналу најближи. Два су средства којима се при томе послужио — читава мала расправа о Струшком рукопису и издање целога његова текста. ¹²

Када се Флорински одлучио да текст Струшкога рукописа изда мешавином грађанске и старе словенске ћирилице, али претежно грађанске, он се стварно тиме одрекао да пружи читаоцима не само његову тачну садржину, већ, по могућности, и што вер-

¹¹ Ягичъ И. В., *Исторія Славянској Филологји, Энциклопедія Славянској Филологји*, 1, 1910, 474 и 484.

¹² *Флоринскій Т.*, *Памятники законодательной дѣятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ*, 1888: 1) *Первый Григоровичевъ списокъ (Стружскій)*, 175—93, и текст: *Приложенія, I. Законникъ Стефана Душана по первому Григоровичеву списку (XIV в.)*, 1—13.

нију слику његова текста. А код рукописа овакве дубоке старине и овако важне садржине преко је потребно дати читаоцима ако не и цели текст онако како изгледа, оно неке његове делове, како је, бар донекле, и покушао А. Викторов. Ово важи за Флоринскога тим више што је он веровао да је Струшки рукопис Душанова Законика писан у XIV в., дакле, у истоме када је и настао.

Ја у питање о старини овога рукописа нећу да улазим, јер мислим да је то посао филолога, али морам рећи да се Флорински у својој тврдњи да је Струшки рукопис из XIV в. погрешно позива на Викторова и на једну његову тобожњу погрешку, кад овај ставља Струшки рукопис у XV в.¹³ Те погрешке нема. А. Викторов и у опису Струшкога рукописа, и у прегледу садржине на крају књиге, баца рукопис у XV в.¹⁴ Флорински се позива на речи Викторова, да је Струшки рукопис бар за једно столеће старији од Призренскога, те изводи одатле да га је Викторов ставио у XIV в. Но Викторов је несумњиво Призренски рукопис Душанова Законика бацао у XIV в. према једној страни факсимила у Зигеловој књизи о Душанову Законику. То је, истина, мало, но богато знање и дуго искуство помогли су А. Викторову да се приближи истини.

Издање Струшкога рукописа Душанова Законика од Т. Флоринскога постало је историчарима, филолозима и правницима извор прве руке за обавештавање о садржини Законика. А да ли текст код Флоринскога заиста заслужује такво поверење?

Два одлична познаваоца Душанова Законика, Стојан Новаковић и Константин Јиречек, веровали су да се за Струшки рукопис могу потпуно ослонити на текст код Флоринскога. Новаковић је у своме другом издању Законика у два маха писао о Струшкоме рукопису, а код текста појединих чланова трудио се да у своје издање, ослоњено на Призренски рукопис Душанова Законика, унесе све важније варијанте из Струшкога.¹⁵ Велим само, да се трудио, али не и да је успео.

Новаковић је несумњиво увиђао важност Струшкога рукописа за реконструкцију текста Душанова Законика најближега оригиналу, па се ипак покатакд и тамо поводио за Призренским

¹³ Флоринскиј Т., о. с., 177, друга примедба.

¹⁴ Викторовъ А., о. с., 24; садржина, II.

¹⁵ Новаковић С., о. с.: I Струшки рукопис, LXV—VI и XCII—V. Овај други одељак завршава се овако: „Оригинал преписа Призренскога и Струшки текст очевидно су два преписа у којима се виде најстарије форме законских текстова Душанових“.

рукописом где је било јасно да је Струшки рукопис ближи оригиналу. То му је Јиречек одмерено али одлучно замерио. У својој великој расправи о Душанову Законнику, написаној приликом другог Новаковићева издања Законика, он је изређао читав низ предлога, како би требало исправити текст појединих чланова у Новаковићеву издању. Доказе за своје основане замерке наводио је Јиречек, пре свега, из Струшкога рукописа.¹⁶

По Флоринском и по Новаковићу саставио је одељак о Струшкоме рукопису Душанова Законика Александар Соловјев у своме прегледу рукописа Законика.¹⁷ Он је приложио и један распоред чланова Душанова Законика у Струшком рукопису по листовима, обележавајући их бројевима из другог Новаковићева издања Законика. Тај преглед је користан, но велика је штета што се из њега није могло видети који су чланови Законика у Струшкоме рукопису у целини сачувани, а који само делимично, и у којој мери ови последњи. У прегледу стоји једино уз Чл. 163 Законика да су од њега сачуване „само четири речи“, што, уосталом, није тачно, док код осталих чланова не стоји ништа, те би се могло помислити да су у целини сачувани, а то је, нажалост, далеко од истине.

О Струшкоме рукопису Душанова Законика било би, разуме се, најлакше и најпоузданије, писати по оригиналу, но ја сам преуређан што га видим пред собом и на фотографијама. Од њега је сачувано свега петнаест листи, но нипошто не треба заборављати да је на свима странама текст делимично сасвим упропашћен, а делимично јако избледео и оштећен. Кад тога не би било, текст би се могао веома лако читати, јер је писан читко и јасно, можда све истом руком, а можда од Л. 10 па до краја сачуваног текста другом руком; ја сам склонији веровати да има две руке, а не

¹⁶ *Jireček C.*, *Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan*, *Archiv für slav. Phil.*, XXII, 1900, 144—214; замерке тексту: 206—8.

¹⁷ *Соловјев А.*, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, 1928, 18—9. На крају књиге има „Допуна и исправке“, где писац на основу обавештења Григ. П. Георгијевског пише о Струшкоме рукопису да хартија на којој је писан има као водено слово Јахањева коња, исти знак као и акта Сиенскога архива из год. 1373 и 1374. То значи да је писан у то доба или мало касније, али несумњиво још у XIV в. У исто време преписан је и Атонски рукопис Душанова Законодавства. На његовој хартији има три водена слова, звезда са шест иракова (год. 1337—89), воловска глава с крстом између рогова (1367) и круна с пет листића (1382). По воденим словима на хартији Бистричкога рукописа Душанова Законодавства, маказе (год. 1454) и кула с вратима (1449—52), види се да је он преписан половином XV в. *Ibidem*, 241.

једна; Флорински је својој књизи приложио копију друге стране петог листа Струшкога рукописа, али се с те копије не може стећи јасна слика о изгледу рукописа. Текст је писан црним, а почетно писмо свакога члана и натписа појединих група чланова писани су црвено. Ово мастило је још више страдало од влаге неголи црно, те се теже чита, понегде сасвим несигурно, а на местима се може само слутити да је постојао црвени натпис. То је за жаљење, јер је Јиречек имао сасвим право када је истицао важност натписа у Душанову Законику и жалио што их Новаковић није из свих важнијих рукописа саопштио; што се Струшкога тиче, то би било, у потпуности, немогуће учинити. Преписивач је знао свој посао и имао вешту руку. Био је, као и преписивач Призренског рукописа Душанова Законика, вештији у писању неголи у правопису, па и разумевању текста, иако је у овоме јамачно надмашао преписивача Призренскога рукописа. Писмена је снабдевао спиритусима и акцентима не само на почетку речи, већ и у средини, чак и на крају. То је, наравно, утицај грчки, али ја нипошто не смем рећи да би требало баш све акценте у рукопису презрети. Ја их препуштам старању филолога. Пуне консеквентности у писању нема; занимљиво је да се писмо у, скоро без изузетка, овако снабдева спиритусом и акцентом: ђ. Чланови Законика одељени су један од другог знаком ··, или слично. Од интерпункција има тачка, у средини реда, и запета. Правила за интерпункцију нисам уочио, осим што је преписивач при набрајању испред „или“ редовно стављао тачку. Знао је, бар донекле, улогу интерпункције! Још и ово да рекнем: може бити да је Григорович сам ставио знак *Nota bene* уз познати дуги члан о меропсима (Л. 11^а) и што је исти такав знак унео поред члана о мазији (Л. 13), додајући са стране „железо“; једна његова, опширнија, с фотографије нечитка, белешка налази се на Л. 14, а друга на Л. 15^а.

Када сам истакао оно што сматрам најважнијим, и што се с фотографије да разабрати, онда да пређем на садржину Душанова Законика по Струшкоме рукопису. Већ је Викторов приметно да је овај рукопис Законика истога типа као и Призренски. То је сасвим тачно, иако, прво, сви сачувани чланови Душанова Законика у Струшкоме рукопису нису истоветни с одговарајућим у Призренском, даље, иако ред чланова није исти, и напослетку, иако се обими појединих чланова у обадва рукописа не слажу. Добро је, иначе, познато да је Новаковић не једанпут погрешно растављајући исти члан Законика на два дела или спајајући разне чланове у један. То знамо, па ипак ћемо задржати обим и распо-

ред чланова Душанова Законика онакав какав је у другом Новаковићеву издању. По њима је написана множина расправа, и поједина законска одређења тако су чврсто скопчана уз бројеве извесних чланова да би било непаметно реметити тај распоред. Зато ћу и ја овде уз поједине чланове Законика по Струшкоме рукопису стављати бројеве чланова по другом Новаковићеву издању Душанова Законика и код свакога члана, што је могуће краће, навести, како је сачуван у Струшкоме рукопису: Л. 1, Чл. 5, без почетка, од речи „за срџшнине... Чл. 6, скоро цео, при крају оштећен. Чл. 7, већма оштећен. Чл. 8, с оштећеним почетком, прелази на Л. 1^а, где се свршава. Чл. 9, прилично сачуван. Чл. 10 је при крају оштећен. Чл. 11 је у другом делу и при крају листа јако оштећен, док му се завршетак на Л. 2 лако чита. Чл. 12 и 13 прилично су сачувани, али се у Чл. 13 све речи не могу сасвим сигурно читати. Знаменити Чл. 14 јако је оштећен у свом другом делу, који је у Струшком рукопису означен као нарочити члан. На Л. 2^а Чл. 15 је добро сачуван. То, у нешто мањој мери, важи за Чл. 16, 17 и 18; од Чл. 19 не може се читати крај. Пошто Струшки рукопис Душанова Законика почиње с другим делом Чл. 5, то је јасно да је на његову почетку изгубљен само један лист, али врло драгоцен, јер бисмо врло радо читали натпис Законика. После другог листа nestало их је неколико, пошто Л. 3 почиње с Чл. 62 Душанова Законика. Ред чланова није исти као у Призренском него они иду овако: Чл. 62, добро сачуван, Чл. 66 теже читак, што важи и за Чл. 73, док је Чл. 58 тешко читак у свом већем делу. Л. 3^а почиње са читким Чл. 59, за којим долазе прилично читки Чл. 60, 63 и 64. На крају ове стране је почетак Чл. 67, који се наставља и свршава на Л. 4; на Л. 3 су чланови Душанова Законика по Струшком рукопису највише испретурани, ако их се упореди с Призренским рукописом. Даље иду чланови Струшкога рукописа овако: Л. 4, Чл. 68 и 69 цели, прилично очувани, и почетак Чл. 70, који се наставља и свршава на Л. 4^а, на коме су добро сачувани Чл. 71 и 72 а 74 и почетак Чл. 75 прилично. На Л. 5 добро се чита наставак и крај Чл. 75 као и Чл. 76, 77 и почетак Чл. 78, који се наставља и свршава на Л. 5^а. На њему се тај члан као и Чл. 79 и почетак 80 добро читају. Л. 6 мање је страдао од осталих, на њему су Чл. 80, наставак и крај, Чл. 81, 82, 83 и почетак Чл. 84, који прелази на Л. 6^а, с мало поремећеним редом чланова, како се они нижу у Призренском рукопису: 84, 85, 87, 86, 88 и почетак Чл. 89, који се наставља и завршава на Л. 7, с добро сачуваним Чл.

90 и почетком Чл. 91, чији се крај налази на Л. 7^a с добро сачуваним члановима 92, 93, 94 и почетком Чл. 95. Овај се завршава на Л. 8, с лепо сачуваним Чл. 96, 97 и 98, док је Чл. 99 прилично сачуван као и почетак Чл. 100, који прелази на Л. 8^a. Поред њега су на овом листу Чл. 101 и 102 добро сачувани и слабије читак Чл. 103 заједно с почетком Чл. 104. На Л. 9 и 9^a је крај Чл. 104 с не лако читкима Чл. 105, 106, 107 (прелази на 9^a), 108, 109, 110 и почетак Чл. 111. После Л. 9 нестао је само један лист у Струшкоме рукопису, пошто Л. 10 почиње с крајем Чл. 122. Даљи низ је нешто друкчији него у Призренском рукопису: Чл. 125, значи без Чл. 123 и 124, 126, 127 и 128; ова два члана су слабо сачувани. Од Чл. 129 је само почетак на Л. 10 а наставак и крај на Л. 10^a, за којима долазе Чл. 130, добро сачуван, и лошије сачувани Чл. 131 и 132 с почетком Чл. 133, који се наставља на Л. 11, чија је једна цела дужинска страна јако страдала, што повлачи за собом тешку читљивост текста. Ту су, поред краја Чл. 133, Чл. 134 и 135. После Чл. 135 нема у Струшкоме рукопису Душанова Законика познате временске забелешке, него се непосредно настављају Чл. 136 и почетак Чл. 137, који се наставља и свршава на Л. 11^a. Чл. 138 прилично је сачуван, што важи и за почетак Чл. 139, који се свршава на Л. 12. Овај лист је, као и сви до краја, с једне дужинске стране, а подоста и с доње, страдао од влаге, што много отежава читање текста. На Л. 12 су још Чл. 142, 143 и 144; значи Чл. 140 и 141 у овоме рукопису нема. На Л. 12^a је Чл. 145, па за њим, без Чл. 146 и 147, одмах почетак Чл. 149. Овај се завршава на Л. 13, где су, поред њега, Чл. 150 и 151 (овај слабо сачуван), те почетак Чл. 152, који прелази на Л. 13^a. За крајем овога члана долазе, слабије сачувани, Чл. 153, 154 и почетак Чл. 155. Овај се завршава на Л. 14 са слабо сачуваним Чл. 156 и почетком Чл. 157, чији је крај на Л. 14^a. И чланови за њим, 158, 159 и почетак Чл. 160 нису лаки за читање. На Л. 15, најгоре сачуваном, је крај Чл. 160 и почетак Чл. 161. Овај се завршава на Л. 15^a, где је још само Чл. 162 цео, а од Чл. 163 почетак: „Бсаке соудне що соуде да... и тај је тешко читак, јер је, чини се, папир на овоме месту у распадању.

Овде је, први пут, дата тачна садржина Душанова Законика по Струшкоме рукопису, с нужним обавештењима како се она односи према Призренском рукопису и у каквом се стању поједини чланови налазе. Речитија опомена од ове не може се, држим, замислити, да овај рукопис треба што пре у потпуности издати,

јер постоји опасност да ће га, због стања папира на ком је написан, чим касније бити тим теже издати.

Издање Флоринскога не може се сматрати поузданом основом за употребљавање Струшкога рукописа Душанова Законика при реконструисању текста Законика најближега оригиналу. Ево најважнијих погрешака у издању Флоринскога: Он већ другу реч није тачно преписао, јер у рукопису стоји сасвим јасно „сгѣшннѣ“ (Л. 1, Чл. 5). На истој страни истога листа (Чл. 7) ја мислим да могу прочитати „вѣзвратѣ“. У истом овоме члану не може се наћи реч „всаки“, с којом Флорински завршава ову страну, него је он њу узео, и преудесио, из Призренскога рукописа; остаци последње једва читке речи на овој страни можда се смеју читати као . . . „аиство“. На другој страни првога листа (1^а) Флорински није могао прочитати слова на самом почетку, а она су јасна: „тнвѣ“ (Чл. 8). Испред „И сѣланѣ“ не требају никакве тачке, јер тако почиње Чл. 11. У истом члану речи „и дѣховно и да их слоуша“, које има Флорински, не могу се из рукописа прочитати; последња читка реч на овој страни је „всака“, а не „всаки“. На Л. 2, Чл. 12, Флорински је изменио текст рукописа, у коме стоји „тѣк'мо црква да сѣ“ и ставио „тѣкмо цркви да сѣ“. Међутим, јасно је да је преписивач хтео написати „црква“, али да је после „сѣ“ изоставио „ди“. У важноме Чл. 14 стоји на одлучном месту „нѣзставляют“ (само последње слово није цело сачувано). Из другог дела овога члана, који је у Струшкоме рукопису нов члан, Флорински је прочитао само „Итоумни“ али последња два писмена нису јасна, док ја могу даље да ишчитам још ове делове речи: „... аиаст . . . р . . . тавѣ до . . .“ На Л. 2^а, Чл. 15, Флорински је унео „и“ на почетку. Оно се не види. Исто тако се не види „и“ ни на почетку Чл. 16, али је постојало, но пошто су почетна слова црвено писана, она су избледела толико да се не могу читати. Флорински је у истом члану нетачно преписао реч „киновѣѣ“. У Чл. 18 нетачно је преписана реч „мѣстохѣ“. У Чл. 19 прво „се“ не види се, ни почетак речи „обрати“ није сачуван, али се иза ње види остатак слова „ѡ“ и део речи „послоу“. . . , што Флорински нема. На Л. 3, Чл. 66, после речи „соудѣ“ не требају тачке, јер се може довољно јасно разабрати „да га да“; и после тога опет не требају тачке. Теже су погрешке учињене у Чл. 58. После „бѣмрѣ“ унесене су у сам рукопис тачке, мислим црвене. Даље се у рукопису наставља „а има једно слѣд“ док је Флорински унео у своје издање „да има“. После „жоупани“ ја мислим да могу ишчитати „що се зло оучини зло“. Испред

„инимѣ“ стоји „или“. После „любѣ“ чини ми се да видим „шномѣи человекѣ“. Иза „да“ ја читам још „(п)лати школина“. Овај члан је слабо традиран у рукописима Законика, па је вредно промучити се око њега; због „школина“ да рекнем једанпут за увек — Флорински се није држао Струшкога рукописа при преписивању „ѡ“ и „ѣ“, и ја те разлике између рукописа и издања нисам уносио, јер оне износе огроман број; исто тако нисам уносио овде где је Флорински „ѣ“ из рукописа преписивао као „ѣ“. На Л. 3^а, Чл. 64, „коудѣлица“ чита се сигурно; нису потребна домишљања. У натпису Чл. 67 не стоји у рукопису „миропсеѣ“ него „мирѣсеѣ“; Григорович је у свом опису овога рукописа за Шафарика ову реч боље читао. На Л. 4^а, Чл. 74, не стоји „коуда“ него „коѣда“. Испред Чл. 78, на Л. 5, можда би се могло читати „ѡ цркви“. У првом реду Л. 5^а, Чл. 78, не стоји „снимѣ“ него „с нимѣ“. Нисам сигуран да у Чл. 79 стоји баш „црѣва“; можда је и „црѣм(ѣ)“. На Л. 6^а, Чл. 87, преписивач се забунио и на почетку написао место „Кто иѣсть“ „Кто јест“, и Флорински га је исправно без обавештења читалаца. У Чл. 92, Л. 7^а, не стоји „повѣде“ него „повѣда“. Новаковић је грешио када је сумњао у реч „симо“ у Чл. 100, јер у Струшком рукопису стоји сасвим јасно „симо“, како и треба, те је Јиречекова примедба уз овај члан потпуно уместна. Последња реч у Чл. 103, Л. 8^а, није „людѣским“ него „людѣским“; ово није једини случај поступања Флоринскога с одређеним придевом. На почетку Чл. 105, Л. 9, не стоји „лиѣ“ него „любѣ“. У последњем реду Л. 9, Чл. 107, не стоји „соколаника“ сасвим јасно него „соколанѣа“; да ли су над „и“ два грависа или „к“, то се са сигурношћу не може рећи; више вероватности има за два грависа као, мало више, изнад речи „книгѣ“; преписивач је метао акценте и изнад консонаната. Једна од најтежих, и најфаталнијих, погрешака у издању Струшкога рукописа од Т. Флоринскога увукла се у Чл. 108 (Л. 9^а). При крају овога члана стоји, наиме, код Флоринскога „ѡд праве“ а у оригиналу да не може бити јасније „ѡправе“. На истом листу, Чл. 110, не стоји „ѡ ли“ него „ѡ мо“ (место „моѣ“). На Л. 10, Чл. 126, не стоји у Струшкоме рукопису „на нон“ него „на нѣ“; Флорински је и у овоме случају прегледао Призренски рукопис. Сасвим при дну Л. 10^а, Чл. 133, може се још прочитати „гдѣ пр...“ што код Флоринскога нема. У наставку истога члана, Л. 11, не стоји „напрѣди“ него „напрѣда“. Велика је штета што се у Чл. 139, Л. 11^а, с фотографије не може сасвим сигурно разабрати како заиста треба читати речи које је Флорински штампао

„миро шо“; „ѣ“ је нејасно. И у Чл. 142, Л. 12, није се Флорински држао Струшкога рукописа него Призренскога, када је, при крају члана, штампао „и да се“ место „а да се“. Последњи ред на Л. 12, Чл. 144, није Флорински прочитао са Струшкога рукописа, где стоји „као и неври(н)ци“ него је прегледао Призренски рукопис и штампао „како неврици“. На Л. 12^а, Чл. 145, не стоји „села тогани“, него „села тоган“. При крају Чл. 151, Л. 13, није тачно прочитано „како се“, јер стоји сасвим јасно „камо се“. При крају Чл. 157, Л. 14, ја могу на почетку последњега реда прочитати још: „та часа“. Листови 14 и 15 Струшкога рукописа најгоре су сачувани, особито Л. 15. Зато се не сме Флоринскоме одвише пребацивати што су се овде увукле у његово издање веома тешке, а ипак непотребне, погрешке. Прво, Чл. 161 сасвим је јасно одељен од Чл. 160, што се код Флоринскога не види. Даље, испред „невољна“ не стоји „а“, него сасвим јасно „да“. Онда, испред „гани“ може се прочитати „вио“. После ове речи има Флорински „пвци“, а у рукопису стоји сасвим јасно „пвца“. У рукопису нипошто не стоји „а да сврши“ него „а да сврши“.

Како се види из овога прегледа, у издању Струшкога рукописа од Т. Флоринскога има више врста погрешака; ситније, које се тичу писмена „ш“ и „о“, „ѣ“ и „ѳ“ нису, како је речено, овде уопште исписиване.^{17а} Флорински је у своје издање уносио русизме, по језику и по правопису, даље, он је у случајевима где је текст теже читати, а и где то није случај, преносио текст Призренскога рукописа Душанова Законика, напослетку, он је у своје издање унео интерпункцију, за коју је желео да буде логичка, а није истакао да је само његова; штампарских погрешака има зачудо мало. Флорински се трудио да у своме издању Струшкога рукописа сачува све особине српскога говорнога језика, те је написао о овој његовој особини и засебну, одужу, белешку.¹⁸ То је за особиту похвалу, али текст овога рукописа Законика има још више знакова српскога говорнога језика него што се може разабрати из издања Флоринскога. Међу старим рукописима Душанова Законика он је овом особином најбогатији.

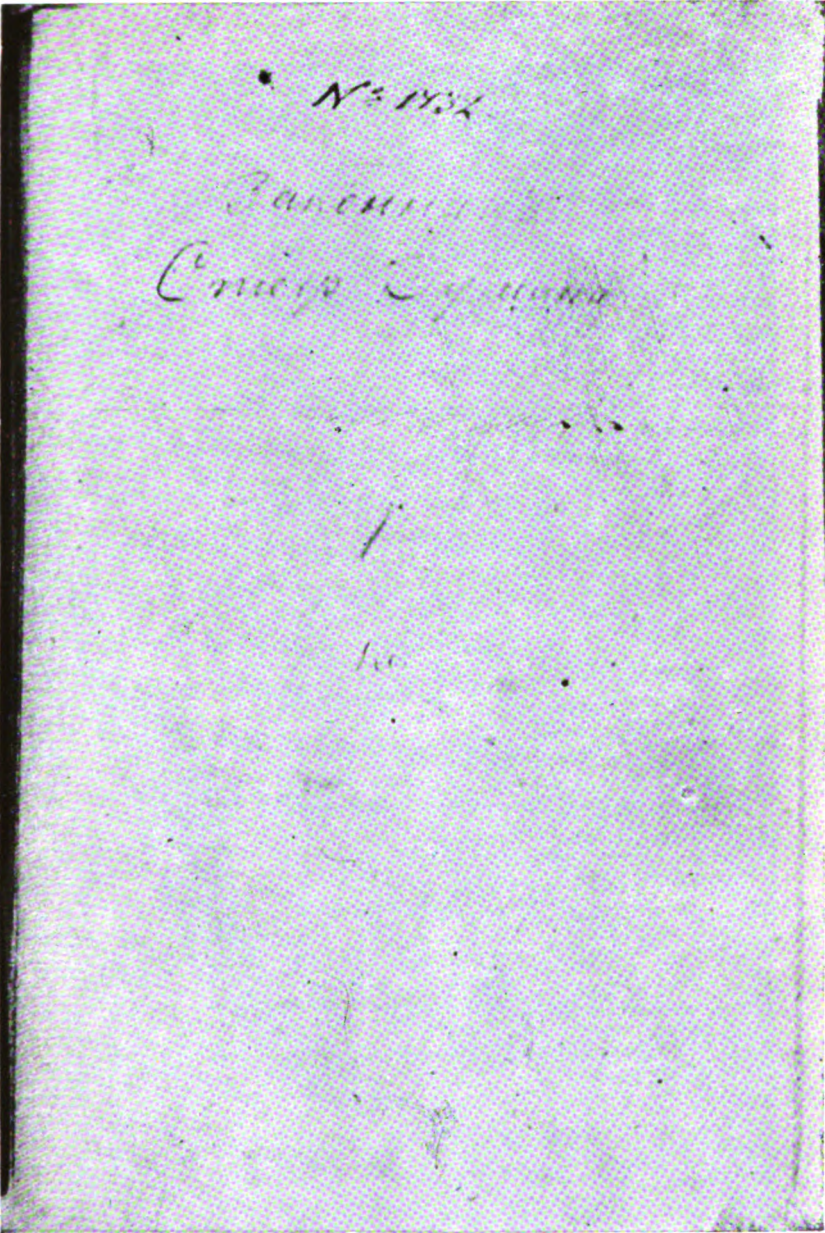
^{17а} Колико је, међутим, преко потребно писмена тачно преписивати, то се јасно види из одличне расправе: *Ивић М.*, њ у Душановом Законнику, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, I, 1956, 127—45.

¹⁸ *Флоринскиј Т.*, о. с., 191¹).

Сада, мислим, није више потребно нарочито доказивати да издање Струшкога рукописа Душанова Законика од Т. Флоринскога не може заменити оригинал и да се не сме сматрати критичким издањем. Оно је, можда, и могло важити као такво 1888 године, али ми данас стављамо на издање извора строжије, и више, захтеве.¹⁹ Пошто је Душанов Законик у овоме рукопису временски најближи оригиналу, то он мора бити у целини и критички издат.

Никола Радојчић

¹⁹ О Т. Флоринском, с прегледом његових радова: *Francev VI.*, Prof. Timofej Dimitrijevič Florinskij, *Almanach České Akademie*, XXXIII, 1923, 75–80.

Модеран натпис
Душанова Законика по Струшкоме рукопису

...женути и даи вѣ блач
...полакоу - аховлоу
...козмици даме соуде
...ансе нанде ѿкозмиць
...церквлоу дагоу . да пла
... . пѣ . тькмо црксѣ дсѣ
...политиѣ . не ласко
...игоумни помитю да
...таде . Нистое нѣги по
...политѣ . митрофан
... . или игоумнѣ
... . нѣнзи конгѣ постѣ
... .
... .
... .
... .
... .
... .

Горупи да живи оу бичи твои
юдаисому зговраше сътвори
матисоуцоу коуіс дасехрам
уманѣстирехъ . ѿ . кѣлоу гер
кѣлоу гернѣ н кѣлоу гернѣ
консе постригаю тере живи
оу сои . коуіс . дасен живи
н да живи оу манѣстирехъ
кѣлоу гернѣ консе соу постри
сли топици н зема топици
зицикве . да живи оу живи
чриси . н да гредоу оу живи
нѣстире . динисе динѣ живи
кѣлоу герь кон сарь живи
дръти оу тѣ живи . динисе
Мини

...всѣмъ вели да се похвѣсти
...соуднишль. А протѣ спѣтши
...тѣмъ и консу зѣднѣ оунднѣ
...уіснъ тѣдѣнъ исто похвѣ
...соу. кон прѣдѣ шнъ тѣдѣнъ
...дѣдѣнъ. А солигѣ шѣтѣ наворѣ
...нлѣ соуднѣ. А прѣдѣ прѣ
...дѣдѣнъ шѣтѣ старѣнъ гѣнъ соудѣ
...дѣдѣнъ. А шѣтѣ дѣдѣнъ нѣ шѣтѣ прѣтѣ
...нлѣ шѣтѣ прѣтѣ шѣтѣ прѣтѣ. нлѣ шѣтѣ
...прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ конкѣнъ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ
...шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ прѣтѣ. А шѣтѣ

Или братици или шци споведан
или ины кто шдтани хлбш
ни мнниамь и фисо боуду ни
мь шгннши дтблзи шдтани
ддрботю мнн ии людин
И кто зло оутни брть или шн
родимь консоу оудмнн коу шн
вс ддпашн гподор коу шн
анддд испои зло оутни
И кто шеводемь доги ндшор
дес всшомоу оутни шн
свѣнь штриса алдталь шн
сшпши сѣло брлшмь дд
пашоуде едно сѣло шн
разобзасель шн шн
дурдннн фснннн
шн шн шн шн шн шн
шн шн шн шн шн шн

...онъ и жоче оукогда любо
...тели на - на и црѣтѣ ли
...и рьсамо село на вѣстели
...кѣ шномъ и село у мнѣ сто дѣ
...ѣ рѣни пѣти дѣ дѣ сѣ коуде
...и пѣ ...
...исто по пѣ сѣ тѣ
...и нн мого рѣ - на пѣ доу
...и пѣ тѣ вѣ з и по пѣ ш оу дѣ пѣ
...и пѣ тѣ оу дѣ ш ѣ н ѣ цн концѣ не
...и пѣ тѣ фанцомъ по пѣ сѣ дѣ
...и пѣ тѣ ш оу - н ѣ - доловъ
...и пѣ тѣ оу селомъ - н - перѣ
...и пѣ тѣ хомъ и рѣ бѣ нѣ сѣ
...и пѣ тѣ з и по тѣ кѣ црѣ оу
...и пѣ тѣ оу по дѣ рѣ оу пѣ оу
...и пѣ тѣ чнѣ ...
...и пѣ тѣ мнѣ ...

фонма івннмь соудь чрїстн
лісвїтнз несе млітнїю
гов аналрїемлітнїса нм
оутопнз нїкнзе ноутопнз
млітнїкоу нїца дфнїсп
разбдасе оудпозікон
спамн нїонноу доу
чрїтпамн
дзалеге землїе шо се оу
селамегїо собомь
домь · ѿстога ікра
сеї прїставнл
ств млітнїчрїоу
снїчрїікакої дрїтн
рїпрїте мене
дїсвудетнїкоу
нїчрїкоїноу
дїсвудетнїкоу

и инанцоу саѣ до ксѣ шнь по лонноу
и инанцоу по законноу да
и Дерекѣ соедочн . того пѣзн
и инанцоу по земан
и инанцоу по црвѣ
и инанцоу црѣ и не црѣ амь долѣ
и инанцоу властеломь .
и инанцоу плахь и инанцоу банасннь
и инанцоу мѣстн селедѣ не ста ме дѣ
и инанцоу грѣде . и колн по снае
и инанцоу дѣтн по тисоу и цоѣн
и инанцоу сснз не сѣтѣ двинн
и инанцоу и по тѣ сь зѣ земан
и инанцоу дѣне гѣзн доуѣ
и инанцоу пѣдѣ и мѣтѣ дѣ
и инанцоу сѣмь по тисоу .
и инанцоу и инанцоу нншѣ грѣдѣнн
и инанцоу и инанцоу дѣне дѣдѣ

суднѣмъ шпрлатъ, роушенъ судѣ
нѣтъ нѣшпрлатннѣ, нѣшпрлат
тъмъмъдсе судѣ по законуу
исторѣ бласоу нѣкоу речъ аскоу
властелинъ дплатн . р . пѣрь
акоу нѣкоу дѣбръ дплатн . вѣ
ндасебнѣ шплатн .

Къ томъ дошь льнаху алцине
снѣть терѣе оучнннѣ оубнѣ шпрлат
платн . т . пѣрь аскоу нѣкоу дѣ
шьльнаху алциномъ дплатн .

роуце шсекоу .
оубнѣ шплатн коитѣ судѣ
рьоаль дплатн нѣкоу нѣкоу
днѣ шпрлатннѣ шплатннѣ шплатннѣ

дплатннѣ шплатннѣ шплатннѣ
шплатннѣ шплатннѣ шплатннѣ

СВЯТЫЙ КОННОГЛАДЪ - ДА МОНАХИ
ВНРЪ ДОГДЕ СВЯТЫЙ ПРИСТАВЪ
ДЕ ДА ГАДА ПРЪДЪ СЮ АНГЛИИ
КОТО ПОЗНАЛИЦЕ ПОДЪ ТАКОМ
БОУДЕ СЮ ГОРЪ ОУПУСТОШИ ДА
ВЪДЕ ОУПРИ ПРЪМЪ СЕЛО - ИЗ
УН СЕЛОУ И ПОЗОРН ДА ПРЪ СЮ
АКОЛИ ГДЕ СЕЛО ПРЪДЪ СЮ
ПОКАТЕ СЮ ДА ПЛАТИ
ТО ПРОВОДН ДРОУЖИ
ОУТОУТОУ ЗЕМЛЮ ДА
СЕДМО ГД
ЛИНЬ СЕБРА ОУГРАДОУ
НАНДИ СЮ ОУНОУ ДА
ШОУ ПЕПРЬ - АКО
ЛИНА ОУБНВ ДА
СОСКОУ И ДА
СТОЙ СЮ

ниже на сзъмоу та . нѣдлендѣ
и намоу жоугла да грѣде на соу
да . оутомъ знамоу жь да иѣри
и догем оудад гла .
и суресе консе при носе прѣдѣ
и нѣ зашолъ бо . теренхъ то
и при законнѣхъ црѣдѣ ми
и нѣ записалъ конюлюбѣ конн
и нѣ коннѣхъ конѣ потго
и нѣ коннѣхъ да оумоуе конѣ
и нѣ коннѣхъ прѣдѣ црѣ стѣм .
и нѣ коннѣхъ стѣльци . ико оучи
и нѣ коннѣхъ и то боуде при
и нѣ коннѣхъ правѣ и чинѣ
и нѣ коннѣхъ ра томъ . и коннѣхъ
и нѣ коннѣхъ ра томъ . и коннѣхъ
и нѣ коннѣхъ ра томъ . и коннѣхъ

мантрнста 4444 се пле ни н да м
всвѣз мѣ шон м л л
ѡн з л а в ѣ с н к о с н д а б о у д е н з л а в ѣ
м л и п р н с т а п о у . г . п е р е . ѡ с л а
г . п е р е . ѡ г р а к о н ѣ м е н т ѣ
в н н о г р а . г . п е р е . ѡ к о н т а п е р е
ѡ к о б н а в . ѡ . а н н з р ѣ ѡ г о в е
а . а н н а р и . ѡ п р а п е . б . а н н
а г н н и с ѣ н ѡ т р о в н н и с ѣ к о н т а
ѡ б л и ч н о д а с е к а ж е п
н х ѣ ѡ т ѣ ѣ
ѡ д о у п о з е м л и ц р е с е
л е т н д а н е с т ь п о л н
ѡ к ѣ п о с и л е н н и н о
ѡ п о к л о н ѣ ц р о м а
ѡ т р а х о т е н н и
ѡ т о
л и с ѣ б о ч е в а с т е л и н ѣ д л а

ишмелътнкоибнцрарслоуши
ли . нсоудове мали нгоавелннн
соуналовнцъ данмьсоудове
оде фнмьсто
рсаов истошборнашонсцъ
сеоубнннннннннн
авонсцесвадеданестъ . лисовн
свадншадшадасебннннн
нннннннннннннннннннннн
полоче . лисовнннннннннн
нннннннннннннннннннннн
зндасеоубнннннннннннн
шпленн . нннннннннннннннн
боудепленннннннннннннн
данннннннннннннннннннн
пленннннннннннннннннн
нннннннннннннннннннннн
шннннннннннннннннннннн
таполннннннннннннннннн
оубнннннннннннннннннн
пашнннннннннннннннннн
нннннннннннннннннннннн
сннннннннннннннннннннн
сннннннннннннннннннннн
црннннннннннннннннннннн

...иже иже да и мѣнѣ вольно по...
...рѣти ии гнѣ црѣ ми ии мѣнѣ...
...дасоу хрисоволн торь дн...
...исосе ш брѣ те оучни мѣ хрисоволн...
...слово льжно прѣ писано ш...
...сего слова прѣ творена и рѣчн прѣ...
...лагане на нво цо не по сѣ лев...
...црѣ по ми, да се ти хн хрисоволн...
...разе роу лн хн не се да не мѣ...
...Мѣ рѣ про хомъ въ землн црѣ по мнѣ...
...не вольнѣ ии еднѣ г под а рѣ...
...исонѣ ии црѣ по мнѣ црѣ по мнѣ...
...писало ии законнцн по мнѣ...
...работа н да са . лисоволн оучн...
...ии дасоу хрисоволн торь дн...
...црѣ по ми да и вольнѣ ии мѣнѣ...
...пѣхъ прѣписано мѣнѣ по д а рѣ...
...иан сѣ црѣ по мнѣ . ии мѣнѣ...
...мѣ црѣ по мнѣ . иан сѣ црѣ по мнѣ...
...иан сѣ властелн црѣ по мнѣ...
...любю . да га не по мнѣ...
...и рѣчн ш соуд...
...и рѣчн ш соуд...
...и рѣчн ш соуд...
...и рѣчн ш соуд...

говелъ шцртвомн поше зема
и по срдвхъ и по жосту и
исрнцехъ . тѣтѣ нгоуефр
ни бутнмь прѣдѣлѣ . Ненм
бразомь дѣсе оукофти тѣтѣ
соуефрето . оукофмев еель
де тѣтѣ нангоуефр . тохн
дѣсерсепе . фгоуефр дѣсе ш
срѣмо глапѣ . фтѣтѣ дѣсе
фгоподрѣ селѣ тогѣн дѣсе
свезѣпѣ иь шртвмн . дѣтѣ
оукофн оутипнмь соуефр
исрѣпѣ . нѣфисѣ дѣсе
тѣтѣ нгоуефр .
оуднѣ коѣ шртвомн поше
мнхъ соуднтн . фко
любо . фгоуефр нтѣтѣ
любо ш прѣвѣдннѣ со
прѣслоушѣемнгоу соуд
нанцисѣ нанвѣсѣ
истѣлюбо улопѣ .
шнѣ фконѣ слѣ
нгоуефр ш
вѣ блнѣннѣ . ф

А доу пелнмь алфст...
лн алфст... пропун...
ль лведемь пропун...
жнн. фсебръан...
А доу старун. на...
порогеради м...
сф...
цель пороун...
полоонн...
нау ст...
онсепороун...
иногда поз...
гого изн...
полунне...
си ш...
силн пороун...
ми н...
жоу...
добне...
ратун...
ист...
присл...
миша...
блан...

...иша оупе наипомаа
...и на кон дръжн дръ
...и не маю оумсени
...егоу собомь и не гоу
...ма дръжаома пнзн
...маю...
...ли чрпмаи ирексше
...рогши нахь аднеоузн
...олдстеле гериселке
...оукоу платоу рдзоу
...каю ѿкоуисе...
...етфю жоупе смеине
...она напчрпмаи
...ельска . небуде
...ла . небуде нд
...тоуполь намоу
...оукобуоукоуке
...оуани чрпмаи
...етфюло чрпмаи
...страже поосо
...нефалиамь
...гоу . аднеоу
...аднеоу
...оукоу
...оукоукоукоу

...и мѣ дѣлѣ пѣ... шѣ...
коу ксе . дѣсе ф... не зп...
дѣшб нгбсрѣ... стѣ...
конь рѣдо поустоме жѣ...
пѣмн селѣ школьнѣ...
школь то гѣ знѣ рѣдѣ...
доу стѣ рѣ жѣ... дѣ колн не о...
доу стѣ рѣ жѣ... шѣ се оучнн...
мзѣ рѣ доу оупоустошн...
нлн гоу сѣ нлн крѣ гѣ...
злѣ дѣ пѣ нѣ сѣ лѣ шѣ колн...
конн рѣ мѣ блѣ ошн поу...
коу пѣ конн прѣ хѣ де нѣ...
жнщѣ дѣ кон хѣ не пѣ...
вѣ дѣ льщѣ нлн гѣ о дѣ...
дѣ шѣ блѣ гоу оу сѣ лѣ оу...
зѣ конѣ оу црѣ то фмн...
коу нѣ дѣ коу цѣ нз го...
кѣ шѣ мѣ зн гѣ о дѣ...
не слов се дѣ пѣ дѣ...
оу сѣ лѣ оу пѣ оу стн...
... дѣ сѣ лѣ оу нѣ сѣ...
... дѣ сѣ лѣ оу нѣ сѣ...
... дѣ сѣ лѣ оу нѣ сѣ...

О НЕКИМ ВИДСКИМ ОСОБНОСТИМА СРПСКОХРВАТскоГ ГЛАГОЛА

Циљ овога рада јесте да се покаже да у српскохрватском глаголу, у области вида, постоје особености које нису својствене већини данашњих словенских језика, бар не у толикој мери, у коликој се оне запајају у томе језику. Те су особености, најкраће речено, следеће: српскохрватски језик је развио необично за словенску глаголску систему богатство у двовидским глаголима, за рачун извесног пригушивања живости у сфери префикса.

На првом месту дајемо преглед тих двовидских глагола. Наш списак је већи него што су били досадашњи спискови, а могао би се још и даље повећавати. Међутим, за рашчлањавање постављеног проблема и оволико примера је потпуно довољно; сем тога, овај преглед, макар и не сасвим исцрпан, већ претставља у извесном смислу корак даље у проучавању српскохрватског, па и словенског глагола уопште, и може да буде од интереса за стране испитиваче, који у својим расправама у вези са двоаспектношћу у српскохрватском наводе махом само Маретићеве двовидске глаголе из његове „Граматики и стилистике“, одн. глаголе из Вукова речника.

При одређивању видске вредности глагола није могућно руководити се само неким одређеним, унапред изабраним мерилима. Дешава се да нам контекст да поузданог доказа о виду једног глагола и ван неког познатог и општеусвојеног критеријума. Разуме се, кад год је то било могућно, ми смо за своју грађу бирали примере који пружају и објективна мерила: тако, напр., за доказивање имперфективности најбољи је аргуменат ако глагол стоји у прилогу времена садашњег или у имперфекту. У недостатку таквих морфолошки јасних доказа служили смо се доказима из контекста различите врсте. Један од критеријума био је тај, да у непосредном суседству другог глагола (чију видску вредност сасвим одређено знамо), у потпуно истој реченичној функцији,

глагол који се испитује има исти вид. Напр.: Ја приђем (пф.) вратима, куцам (?) и одмах уђем (пф); куцам — пф. „Обавезност“ да тако постављени глаголи буду једнаког вида није апсолутна; њу одређује наше осећање за реченицу. Даље, извесну вредност у аргументацији може имати и превођење, разуме се потпуно тачно превођење, на други језик. Пошто би и чисто методски било незгодно правити паралеле са више језика одједном, а сем тога и језичко осећање које је потребно за изналажење скривених видских прелива тешко се може имати за више од два словенска језика, ми смо српскохрватски глагол у погледу вида поредили само са руским, на местима где је то било од помоћи. Трудећи се да с највећом тачношћу пренесемо само глаголско значење из српскохрватског у руски идентичан текст, стицали смо могућност да се и на тај начин осведочимо о виду нашега глагола у датом случају.

Грађа је подељена у четири групе. У првој групи дати су неизведени двовидски глаголи, тј. глаголи са исконским глаголским коренима (*моћи, јести, ићи*), одн. они који се у савременом језику не осећају више као изведени (*стрељати, честитати*), или такви за које се не може тачно рећи да ли су првобитно глаголска или деноминативна образовања (*мењати*). У другој групи су глаголи код којих је секундарно постање провидно (од именице, придева); да ли је глагол изведен од домаће или стране основне речи, за ову класификацију је било споредно (*класати, шићарити*). У трећој групи, која је још увек донекле продуктивна и стога неограничена, дато је неколико глагола којима би се могао допунити доста велики списак одговарајућих двовидских глагола у Вукову речнику — глагола са основом -ова-, -ева-, -ива-. Најзад, у четвртој групи наводе се и објашњавају случајеви када неки глагол, несумњиво перфективан за данашње језичко осећање, показује знаке имперфективности, морфологисане или само контекстуалне, који га ипак не стављају у ред двовидских глагола. — Напомињемо да нисмо давали никакав списак двоаспектних глагола на -ирати, -исати (-осати) и -овати типа *ашерирати, каљајисати, жићосати, аванзовасти*, тј. глагола позајмљених из страних језика одн. изведених на српскохрватском терену страним наставком и по угледу на стране глаголе. Таквих образовања има неограничен број, а чињеница њихове двоаспектности је општесловенска.

Неједнакост вида у разним периодима језичке историје (напр. перфективност глагола *вапити* само у старијем језику), као и у различитим дијалектима, такође је донекле узимана у обзир у нашем прегледу.

ПРВА ГРУПА

Биши (бијем). У значењу „победити“, „савладати“, „надјачати“, тј. у једном од преносних значења, овај глагол може имати оба вида. Пф.: Они су рачунали, да ће Пруска да бије Аустрију (Ј. Драгашевић, Истинске приче, Бгд 1888—1891, 187); из контекста се види да се глагол на овом месту не може разумети као „побеђивати“ (... да ће Пруска побеђивати у низу битака), већ само као „победити“. Руски: Они рассчитывали на то, что Пруссия победит... Овај глагол и у импф. виду може имати исто значење: Пруска већ сад бије Аустрију, изгледа да ће је сасвим савладати. Даље: значење „пуцати“, „гађати“, које је у импф. виду глагола „бити“ обично (ова пушка добро бије, они бију из топова), јавља се и у пф. виду, напр.: Коњак [орак у игри] се метне уз купку и чека се, да сви бију (Ст. Мијатовић, СЕЗБ¹ IX, 218). Тачну видску вредност глагола „бити“ у овом примеру можемо осетити стављајући друге глаголе (макар и с нешто друкчијим преливима значења) у исти контекст: чека се да сви испале, да сви погоде — а не: да сви испаљују, да сви погађају. Могућност стављања глагола „пуцати“, „гађати“, „стрељати“ у исту реченичну ситуацију (чека се да сви пуцају, гађају, стрељају) не казује ништа ни у корист ни на штету перфективности, јер су и сама ова три глагола двовидска, о чему даље.

Биши (будем). О виду овог глагола (тј. оних облика који нису од корена *es-) било је већ доста говора у стручној литератури, како нашој, тако и славистичкој уопште.

У његовој семантици разликовало се значење „постојати (као нешто)“ и „почињати постојати“, „постајати“; и док се у вези с првим уопште тешко може створити претстава о перфективности, дотле се друго значење може појавити у „бити“ са оба вида. Треба одмах рећи да се цело то друго, двовидско значење, то „постајати“ и „постати“, јавља само као пропратно значење уз оно прво, уз право значење „esse“, при чему степен те измешаности, преовлађивање једног или другог значења, зависи од индивидуалног разумевања. Дакле: „Дрво ће бити све веће и веће“ значи „дрво ће постајати“, „дерево будет становиться...“; „Он ће бити професор кад одрасте“ може значити „он ће постати...“, „он станет...“; а поред тога оба ова примера могла би се тумачити и у смислу обичнога „esse“. — Осим значењске нијансе постајања,

¹ СЕЗБ — Српски етнографски зборник Српске академије наука.

у глаголу „бити“ се јавља и друга, сродна нијанса, такође у два вида: „настајати“ одн. „настати“. Реченица: Ја сам још пре две три недеље рекла... да ће бити вашара између њих (Ст. Сремац, Поп Ћира и поп Спира, Београд 1911, 149) јесте пример у којем се „бити“ може тумачити перфективно: настаће вашар, доћи ће до вашара, поред тога што може и као обично „esse“. То исто значење, само имперфективно, имали бисмо у оваквом примеру: У соби је био све већи неред (в комнате делался всё больший беспорядок); додуше, овде би се употребио и облик „бивао“, да би се значење боље диференцирало од значења „esse“. — Поред значења „постајати“ одн. „постати“, и „настајати“ одн. „настати“, налазимо у српскохрватском глаголу „бити“ један семантички прелив који би се могао протумачити као перфективно „esse“. Најближи синоним био би „догодити се“. Ако се зачује неки тренутан звук, или се запази тренутна оптичка појава, може се упитати: Шта то би? Шта је то било? — у значењу: Шта се збило? Шта се десило? На руски језик се то може превести са „Что это было?“, али превод није идеално тачан: овако формулисано руско питање осећа се имперфективније од исто овако формулисаног српскохрватског питања. Ближи би превод у овом случају био: Что это случилось? Что произошло? Или: Что это лопнуло, что это мелькнуло, итд. — И разни други преливи значења, које овај глагол добива у контексту, захваљујући додацима и околном смислу, могу стећи оба вида. Тако, можемо наћи примере и за „налазити се“ и за „наћи се у извесним годинама, у неком раздобљу живота“. Напр.: Док сам и ја твога доба био, | Могао сам тако ударити (В. Караџић, С. н. пјесме² 3, 10): налазио се у твојим годинама; А кад злато до кућеље било, | Сковаше јој сребрну кућељу (НП 1, 471): израсло, стасало. Или у присвојном значењу: У кога је почета погача у тога и нож (В. Караџић, Н. Пословице³): налази се као својина; Тко најљепшу дјевојку доведе, оному ће бити град (Н. приповетка, ЗНЖ⁴ 18, 142): припашиће. У значењу трајања: Тако стаде, не било за дуго = није дуго трајало или потрајало. У значењу службе, улоге: Појава његова у епским песмама била је од штете по историску тачност (Ј. Томић, Историја у н. еп. песмама, Бгд 1909, 5): наносила је штету; Посестримо

² Цитирају се издања: I—VI Беч 1841—1866; VII—IX Бгд 1900—1902; даље се скраћује НП.

³ Цитира се издање Бгд 1900; даље се скраћује НПосл.

⁴ ЗНЖ = Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена Југославенске академије знаности и уметности.

б'јела вило | ... Буд' и мени у потреби (Ј. Сундечић, Изабране пјесме, Згб 1889, 159): можда: нађи се. — На први поглед не може бити полемике око вида неког помоћног глагола, тј. глагола који служи при грађењу сложених времена. Али у случају „бити“ има изузетка и од тога. На другом месту⁵ смо имали прилике да говоримо како овај глагол игра извесну улогу у томе што се код футура егзактног појављује нарочита семантика будућег настанка радње, улажења у радњу, долажења до ње, а не само обичног будућег трајања радње: Оно што будеш носио идуће недеље на излет треба да буде лакше него ово што си данас узео (то, што ты возъмѣшь, понесѣшь..., а не: то, что ты будешь нести...). Колико је то осећање у вези с обликом „будем, будеш“ а колико са самом природом футура егзактног, тешко је рећи; у сваком случају није једино „будем“ узрок овој појави. Али помоћни глагол „бити“, употребљен у пасиву, може и сам собом показивати видску различитост. Напр.: Ја сам баш тада мислио да наставим цртање; али је неко дошао, ја сам тиме био спречен, и никад више нисам довршио. Ту се осећа перфективност целе конструкције „ја сам био спречен“; у наративном презенту могло би се рећи „... ја тиме будем спречен...“ (некњижевно чак и „буднем спречен“, што још више истиче перфективност). Насупрот томе имамо: Целе зиме био сам спречен да цртам — изразито имперфективно. Конструкција је формално оба пута иста, „спречен“ је оба пута употребљено у истом значењу — према томе, видску разлику носи део конструкције „био сам“, који је овде, повинујући се захтевима смисла, такорећи „еластичан“ у погледу аспекта.

Битисаши. Имперфективно се овај глагол употребљава у књижевном језику, данас углавном у значењу „животарити“, „егзистирати“. У перфективном виду он се данас говори нешто мање, и у друкчијем значењу: „проћи“, „нестати“. Ево примера: Бутумиле ондје битисаше, | И ниједан не изнесе главе (Н. песма, „Дубровник“ [забавник], Сплит—Дубровник 1868, 306); исто и у познатом „било и битисало“. Имперфективност код овог значења — тј. „пролазити“, „нестајати“ — није нам позната. Може се помишљати да су глаголи различитог корена, али значење даје повода и за претпоставку о истом пореклу.

Брисаши. Глагол је познат само као имперфективан. Речници нису запазили да у неким најобичнијим обртима, као напр. „брисали су га из списка“, овај глагол значи „избрисати“ (р. вычеркнуть).

⁵ О неким особинама футура II (футура егзактног), НЈ VIII, 3—4, 89—105.

Ево примера из књижевности: Зато би предлагали да се овај комад... из репертоара брише („Матица“, Н. Сад 1866, 643); Одлучено је да се брише члан 13 („Политика“ бр. 13776, 2). Глагол, дакле, има померање вида само у овом пренесеном значењу; у том значењу можемо га, разуме се, наћи и као имперфективног: Ено, баш сад га бришу из списка.

ВайиШи. Код Вука је овај глагол наведен као двовидски. У данашњој употреби перфективност се не осећа, али у старијем језику могла је да се осети. У наша два примера, оба од истог писца и из исте књиге (М. Игњатовић, Панегирикон, Будим 1835), перфективно тумачење није обавезно, али није ни искључено: Толики народи потоке суза ронећи вопише и пружише руке свое (15); Дозволи нам едногласно, и единодушно вопити: Ево нас, ево готови смо (56). Глагол „упити“, који Вук упоређује са „вапити“, постоји у Црној Гори као перфективни глагол и значи „викнути“, „зовнути“. — Двоаспектност овог глагола тумачи се у науци као резултат схватања да на почетку речи стоји префикс *въ-*⁶, које се, међутим, није распрострло на глагол у потпуности. Перфективно и имперфективно значење овде се лексички не разликују.

ВезаШи. Код Вука је и овај глагол означен као двовидски. Данас се он у књижевном језику, углавном, употребљава перфективно, напр.: Склепташе га у сагласју, везаше у кврге и онда позваше... (И. Јелић, „Васојевички закон“, Бгд 1929, 31). Имперфективност је за данашње књижевно језичко осећање нешто мање обична: Кад почну везати мога оца, види он шта ће бити (М. Неадовић, Мемоари, Бгд 1893, 66). Али се у фигуративном смислу каже: Шта их то веже, те су нераздвојни пријатељи? Мене за ово место вежу успомене. У истом значењу има и пф. употребе: Несрећа их је везала (р. *сблизитъ*, *связать*); Мене су за то место везале успомене па не могу да се отселим (р. *привязать*).

ВидеШи. Добро познат двовидски глагол. Наводи се да је значење „имати чуло вида“ имперфективно, а „спазити (нешто), примити утисак чулом вида“ перфективно. Међутим, овоме је потребна извесна допуна. Значење „спазити“ је уствари двовидско у овом глаголу, тј. глагол значи и „примати“ и „примити утисак чулом вида“. То је, дакле, она семантичка компонента овог глагола која је стекла и перфективни вид. „Ја видим лађу на пучини“ (ја вижу) и „Ја сам овог тренутка видео лађу на пучини“ (ја

* А. Достал, *Studie o vidovém systému v staroslověnině*, Праг 1954, 172.

увидел, завидел) разликују се само видски. Можда је мање подесан за имперфективно тумачење даљи значењски огранак: „срести“. Каже се: „Видео сам јуче твог познаника на улици“, што се може тумачити као „срео сам“; у имперфективном смислу овај се глагол с тим значењем такође може употребити, али због тога што трајност ту, по смислу, мора значити итеративност („сретати“), за њено изражавање узима се и глагол „виђати“. Тако, пример: „Видим га свако јутро код аутобуске станице“ можемо схватити као „video“ у правом смислу, као „сретнем“ (наративни презент), а можда и као „срећем“. — Што се тиче оног значења које лежи само у имперфективном виду овог глагола, тј. „имати способност виђења“, не треба заборавити да је то нека врста квалификативног значења, нешто као „он пева“ — „он је певач“, а таква сенмантика, разумљиво, нема и не може имати перфективног вида.

Бући. У једном врло специјалном значењу овај глагол може бити двовидски. То је значење прављења извесног потеза, било у неком избору, коцки, било у играма чија се суштина састоји у вучењу потеза. Напр.: Сањао сам да ће ми донети срећу доњи лоз у гомили; и ја одем свом продавцу, вучем доњи лоз и — не добијем ништа (тј. извучем, р. выткнул). Или: Када је настала таква позиција [на шаховској табли], вукао сам ловца и добио партију (тј. повукао, р. ходил — такође перфектизовано). Ова нијанса значења јавља се и у имперфективном виду, у сасвим обичној употреби.

Гађаши. Наводи се само као импф. глагол. Међутим, он значи и „извршити гађање“, тј. стиче промену вида без измене лексичког значења. Напр. наративно: Ја нанишаним и гађам, али не погодим (р. нацелился и выстрелил, но не попал). Глагол лако може бити пф. у овом примеру: Кад је вода изведена познати Шабанагићи „гађали“ су из топа, а Смаилага са дружином „запуцао је“ из пушака и заклао неколико овнова (М. Влаховић, ГлЕМ⁷ 1937, 167).

Грнуши. Ђ. Шурмин (Прилог за синтаксу хрватског глагола, Н. Вјесник I, 181 и д.) допуњује Вуков податак да је глагол перфективан, саопштавајући пример имперфективног вида. Могу се наћи примери оба вида код добрих писаца, али је данас пф. вид ређе у употреби. Импф.: Док је пјешадија грнула на бродове, ношаху четири горичка аркебузира господска носила (А.

⁷ ГлЕМ = Гласник Етнографског музеја у Београду.

Шеноа, Чувај се с руке, Бгд изд. 1931, 64). Пф.: На један мах овце и козе грнуше с планишта у шеварје (М. Ђ. Милићевић, Зимње вечери, Бгд 1879, 121). Лексичка значења су иста.

Дати. У србистици је било говора о томе да је „дати“ перфективно а „не дати“ имперфективно. РЈА⁸ наводи да је „не дати“ и пф. и импф., а Грубор (Аспектна значења I⁹, 175—176) покушава да да објашњење имперфективности негираних облика (не само презента, јер се јавља и имперфект и партицип презента, мада ређе; исп. и Маретића, Грам. и стил. II изд., 194) — поред тога што показује и перфективно негирано „дати“: не даде, није му дао ни паре; сутра... ко не да [стотинарку] неће ниш. Ми ћемо овде, обратно, навести случајеве имперфективног позитивног „дати“. Тако, на реченицу „Ја је не дам“ може уследити одговор „А ја дам“, у истом значењу и виду. Још је сигурнији овај пример, који не претставља само „одјек“ претходне конструкције: У мом дворишту галаме нека деца, али ми то ипак да да радим. Или сасвим обично: Из тога се да извући следећи закључак; То се да лако протумачати. Мислимо да ће и у перфекту овај глагол бити имперфективан у овом примеру: Сваки дан изнова се дало закључити да је оптужба била оправдана — тј. „сваки дан изнова се могло потврдити, потврђивало“, а не „потврдило“, пошто би се с перфективним значењем глагол пре употребио у потенцијалу *consuetudinis*: сваки дан изнова би се дало закључити. Треба имати на уму чињеницу да се до 18-ог века (према РЈА) јављала у нашем језику и глаголска именица „дање“, а такође (чак и до новијег времена) „даће“. Ове именице нису сасвим поуздани докази о имперфективности основног глагола, али оне ипак дају више аргумената за њу него против ње; јер глаголске именице овог типа, ако су изведене од перфективних глагола, граде се, углавном, само кад је тај основни перфективни глагол префиксиран: „поуздање“, „распеће“. — Лексички се у глаголу „дати“ перфективна од имперфективне употребе не разликују: у оба вида имамо *dare* одн. *concedere*. Међутим, као што се зна, у видовима овог глагола ипак није наступила пуна морфологизација кроз целу парадигму: у футуру, футуру егзактном, аористу, императиву и др. глагол је само перфективан.

Дести = *дести* = *денуши*. Према грађи РЈА и материјалу за речник САН можемо о овом глаголу закључити следеће. Једино

⁸ РЈА = Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности.

⁹ Рад Југосл. Ак. зн. и умј. 293; други део је у Раду 295, и даље се цитира само као Грубор I и Грубор II.

у значењу „садевати“, „слагати“ (сено и др.) потврде за перфективност недостају. Иначе има неколико значењских прелива у којима је глагол двовидски, само не увек и у савременом књижевном језику. Тако, напр., значење „стављати“, „смештати“: импф.: Још кад шкروпиш и на сунце дијеш (РЈА, из Рељковића); пф.: Нису имали куда да дену те школоване људе (В. Стојић, из дела М. Горког, превод, Бгд 1950, 13). Значење „задевати“: импф.: Па дјевојке ките вију и за главе дију (РЈА, из савременог језика); пф.: Дјени гудало за гусле (А. Шеноа, Приповијести V, Згб 1933, 32). Значење „надевати (име)“: импф.: Ваља, да га сади... Славонац, пак да му име дије (РЈА, из Рељковића); пф.: Кум је стару мајку запитао: „Како ћемо куми име ђести?“ Стара мајка љута одговара: „Ђени Јања“ (РЈА осећа овај пример као перфективан; из Вука).

Жалиши се. У речницима се наводи као имперфективан. Али је у говору сасвим обична и перфективна употреба: Одем и жалим се на његов поступак; Отишао је и одмах се жалио (р. пошѐл и сразу пожаловаося). Лексичка значења се у импф. и пф. виду не разликују, уколико се тиче ове семантике („тужити некога“); али у нешто друкчијем значењу, тј. „јадиковати“, „тужити се на нешто“, пф. вид се не јавља; импф.: Он се жали на главобољу; пф.: Он се *пожали* на главобољу.

Захтевати. Јасно је да је глагол импф. у примеру: Тако правда захтева (р. *требует*), а пф. у примеру: Он је ушао и одмах захтевао пиће (р. *потребовал*). Разлике у значењу нема.

Звати. У значењу „зовнути“, „дозвати“, као и у пренесеном значењу „учинити некога позваним, надлежним“, овај глагол, познат као имперфективан, може да буде и перфективан. У примеру „Ја сам зван на ту вечеру“ глагол се лако може осетити као перфективан; у „Много званих, мало изабраних“ такође, мада ни ту не обавезно. Нешто су поузданији ови примери: Цар... пошље и по њега људе, да га зову предањ (Вук Караџић, С. н. приповијетке¹⁰ 237); Ако ће знаш боље, зови и мене (НПосл.); Јеси ли звао село? — Кмет нареди Сими да сазове село (Ј. Веселиновић, Х. Станко, Бгд 1896, 65); И ко је њега звао за судију (Ј. Максимовић, Злочин и казна, превод, Бгд 1914, 217). У значењу „називати“ (Зову га српска мајка) глагол не показује двоаспектност.¹¹

¹⁰ Цитира се издање Беч 1853; даље се скраћује НПприп.

¹¹ У руском изразу који је привукао пажњу Карцевског (*Système du verbe russe*, Праг 1927, 151) „Митькой звали“, „Акулькой звали“, где „звать“ има значење „називати“, а цео израз значи отприлике: „Оде!“ „Нестаде!“ — осећа се перфективност у тако употребљеном „звали“. Али ово нема генетичке везе са српскохрватским случајевима употребе, јер претставља специфичност руског језика.

Злоставиши (акц. према Вуку). Глагол претставља сложеницу, насталу обичним срашћивањем. Вук га наводи као двовидски. Данас је он у књижевном језику уопште редак (обичан је импф. „злостављати“). Дајемо примере за оба вида, напомињући да претставници говора где се тај глагол употребљава имају друкчији акценат: злоставити. Импф.: Тужи ми се Перо Савов... да сестру његову злоставе и бију невину (П. П. Његош, Писма I, изд. Бгд 1940, 178); пф.: Те удари у очи Илији, | И мало га злоставио није (Ј. Новић, Карађорђе, Н. Сад 1865, 324). Значења се, као што видимо, мало разликују: имперфективно је „злостављати“, перфективно — „повредити“ или „уништити злостављањем“. Према Вуку, ако се његове ознаке у речнику стриктно протумаче, и значење „злостављати“, и друго, наведено код њега (*vim inferre virginii*) имају оба вида.

Имаши се. Речници наводе некњижевно значење „родити се“: Вуков речник без правилне видске ознаке, а РЈА са потребним објашњењем. Вуков пример показује то значење: Дође време бреме да се има, | Немаде се једно мушко чедо, | Но с' имаде једна змија љута. Није нам позната имперфективна употреба овог значења (говори се „имавати“). — За овај глагол, изразито имперфективан у другим значењима, не можемо тврдити да претставља продужетак само старог *imati*; у њега се утопило и *imati*, *imati*, иако друкчије по значењу. А овај други глагол је, како у старословенском језику, тако (у новим облицима) и у пољском и у чешком, перфективан.

Искаши. У речницима се наводи као имперфективан. Али је несумњив пф. вид у овом наративном презенту: Ја кад дођем на Врачар, искам новаца од Јанка (М. Ненадовић, Мемоари, Бгд 1893, 122). Глагол је двовидски и онда кад се употребљава у значењу „тражити девојку“. Импф.: Иште је већ два месеца код оца. Пф.: Да си је тог часа искао, она би пошла за тебе. Неколико других глагола, стављених у исти контекст, могу се осећати такође као перфективни, иако су познати као имперфективни: да си је онда молио, тражио, питао, звао (тј. замолио итд., р. попросил, потребовал, спросил, позвал). О свим тим глаголима говоримо на одговарајућим местима.

Ићи. Познато је да је глагол „ћи“ значио некада и „поћи“, и да се са префиксом по- јавио у старословенским споменицима тек касније. Извесни трагови у савременом руском језику, као и у чешком а такође и у српскохрватском, сведоче још увек о старој вредности глагола „ћи“. У споменутом чланку у НЈ VIII

наводи се да осим у футуру егзактном, постоји и у обичном футуру перфективни, и то почетносвршени семантички прелив код тог глагола; напр.: Сутра ћемо ићи на море — тј. поћи, кренути. Исто то осећамо и у следећем примеру из књижевности: Најпослије науми да иде у свијет да тражи своју пауницу (НПрип. 20). И руски се говори исто тако; рецимо: „идти в мир“ — са значењем које је ближе значењу „кренути“, „поћи“ него „ићи“. Презент, истина, нема футурско значење; али као перфекат од „идти в мир“ намеће се „пошёл в мир“.

Јесши. А. Мусић у расправи „Аорист имперфективних глагола у српско-хрватском језику“ (ЈФ V, 29) навео је између осталих случајева употребе имперфективних глагола „у облику, у којем правилно долазе перфективни“ и употребу у евентуалном презенту. Напр.: Али да не дозна за те човјек докле не једе и не напије се — *donec absolverit comedere et bibere* (из Св. писма). Овај и још један глагол (питати, в. даље), наведен код њега у истој употреби, вероватно и не треба тумачити друкчије него извесном перфектизацијом глагола, која најбоље долази до изражаја баш у таквој позицији. Поводом Мусићевог излагања Грубор је тачно приметно (II, 113): „јести“ и „пити“ могу бити и перфективни, као што су „вечерати“, „ручати“; напр.: Чим ијеш, дођи; Чим говеда пију, гони. — Глагол „јести“, када је двовидски, има значење неког одређеног оброка, а не уношења хране уопште.

Казаши. Познато је да „кажем“ значи и „говорим“ и „рекнем“. „Тачно каже Шекспир“ — р. „Верно говорит Шекспир“; „Казао сам му“ — „я сказал ему“. Међутим, овај глагол чини у једном смислу изузетак: у овом значењу две пуне парадигме у њему не постоје, као ни у глаголу „дати“; презент има оба вида, имперфект и прилог вр. сад. имперфективни а други облици перфективни вид (Маретић, Грам. и стил. II, 444; РЈА). — О аспекту овог глагола у вези са значењем исп. још и ово: „Казаши... може значити и *причаши*, *јављаши* и сл. и тада је трајно (напр.: У Омер-беговице двије кћери на удају кажу); могло би се претпоставити да може значити и „давати исказ“, и онда би ишло међу глаголе као ручати и сл.“ (А. Белић, Савремени српскохрватски књижевни језик II: Наука о грађењу речи, Бгд 1949, 289). Значења о којима је реч у овом цитату нису распрострањена у књижевном језику, а имперфективност одн. двоаспектност ни овде не обухватају целу парадигму.

Кладиши се. Иако се наводи као имперфективан, глагол је несумњиво перфективан у следећим примерима, где значење није

промењено: Одем и кладим се; Јуче сам се кладно и изгубио опкладу. Можда и овде: Ој сестро моја Јелице! | Како ћу бити весео, | Кад сам се јуче кладно | Са оним младим Лауш-Бан (НП 1, 589). Интересантно је напоменути да је и руско „држать пари“, као целина, донекле двовидско. Додуше, презент „держу пари“ не може значити будуће време, али се у перфекту јавља и перфективност: Ну что же, держали вы наконец пари? Долго собирались.

Куцаџи (се). Наводи се као имперфективан. У „куцати“, кад има значење „куцањем дати знак, затражити дозволу да се уђе“, јавља се и перфективност. Неко је куцао: р. кто-то постучался, а не: стучался. Исто тако и у „куцати се“ (при пићу) налазимо двоаспектност. Имперфективни вид је обичан; перфективни: Устанем и куцам се са слављеником (р. я встал и чокнулся). Из књижевности: Е, па да се куцнемо... Куцају се. Поп Ћира искапи и сад до дна (Ст. Сремац, Поп Ћира и поп Спира, Београд 1911, 257). Ако се мисли на куцање као радњу којој сигнал није смисао, глагол је само импф.: чекић куца, срце куца и сл.

Луцаџи. Исто као и „куцати“. „Малопре је неко лупао на врата“ (може значити: лупнуо). У пренесеном значењу, тј. „победити“, понаша се исто као „бити (бијем)“. „Фашизам је био лупан у овом рату“ (р. разбит, разгромљен); или у значењу „победити“ у спорту, такмичењу, утркивању: Њихов тим је лупао тим гостију са 12:0. У оба случаја перфективност је израз мало слободнијег и некњижевног изражавања, док је имперфективна употреба у оба значења обична.

Малаксаџи. Данас је овај глагол чешћи као перфективан; Вук га доводи у семантичку везу са „ослабити“, „изнемоћи“. Али се могу наћи и примери за импф. вид у истом лексичком значењу: Види... како војници 3 чете малаксају, падају, вичу и јаучу (С. Галогаж, Чудне силуете, Згб 1928, 10); Осјећам, да малаксам (В. Габарић, Стихови и проза, Згб 1920, 226).

Мениџи (се). Глагол „мијенити се“ био је код Вука обележен као перфективан, али је редакција у III издању додала и ознаку имперфективности, пошто се она и из самог Вуковог примера види: Мијени се мјесец — der Neumond fängt an. И у РЈА читамо да је глагол двовидски. Пример за перфективни вид: Тако мени ситна књига дође, | Да је беже свијет мијенио — нар. песма из Босне. Ситуација је слична као код глагола „мењати (се)“, који је књижевнији.

Мењаши (се). Када овај глагол не значи претварање, промену која се врши на истом предмету (цвет мења боју), већ замењивање нечег једнога другим, он и у нереклексивној и у рефлексивној употреби има оба вида. Имперфективни вид је обичан. Примери перфективности из РЈА (који, додуше, не даје ту ознаку): На Гадкоме мијењали здравље, преузели коње пратиоци и винули кући пјевајући (измењали поздраве); Кад сам навршио треће годиште службе, ја сам вас молио... да ме мијењате (из Ст. М. Љубише) — и РЈА ту објашњава: „да *поставише* другога кнеза мјесто мене“. У „мењати се“, али само кад значи извршивање размене, „трампе“ с неким, имамо исто видско померање. Напр., импф.: Ми се сваки дан мењамо у дежурству; пф.: Ја се не бих с њим мењао нипошто (р. ја с ним не променялся бы ни за что).

Молиши. Увек се наводи као имперфективан. Али су сасвим обични примери где „молити“ значи „замолити“: Уђем и молим да ми се покаже списак; Моли га, он ће ти учинити (р. попроси, а не: проси). Многи примери писане и усмене речи који се тичу овога глагола могу се тумачити видски двојако.

Моћи. Интересантни су примери глагола „моћи“ где он значи исто што и руско „смочь“. Истина је да се и у руском мешају у употреби „мочь“ и „смочь“, што указује на извесно видско колебање и у руском глаголу „мочь“, тако да превод у овом случају не доказује много. Напр.: Занимљиво је како је он то могао учинити; нисам могао то да учиним (не „цело време нисам био у стању“, већ „није ми пошло за руком“: р. „ја не смог“, али у истом значењу и „ја не мог“). Пример из Л. Зиме (Њекоје, већином синтактичке разлике између чакавштине, кајкавштине и штокавштине, Згб 1887, 256): „Саспи жито у јаму, и јаму слепи, али добро и лепо, да му киша не може наудити“ — што би се казало, мада мање књижевно, и „да му не могне наудити“. Исп. и код Грубора (I, 186) тумачење да је у следећем примеру аорист „мџе“ пф., иако би презент био импф.: Хтједе прескочити, али не мџе, него паде у сред јарка. У импф. и пф. употреби имамо исто лексичко значење.

Насшојашу, насшојишу. Други глагол обележен је у РЈА као двовидски, мада ни грађа тог речника ни грађа за речник САН не дају сигурних доказа за оба вида. Глагол је врло сродан глаголу „настојати“ и свакако је само његова фонетска варијанта, а „настојати“ је у српскохрватском језику, за разлику од руског, имперфективно (према њему се у истом значењу гради пф. „настати“).

Међутим постоји и глагол „настојавати“, који може сведочити о некадашњем осећању перфективности за овај наш глагол.

Облачиши. Запажањима Д. Вушовића (Прилози проучавању Његошева језика, ЈФ IX, 162) о необичној употреби овога глагола место глагола „обући“ требало би, можда, дати други смисао. Његови су примери: Горда се је душа сатанина | Облачила у хаљину црну; Огласите турској војсци, | Да се главар њих врховни | У порфиру браноносна | Облачио и кренуо. У прозном примеру нема чак ни притиска метра: Уљегосмо у једну одају облачену са свакоје стране мраморнијем плочама. Ови примери дају повода да се помишља на перфективно „облачити“, у истом значењу као што је имперфективно, с малим стилским померањем; тим пре што је и у руском језику тај глагол перфективан, а употребљава се само у архаично-свечаном тону одн. у пародији на такав тон. Није искључена претпоставка о томе да порекло нашег пф. „облачити“ није народно.

Писаши (се). Споминјано је већ у литератури да глагол „писати“ може у извесним значењима имати и перфективни вид. У значењу саопштавања вести писмом глагол је двовидски. Импф.: Ми му сваке суботе пишемо о променама; пише му по једно писмо сваке суботе. За пф. нам даје пример Мусић (о. с. 30): Када му по том Кара-Ђорђије пише, да Турке пошаље у Биоград, одговори му, да нам их је послао у Видин (из Вука). И у значењу „стићи“ (о писму), са пошиљаоцем као субјектом реченице, запажамо двоаспектност, мада је перфективност обичнија; напр. пф.:Ето, ни данас нам није писао, а сваки дан очекујемо то његово писмо; могло би се рећи и импф.: Ето, ни данас не пише ништа..., иако реченица звучи мало исконструисано. — Знамо за још једну двовидску употребу овог глагола: у значењу „уписивати (уписати) као дар“, „намењивати (наменити)“. Имперфективна употреба је разумљива с обзиром на основну имперфективност глагола, и ми је можемо лако осетити у сваком примеру. Пф.: Приповеда се, како је архимандрит од некаквог манастира заокупио сиромаша човека... да му пише ждрепца... Како ћу ти, господине, писати ждрепца, кад га ни сам немам?... По том човек отиде, па увати најлепшег ждрепца... те пише архимандриту (НПосл. 465). — Проф. А. Белић наводи и следеће двовидско значење глагола „писати“: „Сматрам да је [писати] у примерима као што је Вуково „Ја сам ову пјесму писао од Подруговића“ у значењу „ставио на хартију“, „записао“ и сл., дакле са перфективним видом, а у реченици „Него су све ишли (тј. калуђери) по

народу ... те писали" (новце, стоку, жито, пиће, платно итд.) — несумњиво имперфективно, дакле „пописивали“, „записивали“, „стављали на хартију“ (О глаголима са два вида, ЈФ XXI, 2). — Одредница „писати се“ (по Вуку: do помен) обележена је у Вукову речнику као импф., па је то редакција трећег издања исправила на пф. Према казивању претставника оних говора где је то значење живо, наш глагол у овој употреби (у значењу обележавања свог имена) може да се осећа као двовидски.

Питаши (се). Мусић (о. с. 29) наводи пример: Ја те не могу одријешити од гријеха прво него питам владике (из Вука). Превод на руски би гласио: „... пока не спрoшу...“, и глагол је овде очигледно перфективан, у истом лексичком значењу као и одговарајући имперфективни. Данас су сасвим обични овакви примери: Питао сам га, али нисам добио одговор (р. Ја спросил его, но не получил ответа); Ући и питај (р. Войди и спроси); Чим те пита, реди му (р. Как только он тебя спросит, скажи ему). Из књижевности: Мора се овај [чиновник] још један пут питати, има ли још шта казати („Босна“, Сарајево 1869, 139/4). У нешто друкчијем значењу него што је обично: Пани му под ноге и питај проштење (Ст. М. Љубиша, Приповијести, Дубровник 1875, 145). Вук је осетио нијансу перфективности и у глаголу „питати се“ (sich begrüßen), али му је редакција ознаку пф. променила на импф.

Пити. Аналогија са глаголом „јести“, који смо већ наводили, а посредно и са „ручати“, „вечерати“, „доручковати“, који су сви двовидски, могла је створити и у овом глаголу перфективност. Један Груборов пример за „пити“ наведен је овде под „јести“. Ево још једног, у којем се глаголи „куцати“ и „пити“ могу осетити перфективно: Куцају се и пију; домаћин пола а поп Ћира испи целу чашу. Развеселише се (Ст. Сремац, Поп Ћира и поп Спира, Београд 1911, 258). Лексичко значење те двоаспектне нијансе је слично као код „јести“: оно се тиче одређене количине, obroка, док у имперфективности остаје обично значење *bibere*.

Плинуши. Овај глагол није у тако честој употреби у књижевном језику, а семантички преливи који се у њему могу осетити неуједначени су и индивидуални. У импф. виду нашли смо следећа значења: „тећи“, које наводи и РЈА, уз пример „Плине ми вино у грло“ и са ознаком импф.; затим „расплињавати се“: Налик [је] на провидну сјену која плине и исчезава (В. Назор, Фантазије и гротеске, Згб 1930, 73); Пред Надом ... нестају и плину гласови (Н. Симић, Иза завјесе, Згб 1946, 127). Као перфективан овај се глагол налази и код Вука и у РЈА, са значењем „поплавити“:

„Плинула вода по пољу, т.ј. разлила се“; сличан значењски прелив, само фигуративан, имамо и у следећем примеру: Он ме погледа, а по лицу му плину неко мало изненађење (Л. Комарчић, Један разорен ум, Бгд 1908, 18). Као што видимо, значења у импф. и пф. виду нису једнака.

ПоходиШи. У РЈА је забележен као двовидски, али се напомиње да се примери тешко могу разабрати. У Вукову речнику је овај глагол пф.; али је (у значењу *besuchen, invisere*) упоређен са обидовати, обилазити, посједовати, полазити, похајати. Ево примера из књижевности, за оба вида у истом значењу. Импф.: Чуда ми се свакаква привиђају, страшни ме снови походе (Св. Ђоровић, Целок. д. VI, С. писци, 370); То вреди и за оне ученике који... походе занатску трговачку школу (Закон о нар. школама, Бгд 1930, 7). Пф.: Једва се дао намолити да буде мој гост, и да само једаред мог дједу походи (Ј. Суботић, Дела IX, Н. Сад 1873, 84); Онај Турчин, који се завјетује походити хабу, одма запушти браду (В. Вочевић, Помање срп. нар. свечаности, Панчево 1871, 177).

ПробаШи. РЈА указује на двоаспектност, али су његови примери видски недовољно убедљиви. Наши примери доказују двоаспектност у истом лексичком значењу. Импф.: Ено их тамо с другим момцима, | Оружје проба један у другог | И надмећу се један са другим (М. Перовић, Карађорђе, Сарајево 1907, 134). Пф.: Пробај још једном да их одвратиш (Ј. Ристић, Писма Ф. Христићу, Бгд 1931, 281).

ПросиШи. Слично као код „искати“ и „молити“ може да се осети перфективност и у овом глаголу, и то само у значењу „тражити руку“. „Ено, баш сад је проси“ био би пример за импф. употребу. Цитат из РЈА (н. песме из Истре) може послужити као пример за пф.: Ја те просих, он ми те не даде.

ПуцаШи. Ситуација је иста као код „бити (бијем)“ и „гађати“. Глагол је познат као имперфективан, али у значењу испаливања метка из оружја може бити перфективан: Пуцам и промашим (р. ја выстрелил и промахнулся). Друга значења, напр. „отварати се нагло“ (у вези с плодовима), „парати се“ (у вези с оделом), као и преносна (пупати од зависти и сл.) не показују двоаспектност.

Разумеши. Глагол је добро познат као двовидски, и за то не треба нарочитих доказа.

РодиШи (се). Овај глагол, који је данас у српскохрватском језику перфективан, у ранијим језичким епохама био је имперфективан, и код старијих писаца се могу наћи примери за оба вида. Тако, напр., Шурмин (о. с.) наводи пример Качића-Миошића:

Тешко мајци будалу родећи, а краљевству дите владајући. У повратном облику имамо имперфективну употребу у загонци која се и данас говори: Док се отац роди, син по кући ходи (ватра и дим). Шурмин (о. с.) примећује да је у значењу „Frucht bringen“ тај глагол данас двовидски. Импф.: Пупољцима посађен виноград роди прве године, а кад се лозом сади, тек треће (пример из Вука). О истом виду можемо сазнати још поузданије из РЈА, мада се у њему импф. вид изричито не спомиње: Траве роде... тј. расту, цвјетају, успијевају. Пф. вид у овом значењу сасвим је обичан: Виноград је ове године одлично родно.

Ручаши. Добро познат као двовидски глагол.

Свидеши се. Овај се глагол употребљава напоредо са „свиђати се“. У старијој литератури он има разне нијансе значења; али, ако се и зауставимо само на савременом језику и само на значењу допадања, видећемо двоаспектност. Импф.: Да, ја вас напуштам, јер ми се овде ништа не свиди (Ј. Ђорђевић, Тартиф, превод, Бгд 1895, 5). Пф.: Поглади ме по глави. То ми се одмах свидјело (М. Лисичар, Приповијести, Згб 1910, 7). Може се помишљати на то да је „свидети се“ постало имперфективно поред „свиђати се“ аналогijом са паром „видети — виђати“, услед губљења језичког осећања за префикс.

Сипаши. Глагол „сипати“ може бити и пф., али само када се радња сипања тиче одређене мере, количине неке материје, одређеног суда у који се сипа и сл. Ако се каже, напр., за локомотиву да сипа варнице (при чему се на ограничену количину варница не мисли), или се фигуративно вели да неко сипа комплименте, погледе, погрде, — то се све може изразити само имперфективно. Али је зато префективно ово: Млекација је сипао воде у млеко (р. влил, налил, подлил). Тако се може разумети и израз „сипати уље“: Читањем указа о распуштању Нар. Скупштине прекинута је свађа између посланика, али је овим чином председник сипао уље у огањ (Р. Милошевић, Тимочка буна 1883 године, Бгд 1923, 137). Имперфективна употреба овог глагола у истом значењу сасвим је обична.

Слишати. У значењу „prüfen“ глагол је за Вука перфективан, што после њега тврди и речник Броза-Ивековића (који једино значење *audire* обележава као имперфективно). Међутим, у оба значења јавља се двоаспектност. За прво имамо доказе имперфективности у сасвим обичним реченицама, као „почео је да га слиша“; за друго (данас некњижевно) и РЈА тврди да се јавља у оба вида. Напоменућемо да је донекле двовидски и руски глагол слышать:

импф.: я что-то слышу, пф.: я (сейчас) что-то слышал — потпуно исто као и српскохрватско: ја нешто чујем (импф.) — ја сам нешто чуо (пф.).

Страдаши. Код Вука се наводи као импф. глагол и пореди се са „трпљети“. У говору се често употребљава као синоним глагола „настрадати“: Страдао као Јанко на Косову. Речник Ристића-Кангре, који у својем српскохрватско-немачком делу не даје видске ознаке, наводи за разне нијансе значења синонимска објашњења; за овај глагол даје, како „патити“, „испаштати“, тако и „бити рањен“, „погинути“, „пропасти“, затим „не успети“, „претрпети штету“ — са одговарајућим примерима. Нијанса „патити“, „испаштати“ нема пф. вида; нијансе које су протумачене пф. глаголима имају и имперфективност.

Стрељати. У истом се значењу јавља и као импф. и као пф. глагол, тј. у значењима р. „расстреливати“ и „расстрелять“, такође и „стрелять“ и „стрельнуть“. Примери за импф.; И по том ћеју у будуће сваком на смрт осуђеном у Норвешкој главу сећи и само војнике стрељати („Новине Србске“, Беч 1816, 16); Њезина артиљерија златним куглицама стријеља, а далеко носи (Ф. Мажуранић, Од зоре до мрака, Згб 1927, 193). Примери за пф.: Малају на контрафама оне што су мексиканског цара Максимилијана стрељали (Ст. Сремац, „Лимунација“ у селу, Бгд 1896, 31).

Тражити. На први поглед би се рекло да је глагол само имперфективан. Али он може бити и перфективан, у примеру као: Уђем и тражим да ми се покаже списак — исто као што је то било и код „молити“, само са специјалном семантиком. Као перфективан може овај глагол да се осети и у следећим примерима: Са Танкосићем ступио сам у везу ноћас и тражио сам да ми дође (Ж. Павловић, Битка на Јадру, Бгд 1924, 232); или: Устао је и тражио реч (сасвим обично); итд. Двоаспектност овог глагола јавља се у значењу захтева (кад је циљ радње: добити); али „тражити“ у смислу трагања за нечим изгубљеним или непознатим (циљ радње: наћи) има само имперфективан вид.

Тужити. „Тужити“ је познат као двовидски глагол; међутим, значења у једном и у другом виду нису једнака. „Тужити“ у значењу „туговати“ или „јадиковати“ (у том случају и рефлексивно) нема перфективног парњака; али у значењу „окривљивати (некога)“, „подносити тужбу“ појављују се оба вида.

Тући. У свом специјалном значењу надвладавања, побеђивања, исто као и „бити“ и „лупати“, овај глагол може имати оба вида.

Речник Ристића-Кангрге даје за то значење синониме: „победити“, „савладати“. Примери, као: Он је побеђен; тукли су га његовим сопственим оружјем (р. победили, побили), сасвим су обични.

Чатисашу. Према РЈА глагол је двовидски, само што у импф. и пф. виду нису иста значења. У имперфективном (које је непрелазно): „скупљати се око чега, у гомили примицати му се“. Примери РЈА: Окол огња Турцим' чатисаше (Пјеванија црногорска); такође и „заједно сједјети у друштву“: Ти почини, док ми чатишемо (Н. песма). У перфективном (прелазном): „склопити, сашити, напр. хаљину“ (према Вукову речнику). Глагол је турског порекла.

Честишашу. Према Вуку и РЈА глагол је имперфективан. Али има примера и за пф. вид, у истом лексичком значењу. Изразито је импф. вид у овом примеру: Стане му срећу честитати (НПосл. 129); изразито пф. у овоме: „Поздравити се“ значи: назвати Бога о састанку; а „честитати“ значи изразити радост о срећи другога (Н. Грујић, Примјетве... на преводъ Новога Завјта, Земун 1852, 63). Исто тако и у обичним разговорним примерима: Уђемо и честитамо домаћици рођендан, или сл.

Чуши. Познат је као двовидски глагол, о чијим се видским особинама може рећи све исто што и о особинама „видети“. У значењу поседовања чула слуха глагол је имперфективан, јер показује врсту трајне квалификације. У значењу примања утиска чулом слуха он је двовидски; импф.: Чујем неки шум (р. слышу); пф.: Овог тренутка сам чуо неки шум (р. услышал).

ДРУГА ГРУПА

Алалиши. У значењу давања нечега с алалом, благосиљања уз поклон, глагол има оба вида. Импф.: А затим се и ожени, благосиљајући старца и алалећи му она три дуката („Кића“, Ниш 1905, 16/3). Пф.: „... Ти ми алали очи што си ми их поклонио“. — „Нека су ти алал“, одговори му младић (Т. Ђорђевић, Циганске народне приповетке, Бгд 1933, 73).

Амбисашу се. Глагол нема ширу књижевну употребу, а значи и „угибати се“, „пропадати“ и „угнути се“, „пропасти“. Импф.: У њима као у кошницама кипе, вре | Пасје ноћи и дуга гладна поподна — | Амбисају се празна стомачна дна | Људи насабијаних | Као сарделе (Ј. Ђонових, Наша књижевност II, св. 6, 442). Пф.: Рече се у клетви: Гроб му се амбисао (А. Јовићевих, СЕЗБ XV, 758).

Башалиши. У књижевном језику је обичнији перфективни вид, и обичније је значење „напустити“ него „покварити“. За оба значења налазимо и импф. потврда. Шурмин (о. с.) наводи овакав пример из Бање Луке: Зашто баталиш ту ограду? Ево и примера за значење „напуштати“: Ја знам, шта радим — одговори Мара осорно, не баталећи посла (С. Ћоровић, СКГл¹² 17, 5).

Баштиниши. У оба вида се јавља исто лексичко значење, Импф.: Иметак грађана, који умру без законитих баштиника. баштини градски фискус (Р. Строхал, Град Карловац, Карловац 1906, 131; по контексту се види да је у питању казивање трајним глаголом). Пф.: Моја је мајка, мислим, од свога оца... баштинила особиту вољу за културним напретком (В. Јагић, Спомени мојега живота I, Бгд 1930, 4).

Бирмаши (confirmare). Овај глагол, као и сродни њему по семантичкој области „кризмати“, „крстити“, може се осећати и као „вршити“ и као „извршити одговарајући чин“ (овде: бирму). Истина, РЈА га наводи само као имперфективан.

Близниши (se). Према РЈА је имперфективан глагол. Међутим, за пример „Кад кокош снесе јаје двојак (с два жујда), слуги да близни газдарица“ каже се у РЈА да ту глагол „као да је перфективан“ (а подразумева се дијалекатска употреба пф. презента за футур). У грађи за речник САН, у збирци С. Димитријевића из Лесковца и околине, стоји пример: Моја комшика близнила — родила близанце (глагол се, дакле, осећа перфективно). И у књижевном језику, када се каже, напр.: „Његова се баба двапут близнила“, тј. „родила близанце“, глагол је перфективан.

Брадаши. За овај глагол, као и за „цветати“, „листати“, „ресати“, „влатати“, наводи Грубор (I, 159) перфективно значење: Гора је листала = „Гора је извршила радњу листавања од почетка до краја; крај је листавања“. Као перфективне глаголе третира он „брадати“, „листати“, „цветати“ и у II, 128. У I, 225 напомиње да Вук назива глаголе „брадати“, „листати“, „цветати“ имперфективнима, а да су у северозападним крајевима они данас обично перфективни; зато је, каже он, аспект у њима уствари релативан. Језичко осећање указује на несумњиву двоаспектност (и то у истим лексичким значењима) свих ових, а и сродних глагола, уколико се они јављају у језику (напр. „бркати“, „клипати“, „свилати“, в. даље). Имперфективност видимо у овом примеру: Кад кукрузи добивају као неку браду или свилу, говори се да брадају или

¹² СКГл — Српски књижевни гласник, Београд.

свилају (М. Кушар, Народна благо, Сплит—Љубљана 1934, 26). Перфективност је засведочена у поприведљеном партиципу на -л-: Брадали кукурузи сморено шуште (П. Кочић, СКГл 23, 321).

Бркаши. Према Арсенијевићевој збирци у грађи за речник САН овај глагол у Хрватској Крајини значи и „добивати“ и „добити осје на класу“. Књижевно језичко осећање се слаже с таквим тумачењем.

Вечераши. Добро познат као чист двовидски глагол.

Влашати. В. код „брадати“. Импф.: Трава расте жито с' пуни, | А курузи влатају нам (М. Милојевић, Песме и обичаји I, Бгд 1869, 19). Пф.: Ветар кишне млазеве повија као влаталу пшеницу по њивама (М. Ђ. Милићевић, Насеље, Бгд 1895, 117).

Гласати. Према РЈА глагол је имперфективан, али је карактеристично да међу дефиницијама подзначења има и оваквих формулација: М. Павлиновић, уз пример „Свет је гласа' да он поша' у хајдуке“, даје објашњење: „развијети глас“. Друго објашњење: „дати глас код вијећања“ (данас сасвим обично: Пришао је кутији и гласао за тог и тог). Ево још пф. примера: И једнога дана гласаше га људи, | Па за кмета доби (М. Петровић, Песме, Бгд 1927, 94). Глагол је двовидски у оним значењима која се тичу изражавања неке воље давањем гласа, саопштавања вести (ово друго дијалекатски) или сл. За перфективност смо дали примере, а имперфективност у таквој употреби је довољно позната: Јутрос у шест сати народ је почео да гласа. У значењу пуштања гласа, звука без неког нарочитог циља, глагол је само имперфективан: Не ваља кад у кући гласа (пуца) икона („Босанска вила“ 1886, 255), — слично као код „куцати“, „звонити“, „пуцати“.

Даниши. Овај је глагол код Вука обележен као перфективан. Према РЈА он је перфективан у значењу „провести дан“, а имперфективан у повратној форми. Међутим „данити“ може да значи и „проводити дан“, док повратно „данити се“ („раздањивати се“) одиста не може показивати перфективност. Тако имамо: Троје га [увуче] очи гледале и разносиле на троје. Оно данило у дједа, ноћивало у нене (Е. Мулабдић, На обали Босне, Згб 1900, 24).

Жениши се. Полемишући с Мусићем који сматра да у примеру „Је ли ти се господар женио?“ глагол значи вршење и свршетак, Грубор (II, 113) не признаје свршеност глаголу, већ само ситуацији. Ту он, можда, има право, јер у оваквом контексту могу стајати разни имперфективни глаголи, значећи обављену радњу, али у понављању, оди. без указивања на задржани резултат:

„Јесте ли одлазили у иностранство?“ „Јесте ли се купали?“ Али Л. Зима (о. с.), наводећи примере из Ваљавчевих народних приповедака из Вараждина, указује ипак и на перфективну, истина само дијалекатску употребу овог глагола: Заљуби се в краљицу од вил, и женили су се; онда су се пак они два женили (тј. момак и девојка) и онда их је поп за навек скуп склопил. Значење је исто као у импф. глаголу. — Потсетимо се да је у руском језику тај глагол двовидски.

Звонити. Слично као код „купати“, када глагол значи „дати знак (звоњењем)“, он је и импф. и пф. Пф.: Неко је звонио (р. кто-то позвонил); Звоним и одмах уђем, не чекајући да ми одговоре, — поред обичног импф.: Неко звони, чујеш ли? Пф.: Будилник је већ звонио (р. позвонил), поред обичног импф.: Будилник звони. Пф.: Школско звоно звонило је тачно у 7 сати (р. позвонил), поред обичног импф.: Школско звоно звони. Овај глагол може бити двовидски и у изразу „звонити на узбуну“, како у правом, тако и у пренесеном значењу, пошто и ту означава давање знака извесне врсте. Пф.: Светозар Милетић „звонио је“ 1848 године „на буну“ и ми се тада, као што знате, побунисмо („Штампа“, Бгд 1908, 57). У значењу обичног произвођења звука одн. у значењу самог звучача звона овај је глагол искључиво имперфективан.

Здравити (се). И нереклексивни и рефлексивни облик имају оба вида у једнаким значењима. Нереклексивни облик означава наздрављивање; импф.: Добро здрави, ко ружно говори (Ј. Новић-Оточанин, Лазарице, Н. Сад 1860, 109—110); пф.: Је л’ ми мио драги уранио? | Је л’ се ладна вина напојио? | Је л’ на винцу здравицу здравио? | Је л’ у томе мене поздравио? (Б. Петрановић, Срп. н. песме женске, Сарајево 1867, 77). У рефлексивном облику глагол значи „поздрављати се“; импф.: Ево нас вала! — рече попа здравећи се (Ј. Веселиновић, Х. Станко, Бгд 1896, 162); пф.: Ја бих га оставио и здравио се с њим... Ја ћу то учинити (С. Матавуљ, „Дело“ бр. 9, Бгд 1895, 68).

Ишовешити се. Овај глагол, који није у широкој књижевној употреби, обележен је у РЈА као имперфективан. Али имамо доказа и о перфективности, у истом значењу: И како је дубоко проникнуо у душу сељакову... он се је истоветно с њим... и сав утонуо у саосећање брига (Х. Барић, предговор: И. Ћипико, Целок. д. IV, С. писци, ХХХ).

Јавашити. РЈА зна само за „јавашати“ (ослабити, пф.), док Вуков речник не даје ни један ни други глагол. „Јавашити“

се јавља у језику такође, и то у оба вида, али у нешто различитим значењима. Имперфективно је „бити јавашан, радити јавашно“: Први је анкетни одбор гњавио и јавашно по министарству („Звоно“, Бгд 1910, 115); перфективно је „ослабити, изгубити снагу“: Ништа ја јавашно нисам! Какав хоћеш терет, потегнућу боље од младина. Ја не осећам година ни старости (Ј. Веселиновић, Целок. д. IX, С. писци, 320). И једно и друго изведено је од „јаваш“ (полако) — речи турског порекла.

Јуришаши. Може бити и импф. и пф. у истом значењу. Импф.: Сердар с војском на куле јуриша, | Куле пале а робље хватају (П. П. Његош, Кула Ђуришића..., Беч 1850, 22). Пф. (меша се са мање књижевним „јуришити“, које је у РЈА обележено као пф. и које га замењује): Они јуришају и заузму град — тј. учине јуриш; оваква би се реченица могла без тешкоћа употребити у варијанти, иако сам инфинитив овог глагола звучи као имперфективан.

Казниши. За РЈА је то имперфективни глагол, што је, изгледа, израз старијег језичког стања (Казне по праведномоу соудоу томителя, у импф. значењу; Ђ. Даничић, Рјечник из књижевних старина српских, s. v. казнити). Следећи примери, од којих други припада савременом језику, одиста су импф.: Време краси, а безвреме казни (Ј. Мушкатировић, Причте, Будим 1807, 30); Законик казни саучесништво у кривичним делима (презент; А. Петровић, Записи, Цетиње 1929, 231). Пф.: Али где ми је власт да га казним, да га уништим (Ђ. Јакшић, Дела IV, Бгд 1882, 182). Или народна пословица: Кад бог хоће кога да казни, најпре му узме памет. Значења у једном и у другом виду су иста. И у руском језику глагол је двовидски.

Класаши.

Клипатиши. Оба ова глагола означена су код Вука као импф., међутим код „клипати“ стоји овакво објашњење: „Клипали кукурузи, тј. осјекли, истјерали клипови (ја сам чуо гдје се говори: клипао сијерак, тј. класао)... v. осјећи 4“, — што сведочи о перфективности, а притом и о видској једнакости са „класати“. Изразита имперфективност је у примеру: Жито је почињало да класа (Б. Ђосић, Два царства, Бгд 1928, 191). В. оно што је речено код „брадати“.

Коначиши. Обележен код Вука као двовидски глагол, и данашње језичко осећање лако може осетити оба вида, у истом лексичком значењу.

КончаШи (се). За РЈА је импф. и пф.; *finem facere, finem habere*. Грађа располаже више старим него савременим примерима. Импф. је само непрелазно: „борити се с душом, завршавати живот“, напр.: Мајка... кончајући вапијаше (18 в.). Повратно се импф. глагол употребљавао само у најстаријим епохама књижевности. Као перфективан овај је глагол и прелазан и непрелазан и повратан. Примера за прелазност (Онџ конча лѣта своја) и повратност (Конча се Мара) има само до 15-ог века, док употребе у непрелазном значењу (Подне мину, а не конча кавга) има и у најновије време. Према овом материјалу да се закључити да је глагол уопште, у току историје, био двовидски и да и у новијим епохама тога још има, уз измешаност значења (умирати—умрети, свршавати се — свршити се — свршити).

КористиШи. Према РЈА је имперфективан, мада би се неки примери могли разумети и перфективно. Импф. употреба је сасвим обична: То сад ништа не користи; пф.: Владајући фактори користеше ту прилику и одредише у време глади изборе („Село“, Бгд 1923, 189/4). Значења су иста.

КризмаШи. Не располажемо поузданим примерима, али језичко осећање може без натења да протумачи овај глагол као двовидски. Исп. код „бирмати“.

КрочиШи. Глагол се наводи као перфективан, али РЈА мисли да је у Дубровнику имперфективан, при чему је и у Стулићеву и Делабелину речнику засведочена имперфективност. Шурмин (о. с.) наводи и ово: Немам кад, викне Стеван, крочећи даље (Стј. М. Љубиша) — очигледно у истом значењу као што га има и перфективни вид.

КршиШи. Познат као двовидски глагол; треба напоменути да се двоаспектност јавља само у значењу црквеног чина којим се надева име, иначе имперфективно „крстити“ (чинити руком знак крста) има перфективни парњак „прекрстити“. У руском језику глагол је такође двовидски.

ЛистаШи. За овај глагол вреди исто што и за глагол „брадати“. Имперфективна употреба је обична: Напољу почиње пролеће, дрвеће већ листа. Пример за перфективност у резултативном значењу: Кад ја одо трећи дан, | Ал' виноград листао (Н. песма, „Вила“ 1868, 545). Позната је придевска употреба партиципа на -л-: „листало дрвеће“, у значењу „олистало“, која такође сведочи о перфективности.

МирбожашШи се, мирбожиШи се. Други глагол РЈА наводи као пф. према импф. „мирбожати се“ (однос као „схватити“ — „схва-

тати“). У III изд. Вукова речника додато је да „мирбожити се“ може бити импф., али РЈА сумња у исправност тог додатка. Међутим, можемо наћи примере у којима овај глагол одиста треба тумачити имперфективно: На Божић правосл. Срби мир-боже се и љубе дјетићи (мушкарци) између се („Босанска вила“ 1900, 220) — поред обичног пф.: Када се све једно с другим мирбожи, домаћин састави свијеће у једну руковијет (Л. Грђић-Бјелокошић, Из народа и о народу I, Мостар без год., 139). И за глагол „мирбожати се“ налазимо примере оба вида. Импф.: Могао [си га] познати где се здрави и мирбожа са осталима (Ст. Сремац, Приповетке I, Бгд изд. 1931, 23); пф.: Пошто из цркве изиђу ишчекују се пред црквом, где се ижљубе и мирбожају (Б. Лалевић и И. Протић, Васојевићи, СЕЗБ V, 561). Значења оба глагола у оба вида су једнака.

Ноћити. РЈА сматра да је овај глагол перфективан према имперфективном „ноћивати“, и његови се примери заиста могу тако тумачити. Исту видску вредност приписује овом глаголу и Ст. Новаковић (Срп. граматика 1902, 280—281), наводећи га као пример перфективности. Сматрамо да комбинација глагола у следећем примеру говори у корист имперфективности, у истом лексичком значењу које је и у перфективности: Те се смјестише у једну пространу пећину, у којој је Шуњо више пута четујући ноћио и данивао (В. Врчевић, Низ српскијех приповиједака, Панчево 1881, 186). Сасвим је обично: Последњих недеља они већ ноће на новом месту. Исп. „данити“.

Пазариши. РЈА га наводи као двовидски. И ми можемо додати потврде за то, са истим лексичким значењем у оба вида. Импф.: Стаде тамо пазарит љубовцу, | Цијени је петстотин дуката (Хрв. н. пјесме, ур. Н. Андрић, Згб 1914, 67); пф.: Претплата годишња изнела је 75,352, а пазарено је на каси 156,868 фор. (Позориште I, Н. Сад, 1872, 39).

Плениши. У овом глаголу мешају се два значења. У значењу заробљавања јављају се оба вида, што и РЈА бележи. Импф.: Град се плијени а баба се чешља (НПосл.); пф.: Заробише мене и Радоја | И бијеле плијенише овце (НП 4, 363). Постоји и значење очаравања, усхићивања, такође у оба вида. Импф.: Њежно зеленило... и разнобојни цвијет по стаблима плијењаху ми очи (С. Матавуљ, Са Јадрана, Бгд 1891, 153); пф.: Детиња лепота Мојсеова пленила је кћер цареву и спасла га је од смрти (Михаил Митрополит, Пастирска поученија, Бгд 1860, 349).

Ресаши. В. код „брадати“. За РЈА је само импф., али има примера за оба вида. Импф. (вероватно): У мају маслине „ресају“; а у јулу... већ се може проценити какав ће род дати (опис појава) (Дробњаковић, ГлЕМ XI, 83); пф. (највероватније): За орах или леску каже се да су ресали (Драгачево, Б. Ковачевић, грађа за речник САН).

Ровашиши. У Вукову речнику обележен као пф., у РЈА као импф. За потврду импф. вида поуздан је овај пример (глагол је употребљен у фигури): Превести таква места одржавајући исти број стихова, односно слогова, а не ровашећи смисао (Б. Поповић, Огледи II, Бгд 1927, 123—124); за пф.: Њи 60 ухвате живи, ал’ иј само роваше, израсецаю увета („Србобран“, Н. Сад 1861, 68, 4). И сам придев „ровашен“, у значењу „обележен“, сведочи о перфективности глагола који му је легао у основу. У оба вида имамо исто лексичко значење.

Рочиши (у значењу одређивања унапред места и времена). За Вука је ово двовидски глагол. РЈА сматра да је он перфективан, али и сам наводи два примера вероватно имперфективног значења: Не може један и рочит и свједочит (из Даничићевих пословица); Момци и ђевојке роче, ће ће бити сијело (Врчевић).

Сањашти, снитши. Према Вукову речнику „снити“ је пф. према импф. „сањати“. Али се могу наћи и примери за импф. „снити“: Рекох, сним ја то, али није него сам будан (Б. Нушић, Сабр. дела XI, Бгд 1931, 211). Ни за „сањати“ данас не можемо тврдити да је искључиво импф., иако се махом осећа као такав. Сасвим би обични били овакви примери: Сањам прошле ноћи неки интересантан сан, али га не запамтим (р. Мне приснился интересный сон...). Уопште, ова два глагола су потпуно изједначена, како по својем значењу, тако и по двоаспектности; једино им стилска вредност није сасвим иста. Импф. и пф. вид у њима имају иста лексичка значења.

Свилаши. В. код „брадати“.

Сликаши (се). За РЈА је вид импф. Примери се јављају од 16-ог в. а значење се током времена нешто мало модификује. Данас и у нереклексивном и у рефлексивном облику глагол може имати оба вида, и то у смислу „фотографисати“, тј. у најновијем семантичком огранку увек, док у смислу прављења слике руком неки говорници могу да осете оба вида а неки само импф. вид. Импф.: Фотограф данас слика наш разред (р. снимае); Наш се разред данас слика (р. снимае); пф.: Дошао је и сликао нас (р. снја); Дођемо

и сликамо се (р. снялись). За неке претставнике српскохрватског језика и ово је перфективно: Тај сликар је сликао моје дете у акварелу.

СтасаШи. Постојање глаголске именице, и то још у контексту који наводимо, сведочи о импф. виду: Они, чије стасање траје дуже... (Календар земљорадничке задруге 1904, 18); пф.: Љутицу змију она роди, што у дувар одмили, докле момком не стаса (М. Королија, Зидање Скадра, Згб 1920, 97). Значења су „расти“ — „израсти“.

СудиШи. Глагол је данас изразито имперфективан. Врло је распрострањен обрт: „Судећи по томе“. Али у нешто старијем језику и у дијалекатској употреби јавља се и перфективност (значење „осудити“). Напр.: Бругуљ е свое сынове, кои су се противъ отечества слободе были заклели, собственымъ устима на смрът судио (Т. Живановић, Зрцало людско I, Бгд 1848, 129). Вероватно је у израз „суђено је“, као и у синонимично „писано је“, легло такође пф. значење. Ево и савременог дијалекатског примера: Бабу мога [је] судио на смрт (Славонија, Ст. Радаковић, грађа за речник САН). Имперфективна и перфективна употреба нису овде у чистом видском односу, јер имперфективни глагол има значење давања суда, одлучивања или схватања уопште, а перфективни значење доношења пресуде.¹⁸ — У руском језику глагол је данас имперфективан, али је у старијим епохама показивао и перфективност.

ТрампиШи. Према Вуку је ово пф. глагол. Међутим, можемо навести примере за оба вида, у истом лексичком значењу. Импф.: Седи она код куће и увелико трампи и тргује с руским тобџијама (И. Секулић, Записи, Бгд 1941, 109); пф.: Трампити значи дати у размену (Ст. Мијатовић, СЕЗб XLII, 221).

ЋариШи. У значењу трговања, које је једино дато код Вука, глагол је забележен као имперфективан, о чему сведочи и именица „ћарење“. Међутим, касније развијено значење извлачења користи изразито је двовидско. Импф.: Да Бог поживи нашу власт... мени је добро. — Онда ћарите и сад? (Ј. Веселиновић, Целок. д. I, С. писци, 442); пф.: Ћарио [је] и у томе што се ослободио ње (В. Петровић, Померање савести, Бгд 1922, 68).

¹⁸ У старом језику је перфективно „судити“ имало шире значење: донети одлуку, слично данашњој семантици имперфективног „судити“: *про суди кѣмѣмъ, а чѣмъ да стѣ* (Б. Даничић, Рјечник из књижевних старина српских, s. v. судити).

Фелепирити. Значење је слично као у каснијој семантици глагола „фарити“, и овај глагол Вук наводи као двовидски.

Ужинаши. Сличан је глаголима „ручати“, „вечерати“ („доручковати“, „обедовати“), и код Вука је забележен као двовидски.

Цветашти. За овај глагол вреди све оно што је речено код „брадати“. Ево потврда. Импф.: Неком живот вене, а некеме цвета (М. Шапчанин, Целок. д. II, С. писци, 133). Перфективност се запажа у попридевљеном партиципу на -л-: Бео од цветалих њива у воћњаку остаће јој... у памети (И. Јанковић, „Књижевни југ“, Згб 1919, 156).

Чаштиши (се). Према РЈА је глагол имперфективан, али се могу наћи примери за оба вида. Импф.: Частим га сваке недеље (р. Я угощаю его...); или: Тако ти се ми ту ваздан частисмо (Т. Маретић, Одисеја, превод, Згб 1882, 95). Перфективност се запажа у језичком осећању писца следеће поуке: *Чаштиши се* или још боље *чаштиши* кога значи... себе или другог чашћу (чашћењем) угостити (Наша пошта, НЈ 1932, 94). Лексичка значења у оба вида су једнака.

Шићарити. Видска ситуација је слична као код „фарити“, „фелепирити“. За импф. вид нашли смо дијалекатски пример: Одвргну се у свијет, у просјак, да шићару (Пољица, Фр. Иванишевић, ЗНЖ 9, 244). Пф.: Три стотине роба заробио, | И велики плијен шићарио (НП IX, 294).

Шкодиши. Глагол има два вида, с једнаким лексичким значењима. Импф.: Што пијеш, кад ти шкоди? (Ст. Сремац, Ивкова слава, Бгд 1899, 92). Пф.: Ти [си] само камен без моћи и снаге да шкодиш и помогнеш (Ј. Радонић, Слике из историје..., Бгд 1938, 66); или, сасвим обично: Пази да ти то не шкоди (р... чтоб не повредило).

Штампаши. Према Вуку је пф. и импф., што и обично језичко осећање потврђује.¹⁴

¹⁴ У овом прегледу нисмо дали глаголске парове — хомониме који своју двоспектност додују случајном поклапању које је настало у историском развоју основа и префикса. Такви су, према Маретићу: нападати, наметати, наносити (се), посједати. И руски језик зна за таква образовања (напр., такође наносить), која за нашу тему нису од интереса јер не претстављају видско померање у оквиру истог по постанку глагола. — Уз ове глаголе би свакако ишао и Вуков двовидски глагол „павртати“, који Маретић није унео у групу глагола типа „нападати“.

ТРЕЋА ГРУПА

Набрајање глагола са завршетком -овати (-евати, -ивати) словенског порекла претставља нешто мањи интерес, јер неких узрока за двоаспектност има већ и у самом њиховом уобличењу, у основи, која и у другим словенским језицима, у домаћим образовањима и у глаголима позајмљеним из несловенских језика, ствара двовидски карактер. Треба напоменути да једно од продуктивнијих данашњих значења ових, иначе не много живих глагола — значење професије или привременог бављења неким послом или сл. — не показује двоаспектност већ само имперфективност: „учитељевати“, „царовати“ (па онда и „управниковати“, „претседниковати“ итд.). Али глаголи који се према основној речи семантички односе на неки други начин могу врло често да буду двовидски.

Овде дајемо, прво, оне глаголе, који су наведени у Вуковом речнику као двовидски (не рачунајући глаголе изведене на нашем земљишту од страних реч): васкрсовати, вјеровати, врбовати, годиновати, дановати, десетковати, дјеверивати (образован по угледу на итеративе), доручковати, духовати, зимовати, зламеновати, именовати, љетовати, напастовати, покладовати, потребовати, прстенатовати, руковати, силовати, сјетовати, узроковати, цјеливати. Ми данас не бисмо сваки од ових глагола могли осетити као двовидски. Напр. „веровати“ у књижевном језику једва да може бити перфективно; али заиста налазимо и овакве примере: Сви рекну да је Пера Јанковић из Забрдице Алексин рођак. То Фочић верује и окмети Перу (М. Ненадовић, Мемоари, Бгд 1893, 70; значење је „поверује“; има примера и код Маретића, Грам. и стил. II, 443). Још теже бисмо се сложили са перфективношћу глагола „врбовати“, „потребовати“. А, с друге стране, Вуковим глаголима могу се додати још многи, који су данас двовидски и сасвим обични у употреби. Дајемо само неколико таквих глагола. Код Вука су ти глаголи, уколико их има, обележени било као имперфективни, било као перфективни. Пошто им је имперфективност више својствена, даћемо за неке од њих само перфективне потврде.

Дароваџи, дариваџи. Оба ова глагола могу бити перфективна, у истом значењу као и имперфективни. „Даровао му је“, „даривао га је“ значи и р. „дарил“ и „подарил“.

Дејствовати. „Тај лек дејствује одмах“ (р. дејствује); Тај лек је дејствовао одмах“ (р. подејствовао). У овом значењу чешћи је следећи глагол:

Деловаши. Употреба је иста као и код глагола „дејствовати“.

Жртвоваши (се). „Ја ћу да се жртвујем“: р. „Ја буду жртвовати са собом“ или „Ја пожертвују са собом“.

Завешоваши (се). „Заветујем се да то учиним“: или је то индикативни презент: р. „Ја дају обет“, или наративни: р. „Ја дал обет“.

Кумоваши. Импф.: (Дубровник) је више достојан спомена него ли многа царства која кумоваху његовој пропасти (Л. Војновић, Вођ кроз Дубровник 1893, 5); пф.: Кад у цркву ћецу унесоше, | Кумује их Љутица Богдане | И кумова деце седамнаест (Б. Петрановић, Срп. н. песме епске, Сарајево 1867, 42).

Назадоваши. Пф.: Њихово је дете ове године веома назадовало (уназадило се).

Напредоваши. Пф.: Мислим да ћу променом звања одмах напредовати за две групе (унапредити се).

Обедоваши. Слично као Вуково „доручковати“.

Образоваши. Овај глагол и РЈА наводи као двовидски. Његова семантика кроз историју језика донекле се променила.

Паљешковаши. Нашли смо овакве дефиниције овог глагола: импф.: Паљетковати грожђе, тј. брати га опет у винограду иза тргања (М. Кушар, Народно благо, Сплит—Љубљана 1934, 27); пф.: Паљетковати — обрати заостало грожђе иза главне бербе (И. Ћипико, Целок. д. IV, С. писци, 402).

Проузроковаши. Исто као и Вуково „узроковати“.

Разликоваши. За РЈА је ово двовидски глагол: наћи или налазити разлику у чему. Примери нису сасвим јасни у погледу вида, а према нашем данашњем језичком осећању перфективност није обична. Ипак се чују у обичном говору и овакви примери: Најзад сам успео да их разликујем; Ко ће први успети да их разликује? — где би глагол могао значити и р. „различити“.

Расходоваши. Импф.: Сутра, док ми будемо расходовали оштећену робу, ви ћете примати нову; пф.: Роба је већ расходована.

Савешоваши. Исто што и Вуково „сјетовати“.

Штешоваши. Импф.: Сети се како му пропада радња, како сваки дан штетује грдни новац („Кића“, Ниш 1905, 33/4); пф.: Боље на мекињама добити него на злату штетовати (Ј. Миодраговић, Народна педагогија у Срба, Бгд 1914, 294).

Итд.

Овај тип и у руском језику показује склоност ка двоаспектности („образовати“, „даровати“, „ночевати“).

ЧЕТВРТА ГРУПА

Има ли, заправо, перфективних глагола који у неком од својих значења могу бити и двовидски — као што смо имали имперфективне који су у понеким од својих значења могли бити двовидски? — Такви се случајеви уопште не јављају, а разлог томе лежи у самој природи перфективности одн. имперфективности. Имперфективни глаголи у првом реду — и једино — значе име процеса који се приказује у животу, у току; перфективни глаголи *не* значе на првом месту име процеса (кратког као један тренутак), већ значе готовост, умртвљеност, запечаћеност у сазнању — било кратког процеса („севнути“), било дугог („одживети“, „сазидати“). Из те несиметрије излази следеће. Ако се о трајној радњи (чије је име — имперфективни глагол) контекстом или ма како друкчије семантички изрекне да је она *цела* извршена, да је од слике акције постало сазнање, спомен о акцији, онда се глаголу придао, у суштини, онај „декор“ који претставља карактеристику перфективног глагола. Главна карактеристика се променила у смислу прелаза од имперфективности ка перфективности. Напр., импф. „звонити“ таквим померањем у схватању претвара се у пф. „звонити“, тј. „позвонити“: остаје и оно што је било „звонити“, али се додаје појам готовости. Међутим, обрнута операција се не може замислити. Процес на који је већ стављен печат обављености — што и јесте главна карактеристика перфективног глагола — ни у каквом контексту не може да збаци са себе тај печат, а да притом глагол остане исти. Једна од особина видова је у томе што се глаголу може *додаши* видска карактеристика која му не одговара (имперфективном као ужем по обиму може се додати карактеристика перфективности као шире), али се глаголу не може *одузети* његова карактеристика (перфективном као ширем не може се одузети његова главна карактеристика).

Према томе, сваки случај секундарне имперфективности у исконски перфективном глаголу уствари је само привидан. Тако, напр., међу досад наведеним глаголима има неких који се осећају као перфективни, а имперфективност се уз њих јавља као нешто за нас мање обично: такви су данас глаголи „дати“, „казати“, „казнити“, „родити“, „стасати“, „крочити“, „баталити“, „малаксати“. Међутим, сви су ти глаголи у ранијим епохама били или двовидски, па се из њихове двоаспектности касније више развила перфективност (потсетимо се на то да је у неким глаголима, раније двовидским или чак чисто имперфективним, дошло у српскохрват-

ском језику и до потпуне перфективности: „ставити“, „платити“), — или је глагол саграђен по морфолошком шаблону који допушта оба вида, само што је имперфективни вид мање у употреби (малаксати).

Други тип привидних изузетака претстављају случајеви које наводимо даље.

Например, глагол „стати“ је перфективан. Али ми налазимо и овакве случајеве: Међу вам је и наћи га хоћу, | Да ћу стати овдје три године (Вушовић, из Његоша, о. с. 163). Уколико се тиче инфинитива, треба помишљати на сажимање које је настало у старијем импф. глаголу „стајати“, при чему се старо импф. значење задржава. Имперфективност се може јавити и у другим облицима тог глагола, ширећи се из инфинитива. Сличан случај сажимања имамо и у глаголу „познати“ који показује понекад и имперфективност (према РЈА; о импф. виду сазнајемо или непосредно, или само по акценту, пошто се јавља обличко поклапање са импф. „познавати“). Контракција која је овде настала првобитно у презенту (познајем > познам) ширила се и на друге облике парадигме глагола „познати“.

Поред ових, фонетски добивених хомонима, имамо и друге, чисто синтаксичке случајеве, још интересантније за проучавање. Тако, напр.: Сву ноћ ја легох не заспах, | Ајгига, сву ноћ (Босна, Ј. Борјановић, Грађа за речник САН). Овде је „лећи“ употребљено као импф. глагол. Међутим, треба имати на уму двоје. |Прво: може се учинити претпоставка да се у народној песми сачувао траг велике старине — некадашње имперфективности овог глагола. У староруском и старочешком језику наилази се на примере за импф. „лећи“, наиме на примере употребе тог глагола с додатком за место у локативу.¹⁵ Слична сведочанства читамо и у РЈА под „лећи“, напр.: Ончас ће тја утећ, а негли једну ноћ на слами с тобом лећ (из Наљешковића; није само локатив „на слами“ аргумент за имперфективност, већ се по смислу пре мора претпоставити значење „у току целе једне ноћи“, а не прилошко „једне ноћи“). РЈА је, додуше, опрезан у процењивању вида овог глагола, као што је и у случају глагола „сјести“, код којег налазимо и додатке за место у локативу, па чак и прилог времена садашњег, а и овакав савремени пример: Када Мујо књиге растурио, мало сједе на бијелој кули (из Вука). Ако и не прихватимо претпоставку о траговима имперфективности или неке видске

¹⁵ А. Достал, о. с. 65.

„неутралности“ глагола „лећи“ одн. „сести“, остаје нам друга претпоставка. Пред нама су, можда, примери синтаксичке недотераности, неконгруентности између делова реченице, што се такође дешава, мада у савременом језику већ ретко. Граматички смисао се мало запажа од стране састављача реченице, док су у погледу логике те реченице исправне. Тако, напр.: Ту је трудна чета починула, | Починула три бијела дана (НП IV, 53). Поред овога примера Маретић наводи и неколико прозних (о. с. 445): Похита дан и ноћ; Неко вријеме пођу ћутећи; Погледа неколико минута итд. Сасвим је јасно да овде више не може бити говора о неком колебању вида. Појава је синтаксичке природе и мора се тумачити недостатком осећања за синтаксички склад, а можда — у некој, малој мери — и навиком да се додаци за време који значе трајање могу налазити и поред перфективних глагола: Преспавала три дана > Починула три дана; Неко време проживе у Београду > Неко време пођу ћутећи и сл. — Што се тиче примера као „преспавати три дана“, „проживети дуго“ или сл., они су већ били предмет расправљања у науци. Овакви додаци уз перфективне глаголе и не треба да збуњују, јер они, у суштини, претстављају објекте а не додатке за исказивање трајања. Тако, у „живети дуги низ година“ синтагма „дуги низ година“ јесте прави додатак за време; он је „линија“, паралелна с глаголском радњом, те се може развити као „у току дугог низа година“, „док тече дуги низ година“. Исти додатак у изразу „проживети дуги низ година“ није то, и не може се тако развити: глаголска радња га обухвата као предмет, као — у крајњој линији — именички појам; он значи управо „низ“, „трајање“, „ток година“, а не „у току...“ и не „док тече...“. Перфективност глагола се не крњи овим додацима, и према томе она за нас уопште не постаје предмет видске анализе у правцу у којем је ми вршимо овде.

Овим смо завршили преглед примера у којима се јавља право или привидно видско померање. Прелазимо даље на тумачење необично многобројног јављања двовидских глагола у српскохрватском језику.

* * *

Из грађе коју смо скупили у наше четири групе можемо извући неколико закључака.

Главни закључак је тај да глаголи, који се данас могу употребљавати у оба вида, пореклом су или имперфективни, или — од момента кад их можемо пратити — двовидски. Из перфек-

тивности двоаспектност не настаје. У то се можемо уверити обичним посматрањем изнете грађе. С тим је у вези и појава да у нашем списку нема префиксираних глагола. Притом нема ни таквих префиксираних који су накнадно имперфективизовани изменом основе; јер су они, са своје стране, сувише оштро имперфективни да би се дали превести у двоаспектност. Дакле, нема ни типа „потписати“, ни типа „потписивати“. Уколико на почетку неке од наших глаголских речи ипак стоји неки предметак, у питању је или глагол деноминативног постанка, од именице која је већ имала предметак, или позајмица, калк (можда и стари), или уопште глагол у којем се изгубила права претстава о префиксацији. Такви су глаголи „захтевати“, „настојати“, „облачити“, „познати“, „походити“, „разумети“, „свидети се“.

Процеси, дакле, теку од имперфективности ка двоаспектности, или ретко — а свакако увек преко двоаспектности — и даље, ка коначној перфективности.

Треба уочити да ове промене вида не бивају у вези с граматичким временима. Доба када су времена учествовала у стварању видова мртво је за словенске језике. Незнатни трагови принудне везе између вида и времена постоје још, додуше; напр., и у руском (пф. внять, импф. внемлют, пф. испытать, импф. испытуют, исто тако обязать — обязуют, почить — починут, указать — указуют и сл.¹⁶), али ти односи претстављају петрификате и осећање за њих није живо, већ се језик у тим случајевима покоравља традицији. Српскохрватске изузетке „дати“, „казати“, „разумети“, који показују зависност вида од времена, можемо лако протумачити. У „дати“ видска ситуација се није средила вероватно због блискости и мешања у извесним облицима са гл. „давати“ (старије и „дајати“), према којима је разлика била само акценатска, донекле слично као код „стати“ и „познати“ — тј. у томе су одиграли улогу морфолошко-фонетски разлози. Видска ситуација у глаголу „казати“ је неискристалисана стога што његов презент често служи као узречица при навођењу туђих речи, а поред њега има још неколико глагола скоро истих по значењу („говорити“, „рећи“, депонентно „велим“, дијалекатско „дити“), који својим видовима (и имперфективним и перфективним) врше утицај на њега. Што се тиче глагола „разумети“, који се данас у претериту може осећати само као перфективан глагол, треба приметити да је он доскора био двовидски кроз целу парадигму (примери

¹⁶ Карцевски, о. с. 115.

у РЈА), а такав је и данас у неким говорним областима. (Према подацима, добивеним од П. Сладојевића, асистента САН, глагол се у Никшићу може осетити као имперфективан у перфекту, и има имперфекат).

Истина је да понеки од глагола, који је поред своје имперфективности стекао и перфективни вид (напр. „звонити“), чешће стоји — кад је перфективан — у неким одређеним временима: у перфекту, у наративном презенту. Али то је питање смисаоне потребе у језику: и многи од обичних перфективних глагола стајали би најчешће у тим временима. То не значи да се перфективност двовидских глагола обавезно у тим временима и стварала. Може се највише рећи то да се она ту боље осећа, боље примећује. Оно што је некада, у преисториским епохама, давало и граматичке последице, тј. морфологизацију словенског вида, данас нема више значаја за сам глагол. Присуство семантичке могућности да се у глаголу створи неко ново значење далеко је важније за генезу двоаспектности од стављања у различита времена. Тако се у „вечерати“ ствара аперцепција „обављати вечеру“, па затим и „обавити вечеру“; у „звонити“ може да се створи аперцепција „давати знак звоном“, па затим и „дати знак звоном“; зашто и ово друго — то је питање о коме ћемо још говорити.

Искључивши претпоставку да сâмо стављање глагола у ово или оно граматичко време утиче на померање вида, морамо кроз даље испитивање потражити шта је то што допушта видску измену, споменуто померање имперфективности ка перфективности, без измене облика, и зашто се таква појава уопште дешава у језику где се за ту врсту промене располаже могућностима префиксације.

Ми смо у нашем прегледу видели да неки од глагола у целини показују двоаспектност а неки само у извесном свом семантичком огранку. Који су глаголи цели двовидски а који само делимично? Ми ћемо се потрудити да прво дамо одговор на то питање. Вршећи испитивања у овом правцу, доћи ћемо до схватања о томе која су глаголска значења у нашем језику у стању да стекну двоаспектност. А разумевање у том смислу, тј. разумевање самог типа тих значења која допуштају двовидску аперцепцију, довешће на крају и до одговора на питање — како је таква аперцепција уопште могућна у једном словенском језику.

Размотримо односе који код наших двовидских глагола владају између њихових имперфективних и перфективних семантичких поља, или — да то тако назовемо — између имперфективних и перфективних хомонимских парњака.

Не постоји ниједан случај да је значење перфективног парњака шире од значења имперфективног, да имперфективни глагол само делимично обухвата семантику перфективног. То је и сасвим разумљиво, пошто се готово у свим нашим случајевима перфективност тек „рађа“ из већ постојеће имперфективности са њеним значењима. Има много случајева када су значења импф. и пф. парњака једнака; то је тип „класати“, тј. тип чистих видских парова: импф. и пф. глагол имају сасвим иста лексичка значења. Такође је велики број примера када у импф. парњаку има више значења, а у пф. постоје само нека од њих; то су непотпуни видски парови, напр. „дети“, које у импф. виду значи „садевати“, „смештати“, „задевати“ и „надевати (име)“ а у пф. само „сместити“, „заденути“ и „наденути (име)“; или „звонити“, које у импф. значи „стварати звук звона“ и „давати знак звоном“ а у пф. само „дати знак звоном“. Најзад, има незнатан број глагола којима значења у једном и у другом виду уопште нису једнака („битисати“, „злоставити“, „имати се“, „чатисати“, „јавашити“, „плинути“ и „судити“). Једино се за њих не би могло рећи да се њихова перфективност развила из имперфективности, нити да је она с имперфективношћу исконски повезана у правилну двоаспектност.

Односи су, дакле:

$I > П$, $I = П$, $I \neq П$, али никад $I < П$ ¹⁷.

Осврнимо се, укратко, на глаголе типа $I \neq П$, пошто они, претстављајући сваки за себе понеку необичност, уствари треба да испадну из наше даље, главне анализе.

„Битисати“: његово порекло није сасвим јасно (за пф. значење РЈА наводи као етимологију тур. *bitmek* = *transire*, која, ако је тачна, вероватно не вреди и за импф. облик); а ни говорници који употребљавају оба парњака — што и није код свих случај — не осећају их као исти глагол, већ као случајне хомониме разног постања.

¹⁷ I — имперфективност, $П$ — перфективност; $>$, „веће од“, $=$, „једнако“, \neq , „није једнако“, $<$, „мање од“. Достал је такође запазно (о. с. 22) у двовидским глаголима потпуно и непотпуно парњаштво значења. Он сматра да једни глаголи могу бити идентични по значењу у оба вида, други неидентични, док у трећем случају (тип *vlasvimsati*) постоји „неутрализација“ вида. По нашем мишљењу увођење овог трећег типа није оправдано, јер тај тип (*vlasvimsati*) ни по чему није друкчији од глагола са једнаким значењима у оба вида. Верујемо да то вреди, колико за савремене словенске језике, толико и за старословенски, којим се највише бави Достал.

„Злоставити“ претставља сложеницу. Основни њен део — „ставити“ — био је некада, вероватно, двовидски, јер се данас вид српскохрватскога „ставити“ разликује од вида рускога „ставити“. Ни време постанка ове глаголске сложенице (у епоси којег вида?), ни место (да ли све значењске нијансе на истом дијалекатском терену?), ни начин (калк?) нису тачно познати.

„Имати се“: значење које се јавља само у пф. виду („родити се“) дијалекатско је, а у крајњој линији оно ипак претставља право „имати се“ у перфективној аперцепцији: „створити се“, „наћи се“, р. „возъиметься“.

„Чатисати“ је позајмљена реч, са турским кореном и уопштем првобитно грчким аориским наставком. Према нашим подацима семантика импф. и пф. глагола се не укрштају — импф. значи „скупљати се“, „седети заједно“, а пф. „склопити“, „сашити“. Можда је позајмљивање турске речи вршено двапут, на два разна језичка терена; а није искључено ни то да парџаштво негде и постоји, тј. да у крају где пф. глагол значи „склопити“ импф. значи „склапати“. Уосталом, и оваква каква су нам дата у нашој литератури, ова значења нису сасвим удаљена, а подаци о њиховој неједнакости можда потичу од непрецизности лексикографског бележења.

„Јавашити“ је такође позајмица, тј. глагол изведен од турске речи која се, можда, у два акта позајмљивања схватила на два разна начина.

„Плинути“ је словенски глагол, али у великој мери изгубљен из српскохрватског књижевног језика. Подаци којима располажемо засновани су на ономе што је нађено у нашој грађи, код појединих писаца, док би други писци и други претставници језика врло вероватно придали овом не много честом, донекле и „песнички“ обојеном глаголу, неке друге значењске преливе.

„Судити“ је свакако само ју дијахроничном пресеку (и у перспективи разних говора) глагол неједнаких значења у своја два вида. У данашњем књижевном језику он се као перфективни и не употребљава, док за епоху и за дијалекте са перфективним значењем „осудити“ можда само случајно недостају потврде о имперфективном „осуђивати“, које је врло вероватно.

Наш је главни задатак да проучимо два типа који претстављају праву српскохрватску двоаспектност: тип „звонити“ (И > П) и тип „класати“ (И = П).

Међутим, набројани двовидски глаголи нису били подељени по том критеријуму. Ми и нисмо могли да вршимо одмах такву

класификацију, јер би за то већ било потребно претходно знање о глаголима, претходна анализа. Наша је подела направљена према критеријуму „неизведени — изведени глаголи“. Одмах ће се видети да та подела показује интересантну везу са поделом на $I > П$ и $I = П$.

С обзиром на исконску вербалност или каснију деривацију ми смо поделили главнину наших глагола на прву и другу групу. Критеријум „неизведен — изведен глагол“ углавном се поклапа са критеријумом „старији — млађи глагол“, и за одређивање старине одн. младости глаголског образовања не би се ни могао наћи друкчији ослонац сем у таквом посматрању етимологије. Притом се апсолутна хронолошка тачност у сврставању глаголског материјала не може постићи: јасно је да је, напр., „вечерати“, стављено код нас у групу изведених, дакле „млађих“ глагола, старије од „чатисати“, стављеног у групу неизведених, дакле „старијих“. За наш принцип поделе било је важније осећање за етимолошку везу са основном речју, осећање свеже створене речи, него право упоредно датирање: стога је глагол „стрелјати“ стављен у прву групу, у групу неизведених одн. „старијих“ глагола, пошто његово значење данас нема више везе са „стрелом“.

Ми ипак видимо да је већина глагола у првој групи прасловенског порекла, док је већина у другој српскохрватског постања.

У првој групи имамо 53 глагола који показују двоаспектност, било у својем пуном семантичком обиму („чисти видски парњаци“), било у делимичном („непотпуни видски парњаци“), било да се значења импф. и пф. глагола сасвим разликују. Заступљени су, дакле, односи $I = П$, $I > П$ и $I \neq П$. Ако изузмемо глаголе типа $I \neq П$ које смо већ анализирали (у овој групи битисати, злоставити, имати се, плиннути, чатисати), остаје 48 глагола; од тога 25 типа $I > П$ а 23 типа $I = П$.

Глаголи типа $I > П$ су ови: бити (бијем), бити (будем), бри- сати, везати, видети, вући, дети, жалити се, звати, ићи, јести, куцати (се), лупати, менили (се), мењати (се), писати (се), пити, просити, пуцати, сипати, страдати, тражити, тужити, тући, чути.

Глаголи типа $I = П$ су следећи: вапити, гађати, грнути, дати, захтевати, искати, казати, кладити се, малаксати, молити, моћи, настојати (настојити), облачити, питати (се), походити, пробати, разумети, родити (се), ручати, свидети се, слишати, стрелјати, честитати. Међутим, ако се посматра историски, из ове подгрупе могу се изузети неки глаголи, тако да ће се однос 25 : 23 увек-

лико променити. Код глагола „вапити“ није искључено оно што наводи и Достал — да је померање вида настало због схватања да је глагол префиксиран; разлог, дакле, није строго семантичке природе; код глагола „захтевати“, „походити“, „разумети“ можемо помишљати на деноминативно постање, тако да би у историској перспективи ови глаголи ишли међу оне које смо навели у другој групи, као што су „класати“, „звонити“ и сл. Исти је случај са „стрељати“ и „честитати“. У „малаксати“ двоаспектност, вероватно, дугујемо наставку -сати, који у многим другим глаголима представља знак двају видова, нако је овде корен непознат савременом језичком осећању. „Настојати“ и „облачити“ највероватније нису по пореклу народне речи, а видска ситуација је у многим глаголским позајмицама, као што се зна, поколебана. Ни у глаголу „свидети се“ разлог двоаспектности није чисто семантичке природе; на осећање имперфективности утицала је аналогија са импф. „видети“. Најзад, и „пробати“ је позајмица. Пошто смо тако очистили ову подгрупу од свих глагола код којих настајање другог вида није сасвим сигурно резултат унутрашњег семантичког покрета, остало их је само 12, а однос глагола у првој групи (у групи глагола „старијих“, „немотивисаних“) постаје следећи:

$$И > П \quad 25 \quad И = П \quad 12.$$

Сразмера код овог старијег слоја глаголских речи иде приметно на штету чистих видских парова.

Како то треба тумачити? Стари, немотивисани глаголи развијају, разумљиво, више значењских огранака, како због дужег живота у језику, тако и због немотивисаности, неповезаности са било каквим другим појмовима. Прост рачун вероватноће нам показује да, уколико у разним глаголским значењима долази до могућности да она из било каквог унутрашњег разлога буду схваћена двовидски, код глагола са више разних значења мањи је изглед да сва та значења буду способна за двоаспектност, тј. да глагол у целом свом семантичком опсегу постане двовидски. Разуме се, семантика старијих глагола не мора увек бити тако богата, а развој свакако може довести и код њих до чисте видске парности: такви су наших 12 глагола типа $И = П$ — гађати, кладити се, искати, молити итд. „Малозначност“ или чак „једнозначност“ — која сама по себи ни најмање није неки узрок двоаспектности — у случају стварања двоаспектности боље омогућује *чисту* двоаспектност, тј. једнакост семантике у имперфективном и перфективном виду.

Наша друга група („млађи“, „мотивисани“ глаголи) управо се и састоји сва од таквих глаголских речи, од речи које нису имале довољно ни временских ни лексичких могућности да проширују своје семантичко поље. У тој групи имамо 49 глагола. Од њих два глагола припадају типу $I \neq II$ (јавашити и судити) који смо већ претресли раније. Међу осталима не показују чисто видско парњаштво само 4 глагола (тип $I > II$): гласати, звонити, крстити, сликати (се). У њима, и поред јасне мотивисаности, ипак има разних нијанса значења, а они огранци који су стекли два вида приметно су новији (двоаспектност код „сликати“ везује се, углавном, за појаву фотографије!). Остала 43 глагола припадају типу $I = II$: алалити, амбисати се, баталити, баштинити, бирмати, близнити (се), брадати, бркати, вечерати, влатати, данити, женити се, здравити (се), истоветити се, јуришати, казнити, класати, клипати, коначити, кончати (се), користити, кризмати, крочити, листати, мирбожати се (мирбожити се), ноћити, пазарити, пленити, ресати, ровашити, рочити, сањати (снити), свилати, стасати, трампити, ћарити, ћелепирити, ужинати, цветати, частити (се), шићарити, шкодити, штампати. Ако и из ове подгрупе изоставимо понеки глагол — напр. „баталити“, „казнити“, „крочити“, који у књижевном језику теже ка потпуној перфективности, или „женити се“, „јуришати“, који теже ка имперфективности, као и неке за данашњу живу реч ретке глаголе („истоветити се“, „кончати“) — ни сразмера у целој овој групи, ни закључци с тим у вези ипак се неће променити.

У трећој групи, заједно са Вуковим, наведено је 38 глагола на -овати (-ивати), и сви су они потпуно мотивисани (осим странаго „врбовати“, које се данас, за разлику од Вукова времена, и не осећа као двовидско већ само као имперфективно, а донекле и „образовати“, које је ипак стара, домаћа реч а не позајмица). Све ове речи због своје мотивисаности и у том смислу „новине“ у језику имају готово сасвим чисту моносемантичност, а с тим у вези чисту двоаспектност, дакле, сви су типа $I = II$.

Још су новији и још моносемантичнији, а утолико и потпуно чисти двовидски парњаци, глаголи страног порекла на -ирати, -исати и -овати, најновијег постања. Њих уопште и не набрајамо, јер је њихова суштина потпуно разумљива. Уско ограничена семантика, која је и у претходним случајевима била делом услов за стварање чистих видских парњака, за ове је глаголе најкарактеристичнија. Било због мотивисаности сасвим новог порекла (калајисати, никловати), било, обратно, због апсолутне немотивисаности а притом исто тако

потпуне новине глагола (аперцепирати, денунцирати), код ових глагола не долази до семантичког разграњавања: они су засад намењени само оном значењу за које су и позајмљени из другог језика. Према томе, у случају двоаспектности, настаје само чисто видско парњаштво, тип И — П.

Све што је доведе речено може се свести на следећи начин. Ми још увек нисмо говорили о томе која значења нагињу да постану двоаспектна ни *зашто* то бива, већ смо само на материјалу показали, такође, „технику“ тога постајања. Видели смо да је двоаспектност у глаголима или потпуна или непотпуна. Из глагола, богатијих по значењу (то су махом стари, непровидни, немотивисани глаголи), из њиховог семантичког потенцијала понекад се излучују поједина новија значења, метафором или каквим другим процесом. Она могу да постану двоаспектна. Новији глаголи су већином сиромашнији у значењима, јер су мотивисани (мотивисаност и називамо у нашој анализи новином, донекле условно, мада је то умногосте и израз стварног стања); и ти глаголи такође каткада подлежу двоаспектности. Излази да су старији глаголи махом непотпуно двовидски, а новији потпуно. Показано на два најпростија примера (на глаголима „дети“ и „класати“) то изгледа овако. У глаголу „дети“, првобитно имперфективном, стварају се различити преливи значења. То је сасвим обично семантичко богаћење речи. Поред старог значења „стављати“, „садевати“ или сл. ствара се, по сличности, у неку руку фигуративно, и значење „стављати име“, тј. „надевати име“. Створена је, такође, нова реч. Иако, уствари, само семантичка варијанта, она се понаша као нов, млађи глагол у језику. Без обзира на немогућност двовидског разумевања у старом значењу „садевати“, ова нова варијанта, сасвим самостално, постаје двоаспектна. Њено понашање је исто као у глаголу „класати“, у целом „класати“: његова семантика, једина коју он има, развија двоаспектност, и он постаје двовидски глагол. Исти је случај у још млађем „доручковати“, у сасвим младом „аванзовати“. Ова разматрања могу нас навести на помисао да су новија глаголска значења уопште више склона да буду двовидска. Видели смо, а и иначе је већ познато, да су најновији глаголи, напр. позајмице типа „аванзовати“, врло често двовидски, док код старијих глагола, иако не као апсолутно правило, двоаспектна постају управо новија значења. Изгледа као да у неком одређеном, и то новијем временском пресеку, различити глаголи који се стварају (сасвим нови или „хомоними“ старих) постају на неки начин способни за двоаспектност.

Новина глагола ни у којем случају није *сама по себи* узрок двоаспектности, али она игра важну улогу. Јасно је да има и новијих глаголских значења („рачунати“ = „ослањати се на некога“, „очекивати нешто од некога“) и нових целих глагола („багателисати“, „хобловати“) који не постају двовидски. У чему је онда веза између новине глаголског значења, одн. новине самога глагола, и двоаспектности? Пошто је проблем двоаспектности уствари проблем гравитирања извесних глаголских значења од имперфективности ка перфективности, наше се питање мора поставити овако: у чему је веза између новине глагола и чињенице да се у служби њиховог перфективног вида јавља исти имперфективни облик, и поред живих могућности префиксације? Да ли су ти нови глаголи, који постају и двовидски, такве врсте да им префиксација због нечега не одговара, те је преузимање перфективне улоге од стране имперфективног глагола само једно решење из нужде?

У науци је већ било хипотеза о томе да је немогућност срашћивања с префиксима у новијим језичким епохама разлог стварања двовидских глагола. Али, пошто знамо да су везе префикса са глаголским речима углавном продуктивне у словенским језицима, горњу претпоставку треба кориговати. Само по себи овакво објашњење било би сувише формалистичко. Сигурно је да има глаголских значења, макар и сасвим нових, којима префикси могу прионути, по аналогији с постојећим смисаоним односима, и фонетски разлози ту не би могли да буду сметња, како то мисле неки испитивачи; а има и других, таквих којима се префикси не придружују, свакако због отсуства узора у језику. Међу овим другима и настаје двоаспектност. У сваком је случају, дакле, питање семантике двовидских глагола од великог значаја, и ми ћемо се још мало позабавити њоме.

Навешћемо неке глаголе који су од начелног интереса за нас, изостављајући све историски непоуздане примере и узимајући само по један глагол да претставља групу, у случају семантичке сличности.

Глаголи типа И > П:

Брисати, вући, гласати, звати, јести и сл., крстити, куцати и сл., мењати, писати, пуцати и сл., сипати, сликати, тражити, тужити, тући и сл.

„Брисати“ је двовидски глагол кад значи једну од новијих фигура основног значења — избацавање, искључивање, док само имперфективна варијанта означава радњу скидања, уклањања нечега с неке површине, понекад и несвесног, одн. од стране неживих сила (Ветар брише песак са друма). „Вући“ је двовидско кад значи извлачење

или повлачење неког предмета ради одлуке, прављење потеза с нарочитом намером, док је само имперфективно у старом значењу физичког покретања. „Гласати“ имперфективно значи давање гласа од себе или преношење гласа, међутим двовидско је кад радња гласања има уско ограничен циљ: исказивање воље по нарочитој процедури. „Звати“ је онда двовидско када се „именовање“, називање по имену (а то је првобитно значење имперфективне основе) чини у одређеној намери — у намери да се неке стави до знања да треба да се приближи. „Јести“ је име радње која се врши жватањем и гутањем: двовидски је онај семантички огранак који означава једење као акт свакодневног живота, узимање количински или временски одређене хране. „Крстити“ је двовидско само онда када је радњи дат смисао нарочитог чина — надевања имена. „Куцати“ имперфективно може значити свако, па и бесциљно куцање, и оно које производе силе лишене човечје воље; али значење двовидске варијанте јесте куцање у циљу давања знака, тражења дозволе за улазак; рефлексивни облик је онда двовидски кад има значење симболичког „наздрављања“ чашама. „Мењати“ је имперфективно у случају кад је глагол мање одређене суштине, мање видљивог циља, док је двовидско кад значи замену нечег једнога за друго. „Писати“ имперфективно јесте назив за радњу уопште; „писати“ двовидско јесте вршење извесних даљих поступака путем писања: јављања вести, намењивања предмета другом лицу и сл. „Пуцати“ имперфективно може бити радња бесциљна, па и таква која потиче од природних сила (пуца стена, пуцају плодови); двовидска је она нијанса значења која значи испаливање из неког оружја. „Сипати“ испрва означава разне радње просипања, изасипања, и тад је оно само имперфективно (у савременом књижевном језику та је употреба нешто умртвљена); у двовидској употреби глагол значи сипање одређене количине или у одређени суд. „Сликати“ имперфективно је свако прављење слике; двовидско је данас већином прављење слике путем фотографисања. „Тражити“ имперфективно је свако тражење („слеђење трага“) изгубљенога или још невиђенога; двовидски глагол има, међутим, преносно значење: захтев, израз воље да се нешто стекне. „Тужити“ имперфективно претставља изношење жалбе, јадиковања (етимолошки: изражавање „туге“), за разлику од двовидског „тужити“ које значи „формулисање“ таквог осећања у оптужбу против неког. „Тући“ двовидско је оно у којем је радња првобитног имперфективног „тући“ претворена у постизање специјалног циља, победе над противником.

Ево неких глагола типа И — П:

Алалити, баштинити, бирмати и сл., вечерати и сл., данити и сл., класати и сл., коначити, користити, мирбожати се, молити, пазарити, питати, ровашити, стасати, трампити, ћарити и сл., частити.

О разлици између имперфективне и двовидске семантике, тј. између старије и новије, овде не може бити речи. Може се само констатовати да су ови глаголи, за разлику од безброј других у језику, изведених или неизведених, двовидски. Зашто баш они? — Примећујемо да и ови глаголи у већини случајева значе, слично ономе што су значиле двовидске семантичке нијансе код претходних, такве радње или збивања која имају циљ, смисао, вештачки створен или сагледан према човековим схватањима. Неке радње имају симболичан значај: бирмати, ровашити; неким су људска мерила наметнула појам о достигнућу — тако, напр., нека биљка би могла да „класа“ (да има клас) данима и недељама, и да најзад увене, а да моменат када је нека одређена развијеност класа достигнута и не буде природно обележен; али је према човековим схватањима и потребама одмерено стање „готовог“ класа, и достизање тог циља назива се перфективним глаголом „класати“. И „питати“ је у најстаријим епохама значило свако испитивање, истраживање уопште, али је то значење изгубљено у српскохрватском језику; глаголској радњи је дат један нарочити смисао — „тражити речима“, — и глагол је данас чисто двовидски. „Вечерати“ је можда некада, у прадавна времена, значило свако јело ако је само падало увече, па можда чак и неке друге радње, ако су биле везане за појам „вече“; данас, међутим, знамо да се може и јести и радити много штошта друго „увече“, а да то ипак не буде вечерање; „вечерати“ је, дакле, она радња којој је, поред онога што она значи етимолошки, придато још и једно нарочито обележје, обележје одређеног obroка. Итд. Велики број изведеница међу овим глаголима управо и сведочи о томе да они значе неку „осмишљеност радње“, а у крајњој анализи — каснију творевину и живота људи и њиховог језика.

Разуме се, ово што говоримо није неко безизузетачно правило које важи за све двовидске глаголе. Али су смернице њихова јављања свакако баш у томе.

Све исто, са још више разлога, може да се каже и о новијим домаћим изведеницама на -овати (-ивати).

Што се тиче најновијих позајмица из европских језика, типа „аванзовати“, оне су веома разнолике по значењима, тако да се о неком њиховом семантичком типу не може говорити. Једно је

извесно — оне су примљене у језик да би означаваале акције модерног живота којих пре није било, бар не у оној одређеној области делања на коју се сад ове нове речи односе (напр. „аванзовати“ се у извесним границама разликује од „напредовати“). То су глаголи без традиција у језику.

У резултату семантичке анализе наших глагола долазимо до једног битног закључка. Извесна имперфективна глаголска значења у њима не добивају перфективне парњаке путем префиксације, те у сопственом морфолошком опсегу стварају и перфективност. Такви су, прво, они глаголи који садрже значење финалности, чина, поступка са јасно одређеним смислом и циљем, понекад са вештачки створеном симболиком, глаголи који напореда с етимолошким значењем добивају значење нове, накнадне „целисходности“ радње. Перфектизовати такве глаголе било би могућно *само поШШуно празним префиксима*, оним префиксима који су лишени сваког првобитног просторног или (у фигури према просторном) временског значења. Други глаголи који се перфектизују без префикса, „сами у себи“, јесу они који у језику још никад, ни у ком значењу, нису били перфектизовани ниједним префиксом. Потреба за додавањем различитих префикса није још развијена у вези с њима; и њима су потребни на првом месту префикси за чисту перфектизацију. А такви префикси се не налазе тако лако у српскохрватском префиксном фонду, као што ћемо показати у даљој анализи.

Али ни цело досадашње излагање, ни оно што даље треба да кажемо о српскохрватској префиксацији, не би стајало на сигурној основи ако би се подаци које нам пружају други словенски језици противили нашем извођењу. На овом месту ћемо у најкраћим потезима прегледати ситуацију у вези са двовидским глаголима и у општесловенској перспективи.

Узимајући у обзир стање у више различитих словенских језика, а према томе и словенско стање уопште, налазимо слабо изражену, готово фосилну двоаспектност баш код неких најстаријих глагола. Таква је двоаспектност глагола „бити (будем)“, која се запажа и у старословенском и у руском језику (напр. ја буду там равно в шесть = ја ћу „стићи“ а не „боравити“); „дати“, са траговима и у староруском, „дати“ (такође двоаспектно у староруском), „ићи“ (значење „поћи“ у старословенском и руском, значење „отићи“ у бугарском), „казати“ (видско колебање у староруском и бугарском), „родити“ (колебање у старом и савременом руском). Могу се навести још и други глаголи, од

којих неки и нису исконска вербална образовања, а који се појављују у разним словенским језицима као двовидски: „јести“ и „пити“ (и у старословенском), „видети“ (у старословенском, староруском), „слишати“ (у староруском а и у савременом руском), „просити“ (старословенски, староруски), „вечерати“ (староруски), „казнити“ (стари и савремени руски). Неједнаких су видова, ако се посматра из општесловенске перспективе, још и „стрелјати“, „женити се“, „кончати“, „крстити“, „пленити“, „разумети“, „судити“. Јасно је да је начелна могућност постојања таквих глагола присутна у словенским језицима уопште; ми бисмо овде могли навести још примера двоаспектности — међујезичке или у оквиру једног словенског језика, у глаголима који су у српскохрватском једновидски или којих уопште у нашем језику нема. Међутим, нама није циљ таква исцрпна статистика. Потсетимо се још само на то да и најновији позајмљени глаголи типа „аванзовати“ могу такође бити двовидски у свим словенским језицима.

Да ли треба у овим случајевима (наравно, не рачунајући тип „аванзовати“) помишљати на неке далеке трагове од пре потпуне морфологизације вида, или је пред нама немогућност перфектизације која има исте разлоге у словенским језицима као што су и разлози које смо навели за наше српскохрватске глаголе? Да ли је, другим речима, сличност коју у овом погледу показују језици заснована на истоветности лексичког наслеђа или на истоветности семантичких потстрека?

Ако бисмо мислили само на то да се видска колебања, прелази из једног вида у други, примећују у многим словенским глаголима кроз историју разних словенских језика — и то у тако старим и обичним глаголима, као што су „лећи“, „сести“, „пасти“, „решити“, „лишити“, „платити“¹⁸, или на то да баш најстарији од записаних словенских језика показује мноштво двовидских глагола (после савременог српскохрватског највише¹⁹) — наметнула би се претпоставка о наслеђивању из времена пре потпуне морфологизације вида. Међутим, ми смо склони да прихватимо хипотезу о појединачном наслеђивању двоаспектности из старијих епоха, чак,

¹⁸ У старијем српскохрватском језику „платити“ је било и имперфективно, као данас у руском: Роџнито... ljubav [ubvom] platit (Маруля); Plod daje obilati i težaka virno plati [земља] (Дошен) — према ПЈА.

¹⁹ Достал (о. с.) наводи као двовидске: kleŕti se, žrtiti, konьčati, vьnьčati, znamenati, cělovati, lišiti, mьniti (намењивати), protiviti se, bьžati, iti, vesti, teti tepo, piti, težati težo, pьti, večerjati, vitati, bezъčstvovati, cěliti se, plьniti, postiti se, prositi, rušiti, sьditi, slyšati, viděti, jasti, jesmь bьdo.

можда, и о прелажењу двовидских глагола из једних језика у друге — али не и тумачење да двоаспектност може бити прост траг из времена пре морфологизације вида. Морфологизација вида била је у своје време безизузетачни закон. Траг из епохе пре ње био би исто тако мало могућан, по нашем мишљењу, као неки траг из времена „пре прве палатализације“ или нешто слично. Ми мислимо да су се просто касније поново јављали разлози да глаголи постају двовидски (а то и није сасвим исто што и безвидски, „предморфологизациони“, јер су код ових граматичка времена играла велику улогу, није било хомонимије, „видских парова“). Ти разлози нису били увек исти; ми смо чак и на терену српскохрватског језика нашли неколико разлога: фонетски („познати“), блискост с другим глаголима („казати“). У огромној већини случајева деловао је, ипак, исти разлог, како у раној, још прасловенској (али не и предморфологизационој!) епоси, тако и код најновијих глагола: нарочита промена или потпуна новина смисла, која у моменту јављања није нашла погодну префиксацију као израз за перфектизовање.

Верујемо да се тако могу објаснити и они најстарији прасловенски глаголи са двовидским варијантама значења. Рецимо, када је у глаголу „бити“ требало изразити свршеност према несвршеној нијанси значења „налазити се (негде)“ — неко „наћи се“, „створити се на неком месту“, — у језику се није пронашао префикс погодан за то, па је импф. „бити“ почело да врши службу таквог пф. „бити“ (отуда, напр., руско „Я буду там ровно в шесть“ уместо неког хипотетичног, несаграђеног „я забуду“, „я взбуду“). Или, када је требало направити од „бити“ перфективни облик за већ постојеће имперфективно значење „догађати се“, опет језик није нашао израза за то, па је, напр., српскохрв. „Шта је то било“ добило и значење „Шта се то догодило“. Помислимо на то да је ова, најстарија двоаспектност стварана у епохама када су словенски префикси још били сиромашни у апстрактним значењима. Исто објашњење може да се примени и на стару двоаспектност глагола „дети“, „родити“, „слишати“, „видети“: напр., „видети“ је било исконски имперфективно, али се јавила потреба да се његово значење искаже у простој, чистој перфективности — међутим није се нашло начина за то, па је „видети“ постало и перфективно. — Разуме се, ми не искључујемо претпоставку да је прелаза из једног вида у други било и са неких других разлога, можда је понегде чак долазило и до прелаза из перфективности у имперфективност: данас ми и нисмо у стању да својим хипотезама обухватимо све

могућности које је пружао — или које није пружао — ондашњи језик, са својим релативним сиромаштвом у апстрактним значењима префикса а и са другим особеностима. Неки начини промене вида, као, напр., већ спомињана промена у српскохрватском „познати“, уопште нису предвидљиви, ако се не знају детаљи језика.

После овог кратког осврта пред нашим очима искрсава сличност у погледу многобројности двовидских глагола, тј. у погледу слабијих могућности чисте перфектизације префиксима, између прасловенског, старословенског и српскохрватског. У томе нема ничег необичног, и ми верујемо да су претпоставке у овом погледу на правом путу баш због тога што и у неким другим областима конјугације има доказа за сродност ових језика: јужнословенски језици показују директно наслеђе из прасловенског, показују извештан архаизам у погледу системе глагола, при чему се српскохрватски добро слаже са старословенским (делимично и с бугарским). За ово можемо дати још и даљих потврда у области проблема који овде обрађујемо.

А сада размотримо стање у погледу префикса у словенским језицима, на првом месту у српскохрватском, уз нешто поређења с руским, као и у претходним излагањима.

Из конкретних, просторних префиксних значења, добивених од старих прилошких значења, стварају се, на првом месту, фигуративна значења њихова, када се семантика простора примењује на временски отсек у коме се радња обавља, на радњу као количину обављености или сл. На крају развика префикси добивају значење чисте перфектизације.

Српскохрватске префиксе ћемо прегледати по азбучном реду, служећи се тумачењима Маретића (Грамм. и стил. II, 350 и д.) и А. Белића (Савремени српскохрватски књижевни језик II, Наука о грађењу речи, Београд 1949, 293 и д.).²⁰

До-. Поред конкретних значења има и ту службу да искаже да је глаголска радња доведена крају, потребном циљу (дописати, допећи). Префикс је у тој служби прилично жив; значења чисте перфектизације у њему нема. У руском језику је служба тог префикса слична, само што је у српскохрватском јачи нагласак на

²⁰ Објашњења значења појединих префикса код Маретића често су илустрована недовољно тачно одабраним глаголима. Тако, напр., „испјевати“, „измислити“ стоје као примери за случајеве кад префикс „из“ ствара само перфективни глагол од имперфективног; таквих непрецизности има још доста. — При изношењу значења руских префикса помагали смо се делом В. Виноградова, Русский язык, Москва—Лењинград 1947, 530 и д.

томе да је обављен неки крајњи, преостали део радње (дотући, доклати), док је значење руског префикса често нешто блађе (доделати, дочитати).

За-. Честа су значења почетка (заспати, забелети се, застидети се) или завршетка (закопати, али овде са пропратним значењем „сакривања“, „уклањања испод нечега“). Могу се издвојити и глаголи којима овај префикс даје чиста перфективна значења према имперфективним (забележити, заклати, запитати, зарђати); међутим, то су традиционална образовања, префикс у тој служби није жив. У руском језику та је функција префикса „за-“ далеко живља: заарестовати, зафиксировао, загипнотизировао, засвидетелствовао, задушити, заплесневети; као што се види, њиме се перфектизују и најновије позајмице из европских језика.

Из-. Има значење и чисте перфектизације (испричати, изгорети, излечити), али много чешће са призвуком потпуности, обилности, већег улагања снаге, јачег резултата (искварити, испунити, измучити), и само је ова друга нијанса значења жива. Слично у руском.

На-. Може значити чисту перфектизацију (наквасити, наоштрити, написати, направити, научити), слично као у руском језику, али ова служба префикса „на-“ није жива, за разлику од неких његових других, живљих функција.

Над-. Нема других значења сем просторнога и његових фигуративних семантичких прелива.

О(б)-. Значи и чисту перфектизацију (опкладити се, оженити се, опсовати), али је редак без примеса конкретнијих значења. У смислу чисте перфектизације овај префикс показује живљу службу само код групе глагола који значе „постајати оно што значи основна реч“ (обудовети, остарети, оседети, огладнети). Све слично као у руском језику.

Од-. Редак је у функцији чисте перфектизације (одгајити), као и у руском (р. *от-*); нешто је чешћи у значењу извршења извесне количине радње одн. испуњења извесног временског отсека радњом (одрадити).

По-. Служи за обичну перфектизацију (појести, попити, погинути, потонути, покварити, покудити, посејати), и доста је обичан у том значењу, али при анализи треба пазити нису ли ипак у питању и други семантички призваци (почетка, деминуције, дистрибутивности). У руском је исто тако чест у свим споменутих функцијама.

Под-. Нема службу чисте перфектизације. Додуше, Маретић каже да он служи при грађењу тренутних глагола од трајних, али

даје као примере глаголе који сви без изузетка садрже и конкретне значењске нијансе. Исто је и у руском језику.

Пре-. Функција перфектизације готово се никад не може наћи чиста, незамућена другим значењима (пребледети, прекорити). Исто у руском језику.

При-. Готово никад нема улогу чистог перфектизовања (можда: припитомити, али данас без основног глагола; прискрбити), за разлику од руског (приснитъся, пригрезитъся, приготовитъ).

Про-. Ређе се конкретна значења развијају до чистог морфолошког средства перфектизације (прочитати, пробудити, променити, проклетити). Ни у руском језику овај префикс не показује живости у том правцу.

Раз-. Такође готово никад не губи трагове конкретног значења, као напр. у „развеселити“, где се значење ширења, појачавања интензитета губи. У руском језику је то блеђење значења отишло даље: рассмешитъ, разбогатеть.

С(а)-. (У њему се крију два стара префикса које је у чешком језику још могућно разликовати). Служи као средство за перфектизацију (сачувати, сакрити, скројити, сломити, зготовити), али само у старим образовањима. У руском је та служба жива (смочь, сделать, спеть, состаритъся, сэкономитъ, смодулироватъ, сформулироватъ, струситъ, схитритъ). У једној нарочитој примени у српско-хрватском језику овај префикс сведочи о неком живљем периоду своје службе чистог перфектизовања: наиме, сви други префикси, када се спајају са глаголима већ префиксираним, задржавају своја конкретна значења, осим префикса *с* (и сасвим ретко *у*), који служи само за перфектизацију: снаћи се, споменути, спотакнути се, сподобити се. Тај период је био свакако још у прасловенској епоси, о чему нам говоре и сами основни глаголи, са већ потпуно избледелим значењима својих првих префикса, као и данашња непролуктивност овакве службе префикса „с“.

У- (< *въ*). Не губи никад конкретно значење.

У- (< *оу*). Служба чисте перфектизације постоји, али није жива већ наслеђена (украсти, уловити, умрети, урадити). У руском језику је она, можда, нешто чешћа: ужалитъ, усовершенствоватъ, устыдить.

Уз-. Овај префикс нема службу перфектизације у чистом смислу, јер значења која личе на чисту перфективност уствари су ту ингресивна или инкохативна (устрепатити, ужљутити, узмутити). У сличној служби долази „уз“ и при грађењу специјалних облика футура егзактног (ако узмогне, ако успише). У том граматичком

времену овај префикс може значити и чисту перфектизацију, али је та служба, прво, ограничена, а, друго, већ у изумирању. — У руском језику функција обичне перфектизације живља је (вспотеть, восполозоваться).

Постоји, најзад, још један словенски префикс, *вы-*, који долази у руском језику и у служби чисте перфектизације (вымыть, выстроить), а којег уопште нема у српскохрватском.

Српскохрватски језик није сиромашан у префиксним значењима. Просторна значења префикса и њихове сликовите фигуре он је развио до степена на којем га руски језик не достиже (прокупати се — мало се окупати; нагрести — мало загрести, по површини изгрести; одзвждати кући — отићи звиждећи; свртети се — вртећи се [обично фигуративно] наћи себи место). Али у погледу слабије развијености префикса који показују количину времена или саме радње, као и таквих префикса који претстављају само формално граматичко средство за промену вида, српскохрватски језик се може назвати архаичнијим.

Тако, напр., руски језик зна за живљу употребу префикса *от-* у значењу завршетка, престанка услед исцрпености радње (отшуметь, отужинать, отобедать, отзвучать, „отлюбить своё“, „отпрыгать свой век“) — у српскохрватском је то код префикса „од“ много ређе; у руском има префикс *пере-* (српскохрв. *пре-*) у значењу обављености радње у свим случајевима (перезнакомиться, перебывать, переболеть все болезни) — у српскохрватском се тај префикс у тој служби скоро не употребљава; руски зна за живо *про-* у значењу распростирања радње по неком временском отсеку (пролежать, пролентяйничать, проработать весь день) — што је такође ређе у српскохрватском; руски има веома живо *по-* у значењу да се радња ограничава на краће време (скоро уз сваки глагол који то значење допушта: пожестиковать, повалиться) — што исто тако није обично у српскохрватском; уместо „погестиковать“ каже се „мало гестиковать“; руско у даје значење пуноће радње, радњу доведену до крајње мере (укомплектовать, упитать) — у српскохрватском без живости; најзад, за значење почетка радње руски има веома жив префикс *за-* (засверкать, забормотать, зажестиковать), као и *по-* (подуть, поплыть, полюбить, повеять) — што се не може рећи ни за један српскохрватски префикс (*за-* је донекле живо у тој служби, па ипак не пристаје уз нове глаголе, напр., не може се рећи „загестиковать“). Итд. Да су сва ова значења новија у руском језику, сасвим је јасно, а та новина се може проверити чак и по неким

спољашњим знацима: и фонетске и акценатске појаве у тако префиксираним глаголима сведоче понекад о млађим језичким творевинама, о чему су писали Потербња и други.

Префикси за чисту перфектизацију резултат су још даље развоја префиксног значења, тј. потпуног губљења првобитне семантике. Нема сумње да су неки од њих достигли тај ступањ у врло давним епохама, напр. префикс *с-*. Али је чињеница да је српскохрватски језик наследио само *лексичка образовања* те врсте; *продуктивност* везе између префикса апстрактнијег одн. сасвим апстрактног значења и основног глагола није се овде живље осетила готово ни код једног префикса.

Међутим, за глаголска значења до којих смо дошли проучавајући наше двовидске глаголе, били би потребни при грађењу перфективних парњака, као што смо већ рекли, управо префикси најграматикалнијег типа. У перфективном значењу обављености неког чина, и то често таквог у којем нека конвенција, условно а не природно мерило, ствара семантику успешности и завршености, не може присуствовати никаква узредна реална претстава. Префикс мора бити чисто, притом живо морфолошко средство перфектизације. Исто тако ни за најновије глаголе типа „аванзовати“ није махом потребна никаква друга префиксација сем овакве. (Ако се баш и појави потреба друкчије префиксације, језик је у стању да је задовољи: напр.: Овде су напаркирали читаву масу аутомобила). Постојећи префикси не могу да задовоље потребе апстрактне перфектизације. Ово је разумљиво утолико пре, што ни у целокупном словенском језичком стваралаштву, а не само у српскохрватском, није никад постојао један, недвосмислени шаблон за префиксну перфектизацију. Ни руски језик, ни пољски, који је у правцу морфологисања перфективности одмакао још даље, немају генералног префикса за перфектизовање имперфективних глагола. Одличан пример пружа нам анализа руског глагола „валити“ и његових чистих перфективних парњака, коју је извео Виноградов²¹. За значење „бацати доле“ тај глагол има парњак „повалити“; за значење „бацати у неред, набацивати“, као и за фигуративно значење „бацати кривицу (на другога)“ парњак је „свалити“; у значењу „морити“ (о болестима, епидемијама) уопште нема видског парњака. Пример је занимљив баш зато што се из њега види да каснији значењски огранак ни у руском језику није стекао префиксирани перфективни парњак. Али ту сад и настаје начелна разлика између једног и другог језика. Руски језик слабо познаје

²¹ О. с. 515.

могућност да тој празнини доскочи на исти начин као српскохрватски, тј. да прида глаголу и перфективни вид, дакле да га обогати лексички, кад не може морфолошки. А српскохрватски језик надокнађује тај недостатак тиме што ствара двоаспектност у истој глаголској речи.

Број двовидских глагола у неком језику стоји у обрнутој сразмери са бројем префикса који могу служити чистој перфектизацији, одн. са живошћу таквих префикса. Ми ћемо то показати овде само у најкраћим цртама. Бугарски језик познаје доста двовидских глагола, али мало префикса који стварају обичне перфективне глаголе. Према ономе што говори Ј. Маслов, Очерк болгарской грамматики, Москва 1956, 189 и д., бугарских двовидских глагола (рачунајући и старије језичко стање, као што смо га и ми узимали у обзир, а не рачунајући глаголе са основом -ва- ни нове позајмице) има нешто мање од тридесет (код нас их има преко сто). С друге стране, аутор истиче (стр. 177) да је „само у ретким случајевима смисао и циљ додавања префикса у томе да се створи глагол свршеног вида. Много чешће смисао и циљ додавања префикса састоји се у нечем другом: у томе да се значењу глагола придода нов лексички прелив, да се промени лексичко значење глагола, укратко — да се створи нов глагол, са новим речничким значењем које ће се разликовати од пређашњег“. Што се тиче глагола — позајмица из европских језика, њихова је двоаспектност у бугарском ређа због тога што се они схватају у том језику перфективно, а према њима се граде имперфективни парњаци типа „хипнотизирам“. Сем тога, глаголи са основом -са- у бугарском су перфективни а не двовидски, што се тумачи постанком тих глагола у областима грчко-бугарске језичке узајамности, где се живо осећала аориска, тј. перфективна вредност тог глаголског обележја.²² — У савременом руском језику има данас мање двовидских глагола а више префикса као чистих видских ознака. Развијенија двоаспектност у староруском мора се приписати на првом месту неразрађеној системи префиксације,²³ затим утицају

²² Ј. Маслов, о. с. 190, 186.

²³ С. Никифоров (Глагол, его категории и формы в русской письменности второй половины XVI века, Москва 1952, 76 и д.) показује примере који сведоче мање о непостојању префикса а више о несклоности језика да се њима служи. Он наводи да се као перфективни парњак глагола „гневаться“ употребљавао „гнев положить“, уз „судить“ — „дать суд“, уз „веровать“ — „веру ять“ и сл. И у многим другим староруским примерима који се наводе код разних руских аутора тачно се запажа некадашња неспособност префикса да послуже чистој перфектизацији. Напр.: Любовь съ нимъ миръ створимъ, али съ нимъ бьемся.

старословенског, као и граматичкој и стилској неорганизованости текстова уопште. — У пољском је однос још више померен на штету двовидских глагола²⁴, а у корист префикса са поменутом функцијом: напр., префикс *s-* је још чешћи у тој служби него у руском језику. — Чешки језик заузима средину, ипак са доста малим бројем двовидских глагола. — Старословенски смо већ споменули. У њему су постојале двовидске глаголске изведенице са основом *-ва-*, слично данашњем српскохрватском стању у погледу тих глагола. Било је и нешто грчких позајмица са основом *-са-* (*скаидалисати*), које су такође остале двовидске. Код ових двеју група глагола, не рачунајући неизведене прасловенске глаголе које смо већ набројали напред, није се, дакле, ни у старословенском појавио неки утврђени шаблон формалног обележавања перфективности. А да су префикси у том језику били мање граматички разрађени него, напр., у данашњем пољском или руском језику, довољно је познато. Чиста перфектизација била је већ и у језику првих писаних споменика ствар традиције; она је живела у старим глаголским речима, где је настајала у еволуцији основног глаголског значења и префикса, сраслих у једну целину, али се није спонтано појављивала у новијим образовањима. Ово стање нас веома потсећа на стање у српскохрватском језику.

Сви словенски језици показују, неки мање, неки више, склоност да најновије позајмице из европских језика схвате двовидски, те да их не префиксирају. Али нешто слично запажа се чак, напр., и у немачком језику, који има префикс *ge-*, делимично способан за службу перфектизације: тим префиксом је немогућно перфектизовати најновије општеевропске творевине типа *organisieren* — не постоји **georganisiert*. Разлози су слични: префикс се не осећа довољно „снажним“ за то.

Основно у нашем тумачењу јесте ово. Немогућност префиксирања или несклоност језика да врши префиксацију јесте разлог који је у стању да изазове померање вида у глаголу. Семантичко померање у речи — па ма какво оно било — које настаје услед празнина у структури језика може изгледати необично. Међутим, ми сматрамо да је већа необичност у самој чињеници померања као таквој, а мања у томе што је она тако изазвана. Хоћемо да кажемо следеће. Чињеница да се у неким глаголима без промене

²⁴ А. Белић, подаци о двовидским глаголима у цитираном чланку у ЈФ XXI, 7—8; поред тамо наведених глагола нашао би се можда још минималан број пољских двовидских глагола словенског порекла.

њиховог облика помера вид мора да буде призната и призната је од свих испитивача. Али је, мислимо, тај факат теже схватљив ако се само каже да он наступа због промена у реалном значењу глагола, рељефније испољених у извесном граматичком времену, под извесним углом гледања или сл. (тако говоре многи испитивачи, и ми се са неким од њих у суштини и слажемо у погледу тумачења тих промена); разумљивије је ако се, уз уочавање промене реалног глаголског значења као првог корака, уочи још један узрок, *немогућност* да се тако промењена глаголска семантика уобличи у својој новој перфективности путем неке морфолошке измене. — Могло би се приметити да та немогућност ипак није тако апсолутна, да се перфективно „звонити“ у значењу давања сигнала може исказати и као „позвонити“ и „зазвонити“, и да се перфективно „сипати“ у значењу сипања одређене количине или у одређени суд каже и „усути“ — има, дакле, излаза и у префиксацији. Међутим, ови случајеви су само мали „продори“, којима се, као што и сама грађа показује, не осваја целокупно земљиште перфективности, потребне новој семантици. Префиксација у глаголима може да буде и аналошка са префиксацијом истих глагола у старијим значењима. Али кад је ново значење такво да ни само оно не садржи никакве асоцијације са просторним претставама, те се на њих префикси конкретног значења не могу наслањати, налажење одговарајућег префикса постаје тежак задатак. И тако, док старо „крстити“ — „правити руком знак крста“ има перфективни парњак „прекрстити“, јер се *Прек* онога што се крсти одиста прелази покретом руке, за ново значење, тј. надевање имена, — ма колико већ бледо било значење префикса — оваква префиксација ипак није погодна; није погодно ни „скрстити“ ни „*накрстити“, нити ма какво слично образовање, те перфективни глагол остаје у том случају „крстити“.

* * *

Запажања о природи српскохрватских префикса можемо на овом месту да допунимо још неким поређењима са руским језиком. Показаћемо, наиме, на неколико примера специфичну „равнодушност“ српскохрватског језика према префиксима са временским значењима, са значењима количине радње, а и са значењем чисте перфектизације. Даћемо примере нарочите врсте, где се отсуство префикса не надокнађује променом вида, већ се глагол и даље употребљава са својом нетакнутом видском вредношћу, само се у анализи или у тачном преводу на други језик (овде на руски)

може осетити да би на његовом месту могао стајати префиксирани глагол у истом или готово у истом значењу. Напомињемо да наши примери не претстављају неку норму у српскохрватском језику; они су нарочито бирани из говорног изражавања. Али сама могућност њиховог постојања вредна је да буде забележена.

Недовољна живост префикса *од-*, када придаје глаголу семантику завршетка једног одређеног времена испуњеног радњом или одређене количине радње, често се не компензира уопште. Тачније — она се не компензира ни морфолошки (нема одговарајућег префикса), ни лексички (глагол не постаје двовидски), већ просто синтаксички: у датом случају цео контекст даје потребно значење. Напр.: у кући где неколико особа треба да поделе посао те да крече зид свака по исти отсек времена, једна од њих ће рећи: „Ја сам већ кречило својих пола сата, сад треба ти да кречиш“. У „кречило“ се хомонимично сливају значења р. „ја белил“ и „ја отбелил (своих полчаса)“, с том напоменом што ни у случају овог другог схватања глагол није измењен видски (нема ни говора о некој његовој двоаспектности), већ се значење „отбелил“ распрострло по контексту: цела реченица је примила на себе значење, које се руски изражава префиксацијом. Или, претпоставимо да на некој приредби или такмичењу свака учесница треба да прикаже своју вештину везења. Једна, која је то обавила, казаће: „Ја сам већ везла“. Замишљени објекат може бити и „платно“, али ће то пре бити „својих десет минута“ или „свој део (веза)“ — баш онај објекат који најбоље одговара глаголу префиксираним са *од-*; уколико имамо таквих глагола, ми то лако запажамо: „Ја радим свој посао“, али „Ја сам одрадио својих осам сати“ или „свој део посла“. Глагол „вести“ се, дакле, приближава овде оном глаголу који би требало да гласи „*одвести“ — приближава му се смисаоно, али још увек не и видски.

Споменули смо, даље, да српскохрватски језик не зна за живљу употребу префикса *про-* у значењу провођења неког временског отсека у радњи. „Он је тамновао три месеца“ значи „он је провео у тамници...“ (р. „он просидел в тюрьме...“); тешко би се рекло „протамновао“, још теже „проседео“²⁵. Или: „И тако ја тамо седим један дан а затим одем даље“ (р. просидел один день, а затем отправился дальше“). Овде имперфективни презент

²⁵ У вези с овим примером проф. А. Белић, о. с. 3, каже: „... Многи трајни глаголи, ако им се време трајања у претериту ограничи, добијају синтаксичко перфективно значење.“

стоји у приповедању потпуно на истој линији са перфективним презентом, међутим никаква стилска неравнина се не осећа. Таквих примера имаћемо и даље. Оно, дакле, што руски језик изражава додавањем префикса *про-*, српскохрватски језик довољно јасно исказује аналитички.

Префикс *по-* врши различите службе. Нас овде интересује значење извршења мањег дела радње, као и почетносвршено значење, које он собом уноси. У српскохрватском језику, у недостатку живљег осећања за такву његову службу (која, ипак, постоји), сасвим се обично и исправно говоре овакве реченице: „Он онда мало бере па остави“ (наративни презент); р. „Он немного пособирао и оставио“. Или: „Дошла је да мало плаче“; р. „Пришла немножко поплакати“; „Треба мало да се гребе па да се види шта има унутра“; р. „Нужно немножко поскрести, чтобы увидеть...“. Што се тиче префикса *по-* са почетносвршеним значењем, треба приметити следеће. Оно се понекад јавља и у српскохрватском језику, само је конкретније, док у руском језику, чак у истом глаголу, оно често бледи до те мере да се глагол приближава простом перфективном парњаку имперфективног глагола. Ево како изгледају ти односи, показани на истој реченици у два језика. У руској реченици „Мы завтра пойдём на пляж“ још увек се у „пойдём“ осећа почетносвршена нијанса; али буквалан превод „Ми ћемо сутра поћи на плажу“ није добар превод те руске реченице, јер он показује сувише јак нагласак на почетку радње; смисао таквог превода био би „ми ћемо сутра кренути“, „почеће наше идење“ — а то није смисао руске реченице. Превод би требало да гласи „Ми ћемо сутра ићи на плажу“ — пошто тако бледог почетносвршеног префикса какав имамо у руском *по-* српскохрватски језик не може наћи за ову прилику. Уосталом, о глаголу „ићи“ је речено већ и напред да он сам садржи почетносвршени семантички моменат. Али ми овде можемо навести примере где тај моменат није још еволуисао до измене вида. „Сад ћеш ти лепо ићи тамо и извинити се“; р. „Ты теперь пойдёшь...“ („Ты теперь будешь идти“ била би бесмислица). [Гост домаћину]: „Ја бих сад ишао кући“; р. „Я бы теперь пошёл домой“ („Я бы шёл“ — бесмислица). Ове исте значењске ситуације, које би се могле сматрати и еуфемистичким, поред тога што су почетносвршене, налазимо и у вези с другим глаголима, и то опет у српскохрватском без префикса, а у руском са префиксом *по-*. „Сад ћеш ти то лепо носити тамо и објаснити зашто пре ниси донео“; р. „Ты теперь понесёшь это...“, а може и

„снесёшь“, „отнесёшь“. „Могу да носим то своје детету, да покажем?“; р. „Можно понести показать...“. Пошто се не упира ни на једно конкретно значење које би српскохрватски префикси могли придати глаголу „носити“, у два последња примера употребљен је тај глагол без префикса. „Понети“ би било конкретније него р. „понести“, те је зато у српскохрватском префиксирани глагол избегнут, док је у руском, у истом значењу, он могао бити употребљен. Имамо и ово: „Он ће сутра водити дете лекару“; р. „Он завтра поведёт ребёнка...“; „[Ми данас одлазимо возом], а он ће сутра *лешешу* авионом“; р. „[Мы сегодня поедем на поезде], а он завтра полетит...“ (никако „будет лететь“).²⁸

Казали смо да у руском језику постоји продуктивни префикс *за-* за значење почетносвршености. Ако се он (или неки други префикс са истом службом) ипак не јави, руски језик прибегне некој перифрази. У српскохрватском језику је каткад довољан и сам имперфективни глагол. Напр.: „Шагнуо ми је како даље да играм. И ја онда играм на добитак и заиста добијем“; р. „...И я тогда заиграл“ или „стал играть...“. Ови руски начини изражавања могућни су и у српскохрватском у овом тексту, али зато у руском није могућан српскохрватски начин, тј. употреба имперфективног глагола напореда са перфективним. Слично је и у овој реченици: „Рекли су ми: посматрајте! И ја онда гледам добро и збиља приметим нешто“; р. „...И я тогда стал хорошенько смотреть“, „всмотрелся“ или сл.

Има, најзад, случајева употребе имперфективног глагола када он не значи у контексту ништа друго сем перфективности радње, без других семантичких примеса. Руски језик употребљава у таквим случајевима префиксе. „Ове године сам шила две лепе хаљине“ (може и „сашила“); р. „В этом году я сшила два красивых платья“; нешто би друкчија семантичка боја била ако би се рекло „шила“; уосталом, у овом руском примеру је могућно мешање „сшила“ са „шила“ и из фонетских разлога. „Треба носити ове

²⁸ У руском језику се запажа да се од глагола „идти“ и још неколико других футур уопште ређе гради по обрасцу „я буду идти“, већ се узима тип „я пойду“. У футуру „я буду идти“ помера се значење у правцу претстављања самог физичког вршења радње. Глаголи код којих се то примењује углавном су они исти чији се футур у чешком језику гради на тај начин, префиксирањем са *po-*. Ова чињеница би донекле смањила вредност наших поређења српскохрватских глагола без *по-* и руских са *по-* — уколико се тиче баш тих глагола који у руском показују споменуто особеност. Али смо видели да се наши примери не односе само на футур („Я бы пошёл“, „Можно понести“), а и не морају се односити само на те глаголе.

ципеле обућару“; р. „Надо снести...“; „надо нести“ би имало, једва осетно, једну нову нијансу значења, нијансу веће нужности. „Замисли шта је радио!“ (може и „урадио“); р. само „Подумай, што он сделал!“ „Молила ме је да ником не причам, а ја причала својој сестри“ (може и „испричала“); р. само „... А ја рекла сестре“. „Свираћеш му то па ћеш тражити његово мишљење“ (може и „отсвираћеш“, али са нешто друкчијим значењем); р. само „Ты сыграеш ему...“. „Требало би једног дана водити дете у зоолошки врт“; р. само „... сводить...“, са значењем одласка и повратка, или „повести“. „Ја дођем тамо, читам свој реферат и одмах одем“ (може и „прочитам“); р. само „... прочёл...“. „Хтео сам али нисам смео“; р. „Ја хотел, но не посмел“. „После дискусије бирамо нову управу и затим се разиђемо у миру“ (може и „изаберемо“); р. само „... выбрали...“. Итд.²⁷

Сличне појаве, као доста велика реткост, постоје и у руском језику. Виноградов (о. с. 560, 562) говори о томе да перфекат имперфективних глагола понекад добива чисто аориско значење: „Куда ты девал книгу?“ (додуше, цео глагол „девать“ може да се осети перфективно); „И ты смел так говорить“, „Ја ему писал“. Међутим, јасно је да су овде у питању нешто друкчији процеси, јер се у српскохрватском језику појава не ограничава само на претерит.

Поред тога, с нашим случајевима не треба мешати неке друге тенденције, својствене не само српскохрватском језику.

Прво, постоји саопштавање свршених, обављених радњи код којих је пажња ипак више усмерена на процес него на резултат, те се оне исказују имперфективним глаголима. Р.: „А вы уже пили чай?“ (Виноградов, о. с. 558); српскохрв.: „А ви сте већ пили чај?“ Уљанов је у таквим примерима видео чак двоаспектност, тј. и перфективност, што је Мазон касније исправио. Исто тако: „Ми смо већ гледали тај филм“; р.: „Мы уже смотрели эту картину (фильм)“.

Друго, постоји једна црта у оба језика која је више стилске природе, која је везана за тон народног приповедања, поезије

²⁷ А. Мусић је у два маха приметио овакву тенденцију у српскохрватском језику. У чланку „Кондиционал у хрватском језику“, Рад 127, 164 и д., он говори да има случајева када глагол остаје имперфективан а читава „композиција“ постаје перфективна. У чланку „Аорист имперфективних глагола у српскохрватском језику“, ЈФ V, он више пута понавља идеју да се неки имперфективни глаголи употребљавају у значењу вршења и свршетка, због недостатка перф. глагола који би им сасвим одговарали.

или старине. У руском језику она је запажена као архаизам, а тумачи се особинама старе писмености или старог језика уопште. То је опет једна врста употребе имперфективних глагола у служби перфективности. „Как из славного города из Киева поезжали два могучие богатыри“; тако исто и у уметничкој имитацији: „Уж зачем ты, алая заря, просыпалася? | На какой ты радости разыгралася (Љермонтов). У српскохрватском је нешто слично запазио Маретић (Грамм. и стил. II, 444—445); али се сви његови примери могу протумачити и друкчије, правом синтаксичком одн. смисаоном потребом за имперфективношћу (напр., у негацији: „Дјевојка, која се није удавала...“ или у спомињању да је нека радња уопште била — можда и више пута, — без указивања на резултат: „... Да зову човјека који је падао“, „Неко је у Србији налазио оваквога камења“ и сл.). Нешто од тога спомиње и Вушовић, који истиче као необичну употребу имперфективног облика уместо перфективног у Његошевим стиховима: „За тебе ћу послат поклицаре, | Да се враћаш на твоме престолу“ (стр. 162). Уколико и овде имперфективни глагол није потребан због смисла (енергичнији захтев, као и „враћај се“ м. „врати се“ у императиву), овакву употребу можемо такође протумачити мало пре поменутих старим словенским стилом изражавања, чије разлоге треба тражити посебно.

Може се поставити и следеће питање: има ли оваква видска ситуација у српскохрватском језику, тј. утапање видског елемента у лексички и синтаксички, неке везе са типом конјугације у том језику?

Таква веза одиста постоји. На првом месту, само чување већег броја облика у системи глаголске промене свакако попуњава извесне празнине у могућностима префиксног нијансирања. Ми ћемо се овде задржати само на три нарочито карактеристична облика: на аористу, прилогу времена прошлог и футуру II (футуру егзактном).

Познато је да у већини претериталних времена (у свим осим имперфекта) могу стајати глаголи оба вида; али се, с друге стране, ипак не може спорити да аорист имперфективних глагола често значи оно што би се руски казало претеритом неког префиксираних глагола. Не узимајући у обзир остале семантичке призвучке аориста, констатујемо да имперфективни глагол у аористу значи радњу у којој је проведен изванредан отсечак времена, па је она онда престала да се врши. Таквом значењу често одговара у руском језику перфекат имперфективног глагола, али понекад и

перфекат глагола префиксираног са *про-* (или *по-*), зависно од тачног значења контекста. Ако је речено на колики се временски отсек односи аориска радња, томе одговара перфекат глагола са префиксом *про-*: „Тако држа три мјесеца дана“²⁸ — р. „продержал“; „И он сједи [од дијал. сједити] ондје годину и шест мјесеци“ — р. „просидел“ одн. „пробыл“; „Стаја царе летњи дан до подне“ — р. „простоял“ итд. У случајевима када српскохрватски аорист имперфективних глагола преводимо глаголом префиксираним са *по-*, обично је у питању значење вршења (и престанка вршења) неке радње која би се по природи ствари могла и дуже вршити, али је од ње извршен неки одређени део, који се сматра целином. Напр.: „Пошто једоше и пише . . .“ — р. „После тога как они поели и попили . . .“, тј. не све већ део, свој део. Није искључено да су овде „једоше“ и „пише“ перфективни. На овом примеру могу опет да се уоче малене али важне семантичке разлике између сличних изражајних средстава у два језика које поредимо. Српскохрватско „једоше“ превели смо са „поели“; да је у српскохрватском било речено „поједоше“, то би се превело са „съели“; а да је руски речено „После тога как они ели . . .“, превод на српскохрватски би требало да гласи „Пошто су јели . . .“, али са имперфективним значењем глагола „јести“ („пошто су јели пола сата . . .“).

Нешто доста слично аористу имамо и у српскохрватском, истина ретком, прилогу на *-вши* од имперфективних глагола. Ако желимо да такве прилоге преводимо на руски такође прилозима (деепричастие) а не како друкчије, морамо да употребљавамо исто тако глаголе са префиксима *про-* и *по-*: „И постивши се дана четрдесет и ноћи четрдесет, на пошљетку огладње“ — р. „пропостившись“²⁹; „Али Самсон спавав до по ноћи уста у по ноћи“ — р. „проспав“; „И траживши и распитавши се рекоше“ — р. „поискав и порасспрашивав“ одн. „расспросив“.³⁰

²⁸ Српскохрватски примери су узимани из помињане расправе А. Мусића „Аорист имперфективних глагола“.

²⁹ Примери су из споменуте Мусићеве расправе. Напомињемо да овде дајемо најближи превод који се данашњем језичком осећању намеће, уз захтев да и он буде у облику глаголског прилога, без обзира на то како гласе одговарајућа места у руском преводу Св. писма, из којег су и Мусићеви примери.

³⁰ Ситуација у староруским глаголским прилозима на *-в(ши)* (Потебња, Из записок по русской грамматике IV, Москва—Лењинград 1941, 151 и д.) веома је слична овоме што констатујемо данас у српскохрватском: *быв=побыв, бившись=побившись, слепив=ослепив, лежав=полежав* итд. Исто вреди и за староруски перфекат, аорист и за трпне придеве на *-н-*: употреба имперфективних глагола у њима са значењем перфективних изазвана је недовољном распрострањеношћу префикса. — О истим појавама у старијем руском језику говори и Никифоров, на више места у наведеном делу.

Аорист и прилог времена прошлог од имперфективних глагола јесу облици у којима се глагол не перфектизује, али који имперфективну радњу приказују у нарочитој аперцепцији, под нарочитим углом: као готову целину, обављеност. Апстрахујући све друге значењске преливе, што истичемо поново, можемо то да шематизујемо на следећи начин: „идох“ — „извршило се то да сам ишао“ („иђах“ — „вршило се то да сам ишао“); „ишавши“ — „пошто се извршило то да сам ишао“ („идући“ — „у време када се вршило, када се буде вршило да идем“). У сва четири случаја „ићи“ остаје имперфективно. У руском језику ове разлике често није могућно изразити без употребе префикса, а то ће рећи и перфектизације.

Најинтересантнији облик претставља српскохрватски футур II, који се у руском језику изражава обичним футуром. У њему долази до једног нарочитог видског померања ка почетносвршености, кога нема, или скоро никад нема, у обичном футуру.³¹ То померање не добива облички израз, већ се осећа само у анализи и при превођењу, а долази до њега из психолошких разлога (ако је будућа радња хипотетична — а она је у реченицама са футуром II често таква — више се придаје важност њеном настанку, томе да до радње уопште дође, него самом будућем процесу). Видско померање донекле је проузроковано и делимичном перфективношћу помоћног глагола „будем“ који учествује у конструкцији. Навођени су примери: „Кад будеш ишао (на пут), не заборави да понесеш доглед“ — р. „Когда ты поедешь...“; „Оно што будеш носио идуће недеље на излет треба да буде лакше него ово што си данас понео“ — р. „То, что ты возьмёшь, понесёшь...“. Али и без помоћног глагола: Док не гребе, не може видети шта има унутра“ — р. „Пока не поскребёт...“. Конгруенција са глаголом у главној реченици често показује јасно да се у зависној реченици, са футуром II, мисли само на почетак радње: то је случај у споменутом примеру „Када будеш ишао, не заборави...“ — савет се може односити само на полазак; исто тако: „Кад пролетос будете зидали кућу, позовите наше мајсторе“. Ово се запажа и у руским примерима истог значења, са зависним имперфективним футуром, мада нешто ређе: „Когда вы будете строить дом, позовите...“. Разумљиво је да паралелизма међу радњама зависне и главне реченице нема, јер је прва

³¹ Исп. цитирани чланак у НЈ VIII: О неким особинама футура II (футуре егзактног).

имперфективна а друга перфективна, и да се перфективна радња тиче само почетка имперфективне. Али се у руском језику тај семантички моменат много чешће него у српскохрватском уобличава по обрасцима „когда вы станете х“, „когда вы начинёте х“, или „когда вы за-х“, „когда вы по-х“, док је у српскохрватском, у истом значењу, често довољно рећи „када будете х“; х је у свим случајевима имперфективни глагол.

Што се тиче перфективног значења неких глаголских придева на -л- и на -н- (-ш-) од имперфективних глагола (до краја попридевљених), та појава има глори карактер од српскохрватског, те и тумачења за њу треба тражити у другим областима. Придеви „кључао“, „врео“ значе (генетички) исто што и „прокључао“, „проврео“; „куван“ значи исто што и „прокуван“, „скуван“. Слично и у руском: „зрелый“ = „созрелый“; „вязаный“ = „связанный“; „шитый“ = „сшитый“. Сигурно је да постанак ових облика пада у време пре учвршћивања префикса у њиховој чисто граматичкој функцији перфектизирања.

О повезаности између српскохрватске конјугације и стања у области префикса може се закључити следеће. Богатство конјугације (изузимајући из ње оно што прелази у деклинацију: данашње немењање по падежима некадашњих партиципа) сигурно није ни узрок ни последица недовољне живости префикса. И једно и друго су просто знак старине, каквих има још у српскохрватском језику, при чему се између њих врши потребна компензација. (Слично одржавање равнотеже можемо наћи, напр., и у старословенском, где је у недостатку префикса за чисту перфектизацију аорист имао ширу употребу). Неке семантичке појаве унутар такве богате, наслеђене из старине системе конјугације свакако претстављају прилагођавање лексичкој ситуацији, тј. отсуству неких врста префиксираних глагола. Аорист, прилог времена прошлог, футур егзактни од имперфективних глагола могли би значити мање него што данас значе. Њихове функције у извесној мери покривају и функције непостојећих глагола, при чему се јавља врло специфично „излагање на пола пута“: глаголи остају имперфективни, али се посматрају кроз призму „догодило се“ (често са призвуком завршносвршености) или „догодиће се“ (често са призвуком почетносвршености). Приликом префиксације истог глагола у истом положају у другом језику, напр. у руском, ипак се не добива увек идентична семантика. У дубинама језичког живота постоје непреводива таласања.

У вези с чињеницом да је у српскохрватском језику релативно слабије изражена могућност исказивања перфективности префиксима, треба споменути и другу чињеницу — релативно врло ретко проширивање глаголске основе код простих (имперфективних) глагола. Ту се не појављују као семантичка категорија ни глаголи типа рус. „хаживал“, „говаривал“ или пољ. „widywałem“, „chodziwałem“, нити глаголи типа буг. „хипнотизирам“, нити глаголи типа чеш. „chodívati“, „chodívávati“. Српскохрватски језик, дакле, уопште нерадо дира у глагол без промене стварног глаголског значења.

Ситуација у српскохрватском језику (који показује архаитет у чувању старих двовидских глагола, при чему се развија и нова двоаспектност целих глагола а и делимична „двоаспектност“ неких синтаксичких положаја и облика конјугације), затим у бугарском језику (где је слика само нешто мање карактеристична, бар према подацима којима располажемо), као и у старословенском (где је двоаспектност такође била честа, а префикси за чисту перфектизацију слабије развијени) — македонски тек треба испитати, — све то даје повода да се помишља на једну нарочиту јужнословенску изоглосу. Потстицај од стране балканских несловенских језика, који не познају морфологизацију вида, могао би доћи у обзир; али несловенски језици свакако нису главни узрок стања које налазимо у балканским словенским језицима, пошто су манифестације таквог стања биле познате не само старословенском језику него чак и прасловенској језичкој заједници.

И. Грицкат

Резюме

И. Грицкат

О некоторых видовых особенностях сербскохорватского глагола

В сербскохорватском языке наблюдается необыкновенное для славянских языков богатство в глаголах с двумя видами. Автор перечисляет, как известные уже в литературе двухвидовые глаголы, так и те, которые в соответственных исследованиях еще не упоминались, а которых оказалось довольно значительное число. Глаголам с темой *-ов-*, также как и глаголам, представляющим собой новейшие заимствования из европейских языков, автор не уделяет специального внимания, так как количество их неограничено, а наличие в них и одного и другого вида характерно и для других славянских языков.

Анализ показывает, что двухвидовыми становятся в языке или более новые глаголы (и чем они новее, тем у них эта черта встречается чаще), или же более новые семантические ответвления старых глаголов. У этих последних это явление наблюдается часто в тех случаях, когда новый семантический оттенок означает переосмысление поступка, давно уже имеющего свое название в языке, новую символику старого действия, некоторый результат, достижение которого измеряется условно, согласно людским нуждам и т. п. В таких случаях глаголы, бывшие раньше имперфективными, приобретают и перфективность, без использования префиксации. У более новых двухвидовых глаголов, конечно, нельзя говорить об определенных оттенках семантики, так как эти оттенки могут быть весьма разнообразными. Но и тот и другой факт свидетельствуют о том, что префиксации труднее поддаются те глагольные значения для которых, в целях перфектизации, нужно было бы найти префикс, лишенный всякого реального или переносного значения, префикс, могущий послужить лишь как чистое грамма-

тическое средство. А в результате произведенного разбора сербскохорватских префиксов выступает то, что этот язык не обладает ни одним префиксом, отчетливо осознанным как морфологическое средство простой перфектизации (типа р. с-, который, присоединяясь даже и к новейшим глаголам, вносит в них чистую перфективность: *сформулировать*). В связи с новыми глаголами, у которых традиция префиксирования не существует, задача особенно трудна.

Некоторые другие факты сербскохорватского спряжения и синтаксиса показывают, что в этом языке вообще не очень живо употребление префиксов, вносящих в глагол значение количества действия, его длительности или некоторые другие, более отвлеченные оттенки, что, однако, компенсируется другими путями, в области употребления грамматических времен, построения предложений, а также и лексическим обогащением глагола.

Подобную компенсацию между количеством двухвидовых глаголов и возможностями префиксации можно проследить и в других славянских языках, а положение сербскохорватского глагола в этом отношении следует признать более архаическим, и притом типично южнославянским, так как и старославянский и болгарский язык показывают некоторое сходство с ним.

ПРИРОДА И ПРОИСХОЖДЕНИЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СУБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ

1. Под этим названием подразумеваются уменьшительные, увеличительные и другие подобные существительные, о которых я, между прочим, писал в Archiv-е Ягича (XXIII 134—206, XXVI 321—357). В этих исследованиях я не поставил вопроса о происхождении существительных этого рода по существу, а говорил только о происхождении и развитии их суффиксов.¹ Здесь я попытаюсь ответить и на вопрос об их происхождении.

Уже давно замечено,² что эти существительные иного рода в сравнении с другими производными существительными. Первые представляют производные существительные от существительных (ср. *шарчић*: *шарац*), причем значение существительных остается и в производном слове неизменным, только с окраской индивидуальной оценки, тогда как все остальные производные существительные образуются от прилагательных, глаголов и реже всего от существительных, имеющих в этом употреблении значение прилагательных (ср. *белац*, *држава*, *укућани*: *бео*, *држаши*, *кућа*). Как видно из указанного примера (*укућани*), основа *кућ-* или общая часть существительного *кућа* имеет тут значение прилагательного, *кућни људи* по-сербски, „домашние“. Так всегда. Это показывает, что основа *кућ-* как и всякая другая основа или корень понимается здесь как существительное, определяющее другое существительное (в данном случае „люди“, „челядь“, „участники“ или под., что содержится в полном значении *укућани*, ст. б. „те, что в доме“).

Разница между этими двумя типами существительных будет еще яснее, если обратить внимание на их состав: у первых всегда первая часть существительное, сохраняющее, как сказано, свое

¹ Ср. об этом в моей книге О језичкој природи и језичком развјетку 289—290.

² А.А. Шахматов, Синтаксис русского языка 452—454.

значение существительного и в производном слове, а у других эта часть всегда определительного, детерминативного характера, ср. в первом случае *сШарчић*: „старик маленький“, а в другом *белац*: „белая лошадь“, „белый человек“ и под., *држава*: первоначально „то, что держится кем нибудь“ (правителем, частным лицом и под.), *укућани*: „домашние люди“ и под. У существительных индивидуальной оценки, говоря принципиально, имеются в первой части слов — существительные, получающие от суффиксов свое специфическое значение, а у остальных производных существительных первая часть детерминативного характера, а при помощи окончаний она оформляется получая предметное значение в связи с первой частью (структуральное значение).

2. Нет никакого сомнения, что эта принципиальная разница между одними и другими существительными находится в связи с их происхождением. Они в этом отношении различны.

Если рассмотреть значения окончаний у существительных индивидуальной оценки, то бросается в глаза неестественность их употребления: ведь для различных нюансов положительных и отрицательных значений имеются обыкновенно прилагательные (маленький, большой, неприятный, некрасивый и т. д.), которые должны были бы придать нужное значение существительному; вместо этого мы видим что-то совсем другое: приоавляется окончание, которое, хотя и обозначает сабою атрибутивную службу, не ставится перед существительным а всегда за ним, нарушая этим твердо установленный порядок прилагательных перед существительными. Значит, трудно предположить, чтобы эти окончания были по происхождению прилагательные. Если мы сравним с этими остальные производные существительные, то увидим, что у них всегда сохраняется естественный порядок: детерминативное слово plus окончание, обозначающее существительное (обыкновенно предметное), напр. *бѣлац*: „бѣлй кѡнь“ „чѡвек“ и под. Тут, как верно заметил Розвадовский, имеются всегда две части: определительная и определяемая.

3. Совершенно другую картину представляют прилагательные. В природе прилагательных, обозначающих, главным образом, качество, заложена и возможность иметь меньшую или большую степень данного качества, показывать или положительную или отрицательную их сторону. Ведь на этом основании создана и компарация прилагательных, показывающая высшую или самую высокую степень известного качества. Так и здесь различными окончаниями модифицируется качество прилагательных в ту или

другую сторону, показывая самые различные нюансы. Таких нюансов много. В выше указанной моей работе дана табличка подобных значений, встречающихся обыкновенно у прилагательных. Из таблички, напечатанной в Archiv-е Ягича XXVI 332, видно, что все модификации прилагательных возможно было бы сгруппировать в три группы самых общих значений: „verstärkend“ — „усиливающее“, „verengernd“ — „суживающее“ и „leicht modifizierend“ — „легко модифицирующее“. При рассмотрении подобных изменений этих значений у существительных мне пришлось (op. cit. XXIII 145) сгруппировать их также в три группы:

1. a. deteriorierende, b. deteriorierend-amplificierende, c. amplificierende
2. a. deteriorierende, b. deteriorierend-deminuierende, c. deminuierende
3. a. steigende { b. deminuierende
c. amplificierende

Если сопоставить с ними значения у прилагательных, то ясно, что они тождественны и что значения существительных представляют значения прилагательных, приуроченных к существительным, ибо „verstärkend“ можно передать у существительных как „amplificierend“ „verengernd“ как „deminuierend“, а „leicht modifizierend“ — „steigend“, т. е. как сусиливающим значением, с тем и другим оттенком значения. Это станет еще более ясным, если прибавить, что по звуковому составу окончания прилагательных в той же звуковой форме являются нередко и у существительных. Но это не всегда так. Есть существительные, имеющие окончания, исключительно принадлежащие существительным, напр. *-я, -ич, -ина, -ище (-иско, -ьско), -ага (-яга), -ей, -ура* (и производные) и др. С другой стороны, имеют иногда и окончания прилагательных подобного рода (напр. *-авый* в русск., польск., чешск. и словенск. языках, *-асый* в белорусск., чешск.), т. е. не встречающиеся у существительных (Arch. XXVI 356—7). Это заставляет нас рассмотреть образования этого типа и установить, насколько положение, что естественным источником окончаний существительных индивидуальной оценки являются или прилагательные или такие существительные, у которых получалось эмоциональное значение на основании отношения первой части к окончанию (у существительных с первой частью из области прилагательных или глаголов). Окончания одного или другого типа переносятся на существительные, модифицируя их значение только в направлении эмоциональности или субъективной оценки.

4. Почему мы считаем, что перенос окончаний с прилагательных на существительные является естественным, чего в данном случае, относительно переноса окончаний существительных на прилагательные, сказать невозможно или можно только в редких случаях? Просто потому, что в теперешнем периоде развития славянских языков прилагательные самостоятельно употребленные имеют значение существительных, напр.: *миленькая, скажи, что это значит*. Тут эта определенная форма прилагательного имеет значение существительного и как таковая может влиять на другие существительные, создавая *душенька, рученька, сестренька* и под. (Арх. XXIII 169). И, наоборот, образования исключительно существительных как *рапіе* (польск.), *гуьче* (сх.) и под. невозможно употребить как прилагательные, ибо в них прилагательное уже содержится.

Впрочем, возможность субстантивизаций прилагательных общее положение нашей науки, точно также как и перенос окончаний с одних существительных на другие (ср. Арх. XXIII 144 и д.).

Возьмем теперь фактическое соотношение этих двух групп слов. Я уже указал, что образования, ограниченные на существительные, главным образом, следующих типов:

а) На *-*ę* с соответствующими звуками отдельных языков. Относительно этого -*ę* ясно, что оно означает ребенка или молодое животное (ср. *дитя*, сх. *јдгње* и под.) и перенесено на существительные, обозначающие лица и предметы: польск. *рапіе* молодая девушка, *гуьче* сх. маленький „гуь“ и под.

б) Относительно окончания *-ина*, употребляющегося в русск. польск. чешск. яз., а также в сложных окончаниях и в других славянских языках, тоже ясно, что его следует поставить в связь с окончанием *-ина* у отвлеченных существительных (Арх. XXXIII 197). Что в чешском языке имеется нередко и окончание прилагательных *-илку*, не трудно объяснить как следствие очень частого употребления *-илка* у существительных и параллельного употребления *-илку*. Таким образом употребление этого окончания у прилагательных по аналогии.

в) Окончания типа на *-агг* (*-уга, -ыга*) также не находятся у прилагательных. Я их объяснял влиянием отглагольных существительных типа русск. *блудяга, бродяга, шевелюга, хватюга, похваляга, промотыга* и под. (Арх. XXIII 202—3).

г) Окончание *-ишче* (*-иште*) находится, правда, в связи с окончанием прилагательных на *-ьскъ*, но оно, по моему мнению

(в. Arch. XXIII 179—180), получено окончательно через посредничество глаголов.

д) Окончание *-ич* (*-itjos) уже в эпоху балтийско-славянскую, происходя от прилагательного, стало употребляться в значении *сын*, ср. в. лит. *-ýtis* (masc. jо- осн.) и *-ýté* (fem.), особенно для маленьких, молодых животных, нпр. *szunýtis catulus: szû, vilkýtis catulus lupi* (A. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen, 1891, 572—3).

е) Окончание *-ура* (*-ара*) неясно по происхождению. Оно особенно часто употребляется в сербскохорв. языке. В лит. языке имеется окончание *-ur-* у отглагольных глаголов деминутивного значения (Leskien, op. cit. 450). Ср. сх. *мўшкара, жёнскара* и под. Можно предположить, что *-ура* находилось у других существительных, ср. р. *кожурá, печурá, снежура* и под. (op. cit. 240), сх. *жмўра, кджурица, пёчурка* и под. (Даничић, Основе 112, 301, 321).

Кроме этих образований можно отметить единичные примеры с различными окончаниями (ср. напр. в польском, чешск. оконч. *-izna*, в. слов. *-ej*, которое употребляется и у глаг. и прилагат. и существительных и т. д.), но они не имеют отношения к указанным окончаниям: все они или получили свои окончания от других существительных или глаголов или прилагательных.

5. Теперь возьмем вторую группу случаев: это, когда окончания прилагательных переносятся на существительные. Один из самых типичных случаев это окончания с согласной *-х-*: сюда относится окончание *-ъх*; *-ъхън* словен., чешск., сх.: *táľňъп, живахан, malechno*.

**ъх-ън* : словен. *lákъđъп*

**ъх-онький* : р. укр. белор. *велико́хонек*

**ъх-енький* : р. укр. белор. *велико́шенек*

**ъх-ък* : р. укр. *благóшко, чутні́сько*¹

На основании этих образований совершенно ясно, что первоначальное окончание везде было *-ъх*, ибо без этого глухая гласная не сохранилась бы, а потом уже прибавлены остальные окончания (большой частью также уменьшительные). Это окончание, не сохранившееся в простой форме, не находится и у существительных, но зато окончание *-ух*, представляющее только более сильную степень в сравнении с *-ъх* (первоначально: *-ÿs-*: *-ous-*) у существительных встречается. Главные его случаи применения следующие:

¹ Archiv XXVI 336.

-ух : ух-ный : польск. ч. белор. (*sichuchny, mladuchny, слабюхно*)
 ух-енький : польск. моравск. укр. белор. (*starusieński, rapišenko,*
солодюсінский, сухусенький)
 ух-ын : словен. сх. (*blędušyn, мајушан*).
 ух-ык : чешск. (мор. словц.) (*mladušký*)
 уш-асш : словен. сх. (*bęlušast, бјелушасш*)
 уш-касш : сх. (*лѣлушкасш*)¹

И здесь у прилагательных нет простой формы, тогда как у существительных она находится в большом количестве. Так, -уха и -юха находим в русск. польск. чешск. (словен. и сх.): р. клетуха маленьк. клеть, п. *dziewucha* уменьш., ч. *děvucha* в презрит. смысле, слов. *fantúh* презрит., сх. *дчѹх* отчим.² Обыкновенно это окончание соединяется с другими окончаниями: клетушка, ч. *děvuška*, п. *skrzypuszkа*, уменьш. *skrzynia*, ч. *ženuška*, белор. *матухна* увелич. *мать*, п. *babichna* нур. *baba*; сюда относятся и существит. на-уша, -уш : р. *бабуша* уменьш., белор. *дурўша* „дурочка“, ч. *dědouš* нур. словен. *staruša*.

Как видно из этого маленького обзора, простая форма окончания -ух- сохранилась тут и там у существительных, но у прилагательных сохранились только сложные формы. Это почти всегда так у этих образований: передавая существительным свое простое окончание, они его потом у самих себя усиливают прибавляя им другие окончания прилагательных, но затем передают их и в таком осложненном виде существительным.

Это окончание соответствует литовскому -usz-, которое произошло, вероятно, от и. е. -iaus- (окончания суперлативного).³

Что касается иных окончаний с согласной х (-ух-, -ых-, -ох-, -ах- и сложных с другими окончаниями), то их происхождение можно установить не только и не всегда от прилагательных, но и от существительных отглагольных (ср. *зазнаха, трусиха, выкидыш* и под.).

6. Отношение других окончаний прилагательных к существительным я покажу здесь в сокращенном виде.

а) У окончаний с согласной -т- имеем: у существительных оконч. 'ута: р. *малюта*, ср. прилаг. в р. п. ч. и отчасти в сх. белор. *ценютэнький*, п. *talutki*, ч. *teplutka*, ср. сх. *Драгуш-ин* и под., ср. и окончание -ътъ = лит. -utis, которое имело уменьшительное значение (Leskien op. cit. 576).

¹ Arch. XXVI 337.

² Arch. XXIII 184—5.

³ Ср. литературу, приведенную у меня в Arch. XXVI 340.

б) В р. белор. укр. польск. чешск. сх. окончание ⁽¹⁾уля у существительных; у прилагательных в польск. (*bladziutki* очень бледный), в чешск. (*milulenký*), сх. (*дугульаш*).

в) У существительных окончания: ч. *-ена*, сх. *-енац*, *-енце*, р. п. *-ёнок*, *-енка*, *-ёнка*, белор. п. ч. *-епка*, укр. п. *ейко*, р. *-ёныш*, *-еня*, р. *-онька*, *-оня*; у прилагательных в р. п. укр. *-енький*, р. укр. *-онький* и под.

г) Наконец, окончание *-ькь*. И тут имеется то же самое, что и у других суффиксов этого рода. Тогда как *-ькь* как простое окончание часто употребляется у существительных, оно редко у прилагательных, и то обыкновенно в сложном виде, в каком оно и переносится на существительные. Как простое окончание у прилагательных его можно отметить в таких случаях как в словен. *člilčik det.*, сх. *убожак*: *убог*, *мáлко* уменьш. и под. (Arch. XXIII 349). Наравне с окончанием *-ькь* является и *-ькь*, которое в литовском (*-ikas*) имело также уменьшительное значение. Это окончание дало в славянском праязыке *-ьць*, которое уже в нем имело уменьшительное значение. Налицо имеются и окончания типа ⁽¹⁾ак-, ⁽¹⁾ук-, но они употребляются и у отглагольных существительных, так что оттуда они могли быть перенесены на существительные суб. оценки. Точно также и относительно окончания *-ик*, которое сильно распространено в русск. языке, можно сказать, что оно по происхождению не относится к прилагательным. Оно употреблялось в праславянском языке для образования существительных от прилагательных (ср., напр., такие примеры в русском языке как *ноздревáтик* — „ноздреватый камень“, *ры́жик* — рыжий и под. (Грамматика русск. яз. А. Н. СССР I 238 и др.). Примеры с уменьшительным и др. значениями ср. в Archiv-e XXIII 156 и д. Я и думаю, что упомянутые образования, еще в праславянском языке, придавали этому суфф. значение эмоциональности, которое потом как уменьшительный суфф. распространялось в славянских языках.

7. Я не буду распространяться больше об этих образованиях. Я думаю, что ясно, что источники для образований субъективной оценки можно определить следующим образом. Прежде всего нужно указать, что окончания индивидуальной оценки у существительных всегда *вторичны*. Они представляют две большие группы: или эти образования получены благодаря перенесению с субстантивизированных прилагательных, уже имеющих эмоциональные значения, или они произошли благодаря окончаниям и их значениям, взятым от других существительных. От существительных, обозначающих ребенка, сына, дочь, молодых животных,

окончания с эмоциональным значением могли переноситься на другие существительные в значении уменьшительном или в каком-нибудь близком к этому значении. Но в особенности отглагольные образования, у которых легко получалось детерриоративное значение, при переносе своих окончаний на другие существительные, сочетаясь с их значением, давали различные оттенки значений субъективной оценки. Это же относится и к существительным, образованным от основ прилагательных. Такие образования могли передавать различные нюансы значений своих основ окончаниями, которые, с новыми оттенками качества, переносились на существительные.

Как из сказанного видно, мне хотелось только в самых общих чертах показать возможное происхождение образований индивидуальной оценки. Во всех таких случаях имелось перенесение готовых окончаний со значением индивидуальной оценки на предметные существительные, которые не меняли своего главного значения, а приобрели только модификацию этого значения в направлении полученных окончаний. Отсюда вытекает главная разница между этими существительными и всеми другими производными существительными, образованными всегда, как указано, при помощи детерминативной первой части и окончания.

Так как мною имелась в виду только общая природа этих образований, то может быть какое-нибудь образование, о котором тут была речь, можно истолковать и иначе. Но, по моему мнению, это толкование не может выйти из границ указанных двух групп источников этих образований. В этом главный вывод моих изложений в этой статье. Все остальное, о чем бы можно было еще говорить по поводу этих образований, является в данном случае второстепенным.

А. Белич

И з в о д

Писац утврђује разлику у образовању изведених именица уопште и именица субјективне оцене (деминутивних, амплификативних, пејоративних и сл.). Док је код првих именица први део (основа или корен) увек детерминативан (и као придевска, глаголска или чак и именичка основа), а други део наставак којим се обележава предметност, дотле је у именица субјективне оцене први део именица која ни у изведеној именици не губи

своје значење, а други део је деминутивни, амплификативни или сличан наставак. Тој разлици по саставу одговора и разлика по пореклу. Обичне изведене именице постају поименичавањем придевске, глаголске и именичке основе (са функцијом придева), док се именице субјективне оцене граде од готових именица које добијају емоционални наставак као готов од других именица у којима се он развио природним односом првог и другог дела. То могу бити именице, постале од придевске или глаголске основе, а могу бити и поименичени придеви или глаголи са емоционалним наставцима. Према томе, именице субјективне оцене постају од именица које од других добијају по аналогији већ готове наставке. Као тачну илустрацију овога процеса можемо навести наст. *-e* (= *ε*, *-a*) у српскохрватском језику који од именице типа *дѣтѡ* = „дете“ прелази и на животиње, напр. *јѣгње*, *пѣдсе* и сл., а затим и на ствари, *лѡнче*: *лѡнац* (мали лонац).

Због свога друкчијег порекла ове именице имају и друкчији састав и други начин образовања него све друге изведене именице (исп. *бѣлац*, *цѣрнац*, *хѣшѡц* и сл. према *бѣо*, *цѣн*, *хѣшнѡшѡ* и сл.).

СИСТЕМ ПРЕДЛОШКИХ КОНСТРУКЦИЈА У СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

§ 1. Словенски предлози испитивани су досада у много прилика и с етимолошке и са семантичке тачке гледишта, па се може рећи да су данас углавном доста добро познате све старе предлошке форме, а и о новијим, секундарним по пореклу у различитим језицима, добијамо све више детаљних података. Недостају, међутим, радови у којима би се све предлошке конструкције једнога језика посматрале као јединствена целина, као посебан систем. У вези с тим стоји неоспорна чињеница да, и поред несумњиво детаљног познавања броја предлога, њиховог порекла, њиховог повезивања с одговарајућим падежима и конкретне семантичке нијансе коју обележавају у одређеном словенском језику, наука још увек нема одговора на три основна питања од посебног, принципског значаја:

1) имају ли падежи с предлозима своја „основна значења“ и у каквој су она вези с основним значењем исте падежне категорије ван конструкције с предлогом;

2) постоји ли јасан принцип по коме се у оквиру датог језика један одређен тип предлога обавезно појављује или не појављује уз одређени падеж и чиме је то условљено;

3) да ли се може уочити основна развојна тенденција карактеристична за предлошки систем једног конкретног словенског језика поређењем данашњег стања са некадашњим, најстаријим.

Користећи овде српскохрватски материјал ја сам се трудила да предлошке конструкције испитујем као систем имајући притом у виду сва ова три питања, чије решење, сматрам, нема искључиво и уско славистички значај већ би улазило у оквир теориских констатација од ширег, општелингвистичког интереса.

§ 2. Ограничићу се овде на прилике у српскохрватском књижевном језику по материјалу из текстова новијих писаца.¹ Иако и подаци из дијалеката могу несумњиво бити од интереса и значаја за овакво испитивање, ја их ипак не узимам у обзир због нехомогене слике коју у целини пружају искључујући тиме свако уопштавање и начелно дефинисање.² Сматрам, уосталом, да је баш због ове неуједначености коју дијалекти показују корисно претходно упознавање са структуром „предлошких“ падежа у књижевном језику. Оно може створити извесне одређене критерије за основну оријентацију при анализи ове компликоване и комплексне проблематике на терену народних говора.

§ 3. Циљ рада није да се поброје и појединачно испитају све предлошке везе у свим њиховим могућим реализацијама већ да се, утврђивањем основних значењских типова које обухвата једна предлошка конструкција, одреде њени односи у оквиру система. Отуда ја, дефинишући извесно значење, не набрајам све предлоге који га идентификују у данашњем књижевном језику³ нити се задржавам на описивању оних семантичких нијанса које се могу казационално, у специфичном контексту, изразити датом предлошком везом.⁴ Одабирам само релевантно и типично тражећи основну структуру и корелативне односе.

§ 4. Све српскохрватске зависне падеже могли бисмо поделити на две групе по основној концепцији односа који се њима идентификују.

Односи који се успостављају тек у зависности од реализације акције улазећи непосредно у њене оквире као директно

¹ Поред примера које сам сама прикупила, служила сам се Даничићевом збирком „Српска синтакса“ (Београд 1858) као и грађом спремнојом за велики речник Српске академије наука (налази се у Институту за српски језик САН). Основну оријентацију у коришћењу грађе дала ми је досада методолошки најусавршенија класификација материјала српскохрватског језика спроведена у „Историји српскохрватског језика“ (књ. II, св. I, Београд 1950) А. Белића.

² Као што је познато, развој појединих дијалеката био је баш у овом погледу изразито индивидуалан, специфичан — поменућу напр. само чињеницу да наши најисточнији говори имају данас аналитички тип деklinационог система, док се у појединим, периферним, на западу јављају и такве предлошке везе које су несумњиви калкови према конструкцији страног, несловенског језика чијем су утицају овакви говори непосредно изложени.

³ Не помињем, рецимо, да се у језику појединих хрватских писаца предлог о с акузативом употребљава за означавање додира у примерима као: *држећи се о руке* (Јосип Косор, Миме, Загреб 1916, 37).

⁴ По у изразу *По мени* има значење „што се мене тиче“ о коме уопште не говорим пошто спада у оваква „казационална“, тј. нетипична значења.

њоме условљени обележавају се акузативом, дативом и локативом. Овим се падежима у суштини конкретизује природа контакта који радња, реализујући се, успоставља са појмом обележеним падежном формом. Стога ја акузатив, датив и локатив називам падежима контакта.

Генитив и инструментал су по природи падежи конекције. Њихова је употреба условљена основном претставом о повезивању двеју иначе посебних појава по неком специфичном односу

У логичкој вези са овом разликом у основној концепцији природе односа који се идентификују конкретном падежном формом стоји чињеница да се искључиво падежима конекције обележавају у српскохрватском језику она значења која указују на моменат изазивања акције (одређивање непосредног изазивача односно агенса).⁵ Из истих се разлога и однос непосредног тицања који повезује две предметне појаве одређује падежом конекције (посесивни генитив).

Карактеристична је у том правцу и чињеница да се у модерном српскохрватском изразит однос контакта — значење објекта радње — може граматички изразити падежом конекције (генитивом) ако се радња замисли и изрази као медијална, тј. као нешто што остаје искључиво у сфери субјекта, што не ступа, према томе, ни са чим изван те сфере у некакав однос. Будући у таквим случајевима необухваћен претставом о реализацији дате радње, објекат се поставља као посебна појава у односу на радњу те је веза између њих обележена само као непосредно тицање, тј. у форми која одговара концепцији односа конекције — исп.: *дошаћи се зида са дошаћи зид, прихватиши се посла са прихватиши посао* и сл.

Као што ће показати анализа произашла из конкретног језичког материјала, сви семантички типови везани за падежну конструкцију с предлозима заснивају се, уствари, на различитом специфицирању основне претставе о „контакту“ односно „конекцији“.

§ 5. Генитив је падеж око кога се у српскохрватском језику окупља највећи број најразличитијих предлога. Предлошким конструкцијама с генитивом обележава се:

1) Просторни однос (највећи део предлога: *испред, испод, иза, посред, до, од, из, с, преко* и сл.);

⁵ У савременом српскохрватском она су везана за генитив; у старијим језичким фазама њих је обележавао првенствено инструментал.

- 2) време (*Пре, После, уочи* и сл.);
- 3) одвајање (*од*);
- 4) агенс (*од*);
- 5) компарација (*од*);
- 6) узрок (*од, из, због* и сл.);
- 7) сврха (*ради*);
- 8) бављење једног појма у сфери другог (*код, у*);
- 9) карактеризација, тј. ближе одређивање, једне појаве другом по вези која се успоставља између њих — било издвајањем друге појаве према првој било њеним приближавањем тиме што се указује на улогу коју врши према првој појави (*без, сем, мешто, уиме, помоћу* и сл.).

Месним генитивом с предлозима обележава се одмеравање простора и то:

- 1) одмеравање места радње према неком познатом објекту (*Поред, близу, испред, испод, око* и сл.);
- 2) одмеравање заузетог положаја у границама познатог места (*дуж, преко, Посред* и сл.);
- 3) одмеравање границе кретања; а) почетне (*од, из, с*); б) завршне (*до*).

Одмеравање времена према неком познатом временском отсеку обележава се помоћу специфичних „временских“ предлога: *Пре, После, уочи*.⁶ Сем тога, и месни предлози могу обележити време (*усред леша, преко леша* и сл.). Очигледно је да се, у принципу, систем временских конструкција консолидовао по критеријима који су типични за утврђивање просторних односа помоћу генитивних форми. Карактеристична је у вези с тим чињеница да поменуте специфично временске конструкције обележавају изразит однос одмеравања према нечему (*Пре годишњег одмора, После полагања испиша* и сл.) и да је испуштена из употребе управо она предлошка веза која није имала корелата у систему месних конструкција ни по форми ни по значењу (*за + генитив*).

Значење „у току“, везано за употребу предлога *Преко* с генитивом (*Преко леша*), а које не садржи уопште карактеристичну претставу о „одмеравању“, осећа се овде као нетипично, прилошко (у питању су конструкције које по употреби алтернирају са

⁶ Специфично временска конструкција *за + генитив* која је обележавала значење „у току“ (В. Даничић, Србска синтакса, 1966) не јавља се у модерном књижевном језику, изузев у појединим устаљеним изразима (*за живоша, за владе, за видеља*).

специфичним адвербијалним формама: *Преко зиме, Преко дана... зими, дању...*).

Указивање на појам од кога се нешто одваја (*узети од оца*) претставља несумњиво одмеравање полазне тачке (границе) неке акције у нешто транспонованом смислу; означавање агенса (= извориште радње: *нападнуо је од непријатеља*) такође. Значење узрока и сврхе су још даље, апстрактније пројекције овакве претставе о одмеравању крајњих граница неке акције.

Компаративне конструкције типа: *он је бољи од мене* сасвим логички улазе у систем ових генитивних форми изграђених на основном принципу одмеравања једног појма према другом.

Остају по страни генитивне конструкције којима се означава: 1) бављење једног појма у сфери другог (предлози: *код и у*); 2) карактеризација једне појаве другом по вези која се успоставља између њих — било издвајањем друге према првој било њеним приближавањем тиме што се указује на улогу коју врши према првој појави (*дошао је без оца, дошао је место оца* и сл.).

Значење „бављења једног од појма у сфери другог“ не изазива претставу о одмеравању, о одређивању граница. Њему је несумњиво најближе значење посесије које се везује за генитивну форму без предлога.

Што се тиче конструкција обухваћених овом другом групом, оне су несумњиво засноване на одређивању значења тицања схваћеног у ширем смислу. Карактеристична је у том правцу чињеница да у већем броју случајева овде имамо конструкцију с предлозима који су по пореклу именице, везане првобитно с генитивом по типичном односу посесије (предлози и предлошки изрази као: *место, помоћу, путем, уице, у погледу* и сл.). И овде, дакле, уочавамо директну везу са категоријом генитива без предлога.

Историска граматика би свакако, поводом основне репартиције семантичких типова у оквиру генитива, указала на стари однос генитив/аблатив тражећи објашњење у до данас очуваној хомонимији ова два првобитно различита падежа. Међутим, издвајање у посебну групу свих оних значења која подразумева традиционална граматика под термином аблатива нема данас стварног значаја за осветљавање семантичке структуре конкретног падежног облика — генитива. Чињеница је, рецимо, да се предлог *без*, пореклом несумњиво аблативног типа, налази по овде примењеном критерију сврстан у исту групу с већим бројем предлога који су очигледно неаблативног карактера. То већ по себи говори да се у оквиру генитивне форме уочавају данас друкчији прин-

ципи консолидовања семантичког спектра од оних које подразумева стара подела на аблативну и генитивну падежну категорију.

Ако генитив без предлога обележимо као генитив I, а генитив с предлозима као генитив II онда, у складу с извршеном анализом, утврђујемо да генитив II обухвата две основне групе конструкција: А групу са основним значењем „одмеравање према нечему по критерију удаљености“ и В групу која, за разлику од претходне, стоји у ближој релацији са генитивом I. Конкретан закључак који из извршене анализе произилази могао би се, према томе, изразити констатацијом о томе да за српскохрватски генитив у целини није карактеристичан однос генитив I : генитив II (= генитив II A + генитив II B) већ однос генитив I + генитив II B : генитив II A.

Ако критериј „одмеравање по удаљености“ (на коме је, као што смо утврдили, непосредно изграђен компактан сплет семантичких типова категорије генитив II B) применимо и на генитив I односно генитив II A, добијамо одговор на питање основног принципа по коме се све ове три категорије групишу у оквиру исте падежне форме.

Генитивом I обележавају се у модерном српскохрватском следећа значења:

- 1) посесивност (*кућа мога оца*);
- 2) партитивност (*парче хлеба, јесши хлеба*);
- 3) квалитативност (*човек седе браде*);
- 4) време (*Шога дана, Прошле субоше*).

Посебно треба поменути употребу генитива уз поједине медијалне глаголе (као уз *оставиши се, дошаћи се, примиши се, сеишиши се, играши се, одрећи се, бојати се, сшидеши се*) где, с једне стране, генитив одређује оно значење које у активној конструкцији носи акузатив објекта, а с друге — специфичан однос аблативног карактера. Као што смо већ поменули у претходном излагању (в. § 4), појава генитива у објекатској ситуацији заснована је на посебној концепцији односа реализације радње према датоме објекту: не обележава се обухватање објекта акцијом, већ однос непосредног тицања који их међусобно повезује. Глаголи са којим се „објекатски“ генитив повезује праћени су обликом *се* као обавезним морфолошким знаком медијалности.⁷ Карактеристично је да и сви „аблативни“ глаголи уз које се

⁷ Конструкције као *питај мајке, жали своје сестре* и сл. (в. Давичић о. с. 87) не јављају се у модерном књижевном језику.

јавља генитив без предлога имају исти овај морфолошки знак медијалне ситуације, што несумњиво показује да је у питању један исти граматички тип конструкција с генитивом. Уствари, и код оваквих „аблативних“ случајева однос између радње и појма обележеног генитивном формом конципован је као најнепосреднија, најтешња веза двеју појава (*боји се оца* — појава његовог страха у непосредној је вези с личношћу оца). Илустративна је у овом погледу разлика у значењу која постоји између везе глагола *стидеши се* с генитивним обликом без предлога и оне у којој се уз исти глагол употребљава предлошка форма: *стиди се свога оца* = појава стида повезује се директно с оцем као, у неку руку, са својом материјалном садржином (у апстрактном смислу — однос приближавања акције *стидеши се* појму *оца*); *стиди се од свога оца* = отац се обележава као непосредан изазивач акције *стидеши се* (однос удаљавања, права аблативност).

Четири претходно набројана значењска типа које обележава генитив без предлога такође су изграђена на основној претстави о најнепосреднијој, најтешњој вези између двеју појава.

Сам однос посесије већ је довољно јасан у том правцу, а и оно што се подразумева под квалитативним значењем генитива такође (*човек седе браде* = човек који има седу браду). Парти- тивност обавезно претпоставља одређивање појма од кога је састављена дата количина (уп. у том правцу међусобни однос датих појмова у синтагми *парче хлеба*) односно одређивање појма који је својим неопходним присуством најнепосредније везан за реализацију дате акције (*јести хлеба, пићи воде* и сл.). И ту се ради, дакле, у принципу о истој непосредности везе између двеју појава.

Сва ова три значења подразумевају, уствари, обележавање оног односа који А. Белић идентификује термином „тицање“ одређујући у целини природу генитива.⁸

Као што сам показала у свом раду „Из проблематике падежних временских конструкција“ (Јужнословенски филолог XXI), временски генитив српскохрватског језика обавезно је везан за одредбу-актуализатора (*догодило се овог леша, прошлог пешка*, а не: *догодило се леша, пешка* и сл.). Ово обавезно присуство временског актуализатора уз падежни облик добија, сматрам, своје право објашњење тек кад се осветли специфични, у суштини

⁸ О одређивању природе овог падежа у оквирима општелингвистичких разматрања в. А. Белић, О језичкој природи и језичком развоју, Београд 1941/45, 250—259.

увек исти принцип по коме се генитивом одређује једно конкретно значење: време радње доводи се у непосредну везу с моментом говора, тј. са садашњошћу (исп.: *умро је оне субоше* = време његове смрти се идентификује директним одмеравањем према моменту говора; *умро је у субошу* = време се одређује по односу контакта радње са датом временском тачком: субота је време у које пада догађај његове смрти). И овај је семантички тип изграђен, дакле, као и остали, на основној претстави о најдиректнијој вези између двеју појава.

Сви закључци који извиру из целокупне ове анализе свODE се, уствари, на једну начелну констатацију: природа српско-хрватског генитива без предлога, оцењена по критерију „одмеравање удаљености према нечему“, подразумева одређивање искључиво таквих односа који значе првенствено најнепосреднију и најближу, односно тотално остварену везу између две појаве.

Принцип по коме се у оквиру генитива значења групишу, с једне стране уз падежне облике без предлога, а с друге уз предлошке конструкције, заснован је очигледно на тежњи да се однос најнепосредније, тоталне близине (однос тичања у најужем смислу) посебно издвоји. Карактеристична је у том правцу чињеница да чак и значење „бављења у сфери неког појма“, које претставља извесну посесију, али оказионалног, привременог типа (исп.: *Перо је у ње,⁹ новац је код њега у џеџу*), пошто не показује однос сталног, потпуног припадања, добија у нашем језику конструкцију с предлогом.

Критериј „одмеравање по удаљености“ има релевантни значај не само за структуру генитивних значења у целини већ и у детаљу: као што сам показала у своме раду „Узрочне конструкције с предлозима *због*, *од* и *из* у савременом књижевном језику“ (Наш језик V, св. 5—6) систем узрочних конструкција књижевног језика консолидује се у правцу разликовања директног (ближег) од посреднијег (даљег) узрока (са *од* — директан изазивач: *умро је од глади*; са *из* — посреднији, указивање на психолошку категорију-потстрекача вољног импулса: *рекао је из Пакосћи*; најдаљи, индиректан проузроковач са *због*: *погинуо је због ње*).

⁹ Конструкција са *у* у овом значењу није више, уствари, узелна форма нашег књижевног језика; потискује је конструкција са *код* (в. Б. Милетић, Употреба предлога у с генитивом, Наш језик I (1933) 112).

Узимајући у обзир све наше досадашње констатације у вези с одређивањем природе српскохрватског генитива, можемо изнети као крајњи закључак:

1) да сви значењски типови обухваћени генитивном формом, било у употреби без предлога или с предлогом, обједињује заједничка основна претстава¹⁰ о одмеравању једне појаве према другој по критерију удаљености;¹⁰

2) да је отсуство предлога уз генитив обавезни морфолошки знак за тоталну близину (= најдиректније тицање, припадање) двеју појава.

§ 6. Инструментал је падеж чија је семантичка структура, као што смо већ констатовали, такође изграђена на утврђивању неке конекције између датих појава. Њиме су обухваћене три посебне значењске категорије, морфолошки тачно разграничене:

1) инструментал без предлога = повезивање двеју појава по односу подређености једне према другој¹¹;

2) инструментал с предлогом *с* = повезивање двеју појава односом напоредности;

3) инструментал с предлозима: *над, под, пред, међу*¹² = повезивање двеју појава по положају у простору.

Основно значење међусобног повезивања двеју појава по некој одређеној функцији односно положају повезује, с једне стране, и то од најстаријих историских времена до данас, све ове три категорије у оквиру исте падежне форме, а с друге — јасно одређује тип предлошких конструкција које могу доћи у обзир. „Предлошки“ инструментал је, уствари, сиромашан у погледу значења која може обележити: или је у питању типична заједница (увек предлог *с*) или месни однос.

Месни однос је такође у овом случају врло јасно одређен: инструменталом се обележава познати објекат помоћу кога се

¹⁰ Овај се закључак слаже у принципу са одговарајућом Јакобсоновом констатацијом о природи генитива у руском језику: „Der präpositionale G unterscheidet sich nicht seinem Bedeutungswesen nach von dem übrigen Genitivgebrauch“ — R. Jakobson, Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre, Travaux du Cercle Linguistique de Prague-6, 260.

¹¹ В. о томе подробније у моме раду „Знаења српскохрватског инструмен- тала и њихов развој“, Пос. изд. САН књ. ССХХVII, Београд 1954, 160.

¹² Не помињем овде предлог *за* зато што је његова употреба у модерном језику сведена на мали број специјалних случајева — одређивање секвентивног значења уз глаголе кретања (*Шрчи за њим, али не и седи за њим*). Значење „место позади“ обележава данас *иза* + генитив.

оријентишемо у погледу места вршења радње (*лежи под креветом* — кревет није место остварења акције *лежаши* већ само познати објекат помоћу кога одређујемо положај радње *лежаши* у простору). Дефинишући природу наших месних падежа у своме раду „Једно поглавље из граматике нашег модерног језика — систем месних падежа“ (Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. II) ја сам инструментал, због таквог значења, називала оријентационом падежном категоријом.

Сличне оријентационе односе одређује и генитив (исп. повезивање генитива с предлозима *испод, изнад* и сл.). Међутим компарација месне употребе ових двеју падежних категорија у целини указује јасно на разлику у основним критеријима који условљавају изграђивање њихове семантичке структуре. Генитив је, као што смо утврдили, падеж одмеравања једне појаве према другој; инструментал је падеж удруживања једне појаве с другом. У крајњој линији — то су подједнако падежи колекције и отуда већ и теориски оправдана могућност да се њихова значењска поља у појединим случајевима поклопе.¹⁸ Међутим, семантички спектар генитива је несумњиво шири. Генитивом се, рецимо, одређује месни однос по критерију близине (предлози: *близу, поред, изван* и сл.) док је инструменталом могућно одредити искључиво оне просторне положаје који одговарају успостављању односа на поредности у функцији двеју појава, карактеристичног, као што је познато, за инструментал и ван месне употребе — *седи са њима* па према томе и: *седи међу њима* (напоредо и у средини), *седи пред њима* (напоредо, али по месту испред) итд.

И сами предлози који обележавају, уствари, исти просторни однос, а везују се — једни с инструменталом, други с генитивом, могу у појединим приликама лепо да илуструју разлику која постоји у основном принципу употребе ових падежних категорија. Ако напр. упоредимо конструкцију *између* + генитив са везом *међу* + инструментал по употреби у савременом књижевном језику, констатоваћемо да се прва ограничава само на

¹⁸ Карактеристична је у том смислу релација која постоји, рецимо, између квалитативног генитива и квалитативног инструментала (в. мој рад „Однос између квалитативног генитива и квалитативног инструментала“, Наш језик н. с. VII, 260—269), па чињеница да је значење узрока у току развоја српскохрватског језика са инструментала пребачено на генитив (в. „Значења српскохрватског инструментала и њихов развој“, стр. 68—100), значење агенса такође (*ibid.* 54—68) и, најзад, да се генитивом може обележити однос оруђа и друштва уз помоћ предлога као: *помоћу, путем, у друшву*.

оне случајеве где постоји претстава од одмеравању места према крајњим границама с обе стране, док је услов за употребу инструментала с предлогом искључиво идентификација места, без претставе о оваквом одмеравању (дакле: *седим између Олге и Марије* а не: *међу Олгом и Маријом*; и обратно: *Провео је годину дана међу Индијанцима*, а не: *између Индијанаца*).

„Предлошки“ инструментал се од свих „предлошких“ падежа најмање изменио током историског развоја српскохрватског језика. С изузетком ограничења у употреби конструкције са *за*, све остале предлошке везе као носиоци одговарајућих значењских типова, понесене још из прасловенског, одржале су до данас своје старо место у оквиру падежног система.

§ 7. За изграђивање семантичког спектра акузатива релевантан значај имају ова два момента међусобно уско повезана: претстава о динамичности, тј. о процесу остварења радње, и претстава о остварењу потпуног контакта између радње и датог објекта.

Акузатив без предлога обележава у првом реду сваку појаву непосредно и потпуно обухваћену радњом у објекатском смислу (*чита књигу*) а затим и количину нечега што се директно и потпуно обухвата радњом (*Појео је целу Шоршу, радио је годину дана*).¹⁴

Предлошким конструкцијама одређује се:

- 1) просторни или временски однос;
- 2) остварење неког физичког или психолошког контакта;
- 3) материјална садржина неке психолошке или психофизиолошке акције;
- 4) индиректно утврђивање мере, компарације.

Просторни односи обележени акузативном конструкцијом обавезно подразумевају акцију кретања којој се одређује:

- 1) место завршетка —
 - а) директно (предлози: *на, у, о*);
 - б) индиректно, оријентисањем према познатом објекту (предлози: *над, под, пред, међу*);¹⁵
- 2) место целог тока њене реализације (предлози: *низ, уз, кроз*).

¹⁴ Временски акузатив без предлога није више жива, продуктивна категорија у нашем књижевном језику — в. о томе у мом раду „Из проблематике падежних временских конструкција“ стр. 195 и 296.

¹⁵ Исп. употребу истих ових предлога у истом оријентационом значењу уз инструментал (§ 6). Пада у очи и паралелизам у развоју конструкције са *за* — *за* + акузатив у значењу „иза“, некад обично у језику (в. напр. код Даничића на стр. 417), данас се више не употребљава (упор. за инструментал — § 6).

Временске конструкције наслањају се директно на месне са одговарајућом транспозицијом у оквиру времена:

- 1) директна локализација времена — *на Пролеће, у јесен* и сл.;
- 2) индиректно одређивање времена оријентацијом према познатом временском отсеку — *Пред јесен* и сл.

Конструкције „физичког или психичког контакта с неком појавом“ подразумевају:

- 1) остваривање непосредног физичког додира (*ухватио је за руку*);
- 2) остваривање, кретањем по месту, контакта друштва, удруживања ради даље заједничке акције кретања (*дошао је по њу*);
- 3) остваривање контакта у процесу замене (*даши новац за хлеб*);
- 4) остваривање контакта с датим објектом у идеји, у намери која га обухвата као свој крајњи циљ при реализацији конкретне акције (*боримо се за слободу, чува свој новац за њу* и сл.).¹⁶

Акузативом „материјалне садржине“ указује се на оно што непосредно обухвата собом извесна психолошка односно психофизиолошка активност — *мисли на њу, пиша за њега* и сл.

Конструкције којима се врши „индиректно одмеравање“ подразумевају:

- 1) меру времена процесуално конципованог (тј. чији се ток има на уму) које се не обухвата непосредно моментом остварења дате акције — *доћи ћу за два дана, узела сам књигу на недељу дана* и сл.;
- 2) указивање на извесну појаву која индиректно, димензијама које сама обухвата, изазива претставу о одређеној количини, мери: *већа је за главу, јео је за шесторицу* и сл.

Као што показује ова анализа, акузативна категорија обухвата два основна семантичка нуклеуса: 1) значење процесуалног контакта; 2) значење мере. Они се јасно уочавају и у оквиру предлошких конструкција и у случајевима обележеним падежом без предлога. Свако најдиректније остваривање контакта акције с датим појмом (објекатска ситуација) и појам количине непосредно обухваћене акцијом обележава се самом падежном формом. Остали, индиректнији односи, везани су за предлошку конструкцију.

¹⁶ О семантичкој разлици између датива намене и овакве акузативне конструкције са за говорним посебно у свом раду „Датив у српскохрватском језику“ (у припреми за штампу).

Оба ова значењска нуклеуса повезана су заједничком фундаменталном претставом о контакту обухватања и његове динамичке реализације. Категорија мере, зато што је по природи адвербијалног карактера, осећа се као секундарна, периферна, лабавије везана за семантичку базу са које је поникла. Отуда, рецимо, и појава да конструкције типа: *већа за главу, јео је за шесторицу* и сл. не садрже и себи никакву основну претставу о „динамичком контакту“ да су, према томе, већ прави прилошки изрази, без директних релација са акузативном категоријом.¹⁷

За групу значења „објекатског“ типа, која је овде централна, претстава о динамичком контакту увек је релевантна, без обзира на конкретну значењску нијансу.

Посматрање „предлошког“ акузатива у еволутивној перспективи указује углавном на извесну редукуцију његових конкретних предлошких веза. Ова редукација се тиче првенствено категорије месног одређивања. Чињеница је, рецимо, да се *за+акузатив* уопште не јавља више у значењу „иза“, а да ни конструкција са *мимо* у значењу „поред“ није више узвелна у модерном књижевном језику.

Уопште, за развој српскохрватског „предлошког“ акузатива карактеристичан је покрет ка свођењу конкретних форми којим се одређује однос оријентационог типа искључиво на конструкције с оним предлозима који се у истом оријентационом значењу употребљавају и уз инструментал.¹⁸ Тиме је и формално засведочена непосредна семантичка корелација која постоји између месног акузатива и месног инструментала (још о томе в. § 12).

§ 8 Датив у предлошкој вези значи усмеравање. Овим термином хтела бих да обухватим и приближавање у простору (*иде ка нечему, према некоме*) и заузимање положаја у правцу некога односно нечега (*окренуо се према мени, сео насупрот мени, ближе теби* и сл.).

Усмеравање у негативном смислу, не на плану просторних већ апстрактнијих односа, такође се обележава конструкцијама

¹⁷ Ови су изрази, уствари, сасвим малобројни, као, уосталом, и све сличне језичке форме које се по своје значењу налазе на крајњој периферији семантичког спектра једне падежне категорије.

¹⁸ Можда није случајно што се у српскохрватском не јављају ни конструкције које би одговарале по значењу старим словенским формама оријентационог типа *чръкъ* и *подавъгъ* (*чръкъ* „*au delà de*“ ..., *подавъгъ* „*le long de*“ — A. Vaillant, *Manuel du vieux slave*, Paris 1948, 183.

с дативом (*говори насупрош истини, ради уинаш нама и сл.*). Међутим, ове конструкције координирају са дативима намене (*commodi—incommodi*) везаним уз прилошке изразе: *ради оцу по вољи — ради насупрош оцу, уинаш оцу и сл.*, тако да су мање типичне за предлошку категорију у целини.¹⁹

„Предлошки“ датив је сиромашна категорија, у поређењу са осталим падежним конструкцијама, по значењима која одређује. У вези с тим је и његова једноставна семантичка структура: са изузетком неколико поменутих „апстрактних“ предлога, који стоје у системи с прилошким изразима, остали предлози уз датив обележавају искључиво појам усмеравања, тј. правца.

Датив с предлозима у модерном књижевном језику обележава приближавање акције неком објекту обавезно искључујући претставу о остваривању контакта између њих (исп.: *идем ка Београду* — Београд је само крајња позната тачка преко које акција кретања не може прећи, али место завршетка радње остаје неодређено, оно не мора бити Београд, већ неко место испред њега).

У значењу датива без предлога, напротив, обавезно је присутна претстава о реализацији контакта између радње и датог објекта, било на основу момента праве намене, тј. давања, упућивања (*дајем му књигу, преше му и сл.*) било приступањем, приближавањем у физичком смислу (*долазим му у госте*).

Некада су семантички односи између падежне форме без предлога и оне с предлогом били сасвим друкчији. Већ сама анализа употребе предлога *k* у старијим развојним фазама српскохрватског језика показује да појава предлога уз датив првобитно није била обавезно условљена отсуством претставе о реализацији контакта.²⁰ Исто потврђује и некадашња веза предлога *по* с дативом, о којој речито говоре средњовековни језички споменици.²¹

¹⁹ Исп. у вези с тим констатацију А. Белића: „Једини је прави предлог с дативом *k* или *ка*“ — Историја српскохрватског језика књ. II св. I, 361.

²⁰ Конструкције типа: *доћи ка граду* о томе речито говоре — в. редице примере наведене у Рјечнику Југославенске академије з. в. к. И други словенски језици пружају сличне податке у овом смислу (в. напр. у радовима: Maria Brodowska, *Historyczne procesy przekształceń polskiego celownika w formę przyimkowe*, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, Tom I (1955) на стр. 34 et passim; А. Б. Правдин, *Дательный приглагольный в старославянском и древнерусском языках*, *Ученые записки Института славяноведения XIII* (Москва 1956) на стр. 16; F. Bartoš, *O českém dativě prostém i předložkovém*, Brno 1877, на стр. 21).

²¹ В. у моме раду „О предлогу *по* у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог XIX*, на стр. 174.

Уопште, анализа целокупне употребе српскохрватског датива с предлозима у ранијим епохама његовог развоја²³ показује да је првобитно релевантни значај имала претстава о пружању, протезању радње или по самом датом објекту (тип: *Плива по мору*) или у његовом правцу, овде са подједнаком могућношћу да се одреди или не одреди реализација контакта (семантички типови везани за конструкцију са *к*).

Измена у основном принципу употребе „предлошког“ датива ишла је несумњиво у правцу сужавања поља његове употребе и интензивнијег семантичког разграничења према падежној форми без предлога.

§ 9. Као што је познато, локатив је падеж обавезно морфолошки везан за предлог у свим словенским језицима, па према томе и у српскохрватском.²³ Није мали број значења која се у српскохрватском обележавају овим „предлошким“ падежом.

Локатив је пре свега падеж места. Предлози који конкретизују ово значење јесу: *на*, *у*, *о* и *по*.²⁴ Услов за употребу месног локатива је обавезна претстава о радњи која целим током свога остварења поклапа дати појам места (*лежи на кревету*, *Шрчи по башти* = акција *лежашти* односно *шрчашти* реализује се у целини и непосредно у границама означеног места; исп. насупрот томе значење акузативне конструкције у реченици: *леже на кревет*). Пошто се локативом обележава директно смештање радње у границама датог објекта (места) ја овај падеж називам л о к а т и в о м категоријом, разликујући га тиме и термином од његовог опозиционог корелата — оријентационог инструментала.

Локативом се може обележити и време — напр. *изгубио је мајку у најранијем детињству*. И овде је, као и код других падежа, пројигирана схема месних одређивања у оквиру временског значења.

Наше граматике помињу као посебне темпоралне конструкције локативне облике с предлозима *о* и *по*. Конструкција са *о*

²³ За овакву анализу користила сам у првом реду податке које пружа Рјечник Југославенске академије, а затим и свој материјал узет из старих повеља.

²⁴ О малобројним облицима локатива без предлога које затичемо на почетку историјског развоја словенских језика в. у раду: Jaroslav Bauer, *Bezpředložkový lokál ve staroslověnských evangeliích*, *Slavia XX I* (1950) 40–56.

²⁵ Као што сам показала у својем раду „Једно поглавље из граматике нашег модерног језика — систем месних падежа“ предлог *При* нема у модерном књижевном језику функцију обележавања места. *При* се употребљава ретко, углавном у устаљеним изразима с глаголом *бишти*: *није При новцу*, *При Памети*, *При свести* и сл.

је, међутим, све ређа, сведена на врло ограничену употребу — појављује се само у случају кад именица одређује неки празник (*о Новој години, о Духовима*, али не и: *о њеном венчању*) па и ту је потискује веза *на + л о к а т и в* (*на Нову годину, на Духове и сл.*). Што се тиче употребе предлога *по* у временском значењу „после“, она се већ осећа као сасвим архаична, задржана још у појединим, углавном књишким изразима (*по Поврашкy с лешовања, по Примитшкy Швога писма и сл.*).²⁵

Према томе, можемо слободно рећи да у модерном српскохрватском књижевном језику посебно временско одређивање са специфичном нијансом престаје бити својствено локативној конструкцији.

Испуштање значења „после“, које је изразито оријентационе природе, из оквира семантичке структуре локатива несумњиво је у вези с чињеницом да је овај падеж данас у месној употреби изразито локационог карактера.

Локативом се обележава и појам обухваћен до максималних граница вршењем неке {психолошке, односно психофизиолошке акције у својству њене материјалне садржине — *мисли о њој, разговарају о њему* и сл. До максималних граница овде значи: не само дати појам у целини бива обухваћен радњом него и све околности које су непосредно за њега везане. Поређење са значењем акузатива „материјалне садржине“ (§ 7) указује нам на семантичку нијансу: док се у „акузативној“ ситуацији радња усретређује непосредно на дати објекат, локатив долази да обележи шире захватање, тј. максимално, свега онога што је у некој вези са датим објектом — *мисли на њу* (она је непосредни предмет његовог размишљања); *мисли о њој* (= очекује се објашњење: шта мисли, тј. о каквим све њеним поступцима односно својствима).

Веза *по + л о к а т и в* одређује остваривање физичког контакта са површином некога објекта: *милује га по образу, ударио га по руци* и сл. Истичем да се и овде, и поред чињенице да се *по + л о к а т и в* употребљава и уз глаголе као *удариши, уочава основна разлика у употреби према акузативу. Локатив није никад „циљни“ падеж, тј. не истиче у први план место завршетка радње. Локатив се, напротив, јавља баш онда кад треба означити да*

²⁵ В. „О предлогу *по* у српскохрватском језику“ на стр. 193.

радња у целом току своје реализације одржава контакт са датим објектом. Стога ће се локатив јавити овде уз свршени глагол искључиво онда када је уз глагол обележен и објекат који је њоме непосредно обухваћен тако да се већ извршена радња над објектом, дакле опет радња у целини реализована, смешта у одређене просторне оквири: *удариио га књигом по руци*, али не и *удариио је књигом по столу* већ о *столу*. Конструкција са учесталим глаголом — *ударати књигом по столу* — већ је могућа из тих разлога што се, указивањем на различите тачке у оквиру датог места (стола) које су обухваћене радњом, добија утисак о континуираности контакта целог тока радње са датим објектом (местом) радње узетим у целини.

Значење посредништва обележава се такође конструкцијом са *по* - *јавио је по њему*, *послао је по њој* и сл.²⁶

Иста конструкција служи и за обележавање значења „критерија“ („на основу чега“: *ради по заповести*, *свира по жељи* и сл.).

Сва се значења локатива могу свести на два основна типа: један коме је претстава о обухватању релевантни семантички моменат, и други, више прилошког карактера, којим је обележено оно што даје основа за реализацију радње, на чему је она фундирана.

Очигледно је да се оба типа могу у крајњој линији и теоретски свести на претставу о смештању радње на неку основицу, о њеном фундирању. Међутим, конкретна анализа им несумњиво одређује положај посебне категорије у оквиру исте падежне форме.

Чињеница да су у старијим развојним фазама српскохрватског биле у живој употреби конструкције са *при* у значењу „поред“, „уз“ и са *по* у значењу „после“²⁷ (о тој употреби говоре нам, уосталом, и поједини дијалекти који су је до данас сачували) показује да је првобитна семантичка основица локатива била знатно ширира у поређењу са оним што смо констатовали о природи овог падежа у модерном српскохрватском књижевном језику.

²⁶ Овом се конструкцијом обележавају оне именице које означавају појам *б и њ а в*. о томе: „О предлогу *по* у српскохрватском језику“ на стр. 185.

²⁷ Српскохрватски није очувао употребу предлога *по* с локативом у секвензивном значењу, за коју знају остали словенски језици — в. „О предлогу *по* у српскохрватском језику“, стр. 195.

Она није у сваком случају искључивала претставу о смештању радње изван датог објекта, али уз његове спољашње границе.

Развојни пут српскохрватског локатива, праћен на одређеном језичком материјалу, показује, дакле, несумњиво сужавање поља употребе овог падежа, тј. завршен процес покрета ка интензивнијем консолидовању, сужавању специфичне семантичке основице на којој се изграђују конкретни значењски типови.

§ 10. Извршена анализа допушта нам да одговоримо позитивно на питање о томе постоји ли једна основна семантичка структура која обједињује све предлошке конструкције са одређеном падежном формом у јединствену граматичку категорију.

Позитиван одговор добија и питање о постојању непосредне корелације у основној семантичкој структури између значењских типова обележених падежним обликом без предлога и оних који су везани за исти падеж али када је овај праћен предлогом као обавезним морфолошким знаком.

Могућно је одредити и услове који, у датом синхроничном пресеку, одређују поље употребе „предлошких“ падежа. У модерном српскохрватском књижевном језику релевантни значај имају:

1) за генитив — критериј одмеравања по удаљености, у конкретном и апстрактном смислу;

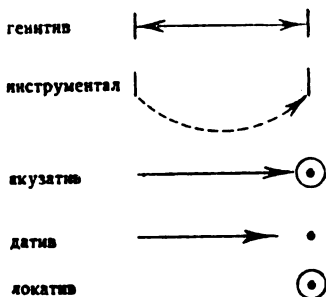
2) за инструментал — моменат повезивања једне појаве с другом;

3) за акузатив — претстава о динамичности и обухватању;

4) за датив — претстава о усмеравању;

5) за локатив — значење смештања једне појаве у границама нечега.²⁸

У схеми:²⁹

§ 11. Утврђивањем основних семантичких схема које су карактеристичне за „предлошке“ падеже долази се до закључка да се морфолошки падежни облици везују или не с предлозима

²⁸ Исп. однос ових критерија према онима које примењује Хјелмслев у својој познатој студији „La catégorie des cas“ (Copenhagen 1936).

²⁹ Исп. разлику према схеми коју даје Јакобсон одређујући природу падежа у руском језику — о. с. 283.

по следећем принципу: значења под којима се подразумевају, према специфичним критеријима утврђеним за сваки падеж, најнепосреднији контакт односно најнепосреднија конекција обележавају се самом падежном формом; остала — помоћу предлога.

У вези с тим је, конкретно, појава да они падежи који обележавају појам непосредно ангажован у остварењу радње — поред субјекта још и: објекат акузативног типа, објекат дативног типа и оруђе — не добијају уз себе предлог. У овој перспективи је савршено јасно зашто номинатив може да буде увек и само обележен падежним обликом без предлога.

§ 12. Да би се објаснило због чега се у датом језику извештај специфичан значењски појам везује баш за једну одређену падежну конструкцију с предлогом треба пре свега тражити корелацију између основне семантичке структуре саме падежне категорије и значењског појма о коме је реч. У светлости ове корелације је, рецимо, сасвим јасно због чега се у српскохрватском значење друштва везало за предлошку конструкцију с инструменталом, а значење узрока за конструкцију с генитивом.

Треба истаћи да се обележавање места и времена не врши у српскохрватском једним за то само одређеним падежом, већ се у принципу свим зависним падежима може одредити место односно време. Уствари, одређивање основног појма места и времена није овде уопште релевантно, пошто се, у апстракцији посматрано, претстава о конекцији и контакту укршта са претставом о просторним релацијама (које се, као што је познато, пројцирају и на временском плану). Релевантна је само конкретизација, специфицирање месног (временског) односа које се врши у складу са основном семантичком структуром конкретне падежне форме. Отуда појава да се у оквиру падежног ситема у целини издвајају посебни системи за специфицирање места односно времена.

За српскохрватске „предлошке“ падеже којима се одређује место карактеристичан је систем опозиција између акузатива, локатива и инструментала. Акузатив се, у конструкцији с таквим предлозима који се такође повезују с локативом односно инструменталом, супротставља овим падежима као граматичка категорија којом се обележава место завршетка радње; одговарајуће конструкције с локативом и инструменталом обележавају место тока радње у целини (*лежем на клуџу, лежем пред клуџу* према *лежим на клуџи* односно *лежим пред клуџом*). Инструментал, као оријентациона категорија, одређује место посредно, оријентисањем

тежња ка интензифицирању основног значења и самим тим ка сужавању семантичког поља конкретне падежне форме.³⁰ Док падежи без предлога, реализујући ову своју тежњу, пребацују временом извесна своја значења на предлошку конструкцију, дотле се иста појава код „предлошке“ категорије манифестује углавном повећањем броја конкретних предлошких веза, што има за циљ исто семантичко растерећење односно интензифицирање у поменутом смислу.

Концентрисање нових предлога, углавном именичког порекла, врши се око генитива. „Предлошки“ генитив је једини падеж српскохрватског језика који је временом проширио своје поље употребе. Остали су падежи захваћени поменутиим процесом интензифицирања, додуше у неједнакој мери. Најмање је измењен у том смислу инструментал, највише датив.

Посматрајући развој српскохрватског система предлошких конструкција у светлости компарације са осталим словенским језицима, можемо закључити да се баш у броју и типу предлога окупљених с једне стране око генитива, а с друге око датива, може најјасније уочити правац и захват иновационог процеса и значај који имају данас за систем у целини непосредни резултати његове манифестације.

Милка Ивић

Das System der präpositionalen Konstruktionen in der serbokroatischen Sprache

Der Verf. betrachtet die serbokroatischen Fälle mit Präpositionen als ein einheitliches System. Wenn er an die Erforschung ihrer Eigenheit herangeht, stellt er sich unter anderem auch die Aufgabe zu zeigen, welche Antwort man, im Lichte der für die skr. Sprache festgestellten Verhältnisse, auf die drei grundsätzlichen Fragen von weiterem, allgemeinlinguistischem Interesse geben kann: 1) haben die Fälle mit Präpositionen ihre „Grundbedeutungen“ und in welcher Beziehung stehen sie zu der Grundbedeutung der gleichen Kasus-Kategorie ohne Präposition; 2) gibt es ein klares Prinzip, nach dem im Rahmen der betreffenden Sprache ein bestimmter Präpositionstyp

³⁰ В. мој закључак у вези с питањем основне карактеристике развоја српскохрватског инструментала — „Значења српскохрватског инструментала и њихов развој“ стр. 263. Напомињем да сам испитујући природу словенског датива дошла до сличних констатација које се тичу развоја овог падежа.

mit einem bestimmten Fall obligatorisch auftritt oder nicht auftritt, und wodurch ist das bedingt; 3) kann man eine durchgehende Entwicklungstendenz entdecken, die für das Präpositionssystem einer konkreten slavischen Sprache charakteristisch ist, wenn man den heutigen Stand mit dem ehemaligen, ältesten vergleicht.

Alle skr. casus obliqui, so meint der Verf., könnte man nach der Grundkonzeption der Verhältnisse, die sich in ihnen manifestieren, in zwei Gruppen teilen.

Verhältnisse, die erst in Anhängigkeit von der Realisation der Aktion entstehen, indem sie unmittelbar in den Lauf ihrer Realisation eingehen als direkt durch sie bedingt, werden durch Akkusativ, Dativ und Lokativ bezeichnet. Mit diesen Fällen konkretisiert sich im wesentlichen die Natur des Kontaktes, der die Handlung, im Augenblick ihrer Realisation, mit dem durch die Kasusform bezeichneten Begriff herstellt. Deshalb nennt der Verf. Akkusativ, Dativ und Lokativ Kontakt-Fälle.

Genitiv und Instrumental sind ihrer Natur nach Konnex-Fälle. Ihr Gebrauch ist bedingt durch die Grundvorstellung von der Verbindung zweier sonst gesonderter Erscheinungen durch ein spezifisches Verhältnis (§ 4).

Der Verf. nutzt das Material der modernen skr. Schriftsprache aus und zeigt, dass alle semantischen Typen, die an eine präpositionelle Kasuskonstruktion gebunden sind, eigentlich in der verschiedenen Spezifizierung der Grundvorstellung von „Kontakt“ bzw. „Konnex“ begründet sind.

Der Genitiv (§ 5) ist der Fall, um den sich im Serbokroatischen die grösste Zahl der verschiedensten Präpositionen sammelt. Der Verf. beschreibt die Grundtypen dieser Konstruktionen und definiert ihre Bedeutung und ihr gegenseitiges Verhältnis. Die durchgeführte Analyse zeitigt zwei grundsätzliche Folgerungen: 1) dass allen Bedeutungstypen, die von der Genitivform umfasst werden, sei es im Gebrauch ohne Präposition oder mit Präposition, die Grundvorstellung gemeinsam ist von dem Abmessen einer Erscheinung gegenüber einer anderen nach dem Kriterium der Entfernung; 2) dass das Fehlen der Präposition beim Genitiv ein obligatorisches morphologisches Zeichen für die totale Nähe (= direkteste Berührung, Zugehörigkeit) zweier Erscheinungen ist.

Beim Instrumental (§ 6) muss man drei besondere Kategorien unterscheiden: 1) Instrumental ohne Präposition — es wird die Verbindung zweier Erscheinungen durch das Verhältnis der Subordination der einen Erscheinung unter die andere bestimmt; 2) Instrumental

mit der Präposition *s* 'mit' — es wird die Verbindung zweier Erscheinungen durch das Verhältnis der Nebeneinanderordnung bestimmt; 3) Instrumental mit den Präpositionen: *над* 'über', *под* 'unter', *пред* 'vor', *међу* 'zwischen' — es wird die Verbindung zweier Erscheinungen nach ihrer Lage im Raum bestimmt. Die Grundbedeutung der wechselseitigen Verbindung zweier Erscheinungen nach einer bestimmten Funktion bezw. Stellung verbindet einerseits, und zwar von den ältesten historischen Zeiten bis heute, alle diese drei Kategorien im Rahmen der gleichen Kasusform, und andererseits bestimmt sie klar den Typ der präpositionalen Konstruktionen, die in Betracht kommen können. Der präpositionale Instrumental ist eigentlich arm hinsichtlich der Bedeutungen, die er bezeichnen kann: entweder handelt es sich um eine typische Gemeinsamkeit oder um ein Ortsverhältnis.

Der Verf. analysiert die Natur des präpositionalen Instrumentals für Ortsbestimmung und stellt fest, dass es sich um eine Kasus-kategorie des Orientierungstyps (nach einem Terminus, den der Verf. einführt) handelt: durch ihn wird nicht der direkte Ort der Handlung bezeichnet, sondern ein bekanntes Objekt, mit dessen Hilfe wir uns über den gesuchten Ort im Raum orientieren (Typ: *стоји пред кућом* 'steht vor dem Haus'). Da der Instrumental auch, ebenso wie der Genitiv, ein Konnex-Kasus ist, weist der Verf. besonders auf dieses Moment hin und spricht über die Verwandtschaft dieser Fälle und über die Unterschiede in ihrer Natur.

Für den Aufbau des semantischen Spektrums des Akkusativs sind zwei miteinander eng verbundene Momente von erheblicher Bedeutung: die Vorstellung von der Dynamik, d. h. vom Prozess der Verwirklichung einer Handlung, und die Vorstellung von der Verwirklichung eines vollkommenen Kontaktes zwischen der Handlung und dem gegebenen Objekt (§ 7). Es folgt eine Beschreibung der präpositionalen Konstruktionen mit dem Akkusativ und die Definierung ihrer Bedeutung. Aus der durchgeführten Analyse geht hervor, dass die Akkusativ-Kategorie in ihrer Gesamtheit zwei grundlegende semantische Kerne umfasst: 1) die Bedeutung des fortschreitenden Kontaktes; 2) die Bedeutung des Masses. Sie bemerkt man deutlich sowohl bei den präpositionalen Konstruktionen wie auch in Fällen, die mit Kasus ohne Präposition bezeichnet sind. Jede direkte Verwirklichung eines Kontaktes der Aktion mit dem gegebenen Begriff (Objekt-Situation) und dem Begriff der Quantität, die unmittelbar von der Aktion erfasst wird, bezeichnet man durch die bloße Kasusform. Die übrigen, indirekteren, Verhältnisse sind an die präpositionale Konstruktion gebunden.

Zur Entwicklung des präpositionalen Akkusativ in der skr. Sprache konstatiert der Verf. die charakteristische Tendenz zur Reduzierung der konkreten Formen, mit denen man das Ortsverhältnis des Orientierungstyps bestimmt, ausschliesslich auf Konstruktionen mit jenen Präpositionen, die in der gleichen Orientierungsbedeutung auch beim Instrumental auftreten. Damit ist auch formal die unmittelbare semantische Korrelation bezeugt, die zwischen dem Orts-Instrumental und dem Orts-Akkusativ besteht.

Der skr. präpositionale Dativ ist eine arme Kategorie im Vergleich mit den übrigen Kasuskonstruktionen, nach den Bedeutungen, die sie bestimmt: sie läuft ganz hinaus auf den Begriff des *Richtungens* (§ 8).

In der modernen Schriftsprache bezeichnet der Dativ mit Präpositionen die Annäherung einer Aktion einem Objekt und schliesst obligatorisch die Vorstellung von der Verwirklichung eines Kontaktes zwischen ihnen aus. Bei der Bedeutung des Dativs ohne Präposition ist dagegen obligatorisch die Vorstellung vorhanden von einer Realisation eines Kontaktes zwischen der Handlung und dem gegebenen Objekt.

Der Autor weist auf das ehemalige, andere Prinzip beim Gebrauch dieses Falles in der skr. Sprache hin und stellt fest, dass sich die Entwicklung des Dativs in der Richtung einer Einengung seines semantisch-funktionalen Bereichs und einer intensiveren semantischen Abgrenzung gegen die Kasusform ohne Präposition bewegte.

Der Lokativ, der einzige Kasus, der in der skr. Sprache obligatorisch mit der Präposition morphologisch verbunden ist, hat neben sich verschiedene Präpositionen, die alle auf der gleichen semantischen Basis gebildet sind: auf der Vorstellung von der Unterbringung einer Handlung auf einer Grundlage, im konkreten und im abstrakten Sinne (§ 9). Die grundlegenden semantischen Typen sind aufgezählt und ihre Eigenschaften definiert. Besonders ist für den Orts-Lokativ hervorgehoben, dass er eine *Lokations*-Kategorie ist (nach einem Terminus des Verf. zum Unterschied zu den Orientierungsfällen), d. h. ein Kasus, mit dem man den Ort der Handlung unmittelbar bestimmt (Typ: *седи у баши* 'sitzt im Garten'). Der Begriff der „Ruhe“ ist in diesem Fall nicht relevant; wesentlich ist, dass sich an dem Ort, der durch den Lokativ bezeichnet ist, die Handlung in ihrem ganzen Verlauf realisiert, und nicht nur in ihrer Endphase (wo, nach den Gesetzen der skr. Schriftsprache, eine Akkusativ-Konstruktion auftreten müsste).

Der Verf. konstatiert, dass der Lokativ im Serbokroatischen aufhört, eine spezifische Kategorie für die Zeitbestimmung zu sein. Er erklärt besonders auch den Gebrauch des Lokativs bei einzelnen perfektiven Verben zur Bezeichnung des Ortes eines physischen Berührung (Typ: *ударио га по руци* 'er schlug ihn an der Hand') und weist auch hier, wie auch anderwärts, wo es nötig ist, auf den Unterschied hin gegenüber dem Gebrauch des Akkusativ-Konstruktion in einer ähnlichen Situation.

Aus den dargestellten Tatsachen folgt der Schluss, dass der skr. Lokativ im Laufe seiner Entwicklung seine spezifische semantische Basis, auf der sich die konkreten Bedeutungstypen ausbilden, verengte, d. h. intensiver konsolidierte.

Der Verf. summiert alle Resultate, zu denen er gelangte, indem er die Natur eines jeden Kasus einzeln untersuchte, und konstatiert vor allem, dass man positiv antworten kann auf die Frage, ob eine grundlegende sätzliche semantische Struktur besteht, die alle präpositionalen Konstruktionen mit einer bestimmten Kasusform zu einer einheitlichen grammatischen Kategorie vereinigt.

Eine positive Antwort erhält auch die Frage nach dem Bestehen einer unmittelbaren Korrelation in der semantischen Struktur zwischen den Bedeutungstypen, die durch eine Kasusform ohne Präposition bezeichnet sind, und jenen, die an einen Kasus gebunden sind, wenn dieser aber von einer Präposition als einem obligatorischen morphologischen Zeichen begleitet ist.

Es ist möglich, auch die Bedingungen zu bestimmen, die, im gegebenen synchronischen Durchschnitt, auch den Bereich bestimmen, in dem man präpositionale Fälle gebraucht. In der modernen skr. Schriftsprache sind von relevanter Bedeutung:

- 1) für den Genitiv — das Kriterium des Abmessens nach der Entfernung;
- 2) für den Instrumental — das Moment der Verbindung einer Erscheinung mit einer andern;
- 3) für den Akkusativ — die Vorstellung von der Dynamik und der Umfassung;
- 4) für den Dativ — die Vorstellung Richtunggebens;
- 5) für den Lokativ — die Bedeutung der Unterbringung einer Erscheinung in den Grenzen von etwas.

Die Fälle werden im Serbokroatischen morphologisch mit den Präpositionen verbunden nach dem Prinzip: die Bedeutungen, die man unter ihnen versteht, in Übereinstimmung mit den für jeden Kasus

spezifischen Kriterien, der unmittelbarste Kontakt bzw. der unmittelbarste Konnex werden nur durch die Kasusform bezeichnet; die übrigen Bedeutungen mit Hilfe der Präpositionen. Damit verbunden ist die Erscheinung, dass jene Fälle, die einen unmittelbar an der Verwirklichung der Handlung beteiligten Begriff bezeichnen — neben dem Subjekt auch das Objekt des Akkusativ-Typs, das Objekt des Dativ-Typs und das Werkzeug —, neben sich keine Präposition erhalten (§ 11).

Es wird das Verhältnis konstatiert zwischen der grundsätzlichen semantischen Struktur einer Kasusform und dem konkreten Bedeutungstyp, der durch sie bezeichnet wird. Besonders weist der Verf. auf die Tatsache hin, dass für das Kasussystem die Bezeichnung des Begriffes von Ort und Zeit in abstracto nicht relevant ist — es gibt keinen besonderen Kasus, mit dem man den allgemeinen Begriff des Ortes (bzw. der Zeit) speziell bestimmen könnte. Wesentlich ist die konkrete Spezifizierung der räumlichen (zeitlichen) Verhältnisse, die im Prinzip mit Hilfe aller abhängigen Fälle vollzogen wird. Für die skr. Schriftsprache ist hier ein spezifisches Dreieckssystem der Oppositionen — Akkusativ: Lokativ: Instrumental — charakteristisch, das der Verf. feststellt und definiert (§ 12). Es folgt auch eine Bestimmung der Rolle der übrigen präpositionalen Fälle bei der Bezeichnung des Ortes und der Zeit.

Der Verf. konstatiert (§ 13), dass für die Entwicklung der präpositionalen Kasuskonstruktionen in der skr. Sprache im wesentlichen jene gleiche Tendenz zur Intensivierung der Grundbedeutung und damit zur Verengung des semantischen Bereichs charakteristisch ist, die man auch in der Entwicklung der Fälle ohne Präposition beobachtet. Während die Fälle ohne Präpositionen in Realisierung dieser Tendenz mit der Zeit gewisse Bedeutungen auf die präpositionale Konstruktion abwälzen, manifestiert sich die gleiche Erscheinung bei der präpositionalen Kasus-Kategorie meist durch Vergrößerung der Zahl konkreter präpositionaler Verbindungen, was die gleiche semantische Entlastung bzw. Intensivierung im erwähnten Sinne zum Ziel hat.

Die Konzentrierung neuer Präpositionen vollzieht sich um den Genitiv. Der präpositionale Genitiv ist der einzige Fall der skr. Sprache, der mit der Zeit den Bereich seines Gebrauchs erweiterte. Die übrigen Fälle sind von dem erwähnten Prozess der Intensivierung erfasst, allerdings nicht in gleichem Masse. Am wenigsten verändert ist der Instrumental, am meisten der Dativ. Der vollzogene Entwicklungsprozess manifestiert sich also am offensichtlichsten heute in den Neuerungen, die einerseits den Genitiv, andererseits den Dativ betreffen.

ДРУГО „ПОСЛАНИЈЕ“ СВЕТОГОРСКОГ ПРОТЕ ГАВРИЛА УГАРСКОМ КРАЉУ ЈОВАНУ ЗАПОЉИ (ИЗ 1534 ГОД.)

Рукопис Народне библиотеке у Београду бр. 404 из XVII века (изгорео 1941 год.) садржавао је преписку на српскословенском језику између угарског краља Јована Запоље и светогорског проте Гаврила. Њу је изазвала појава Лутера („Луфтора“), „пророка“ и „философа“ који је „победио немачку земљу“ и коме у угарској земљи „многи приступише и његово учење примише“. У рукопису је било краљево „посланије второје“, које је, по краљевом налогу, писао и потписао логотет Лацко „от Мацешти“ у Будиму 1533/34 год. Од Гавриловог „одговора“, [од његовог „посланија другог“, није било свршетка. Прво краљево писмо и „првоје слово писанија“ Гавриловог само се помињу. За ту ранију Гаврилову „епистолију“ каже се да је стављена у краљеву ризницу.

Преписку је забележио Љуб. Стојановић у своме штампаном *Кашалогу Народне библиотеке у Београду* IV, 1903, 341, а објавио је С. Матић у *Богословљу* IX, 1934, 6—17. Упоредо са оригиналним текстом Матић је дао свој превод на данашњи наш књижевни језик.

Запоља је био нашега порекла. Њему се, како казује његов секретар Ђорђе Сремац из Сремске Каменице (писао око 1545 год.), наши људи обраћали на српском — „*verba Traciana dicebant*“ (Ј. Ђорђевић, *Ђурђа Сремца књига о пројасли краљевства мађарског*, *Летопис* МС 98, 1858, 30, 37, 42, 43). Сачувана је његова преписка на српскословенском из 1537 год. са смедеревским санџак-бегом Мехмедом Јахијапашићем и са његовим хеџајом Ферхатом (три писма — код Ф. Миклошича, *Monumenta serbica*, 1858, 553—556 и Љуб. Стојановића, *Старе српске повеље и писма* I, 2, 1934, 484—486).

Гаврило је био Рус по пореклу. Презивао се Мстиславич (Славјанский сборник, 1947, 193). Још као светогорски јеромонах

и нотарије саборне цркве Протата у Кареји превео је *Вспоминалије Св. Горе Аџонскије глагољемо ошчшво* (Споменик 56, 1922, 32). То је историја постанка Св. Горе — *Τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους* (изд. грчког оригинала *Νέος ἑλληνομνήμων* IX, 1912, 116—161, 209—244). Био је светогорски прота у три маха: од 1515 или 1516 до најдаље 1520, од краја 1525 до најдаље 1528, 1533/34 и нешто раније (*Споменица Ил. Руварцу*, 1955, 125—126). Написао је као прота, између 1517 и 1519 год., *Живош Нифонов*, који постоји у словенским, грчким и румунским рукописима (N. Popescu, *Nifon* II, 1914, 22—23). П. А. Сырку је мислио да је оригинални текст на словенском (*Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV—XVII вѣкахъ*, 1901, ССLII), а К. Јиречек је налазио да је био на грчком (*Историја Срба* II, 1952, 374). Нифон је био син Манојла, тобоже албанског племића и дворанина деспота Ђурђа. Рођен је на Пелопонезу између 1435 и 1440 год. Пре монашења се звао Никола (*ibid.*). Бавио се преписивањем књига (*Аџонскій паџерикъ* II, 1897, 127, 130). Био је митрополит солунски (1484—1486) и у два маха патријарх цариградски (1486—1488, 1496—1498). Ишао је у Влашку на позив војводе Радула IV да уреди Влашку цркву (1504). Повукао се на Св. Гору (К. Јиречек, *op. cit.* 374). Тамо је био с њим наш поп Пеја, писац житија и службе Ђорђа Кратовца. „Аз самовидц бих Нифона патријарха — каже поп Пеја — и с њим јадох и пих на трапезе јего и беседовах“ (*Гласник СУД* 40, 1874, 125). Умро је 1508 год. (К. Јиречек, *op. cit.* 374). Гавило је и преводио с грчког. Од њега имамо састав *О служби над умрлим у велику недељу*, који он „преписа от греческаго на словенски језик“ изгледа још као прота (Т. Бурковић, *Хиландар у доба Немањића*, 1925, 76), Други један литургичан спис, *Устав за свешћенике при спремању за службу*, превео је „от грчкије књиги в србскују“ 1534/35 год. (П. А. Сырку, *op. cit.* ССL—LII; М. Филиповић, *Манасџир Возућа*, 1940, 30). Тада је био „прои (бивши) прота“. Имамо два његова грчка натписа. Један се односи на живописање капеле Претечине у саборној цркви Протату (из 1525/26), а други је на икони св. Димитрија, Ђорђа и Теодора у самој тој цркви (G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes du Mont Athos* I, 1904, 3, 11).

Свршетак Гавриловог другог „посланија“ нашао сам у Синтагми Матије Властара, која је писана 1558 год. у Кареји, у Пиргу Св. Саве, а за тадашњег хиландарског игумана Силивестра, доцнијег (већ 1559/60 год.) митрополита рашког. Тај је рукопис

у збирци Цетињског манастира (бр. 56). Описао га Д. Вуксан, Зборник за историју Јужне Србије и суседних области I, 1936, 211—212. Упор. моје напомене у Историском часопису II, 1951, 334—335.

И рукопис Народне библиотеке био је из Хиландара. Тамо је био још 1719 год., јер те године, 21 новембра, на њему пише запис јеромонах Арсеније из манастира Гргетега у Фрушкој Гори (С. Матић, *Опис рукописа Народне библиотеке*, 1952, 263).

Два некадашња хиландарска рукописа не само да се допуњују, већ једним делом и поклапају. Тако се донекле може да врши упоређивање текстова. Сем ситних, већином правописних разлика, из цетињског рукописа је изостала једна реченица: „И паки, што рече апостолом својим о обетованији светаго духа: седете в граде јерусалимске дондеже облечете се силоју с више“. У београдском је писало „Калур“ (на два места), док је у цетињском правилно „Карул“.

Баш тај досад непознати свршетак Гавриловог другог „посланија“ претставља најзанимљивији део преписке. Гаврило је изгрдио Лутера како је најбоље знао и умео, али он, у својој конфесијоналној пристрасности, није хтео да остави на миру ни католичку цркву. Изнео је све што је најружније чуо о њој. Испала је читава прича о папама Петру Гугњивом (Муцавом), блуднику и препредењаку, и Стефану, жени која је постала папом и породила се за време богојављенске процесије. Крајње подругљиво, али веома живо и на начин који ствара трајни утисак, објашњено је зашто католички свештеници не носе бркове и браду и како је папа стекао и световну власт. То, наравно, није историја, већ црквено-политички памфлет. Мало је чудно што потиче од црквеног достојанственика и што је упућен једном краљу, који је желео „некоја ученија от светих писанија“. Али преко тога ми врло родо прелазимо, задовољни што имамо из XVI века један текст који је борбен и саблажњиво слободан. Не може бити никакве сумње да опис испитивања папине мушкости јако одуцара од осталог садржаја старих наших рукописа. Само не треба заборавити да у њима сличних ствари ипак има, иако се на њих често не наилази (нпр. у преводу Зонарине хронике — *Starine JA XIV, 1882, 132—133*).

Овде објављујем све што од Гавриловог писма садржи цетињски рукопис. Доносим и онај део који се налази и у београдском рукопису. У прилогу су фотографски снимци. Издање текста одговара ред по ред тексту на снимцима. Са стране су

обележени листови и стране рукописа. Скраћенице су разрешене, тако да је у заградима онај део речи који је био изостављен приликом скраћивања. Исправио сам очигледну писарску погрешку: *моимодеш* место *мимоцдеш* (л. 11а ред 8 одозго). Интерпункција је онаква каква је у рукопису. Знаке изнад слова сам изоставио. Код личних имена и географских назива стављао сам велика слова.

Од оног места на коме се прекида текст у београдском рукопису (и, наравно, у Матићевом издању), од л. 11б реда 10 одоздо цетињског рукописа, одговор проте Гаврила гласи у преводу:

„(И ово разумевши остали патријарски, велим Константина града и александриски) и антиохиски, [и] јерусалимски, исписаше их из поменика својега, и од седмих сабора васељенских клетву на њих положише, и одлучише их од саборне цркве православне. А потом беше папа у Риму Петар Муцави, који је блудник. Њега рига [‘рѣѣ] римски видећ својим очима. И уреза њему пола брка и пола браде и изагна [га] с престола. А он поставши смеран моли ригу да га остави до 40 дана да се покаје топло и тако преда престо. Што и би. И тако у затвору куле, хранивши голуба, научи га из уста пити воду и у ушима зобати пшеницу. А по 40 дана моли ригу да нареди да се затруби, да се сабере сав град и да слуша речи папине. А папа се с окна куле свима јави и голуба испустив да виде сви. Голуб научен пође у ухо његово зобати пшеницу и у уста пити воду. А тај са куле сиђе и свему народу рече: Да ли нешто на кули видесте? И сви рекоше: Видесмо пресветог духа као голуба који говори теби у ухо и у уста. И молимо те кажи нам то што ти је говорио. И рече им: Узмите сви по камен у руке. И узеше. И рече им: Тако говори дух свети да убијете ригу. И убише га. И рече: Тако је угодно богу да буде папа и рига један. Што и би. И отад престаше цареви у Риму. И да немају папини свештеници бркове и браду, као и он. А после овога имаше девицу на име архијакона Стефана. У мушким [хаљинама] одевену. И с њом је блуднично. А по смрти његовој би наследник његов Стефан папа. Догоди се на Богојављење, оде на Тивер реку да освети воду по црквеним прописима. И тамо Стефан папа роди дете. И би свима јавна поруга. А отад у Риму не свете воду на Богојављење. И онога кога хоће да поставе за папу проматрају да ли је мушкарац, и обилазећи око њега говоре народу: машкула, машкула. И тако постављају папу. И због пастира римске цркве који тако раде;

као и [због оног што] садашњи ваш учитељ Лутер учи, што и сами сведочите пишући нам о његовим безбожним учењима; и због таквих пређашњих и садашњих учитеља и пастира, њихову [цркву] за коју кажете да је некад била мати црквама, кћери њене, православне цркве, видевши ову прокажену, одбегнуше од ње и одгурнуше као гњоо уд, као ону која не чува предање закона светих апостола и богоносних отаца седам сабора васељенских, који предаше с римским папама православним, васељенским црквама, једино да држе исповедање православне вере, које је: Верујем у једнога Бога. Као што ми и сада држимо и остала предања светих апостола и богоносних отаца са седам васељенских сабора. И стојимо на здању које је на основу пророка и апостола и светих отаца, држећи њихово предање свом душом крепко и непоколебано право мудрујући и право верујући. И тако ми православни држимо, као што и казасмо од многих мало сабравши. Јер ако бисмо хтели подробно све писати вам, многи предели римски не би могли сместити написане књиге. Но предадосмо крај писму. У славу оца који је без почетка и сину који је савечан и светоме духу који од оца исходи, јединосушну тројицу којој се треба клањати и коју треба славити у бесконачне векове вековима. Амин. Амин. Амин“.

Гаврилово друго „посланије“ није датирано. Оно је одговор на крајево писмо из 1533/34 год. Како га Гавило пише као прота, а већ 1534/35 год. био је „прои (бивши) прота“, значи да је писано или крајем прве или почетком друге године. Те две године су уствари по византиској ери: 7042 и 7043. Овде су претворене у године по нашој ери. Почињале су, према томе, 1 септембра, а завршавале се 31 августа. Крај прве године пада у пролеће и лето 1534, а почетак друге у јесен 1534 год. Одатле излази да је Гаврилово писмо писано у пролеће, лето или јесен 1534 год. Треба најпре мислити на пролеће 1534 год., јер други прота, Гаврилов наследник, обнавља храм у Протату 1534 год., што вероватно треба разумети пре 31 августа (Starine JA 43, 1951, 95).

На крају обраћам пажњу на облик *Карул*, на израз *машкула* и на **▲** и **Ж** у речима: **вса свѣти** (л. 116), **имашѣ** (л. 12а).

л. 11а до сѣда Х(ри)с(то)ва шклат(а)емин и ми. и въ второе пришь-
 ствїе ег(ѳ) тогда
 вѣрных(ъ) д(оу)ше изыдѣт(ъ) въ свѣтнїе Х(ри)с(то)во, и
 станѣт(ъ) ѡ дѣсною его,
 а невѣрнїи и [е]ретики ѡ шью. и праведнїи възпримѣт(ъ) вл-
 (аго)с(ло)венїе
 и ѡготованное намъ ц(а)рство ѡт(ъ) искони мира. а невѣрнїи и
 мнѣ-
 ще с(ѳ) вѣрни држеще же оученїа еретичьска, възпримѣт(ъ)
 проклетїе и оуготованное огненное мѣченїе дїаволъ и агг(ѳ)-
 лом(ъ)
 его, яко ж(ѳ) г(лаго)леть Х(ристо)с(ъ) в(ог)ъ въ еван-
 г(ѳ)лии своем(ъ). и пакы г(а-
 аго)леть снѣ вса
 оубѣраю, н(ѳ)во и земли мнмондет(ъ) словеса же мои не имѣт(ъ)
 прѣкти снѣ ѡ выше ѡписанїх(ъ) титѣлах(ъ) извѣстнїх(ом)ъ
 вамъ ѡт(ъ) в(ѳ)жстевых(ъ) писанїи ѡт(ъ)вѣти. и пакы ѡже
 въпрашаѣт(ъ)
 свѣтлоє ти краљев'ство да дами ѡт(ъ)вѣтъ ѡ римско[н] цр(ъ)-
 кви.
 нь сїа выс(тъ) нѣкогда м(а)ти цр(ъ)квемъ по іер(оу)с(а)-
 л(и)мскои цр(ъ)квы, г(а)да
 выс(тъ)
 въ единствѣ съ православными патрїар'хи. единъ во
 тѣк'мо іер(оу)с(а)л(и)мскою с(ѳ)етою цр(ъ)ковь именоу-
 ст(ъ) в(ѳ)жстеноє писанїе
 м(а)ти цр(ъ)квемъ. яко же Исаяма прор(ѳ)ком(ъ) г(лаго)леть
 д(оу)хъ с(ѳ)етын, ѡт(ъ)
 Сїѡна изыдѣт(ъ) закон(ъ) и слово г(ѳ)с(под)не изъ іер(оу)-
 с(а)л(и)ма яко же и выс(тъ).
 тако
 и въ еванг(ѳ)алии верѣшеши достоєвѣрїише свѣд(ѣ)тел'ство.
 иже ж(ѳ)
 роди се Х(ристо)с(ъ) в(ог)ъ нашъ въ властїи іер(оу)с(а)л(и)-
 метѣи въ Бѣлѣемѣ.
 распѣт(ъ) же се за грѣхы наше и погребен(ъ) выс(тъ) и въз-
 крес(ѳ) из(ъ) мр(ъ)твыхъ
 и чюд(ѳ)са теораше и оучаше законъ своемъ. и на н(ѳ)в(ѳ)са
 възыде ѡт(ъ)тѣд(ѳ).
 и агг(ѳ)лы при възнес(ѳ)нїи его ркоше ап(ѳ)с(то)лом(ъ) его.
 мѣжїе галїе-

исцѣи что стѣте зрѣше на н(с)во. его ж(с) видите възходяща
 на н(с)во съ тѣлом(ь) тако пакы приндет(ь). сѣдѣса съвѣшше се въ
 Іер(оу)с(а)л(и)мѣ
 а не въ Римѣ, яко ж(с) и един(ь) шт(ь) с(в)етыхъ Іоанне
 Дамаскун(ь), пѣсино-
 писаць цр(ь)ковныхъ. послѣдѣе прор(о)ком(ь) и е(в)анг(е)лію
 г(лаго)леть, пою въ
 пѣснех(ь) цр(ь)ковных(ь). радощи се ѿише с(в)етым(ь) м(а)ти цр(ь)к-
 зам(ь) в(о)жѣе жнанице.
 ты во принют(ь) прѣжде вставленіе грѣхом(ь) възскр(ь)сеніа радї
 Х(ри)с(то)ва. ри-
 мска же цр(ь)ковь далече шт(ь)стѣнт(ь) и н(ы)нѣ шт(ь) здраваго
 ѹченїа съ ско-
 мани ѹчители. яко ж(с) и сами пишете въ нам(ь) сѣд(ѣ) ·
 тѣлствѣюще.
 и прор(о)ком(ь) во г(лаго)леть в(о)г(ь) ѡ снх(ь) мншѣи пастырѣ
 посмрадише

л. 116 вниград(ь) мон. и да вѣсте како шт(ь)цѣпи се шт(ь) въсе-
 люн'ских(ь) цр(ь)квѣ
 православных(ь). и н(ы)нѣ равно не дрѣжит(ь) ни ѡ постех(ь) ни
 ѡ правилех(ь)
 цр(ь)ковных(ь) ни въ исповѣданїи ни въ кр(ь)щенїи ни въ
 лут(оу)ргїи ни въ
 хлѣбѣ же прѣдѣсть Х(ри)сто(с)у в(о)г(ь) въ тѣло свое ни въ
 поклоненїих(ь).
 слыши ѡ семѣ съ ѡпаством(ь). на всѣх(ь) во с(в)етых(ь)
 седмьх(ь) сворех(ь)
 възслюн'ских(ь) вѣхъ папы римстїи съ прочими патрїархи.
 и ѡ всѣх(ь) снх(ь) выше писанїих(ь) титѣлах(ь) дрѣжахъ, едино-
 славе-
 ще с(в)етоу трѣицѣ и единомоудрѣствѣюще ѡ всѣм(ь) яко же
 и на седмьмъ сворѣ вѣше папа римскыи Андришн(ь). и потом(ь)
 вѣше иконовор'ство въ Кон'стантине градѣ. и папа Лио
 видѣвъ насилос(ть) шт(ь) иконоборных(ь) ц(а)рь, призва шт(ь)
 вѣнѣтр-
 нїе Фрѣгїи нѣкотораго Карѣла. и привед(с) оу Римь ц(а)ра его
 постави. и съ шнѣмъ Карѣлом(ь) приндоше в(о)гомрьскаго Яїѣи
 оученици, и Македонїа, и Яполитарїевы. и начеше въ Ри-
 мѣ оучити яко д(оу)хъ с(в)етым(ь) шт(ь) о(ть)ца неходит(ь) и шт(ь)
 с(ь)на, и постн-

ти еса сжеоти. и шпрѣснзкъ приносити въ тѣло Х(ри)с(то)во.
 а не
 хлѣвъ шкож(е) Х(ристо)с(ъ) предаде. и нна же мншгаа прѣдаше
 веза-
 конна и разератнше люд(и). и потом(ъ) папы снш приеше
 и цр(ъ)ковь в(о)жю растлнше и посмрадише и снш разѣмѣ-
 еши прочѣи патрїар'си, г(лаго)лю Кон'стантина град(а) и александ-
 ндрьскы и антїохїнскы Іер(оу)с(а)л(и)мскы. исписаше ихъ
 ис(ъ) поменника своиг(о). и шт(ъ) седмых(ъ) сзворъ везеленї-
 скых(ъ) кастеѣ
 на них(ъ) положише. и шт(ъ) лоучнше их(ъ) шт(ъ) сзворнше
 цр(ъ)кве правосла-
 вныю. Потом(ъ) же еѣше папа ѡ Риме Петръ гѣгнншн, влѣ-
 дннкъ сы. его ж(е) рнга римскыи ендѣш своиа шчнма.
 и оуреза шмоу поль ѡса и поль влады и изгна сз прѣстола.
 шн(ъ) же смѣрне(ъ) се моан рнгѣ да штавантѣ его до, ѡ д(ъ)нїи,
 да се покаст(ъ) тѣпле, и тако прѣдаст(ъ) прѣстол(ъ) ежн и выст(ъ).

и тако

ѡ затворѣ стальпа ѡпнтав(ъ) голбеа и насуци его въ ѡста
 пнті водѣ, и въ ѡшн зовати пшеницѣ. по, ѡ, же д(ъ)нехъ

л. 12а моан рнгѣ да повелнт(ъ) въстроивнті да се сзверет(ъ) въсь
 град(ъ). и да

слышеть рѣчи папнны. папа же сз ок'на стальпѣ везем(ъ) шен с(е)
 и голоуѣа испѣстнвѣ ѡ ендѣнїе везем(ъ). голбе(ъ) же научен(ъ)
 понде

въ ѡхо его зовати пшеницѣ и въ ѡста пнті водѣ. та же
 сз стальпа сзннде и къ веземѣ народѣ реч(е). еда нѣчто на сталь-
 пѣ ендѣсте неси рикоше, ендѣхомѣ прѣс(е)т(а)го д(оу)ха шко го
 лоуѣ(ъ) г(лаго)люща ти въ ѡхо и въ ѡста. и м(о)лнм(ъ) те скажн
 нам(ъ) г(лаго)лан-

наа ти. и реч(е) нмѣ везмнте вси по камен(ъ) ѡ рѣкы. и везеши.
 и реч(е) нмѣ тако г(лаго)лють д(оу)хъ с(в)етн да повннѣте рнгѣ.
 и повнше

его. и реч(е) тако ѡгодно ест(ъ) в(о)г(оу) да вѣдет(ъ) папа и рнга
 едннѣ еж(е)

и выст(ъ). и шт(ъ)тоуд(оу) прѣсташе ц(а)рїе ѡ Риме. и да не
 намѣють папы

Іери ѡса и влады шко ж(е) і шнѣ. По снх(ъ) же нмаше дѣвнцѣ
 на нмѣ архїдїакона Стефана. въ моужскых(ъ) шдѣанѣ и сз
 нїю влоудаше. по сзмертн же его выст(ъ) намѣстннк(ъ) его
 Стефан(ъ) папа. по слоучаю же на Б(о)гошеленїе прїдѣ на Ти-

вер(ъ) рѣкоу вс(вс)тити воды по оуставоу. и тамо Стефан(ъ)
папа
 роди дѣте. и выс(тъ) всем(ъ) шеквенно пороуганіе. шт(ъ)
толе же въ
 Риме на с(вс)теть воды на Б(о)гомекленіе. и его ж(е) хотеть(ъ)
поставити

папѣ, вшмотрають его естли моуж(ъ) и шеходѣше и г(лаго)лют(ъ),
 народѣ, машкоула машкоула, и тако с(тв)арают(ъ) папѣ.

и снче творещих(ъ) ради пастырен римскыѣ цр(ъ)кви. яко же
 и н(ш)нишни вашъ оучител(ъ) Дюфторъ зчитѣ. еже и сами
 свѣд(ѣ)тел(ъ)сте выте пишѣще къ нам(ъ) его безвожна зченіа
 и такоуых(ъ) ради прѣждных(ъ) и н(ш)нишних(ъ) оучителъ
и пастырен.

их(ъ) же г(лаго)лесте нѣкогда вывешѣ м(а)ти цр(ъ)келам(ъ).
дѣщере же юе,

православных(ъ) цр(ъ)квен видѣше сїю прокажннѣ. шт(ъ)вѣ-
 гнѣше юе и шт(ъ)рннѣше яко гнилъ оудѣ. яко несхрани-
 юща прѣданіа законнаго. с(вс)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ и в(о)го-
носных(ъ) шт(ъ)цѣ

седми сворѣ вселюенских(ъ), иже прѣдаше с(ъ) рим(ъ)скимн
папамн

православнымн. вселюен(ъ)ским(ъ) цр(ъ)келам(ъ). едино дрѣжати

л. 126 исповѣданіе православныѣ вѣрѣ. еже ес(тъ) вѣрѣю въ еди-
ног(о) в(о)г(а).

яко ж(е) мы и н(ш)ни дрѣжим(ъ) и проча прѣданіа с(вс)тых(ъ)
ап(о)с(то)лъ и в(о)гоносных(ъ)

шт(ъ)цѣ седми сворѣ вселюен(ъ)ских(ъ). и стонм(ъ) на зданн
соуше на ш-

сноканіи прор(о)къ и ап(о)с(то)лъ и с(вс)тых(ъ) шт(ъ)цѣ дрѣжѣще
прѣданіа ихѣ

в'сед'оу)шнѣ крѣпко и непотъкновеинно правомѣдрѣстѣюще
 и правовѣрѣюще. и тако мы православны дрѣжимѣ яко же
 сказахом(ъ) шг(а) мншгыхѣ малаа свѣравше, понюже аще
вишом(ъ)

хотѣли подроенѣ вѣса писати вам(ъ). мншгы страны римскыѣ
 не възмогли выше възмѣстити писаніа книгѣ, нѣ прѣда-
 дшом(ъ) конц(ъ) писмѣ. въ славѣ ш(тъ)цѣ възначелномѣ. и

с(ш)нѣ
 сьпр(и)сносѣшномѣ. и с(вс)томѣ д(оу)хѣ шт(ъ) о(тъ)ца нсхо-
дѣщномѣ.

единосѣшнѣю тронцѣ поклоншѣмѣ. и славымѣ въ безконшчныѣ
 вѣкы вѣком(ъ). амин(ъ). амин(ъ). амин(ъ).

R é s u m é

Ђорђе Сп. Радојичић

**La deuxième épître du protos du Mont Athos Gabriel
au roi de Hongrie Jean Zapolya (datant de 1534)**

Du commerce épistolaire qui eut lieu, en slavons-serbe, entre le roi de Hongrie Jean Zapolya et le protos du Mont Athos Gabriel, on ne connaissait, jusqu'à présent, au complet que la deuxième lettre du roi, que, par l'ordre de celui-ci, écrivit le logothète Lacko „de Macešti“, à Bude en 1533/34. La deuxième lettre de Gabriel était sans terminaison. Quant aux lettres par lesquelles la correspondance fut inaugurée, on sait seulement que la première réponse de Gabriel avait été gardée dans la trésorerie royale.

Cette correspondance, dans la mesure où elle nous était parvenue, se trouvait dans le manuscrit de la Bibliothèque nationale de Beograd, No 404 datant du XVIIe siècle. Ce manuscrit fut, malheureusement, réduit en cendres en 1941, avec la Bibliothèque tout entière, lors de l'attaque allemande de Yougoslavie. La correspondance fut publiée par S. Matić dans la revue Bogoslovlje, IX, 1934, pp. 6—17. Parallèlement au texte original y est donnée aussi la traduction en langue serbocroate moderne.

On n'ignorait point, même auparavant, que le roi de Hongrie Jean Zapolya, qui était d'origine yougoslave, faisait sa correspondance en slavons-serbe. On disposait de trois lettres adressées aux représentants de l'autorité turque dans le pays serbe conquis. Le protos Gabriel, de nationalité russe (son nom de famille était Mstislavitch) administrait à trois reprises la communauté monastique du Mont Athos dans la deuxième, la troisième et la quatrième décade du XVIe siècle. Il s'occupait aussi de travail littéraire. Il traduisait du grec en slavons-serbe. Ainsi avons nous sa traduction de l'histoire originelle du Mont Athos et deux textes liturgiques. Il écrivit la biographie de Niphon, une personnalité ecclésiastique importante des Balkans (il était métropolitain de Salonique de 1484 à 1486; deux fois patriarche de Constantinople, de 1486 à 1488 et de 1496 à 1498; ordonnait les affaires de l'église en Valachie, 1504).

Le roi Zapolya s'adressait au protos Gabriel à cause du mouvement réformiste de Luther qui s'était répandu en Hongrie aussi. Il demandait au protos de se prononcer, d'une façon critique, contre les vues théologiques de Luther. Tandis que cette correspondance était en train, Luther était encore en vie et développait sa pleine activité.

Cette correspondance représente, par conséquent, une source historique intéressante et d'une grande importance.

La terminaison de la seconde lettre de Gabriel que l'on publie ici, fut trouvée dans le manuscrit du monastère de Cetinje, No 56 datant de l'an 1558. De cette manière-là nous possédons à présent aussi la lettre complète de Gabriel. Malheureusement, elle manque toujours de date exacte, mais on peut, avec assez de certitude, l'attribuer à l'an 1534. Les dernières lignes de cette lettre étaient consacrées à l'église catholique. Dans le désir de l'humilier et injurier, on y expose les récits sur les papes indignes, Pierre le Bègue et Etienne. Le premier serait, d'après la lettre, débauché et rusé, tandis que l'autre serait une femme. Ces récits devaient, d'un ton railleur, expliquer pourquoi les les prêtres catholiques ne portent pas de moustaches! ni de barbe et de quelle façon le pape devint chef temporel. En outre, on s'y moque de l'élection même des papes en affirmant qu'à cette occasion on examine si le pape est du sexe masculin.

ЗНАЧАЈ ЛИНГВИСТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ ЗА УПОРЕДНО И ИСТОРИСКО ПРОУЧАВАЊЕ ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА И ЊИХОВИХ ОДНОСА ПРЕМА ОСТАЛИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

I

Ако пажљиво посматрамо арее већег броја разних језичких феномена на словенском југу доћи ћемо пре свега до једног закључка од фундаменталног значаја: територије сва четири јужнословенска језика, словеначког, српскохрватског, македонског и бугарског, ванредно су чврсто повезане многобројним везама. Стање на терену је такво да се, чак и кад се ради о најкрупнијим особинама, изоглосе по правилу не поклапају са границама између ових језика, а само по изузетку поклапају с тим границама. Тако је много чешћи случај да су јужнословенски језици раздељени у погледу неке особине по формули 1 $\frac{1}{2}$:2 $\frac{1}{2}$ (напр. словеначки и део српскохрватских говора према другом делу српскохрватског земљишта и македонском и бугарском језику) него по формули 2:2 или 1:3. Поучан је распоред фонетских и морфолошких изоглоса приказаних на скицама 1 и 2.

Због оваквог стања ствари границе између јужнословенских језика имају само врло релативну вредност за науку. Много је већа сличност напр. између српскохрватског говора Међумурја и словеначког говора суседног Прекомурја него између словеначких говора Прекомурја и околине Трста или него између српхрв. говора Међумурја и српхрв. говора околине Пирота, који је опет са своје стране сличнији бугарском говору софиског краја него српхрв. говору Међумурја — као што и између софиског говора и бугарских говора у источној Тракији постоје веће разлике него између софиског и пиротског. Јасна је методолошка консеквенца која из овог произлази: територије јужно-

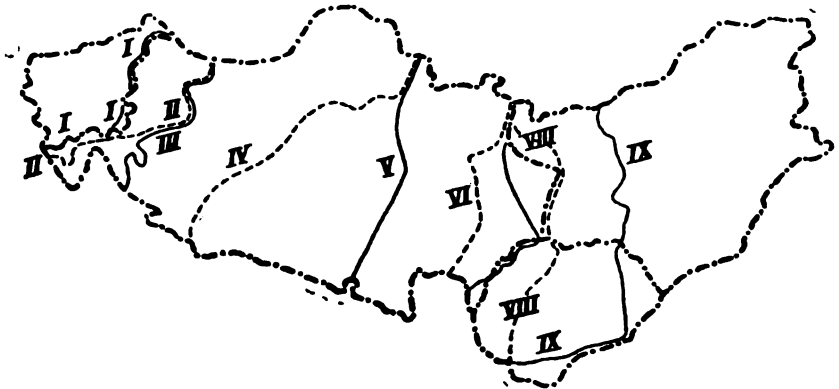

Скица 1

Неколико важнијих фонетских изоглоса у јужнословенском језичком простору¹

----- Границе језичких подручја

Западно од линије	I (-----)	дл није прешло у л
• • •	II (.....)	*zgj, *zg, *zdj > ž (или z)
• • •	III (-----)	*dj > j (у већини примера)
• • •	IV (.....)	*skj, *sk, *stj није изједначено са шш
• • •	V (-----)	же > пе у презенту глагола моћи
• • •	VI (.....)	чува се фонолошки квантитет
• • •	VII (-----)	оба полугласника су изједначена
• • •	VIII (.....)	*tj није изједначено са *skj и сл.
• • •	IX (-----)	рефлекс ž није шири од е

Скица 2

Неколико важнијих морфолошких изоглоса у јужнословенском језичком простору

----- Границе језичких подручја

Западно од линије	I (-----)	чува се дуал
• • •	II (.....)	употребљава се упитна заменица <i>кај</i>
• • •	III (-----)	дат. и инстр. пл. именица а-основа нису изједначени
• • •	IV (.....)	разликује се у плур. најмање 5 падежних облика
• • •	V (-----)	не долазе плуралске заменичке енклитике <i>ни, ви</i>
• • •	VI (.....)	деклинација је синтетичка
• • •	VII (-----)	нема члана ни постпозитивних анафорских заменица
• • •	VIII (.....)	ном. пл. замен. 1 л. гласи <i>ми</i> или <i>мие</i> (а не <i>ние</i> или сл.)
• • •	IX (-----)	посесивна заменица 3 л. мн. не гласи <i>Шѣхн-</i> или сл. (већ <i>њихн-</i> , <i>њихов-</i> или сл.)

¹ Скице ове врсте по природи ствари не могу претендовати на прецизност детаља, што уосталом није ни њихов циљ. Нарочито треба нагласити да су у појединим случајевима прегледности ради занемарени говори насељеника, тако да су линије повучене према стању у говорима старинаца — уколико их има.

словенских језика не треба посматрати изоловано, него увек као део једне веће целине, јужнословенског језичког простора. Многе појаве из историје и дијалектологије појединих јужнословенских језика само на тај начин могу бити правилно схваћене.

Илустрације ради истаћи ћу овде значај поступности која постоји у јужнословенском језичком простору као целини у погледу низа значајних појава одн. комплекса појава.²

На северозападу — у словеначком језику, у хрватским кајкавским и [чакавским говорима и у најсеверозападнијој штокавској зони, посавско-подравској — очувана је, сем разлике између кратких и дугих акцената, још и разлика између старог западнојужнословенског дугог силазног и дугог узлазног (т. зв. метатониског акута). На тај начин овде се и данас разликују три стара акцента (уколико није у појединим говорима дошло до накнадне ликвидације интонационих опозиција). Притом се у северозападнијим крајевама ове зоне индиректно чува и разлика између два стара кратка акцента: у словеначком она се манифестује у пребацивању кратког силазног на следећи слог у виду \sim , док кратки узлазни остаје непомерен одн. бива продужен у \bullet под познатим околностима, у северозападночакавским и северним и западним славонским говорима стари \sim се у вези с губљењем полугласника у следећем слогу продужавао у \sim , а \bullet у дуги узлазни, и најзад у хрватском кајкавском наречју, где иначе владају посебне прилике, ипак имамо у извесним метатониским дужењима траг нарочите природе некадашњег кратког узлазног акцента. Насупрот овоме у југоисточној чакавштини и у говорима центра и истока славонске посавске зоне овакве разлике између старог \sim и старог \bullet изостају.³ Даље ка југоистоку простире се широка ареа у којој су од старих акценатских разлика сачуване само квантитетске, док су интонационе опозиције збрисане и у дугим

² Изоглосе које се наводе у овом раду већим делом нису у досадашњој литератури посебно истицане као *Шакве*, већ је просто констатовано стање у разним областима и пределима понаособ. У таквим случајевима ја сам сам оцртавао изоглосе упоређујући податке у многобројним постојећим дијалектолошким радовима, наравно уз употребу сопственог материјала из разних српхрв. говора тамо где је то било нужно.

³ У овој области — као и иначе у највећем делу штокавских говора — различито понашање у вези с проклятикама претставља једини отсјај некадашње разлике између двају старих кратких акцената.

слоговима.¹ Ова ареа захвата већи део штокавских говора, а још даље на југоистоку следи ареа у којој је ликвидирањем и квантитетом, а која обухвата српскохрватске призренско-тимочке говоре, затим македонску и бугарску језичку територију. Најзад, у једном углу ове арее, у западној Македонији, ликвидирање су и наслеђене разлике по месту акцента. Поступност је очигледна: јужнослов. језичка територија може се у погледу чувања старих прозодиских разлика поделити на пет ланчано везаних подручја у којима би се стање могло обележити цифрама као 3(+1), 3, 2, 1 и 0.

У неодређеном виду придева типа *млад* (уосталом и многих других типова придева, а такође и у многим глаголским радним придевима) чувају се на западу акценатски односи у начелу истоветни с прасловенским: насупрот ном. једн. м. р. са старим силазним акцентом на првом слогу стоје вишесложне форме с акцентом на другом слогу (помереним по закону де Сосира и Фортунатова), али и такве у којима ипак налазимо силазни акценат на првом слогу, пошто у њима није било услова за деловање поменутог закона. Оваква ситуација оличена је у чакавском односу *mlâd, mlâdâ*, али *mlâdo*, који се потпуно слаже с руским *мблѡд, молодá, мблѡдо*. Са чакавским говорима ту иду и словеначки (*mlâd, mlâda: mlâdo < mlâdo*) и многи штокавски на западу, тако напр. дубровачки са својим *mlâd, mlâda: mlâdo*. У већини штокавских говора ситуација је, међутим, упрошћена уопштавањем истог акцента за све форме са већим бројем слогова, дакле *млâд: млâда*, али и *млâдо*. Још је једноставније стање у већини македонских и бугарских говора. Тамо сви облици теже да имају акценат на истом месту као и једнина м. р., тако да је нормалан однос *млâд, млâда, млâдо*.

У словеначком језику, као и у највећем делу хрватских кајкавских и чакавских говора, постоји само *једно* независно претеритално време, т. зв. перфекат (плусквамперфекат, који по правилу нема независну функцију, искључујем из овог разматрања).² Овакво стање налазимо и у понеким штокавским говорима на западу и северу, тако у Дубровнику, у деловима Жумберка, у Истри и у Рекашу у румунском Банату. У великој већини

¹ Данашње интонационе разлике у штокавским говорима су секундарне; новоштокавска акцентуација развила се из двоакценатског система који су сачињавали *˘* и *˝*.

² Само у неколико закутака словеначки одн. чакавски говори чувају *имперфекат* (одн. и *аорист*).

штокавских говора аорист је очуван (додуше у областима северно од Саве и Дунава његова употреба је редуцирана, понекад чак и толико да изостају форме аориста напр. за 1 л. једнине или множине). У овим говорима постоје, дакле, најмање *два* независна претеритална времена. У једној пространој ареи на југу и истоку (део источнохерцеговачких говора са понеким млађим икавским, највећи део зетско-сјеничких и косовско-ресавских, као и призренско-тимочки) овим се облицима придружује и имперфекат, тако да се овде чувају *три* независна претеритална времена. Слично је стање и у бугарским и македонским говорима дуж српскохрватске језичке границе. Али у осталим бугарским и македонским говорима јавила се и *четврта* формација: перфекат са радним придевом образованим од основе имперфекта, поред нормалног образовања од основе аориста.

У једној другој области конјугације однос је управо обрнут: северозапад показује највеће богатство у формама, а југоисток најмање. Наиме, у словеначком језику и у српскохрватским кајкавским говорима разликују се по правилу форме инфинитива (на *-ши* одн. *-чи*) од форми супина (на *-ш* одн. *-ч*). У чакавским говорима и у већини штокавских место ова два облика употребљава се само један који врши обе функције, а у науци се назива инфинитивом чак и кад су у питању они говори где овај облик има старе супинске наставке. Притом се на овом терену често јављају конкурентне конструкције састављене од свезе *да* и облика презента. Али у призренско-тимочким говорима, а такође и у бугарском и македонском језику, овакве конструкције су преовладале, а инфинитив се изгубио или је бар сведен на ретке остатке.

У деклинацији је стање углавном супротно ономе у конјугацији. Има једна појединост у којој су говори на истоку морфолошки богатији од оних на крајњем северозападу: то су посебни облици вокатива који изостају на словеначком и хрватском кајкавском земљишту. Иначе, уколико се ради о деклинационим формама које се употребљавају у реченичној вези, северозапад је зона максималне дистинкције. Не само што једино у словеначком постоји дуал са своја три посебна падежна облика, већ и у сингулару и плуралу северозапад показује највише форми. Једино тамо — у разним словеначким говорима, углавном западним, у делу северозападне чакавштине и у низу хрватских кајкавских говора — налазимо по *шест* различних форми имена у једнини. Свуда су другде локатив и датив у једнини

синкретизовани уз једину разлику у акценту неких група именица (у придевско-заменичкој промени ареа разликовања локатива једнине од датива нешто је шира; чак и у појединим деловима Војводине насупрот дативу на *-ом* стоји локатив на *-им*). На југоистоку штокавског земљишта, у косовско-ресавском дијалекту, ишчезава и акценатска разлика између датива и локатива једнине. Даље одатле, на тлу призренско-јужноморавског дијалекта, имамо у једнини углавном *Шри* падежна облика који се употребљавају у реченичној вези. То су номинатив, „општи падеж“ (у којем живи облик акузатива) и датив. Генитив и инструментал ишчезли су одн. замењени аналитичким конструкцијама. Овакво је стање и у неким западномакедонским говорима. Али треба нагласити да је у целој овој зони употреба датива доста скучена, ограничена на именице које значе жива бића, па и на том терену потискивана од аналитичких конструкција. Што се даље иде ка истоку, датив је сви ређи, тако да се за већину македонских говора, као и за тимочко-лужнички дијалекат, морају сматрати нормалним аналитичке конструкције место датива, а сама форма датива, уколико је има, само је петрефакт. Овакво је стање мање-више и у бугарском језику. На тај начин у тимочко-лужничким говорима имамо две јасно одвојене категорије у једнини: номинатив и општи падеж. И у многим македонским говорима постоји код именица м. р. које значе лична имена или родбинске односе још увек очувана дистинкција између ових двеју категорија (додуше код именица на *-а* иста је дистинкција ликвидирана, углавном фонетским путем). На тај начин у овој зони имамо две форме у једнини. Још даље ка истоку налази се ареа за коју је карактеристична употреба само *једне* форме, мада и у њој има местимично петрефактних остатака посебних облика датива и акузатива. Сличну слику даје и анализа стања у множини. Ипак је сличност између тога стања и онога у једнини више начелне природе, у појединостима има доста неподударности. Тако је ареа употребе *шест* различитих форми у плуралу доста велика. Она обухвата, с ограниченим изузецима, словеначки језик, хрватско кајкавско и северозападно чакавско наречје као и поједине штокавске говоре на северу и северозападу (Славонија, Бачка итд.). На ову зону наслањају се, нешто даље ка југоистоку, области са свега *пет* падежних облика у плуралу. Тако има југоисточночакавских говора у којима су дат. и инстр. пл. изједначени, а опет у већини банатских говора једнаки су инстр. и лок. пл. У највећем делу штокавских говора број раз-

личитих плуралских облика износи *четири*, пошто су у једнима (централна група) дат., инстр. и лок. једнаки, а у другима (већина зетско-сјеничких и косовско-ресавских, заједно са смедеревско-вршачком групом) постоје два синкретизована пара: ген.-лок. и дат.-инстр.¹ У неким говорима у северној Србији и Банату (тако напр. у Глоговцу код Светозарева, у Ландолу код Смедерева и у Рекашу и Банатској Црној Гори источно од Темишвара) овим се синкретизмима придружује и трећи, између ном. и акуз., тако да је број различитих форми сведен на *три*. На југозападу призренско-тимочке дијалекатске зоне постоји ареа (тако је напр. у Сретечкој Жупи чији је говор описао проф. М. Павловић) где се разликују свега два плуралска облика, номинатив (који је уједно и општи падеж) и датив. У осталом делу призренско-тимочке дијалекатске зоне, а такође и у македонском и бугарском језику, у плуралу *нема* падежних дистинкција (стање код личних заменица остављам овде по страни због специјалне природе њихових облика, мада није тешко показати да и ту у начелу постоји градиција слична оној код именица и у придевско-заменичкој промени).

Ако посматрамо ствари у оквиру поступности која постоји у јужнословенском језичком простору, карактеристике највећег дела штокавских говора, а с њима и српскохрватског књижевног језика, појављују се у новој светлости. Врло често то су средње варијанте између двају екстрема остварених на једној одн. на другој страни у суседству. Али највише изненађује однос стандардне штокавске ситуације према питању балканизма. Ако се обазремо на најважније балканизме — укидање старих прозо-дских дистинкција, редукацију броја падежних облика и уклањање инфинитива — и ако вуковско стање упоредимо с једне стране са чакавским или словеначким, а с друге са македонским или бугарским, нећемо се моћи отети утиску да се већ у вуковској ситуацији огледају почеци процеса који воде ка балканизма. Само што су овде ти процеси имали мањи домашај, тако да су донели измене у систему, али не и револуцију у структури. Њихов значај у овој перспективи је више квантитативне природе него квалитативне.

¹ Јављају се и специјални случајеви у појединим локалним говорима. Тако су у крашованском говору синкретизовани ном. и акуз. и, сем тога, ген. и лок. пл., а у Радојеву југоисточно од Кикинде ном. са акуз. и датив с инстру-менталом.

II

Упркос општој слици повезаности и поступности која влада на јужнословенском језичком тлу пада у очи једна линија на којој или око које¹ се сустиче велики број старих изоглоса. То је линија која води од границе румунске језичке територије у простору јужно од ушћа Тимока у Дунав, па кроз околину градова Куле, Белоградчика, Берковице, Брезника и Радомира до масива Осогова на тремеји Србије, Бугарске и Македоније западно од града Ћустендила.² Захваљујући плодним истраживањима бугарских научника, а пре свега радовима проф. Цв. Тодорова³, данас је у доброј мери познато стање дијалеката у пределима кроз које пролази та линија. Ако анализирамо прикупљене податке и на основу њих покушамо прецизирати ареу сваког феномена посебно, доћи ћемо до изненађујућег закључка да означеном линијом (или близу ње) пролазе поред осталог и ове изоглосе:

1) Западно од линије изједначени су рефлекси прасловенских полугласника у јаком положају (упор. напр. српхрв. *дан*,⁴ *сан*), а источно одатле ти се рефлекси разликују (напр. буг. *ден* < *дънь*, *сън* < *сънь*);

2) Стари назал *ǫ* замењен је на западу лабијализованим вокалом (српхрв. *рука*, словен. *гока*), а на истоку нелабијализованим (буг. *рѣка*);

¹ Разуме се, овде се не ради о апсолутном поклапању ових изоглоса. То би чак било и историски немогуће, будући да се ради о старим изоглосама које су у међувремену морале показати бар извесно кретање. Ипак, готово све наведене изоглосе подударају се на управо фрапантан начин, а само понеке отступају осетније на једном или другом сектору, али и та отступања по правилу не прелазе неколико десетина километара. Уосталом, ту се обично ради о очевидном накнадном ширењу феномена на исток, како је то у низу случајева с успехом показао проф. Цв. Тодоров.

² Чињеници да се ова линија креће нешто источније од српско-бугарске националне границе не треба придавати национално-политички значај. У том погледу потпуно је оправдано гледиште проф. Ст. Стојкова који бугарским сматра говоре становништва бугарског по националној опредељености, а српским оне говоре којим говори становништво српске националности (Българска диалектология, Софија 1955, стр. 59).

³ *Северозападниѣ български говори*, СБНУ XLI (1936), а такође и краћни радови *Говорни крѣшосвания въ крайната северозападна българска областъ*, Български прегледъ I (1929) 230—242 и *Населениешо между Тимокъ, Искъръ и Штара-Планина*, Списание на БАН LV (1937) 237—287.

⁴ Сви примери у овом списку, уколико није друкчије назначено, узети су из одговарајућих књижевних језика.

3) Иницијалне групе *вѣ-* и *вѣ-* у слабом положају дале су на западу *у-* (српхрв. *унук*), а на истоку *в-* (буг. *внук*);

4) Праслов. **t'* (< **tj*, **kt*) и **d'* (< **dj*) дали су на западу *ћ*, *ч* или сл. одн. *ћ*, *ц* или сл. (српхрв. *свећа*, *мећа*, словен. *sveča*, *теја*), а на истоку *шш*, *жд* или сл. (буг. *сवेशш*, *межда*);

5) Епентетско *л* у примерима као *земља* сачувано је на западу, а испало на истоку (буг. *земя*);

6) Опозиција између прасловенског *и* и прасл. **иј* (= *иј*) у положају испред предњих вокала *е* и *и* одржала се на западу (српхрв. *не: њега*), али је изгубљена на истоку (буг. *не: него*);

7) На западу су разлике између позиционих варијаната фонеме *л* незнатне, а на истоку врло осетне (упор. тврд изговор испред вокала задњег реда и умекшан изговор испред вокала предњег реда, скопчан обично и с неразликовањем *л* од *љ* (< **lj*) у оваквом положају);

8) Финални звучни сугласници задржавају звучност (или се изговарају полузвучно) на западу, док су на истоку десоноризовани (српхрв. *град*, буг. изговорено *гратш*);

9) Почетно *вс-* у заменичком корену *вс'* измењено је на западу метатезом у *св-* (српхрв. *све*), док је на истоку ова промена изостала (буг. *все*, у говору обично *се*);

10) Ном.-ак. мн. именица *а-*деклинације има на западу завршетак *-е* (< *-ѣ*), док је на истоку преовладао наст. *-и* који потиче од *-ы* код тврдих основа;

11) Завршетак ген. (-ак.) јд. м. и ср. р. заменичко-придевске промене на западу је *-га*, а на истоку је *-го* (српхрв. *њега*; буг. *него*);

12) Ном. личне заменице за 1 лице једине гласи на западу *ја*, а на истоку (*ј*)*ас* или сл.;

13) Ном. личне заменице за 1 л. мн. на западу је *ми* или сл., а на истоку *ние* или сл.;

14) На западу долази, поред осталих показних заменица, и *ов-* која је на истоку непозната;

15) Завршетак 1 л. мн. личних глаголских облика на западу је *-мо*, а на истоку *-м* или *-ме* (српхрв. *Шресемо*, *гледамо* према буг. *Шресем*, *гледаме*);

16) 3 л. мн. презента има на западу облике без *-ш* (српхрв. *Шресу*), а на истоку на *-ш* (буг. *Шресаш*, *Шресџш*);

17) На западу се чува разлика између завршетака 3 л. мн. аориста и имперфекта (српхрв. *Шресоше*: *Шресијаху*), док су на истоку ти завршеци изједначени (буг. *Шресоха*: *Шресяха*);

18) Суфикс **-it'ь* обичан је на западу (српхрв. *ножић*), али не и на истоку;

19) На западу долази и суфикс **-o'a* (српхрв. *чисшоћа*) који на истоку није обичан;

20) И суфикс *-ача* (тип српхрв. *зорњача*) спада у особине говора западно од означене линије, али не и оних источно од ње;

21) У ном. јд. м. р. броја '1' имамо на западу рефлекс полугласника (српхрв. *један*), а на истоку *а* (буг. *един*);

22) Коренски вокал глагола 'јести' на западу је *е* или неки други рефлекс јата са затворенијом гласовном вредношћу (српхрв. *једем*, дијал. *јем* итд.), док је на истоку *а* (буг. *јам* чак и у говорима с екавским рефлексом *ѣ*, што значи да је овде група *јѣ*-дисимилирана у *ја*-);

23) На западу у заменичком образовању *вс'ак*- имамо рефлекс отврдог *с* + *а* (тип српхрв. *сваки*), док је на истоку *с'а* у овој формацији изједначено с рефлексом *ѣ*, тако да се јавља тип (в)сек- одн. (в)с'ак- (овај други тамо где је *ѣ* у одговарајућој позицији и иначе давало 'а');

24) У придеву *Шућ* имамо на западу *Ш*- као почетни консонант, док на истоку на истом месту налазимо *ч*- (буг. *чужд*);

25) На западу је *д* други консонант у прилогу *кад*, а на истоку имамо формације са *г* (*кога* или сл.);

26) У предлогу *од* на западу је преовладало аналошко *д*, док се на истоку у положајима који не дају повода за асимилацију по звучности чува старија форма *ош*.

За све ове појаве врло је вероватно, односно за већину њих је сасвим извесно, да су врло старог постања тј. да су као остварење или бар као тенденција постојале већ у XIII веку.¹ Штавише, за низ феномена је сигурно да су много старији и да претстављају неједнакости из епохе пре досељења Јужних Словена на Балкан. Такав је случај и рефлекса **t'* и **d'* који се с правом сматрају једном од основних диференцијалних црта између западнојужнословенског и источнојужнословенског језичког типа. Истина, међу наведеним појавама, нарочито међу онима при крају списка, има и знатан број таквих чији је домашај у језичком

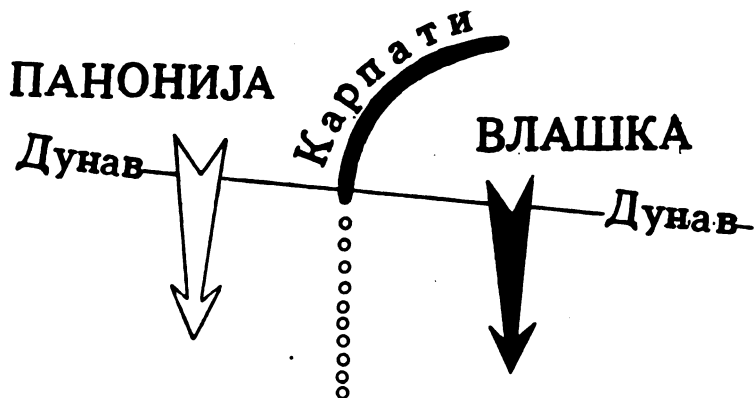
¹ Истим правцем протеже се и низ других изоглоса, међу којима има такође веома значајних, али чија је старина мања или се бар не може утврдити да је тако велика. Списак изоглоса ове врсте наћи ће читалац у мојој књизи *Die serbokroatischen Dialekte I, Slavistic Printings and Reprintings*, edited by Cornelis H. van Schooneveld, књ. XVIII, Хар 1958 § 15.

систему ситан и чак не прелази значај гласовне разлике у једној лексеми. Ипак су ове појединости уврштене овамо зато што се ради о старим неједнакостима (чије се арее понекад протежу и даље од јужних словенских језика), тако да у општем склопу чињеница имају вредности као потврда старине језичке диференцијације дуж означене линије. Уосталом, систематско истраживање указало би и на велики број других старих разлика, пре свега лексичке природе, чије би се изоглосе поклапале са наведенима. У овом случају није неопходно ићи у исцрпност. У принципу је јасно да се овде ради о најважнијем снопу старих изоглоса у јужнословенској области. Ако се пренесемо у епоху непосредно после настанка најкрупнијих међу наведеним диференцијалним одликама, констатоваћемо да у том тренутку не само што није било значајнијег снопа изоглоса на словенском југу, него чак све друге тадашње изоглосе које су пресецале јужнословенски простор у свим могућим осталим правцима узете скупа нису имале толику важност као, рецимо, изоглосе наведене горе под 1, 2, 4, 5 итд.

Разуме се, чињеница да је у једној давнашњој епоси постојала тако дубока пукотина у језичком земљишту словенског југа намеће одмах и питање како се то догодило. Да бисмо добили правилан одговор на то питање не смемо прећи преко извесних факата лингвистичке географије, а такође и саме историје Јужних Словена. Пре свега линија коју смо повукли полази од Дунава и удаљава се од њега под углом од 90°, и то углавном од тачке где Дунав сече планински венац Карпата. Из историје је познато да су Бугари заузели своја данашња седишта долазећи из Дакије, тачније из данашње Влашке, док су Србохрвати наилазили из Паноније. Непосредно пред прелазак на византиско тле на Балкану њих су морали делити Јужни Карпати на сектору северно од Ђердапа. Већ у то време било је између њих језичких разлика (упор. напр. рефлекс *t' и *d'). Прешавши на Балканско Полуострво претставници западне и источне јужнословенске групе кретали су се паралелно, као две велике етничке реке, али се нису одмах почели мешати, бар не на сектору који смо оцртали. Нагомилавање великог броја старих диференцијалних изоглоса које се све крећу мање-више истом линијом то речито доказује. У овој светлости добива нову потврду схватање проф. А. Белића о чисто српској основици и првобитном лику говора призренско-тимочке дијалекатске групе, а повећава се и вероватноћа теорије Н. ван Вејка о томе да је између српске и бу-

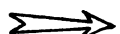

гарске језичке територије постојао у почетку простор насељен романским елементом.

У сваком случају јасно је да је у данашњој повезаности на овом терену претходила свакако дуга фаза оштре подељености. До васпостављања додира дошло је тек накнадним покретима, како изгледа, надирањем носи-

С к и ц а 3

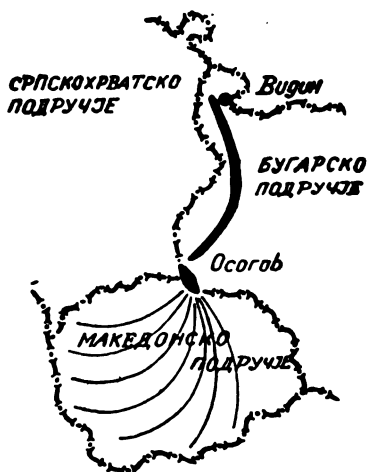
Схематски приказ односа приликом насељавања Словена на централни Балкан

- Насељавање западнојужнословенског живља
- Насељавање источнојужнословенског живља
- Сноп изоглоса приказан у II поглављу овога рада

лаца штокавског призренско-тимочког дијалекатског типа ка истоку, чиме постаје јасан и низ других околности, поред осталих и облик наших изоглоса, донекле угнутих ка истоку. Ова обнова контакта није се могла догодити пре XIII в., а можда и нешто касније, али је довела до врло живе узајамности, тако да је велики број језичких таласа у новије време прешао преко наше линије у једном или у другом правцу.

На јужном сектору, од осоговског масива надаље, ситуација је нешто компликованија. Изоглосе које се од Подунавља до Осогова крећу мање-више скупа, с неизбежним ситним отступањима, на југу се удаљавају знатно једна од друге, расипајући се преко земљишта македонског језика. Карактеристичан је напр. раскорак између двеју изоглоса које спадају у најважније међу горе набројанима. Изоглоса наведена под 1 (једначење полу-

гласника, пре свега у коренским слоговима) чини лук у простору јужно од Осогова, пролази северно од Кочана и Штипа, скреће ка северозападу до тачке источно од Скопља, дотиче периферију тога града и упућује се даље ка западу, да, прошавши између Тетова и Гостивара, изађе на албанску границу на западним обронцима Шар Планине. Међутим изоглоса под 4 (рефлекси *f' и *d' у већини примера) иде такође од Осоговских Планина, али се спушта дубоко на југ обухватајући највећи део југословенске Македоније (с изузетком најисточнијих крајева и југозападног угла), а такође и низ говора у Јегејској Македонији. Схематска слика постојећих прилика била би:

Скица 4

Националне границе

Изоглосе (јачом линијом тамо где иду заједно, слабијом линијом тамо где су расуте)

Да бисмо разумели ове околности морамо имати на уму неколико чињеница:

1) Логично је да су приликом насељавања Балканског Полуострва најјужније крајеве захватила она племена која су прва била напустила првобитну постојбину; та су се племена, дакле, вероватно издвојила још пре него што су биле изграђене све диференцијалне карактеристике једне одн. друге групе.

2) Лако је могућно да су се у овом простору од самог почетка нашла племена различитог порекла, која су можда пристигла различитим путевима.

3) Изгледа да овде није било онако дугог прекида контакта у словенском насељу као на северу.

4) Током доцнијег развоја било је овде много мешања становништва и, у вези с променљивом политичком историјом, смењивања бугарских и српских утицаја.

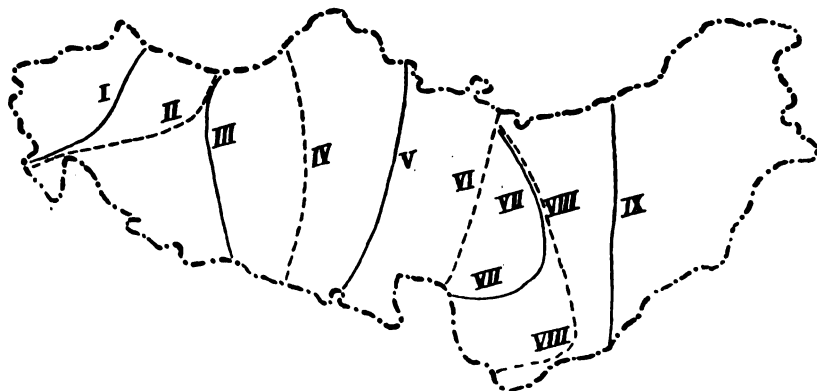
Координирано дејство свих ових фактора — чији релативни удео није лако утврдити — довело је до тога да македонска језичка територија данас показује толико богатство прелазних нијанса и претставља истински мост између западнојужнословенских и источнојужнословенских говора.

III

Једну од најзначајнијих карактеристика дијалекатске разведености неке језичке области чини груписање изоглоса по правцу. Постоје области у којима су овакви правци сасвим разноврсни, тако да, рецимо, правцем север-југ протиче приближно исто онолико изоглоса као и правцем исток-запад. У другим областима изоглосе у једном правцу изразито претежу бројем и значајем над изоглосама у осталим правцима, што је редовно условљено географским или историским моментима. Као илустрацију можемо навести територије трију великих европских језика, француског (са провансалским), немачког и руског. На свакој од те три територије изоглосе у правцу исток-запад доминирају; оваква је у битности и ситуација на италијанском језичком подручју. И јужнословенски језички простор спада међу области са врло изразитим распоредом изоглоса, с напоменом да овде доминирају оне у правцу ССИ-ЈЈЗ (односно у правцима који варирају од С—Ј до СИ—ЈЗ). Овај је правац управан на уздужну осовину јужнословенске језичке области која се протеже у издуженом облику од западних падина Јулиских Алпа до Црног Мора.

Ако покушамо да одредимо најважније снопове изоглоса које секу јужнословенску језичку територију, што досада у науци углавном није чињено, уочићемо неколико праваца у којима се сустиче, наравно никад са потпуном прецизношћу; знатнији број изоглоса од већег значаја. То су: (I) изоглосе карактеристика словеначког језика; (II) изоглосе заједничких

обележја словеначких и хрватских кајкавских говора; (III) западне изоглосе штокавских особености; (IV) изоглосе западноштокавских карактеристика; (V) изоглосе које издвајају штокавску зону са старом акцентуацијом на истоку и југу од остале штокавштине; (VI) изоглосе које одвајају призренско-тимочке говоре од основне масе штокавских говора; (VII) изоглосе које одвајају призренско-тимочке српскохрватске говоре, заједно с њима сродним говорима најсеверније Македоније и најзападније Бугарске, од главне масе македонских и бугарских говора; (VIII) изоглосе које одвајају централномакедонске говоре од бугарских, евентуално и понеких источномакедонских или јужномакедонских; (IX) изоглосе које чине разлику између западнобугарских и источnobугарских дијалеката.¹

Скица 5

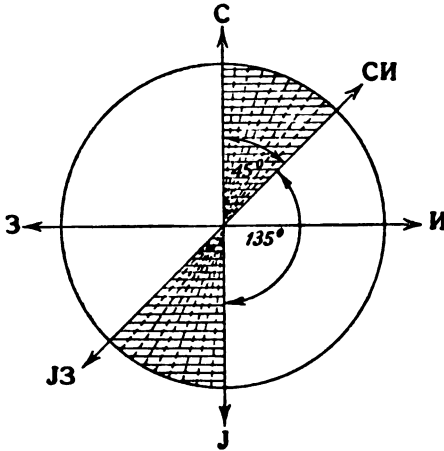
Схематски приказ праваца најважнијих снопова изоглоса на јужнословенском земљишту

Разуме се, и између ових линија постоје изоглосе, често и од велике структуралне или историске важности, али оне обично не иду у групама и углавном су паралелне онима у саставу већих снопова.

Све ово само потврђује закључак изнесен у почетку овога поглавља, а то је да се готово све важније изоглосе на словенском југу крећу у уској амплитуди од једне четвртине могућних праваца.

¹ Подробније прегледе изоглоса обухваћених овим сноповима наћи ће читалац у уводном поглављу моје поменуте књиге *Die serbokroatischen Dialekte*.

Једини већи сноп изоглоса са правцем који битније отстапа — у овом случају то је СЗ—ЈИ — налазимо у јадранском приморју. То су изоглосе т. зв.

Скица 6

Шрафирано поље означава амплитуду у којој се крећу правци огромне већине изоглоса (45°), а бело поље амплитуду у којој су изоглосе ретке (135°). Испрекидане линије симболишу правце изоглоса.

далматинизама, особина чије арее захватају углавном уску прибрежну зону, понекад не континуирану, а које у највећем броју случајева претстављају непосредан или посредан отсјај романског утицаја на ове говоре. Треба, међутим, нагласити, да се овде ради искључиво о сразмерно скорашњим феноменима. Стога ово неколико лонгитудинално постављених изоглоса стриктно везаних за периферију не мења готово ништа на општој слици: огромна већина изоглоса постављена је трансверзално у односу на јужнословенски језички простор.

Овако изразита несразмера између веома многобројних изоглоса у једној четвртини могућне амплитуде праваца и релативно тако малобројних у остале *три* четвртине очигледно не може бити плод случајности. Коинциденција долази у обзир само код малобројних факата, а при нагомилавању сагласних чињеница смањује се у геометриској прогресији шанса да је ситуација настала без посебних дубљих узрока. У нашем случају, где имамо посла са читавим сноповима изоглоса, и то са знатним бројем таквих снопова, та је шанса практично сведена на нулу.

Очигледно је да постојеће стање ствари захтева посебно објашњење. Исто тако је очигледно да за то објашњење нису довољне географске околности, тј. издужени облик јужнословенске језичке територије који даје веће могућности за трансверзалну диференцијацију него за лонгитудиналну. Иако је сигурно да је овај фактор играо извесну улогу, други географски моменти морали су утицати управо у супротном смислу. Највеће природне препреке (Динарске Планине и Балкан) и најпогодније комуни-

кационе линије (долине Саве и Дунава) имају правце који се секу под углом од 90° са највећим бројем изоглоса. Фрапира чињеница да горостасни планински ланци Динарских Планина и Балкана уопште не претстављају дијалекатске границе и да чак нема значајних изоглоса које би се на неком дужем сектору поклапале с неким од ових двају планинских ланаца. Јасно је, дакле, да постојеће стање није детерминисала географија, већ други моменти, а то ће значити историја:

1) Најстарије од постојећих изоглоса везане су за епоху досељавања Јужних Словена у њихову садашњу постојбину и одражавају правце тога кретања.

2) У каснијој средњовековној епоси границе између главних јужнословенских држава, Хрватске, Босне, Србије и Бугарске, углавном су ишле правцима које данас има већина изоглоса. Сличан правац имала је и граница Хрватске према земљама које су доспеле у састав Немачког Царства (то је уствари земљиште словеначког језика). Не треба потцењивати ни значај верске подвојености која је такође супростављала западне (католичке) крајеве источнијима (православним). Између ова два подручја постојало је у току неколико векова и једно богумилско, доцније унеколико замењено муслиманским, што не нарушава него само допуњује целокупну слику.

3) У новије време одиграле су велику улогу и сеобе. Становништво се у виду правих етничких река удаљавало од високих планинских масива око јадранско-дунавске и јегејско-дунавске вододелнице (Динарске Планине, Балкан итд.), а са међама тих миграционих токова поклопиле су се и изоглосе језичких појава које су биле зачете у матичним областима у близини планинских гребена. Тако се догодило да изоглосе не иду дуж тих гребена, него их, као што је малопре истакнуто, секу под правим углом.

IV

Лингвистичка географија поставља у новој светлости и односе јужнословенских језика према севернословенским (тако ћемо условно звати у овом поглављу западне и источне словенске језике). Анализа изоглоса указује на то да су обе велике словенске области у многим погледу везане једна с другом.

Постоји, пре свега, низ особина које повезују извесне зоне на словенском југу с одговарајућим деловима севернословенског језичког простора или чак са целином тога простора. Тако на северозападу јужнословенског подручја налазимо поред осталих ове особине:

1) чување групе *дл* (тип *kridwo < kridlo*) у разним словеначким говорима на северу и северозападу — чување ове групе иначе је западнословенска особина;

2) прелаз *г* у *γ* у разним словеначким говорима на западу као и у низу северозападних чакавских говора, и прелаз *г > γ > h* у неким северозападним словеначким говорима — гласовни процес *г > γ > h* карактеристичан је иначе за једну пространу зону на севернословенском тлу која обухвата поред осталог чешки, словачки и украјински језик;

3) вокал реда *е* као рефлекс изједначених полугласника у јаком положају у словеначким говорима на североистоку, делом и на северу, и у највећем делу хрватских кајкавских говора — полугласници су изједначени с *е* и на широком западнословенском подручју;

4) наставак **-р* у инстр. јд. *а*-основа у словеначком језику и у српскохрватском кајкавском наречју, као и у северозападно-чакавским говорима — исти наставак долази и у чешком, пољском итд. језику;

5) префикс **ву-* у низу словеначких говора на северу, северозападу и западу и у неким северозападночакавским говорима¹ — овај префикс је иначе обичан у севернословенским, али не и у јужнословенским језицима²;

6) извесни заменички облици као словен. **kšteryjъ*, познати и у суседним српскохрватским дијалектима — одговарајући облици постоје по правилу у чешком језику, а њихове арее се обично продужују и даље на западнословенском терену.

Наравно, међу овим појавама има процеса који су своје коначне резултате достигли тек у епоси кад је континуитет између севернословенске територије и северозападних крајева јужнословенског подручја већ био раскинут. Али и у тим случајевима ради се најчешће о остварењима старих тенденција; у епоси контакта морао је бити припремљен терен за оно што се догодило у каснијим еволутивним фазама.

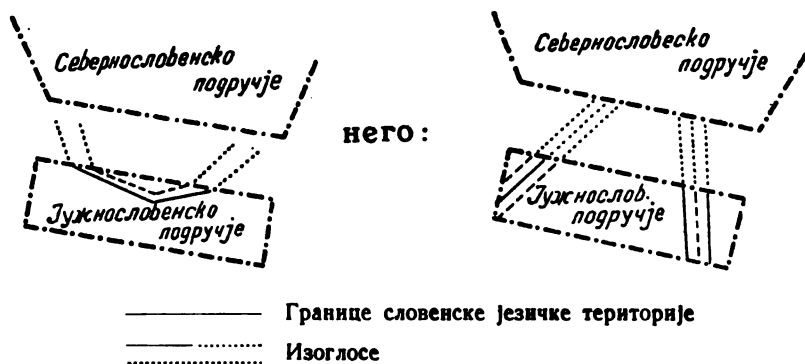
Познато је да и на супротној страни јужнословенског језичког простора, на његовом истоку, имамо такође појаву

¹ Док неки чакавски говори употребљавају овај префикс у облику *vi-*, у другима је сачуван само његов траг у секундарном контаминираним *zvi-*, *zi-*, (А. Белић, ЈФ I 110—113).

² Ипак треба напоменути да се понегде и на штокавском тлу могу наћи ретки остаци давнашње употребе овога префикса (П. Ивић, *Die Welt der Slaven* I 146—147).

изоглоса које спајају све или неке источнојужнословенске говоре с одговарајућим деловима севернословенског земљишта, конкретно с источнословенским језицима. Овакве су природе разликовање рефлекса полугласника, појава фонолошке палатализације сугласника, акцентуација без квантитативних или квалитативних опозиција, али с опозицијама по месту акцента, јаке редукције ненаглашених самогласника (тј. разлике између система под акцентом и у ненаглашеним слоговима) итд. Неке од ових појава имају у источној половини јужнословенске језичке територије врло широке арее. И овде се ради, наравно, често о феноменима уобличеним тек сразмерно касније, али је врло вероватно да је бар у неким од ових случајева постојала још отпре извесна заједничка основица која је омогућила каснији паралелни развој.

У сваком случају остаје факат да се само на половима јужнословенског подручја — на северозападу и на истоку — могу наћи контакти ове врсте са севернословенским подручјем. На централном сектору северне границе јужнословенског подручја, напр. у северним штокавским говорима (у Славонији и Војводини) овога нема¹, мада би било на први поглед врло логично да има и веза ове врсте. Схематски претстављено, то значи да немамо слику:

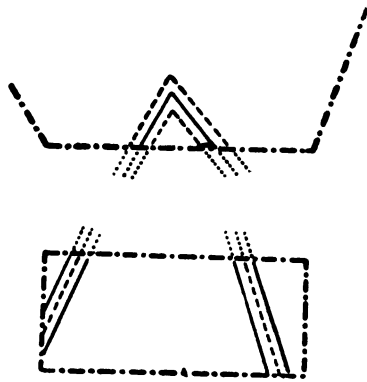

Скица 7

Изоглосе које повезују делове јужнословенског земљишта са севернословенским

¹ Испитујући говоре у северној штокавској зони ја сам обраћао нарочиту пажњу на овај проблем, али резултати су били минимални. У штокавским говорима са незамењеним *љ*, чије је место (или првобитно место) на северистоку штокавског земљишта, имамо лексему *угор* (а не *угар*), што одговара стању у низу севернословенских језика (упор. моју белешку о томе у *Die Welt der Slaven I*, 146). Сличне везе огледају се у понекој другој лексеми говора Галипољских Срба који

И овога пута изостају лонгитудиналне изоглосе, док су трансверзалне обичне и у овом случају. Разуме се, ни ова појава не може бити случајна. Додуше, већина разлога наведених у II одељку овог реферата овде не игра улогу, али има један други моменат који указује на прави пут. То су т.зв. југославизми у словачким говорима, пре свега у средњесловачкој дијалекту. То су феномени прилично многобројни, углавном са доста значајним местом у језичком систему, и углавном са знатном старином², што значи развијени или у фази пре прекида контакта са јужнословенским подручјем или бар у резултату еволутивних тенденција понесених из епохе тога контакта. Дакле као што на крајњем

С к и ц а 8

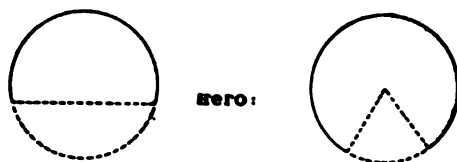
- — — — — Границе јужнословенског одн. севернословенског језичког простора
 — — — — — Изоглосе које повезују делове једне од тих двеју територија са другом територијом

спада у ову групу (*рас* < *раз* у значењу 'баш', *лад* у изразу *није на својом ладу* 'није при чистој памети' итд.) о чему ће читалац моћи наћи у мојој дисертацији о овом говору (СДЗБ XII). Није искључено да овамо треба прикључити и наставак *-ам* у инстр. јд. именица *о*-основа у крашованском говору (Petrović, *Gratul Carajovenilor* 146, 149) одн. *-ъм* у веома сродном говору Свињице на северној страни Ђердапа (по материјалу који је прикупио Petru Nelescu, а који ће ускоро бити објављен у Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику). Овај наставак потсећа наиме на севернословенски наставак *-ъмь* одн. *-ъмь*. Ипак су ова поклапања тако малобројна и једним делом несигурне природе да нам не дају право да из њих извлачимо какве било закључке.

² О овом проблему постоји доста обимна литература. Најновији преглед те литературе, као и самих „југославијама“ даје проф. J. Stanislav у делу *Dejiny slovenského jazyka I*, Братислава 1956.

западу и крајњем истоку имамо на јужној страни особине које претстављају везу са севером, тако на централном сектору налазимо на северној страни појаве иначе обичне на јужнословенском тлу (в. скицу 8).

Ако доведемо у везу све ове елементе, биће нам јасно да појава већег броја северних особина на јужној територији на оба крила и већег броја јужних особина на северној територији у центру фронта мора имати своје дубље узроке. Очигледно је да се у почетку, пре прекида контакта, јужнословенска територија (или тачније ареа у којој су биле обичне особине које ми данас називамо јужнословенским) обликовала не као сегмент (отсечак) словенског земљишта, већ као његов сектор (исечак). Дакле не :

С к и ц а 9

———— Граница словенског простора у целини
 - - - - - Граница јужнословенског језичког простора

Доцнији развој сасвим је јасан: пошто је услед насељавања Мађара, продирања германских племена у данашњу источну Аустрију и формирања компактног романског етничког језгра у Румунији настао прекид додира између северних и јужних Словена, говори који су се нашли на једној одн. на другој страни баријере развијали су се заједнички, смањујући разлике везане за неједнако порекло и повећавајући разлике према говорима на супротној страни баријере. Тек на тај начин створена је данашња ситуација: сви говори јужно од баријере данас су, ако пођемо од укупности њихових особина, сасвим одређено јужнословенски, а сви говори на северу од баријере су недвосмислено севернословенски, док јужнословенска територија има облик сегмента словенског језичког земљишта уопште.

Ово значи да је тек прекид контакта с осталим Словенима био одлучан за стварање данашњег односа јужнословенске територије према севернословенској. Једна од главних последица тога прекида била је ликвидација прелазних говорних типова којих је, како про-

излази из горње анализе, морало бити нарочито много између западнојужнословенске групе и чешке одн. словачке језичке територије¹.

У првобитне прелазне говорне типове спадали су, поред осталих, централнословачки и најсевернији словеначки говори (никако не би требало схватити моје горње излагање тако као да ја мислим да су напр. севернословеначки говори у почетку били једноставно западнословенски, а средњесловачки чисто јужнословенски²; не, и једни и други били су само прелазни типови различитих нијанса, и притом од почетка углавном ближи групама којима данас припадају). Али прелазних типова морало је бити још кудикамо више, и то управо у међупростору који више није словенски. У најновије време ради се врло интензивно на истраживању карактера изумрлих словенских говора у Панонији, Дакији и Источним Алпима, уз обилато коришћење података које пружа топонимија, нарочито она средњевековна. Овде није место за навођење целе литературе о предмету, али ћу ипак поменути ванредно интересантну дискусију између словачких аутора (пре свега проф. Ј. Станислава) и мађарског научника И. Книеже око тога да ли су стари словенски говори на тлу данашње Мађарске припадали словачком језику или јужнословенској групи. Мени изгледа да би налажење решења било знатно олакшано кад би се активно оперисало с могућношћу, и чак сигурношћу, да су говори у међупростору имали прелазни карактер, и да је било и таквих комбинација западнословенских и јужнословенских особина какве не налазимо ни у једном живом говору. Принципијелни значај теорије таласа данас је општепознат, и сви се слажу у томе да је лингвистичка географија показала колико су изоглосе различитих феномена у нормалним условима међусобно независне. Па зашто бисмо у овом случају, кад нам чак и понеки очувани дијалекти (напр. средњесловачки) показују да је било прелазних типова, правили географију дијалеката, а не географију феномена? Илустрације ради навешћу један од момената из цитиране полемике, иначе веома драгоцене за науку³. На доста широком спорном простору

¹ У последице овог прекида спада и коначно стапање западнојужнословенских и источнојужнословенских језика, од самог почетка знатно различитих, у једну групу.

² У досадашњој дискусији, чије резултате налазимо најбоље сумиране у радовима Ф. Рамовша и Ј. Станислава, ово је питање потпуно рашчишћено.

³ Детаљнију дискусију о схватањима и аргументима оба аутора остављам за другу прилику.

проф. Станислав налази неколико карактеристичних западно-словенских (одн. словачких) особина, и поткрепљује то убедљивим примерима из старе топономастике. Међутим проф. Книежа наводи за исти простор извесне друге црте, очигледно јужно-словенске боје, и такође успешно документује своје наводе. Најлогичнији закључак из овога био би да су говори ове зоне имали једне особине заједничке с једним суседима, а друге с другима — као што бисмо према принципима лингвистичке географије и морали очекивати. Питање се може поставити још конкретније: међу словачким особинама које проф. Станислав наводи најбоље је документовано простирање промене $r > h$ и јаке палатализације ш и д пред вокалима предњег реда дубоко ка југу, а управо та два феномена забележена су и на јужнословенском тлу, баш у помињаним зонама које иначе показују контакте са севернословенским земљиштем. Промена $r > h$ долази и у неким словеначким говорима на северозападу, а палатализација ш и д у неким источнобугарским говорима. Па кад су на тим местима ови феномени удружени с другим особинама несумњиво јужнословенским, зашто не допустити могућност да су и у Панонији они постојали у комбинацији са бар неким појавама које смо иначе навикли да сматрамо јужнословенским?

Имамо право да гајимо наду да ће напори науке на овом пољу бити на крају крунисани једним изузетно лепим успехом: утврђивањем старих изоглоса читавог низа словенских језичких феномена на тлу које данас више није словенско.

Павле Ивић

DIE BEDEUTUNG DER LINGUISTISCHEN GEOGRAPHIE FÜR DIE VERGLEICHENDE UND SPRACHGESCHICHTLICHE ERFORSCHUNG DER SÜDSLAVISCHEN SPRACHEN UND IHRER VERHÄLTNISSE ZU DEN ÜBRIGEN SLAVISCHEN SPRACHEN

I

Die Gebiete aller vier südslavischen Sprachen, der slovenischen, serbokroatischen, mazedonischen und bulgarischen, sind durch zahlreiche Beziehungen ausserordentlich eng miteinander verbunden. Die Isoglossen der sprachlichen Phänomene, sogar auch wenn es sich um

die auffallendsten handelt, decken sich in der Regel nicht mit den Sprachgrenzen (vgl. Skizze 1 und 2). Es ist eine normale Erscheinung, dass ein Teil des Territoriums einer südslavischen Sprache hinsichtlich einer Eigenschaft mit einer der Nachbarsprachen übereinstimmt, und der andere Teil des Territoriums der gleichen Sprache mit einem anderen Nachbarn. Daraus geht eine ungewöhnlich bedeutsame methodologische Konsequenz hervor: die Territorien des einzelnen südslavischen Sprachen sind nicht isoliert zu betrachten, sondern immer als ein Teil einer grösseren Einheit, des südslavischen Sprachraums. Viele Erscheinungen aus der Geschichte und Dialektologie dieser Sprachen können nur so richtig erfasst werden. Sehr lehrreich ist die Stufenfolge, die auf südslavischem Boden hinsichtlich einer Reihe von Eigenschaften besteht, wie z. B. die Bewahrung der altererbten prosodischen Gegensätze, die Zahl der Akzentwechsel in der Deklination der unbestimmten Adjektive, die Zahl der Präteritalzeiten, das Schicksal des Infinitivs (bezw. auch des Supins), die Zahl der Kasusformen im Singular bezw. Plural der Substantive u. s. w. Wenn wir die Tatsachen im Lichte dieser Stufenfolge betrachten, zeigt sich eine ganze Reihe von Eigenschaften der Hauptmasse der štokavischen Mundarten, und mit ihnen auch der serbokroatischen Schriftsprache, als Beginn des Prozesses, der zu den Balkanismen führt.

II

Entgegen dem allgemeinen Bild der Verbundenheit und Stufenfolge, das im südslavischen Sprachraum herrscht, fällt eine Linie ins Auge, auf der oder um die sich eine grosse Anzahl alter Isoglossen konzentriert, unter ihnen auch die Isophonen und Isomorphen vieler Phänomene, die für die vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen sehr bedeutsam sind. Das ist die Linie, die von der Grenze des rumänischen Sprachgebietes südlich der Mündung des Timok in die Donau und durch die Umgebung von Belogradčik, Berkovica, Breznik und Radomir bis zu dem Osogov-Massiv führt an der Grenze Serbiens, Bulgariens und Mazedoniens. Unter den Isoglossen, die sich in dieser Richtung bewegen, gibt es einen beträchtlichen Teil solcher, die älter sind als die Ansiedlung der Südslaven auf dem Balkan oder die aus der frühesten Periode ihres Lebens in der heutigen Heimat herrühren. Im Augenblick unmittelbar nach der Entstehung dieser Unterschiede war dies nicht nur das wichtigste Isoglossenbündel im slavischen Süden, sondern nach seiner Wichtigkeit überbot es auch alle übrigen Isoglossen auf südslavischem Boden z u s a m m e n. Es ist klar,

dass in einer früheren Epoche ein scharfer Kontaktabbruch unter den südslavischen Stämmen in diesem Sektor stattfand. Der Verf. erklärt diese Tatsache damit, dass die Stämme östlich dieser Linie aus Dakien (der heutigen Walachei) auf die Balkanhalbinsel kamen, während die Stämme im Westen der bezeichneten Linie aus Pannonien kamen (Skizze 3). Noch vor der Ansiedlung auf dem Balkan wurden sie also durch die Südlichen Karpaten geteilt auf dem Sektor nördlich des Eisernen Tores. Nachdem sie auf den Balkan gekommen waren, bewegten sich die Vertreter der östlichen und westlichen südslavischen Gruppe parallel als zwei grosse ethnische Ströme, die nicht sofort begannen sich zu vermischen, wenigstens nicht auf dem beschriebenen Sektor. In diesem Lichte erhält die Auffassung von Prof. A. Belić, dass die Grundlage der Mundarten der Prizren-Timok (torlakischen) Dialektgruppe rein serbisch ist, eine neue Bestätigung, und es vergrössert sich auch die Wahrscheinlichkeit der Theorie von N. van Wijk, dass zwischen dem serbischen und bulgarischen Sprachgebiet im Anfang ein Raum bestand, der mit romanischen Elementen besiedelt war. Auf jeden Fall ist es klar, dass der heutigen Verbundenheit auf diesem Terrain eine Phase scharfer Trennung vorherging. Der Kontakt wurde erst durch nachträgliche Bewegungen hergestellt, und zwar, wie es scheint, durch das Vordringen der Träger des štokavischen Prizren-Timok-Dialektyps nach Osten. Auf diese Weise erklärt sich vor allem die allgemeine Richtung der beschriebenen Isoglossen und damit auch die Tatsache, dass sie nach Osten hin eingedrückt sind.

Die beschriebenen Isoglossen im Sektor südlich des Osogov-Massivs laufen auseinander, meist über das Gebiet der mazedonischen Sprache (Skizze 4). Um diese Situation zu verstehen, müssen wir einige Tatsachen im Auge haben:

1) Es ist logisch, dass bei der Ansiedlung der Slaven auf der Balkanhalbinsel die südlicheren Gebiete von den Stämmen besiedelt wurden, die sich als erste von der Heimat entfernten, vielleicht noch vor der endgültigen Ausbildung einiger der differenzierenden Züge zwischen den zwei grossen Gruppen der Südslaven;

2) Dann konnten Stämme verschiedenen Ursprungs Mazedonien besiedelt haben, was die Möglichkeit gegenseitiger Beeinflussung ergab;

3) In diesen südlicheren Gebieten, scheint es, war in der Epoche nach der Besiedelung der Kontakt nicht so lange unterbrochen wie im Norden;

4) Im Laufe der späteren Entwicklung fanden hier viele weitere Bevölkerungsverschiebungen statt und, verbunden mit den wechselnden politischen Ereignissen, Einflüsse aus den bulgarischen bzw. serbischen Gebieten.

Die koordinierte Wirkung aller dieser Faktoren — deren relativer Anteil nicht leicht festzustellen ist — führte dazu, dass das mazedonische Sprachgebiet heute einen so grossen Reichtum an Übergangsnancen zeigt und eine wirkliche Brücke zwischen den westsüdslavischen und den ostsüdslavischen Mundarten darstellt.

III.

Der südslavische Sprachraum gehört zu den Gebieten, in denen die Isoglossen in einer bestimmten Richtung beträchtlich überwiegen gegenüber denen in den übrigen Richtungen. Hier ist die dominierende Richtung NNO-SSW (d. h. die Isoglossen erstrecken sich meistens in Richtungen, die von N-S bis NO-SW variieren). Eine solche Richtung schneidet unter einem rechten Winkel die Längsachse des südslavischen Sprachgebietes, das sich in länglicher Form von den Alpen bis zum Schwarzen Meer erstreckt. Zu diesem Schluss kam der Verf. durch eine Analyse der wichtigeren Isophonen und Isomorphen, vor allem jener, welche die bedeutsamsten Isoglossenbündel ausmachen (Skizze 5), und das sind: (I) die Isoglossen der Charakteristika der slovenischen Sprache, (II) die Isoglossen der gemeinsamen Merkmale der slovenischen und kroatischen kajkavischen Mundarten, (III) die westlichen Isoglossen der štokavischen Eigenschaften, (IV) die Isoglossen der westštokavischen Charakteristika, (V) die Isoglossen, welche die štokavische Zone mit alter Akzentuierung im Osten und Süden von der übrigen Štokavština trennen, (VI) die Isoglossen, welche die Prizren—Timok—Mundarten von der Hauptmasse der štokavischen Mundarten trennen, (VII) die Isoglossen, welche die serbo-kroatischen Prizren—Timok—Mundarten und mit ihnen die verwandten Mundarten des nördlichsten Mazedoniens und des westlichsten Bulgariens von der Hauptmasse der mazedonischen und bulgarischen Mundarten trennen, (VIII) die Isoglossen, welche die zentralmazedonischen Mundarten von den bulgarischen, eventuell auch von einigen ost- oder süd-mazedonischen Mundarten trennen, (IX) die Isoglossen, die Unterschiede zwischen den westbulgarischen und ostbulgarischen Dialekten bezeichnen.

Die Ursachen der Disproportion zwischen der sehr grossen Anzahl von Isoglossen in einem Viertel der Amplitude der möglichen Richtungen und der relativ kleinen Zahl von Isoglossen in den übrigen drei Vierteln (vgl. Skizze 6) sind in historischen Umständen zu suchen:

1) Die ältesten Isoglossen sind an die Epoche der Einwanderung der Südslaven gebunden und halten sich an die Richtungen ihrer Bewegung;

2) In der späteren mittelalterlichen Epoche verliefen die Grenzen zwischen den wichtigsten südslavischen Staatsgebilden in der Hauptsache in den Richtungen, die heute die meisten Isoglossen haben;

3) In der neueren Zeit spielten auch die Wanderungen eine grosse Rolle, die sich meistens von den grossen Gebirgsgraten (Dinarische Gebirge, Balkan-Gebirge u. s. w.) zu niederen Gebieten bewegten, so dass Dialektscheiden geschaffen wurden, die diese Bergketten unter einem rechten Winkel schneiden.

IV.

Die Analyse der Isoglossen erhellt auch die Verbundenheit des südslavischen Sprachgebietes mit dem nordslavischen. Eine Reihe von Isoglossen, unter ihnen auch einige zweifellos alte, während andere die Verwirklichung alter Tendenzen darstellen, verbindet die nordwestlichsten südslavischen Mundarten mit den westslavischen, während andere Isoglossen eine Verbindung zwischen den östlicheren südslavischen Mundarten und der ostslavischen Sprachgruppe herstellen. Im Zentralteil der Nordgrenze des südslavischen Raumes, z. B. in Slavonien und in der Vojvodina, gibt es solche Verbindungen jedoch nicht (Skizze 7). Andererseits gibt es sog. Jugoslavismen in den zentralslovakischen Mundarten, d. h. im Zentralteil der Südgrenze des nordslavischen Raumes (Skizze 8). Es ist offensichtlich, dass vor dem Abbruch des Kontaktes zwischen den nördlichen und südlichen Slaven sich das südslavische Territorium (oder genauer, das Gebiet, in dem die Eigenschaften üblich waren, die wir heute als südslavisch betrachten) nicht als Segment des slavischen Raumes formte, sondern als sein Sektor (Skizze 9). Später, nach dem Abbruch des Kontaktes, entwickelten sich die Mundarten, die sich auf der gleichen Seite der Barriere befanden, gemeinsam und verringerten die durch den ungleichen Ursprung bedingten Unterschiede und vergrösserten die Unterschiede gegenüber den Mundarten auf der anderen Seite der Barriere. Das bedeutet, dass erst der Abbruch des Kontaktes mit den übrigen Slaven für die Schaffung des heutigen Verhältnisses des südslavischen Territoriums zu dem nordslavischen entscheidend war. Eine der Folgen dieses Abbruchs war die Liquidierung der Übergangsmundartentypen. So sind z. B. die norwestslovenischen und zentralslovakischen Mundarten, die anfangs offensichtlich gewisse Charakteristika des Übergangs hatten, vollkommen in die südslavische bzw. westslavische

Gruppe eingeschmolzen. Auch im Raume des heutigen östlichen Österreichs, Ungarns und Rumäniens müssen noch zahlreiche Übergangsnuancen vorhanden gewesen sein, die später infolge der historischen Ereignisse ausgelöscht wurden. Dieser Art waren auf jeden Fall die alten slavischen Mundarten im grösseren Teile des heutigen Ungarns. Auf eine solche Auffassung weisen auch die Prinzipien der arealen Linguistik hin, ebenfalls die konkreten Angaben, die es über diese Mundarten gibt, um deren Ursprung — südslavisch oder slovakisch — heute eine lebhafte Diskussion in der Wissenschaft im Gange ist, vor allem in der ungarischen und slovakischen. Der bisherige Verlauf dieser Diskussion zeigte, dass fast alle strittigen Mundarten sowohl gewisse südslavische wie auch gewisse nordslavische Eigenschaften hatten. Charakteristisch ist, dass unter der nordslavischen Merkmalen gerade jene phonetischen Züge die grösste Verbreitung besaßen, die man auch sonst in gewissen südslavischen Mundarten (im äussersten Nordwesten bzw. im äussersten Osten) finden kann. Es ist klar, dass es sich um Eigenschaften handelt, die von Anfang an eine ungleiche Verbreitung hatten, während dieses ganze Terrain den Charakter einer typischen Übergangs-Sprachlandschaft hatte.

Wir haben Recht, uns der Hoffnung hinzugeben, dass die Anstrengungen der Wissenschaft auf diesem Gebiet am Ende von einem ausserordentlich schönen Erfolg gekrönt werden: durch die Feststellung alter Isoglossen einer ganzen Reihe von slavischen sprachlichen Phänomenen auf einem Boden, der heute nicht mehr slavisch ist.

ПЕРСПЕКТИВЕ И ЗОНЕ БАЛКАНИСТИЧКИХ ЈЕЗИЧКИХ ПРОЦЕСА

I

Проблем сродности балканских језика истицан је веома рано, и то прво, у вези са словенским језицима, добило је израза у неколико Миклошићевих радова, и даље су оваква интересовања имала ослоња у Шухартовим погледима на значај миксоглотије (cf. *Slavodeutsches und Slavoitalianisches*; *Brevier*). После својих претходних студија (*Rumoensk og albanesisk*, *Nordisk Tidsskrift for Filologi*, 1896, 105), и резимирајући врло богату научну литературу усмерену углавном ка проучавању појединих питања и појединачних веза из круга балканистичке језичке проблематике, — Кр. Сандфелд је изнео врло прегледно и као целину комплекс ових језичких односа у књизи *Linguistique Balkanique — Problèmes et résultats* (Paris, 1930). Непотпуност такве књиге признаје и сам аутор, отуда је и наслов специфициран (с. 14—15); али без те Сандфелдове књиге не би балканистичке студије имале основу за ширење и продубљивање.

За разумевање балканистичких језичких појава дуго се стављало тежиште на романски језички материјал, и питања била третирана са тога гледишта. Отуда је принципски веома значајна студија проф. А. Белића *Дијалекти Источне и Јужне Србије* (Београд, 1905), где је истакао у овоме правцу материјал архаичнијих српских говора, а то још детаљније изложио у студији *Галички дијалекат* (Београд, 1937). Разумљиво је, дакле, поред ранијих широких интересовања за балканске проблеме, и часописа *Balkan-Archiv*, да је и у нашој земљи учињен велики потстицај за ове студије, уз часописе *Архив за арбанску сџарину*, *Revue des Études balkaniques*, и да се појавио читав низ значајних радова П. Скока, М. Будимира, за истарско-румунску проблематику М. Деановића и др. О задацима балканистичког језичког интересовања и усмеравању тих студија говорио је А. Белић на Лингви-

стичком конгресу у Риму, критикујући схватање Сандфелда, интерпретирано од стране Малецкога, а под насловом *La Linguistique balkanique aux Congrès internationaux des Linguistes* (R. E. B. II, 167—171). Он ту каже: „ Il n'y a aucun doute que les opinions de Sandfeld sur l'unité linguistique balkanique et l'essai de Maćecki de les approfondir marque un progrès sérieux dans l'étude des rapports unissant les langues balkaniques. Je pense cependant qu' en formulant ainsi ces rapports et en affirmant qu'ils constituent *une unité linguistique*, on commet une erreur fondamentale, qui s'aggrave encore lorsqu'on entreprend de déterminer la participation à cette unité selon les critères adoptés par Maćecki. Il convient tout d'abord de se demander si les traits linguistiques communs de l'unité balkanique sont suffisamment unifiés et assez nombreux pour qu'on soit en droit de parler d'une *unité linguistique*“ (с. 168). — Заиста, за стварање једног новог језика од разних посебних језика потребно је пре свега изразито уједначење језичког осећаја и стабиланост једног новог система језичког изражаја. Међутим словенски језици, већ сами у почетном степену формирања своје индивидуалности, донети су на терен Балканског Полуострва, који је језички већ био диференциран, а уз то и са комплексним односима тих језика претсловенскога слоја. Не само да постоје крупне плохе (дачка, доњомизиско-трачка, илиричка, средње-балканска и грчка), — него се мора водити рачуна о многим историским и општим приликама у даљим и ближим временским пресецима. Разни међусобни утицаји, а уз то вишеструка међусобна прожимања, начинили су оно што се доста погодним термином назива савез језика, иако нису довели до језичког јединства.

Стога ћу овде покушати да најважније појаве језичке динамике размотрим у историској перспективи, у географским додирима и суперпозицијама, и у самим процесима као таквим. Оваква тројна оријентација омогућиће да се нешто јасније опрта општа међујезичка динамика на Балкану. Основне линије такве слике већ би се могле добити слободнијом и погоднијом интерпретацијом Сандфелдовога материјала. Али ово ће у знатној мери олакшати интерпретирање једне књиге коју Сандфелд није ни приближно у довољној мери искористио, те је читава једна област остала неосветљена и управо приказана неинтересантном за језичке процесе на Балкану. То је књига са драгоценим подацима о Илирикуму, студија П. Скока *Pojave vulgarnolatsinskoga jezika na natpisima Rimske provincije Dalmacije* (Zagreb, 1915). Ослонац за једну комплекснију анализу чине две нове и значајне

књиге. Једна је студија М. Будимира *Грци и Пеласџи* (Београд, 1950), у којој се расправља о односу језика Грка и Пеласта, са закључком да су Пеласџи били са извесним двојним особинама: кентумских рефлекса велара једнога типа, а са сатемским рефлексима велара другогa типа; да су се у једном појасу претопили у Грке, а у другој зони у Словене, с којима им је била заједничка метатеза ликвида. Друга је књига Мирка Деановића *Avvlamento allo studio del Dialetto di Rovigno d'Istria* (Zagabria, 1954), која обрађује овај веома интересантан и славизмима проткан истарски говор, са описом структуре, малим вокабуларом и текстовима, — а то је све савременије обнављање ове у науци запажене тематике (cf. J. Pušcariu, *Studii istroromâne*). Поред врло много и детаљно проучаваногa језика Румуније; поред у доброј мери простудираних дијалеката средње зоне Балканског Полуострва, и поред студија посвећених Дебарско-Епирској зони, — остајале су три области за које је требало новогa материјала. Књига М. Будимира захвата врло широку и врло далеку проблематику, значајну колико за језике словенске и арбанашки, толико и за грчки. Књига М. Деановића даје нови и конкретни материјал, који показује једну црту резултативно исту коју нам показује и материјал тракиско-бугарских говора у расправи од Младенова и Хр. Кодова — *Бышь и езикъ на Тракийскиштѣ и малоазијскиштѣ Българи* (Софија, 1936).

Не умањујући значај грчког језика за културу балканских народа и за појаве у њиховим језицима, ја мислим да при оваком испитивању треба ставити тежиште управо на словенске језичке процесе на Балкану, и изразитије на процесе српског или хрватског језика, — јер се у њима огледа превирање у вези са трачко-илиричким супстратом. У томе проучавању наћи ће се решење за нека питања последње епохе прасловенске језичке заједнице, с обзиром на процесе који су се у пуној мери испољавали и завршавали на новом терену. Ова мисао да решења неких питања славистике треба тражити у процесима на новим теренима добила је изражаја у издањима за III конгрес слависта (Ван Вајк, М. Павловић, М. Будимир), а узета је за основу скрипта М. Павловића из *Основа уџоредне грамашке словенских језика*. — Словенска језичка зона треба да буде главна основа балканистичких језичких испитивања управо из два разлога: прво, што словенски језици заузимају највећи део територије Балканског Полуострва, и то у неку руку део између других језика или њихових остатака; друго, што они у себи садрже рефлексе про-

цеса својих који обухватају и позајмице, и што су и сами доживели неке процесе других балканских језика.

II

Метатеза ликвида није карактеристична једино за словенске језике; али с обзиром на балканске језике, који су улазили у симбиозу са словенским језицима исте територије, — она у пуној мери задржава карактер прасловенскога процеса, потстакнута основним узроком из прве епохе прасловенске језичке заједнице.

Пре него што пређемо на анализу примера уношених у српски или хрватски језик, јер ће тежиште бити углавном на појавама у старој Далматинској провинцији, — треба нагласити две ствари веома значајне за даљу дискусију: о самој појави са прасловенске тачке гледишта, и о њеном односу према супстратима, о чему ће бити говора после анализе примера.

Ову појаву неки сматрају не као прасловенску, не као карактеристику опште словенске језичке заједнице, са посебним третирањем нарочито у руском полногласију. За нас пак у овом тренутку не могу бити важни крајњи резултати као такви, већ услов саме појаве и процес као последица такве условљености. С оваквом основом за дискусију не може се спорити: да је општа тенденција ка отвореним слоговима била основни регенс. После ишчезавања сугласника на крају у једним случајевима, и сливања назалног консонанта са претходним вокалом, ликвиде као отпорни елементи условили су механичку метатезу, као посебни вид тенденције ка отвореним слоговима. Овај процес није био завршен при досељавању главног дела јужнословенских племена на Балканско Полуострво. Управо: започети и вршени процес у јужнословенској заједници није био завршен, — било је још изразито живо језичко осећање за отворене слоге, и речи са затвореним слоговима на ликвиде уношене су у наш језик саображене овом језичком осећању.

Поред народне етимологије о празнику *Врашоломије* (*Bartholomeus*), *Мраша* (*Martinus*) а *Маршинишица* (cf. С. Jireček, *Christliche Element in der topographischer Nomenklatur der Balkanländer*), *Мрашињи дни*, и нових као *врдша* (биљка којом се чара да би се момак вратио девојци), нарочито су навођени топоними *Рача* (arset, v.lat. arčē), *Скрадин* (*Scordona*) и сл. Јадранско приморје пружа низ примера извршене метатезе, *Gradus* (западно од Трста), *Лабин* (*Albona*), *Раб* (*Arbe*, 1070 г.), *Брач* (*Brattia* а *Barzo* IX в.), *Мљеш* (*Meleta* > *Mel'ta*, не *Melita* cf. Jireček, *op. cit.*, с. 209). За овај

део Балканског Полуострва граница метатезе се поклапа углавном са границом римске провинције Далмације, несумњиво проширене преко Либурније и алписке зоне до територије где су у Италији живели Волски. На стотину километара с.-и. од Рима налази се *Volsini*, у области некадањих Етруска, а у Аустрији имамо *Walchau*. Та реч је широко распрострањена по Балканском Полуострву, али је веома карактеристична за западну зону, — са метатезом она се среће као назив планине *Влашић*, ново насеље *Влашко Поље*, *Лашва*, *Власина* и др. Осем тога налазимо назив *Крапина*, поред широко распрострањеног израза *шкарпа*, на Сави *Sirmium* > *Срџм*, а у Босни нарочито су значајни хидроним *Прача* и топоними *Прача* и *Усџипрача*, према називу племена Партина (*Parthines*, *Παρθῖνοι*), с којима је Октавијан ратовао. Ја сам их приказао као паралелне топониму *Рача* (< **Arče(m)*, cf. *Archivum Romanicum* 25, 1941, с. 187 и д. и Јосифовић (*Živa Ant.* VI, 1). Однос *Part-/Pert-* одговарао би случају *Dalmatae/Delnatae*, односно *Σκαρδῶνα* (*Ptolom.*), *Σκαρδα* (*Porph.*). Третирање *ti* као *č* (у *Рача*) ослања се на аналогију у *Брач* < *Barzo* IX в., *Brattia*, и ово би могао поткрепити и назив великог далматског племена *Ditiones*, јужно од Паноније (*Strab.* 7, 314; *Plin.* 3, 142), и чији би се траг могао гледати у хидрониму *Дичина* (притока Чемернице), а ово је врло јасно ако се потсетимо да је граница између провинције Паноније и Далмације ишла горњим током реке Купе (*Colāpis*) на Стридон, на Тузлу (*Ad Solines*), пресекала Дрину јужно од Зворника (*Ad Drinim*) и негде око Рудника избијала на источну границу према Горњој Мезији (*Moesia Superior*), чији је далматски део ишао на Ибар (*Angros?*), а панонски део на север до Сингидунума и даље до ушћа Тисе. Трагајући за односима Пеласта са Илирима, Трачанима и Словенима, М. Будимир наводи да је Е. Фетер, етрусколог, уочи неколико примера са ликвидском метатезом, којима сам Будимир додаје *κίρκος* (*lat.* *circus*) са варијантом *κρίκος* (*op. cit.* 66). Пример Будимиров служи ми за објашњење једног засеока града Јајца, на округлом обрешку, и који се зове *Кричићи*, — јер довођење у везу са глаголом *кричаши* је очигледно народна етимологија. Назив реке Пливе, са икавским изговором, одговара старијем облику без метатезе **Pelva*. — Крајње тачке ове стране зоне такође су означене метатезом — *Раша* (*Arasia*), река у Истри, и *Лаб* на Косову, а у Црној Гори се употребљава реч *раша* за сукно (cf. *arsinĕum*, женски украс за главу).

Ову, далматску зону, проширену до Старе Планине, допуњава *Moesia Inferior* с Тракијом, са значајним појавама, као *Средьць*

(*Sardica, Serdica*) и др. Ову област, заједно са Македонијом, карактеришу особине пословењених Пеласта, а од четири такве М. Будимир истиче ликвидску метатезу (*op. cit.*, 65 - 66). Овде треба укључити и Дакију, са извршеним ликвидним метатезама! О томе Скок каже: „Profesor Capidan našao je samo 75 starih slav. riječi koje se nalaze u svim rumunjskim narječjima, u dako-, macedo- . megleno-rum. Za ovih 75 riječi mora se, prema tome, uzeti da su se nalazile u prarum., t.j. prije raspada u 4 narječja. To bi bio najstariji sloj slav. riječi u rum. jeziku. U njima nalazimo likvidnu metatezu južnoslav. tipa“ (pr: *brazda*, s. 51).

Јужно од Далматске области и према североистоку (од Биначке Мораве запажају се извесни типични примери без метатезе. Пре свега у Х веку се на картама нотира *Olcinium* „Улцињ“. У албанском имамо *gërmadhë* „ждрело, развалина, урвина“. Изговара се *Shkod-ra* и сл., мада арбанашки има и отворене слоге. Овде долазе примери *ДурмиШор*, *ПурлиШор*, *Шар Планина* (*Scard = S'ar*), као што је у с. - и. Србији *Мироч* (Мир-оч), а ту треба додати и *Балкан*. Становништво тих крајева свакако се језичи асимиловало после завршеног гласовног процеса, и изразитије се бавило сточарством (качкаваљ на Старој Планини и на Шар-Планини). Неизвршене су промене на пр. *Mirditi, Mal-ësor, Малча*, а и у Епиру ћемо наћи *Mal-i-bardhë* „Бело Брдо“. Арбанашко-цинцарску зону везује реч *baltë* „блато, глиб, иловача“, односно *báltä* „језеро“ (*balta de Ochërda*), са падињама Старе Планине, где има место *БалШабериловица* (cf. г. *balza* „клисуре“).

Грчка зона, доследно кентумска, делом је, по Будимиру, примила у себе Пеласте („неајолски Грци“), — отуда се могу објаснити примери као варијанте *κίρκος—χρίκος*. Међутим према етеокритском облику *καρτεμνί*, „очигледно предгрчког пеластичког имена“ има и радикал и суфикс индоевропског типа, и да су „документовани на пеластичком земљишту ван Крита“. *Gordho-* „ограда, град“ и код Словена и код Пеласта значи дрвени град (*πόλις ξυλίνη*), супротно средоземном типу града зиданог. Будимир из тога закључује да су се носиоци таквих назива доселили из балканског центра, или из доњег Подунавља или понтиског приморја. Ова веома логична излагања потврђују мишљење проф. Белића, изнето у удводу студије *Галички дијалекат*, да су, по Арвантинусу, констатовани примери *Γορδός, Γορδίκιον* и сл. речи словенског типа. У најмању руку то су примери из Мореје, дакле из краја који је доживео пеластичку симбиозу. У даљој дискусији све ово потврђује моје мишљење (*Проблеми народне*

културе и језика, Скопље, 1938) о истим примерима: да је то доказ досељења словенских делова пре почетка процеса метатезе ликвида, можда већ крајем IV века са Визиготима или са источним Готима, али у сваком случају пре главне сеобе јужнословенских племена. (Ови су примери у вези са *h/h̄* из *tj/dj̄*).

Посебну малу зону чини епирска област са врло свежим словенским појавама, а не само траговима. То је шира област језичких превирања, одакле су разношени балканизми свакако после пропасти Скендербегове државе, како сам истакао поводом проучавања особина говора Скопских Торбеша (*Белићев зборник 2*). Епирска област у ужем смислу испитана је од П. Скока, у посебној расправи *Prilog povjesti slavenstva u Epiru (Leksikologijske studije, Rad 272, с. 79—85)*. У овоме, поред нормалних дијалекатских облика са ротацизмом *Arbër, Arbëresh, Arbënor*, „Albanus“, *Arbëreshë* „жена Албанка“, *Arbëri* „Албанска земља“, Скок наводи и са метатезом *Lap*, у одређеном облику *Labi*, и *Labër, Lebër, Labëshë, Labëreshe*, а за земљу *Labëri* (cf. G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache* под *arbër*), чему одговара и назив реке *Радика (ard)*, према називу *Арда* у Тракији. Постављајући назив словенски према арбанашком по анти тези социјално-економској (земљорадник: номад), он даље успоставља аналогију према називу везаном за назив lat. *Romanus* према *Vlah* за мегленске Романе: „Moramo, dakle, za epirske Slavene, kojih je nestalo u 16. i 17. vijeku, predpostaviti, da su oni svoje susjede Arbanase, s kojima su uostalo.n živjeli u dnevnom saobraćaju, nazivali *Ljab* i da je ovaj izraz poprimio i jedan dio epirskih Arbanasa i očuvao ga do danas kao svoje plemensko ime“ (s. 85). Овим поводом пак може се допунити оно што није уочио Скок: топоними *Drenovë* и *Kosovë*, хидроним *Sušica*, као и сам облик *Lab*—показују да су ти ишчезли Срби били са Косова.

Најзад треба уочити још неке појаве у обалској зони Јадрана, а на првом месту трагове неизвршене метатезе, као *СумарШин*, и поред нормалне деназализације, и *МарШиншћица*. Из примера *СумарШин* може се закључити да је у време трајања процеса метатезе ликвида остао по страни, и да је тек по престанку тенденције ка отвореним слоговима извршена деназализација. Ово потврђују и основне мисли Јиречекове књиге *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* (Denkschriften der Wiener Akademie, Phil.-hist. cl., 48, Wien, 1902). Затим треба истаћи посебице у Дубровнику констатовану реч *кимак* (lat. *simex*), за коју ми је саопштио проф. унив. Божић да се употребљава и у

Рисну, где је он чуо и *ликеш*, а што треба да одговара *lat. licet* (са изговором пре извршене палатализације, у изразу — *Е, што си ликеш!* — *Немој би(ш) ликеш!*, — дакле „сувише живахан, смео, немиран“. Скок помишља да овде долази и назив ненастањеног острва *Какан*, према *лат. cuscinus* (син. *signus, Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*, с. 151). — Сведок грчкога супстрата је и топоним *ПеШпара* (*op. cit.*, с. 151).

III

Третирање вулг. латинских и сл. група кратког вокала са *r* (*or, er*) даје увид у вредност самих тих фонетских елемената, као и јужнословенских *r* са полугласницима. Навођено је да групе у примерима као *Сerpеса, Сirпеса* дају исти резултат. Примери из топономастике показују исти рефлекс и за *ar, or, ir*. Тако имамо *Трцш (Tergeste), Трцаш (Tarsatica), Брґуди (Virgultum, Skok, Тороп st., Зб. Инст. Ист. С. А. Н. III)*, на Истри *Брґуд Мали, Брґуд Вели (Рибарић), Урса Рошор Фрланова (ib.); Vrm (Hormos), Врбас (Urganus), Срнашца* (пл. у Босни, cf. *Sarnadae*). За зону источно-бугарских и родопских говора поуздан је Милетичев материјал, а за тракиску област — Младенова и Кодова.

Посебних значаја има ово питање за западну зону Илирикума, и зато ћемо се и задржати на анализи неких примера о којима је већ писано. — У Јужнословенском филологу XVI објашњавајући пословицу из збирке В. Караџића „*Нека те бог чува да те други не ујрди, а по мени ћеш живљеши што година*“, — дао сам објашњење да реч *ујрди* има значење „упропасти“, *lat. perdo*, са третирањем *er > r*, и пратио сам ту позајмицу у разним дијалектима српскога језика, као и аромунскога. Додао сам још неке, као *цркало, Шркало (lat. circulus), мрґињ*, који помиње и Решетар за приморје. П. Скок (*Leksikološke studije, Rad 272*) превидео је поменуту расправу из Јужнословенског филолога, и у свом интересантном материјалу о речи *mr̄gij̄* истиче јој као занимљиву појаву јадранске зоне варијанте по фонетизму, по акценту и по значењу. Осим значења које даје Решетар (*Der štokavische Dialekt, 283*) у смислу границе између две њиве, наводи и значење „*kr̄š između dvije njive kao međaš*“, по Будманију. У моме материјалу, који је из Босне и Шумадије, *mr̄gij̄* означава не само камен међаш, него и простор за хват широк и који се између две њиве оставља непооран, као нека врста „неутралног“ и неприкосновеног земљишта, да би се избегла зао-

равања туђе њиве; ту и јесте основно значење. У Дубровнику и околини значи и „мали канал који служи за отјецање мирне воде и због тога је ископан“. Значење „Gränze“ које даје Вук за Црну Гору и Далмацију Скок допуњава са Корчуле (Смоквица; Чара) — *mrġinij*, а *mrġin* се наводи за Прчањ и Будву, па тако и за Пељешац. За Срем Вук даје значење „кртичњак“, „мравињак“, „мале хумчице начињене за биљежење границе по ливадама“. — У свима тим случајевима *r* је увек вокално, као и у речнику Стулијеву (*mrġinij*). Из прошлости имамо примере *mergin* из 1441 г. са Шипана, а *merginos* (1490) из дубровачкога канцелариског језика. Други од ова два примера је несумњиво са правописним *er* у фонетској вредности *r*; али је први пример утолико значајнији, свакако са фонетском вредношћу *er*, а и у вези са наведеним примером из Боке Которске. Скок наводи и примере које цитира Бартоли (*Das Dalmatische*, II, 272, 296) — *merghini* (*gh = g* вељот.); у примеру *mergegnium* види се кл. *l*) *e*; а о односу *a—e* већ је споменуто. Таква тумачења условно су исправна. У Дубровачкој канцеларији употребљаван је медијевални класични латинитет, а од таквих примера треба одвајати вулгарно-латинске. Скок претпоставља и придев **margineus* (тј. *lapis*) у значењу „међаш“.

Македонски говори такође имају *ɣ*, врло доследно, осем говора дебарско-голобрдског типа, где има *or* (*ворф, сорце, Шорн; веШор*). Проф. А. Белић сматра да се ова црта развила из *ɣ*. Исту појаву има и говор Торбеша, који су само један огранак дебарске групе (cf. Белићев *Зборник* 1937), а слично је и у говору Призренске Горе.

Аромунски говор Крушева има *ar*, *er* у одговарајућим положајима, иако се налази усред говора сл. македонских са *ɣ*. Али аромунски и не треба гледати као говор са истога терена и са истим суседством у развојној перспективи. Терен на коме су сада за њих је релативно нов, од XVIII века, као што ће бити изнето у закључном одељку. До XVIII века аромунски је везан изохроно с обзиром на неке црте са другим словенским говорима.

Арбанашки књижевни језик показује превирање, тако да се у њему налазе варијанте: *cerkátë: cërkatë: circátë; gergalâc: gërgëlâc; gerbaç: gërbaç; gërbë: gërbë; gërċ; gërċac*. (О аромунским и арбанашким појавама биће знатно детаљније и дубље дискутовано при обради ове тематике у пуном њеном обиму).

Слично се може рећи за јужномакедонске говоре (cf. А. Mazon, *Les Contes slaves de la Macédoine du Sud*) и за приморску

зону (cf. Шапкарев, *Нар. умотв.*) Напротив, по збирци Младенова и Вакерелског (*Бытъ и езикъ на Тракийскиѣ и малоазийскиѣ Българи II — Езикъ*, отъ Ст. Младеновъ и Хр. Кодовъ, София), у родопским говорима је *ѡр* — *ѡл* уопштено, а у тракијско-малоазийским не. „Тъкмо по силата на езикови антиномии редом съ изговоръ *ѡр*, *ѡл*, дори и вместо старобълг. *рѡ*, *лѡ* въ родопскитѣ говори, тукъ — тамо въ Тракия се пази и старобългарското *рѡ*, *лѡ* неизмѣнено, непреметнато въ *ѡр*, *ѡл*“ (с. 48). По Малецком ту се наводе примери из јужне Македоније (*траѡат*, *страпѡт*, *врѡзоваја*, *вгѡвѡѡха* и др.). Тако је и у Чаталци: „*грѡциѡте*, *прѡво*: *брѡдѡ* (въ станъ тѡкашки), *шрѡсеѡме*, *дрѡѡѡѡ*, *срѡповѡѡѡ*, *исѡрѡсѡѡѡ*, — покрај по-рѡдѡки случаи съ *-ѡр* и *-ѡл*.“ Уколико је овде утицај супстрата, било би интересантно расмотрити.

Паралелан са овим је процес довољно проучаваних вокалских редукција у слабом положају, а бар у западном Илирикуму показују изразито редуковање, мада не истодобно са таквим процесом у осталим балканским областима. Тако још у X веку имамо хидроним *Colāpis* (*коѡ-ра* > *кѡ-ра* > *кира*). Иако се са М. Будумиrom можемо сложити да је арбанашки посебан језик, ипак је јасно да је језик северозападног Илирикума, у већој мери, обојен вулгарно-латинском бојом, и у знаку миксоглотије имао један ултра-кратки вокалски елеменат, природе арбанашкога *ѡ*.

Напротив, у зони македонских говора полугласници у јаком положају су вокализовани диференцирано, као и у руском језику, те се ова појава неће сматрати генетичком, већ еволутивно-паралелном појавом у та два идиома. У зони римске провинције Далмације такве разлике нема, — ту су оба полугласника изједначена, дајући исти резултат (*сѡнѡ* > *сѡнѡ* > *сан*, *дѡнѡ* > *дѡнѡ* > *дан*; *пѡшѡкѡ* > *пѡшѡкѡ* > *пѡшѡк*, *свѡшѡѡѡ* > *свѡшѡѡѡ* > *свѡшѡѡѡ*). — Неједнакост процеса полугласника у ове две зоне не може се објаснити разликом у еволутивним тенденцијама, управо то објашњење важи само за зону македонских говора (*ѡ*: *ѡ* = *е*: *о*), — појачавање вокалности, учешћа гласница, као и проширење вокалског резонатора у истом делу усне дупље. У македонској говорној зони — то је знак немешања језика. Напротив, мешање језичког супстрата са супстратом, за појаве у степену вируленције, има за последицу изједначавања по елементу који је у обе миксоглотиске компоненте заједнички. Тако је у западном Илирикуму један ултракратки вокал, свакако средњег реда, повео за собом квалитативно једначење полугласника *ѡ* и *ѡ* (cf. М. Павловић,

Принцип корелативности и некорелативности говора Горњег Повардарја, Гл. Скоп. Фил. факултета I, 1934).

Из овога се могу извући два закључка. Прво: у време полугласничких процеса, словенски македонски говори били су без појава које су условљене антропогеографским мешавинама, а то би вредело и за основну руску зону (раздобље између хунске најезде и ратовања са Татарима). У зонама са извршеним једначењем полугласника (Провинција Далмација, Горња и Доња Мизија) појава је условљена била асимиловањем етничког супстрата. Друго: у зонама где је извршено једначење, разлика у вокалској боји резултата процеса зависила је од супстрата. Што се тиче неких чакавских говора са другим рефлексима, питање је које бар треба поставити и у овоме правцу. За нијансе ь° и сл. у јужноморавско-тимочком, дао је потпуно фонетско образложење проф. А. Белић. Међутим за $\text{ь}^{\ddot{a}}/\text{ь}^{\epsilon}$ у црногорском типу јекавске зоне, са јако напрегнутим мишићима говорних органа, могло би се узети као миксоглотиски траг арбанашко-илирске боје ултраредуцираног вокала (ě), супротно ономе из зоне ь° . У трећој, доњомизиско-трачкој зони изједначење је у правцу тамног полугласника, а отступања указују на резултате дијалекатских мешања (cf. Младенова и Кодова цитирано дело).

IV

Посебан интерес привлаче процеси назала. Питања су: о вредности њиховој, о преношењу назалности на супстрат, о односу трагова назала на Балкану (напр. *žalbь, megl. jali, агум. jale, др. jale*, према *paqъ*) *megl. puiangu, агум. pangu*).

Класични Порфиригенов пример *Μοντηγρός*, а и *Mutogras* „Monte Grosso“ (cf. Jireček, *op. cit.* 18—19, 24—25), указују на затворенију боју назала задњег реда у зони западног Илирикума. Тиме се отвара питање зашто је деназализација у мијачком *o*, и у каквом је односу према њој брсјачко *a*. Трећа је зона источна, cf. J. Rozwadowski, *Przyczynek do fonetiki (wymowy) bułgarskiej* (Rocznik slawistyczny, t. IV, Kraków, 1911).

По Облаковој студији (*Macedonische Studien*) наука се упознала са остацима назала у области коју је он проучавао. Није у питању само основни назални елеменат, него и боја и редукованост. Римска провинција Далмација, у целој ширини, показује јединство процеса и зато ћемо само поменути да ако се и ставља у сумњу хидроним *Angros* за Ибар, — то исто име

морамо претпоставити за Угар, притоку Врбаса. Скокова расправа о словенству у Епиру указује на траг назализма у арб. *Langaricē* — *Léngaricē*, из кога примера запажамо *an/en*, где *e* може бити последица дисимилације, а већ је било речи о нестабилности као *e/ě*. — Скок, у другој расправи навођених лексиколошких студија, дискутује о речима најстаријег словенског слоја, и наводи за *paqk*: megl. *pujangu*, према др. *pašanjen*, и *gręda*, megl. *grinda*, агом. *grenda*, а др. опет *grinda*. — Из овога би излазило да су у доба процеса назала данашњи Румуни и Саракачани (номади, Власи) били у међусобној ближој вези, док су Аромуни били у ближој вези са Словенима, негде у Епиру.

Румунски дублети сл. *sfint* (*svěť*, мађ. *szent*) и *sim—sint* (*lat. sanctus*) диференцирани су тако да се сложенице са првим делом латинскога типа налазе за значење празника (*Sîmpietru*, *Sîntămăriă*); епитет *sfint* долази уз име светитеља. Скок није извукао закључак из овога односа: облици са латинском формом су у старијим формацијама, а са епитетом словенског порекла постериорни, јер је употребљаван као елеменат православне црквене терминологије.

Око велике плохе деназализације у правцу задњег високог вокала у једном делу, а у правцу задњег и редуцираног елемента у другом делу, — налази се доста уски венац померања средње висинске зоне ка вишој, затворенијој зони истог (предњег односно задњег) реда.

Такве вредности затворенијег изговора налазимо пре свега у истро-румунском. По изванредно јасном опису Мирка Деановића (*Avviamento allo studio del Dialetto di Rovigno d'Istria, Zagabria, 1954*) налазимо *o* > *u* и *e* > *i*: *bun-dei*, *buna-sira*, *duná* (dovere), *kuńđ* (cognitus), *pruvá* (provare), *ruzmarein* (rosmarinus), *ulěia* (oliva), *fuguliér* (focolare), *murús* ven. *moroso* (amoroso), *surúre* (pl. sorores), *unúr* (honor, -oris). Иза акцента је *e* > *i* у inf. после губљења крајњег слога: *ardl*, *báti*, *krdi*, *kúri*, *měti*, *ónzi* (ungere), *piérđi*, *piòvi*, *ròpni*, *věndi*; пред акцентом (осем случајева асимилације) поред прелаза у *a* има и прелаз у *i*: *ġiluzěia*, *mitá* (metà, medietas), *mizuděi*. Примери се умножавају ако се разгледа материјал из речника (Parte terza, Glossario, inclusi gli italianismi e i venetizmi). Одатле да наведемо извесне карактеристичне примере: *bukalita* (bocale), *bulpo* (volpe, friul. *bolp*), *pudi* (potere), *butunáda* (bottata, ven. *botonade*) *busia* (bugia), *ġulto* (tolto, ven. *ġolto*), *duťur* (dottore), *duvl—dievo* (dovere), *mujér* (moglia, ven. *moiér*); *grigo* (ven. *grego vento*), *ġusa* (goccia, ven. *ġotsa*); *kaviza* (cavezza), *kiko* (checco, Francesco), *ligro* (allegro, friul. *legri*), *miskula* (mestula, matterello, ven. *měskola*), *paríċi*

(ven. *parecchi*), *pll* (pélo), *piro* (il pero; la pera); *plasca* (pesca), *plso* (pesce), *pitiná*, *piétano* (pettinare), *pitruólgo* (petrolio), *ride* (s.f. pl. reti), *sarcá-sirco* (cercare), *sika* (secca, bassofondo), *sil* (cielo), *siliéstro* (celeste), *siminséina* (lievito, semenzina), *sintél - sénto* (sentire), *sintiniéla* (sentinella), *siño* (segno), *sira* (sera), *sista* (cesta), *tlča* (tegame, ven. *teča*), *vidi-vido* (vedere), *vidua* (vedova, ven. *vedoa*), *vila* (vela), *viro* (vero).

Са овим материјалом корисно је упоредити стање данашњих српскохрватских говора који су са истрорумунским у додиру. У томе правцу материјал Рибарићеве расправе *Razmjestaj Južno-slovenskih dijalekata na poluotoku Istre* води нас одређеном закључку. Ту налазимо изванредан број примера са и („у“) м. о, испред акцента: *utđc* као варијанта поред *đtac*, а *đca*, *z ivcđn*, али *z đvcđn*; тако имамо *ustrici*, *ubłsiti*, *ubičđti* (obećati). Врло мали број ових примера указује на делимичан утицај и дозвољава извођење закључка да су српскохрватски дијалекти донети на тај терен знатно после завршетка процеса, — али да је пре тога било Јужних Словена, који су бар делимице унели ову црту у говор досељеника. Да је ова претпоставка тачна, доказује нам слично третирање српскохрватских речи унетих у ровињски говор, а које су проживеле овај процес, напр. *pubrátine*. val. *vobratine*, *puligána* ven. *poligána*, као што нам показује материјал из врло инструктивне расправе М. Деановића *Voci slave nell' Istrioto* (Estrato da „Ricerche Slavistiche“ III, In memoriam Enrico Damiani, Roma, 1954). Узгредни закључак из анализираних материјала обе књиге Деановићеве је: ровињски говор се у овој црти не слаже са околним говорима италијанског типа. Балкански супстрат овде извирује, и оправдава излагања Бартолијева (*Das Dalmatische*). На тај начин се у потпуности схватају примери као што су *Пуљ* (Pola) и презимена *Пуљо*, *Пуљези*, *Пуљезевићи*, назив реке *Буна* (Bona), презиме дубровачко *Бунићи* (De Bona), као с друге стране *Силба* (Selba). Најинтересантнији пример би био *Љуње* „вино, које се носи у цркву и употребљава у цркви о крсној слави“, а по Миклошићу „vinum ecclesiae oblatum“, дакле символ крвне жртве, cf. грч. φόνος, а не како мисли Миклошић (ср. грч. πῦλον), ни Даничић (кор. „пунити“); од значаја је што Вук Караџић напомиње да је ова реч из Лике и Црне Горе (о овој речи објављујем посебан прилог). Карактеристични су и примери из материјала П. Скока: о. *Балкун* ј-и од *Жирја* (op. cit. с. 159) и *Логорун*, шкољ код Сплита, а као назив Марулићевог имања у *Star*. XXV, с. 161; из 1266 г. имамо навод *terra posita ad Logarone suptus viam comunet*, а из 1338 — *in Laga-*

rono magna terra iuxta duas grippas (Smičiklas, *Codex sv. V*, с. 399, X, с. 395; Jireček, *Die Romanen*, sv. I, с. 61; cf. Скок, *op cit.* 153). — Та је појава у нашем језику каснија од завршетка прелаза *ǵ* > *ǵ* (Штон < *Stagnum*, Олиб < *Alipo*, Кошор из *Decatera*, Кошорац < *Katera-*, Бос.). Да је ова појава врло стара, показује пример *corpura*, који наводи Скок у студији о римској провинцији Далмацији (с. 30).

Са једним територијалним прекидом ова појава се налази и код Аромуна, али не доследно (cf. Pascu, *Dictionnaire ét. Macedo-roumain*), а такве су примере донели у XVIII в. у Крушево, Битољ и друга места, где словенски говори од њих примају ту црту.

Ту пак црту понова показује приморска зона, од Дојрана и Сереза на исток. У приповеткама Шапкарова је већ изражена та особина, као год и у већ навођеној расправи Младенова и Кодова (39—44). У источно-бугарском, дакле, имамо примере као што су: *залушка*; из Јапроса — *уџашка*, *ура̀ло*, *ха̀ркума* (клас. гр. *χὰρκωμα*, *χὰλκωμα*, cf. Vasmer, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin — Leipzig, 1929, с. 344), *кучана* „кочина“ за свиње а и кокошке; из Тарфе — *гувѐн*, *нушш'а*; из Јени-Кеја на *Шудѝ врѝме*, *дѝхшур*, на *гѝсѝуда*, да *џуигр'м*; из Дервента и Дедеагача — *куѝи*, *нуш*; из Габрова — *ушчѝри* (овчари), *уш* *чисшо* *брашно* *мулишва*, *мумчешо*. Овим примерима можемо додати још неке, — из књиге Ст. Н. Шишкова *Помаѝиштѝ вѝ шриштѝ бѝлгарски обласѝи, Тракия, Македония и Мизия I* (Пловдивѝ, 1914) — *сѝдло*, *дивѝр*, *сѝло*, *мѝсо*, *мѝне* (мене), *шѝбе* (тебе, с. 34; или из збирке *Родѝски шарѝни IV* (1892) — *фчѝра* (вчера, с. 32). Такве примере наводи и Л. Милетич из говора Павлићана (cf. *Die Rodopenmundarten der bulgarischen Sprache*); као што налазимо опет о говору Павлићана *сѝло*, *вѝчер*, *мѝне*, *шѝбе* (Сборн. Н. У. VII, с. 57; cf. id. XXVI). Овакве примере, као *грѝбло* а *џредлѝ*, наводи и Младенов (*Geschichte der b. Sprache*, с. 84).

V

Појаве структуре облика у вези са њиховим значењем и функцијом чине основни и најочљивији део извршених балканистичких процеса, мада нису успеле да доведу до битних промена у природи језика и да створе неки општебалкански језик. Оне су врло добро приказане у Сандфелдовој књизи, уз навођење обилате литературе. Од њих је, несумњиво, најзначајније губљење падежних облика. Та особина, потпуно изражена код осталих балканских језика, преноси се и на словенске говоре, а

у томе правцу треба истаћи две ствари. Прво — мора се прецизирати појам „губљења“ облика, јер цела веома широка област с овом карактеристиком не показује исти степен у свим деловима. Друго — при студијама упоређивања ових појава у појединим балканским језицима узиман је материјал из *књижевног језика*, а не из говорних дијалеката, — а ово би имало да утиче и на слику односа и на закључке. То се мора узети у обзир при новом и прецизнијем проучавању ове проблематике.

Овде, према Сандфелдовом материјалу углавном, треба одредити односе на конкретнији начин. Основни проблем своди се на питање улоге билингвизма. Асимиловани елементи, примајући структуру другог језика, задржавају своју лексику, изражавајући функционалне односе на начин који је одговарао њиховом језику; у сваком случају при мешавини код претставника два језика преовлађује упрошћенији систем. То је пут синкретизма, с ослоном на функционалне блискости, али бива покретан и стимулиран мешањем. О значају ових појава било је много дискусије, од Шухарта, који је правилно схватио значај језичких мешавина: „Wir nehmen oft starke Volksmischung bei ziemlich einheitlicher Sprache wahr und umgekehrt. Das rührt eben von der mannigfachen Einwirkung der gesellschaftlichen Kräfte her. Was das strengste Verhältnis zwischen den äusseren und den inneren Sprachformen anlangt, so führt uns die Beobachtung unseres eigenen und des uns umgebenden Sprachenwechsels, oft zu ganz entgegengesetzten Ergebnissen“ (Schuchardt, *Brevier*, 202—203). Истичући сав значај општих социјалних, историских, антрополошких, етнографских и културних услова, он уобличава своју мисао речима: „Wir müssen also die Volksgeschichte kennen, um zu wissen, ob ein A/ als A' oder als I^a zu begreifen ist“ (*ib.* 203). Миксоглотија је јако изражена код Асколија, а за Балканско Полуострво добија пуну вредност у навођеној студији М. Будимира.

Средиште Балканског Полуострва, а нарочито појас од Македоније источно и западно, претставља зону језички најстаријих процеса. Област честих и многоструких ратова, доживљавала је честе промене становништва. О томе говори проф. А. Белић у уводу студије *Галички дијалекати*. Осим значајног словенског слоја, којим су биле прожете грчке области пре но што је он ишчезао у грчкој средини оставивши низ карактеристичних топонима, — имамо и друге компоненте, и њихове симбиозе у поменутом широком појасу, где су се смењивали значајни облици историских формација, као што су биле држава Самуилова (за коју је везана

и легенда о зетском краљу Владимиру), латински деспотат у Епиру, припадност држави цара Душана. Ово је зона првога балканскога процеса претходне симбиозе, која се доцније нарочито изразила у виду синкретизма облика.

Резултат процеса се испољио као свођење функција тзв. косих падежа на облик *cas. obl. generalis* а у појасу словенско-македонске непосредне симбиозе из епохе одговарајуће самог процесу, и појасу у непосредном додиру. Севернији појас (са ж) у, њ/њ/њ^а у корену) показује мало ублажен степен, уз чување обл. *acc. s.f.* — у, који је *cas. obl. gen.*, и иста је особина захватила призренско-тимочку дијалекатску зону (с тим да је у наставцима њ/њ/њ^а). У још блажој мери губљење за неке облике прелива се и нешто северније.— Област Бугарске и Тракије потпуно је обухваћена овим процесом, па ипак има остатака косих падежа код именица са чланом, као што се види у навођеној књизи Младенова и Кодова (*момчѣштому родништише ошѣваш у невѣшташа да гледаш дарѣ; невѣшташа дарова зѣшштому; цѣруму, Стоиѣнуму, с. 79*).

Ишчезавање инфинитива сачињава исто тако карактеристичан фактор у смислу упрошћавања форме изражаја. Сандфелдова анализа води добрим закључцима, чак и кад их он сам не формулише. Он истиче за грчки: „l'infinitif est tout à fait inusité comme forme verbale et seulement conservé comme substantif, par ex. φαγί „manger“ de φαγεῖν, φιλι „baiser“ de φιλεῖν, што пак служи као именица — καλὸς εἰς τὸ ἰδεῖν τοῦ „beau à regarder“. — Овом приликом не могу а да не нагласим паралелизам између те појаве у грчком и слично скраћеног инфинитива у ровињском истро-румунском дијалекту, — што ће се морати узети у обзир при детаљнијој процени утицаја супстрата у обадве зоне. — Бугарски је изгубио инфинитив. Остатак, како га по Илијеву (*Ишчезване на инфинитивѣ и ошташѣци ошѣ него вѣ бѣлгарския езикѣ*, Изв. на Семинара по сл. фил. IV) наводи Сандфелд (*nije nešto za kriti*), изгледа књишки.— Ова појава захватила је и арбанашки, и Сандфелд наводи као остатак *do me thine* „*ça veut dire*“, што одговара грчком, а по моме мишљењу ово би могла бити веза испрекидане линије окрњеног инфинитива констатованог у истро-румунском и у грчком.— У другој етапи се инфинитив губи не само у говорима Македоније, него и у призренско-тимочкој зони, и захвата нешто дубље него синкретизам падежних облика, у вези са ширењем намерне конструкције са да (чак и са уопштавањем ће за сва лица једине и множине).

Арбанашки, пак, на северу употребљава га као у другим језицима („sans être restreint par la concurrence des propositions subordonnées“, *op. cit.* 173). Међутим треба исправити и допунити овакво гледиште: није у питању само веза са говорима Црне Горе, него је још важнији утицај старог српског становништва северне Албаније (Цвијић, Шуфлај).

У румунским дијалектима инфинитив је замењен зависном реченицом. Међутим, сам Сандфелд није искористио да извуче закључак из тога што је у мегленском инфинитив у оним случајевима у којима би се по њему могао употребити у бугарском, а уколико је очуван у истро-румунском, — то је објашњено везом са српскохрватским дијалектима. — Удвајање објекта је дубоко укорењена црта главне зоне балканске језичке симбиозе, и захвата отприлике исту ширину као и губитак инфинитива. Посебан интерес имају појаве тзв. балканског футура, романског перфекта и постпозиције.— Балкански футур се развио на волутивној семантичкој вредности („хтети“), која се перспективно пројигура у будућност, па тиме и идентификује са изразом за будућност. По Вајганду процес је имао за полазну тачку арбанашки; ја пак мислим да је од тога важнији наглашени психолошко-језички моменат, као општејезичка тенденција, и која је најлакше достигла изражај у билингвистичким ситуацијама: неутрални начин пројигурања у будућност, независно од конкретних облика футура, који су се губили. Уз ову принципску напомену мислим да би пре била полазна тачка у иначе веома значајној зони провинције Далмације (*cf.* Bartoli, *Das Dalmatische* II, 423, *v. lat. volo cantare*). То опште лингвистичко средство изражено је у француском (*je veux vous dire, il va venir*). Упутићу само на то да Сандфелд наводи и врло старе примере на црквено-словенском језику (*Тројанска Прича*). Румунски се директно наставља на вулгарно латински (*canta voiu — voiu canta*).

Међутим губљење свезице *da, do, tē, si*, чак буг. *ише* и срп. *ћу* — *ће* није генетичка језичка појава, већ психолошко-језичка и миксоглотска. Неформулисање *да* не прелази границу јужноморавског и тимочколуужничког (Леск. *ја ћу да идем — ћу идем, он ће иде, чак и ће идеш, ће идем*).

Са претходном цртом не иде паралелно специфични перфекат, који има неколико нијанси.— У сложеном прошлом времену постоји слагање између арбанашког, словенско-македонског и аромунског. Аромунски употребљава помоћни глагол *am — am scrisă, am vinită*, рум. *am venit*. У арб. (тоски) имамо *kam árdhurë* „je suis

вепи*. Дискусија о томе да ли је ту остатак старе форме ж. р. (cf. *Indog. Forsch.* 36, с. 120) као и о односу у дачко-румунским дијалектима (cf. *Jahresb. d. Rom. Inst. zu Leipzig* 3, с. 297, 6, с. 381) излази из оквира ове опште анализе.

Поред ширег, словенског случаја перфекта без помоћног глагола (о чему се говори у тези Д-р И. Грицкат, упор. *Му реколъ гяолошъ големъ на малише*, Сб. 15, с. 83; *му казвала, но не му осшанувало време*, Сб. 8, с. 85), постоји у бугарском перфекат типа *к'е писал; намерил една мома че свешела кашо слънцешо*.

Најзначајнији је тип тзв. романског перфекта, употребљаваног у ужој зони симбиозе — у дебарско-голобрдском македонском говору. Према много шире распрострањеној форми *сум го видел; видела сум и сл.*, имамо у пасивно схваћеној прошлости *имам писмо прашено, а од Бишпола сме дојдени* („nous avons expédié la lettre“ : „nous sommes venus de Bitol“). У овом правцу потребно је детаљније проучити дијалекте других језика из симбиозе епирско-јужноалбанске зоне.

Једна важна али не широка изоглоса обухвата део претходно означене зоне: то је романско-деминутивски наставак у говору Голог Брда, са карактеристичном хипокористичко-деминутивском вредношћу — *уле*: чак и за предмете — *грнуле* (cf. А. Белић, *Галички дијалекат*, 157; М. Павловић, *Извештај о испитивању дебарске групе говора*, Годишњак С.К.А.Н. I и *Slavistična revija*, 1957).

Најуочљивија балканистичка црта била би постпозиција, познатија под непрецизираним изразом постпозитивни члан. Најраније мишљење о овој појави, Миклошићево, објашњавало ју је претсловенским супстратом. По првом мишљењу Л. Милетича (*Членъшъ въ българския и въ руския езикъ*, Сб.Н.У. 18, 1904, 1—67) то би била карактеристика ближе везе бугарских и македонских говора су руским, а Јагић је за балканско-романски извор ове особине, што је у основи и Сандфелдових погледа (прво у раду *Rumoenk og albanesk, Nordisk Tidsskrift for Filologi 3e série*, III, 1896 105). Чињеница је да према постпозицији г. *muntele, feriorul, ar. fata; б. Шруйџш, водаша*, арб. има и препозицију (*miku, guri, а Mal-i-bardhe*), док је у једној зони македонскога типично постпозитивна демонстративност.

У новијој фази Милетич се показао склон да у бугарском гледа стару словенску појаву (*Показателниѣ мѣстоимения въ Постпозитивна служба, Symb. grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski II*; cf. Български прегледъ 1933). Међутим пре овога је проф. А. Белић принципски расправљао о овој појави, какву

је запазио и у једном говору (cf. *Диалекти Источне и Јужне Србије* још 1905), као најинтересантније *-н*, *-на*, *-но*. Милетић је тројност (*-ъс*, *-ъв*, *-ъл*) нашао у родопском говору. Међутим у југозападној групи македонских говора је потпуна и јасна тројна демонстративна улога *којнов*, *женава*, *дешево*; *којнош*, *женаша*, *дешешо*; *којнон*, *женана*, *дешено*. Белић, у студији о галичком дијалекту, каже да је ова постпозитивност развијена у вези са балканском постпозицијом. — Она је потпуно у духу протословенске постпозитивности (cf. формирање одр. прид. вида: *-и*, *-иа*, *-ие*, cf. Vaillant, R.E.S. XX; прил. за време типа *дъньсь*, *јушрось*, *вечерьсь*, *лѣшось*, *зимусь*, *јесеньсь*, према препозитивној формацији *си-ноћ*).

Осим ове карактеристике природе саме појаве, потребно је одредити однос словенске појаве према другима и време процеса.

Словенска појава, донета на Балканско Полуострво, и очувана у једном делу јужнословенских говора, одваја се од осталих. Постпозиција других балканских језика чини један специфичан проблем, везан за најстарији, ма и у траговима изражени слој, и уз неке друге појаве, у вези је са постпозицијом у говорима Јужне Италије, Сицилије, Сардиније и Баска. Ту појаву Бругман и доводи у везу са бригиско-фригиским супстратом (cf. *Demotstrativpron.* 44).

VI

Речи, са својим семантичким гранањима и везама, чине врло значајан елемент у мешавинама језика и у великој мери дају специфичну боју језику у који су унете. Отуда је сасвим природно што је и Сандфелд врло велики део своје расправе посветио лексичкој страни и семантичким вредностима, а чему одговара врло живо интересовање за балканистичке етимологије. У одељку о речима Сандфелдове књиге анализирају се речи које су добиле ширу употребу у појединим језицима, и које дају печат језичке балканистичке симбиозе. Грчке речи ту чине врло широку основу, а за њима вулгарно-латинске, аромунске, па албанске, словенске, турске, и у извесној мери и остале. Оваква размера има основе у улози грчкога језика и у његовом економском значају за стари слој, а за релативно нови, турски — зато што је тај језик био административно средство општења највећег дела, и извесно време и целог Балканскога Полуострва.

Било би корисније да је географски прецизније приказан већи број најкарактеристичнијих речи. Тај део балканских међујезичких студија мора се организовати тако да се из материјала

осећају закључци. За такве закључке потребна је потпунија грађа и исцрпније студирање значења, не само у обичном саобраћајном или књижевном језику, него и на дијалекатским формама гдегод је то могућно. Када би се по Сандфелдову материјалу чинили бар приближни закључци, ту би се констатовало да има речи унетих из грчкога у друге језике око десетог века (верска терминологија), доцније других, везаних за административне термине, израза везаних за примање културних тековина. Издвојити треба индиректно преношење речи, и прегледно их изнети; контролисање преко гласовних закономерности кориговаће понеки случај. Временска релативна хронологија захтева већу примену. Осим изоглоса туђица у појединим језицима, треба прегледно дати динамику њиховог продирања и њиховог ишчезавања, у вези са изменом услова (напр. повлачење турцизама у етапама временским, и донекле по зонама територијалним). Пре свега и за све друге балканске језике треба извршити студије какве је Скок учинио за румунски језик (cf. *Rad*, 272). За српски или хрватски језик биће од нарочито велике важности однос лексичке динамике у вези са аромунским језиком, као и са арбанашким.

У једној будућој потпуној и комплексно датој студији не може се обићи приказивање и проучавање германизама, а затим ни француских елемената (од којих су многи левантинским путем, некад још од времена крсташких ратова, прешли преко арапског и турског у балканске језике, cf. *R. E. S. XIV, Lingua franca*). Елементи лексике „Саса“ рудара нису досад били предмет правог језичког проучавања, — међутим има доста наших речи које се само тим путем могу објаснити и то у првом реду велики број топонима (*Тешањ, Којсине, Брсково, Пауни; Ћехошина*, чиме се улази у траг двојног третирања гласовног померања у примерима *Zech: Tech*).

Ако се буде употребио метод елиминисања, издвојиће се најновији елементи француске фразеологије, као и мали број, али врло проширених спортских и још неких других енглеских израза (*фудбал — фудбал, дерби, меч, фер, ол рајш, о-ке!*, и сл.); онда ће се наићи на много дубљи и много комплекснији слој немачке фразеологије, која је продирала са више страна, и коју није обухватио Др. М. Тривунац у својој расправи о немачким елементима у српском језику (cf. Страни преглед, III). — Прелазећи на друге балканске језике, постоји тај спољни утицај, — али су далеко интересантије везе између њих у погледу на фразеологију и у вези са специфичним схватањима, начином опхођења, етно-

психолошким одликама, са стварањем извесне балканске цивилизације, којој су дуго били претставници и разносиоци Грци, Аромуни (Цинцари) и Турци. У овоме смислу треба истаћи пун значај рада Parahagi-a *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen*, Jahresberichte des Inst. f. rum. Sprache zu Leipzig, — 1908). Из материјала ове врсте ја ћу истаћи само један детаљ из кога се види иста основна психолошко-лингвистичка вредност. При дочеку, у кући је обавезан поздрав: — *Gine viniş!* — *Gine l'afflaul!*, што је нашло потпуно идентичан израз у македонском као: — *Добре дојде!* — *Добре ше најдо!* Осим појава у пријатељским формулама, таква фразеологија се односи и на стил народних умотворина, нарочито на изразе везане за тематику прича о народним шаљивцима.

Разуме се да се овде мора имати одређена мера, и да појаве фразеологије не треба узимати као ознаке генетичких односа, већ као појаве миксоглоотије у вези са миксоетнопсихолошким процесима. Треба се ипак опрезно чувати да се као појаве ове врсте не схвате резултати угледања или друге које могу бити образоване у свакоме језику, на основу општих психолошко-језичких и семантичких закона. Известан број таквих случајева Сандфелд уноси, иако немају карактер резултата миксоглоотије. Као доказ нек се помену само неки случајеви. Нема ничег специфичног у агот. *un copil de zece ani* и *copilul e de zece ani*, јер се и на француском језику може рећи „*un enfant de dix ans*“ и „*cette enfant est de dix ans*“. Такав је случај и са примером: *Ош колко години си?* — *ош три'сеш години*, као што би се рекло и на француском „*De combien d'ans es-tu?*“ — „*De trente ans*“ (Примери су из Шапкарева, наведени код Сандфелда, али као специфичности). Такав би био и случај *un an şi jumătate*, јер се француски каже „*un an et demi*“, а израз *на два часа и половина* на француском гласи „*après deux heures et demie*“.

За разумевање културних односа, за проучавање веза књижевних мотива, за етнопсихолошке паралеле и језичко-стилистичке генетичке идентификације од нарочитог су значаја гномички елементи и пословице, и то у већој мери него фразеологија. На први поглед чини се невероватно колико је изрека Менандрових, колико мисли у стиху латинских писаца, колико библиских пословица, колико алузија на мотиве из Езопових басана и мисли књижевних дела (као што је *Горски вијенац*) ушло у фолклор једнога народа, а затим се ширило ка другим народима. Према

једној збирци народних пословица из Охрида, ја сам установио да према 50 на охридско-битољском дијалекту, око 40 су идентичне са аромунским, око 30 постоје и на грчком, нешто преко 25 употребиће се и на арбанашком, а око 20 у турском. Ово значи диференцирање по интензитету, али се то запажа и по варијантама, и по географским зонама простирања: македонске, цинцарске, арбанашке, грчке, турске... (cf. *Реферати за III конгрес слависта*). Ова запажања су корисна за одређивање општих језичких мешавинских изоглоса и типова појединих миксоглотских зона.

VIII

Зоне језичких појава на Балкану биле су, како је већ истакнуто, схваћене као однос латинске и грчко-византиске сфере утицаја. Таква граница две зоне је са лингвистичке тачке гледишта највише упрошћена, нереална, и не одговара комплексним језичким ситуацијама на Балканском Полуострву. Груписање материјала како је дато по Сандфелду не даје ни слику процеса, ни праву слику резултата. По томе су прикупљене појаве којима је грчки језик центар (грчко-аромунски, грчко-албански, грчко-бугарски), друге којима је арбанашки језик полазна зона (у вези са аромунским и македонским), треће које показују арбанашке и аромунске односе, четврте о словенско-арбанашким везама; пето је турски материјал у осталим балканским језицима. Поред све велике заслуге да се веома обилат материјал распореди тако да даје општу слику односа и стања, — остаје неопходна потреба да се запазе зоне самих језичких процеса, и да се преко њих схвате и појаве у историској перспективи и резултати у географским односима. Мора се покушати створити комплексна мрежа слика условљена динамиком процеса (са супстратумима) и динамиком географских додира (са ад-стратима, по Бартолију).

За оријентацију у овако комплексној процесуалности треба одабрати, као полазну тачку, најпогоднију лингвистичку ситуацију. Таква, најкориснија за оријентацију, није зона словенских језика, — мада смо њу узели као основу у којој се огледају најмногобројнији балканистички језички процеси, било директно, било индиректно. База од које ћемо поћи је граница римско-грчка, при чему се не сме заборавити да је с једне стране било народа неплатињених (М. Будимир), а с друге стране у источном, управо југоисточном делу Балканског Полуострва да није постојала језичка хомогеност, — мада у науци није било слагања о природи мешавина.

Међутим изгледа да је у слоју Пеласта и Влаха кључ за разумевање процеса ка нашем добу и главних доцнијих комбинација, а с друге стране да њихово присуство допушта да се назру шире везе у данашњим остацима. По Будимиру Пеласта су пресудни за језичке процесе, тиме што су се, с једне стране, претопили у неајолске Грке, а с друге стране стопили са Словенима (у пелашким језичким остацима две врсте рефлекса велара типа кентум и сатем).

У време римске империје већ су западно-римска и источно-византиска зона имале знаке језичких комплексности. Нарочито пак треба истаћи с једне стране алоглотне елементе, уз Пеоне, а с друге стране Скордиске Келте. За разумевање ове две основе, требало је извести начисто питање о такозваном предгрчком слоју, о Трачанима, Илирима и Пеластима нарочито. У поменутој књизи М. Будимир је опширно дискутовао о основној природи језика предгрчких Пеласта, и дао потврде некентумској природи њиховог језика (с. 21—32). „Некентумски карактер илирских говора с ове и с оне стране Јадрана потврђују, међутим, управо на савршен начин илирске туђице у класичним језицима, које нису додуше многобројне, али су ипак потпуно довољне да те илирске говоре приближе не само трачким говорима, него и балтско-словенској групи индоевропских дијалеката“ (с. 23), каже Будимир, и оваквим условом објашњава брзо асимиловање тих староседелаца са Словенима. Други одлучан став Будимиров је против нордиског тумачења правца одакле су дошли Илири. Они свакако везују малоазиску зону са Балканским Полуострвом. Уз ово мислим да могу потсетити да Ерну наводи по Варону (R.R. 3,1,6) податак о досељењу Пелазга у Италију („... lingua prisca et in Graecia Aeolis Boeoti sine adflatu uocabant collis *tebas*, et in Sabinis, quo e Graecia uenerunt Pelasgi, etiam nunc ita dicunt, cuius uestigium in agro Sabino uia Salaria non longe a Reate, miliaris cliuos cum appellatur *tebae*“ (A. Ernout, *op. cit.*, с. 235). — Ово показује у најуопштенијим потезима језичку ситуацију пре доласка Јужних Словена, са типично израженим пеластичким утицајем на грчке дијалекте, који „на два начина и то мање више истоветна поступају са лабиовеларним гутуралима“ (с. 64). Будимир истиче такво „прилично“ подударане „не само са шиптарским и неким другим некентумским дијалектима (уп. нпр. *što* — *kto*), него што је нарочито важно за грчку стратиграфију и са говорима прекласичних Пеласта“ (*ib.*).

Пеласти су, свакако, остављајући по страни Пеоне (Παλόνες), чинили венац, преко предака данашњих Каракачана — Саракачана избијајући у правцу обале јадранске (*Färşärutésku, Fraşeriot*), и хватајући планинске пределе („испаше“) западне половине Балканског Полуострва, дакле велики део римске провинције Далмације. Уосталом можда је продор Келта (III в.н.е.) сузио простор Илиро-Пеластва. Продор пак Словена одбацивао је у планине и ка обали већ романизиране Илире као и Келте, Влахе (*Welsch*), тако да се њихова пастирска симбиоза огледа у другом називу Саракачана — Каракачана, у имену *Куцовласи* и *Каравласи*. Илири су главни супстрат, нарочито у широко схваћеној приморској области и у великом делу Провинције Далмације, те би њихови следбеници и настављачи ратничке традиције били Маријани, који „обележавају војну аристократију Словена ратника“, оставивши од Добоја до Раме „трагове своје ратничке професије“ (cf. М. Будимир, *Pelasto - Slavica*, 309, с. 103). Пастирска пак и номадска карактеристика Илиро - Пеластва претопљених у Влахе види се не само по значењу речи *Влах*, већ и по карактеристичној речи *бајша* (свакако малоазиског порекла, одакле је продрла и у арапске језике *bait*, егип. *bêt*), а која се ослања на старије *балша* (βαλσα, βαίσα, М. Будимир, *Грци и Пеласци*, с. 49, 56, 63), и коју сам ја констатовао у писаца из Херцеговине и с. — з. Босне (значење „јадна кућица“), а затим у Лици (с. Гујића Крчевине, Језерце и др.). *Бајша* је првобитно значила „кожна колиба“, као индијански вигвам, дакле типично номадска и она се пак, преко оско-умбриске зоне, пружала до Баска, где данас значи „кућа“ уопште.

Дачко - трачка симбиоза у источном делу Балканског Полуострва била је приправна да скрене језичке процесе у правцу структуралном.

Продором Јужних Словена раскинута је романизирана зона а оштећена и грчка. Примери *кимак*, *ликеш* показују, после ове анализе, да никако нису везани за илирско-пеластичку основу, већ за приобалско-грчку линију на Јадранском Мору. Али с друге стране не само процес полугласника на територију провинције Далмације, већ и тенденцију ка вокалима вишег реда и затворенијег типа не треба везати за грчки утицај, већ за поромањени супстрат ове западне широке области. Ту пак видимо доказ да је и она била нехомогена. Обалски слој углавном је везан за поменуто померање средњих вокала у виши ред, са извесним (ужим) отступањима и у третирању полугласника. Широка плоха,

чије је ново становништво одбацило старопланиске Влахе на једну страну, управо отсекло их потпуно од Куцовлаха, чини посебан комплекс. Каравласи су ушли у састав данашњег становништва Румуније. Међутим једна зона планинских сувата, северно од Влашића па преко Бугојна ка Прозору у Херцеговини имала је за карактеристику: закашњење језичке асимилације. Можда су се у ширем појасу и дуже од ових одржали Власи у Рашкој и јужније, којима Душанов Законик забрањује склапање мешовитих бракова са Србима.

Ова средњобосанско - херцеговачка зона Влаха, из које потиче и Држићев *штанац* (тј. човек са *штана*, са планинског испаша), ипак је рано асимилвана, мада са закашњењем, и са изазивањем извесних процеса у истој говорној зони српскога језика. То је дијалекат најстаријег штокавског типа, по проф. Белићу. Супротно мишљењу Решетаревом, проф. А. Белић сматра ову зону и у давнини штокавском, иако је у њој констатовао Решетар „чакавско“ *j* (*меја*), а и ја сам констатовао такве примере (*меја*, *ограја*, Дијал. зб. III; Извештаји о испитивањима, *Гласн.*), а за с. Албанију и за задарски шиптарски И. Ајети ми је потврдио навод Јокла и Барића *ograjč*. Иако је фонетски могућној еволутивно, при преносу с генерације на генерацију, упрошћавање африката (cf. р. *межа*), та црта у овом појасу је миксоглотска, потстакнута једном појавом вулгарно-латинскога језика ове, а шире схваћене зоне. У овде већ помињаној студији о појавама вулгарно-латинског језика у римској провинцији Далмацији (с. 64) већ из почетка IV в. наводи се *Aiutor* м. *Adjutor* (2161, 1967), затим *aiuro* м. *adjuro* (14, 916, где се напомиње да је несигурно, јер су слова оштећена), м. *dies* наводи се пример *ies* (2.245), а нарочито је интересантна граfiја *zaconus* одн. *ziconus* „*diaconus*“, gen. *zaconis* (2654 = 8652), из ср. IV века. Такво *z* несумњиво умекшано (cf. *ziconus*) показује да у горњим примерима немамо обично упрошћавање групе *dj > j*, него преко *dj = d*, прелаз *ћ* у *з'*, а тек онда у вишу и ширу палатализациону зону као *j*, што се у нашем језику потврђује у *не мози > не моз'и > немој*. Ово потврђују и примери у којима Скок истиче изговор као *j*: *Lazarum* (из Дукље 10.190, м. *Lazarum*), при чему је у истом натпису *j/dj* — *Diunan* м. *Jonas*. — Овакав изговор се потврђује и топонимом *Zadar—Jadera*¹ из *Δαδώρα*, односно данашње хрв. *žakan* преко облика са

¹ Из почетка XIII в. имамо сведочанство у три старофранцуске хронике. Вилхардуен (Geoffroy de Villhardouin, *La Conquête de Constantinople*) пише *Jadres* (6 пута), а тако и Роберт од Клариа (Robert de Clari, *Robertus miles*);

умекшаним *z'*. Ту се дискутује о Асколијевом мишљењу (*Archivio glottologico* 1, 455 sl.) да се у изговору *Zadar* „очитује млетачка фонетика“, а то се пориче и историском ситуацијом, „јер Хрвати зацијело нијесу чули име града истом од Млечана, него од Романа, који су становали у њему“. Овоме одговара *j m. ž* (тј. *z'*) у најстаријем натпису из Нина *juppano* из 788 — 800 (Šišić, *Priručnik* I, 118-5). У појаве ове врсте долазе и *Zuri*, „најстарији потврђени облик“ назива за острво *Žirje*; Скок наводи из 1059 год. графију *Juri*, доводећи ову реч у етимолошку везу са гр. *gyrós*. (*Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*). За јужнију зону ијекавских српских дијалеката имамо појаву овог реда на средњем, прелазном степену (*s = dz*) у речи *врнза* „влашки сир“ (cf. рум. *brendia* „caseus friatus“).

Облици *кимак*, *ликеш* не могу се објаснити пеластичко-илиричким супстратом, према изнетом мишљењу о природи језика Пеласта. То је остатак из грчких обалских колонија. У ово доба пре доласка главне масе Словена било је у области грчког говорног језика словенских острва, о чему је већ говорено поводом навођења случајева неизвршене метатезе, а које је означио и Скок на карти (*Osnovi Romanske lingvistike*, sv. II, Zagreb, 1940). Обалском линијом пак грчки језик оставио је трагове, осем поменутих речи, и у већем броју назива — о. *Buc* (*Lissa*, *Lysia* код Прокопија из Цезареје, с. 192), о. *Хвар* (*Pharos*) и сл.

Таква је углавном изгледала плоха комплексних односа супстрата значајног за процесе словенско-језичке и балкано-језичке у даљим фазама.

IX

Доласком главних словенских маса настају нагли и крупни језички процеси, како у појединим јужнословенским тако и у другим језицима. Хетероглотски елементи, преко билингвистичких

Међутим Мартин од Канала (*Maistre Martin de Canal*) пише *ladres*, а за становнике *laretins* (*Monsignor li Dus s'en ala tant parmi la mer, que il fu venus a ladre a tote sa compagnie. laretins estoient a celui tans si orgillos, que il avoient refuse la science de Monsignor li Dus, XXXVII; Mesire Henric Dandle, li haut Dus de Venise, se mist avant et les Venisiens apres, et alerent assallir ladre, et fu la bataille commencee, . . . les Venisiens mistrent lor escheles au mur et monterent de sus, et abatirent li laretins hors, et mistrent Monsignor Henric Dandle en saisine de ladre, XXXIX; cf. P. Skok, Tri starofrancuske hronike o Zadru u godini 1202*). Уосталом прва два хроничара пишу „*je*“, а трећи „*ie*“, те у овоме као и у горњој разлици графије треба гледати дијалекатску нестабилност, која омогућава закључак и о фонетској вируленцији и у речи *ladera*.

фаза, улазе у симбиозу, и увек у смислу уопштавања било упрошћеније појаве, било оне која у степену вируленције показује поремећену стабилност, а тиме и услов за посебно динамизирање.

Изразити процес метатезе, у продужењу и завршавању, показује две ствари: прво — временски распон апсолутне вредности осећаја за отворене слоге, свакако до времена слабљења гласовности полугласника на крају и уопште у слабом положају; друго — овим се отвара прва динамичка епоха словенских језика на Балканском Полуострву, карактеристична значајним и масовним асимиловањем већ са преврелим ранијим процесима, а који су као супстрат разних нијанси стимулирали, усмеравали и диференцирали битне еволутивне процесе, позитивно у зони Илирикума, са очувањем структуралних основа словенског типа, а већ са раним синкретизмом у једном делу широке источне зоне, одакле су неке типичне појаве пренете у дачку зону. Надсловенски бугарски суперстрат деловао је донекле у смислу трачког супстрата (синкретизам), а словенски тип је дао своју типолошку боју, нарочито у лексици.

При овим појавама пеласто-словенски елементи су јако изразити (cf. Rad, 309). Та боја је карактеристична за процесе деназализације. Детаљнијим трагањем изгледа могућно утврдити нове изоглосе пре дачке сеобе. Арбанашки *kufin* показује једну карактеристичну појаву, док се *Shin - gjin* и др. (cf. С. Jireček, *Das Christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer*, с. 18—19) може везати са *Sîntămăriă*. На тај начин може се, и изван појава основних диференцијалних црта вулгарно-латинских дијалеката, говорити о двоструком слоју (по Х. Барићу, *O uzajamnim odnosima balkanskih jezika*, с. 25), тачније о двојном хетерохроном утицају романских појава на арбанашки језик. Али иако би се по неким цртама могло говорити о романско-влашкој праком пактности, по другим неким појавама могло би се закључити само о две групе. Пастирска област претежно влашког типа (Пеласто-Власи) карактеристична је за планинске испаше Перистерске зоне, Галичице, Јаме и Бистре, Кораба и Шар-Планине, Влашића, Динаре, Велебита и Лике, Истарске Висије.¹

Ова некадања сточарска широка линија била је веза бригиско-фригиске пеластичке линије, која се преко словеначких и

¹ О природи ове зоне даје корисну информативну слику обимна књига ивж. Орестија Крстића *Планински и шумски Пашњоци Југославије*. — „Минерва“, Суботица, 1956.

Тиролских Алпа пружала ка Етрурији и Сардинији с једне стране а са друге до Пиринеја. О томе сведочи не само низ назива река, (cf. Dr Joseph von Karst, *Origines Mediterraneae*, 1931; R. Lafon, *L'état actuel du problème des origines de la langue basque*, Eusko-Jakintza I, и *Les origines de la langue basque*, Conférences de l'Institut de Linguistique X), него нарочито реч *baita* са некадашњим значењем колибе од кожа израђене. *Bajša* је као реч језика пеластичког (Будимир) обухватала и далматску зону планинских висија, Словеначку, Тирол; ја сам је забележио у Лици и у језику Баска, а позната је и по великом речнику баско-шпањолско-француском (*Diccionario vasco - español-francés*, por el presbítero Resurrection Maria de Azkue, I-1905; II-1906). Према називу реке *Pasha* < *Arsia* у Истри имамо у Етрурији *Arsia silva*. — Као конкретан доказ пеластичког супстрата од Трна до Старе Планине имамо назив реке *Јерме* (Биоград. Деспота Стефана Лазаревића од Конст. Философа; *влизъ рѣкы ІѢрмы*, κλησίον τοῦ ποταμοῦ 'Ερμού, cf. Migné, *Patr. graeca* V. c. 117, col. 476); та је реч ушла у категорију ж. рода, а из лидискога *Hermos* (С. Jireček, *Christliche Element in der topon. Nomenklatur der Balkanländer*, c. 59). — Одредничка структурална постпозитивност указује на некадању континуираност ове линије.

У зони Илирикума подмлађена вокализација, по Јагићеву изразу, значила је карактеристику велике плохе, коју није обухватила постпозитивна одредбеност, због изразитијег далматско-романског елемента. У зони словенско-македонских говора очувана је као система протословенска демонстративска постпозитивност. У зони арбанашких говора је комбинована, у грчким дијалектима (A. Mirambel, *Morphologie et rôle fonctionnel de l'article dans les paroles néohélléniques*, B.S.L., f.L) и у источном делу балканског појаса у постпозицији, као члан, и у арумунским и румунским говорима. Ова црта, свакако ширег значаја, може се сматрати најранијом балканистичко-језичком појавом. На појаве ове врсте имала су утицаја и рана насеља Јермена (доба државе Самуилове, cf. дисерт. Прокића) и Турака. Међутим и ова црта, а и други језички балканизми добили су изразит динамизам тек од XVI века.

Историски догађаји у XV веку створили су услове за нове додире и нове међусобне утицаје лингвистичког значаја. Унутрашњи поремећаји у Босни добијају изражаја; у Црној Гори, притицањем нових досељеника, завршен је један раније изражен процес; шопски тип се помера. Али је од свега значајнија зона Скендербегове државе. То је зона која је у то доба привукла из

широког круга околних области претставнике разних дијалеката, а ово се не противи Скоковим мишљењима о српским топонимима око Србице у Тесалији на реци Бистрици (*Глас*, 1938) и о траговима Словена у Епиру (*Prilog povjesti Slavenstva u Epiru, Leksikološke studije, Rad*, 272; cf. M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*). Ова зона је примила у себе у то доба претставнике словенских говора источно од Солуна, отуда је, досељеницима из ње, у галички говор унет понеки некорелативан облик. Траг оваквих мешавина показује с. алб. *medja* поред *kunfin*, а у говору Тоска *mezhdá*.

Зона епирска, карактеристична због процеса миксоглотских превирања, уствари морала је у наведеном смислу бити знатно ширира, обухватајући нарочито део између Дебра, Елбанаса и Корче, на југ према Јањини и Москопољу. Отуда се од XVI века разносе типичне балканистичке црте на исток, североисток и север (cf. А. Белић, *Галички дијалекат*, с. 28; М. Павловић, *Принцип корелативности и некорелативности црша Горњег Повардарја*. Годишњак Св. Фил. факултета I).

Померања Румуна у Истри интерпретира Рибарић (*op.cit.*, 57).

За ово доба које претходи великим сеобама маса у српском народу, у вези са аустриско - турским ратовима крајем XVII и током XVIII в., а тиме и ширењу најновијих језичких црта, — везана је једна ужа изоглоса, прелаз *џј, бј, мј, вј* у *пљ, бљ, мљ, вљ*. Она се везује за декомпозирање „јата“, и обухвата делимице неке говоре ијекавског типа (*Пљесма, обљесио, мљера, вљера*). Сама собом ова иновација изгледа проста и фонетски објашњива; али ако пођемо трагати за узорком њеним, у вези са њеним дометом, који је много ужи од процеса „јата“ ка декомпозицији, — овда се намеће дискусија и очекује бар претпоставка, ако не и само решење. Сандфелд констатује у истро-румунском исту појаву: *fj, pj, flj, plj, (fljer, pljerd* према рум. *fier, pierd*, с. 146). Ове пак црте нема у ровињском дијалекту, за који Деановић бележи *biésča* „bestia“, *fiero, piérdi, viečo, viérmo*, а у српскохрватским истарским говорима Рибарић не наводи примере ове врсте. Решење треба тражити у степену процеса палатализације сугласника: епентетско *л* захтева еманциповање палаталног елемента, а не већ осамостаљено *ј* — *ј*. Отуда се намеће претпоставка да се у црногорским говорима јавља ова појава код најновијег слоја асимиловања, код оних који су имали умекшаност у вокалном систему, са примањем декомпозираног „јата“ кратких слогова. Лакше се пак саображава појави у истро-романском и румунском

изговор *кошуја* и сл. (cf. у истро-романском *travájo*, „*travaglio*“, *májo* „*meglio*“, *intujá* „*intugliare*“, *finól* — *finój* „*figliolo*“; та појава, позната у Љубушком (Јубушки) и Имотском, карактеристична је и за говор Раме, а веза међу њима двоструко је објашњива.

Трећи, најновији миксоглотски талас ширења балканистичких језичких црта пружа се у неколико праваца, а изазван расељавањем Аромуна у време Али-Паше Тепелени, када је формирано садањег типа становништво Крушева, а сто четрдесет аромунских породица доселило се у Призрен и околна места; од њих се велики број вратио у Солун, али су у већини остали, и у току пет генерација, асимилијући се, примајући призренски српски дијалекат, у њега су уносили извесне типичне македонизме, тако: не само у презименима (*Палићи* „*Старчевићи*“, *Труд*, као и арб. *Крена*), већ и облик *они се* „они су“, и балкански перфекат *Шу сџм седнаша* (у говору жене из куће где се још употребљава и аромунски). Број тих породица је данас веома мали (О овоме cf. моју расправу у часопису *Orbis* VII).

Ова три значајна таласа балканистичких процеса не искључују појединачна и многобројна нивелисања, каква се свакодневно и инфинитезимално врше, с интегрирањем у општи балканистички миксоглотски процес. Али овакво уопштавање најзначајнијих изражаја оваквих црта омогућава да се успоставе зоне њихова диференцирања каква се углавном огледају кроз појаве словенских језика.

Миливој Павловић

Résumé

Mil. Pavlović

La perspective et les zones des processus linguistiques balkanique

Les rapports entre les langues balkaniques et certains traits qui leur sont communs ont suggéré l'idée d'une linguistique balkanique (Sandfeld, Mañeckí), qui avait été contesté par Belić (REB II, 167—171). Cependant, les langues de la Péninsule Balkanique témoignent des faits de superposition, ce qui provoquaient de différents processus de mélange, qui menaient à une mixoglottie typique. Or, c'est dans ce sens qu'il faut considérer l'état linguistique balkanique représenté par Kr. Sandfeld. Pour bien comprendre les rapports entre les langues de ces contrées, il faut observer les problèmes à trois aspects:

celui de la perspective historique, celui des contacts géographiques, et celui des processus mêmes.

Pour arriver à débrouiller les rapports multiformes et très complexes à la Péninsule Balkanique, il faut prendre comme point de départ non les langues et les parlars du type roman, — comme on a fait ordinairement, — mais celles du type slave, étant donné qu'elles occupent, d'abord, les parties les plus vastes et centrales de la Péninsule, et aussi parce qu'elles constituent le superstrate, qui reflète les traces des faits caractéristiques pour les différentes couches du substrate.

L'état linguistique précédant l'arrivée des Slaves du Sud n'était pas non plus simple, comme on l'aurait pu le croire d'après la carte de Skok (*Osnovi romanske lingvistike*), où on n'indique que les zones grecque et romaine. D'un côté les Grecs avaient été soumis à une symbiose avec les Pélastes (Budimir, *Grci i Pelasti*), ce qui provoqua une différenciation dans la langue grecque. A l'Est, paraît-il, les Thraces et les Pélastes ont été slavisés directement, en admettant les mélanges avec les Tataro-Bulgares. Les habitants romanisés de la Dacie, ont assimilé un nombre très important de mots slaves; les Pélasto-Valaques se sont associés à eux, comme une couche postérieure. Avant l'arrivée des Slaves, le littoral dalmate fut garni de colonies grecques, dont nous avons les traces: non seulement les toponymes tels que *Vis (Lissa)*, *Skradin (Scardona)*, etc., mais aussi les mots tels que *kimak*, *liket*. De l'autre côté ce fut le cas du littoral en Thrace, avec le grec qui persista, avec quelques traits dus au substrate.

Dans les contrées de la Serbie, de la Bosnie, et aussi au centre de la Péninsule, les Pélasto-Illyriens, romanisés (les *Karakačani*, les *Kutsovlasi*), parlant un dialecte différencié de l'aromoun, ont été repoussés par les Serbes et les Craotes. Traités comme un „corpus separatum“ par la législation du Tzar Douchan, ces nomades se tenaient aux pâturages des montagnes de la Grèce du nord, de la Macédoine, de l'Albanie, des Alpes dynariques, de la Slovénie, du Tyrol. Leur autre branche, repoussée vers les montagnes de *Pljačkavica*, *Stara Planina*, *Miroč*, s'est répendue aussi dans les Carpates. C'est le mot *baita* qui nous permet de suivre ces variantes des Pélastes jusqu'aux Pyrénées (cf. aussi d'après Varon, A. Ernout, *Les éléments dial. du vocabulaire latin*, p. 235).

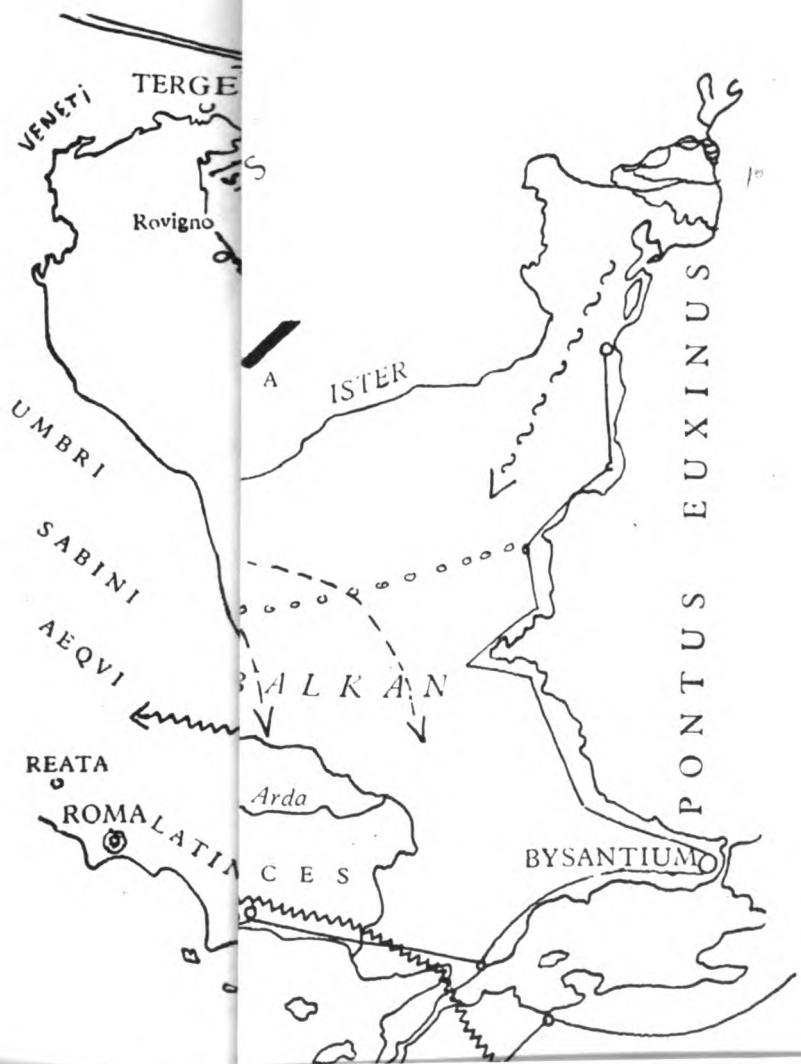
Les processus les plus importants de la première époque se sont opérés sur le territoire de l'ancienne Province Dalmate, où un grand nombre de toponymes ont été pris dans la langue serbe ou

croate. Ainsi la métathèse, non exclusivement slave, mais très caractéristique (cf. la tendance vers les syllabes ouvertes) est très fréquente (aussi *Prača: Parthines*, cf. *Arch. rom.* XXV. p. 187, pour *ti* > *ti*) cf. aussi *Dičina: Ditiones*, une tribu sardique du côté de G. Milanovac en Serbie. En Albanie *Malsori*, près de Niche *Malča*, ensuite *Baltaberilovica* (cf. *Balta di Ohārda*), et aussi *Martinšćica* témoignent que ces mots ont été employés par les peuplades allogènes et alloglosses même à l'époque de ce processus. De même Skok cite en Épyre *Arbēri*, qui, d'après mon opinion, serait plus ancien, tandis que *Lap* sur le même terrain serait importé par les Serbes venus de Kossovo après la bataille historique. Le traitement des voyelles nasales nous permet de constater un parallélisme de processus, aussi bien que les réflexes des *ɜ/b* > *ɛ*^a sous l'influence de l'illyrien, qui n'avait qu'un semi-voyelle (cf. alb. *ɛ*), tandis qu'en dialectes slaves macédoniens la différence de timbre reste (*ɜ* > *o*; *ɛ* > *e*), aussi bien qu'en russe, ce qui prouve le manque de mixoglotte. Un fait parallèle est fourni par le traitement de *er /ar/ or* > *r*, ce qui n'est pas le cas de l'albanais, lequel renforce l'opinion, qui est aussi celui de Budimir, que l'albanais était une langue différenciée de l'illyrien. — Un autre fait est important, nous rappelant l'influence du substrate: c'est la tendance vers les voyelles de la haute position (*o* > *u*; *e* > *i*), caractéristique pour l'istro-roumain (cf. M. Deanović) et pour les parlers slaves de la côte de Salonique à Galipollis (cf. Mladenov et Kodov, l'étude sur la langue bulgare de la Thrace et de l'Asie Mineure). Enfin, c'est en Bosnie centrale que certains faits nous témoignent de l'assimilation retardée des Valaques (cf. *Zadar* < *Diadōra*, *ziaconus* < *diaconus*; cf. Skok l'étude sur les traces du latin vulgaire de la Province Romane Dalmate; cf. aussi en serbe *nemoj* < *ne mozi*). Enfin, l'influence du substrat se retrouve aussi dans la palatalisation en liaison avec la décomposition de *ě* (*vijera*, *mljera*, cf. r. *pļerd*).

Au sud, en Épyre albanais et grec, la région plus large que celle indiquée par Skok (*Osnovi romanske lingvistike*), se forma un centre de la symbiose balkanique. Les représentants de divers peuples s'y étaient retirés, sous l'égide de Skanderbey, qui s'opposa à l'envahisseur ottoman. C'est juste dans cette zone que se sont activés les processus conditionnés par la situation du bilinguisme, de poliglottisme surtout: d'abord la perte de l'infinitif et le syncrétisme des cas; ensuite la stabilisation de l'article postposé, introduit aux Balkans à une époque beaucoup plus antérieure, ce qui fut soutenir la postposition démonstrative d'origine du slave commun (cf. adj. déf., A. Vaillant, R.E.S. XX; adv. du type v. s. *dbnbsb*); les Aroumaines slavisés intro-

duisirent dans le macédonien le parfait roman (*imam pismo primano; sme dojdeni od Bitola*), aussi bien que la désinence *-ula* etc. C'est de cette zone, et après la chute de Skanderbey, que ces traits de la symbiose balkanique se répandirent dans plusieurs directions — soutenant, dynamisant ou même provoquant les dits processus, qui se faisaient sentir déjà dans certaines régions. Tous ces processus ont été suivis des mélanges de mots, d'une manière générale bien expliquée par Sandfeld.

Mil. Pavlović

RUSKE RIJEČI U STULLIJEVU RJEČNIKU

I

Joakim Stulli iz Dubrovnika sastavio je rječnik triju jezika, latinskog, italijanskog i „ilirskog“ (tj. srpskohrvatskoga), u tri dijela. Svaki je dio tog rječnika štampan u dvije knjige, a naslov svakog dijela dat je prema prvom po redu jeziku. Prvi od njih objašnjen je drugim i trećim. Prvi dio Stullijeva rječnika je *Lexicon latino-italico-illyricum*, štampan u Budimu god. 1801. Drugi je dio *Rječosložje illirsko-italijansko-latinsko*, štampano u Dubrovniku 1806. Treći je dio *Vocabulario italiano-illirico-latino*. Nama je ovdje važan drugi dio Stullijeva rječnika kojemu je potpuni naslov: {*Rjecsoslòxje | u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia | istieh jezika krasnoslovja načini, izgovaranja | i prorjecsja | A—O | Illir, Ital. Lat. Csast drùga, Razdjeljak pârvi. Dubrovník 1806*. Druga knjiga „Rječosložja“ ima naslov: *Rjecsoslòxje slovinsko-italjansko-latinsko | Joakima Stulli Dubrovcsanina | misnika malobrachanina s. Francesca | P-Z | csàst drùga, razdjeljàk drugi. Dubrovník 1806*. Ističem 'razliku u nazivu prvog jezika tog rječnika: u prvom je razdjeljku (tj. u prvoj svesci) zove „ilirski“, u drugom se zove „slovinski“.

Iz zahvale u prvom tomu („Pred priblagom sjenom Francesca II“) saznajemo od sastavljača, da je rječnik bio gotov već 1782. god. i „u Dubrovniku, u Rimu, u Bnecieh prem vještijeh i stavnijeh ljudi sudbom (tj. sudom, kritikom) i svjedočbom pohvaljen“, pa se Stulli nadao, da će njegov rječnik „pod štitom“ carske kuće (tj. Josipa II.) i njene „darovitosti“ (tj. darežljivosti) „na svijet čestito izaći ljeta 1782“. Zato je došao u Beč. I ako „priuzvišena Kuća i mene i ovi moj umotvor ončas pod blagu sjenu svoju primi ter čudnovatom i svestranom ljubavi i dobročinstvima prigrlí me“, ipak je djelo izašlo tek 1806. god. Sastavljač nam odaje i uzrok tome zakašnjavanju. „Carska kuća“ njegov „umotvor pri naučnijem Akademijam i kniškoberištím i ljudim bistrournijem dade iskušati“, pa mu je savjetovano, da rukopis popuni („neka bih... ovaj domorodni jezik tja obilnijem

nego itko dotle frijeći blagom obogatio“), popravi i izgadi, neka bi „ljubećemu posljedstvu (tj. potomstvu)... uzdanije pridao i poklonio“, koliko god može, „najobilniji i najsavršeniji *slovinškoga* [ja podvlačim] jezika“ rječnik. Tako je Stulli dotjerivao svoj rječnik za vrijerne vladavine Josipa II., za Leopolda II. i, najzad, za Franje II. Bilo je, čini se, poricanja autorstva Stulliju, jer on dalje kaže: „Ti bo sam spuštavši novo moga Rječosložja trojezikoga iskušanje i sud na stariješine knjigohraništva [mađarskoga, koji, razaznali i razvidjeli istinu svojom čistom vjerom, mene jedina tvorcom i sazdateljom (sic!) svojom Ustavi jednodušno potvrdiše iz tuđe pohitne ruke tvojijem bistrijem umom oteta, vlasti tvojom meni si ga prisvoio“. To mu je Franjo II sa dva dekreta (od 20. siječnja i 12. svibnja 1794.) i potvrdio. Zato smatra štampanje toga „Rječosložja“ „ili kako tvoje [tj. carsko], ili kakono dug, koga po razlogu Tebi vraćam; ili, ako sam tako veliš, kako đar ja tvoj vazdašnji prikriljenik i rab tvoj najmanji Joakim Stulli“ itd.

Na str. V. — XXXII. na po dva stupca govori Franjo Maria Appendini „in Ragusina Urbe Humaniorum litterarum Professor“ *De praestantia et vetustate linguae Illyricae... ad Joachimum Stullium Illyrici lexici auctorem*“. Iz te studije o slavenskim jezicima profesora Appendinija doznajemo, da je Stulli započeo rad na rječniku 40 godina prije izdanja („lexicon hoc tuum quadraginta abhinc annis inchoatum“). Ta nam rasprava pokazuje, odakle je Stulli crpao misli o jedinstvu slavenskih jezika. Po Appendiniju, ilirskim jezikom govore Slaveni u Dalmaciji, Bosni, Hrvatskoj, Istri, Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj; zatim u Srbiji i Bugarskoj. Ilirski je jezik, opet, sličan drugim slavenskim jezicima: ruskom („moskovskom“), poljskom, češkom i lužičkosrpskom („sorapskom“). Slavenski jezici su sličniji i jedan drugome razumljiviji, nego drugi evropski jezici jedan drugome. „Naime, španjolski čovjek nimalo ne razumije Gala (tj. Francuza) kad govori, ni Italijan Engleza („Anglum“); ali Poljak Čeha, Sorab Rusa („Sorabus Moschum“) razumije, ako samo malo pripazi“ (str. VI^b). Tu sličnost slavenskih jezika pokazuje Appendini na primjerima (str. VII^a): dalm. *pas*, sorapski *pos* i *pies* ili *pes*; češki i dalm. *veliki*, poljski *wielki*, sorapski *wulki*; sorapski i poljski *dzien*, češki *den*, ilirski *dan*; lužički *wen*, ruski *von*, dalmatski *van* itd. Dalje i detaljnije Appendinijevo prikazivanje slavenskih jezika, iako bi bilo od velikog interesa, ne ide u ovaj članak.

U Dubrovniku je već od početka XVII. vijeka pod utjecajem Mavra Orbinija („Il regno degli Slavi“ 1601) bila raširena i popularna ideja slavenstva. Treba isporučiti nazive „slovinški“ i „Slovini“

u Gundulića („Osman“) i drugih pisaca. Nije čudo, što je i Stulli, Dubrovčanin iz druge polovine XVIII. vijeka, bio „Slovin“ i pisao rječnik „slovinskoga jezika“. Ta i Appendini mu daje naučno opravdanje za to. Najzad, i ruski *Lexikon trejazyčnyj* (štampan u Moskvi 1704), kojim se Stulli služio, zove se „slavensko-grčko-latinski“. Ilirski jezik je jedan, a on je sličan drugim slavenskim jezicima, Slaveni lako razumiju druge slavenske jezike (dakle i Iliri ruski, poljski, češki). Zato treba pored autorova ilirskoga jezika dati riječi i drugih slavenskih jezika, u prvom redu ruskoga. I Dubrovčanin Stulli u svom *Rječosložju* daje ne samo „ilirske“ (štokavske, kajkavske i čakavske) nego i ruske riječi u znatnome broju (koliko čeških i poljskih riječi ima, to se ima još utvrditi). Stulli se zato služi svim „ilirskim“ rječnicima koji su izašli prije njegova (osim Voltidžijina rječnika); to su rječnici Jakoba Mikalje (Blago jezika slovinskoga ili slovnik. Loreto 1649.) Jurja Habelića (Dictionar ili reči slovenske. Graz 1670), Ardelija Della Belle (Dizionario Italiano, Latino, Illirico. Venezia 1728), Ivana Belostenca (Gazophylacium seu Latino-Illyricum onomatum aerarium. Zagreb 1740), Andreje Jambrešića (Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples. Zagreb 1742). Koliko i kako se Stulli njima služio, to također zahtijeva poseban studij. On navodi na kraju druge knjige „Rječosložja“ te rječnike, Nem. gramatiku St. Vujanovskog („Vujanovki“), Brevijar i Misal glagolski, mnoga (oko 120) djela starijih pisaca, od kojih su tri srpska XVIII. vijeka: Dositej Obradović (Naravoučeniye), Zaharia Orfelin (Večni kalendar) i Jovan Rajić (Katihizis). Od ostalih slavenskih jezika navodi kao izvore ova djela: *Lexikon trejazyčnyj*, Bukvar rusinski, Biblija rusinska, Gramatika sloven. Ad. Bohoriča, Thesauri Polono-Latino-Graeci jezuita Grgura Cnapia, Grammatica Polono-Italica Adama Stile, Anua linguarum Amosa Komenskoga i češki rječnik Marka Danijela Adama iz Veleslavina (*Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium Bohemicae-Latinae-Graecae-Germanicae linguae*).

Što se tiče trojezičnosti Stullijeva rječnika, to nije ništa neobično. Rječnici od XVI. do XIX. vijeka obično su mnogojezični (prema današnjim dvojezičnim). Glasoviti Ambrozijev rječnik (Ambrosii Calepini dictionarium, Reggio 1502), koji je mnogo puta izdavan sve do XIX. vijeka, bio je najprije za 4 jezika (latinski, jevrejski, grčki i talijanski), a onda čak za 11 jezika (pored spomenutih i za: francuski, njemački, flamanski, španjolski, poljski, mađarski i engleski)¹. Fausta Vrančića *Dictionarium quinque... linguarum* (Venezia 1595)

¹ Vladoje Dukat, Izvori Belostenčeva „Gazophylactum latino-illyricum“ Rad JA 227, 83.

za pet jezika: latinski, talijanski, njemački, ilirski i mađarski; Mikaljin (Blago jezika slovinskog) za tri: slovinski, talijanski i latinski; Della Bellin (Dizionario) za tri: talijanski, latinski i ilirski; Jambrešićev (Lexicon) za četiri: latinski, ilirski, njemački i mađarski. I drugi slavenski rječnici su mnogojezični: ruski (Lexikon trejazyčnyj) je slavenski, grčki i latinski; poljski je također trojezičan: poljsko-latinsko-grčki; a češki je četvero jezičan: češki, latinski, grčki i njemački.

II

Kad se govori o ruskim riječima u Stullijevu rječniku, potrebno je istaknuti, da je Stulli upotrebljavao za svoj rječnik *Glagolski brevijar* (kratica: Br. gl.) i *Glagolski misal* (Mis. gl.), u kojima ima utjecaja crkvenoslovenskoga jezika. Utjecaj ruskoga jezika književnoga, kakav je on bio u XVII. i XVIII. vijeku (a on je bio ruskoslovenski), bio je znatan za Srbe preko crkvenih knjiga. To je sasvim razumljiva stvar i opće poznata. Ali se taj ruski utjecaj vršio i na Hrvate preko crkvenih knjiga glagolskih toga vremena.¹ Glagolaške crkvene knjige do toga vremena bile su pisane hrvatskoslavenskim jezikom, tj. hrvatskom recenzijom staroslovenskoga (starog crkvenoslovenskog) jezika sa više ili manje primjesa narodnoga jezika (čakavskoga dijalekta). Takvi su i prvi štampani misali (u Veneciji 1493. god. i u Senju 1494. god.). Šimun Kožičić unosi u svoj *Misal* (1531. god.) još više narodnih, čakavskih riječi. Kada su od protestanata oduzeta glagolska i ćiriliska slova i Rimska propaganda preuzela brigu za štampanje crkvenih knjiga za hrvatske glagolaše, onda je franjevac Rafael Leaković redigirao *Misal* (1631) uz pomoć i sugestije ruskoga episkopa Metodija Terleckoga, koji je radio na uniji istočne i zapadne crkve među Slavenima, a u to se vrijeme nalazio u Rimu. Da bi Levakovićev *Misal* bio što pristupačniji i drugim Slavenima, trebalo je da se jezik njegov što više približi slavenskom jeziku, a to je značilo crkvenoslovenskom jeziku ruske redakcije, tj. ruskoslovenskom. Tako je u tom *Misalu* došlo do mješavine jezika ruskoslovenskog i hrvatskog. A *Misal* Matije Karamana (iz 1741. god.) po jeziku je ruskoslovenski, tj. jezik ruskih crkvenih knjiga XVIII. vijeka. Matija Karaman bio je u Rusiji, gdje je stekao uvjerenje, da je taj ruski crkvenoslovenski jezik pravi (slavenski) jezik, zato ga je uzeo redigujući *Misal*. Kod Rusa je takvo mišljenje bilo u to doba opće. Ono je mišljenje i izdavača *Leksikona trojezičnoga*, koji svoj jezik nazivaju „slavenskim“ (ne slavjanskim). Iz njega je Stulli uzimao ruske riječi (kratica: Lex. r.).

¹ Šurmlin — Bosanac. Čitanka iz književnih starina. Zagreb 1923, str. 29—31.

Iako i Stulli ima (u drugoj knjizi svog *Rječosložja*) naziv za jezik „slovinski“ (slovinsko-italijansko-latinsko), njegovo se shvaćanje, pa prema tome i obradba, razlikuje od *Leksikona trojezičnoga*. Polykarpov i njegovo „klevretstvo“ (izdavači Leksikona) bili su uvjereni, da su konstruirali protoslovenski, pravi slavenski jezik („из разныхъ книгъ присобравше славенское свойство въ подобающий чинъ положихомъ, егоже прежде не бѣ гдѣ видѣти толико пространно“)¹. Oni su vjerovatno držali taj „slavenski“ jezik za opći slavenski, jezik svih Slavena. Stulli, istina, govori o „slovinskom“ jeziku, ali on razlikuje slavenske jezike: ilirski, ruski, rusinski, poljski i češki. „Slovinski“ je njegov rječnik po tome, što ima (ili bar treba da ima) riječi iz svih slavenskih jezika, koji su i onako vrlo slični i zato lako razumljivi. Karakteristično je, da Stulli u svom talijansko-ilirsko-latinskom rječniku (*Vocabulario*, Dubrovnik 1810), kad navodi značenje talijanske temeljnice, navodi ne samo „ilirske“ riječi, nego i ruske, i češke, i poljske (?) riječi, dakle sve slavenske riječi, koje ima kao temeljnice u „Rječosložju“. I to navodi te slavenske riječi bez naznačivanja, koja je iz ruskoga, koja iz ukrajinskog, koja iz češkog, koja iz poljskog (?) jezika, nego ih sve navodi kao „ilirske“ tačnije: slavenske. Očevidno je to učinio uvjeren, da će svaki „Ilir“, i više još svaki Slaven razumjeti svaku riječ.

Za potvrdu tome navodim nekoliko primjera.

Cacciare, — loviti itd. *Cacciare fuori*, — izbijati, izrježati, vibivati; *pellere*, ejicere. Od te tri riječi „ilirska“ je *izbijati*; za druge dvije kaže Stulli u „Rječosložju“ da su iz *Lex. r.*: *vibivati*, *Lex. r. V.* *izrježati*, a s. v. *izrježati*, *Lex. r.* *cacciar fuori*, *extrudere*, *Lex. r.* ima: *выбиваю зри изрѣяю*, *evolvo*, *emolior*; — *изрѣяю* ... *extrudo*.

Campestre } — poljski, poljanski, poljan, selan, ljadini, stepan o stepni
Campestro } polevi; *campestris*. U „Rječosložju“ s. v. *poljanski*, v. poljan; *poljan*, *Syl.* (tj. iz češkoga rječnika)... *campestris*; za riječi: *selan*, *ljadini*, *stepni* i *polevi* kaže sam da su ruske. U *Lex. r.* zaista ima: *сѣльный*, *сѣлскый* ... *rusticus* ... *rusticanus*; — *лядѣнный* ... *campestris*; — *полевый* ... *campestris*, *agrestis*; *степный* ... *campestris*. Ostala bi kao ilirska riječ samo *poljski*.

Eletto, — izabran, obran, odabran, probran; razabran, zbran, izabiran, odabiran ec., oborit, izborit, izboran, izvoljen, uzet, biran, soizvoljen, viboran, vibran; *electus*, *delectus*. *Per predestinato*, V.

¹ *Лексиконъ трязычный*. Москва 1704. (u predgovoru).

Posljedne tri riječi priznaje u „Rječosložju“ da su ruske, a u Lex. r. ima сонзвѣльный, вы’бранныи зри избранныи; — вы’борный тóже.

Elevare, innalzare, — dići, dignuti, dvignuti, uzdignuti, uzvisiti... podjemnjati, privoznošiti, zdigivati, ... vzdjejati, vozvedsti, vozvožditi; extolere, evehere. Od tridesetak navedenih riječi većina bi mogla biti i ruska, a za nekoliko njih i kaže da su iz ruskoga rječnika. Tako ima Lex. r. ove riječi: воздѣ’яный... elevatus, elatus; — возвождý... elevo, extollo... Stulli u „Rječosložju“ kaže da su iz Ruskoga rječnika: *privoznošiti*, Lex. r. v. priuznjeti (a prije te riječi ima „ilirsku“ riječ *priuznositi*); — *vzdjejati* nema u „Rječosložju“, ali ima *djejati*, Bukvar ruski, v. djelati; — *vozvedsti* nema, ali ima *vozvedenje*, Lex. r. elevatio; — *vozvožditi*, Lex. r. elevare, erigere, attoller.

Gatto, — mačka, kotka, feles vel felis. U „Rječosložju“ s. v. *kotka* v. mačka, a ne kaže, da je Lex. r., gdje ima кот, catus, felis.

Giovane, sust. — mladić, mladac, mlad djetić, podraslić, mladoljetnik, mladjenac, junii, mladenčik, junok, mlodec, mladica; iuvenis. U „Rječosložju“ označuje kao ruske: *junli*, *junok*, *junoš* — Lex. r. v. mladić; — *mladenčik*, Lex. r. V. mladić. A Lex. r. ima юноша (ne *junoš*, kao što je u „Rječosložju“) ... adolescens, tener, зри отрок; — юный тóже; — млáдэнец... infans; — малодэц, юноша... adolescens.

Uomo, — čovjek, čelovjek, muž, muška glava, čilovjek, človjek; homo vir. Riječ *čelovjek* označena je u „Rječosložju“ kao ruska: čelovjek, Lex. r. V. čovjek, u Lex. r. je человек... homo. — *človjek* bi mogla biti i „ilirska“ (slovenski je *človek*); u „Rječosložju“ je *človjek* etc. v. čovjek etc., Lex. r. nema tog lika; — *čilavjek* nema ni Lex. r. ni „Rječosložje“. Ako nije štamparska griješka, bit će da je zabilježeno time izgovor ruskoga zatvorenog (uskog) *e* (če-lovjek); da li je to opravdano ili nije, to je drugo pitanje.

Vidjeli smo, da ima i pokoja češka riječ; a poljske riječi valjalo bi utvrditi. Vidjet ćemo, da se u „Dizionariu“ ponavljaju i pogreške iz „Rječosložja“. No za nas je važna činjenica, da se općim slavenskim riječima, bez dijeljena na ruske, češke, „ilirske“, objašnjavaju talijanske. Ta činjenica potvrđuje već ranije istaknutu tvrdnju, da i Stulli piše rječnik slavenskog (slovinskog), a ne samo „ilirskog“ jezika.

III

Pogledajmo sada, kako se Stulli poslužio svojim izvorom, „Leksikonom trojezičnim“ i kako je postupao sa slavenskim riječima toga „Leksikona“.

Potrebno je učiniti nekoliko općih napomena o Stullijevu odnosu prema ruskom (i crkvenoslavenskom) jeziku i pismu.

Riječi, koje su u Lex. r. po vitacizmu sa ćirilskim *b* pretvara u latiničko *b*, po betacizmu: алабастр — alabastar, Сувілла — Sibilla; abba ostavlja sa *v*: avva, Lex. r. V. opat; — simbol, Br. gl. (simvol nema!), barbar (Lex. r. варвар варваризм).

Početno *e* transkribira u *je* —: ёли — jeli, Lex. r. V. jedva; еліко — jeličko V. koliko; ёлевый — jelevi v. jelov, елѣй — jelei v. ulje, едіный — jedini i dr.; ipak ima ezero V. jezero.

Slovo щ čita št (ne šč): будущий — budušť, ušti, Lex. r. V. buduć; бубенщик — bubenšťik, Lex. r. V. bubanjik (tj. bubnjar); мощь — mošt V. moć, ночь — pošť V. poć, клещá — klešta V. kješta, немоощен — nemošťen V. nemoćan, каменщик — kamenšťik, V. kamenosječac; смущаю — smušťati V. smutiti, священник-svjaštenik etc; V. svećenik, умерщляти — umeršťljati, умерщление — umeršťvlenie, i drugi.

Konsonante ispred palatalnih vokala i mekoga znaka ne palatalizira, nego transliterira ćiriliska slova u latinička bez znakova ъ i њ: jeli, jelovi, golen v. goljen, jeleni V. jeljenski, ognen v. ognjen, ognište Lex. r. V. ognjište, lošađ v. konj, polevi v. poljski, slezen v. suzan, unši... melior, valek, ka... cylindrus, umenšati, i mnogi drugi primjeri.

Ćirilsko б u pravilu predaje sa *je* (nikada sa *lje*); kamenjeti Lex. r. V. skameniti se; sjemja, Lex. r. V. sjeme; smjeť, ehi, Lex. r. V. smion; smjejati se, Lex. r. V. smiati se; snježiti, Lex. r. ningit; snježan, umjerjati, vladjeti V. vladati, i mnogi drugi.

Glagolske imenice na — *ue* predaje sa — *je*: prozvanje, soćinjenje, soćlenenje itd.

Deminutivi ruski na — *ok* i *ek* nisu uvijek jasno oznaćeni, da imaju nepostojano *o*, a ponegdje se vidi, da je *o* u genetivu saćuvano: bratonok, oka, Lex. r. V. bratanac: pesok, oka, Lex. r. V. pjesak; porosonok, a; porošok, a; platoćnik, platok, a, i dr.; kod drugih takvih rijeći oznaćeno je jasnije to nepostojano *o*: golubok, ka; gorbok, ka; gorodok (šťampano: gorodak), ka; gortok, ka; podarok, ka; porjadok, ka, valek, ka, Lex. r. cylindrus, i tako mnogi drugi.

Pridjevi na — ий obično su dati sa *ii*, a pridjevi na — ый dati su na konsonant i na *-i*; ali u tom nije konsekventan; na pr. сѣрыи — sirii, а сѣний — sinii, собачиѣ — sobačii V. pasii (песии), силныѣ — silni (štampano: silini), снѣжныѣ — snježan, ežni; смѣшныѣ — smješan, ešni itd.

Glagole daje u infinitivu, prezentu i perfektu, a u „Leksikonu trojezičnom“ su dati u 1. licu singulara живѣ — živjeti, ivem iviosam. Kod ruskih i crkvenoslavenskih prezenta glagola na *-i* (IV. vrste glagolske, po Miklošiču) ne postavlja uvijek pravilno infinitiv; po o tom vidi dalje.

Uzet ćemo najprije riječi, koje su crkvenoslavenske i za „slavenski“ jezik *Leksikona trojezičnoga* i za „slovinski“ (i „ilirski“) jezik *Rječosložja*, te ih Stulli ne navodi kao ruske:

азъ (... я... ego)	az, Mis(al) gl (agolski) ... ego
аѣръ, ваздухъ (... aer)	aer, Br(evijar) gl(agolski)... ajer, era, m. <i>aria</i> , aer
аѣрный (... aereus)	ajeran, erni, a, o, <i>aereo</i> , aereus.

Riječi: *ajer* i *ajerni* uzete iz dubrovačkoga govora, zato Stulli ne, navodi odakle mu, a ne označuje ih, opravdano, ni kao ruske riječi.

аероходникъ (... aerivagus)	aerohodnik, Lex. r. qui per aera vagatur
-----------------------------	--

аеросмѣсный
аерошарный
аерошѣстью

nema Stulli

нѣма Lex. r.

ajeromjerje, Lex. r... barometrum

Uzmimo riječ *ad* i njene derivate i kompozite, naći ćemo, da prema

Leksikone trojezičnom:

адъ, ὁ ἀδης, infernus

Stulli ima:

ad, Mis. gl... locus inferior

нѣма {

{ adan, adni. Lex. r... infernus
adi, adā, m. pl... inferni
adjè, Br. gl. V. ad (coll od ad)
adnèv, Br. gl. V. adski
adov } Br. gl. *infernale*,
adski } infernus

адскій, ὁ καταχθόνιος, infernalis

Samo kod riječi *adan* (*adni*) rečeno je, da je iz Lex. r., a upravo ona nije odande. Za tu riječ kaže Daničić u ARj (=Rječnik Jugosl. akad.

u Zagrebu) (s. v. adni), da je ima u rječniku „Stuličevu (u kom ima nominalno *adan*)“, a ne kaže, da je iz Lex. r., nego ima četiri primjera iz hrvatske književnosti XVI i XVII st. (tri iz Budinićeve „Summe“ i jedan iz Kavanjina). Od dvije riječi, koje su zaista u Lex. r. (адъ, адскіѹ), obje su u glagolskim crkvenim knjigama: Misalu i Brevijaru.

Od riječi *basna* i njenih složenica
u Lex. r.:

баснослѳвіе
баснослѳвно
баснослѳвство
баснослѳвецъ

баснослѳвлю
баснь

Stulli ima

sve te riječi s naznakom da su
iz Lex. r.

basnosloviti, im, Lex. r.
basna, Br. gl. . . fabula
basnoslovan, fabulosus

Za riječ *basna* kaže Daničić u ARj., da je Stulli krivo postavio oblik (treba *basan*, *basni*, f. kao u Lex. r.); — riječ *basnosloviti*, *fabularsi*, ima i Daničićev *Rječnik starina* s primjerom: Пльтьски мудрьць баснослови (Glasnik 10,247); a u Stullija je iz Lex. r.; — riječ *basnoslovan* (*basnoslovni*) valjda je Stulli sam stvorio prema prilogu *basnoslovno*, jer ga ARj. nema (ali ima *basnovit*, *fabulosus*).

Kod riječi od osnove *bdjeti* Stulli ni za jednu ne kaže, da je iz Lex. r., iako ih tamo ima dosta:

бдѣтельный	bditeljan, teljnji, Br. gl. vigilandus
бдѣтель	bditelj . . . qui vigilat
бдѣтельно	bditeljno, V. bdjeljivo
бдѹ	bđiti, Lastrić; bdjeti, Š. Menčetić, vigilare
бдѣ'ніе	bdjenje, Mis. gl.; bdenje, Palm. V. bdjenje
бдѣщій	bdeć, eći, Kemp. vigilans, sollicitus

I još jednu komparaciju da izvedemo riječju *knjiga*:

knjiga, Bukv. rus. <i>libro</i> , Još. <i>Studio</i> , <i>dottrina</i> , <i>letteratura</i> , Bel. — Bel. <i>carta</i> , <i>lettera</i> ; liber, studium, doctrina, litteratura, charta, papyrus, epistola, litterae-rukovet knjiga . . . knjige svjedočne-knj. zapisnaja, Lex. r. <i>tavolette de scrivere</i> , pugillaris-knj. podenaja, Lex. r. V. dnevnik-knj. goròdskaia, Rusin. bibl. <i>protoc-</i> <i>colo</i> , formularum liber auctoritates	u Lex. r. кнѣга, ѣ βιβλος . . . liber
---	--

knjigaonica, Bel...	bibliotheca
knjigaonik, Bel.	bibliothecae prefectus
knjigarnica...	chartaria officina
knjigār	} librorum propola
knjigārnik, Bel.	
knjige. igā, Đorđić...	volumen, codex
knjigōč, Br. gl.	literatus, scriba
knjigōčija, Br. gl.	auctor, librorum scriptor
knjigōčinac V. knjigōčija	} книгохранѣлище ... bibliotheca
knjigohranilište	
knjigohranilištvo	
knjigohranilnica, Mis. gl.	} книгохранѣтель ... custos librorum
knjigohranitēlj, ēlja, Lex. r.	
knjigoljubōvnik	
knjigonōša	
knjigopečat, knjigopečateljni	
knjigopečatnica, Mis. gl. V. knjigopečatnište	
knjigopečatnište, typographia	
knjigopečatnik, Br. gl.	typographus
knjigopisānje, Lex. r. libros con-	} книгописāние ... librorum scrip-
scribere	
knjigopisātelj	} книгописāтель ... librorum scriptor
knjigoplsec, Lex. r.	
knjigopomoćnik	} V. knjigōčinac
knjigopomnik	
knjigoprodavec, Lex. r. librapola	книгопродāвец ... librorum venditor
(dalje dolazi nekoliko složenica)	
knjigovlagalište Lex. r.	} V. knjigohranilnica
knjigovlagalištvo	
книговлагāлище ... bibliotheca	
(i opet mnogo složenica, među njima i ove:)	
knjižnrvalište	} gimnasio, gymnasium
knjižnrvalištvo	
knjižnrvalitēljan, ēljni, gimnastico, gymnasticus	
knjižnjičār V. knjigār	
knjižnoskūp	} academia
knjižnoskūpština	
knjižnozbdōran	} academicus itd.
knjižnozbdōrnik	

Ukratko, prema 8 riječi u vezi sa *knjiga* u Lex. r. Stulli ima 77 riječi u svom „Rječosložju“. Na tom se primjeru ujedno vidi i to, koliko je Stulli bogatiji od „Leksikona ruskoga“ (Lex. r.).

Kako vidimo iz nekoliko navedenih primjera iz „Rječosložja“ i Lex. r., Stulli navodi kao „ilirske“ one riječi, koje dolaze u kojem „ilirskom“ rječniku, kojoj knjizi, pa čak i u glagolskom Brevijaru i Misalu, ako se i nalaze u „Lex. r.“ i mada bi mogle biti i ruske (ruskoslovenske) riječi. Takve su riječi

u Lex. r.	a u Stullija:
азъ ... я ... ego	az, Mis. gl.
аеръ, вѣздухъ	aer, Br. gl.
алавастръ	alabastar, kami prozračni, Br. gl.
а́лчуцій	alčuč, čuci, Mis. gl. V. lačan, gladan
апостѡлскій	apostolski, Della Bella
ароматъ	aromat, miris, vonji, Br. gl.
а́ше	ašte, Br. gl. (... si)
ба́ба, отца́ или ма́тере	baba, Br. gl.
ма́ти	bagrjanica, Br. gl.
багряница	bdiťeljjan, řeljni, Br. gl.
бдѣтельный	bđenje, Palmotić; bđjenje, Mis. gl.
бдѣ́нїе	bezčastan, Br. gl. ... infelix
безча́стный	goljen, ena, m. Gundulić } ... crus
го́лень	goljen, emi, f. Della Bella } etc
	goljen etc. Lex. r. V. goljen } etc
емлю́	jemljati, jem. Della Bella } V. jemati
	jemljeti, jem. Lex. r. }
ю́зникъ	juznik, Br. gl. ... vinctus, captivus
каря́ ры́ба	karp, riba, Mikalja, ... caprana, cyprinus
ки́ла болѣ́знь	kila, Habdelić, hernia
кѣво́тъ зри ковче́гъ	kivot, Mis. gl. ... arca; Br. gl. kivot uvjětni
клеврѣ́тъ	klevrět, ěta, Mis. gl. ... comito, sodalis
ку́пно, вмѣ́стѣ	kāpno, Br. gl. ... simul, una simul, conjun- ctim
лѣ́то, годъ	ljeto, Mis. gl. ... aestas, annus
лѣ́то, часть четвѣ́ртая	ljeto, Palmotić, ... aestas
го́да	maděž, ěža, Della Bella ... naevus
ма́деж зри лишáй	obùca, Mikalja, ... calceamenta
обу́щи	pàlica, Br. gl. l. baculus
пáлица	

погуба... зри губител-	poguba, Đorđić }	} ... jactura, ruina i mn. dr.
ство или погубель	pogub, Br. gl.	
падѣжь, паданіе... casus	paděž, ěži, Br. gl....	ruina, casus
пáмьятъ... memoria	памјат etc. Mis. gl. V.	pamet
повечѣріе (... post coe-	povečerje, Br. gl....	completorium
nam preces)		
історія, повѣсть ¹	povjest, povjěstje, Mateić,...	naratio, historia i mnoge druge.

Kad su riječi zajedničke, samo im je koja (fonološka ili morfološka) crta posebna, onda se kod ruskog lika takve riječi Stulli poziva na Lex. r., ali za značenje upućuje na „ilirsku“ riječ (sa „V.“ tj. vidi).

a) Riječi su praslav. њр. њр. њл, њл: brevno, Lex. r. V. brvno (Lex. r. бревнó зри бервнó), krovav V. krvav (кровáвыѣ), molnija V. munja (мóлнїя) pervi, pes etc. V. prvi (пéрвыѣ); polni V. pun (пóлныѣ); polniti V. puniti, smerd V. smrad (смерд зри смрад), smerkati se V. smrknuti se (смеркáется), slezan etc. V. suzan etc. (слéзныѣ), userdan V. usrdan (усéрдныѣ), želč, želčan, V. žuč etc. (желчь, желчныѣ);

b) Riječi s polnoglasijem: golod, Lex. r. glád (Lex. r. има глад), golos V. glās (глас), goroh V. grah (горóх), gorod V. grād (град), koròsta V. krasta (крáста), koròva V. krava (крáва), kolos V. klās (клас), molodec V. mládac (младéнец и молодéц), moloko V. mljěko (млекó; малокó зри млекó); kod riječi *molotilo*, Lex. r.... tribium ne kaže „v. mlat“, a ima tu riječ u „Rječosložju“ (Lex. r. има: малотíло, цеп.... tribulum, tribula; молотóк зри млат; s. v. млат... malleus); moroz V. mraz (мраз), polòtno V. plàtno (платнó зри палотнó), porog V. pràg (праг), poroh V. prāh (порóх, прах), porošok V. prašak (порошóк), soloma V. slama (солóма), solono V. slano (слано, sóлоно), solovei V. slavić (саловéѣ), soroka V. sojka, srebro (сребрó) i druge takve riječi.

c) Riječi sa nepostojanim *e, o* (od њ, њ): bratec, Lex. r. V. bratac (брáтец), jarem V. jaram (ярéм), kotel V. kotao (котéл), krotok V. krotak, lokot V. lakat, lož V. laž, nogot V. nokat (нóгот), sinok V. sinak (синóк), son V. san.

d) Rusko *я* (od praslověnskog **ǰ**) transkribuje sa *ja* i upućuje na *e*: bremja, Lex. r. V. breme; vimja, plamja i plemja nema, ali ima: plamjanica i plamjanik (u značenju neptis i nepos); mj. tjemja

¹ Dalje pišem ruske riječi bez tvrdog znaka.

ima tjama, e, f, Lex. r. tjame, ena, *cranio*, sinciput (da je štamparska pogreška vidi se po tom, što u abecednom redu dolazi iza *tjelđvno*; dakle treba: *tjemja*, Lex. r. V. *tjeme*); *vrjemja*, e, f, Lex. r. i *vrjeme*, ena, — 1. *tempo*, *tempus* itd.; *sjemja*, e, f, Lex. r. i *sjeme*, ena-*semen* itd.; *svjat.* *svjatiti*, Lex. r. V. *svet* etc., *svjazan* V. *svezan* i mnoge druge.

e) Ruske riječi sa drugim ruskim fonetskim osobinama: *ezero*, Bukv. lat. V. *jezero* (эзеро), *raguba* Lex. r. V. *roguba* (погуба зри губителство или погубель); *prjaža* V. *pređa* (пряжа, нити), *goskoša* V. *gaskoša* (роскошно живу зри раскошно живу; раскошный зри сладострастный), *nemošten* V. *nemočan* (немощен зри недужный), *pošt* V. *poć* (нощ), *poštiti* V. *poćiti*, *graždanin*, *graždanka*, *građanin* etc. (гражданин), *graždanski*, *graždanstvo* V. *građanski* etc.; *meža* Lex. r. ... *limes* (межá... limes), *meždu*, *Jambrešić* V. *među* [nema u *Jambrešića*, nego je s. v. *inter*, *međ*, *među*, *međj*, *oposred*; u hrv. dijelu: *međj*, *među*] (Lex. r. *meždý*, *mežь* и *промежь*... *inter*); *gospoža*, Bukv. lat., *gospožda*, Mis. gl. — V. *gospođa* (госпожа дому... *hera domus*, *госпожá*... *domina*, *dominatrix*), *pogaždati* V. *pogrditi*, *pogaždatel* V. *pogrditelj*, *pogaždenje* V. *pogrdá*; *smjel*, Lex. r. V. *smion*; *smjelo* V. *smiono*; *smjējati* se V. *smiati* se.

Tako slično radi Stulli i kad je razlika u sufiksima (formantima); *par.* *bratski*, *bratstven*, Lex. r. V. *bratinski* (братский, братственный), *bratstvovati* V. *bratiti* (братствую), *bremjani* V. *bremenit* (бременный), *drevjani* V. *drven* (древяный), *jelevi* V. *jelov*, *korenovat* V. *korjenast* (кореноватый), *korenist* V. *korjenast* (кореноватый), *poštestvovati* V. *poćevati* (ноществу), *paločka* V. *paličica* (пáлочка), *rokušenje* V. *rokušaj* (покушение зри искушение), *polivati* V. *politi* (поливаю), *porosenok* V. *praščić* (поросенок), *poljeti* V. *potiti* se (потѣю), *roški* V. *rogač* (рошкй, рожщцы плод), *sosok* V. *sosec* (сосец... *mamma*... *uber*) i druge slične riječi.

A slično je postupanje i sa riječima, koje počinju prefiksima ruskoslovenskog lika.

a) prefiks *so-*pretvara se u *sa-* ili *s-*: *sozrjeli* Lex. r. (созрѣлы) V. *sazrio*, *soderžati* V. *sadržati* (содержу), *sokrvnik* V. *sakrvnik*, *sokraštati* V. *skratiti* (сокращаю), *sokrit* V. *sakrivèn* (сокрытый), *sokriti* V. *sakriti*; *sojuzan* V. *zavezan* (союзный); *sošivati* V. *sašiti* (сошиваю зри шиваю), *sopredi* V. *sprid* (сопредй);

ili u *su-*: *sosjèdstvo* V. *susjedstvo*;

ili ga zamijenjuje drugim kojim prefiksom ili prilogom „zajedno“, „skupno“: *sostreljati* V. *ustrjeliti*, *sozuti* V. *izuti*; *sodjeistvitelj* V.

zajednodjelovac, sodjeistvje V. skupnodjelovanje, sodjeistvorati, so-djelovati V. skupno djelovati;

ili ispušta so-: soizganjati V. izgòniti, soutverždati V. utvrditi; sozvjezdje V. zvijezda;

ili mijenja glagol ruski sa „ilirskim“, a so je s: sokrušati V. smrviti, sokrušiti V. smrsiti;

ili, najzad, stavlja u ruskom liku, pa tumači grč. i lat. ili upućuje na srpskohrvatsku riječ: soglasje Lex. r. ... consonantia, concordia; sojuz ... amplexus; soizhožditi ... una, simul egredi; sojuznik V. pobornik; soglasovati V. soglašati (a tamo: Br. gl.), souvještavati V. nagovoriti, soizčišljati V. uzbrojiti;

b) prefiks roz- pretvara u raz- (što je kod mnogih riječi već učinio i Lex. r.): rosčesivati Lex. r. V. raščešljati, rosol V. rasòlje, rosòdnik V. rasòdnik, roskrivati V. razkriti, rospečativati V. razpečatiti, roziskivati V. raziskati;

rijetko je drukčije: roshodnik trava V. neven, rospis... index, rozštepljati V. razkinuti,

c) prefiks i prijedlog v-, vo- sasvim opravdano pretvara u srpskohrvatsko književno (štokavsko) u-: vo, prep., Lex. r. ... in (u Lex. r, во i въ, предлог), vočelovječiti se V. učovječiti se, vlijen V. uliven, vlagalište V. ulagalište, voprošenje V. uprašanje, voprošati V. uprašeti, vostati V. ustajati; jednako tako postupa i s crkvenoslavenskim riječima s tim prefiksom: voploštenje Br. gl. V... učovječenje, vopultjenje Br. gl. V. uputjenje;

i v- koje nije prefiks prelazi u srpskohrvatskomu u-, pa je tako i u Stullija: vnuk Lex. r. V. unuk; nema vdova, vtorì, vtornik, a ima za unùk, unùka, unučec, uniček, unučić da su iz Lex. r.; no u Lex. r. ima samo внýка, внук i внýчек;

ili ostavlja vo-: vodružati... figere, infigere (водружáo), vodvorenje... domicilium, habitatio; voognjati... ignem accendere; vopolčati... castramentari; voprosac (dem. od vopros); voprositèlj.. interrogans.

d) prefiks i prijedlog voz- je uz-: voshištati Lex. r. V. uzhitati, voshoditi ò voshožđiti V. uzhoditi, voskipjeti V. uskipjeti, vosplāmiti V. uzplamiti, voždeljeti V. uželjeti, vozduh, vozdušan V. uzduh etc., vzdvignuti etc. V. uzdignuti etc., vozglavje V. uzglavje, vozletati V. uzletati, vozljubiti V. uzljubiti, vozmožan V. uzmožan, vosklicati V. usklikòvati, i druge slične riječi. Isto tako postupa i sa crkvenoslovenskim riječima toga tipa: voskresnuti Mis. gl. V. uskrsnuti, vozvapiti etc. Mis. gl. V. uzvāpiti, voprositi Br. gl. V. uprašati.

Ili zamjenjuje *voz-* kojim drugim prefiksom: *voshvaljati* Lex. r. V. pohvaliti, *vospitati* V. napitati, *vostòk* V. istok, *vostòčan* V. istočan, *voztorgati* V. iztrgnuti, *voztrojati* V. raztrditi;

ili upotrebljava isti glagol bez prefiksa: *vooružati* etc. V. oružati, *vozdjelati* V. djelati, *vozzležati* V. ležati, *voznicati* V. nicati;

ili, najzad, ostavlja ruski lik, koji tumači talijanskim i latinskim jezikom: *voskresati* ò *voskrešati* Lex. r... , a *mortuis excitari*, *vosklicatelj*... *jubilans*, *vosperjati*... *alas expendere*, *vospreštitelj*... *objugator*, *reprehensor*: *vospreštati*... *objugare*... *reprehendere*; *vospleškati*... *applaudire*, i drugi slični primjeri.

e) Prefiks *vy-* redovno je pravilno dan sa *iz-*: *vihòd* Lex. r. V. *ishod*, *vihožđiti* V. *ishoditi*, *vikivivati* V. *izvrći*, *vikladati* V. *izlagati*, *vikup* V. *iskup*, *vilagati* V. *izlagati*, *vilivati* V. *izljevati*, *vimazati*, *vimišljati* etc. V. *izmazati* etc., *vinisl* V. *izmišljenje*, *vipisatelj* V. *ispisalac*, *vipisati* V. *ispisati*, *vipivati*, *viplivati* etc. V. *izpivati* etc. itd.

Ih je dan kojim drugim prefiksom: *vihvaljati* V. *pohvaljati*, *vipihivati* V. *opuhati*, *vikupiti* V. *sküpiti*, *vislušivati* V. *uslišiti*, *vismatrzati* V. *razmotrzati*, *vistrizati* V. *ostrizati*, *vistavljati* V. *predstavljati*, i dr.;

Ih ih objašnjava talijanskim i latinskim riječima: *vihòdec*... *excursor*, *vikivati*... *clamare*, *vikopivati*... *effodere*, *vilamivati*... *effringere*, *vilažiti* V... *proscipere*, *vinimati*... *excipere*, *viražati*... *exprimere*, i dr.

Ruske i ruskoslovenske riječi, naznačujući da su iz Lex. r., prebacuje Stulli na „ilirske“ s uputom „V“, (vidi). Tako je među mnogima i kod ovih riječi: *ag* Lex. r. V. *ah*, *alčušti* V. *lačan*, *glādan*, *baraban* V. *bubanj*, *brozda* V. *uzda*, *čulki* V. *obuća*, *durak*, *ūrka*, V. *bezumnik*, *golen* etc. V. *goljen*, *kabak* V. *krčma*, *opàš* V. *rep*, *pahār* V. *orač*, *pahòtnik* V. *težak*, *pahòtnica* V. *težačica*, *pora* V. *vrjeme*, *porča* V. *otrov*, *povinoviti se* V. *podložiti se*, *pravitelstvo* V. *uprāva*, *prèlest* V. *privara*, *priljèžan* V. *pomnjiv*, *smežan* V. *susjedan* (u Lex. r. ima *смежныя*... *confinis*, *смежность* зри *сосѣдство*), *šagati* V. *šetati*, i mnogi drugi;

ili postavlja srpskohrvatsku i rusku riječ jednu ispod druge, pa ih zajednički objašnjava talijanskim i latinskim jezikom ili upućuje na drugu srpskohrvatsku riječ. Od mnogo takvih slučajeva navodim nekoliko:

<i>dnevovati</i> , <i>vujem</i> , <i>Gundulić</i> } V. <i>dnèvati</i> , <i>dnèviti</i> днѣвствую
<i>dnevstvovati</i> , <i>vujem</i> , Lex. r. }

<i>jājan</i> , <i>ājni</i> } ... <i>ovatus</i> яичный (желтók)
<i>jājčan</i> , <i>ājčni</i> , Lex. r. }
<i>jajčen</i> , <i>ni</i>

osirotnjeli, Lex. r.	}	... parentibus privatus	нема
osirotnjen, èni			
ušestvovati, ujem Lex r.	}	introire, ingredi	вшѣствую зри вхожду
ušetati, ečem			
uskakati, skačem	}	V. uskočiti	ускакую зри отскакую
uskakovati, ùjem, Lex. r.			
vodonòša	}	... aquarius	водонòсец и водоноситель
vodonosec, Lex. r,			

Možemo se čuditi tome, što Stulli navodi za mnoge riječi, da ih je uzeo iz Lex. r., a one su u današnjem srpskohrvatskom jeziku obične, a bile su — bar neke od njih — poznate i prije 150 godina. Tako Stulli kaže, da su iz Lex. r. ove riječi:

bratà nec, ca, consobrinus	братàнецъ... filius ex sorore
bratec, V. bratac	брàтецъ... fraterculus
bratski	} V. bratinski
bratstvèn	
britva ... culter	брàтственный зри брàтский
bukòvina ... lignum fageum	брѣтва... culter tonsoris
crešnja V. krješva	бўковина... faginea sylva, arbor
glista, e, Lex. r.	} crv, koji se u
glist, ista, Mikalja	
	meće
golen etc. Lex. rus. V. goljen	голень... crus, tibia
ju, Lex. r. V. nju	ю... вмѣсто тую или бную
klešta etc. Lex. r. V. kješta	клецá... phorceps
pošenje, Lex. r... portatio portatus	ношѣние
nužnik, Lex. r. V. sralište	захòд нўжник... latrina, cloaca
osel, la, Lex. r. V. osò	осёл... asinus
pakostan, Lex. r... malignus	нàкостный... infestus
na protiv, Lex. r. V. suproc	напрòтив... adversum
pravilan, Lex. r... regularis	правѣльный... regularis
prepona, Lex. r. V. pripjatje	препòна зри препя́тие
pidlog, Lex. r... praepositio	предлòг... praepositio
pidgrađe, Lex. r... suburbium	предгрàдие... suburbium
prizrio, prezreli, Lex. r. nimis	презрѣ́лый, зѣлò зрѣ́лый
maturus	

tako i druge riječi s prefiksom pre (u Stullija pri-);	
pribor, Lex. r. V. uresaj	прибор, убор, украшение
snježiti, ěži, Lex. r.... ningit	снѣжит, снѣг идет... ningit
soha, drvo rasohasto, Lex. r.	соха зри рало
pertica bifurca	соха подпорка чего
sopjel, eli, Lex. r.... flauto,	
piva; tibia	пета
svod, Lex. r...., volta; fornix	свод, свожу, свода сведение или свод
umjeren, umjerenost	умѣрѣние, умѣряю
vabiti, im, Lex. r.... invitare	пета
voštàn, àni, Lex. r.... cereus	пета
vjekovati, ùjem, Lex. r. v. vje-	
koviti... aeternare, perpetuare	пета
vlažno, Lex. r.... humide	влажно... humide
i još mnoge druge. Tako kaže, na pr. za riječ sve, Lex. r. tutto, omne,	
a sam navodi dvije srpskohrvatske rečenice, u kojima dolazi sve.	

IV

Očevidne pogreške baš u riječima uzetim iz „Leksikona trojezičnoga“ česte su u odnosu prema pogreškama u riječima iz „ilirskih“ djela i srpskohrvatskoga govornog jezika. Neke od tih pogrešaka jesu ili bar mogu biti štamparske, ali većinom su stvarno pogreške jezične. One su proizašle iz krivoga čitanja štampane crkvene ćirilice ili krivoga prepisivanja. Mnoge od učinjenih pogrešaka nisu zapažene, jer su poređane u abecednom redu po pogrešnom glasu; na pr. *anteka* je na mjestu, koje joj po abecedi pripada, a *apteka* je opet na svom mjestu; tako i *volban* i dr. Što je još gore, neke su od tih pogrešnih riječi ušle tako pogrešno i u Stullijev „Vocabulario“. Evo jedan dio tih pogrešnih riječi:

a) Ćirilsko štampano „Б“ čitano je kao „В“ i obrnuto: *alčva*, Lex. r. V. lačnost, glād — u Lex. r. алчба; *alčvan*, vani, Lex. r. V. alčušti; *altavas*-алтабас, bračevstvo-врачевство, molotva-молотба.

b) Kursivno ćirilsko „н“ lat. „р“ prepisao je kao latiničko „п“ (ćiril. н): *anteka* Lex. r. V. ljekarnica — u Lex. r. аптека, a ima i pravilno istu riječ: *apteka*, Lex. r. V. mirisnica; *sanogi*, oga m. pl. V. obuća — u Lex. r. сапоги, a ima i pravilno: *sapoga*, e, f., *sapožnik*, V. crevljar — u Lex. r. сапожник; u riječi *anticok* čitano je „п“ mjesto „р“, a „с“ je mjesto „cs“, kako Stulli piše „č“, ili je mjesto „sc“, kako Stulli piše „š“, dakle, to *anticok* je mjesto *artišok* (isporedi u Daljevu rječniku артишок, synaga scolymus) ili *artičok*.

c) Druge različite pogreške:

- anisc (= aniš) Lex. r.... anisium — u Lex. r. аніс
baraštik — барашик (тј. баранщик)
brašnja, V. toran, a prije toga —
ima pravilno bašnja башня
bašmanik... sutor — башмáчник
bubenik... parvum tympanum — бубéнчик
bratinič — братáнич
buldva, gdje je „d“ mjesto „a“ —
a „Vocabulario“ ima pravilno булавá
bulava)
cerkova V. crkva — цéрков, цéрква
csivost (= čivost). V. darovitost — očevидно треба да буде дарчи-
вость (Lex. r. нема те riječi,
ali ima Dalj s. v. дарить као
starinski riječ дáрчивый, охо-
чий дарить)
junostii V. mladostan — юностный
junoš V. mladič — юноша (нема юнош)
jelikožd V. kolikokrat — еликожды
klimšec V. klinac — клиньшек (од „нь“ izašlo „m“)
lozno. Lex. r. V. lažbeno — лóжно (зри лжіво), gdje latin.
„z“ stoji mj. današnjeg „z“,
koje Stulli piše X (loxno)
maetan Lex. r. V. sanseg — маерán („r“ moglo se читати „t“)
ognjetati, Lex. r. premere — угнетáю (štamp. оучнѣтáю)
otvožnost, Lex. r. V. smjēnje — отвáжность
poprice, Lex. r.... stadium — пóприще (Vocabulario ima s. v.
stadio, poprište)
pripjelj, Lex. r.... accentus — (Даль: припéв, ali као nom. act.
od припевать)
rodilnica, Lex. r. rodilja, Đordić — (Даль: родильница, gdje je ро-
luglas „ь“ dat као latiničko „i“
rossinski, Lex. r. ruthenus — российский... rutenus, gdje je
rusko „й“ dato као latiničko „n“
spiso, a, n. Lex. r. volumen — список (Lex. r. ima spiso sa
dodanim k: список; како је то
k ostalo nezapaženo, Stulli је
stvorio: spiso, i то neutrum)
svjača, Lex. r. V. svjeća — свещá (Vocabulario s. v. candela
ima svjeća, svjašta; „Rječoslo-
žje“ нема svjašta, nego svjaštati)

- svjančenstvo mj. svjačenstvo — священство
 šalas, Lex. r. — шалаш
 tjama, e, f. Lex. r. — tjame, ena, — тѣмя, gdje su oba oblika po-
 n. sinciput grešna (treba: tjemja, ena, n. —
 tjemje. Vocabulario ima tjemja s.
 v. cranio)
 tjurina, Lex. r. V. tamnica — тюрма, тюрьма; tu je latin. „m“
 pročitano kao „in“
 ušle, a, n. Lex. r. corriere, cursor — ушлец (зри беглец и беглый);
 tu je na kraju iz nepažnje ot-
 palo slovo „c“, pa je načinjena
 imenica srednjeg roda: ušle
 mjesto ušlec.
 unezan, Lex. r. subitaneus — внезапный; внезапно
 u nezanju, Lex. r.
 vodništ, išti, Lex. r. V. vodan — воднистый... aquosus
 volban, olbni, Lex. r. V. voljan — вольный } gdje je po-
 volbno, Lex, r. V. voljno — вольно (зри волею) } luglas „b“
 dan kao latiničko „b“
 volštèban, Lex. r. mjesto volšeban — волшебный
 volštèbnje, Lex. r. — волшебне, a ima i pravilno:
 volšebstvo, Lex. r. V. zača-
 ranje,
 volšebstvòvati, Lex. r. V. začarati
 voprosštenje, Lex. r. V. učovje- — воплощение
 čenje
 vorožsa, Lex. r. V. čarovnik — ворожея' (зри волхв), gdje je
 rusko „ə“ čitano kao „s“.
 Nisu to sve pogreške, ima ih još, evo nekoliko:
 menravei, Lex. r. V. mrav — муравей, gdje je cir. „oy“ čitano
 „en“
 pest, ěsti, f. 1. pugnus, 2. Lex. — пещь gdje je „pest“ (pešnica)
 r. V. peć pomiješano sa „pesct“ (= pešt,
 пещь)
 „Vocabulario“ s. v. forno nema riječi „pest“.
 prstčati, Lex. r. V. rukavica — Даль: персчатки, перчатки
 peršatka, Lex. r. V. rukavica — Даль: перчатка
 gdje je „sc“ (š) mj. „cs“ (č)
 „Vocabulario“ ima s. v. guanto, rukavica, prstčatki (pårstcsatki)
 scisljati, Lex. r. V. csisliti, scit, scitan, scitati — sve su to riječi sa
 „sc“ (= š) mjesto sa „scs“ (= sč).

usus, Lex. r. V. zaludu; — treba: usue, tj. vsuje, a to ima s. v. vsuje, Br. gl. V. isprazno.

žažda, Lex. r. žaždan etc. V. željan etc. — mjesto žeđa, žedan
žaždati, Lex. r. V. željati — mjesto žeđati; kod riječi: želja, željati
ima pravilna značenja (tj. bez žažda, žaždati).

d) Ruske, ruskoslovenske prezente prvoga lica jednine iz Lex. ruskoga pretvara u „Rječosložju“ u infinitive tih glagola, ali ne uvijek i pravilno. Osobito se zapaža netačnost kod glagola IV. glagolske vrste (po Miklošičevoj podjeli). Evo nekoliko takvih infinitiva:

loviti, Lex. r. V. loviti	— u Lex. r. ловлю (od ловити ¹)
morožovati, V. hladiti	— „ морожу́ (морозити)
nošiti, V. nositi	— „ ношу́ (носити)
porožditi, Lex. r. V. poroditi	— породжу́ (породити)
privoznošiti, Lex. r. V. priuz- njeti	— привозношу́ (привозносити)
rašiti etc. Lex. r. V. rastjeti etc.	— ruski je taj glagol расту́ (растить)
(prezent. ne navodi kao inače)	
važditi se, svađati se	— важду́ (вадити) ва́ждуся
viždjeti, Lex. r. V. vidjeti	— ви́жду (видѣти)
zaježdati, Lex. r. V. otiti	— заезжать
vlažiti, Lex. r. V. vlažiti	— влажу́ (зри влезáю) (влáзити)
vozvožditi, Lex. r. elevare, atto- llere	— возвожду́ (возводити)
tolki (l) Lex. r. V. tući	— толку... contero; толку, толцаю, ударяю... pulso

(po svoj prilici mj. tolki treba da bude tolkti, a ruski je толку od толочь).

e) Imenice srednjeg roda — n osnova (бремя, время i dr.) u „Rječosložju“ su, jer se svršavaju na -a u nom. sing., feminina (l) -a osnova:

bremja, e, f. Lex. r. V. brene	— брѣмя (брѣмене);
breme, ena, N. Dimitrović	
čismja, e, f. Lex. r.... numerus	— чисмѣница и чѣсмѣ зри число
pismja, e, f. Lex. r. V. pismen	— пѣсмѣ (буква, литерá); s. v.
pismen, ena, n. Br. gl.	
sjemja, e, f. } ... semen	— сѣмѣ
sjeme, ena, n. }	
sljema, e, f. Lex. r. V. šljeme	— слѣмѣ, бревнó (ѣже и зри)
tjama (mj. tjemja), e, f. Lex. r.;	— тѣмѣ
tjame, ena n.... sinciput	

¹ Koliko ima infinitiva (ali ne u temeljnicu) u Lex. r., on je na тн, zato je tako i ovdje.

vimja, e, f. Lex. r. }
vime, ena, n. } mammilla (de vaccis) — ВЪИМЯ

vrjemja, e, f. Lex. r. } 1. tempus, 2. aetas, — время
vrjeme, ena, n. Đorđić } 3. hora

Vidjeli smo, da je pogrešan rod (prema tome i deklinaciju) stavio i nekim drugim ruskim riječima: spiso, a, n. (mj. spisok m.); junoš (mj. junoša), ušle, a, n. (mj. ušlec, m.) i dr.

U „Vocabulario“ nalaze se ponovljene pogrešno ove riječi: aniš (s. v. anice), baraštik (agnelletto), brašnja (s. v. torre), bašmanik (tamburo), [bulava (mazza), pravilno], crkova (chiesa), čivost (munificenzia), junosti (giovane i giovanile), maetan (majorana), ognjetati (premere), pripjelj (accento), spiso (volume), svjašta (candela: nema svjača), tjurina (carcere), ušle (corriere), volban (volontario), volbno (volontariamente), vozvožditi (elevare), vorožsa (incantantore) itd.

V

Jezik „Leksikona trojezičnoga“ (Lex. r. u Stullija) jeste ruski književni jezik, kakav je bio u doba Petra Velikoga, a on je bio ruskoslavenski u znatnoj mjeri; bar u prvom izdanju od 1704 godine. Stulli je vjerojatno imao koje novije i potpunije izdanje toga rječnika, jer on ima ruskih, i to ruskih narodnih riječi više nego što ih ima u spomenutom izdanju od 1704. god. Stulli uzima riječi iz crkvenoslavenskoga jezika i nacionalnih slavenskih jezika ne navodeći (može se reći i: ne mareći), kojemu slavenskom jeziku koja riječ pripada. Glavno je, da je „slovinska“, da je kao slavenska svakome Slavenu razumljiva; pogotovu kad su riječi iste osnove, a razlikuju se samo kojom fonetskom ili morfološkom osobinom. Ali Stulli zato dosta točno navodi, iz kojega je djela (knjige, rječnika) koja riječ. Stoga ćemo naći u „Rječosložju“, da su navedene mnoge riječi kao uzete iz Lex. rus., koje ima i u hrvatskom i srpskom djelu i u govornom jeziku, a isto tako ima riječi, koje se navode da su iz kojega hrvatskoga ili srpskoga djela, a nalaze se i u Lex. r. Izlazilo bi iz svega toga, da Stulli ne misli, da je riječ, za koju on kaže da je iz Lex. rus., zaista ruska. To je potrebno istaknuti, ako se hoće pravedno ocijeniti Stullijev odnos prema ruskom jeziku.

No mi danas bolje poznajemo, historijski i komparativno, slavenske jezike, bolje znamo, koja je riječ crkvenoslavenska a koja nacionalno slavenska (ruska, poljska, češka, srpskohrvatska), koja je osnovom zajednička slovenska, a koja specijalno ruska ili poljska itd. upravo po karakterističkim fonetskim i morfološkim osobinama,

po kojima se razlikuju slavenski jezici među sobom. Prema tome možemo i kritičnije prosuditi Stullijevo znanje i poznavanje slavenskih jezika. Ako on i ne kaže da je riječ uzeta iz „Leksikona trojezičnoga“ ruska, on je ipak taj Leksikon nazvao ruskim. Da li samo zato, što je izašao u Moskvi i što su ga izdali Rusi? No on rječnike, koji su pisani poljskim i češkim jezikom, ne zove ni poljskim ni češkim nego skraćuje prvi „Cnap.“ a drugi „Syl“, pa je tako mogao i „Leksikon trojezični“ nazvati „Pol. (ykarpov)“ ili, što bi bilo opravdanije „Lex. slav. (icum)“. Kad ga je ipak nazvao ruskim, bilo je to jamačno i zbog jezika, kojim je pisan, a taj jeste ruski. Jezik „Leksikona trojezičnoga“ jeste ruski književni jezik, kakav je bio u doba Petra Velikoga, a on je bio ruskoslovenski u znatnoj mjeri; bar u prvom izdanju od 1704 godine — kako je već rečeno. Riječi iz toga Leksikona ne razlikuju se mnogo od riječi, koje je Stulli uzeo iz glagolskog Brevijara i Misala. Ipak možemo s razlogom pretpostaviti, da je Stulli morao znati, da su ruske bar one riječi, koje nose tipične lingvistične osobine ruskoga jezika (na pr. one sa polnoglasijem: колода, молоко i sl.). On ih jednostavno prebacuje na hrvatskosrpske riječi: son, Lex. r. V. san, молоко, Lex. r. V. mljeko itd. Stulli upotrebljava govorni jezik hrvatskosrpski uključivši dubrovačke lokalizme; jezik hrvatskih i srpskih knjiga i hrvatskih rječnika, crkvenoslovenskih knjiga. Koliko god riječi ima u pojedinoj grupi riječi u tim izvorima, on njih upotrebljava. A koju riječ nije tu našao, a vidio je u Ruskom („trojezičnom“) rječniku, uzeo ju je. Često je razlika te riječi iz Ruskog rječnika samo u pojedinom glasu ili sufiksu od „ilirske“ riječi. Ako je imao već koju riječ iz hrvatskih ili srpskih izvora, pa makar i iz crkvenih (glagolskog Brevijara i Misala), nije ih uzimao iz Ruskog rječnika. Katkada se začudimo, što je pojedinu riječ uzimao iz Ruskoga rječnika, a mogao ju je znati iz „ilirskih“ izvora, poneku čak iz govornog jezika! Pokazali smo, na dva, tri primjera, kako Stulli kaže da je riječ iz Lex. r., a ona se nalazi u naših pisaca. Najzad Stulli (vidjeli smo) gradi i sam riječi, kad hoće da nađe hrvatskosrpsku riječ za latinsku ili slavensku složenicu. [Stullijev jezik predmet je posebnoga studija, kojemu se još nije pristupilo]. Prema navedenim pogreškama u ruskim riječima stičemo utisak, da Stulli nije znao ruski, odnosno nije ga dovoljno poznao. Ali je veliku važnost pridavao baš ruskom jeziku, jer je pored hrvatskih ili srpskih riječi najveći broj ruskih (ruskoslovenskih), tako da je gotovo iscrpao u svom „Rječosložju“ svoj izvor Lexicon russicum, a to je „Leksikon trejazyčnyj“. Stullijevo „Rječosložje“ moglo bi poslužiti kao diferencijalni rusko-hrvatskosrpski rječnik, u tolikom

broju ima ruskih riječi (dakako starijih). Ostaje još dosta problema, koje nam zadaje Stullijev rječnik, a koje treba detaljnijim ispitivanjem riješiti. Ni ovaj, koji smo tu rješavali, nije posve iscrpljen.

Sreten Živković

Резюме

Сретен Живковић

Русские слова в словаре Стулли

Йоаким Стулли из Дубровника, монах меньшей братии св. Франциска, издал словарь трех языков: *Lexicon latino-italico-illyricum* (в Будиме 1801), *Rječosložje ilirsko-italijansko-latinsko* (в Дубровнике 1806), *Vocabulario italiano-ilirico-latino* (в Дубровнике 1810). Каждая часть словаря в двух томах. Автор подчеркивает разницу в названии первого языка во второй части словаря: в первом томе „Речосложья“ первый язык назван „иллирским“, во втором славянским (*slovenski*).

В Дубровнике уже с начала XVII века была распространена и популярна идея славянства. Нет ничего удивительного, что и Стулли, сын Дубровника из второй половины XVIII века, был „словин“ и писал словарь „словинского“ языка. Аппендини дал этому научное оправдание: славяне легко понимают другие славянские языки. Потому Стулли в своем словаре показывает не только „иллирские“, но и другие славянские слова: в большом количестве русские, чешских значительно меньше, также как и украинских; что касается польских слов, они почти отсутствуют.

Говоря о русских словах в словаре Стулли, необходимо подчеркнуть, что Стулли пользовался часословом и требником, в которых видно влияние церковнославянского, или, точнее, русскославянского языка. Влияние русского языка распространялось и на Хорватов путем церковных глаголических книг того времени, когда римская пропаганда веры приняла на себя заботу о печатании церковных книг для хорватских католиков, пользовавшихся в церкви славянских языком. А в то время являлось широко распространенным мнение, что русский церковный язык и есть настоящий славянский язык. И авторы „Лексикона трезязычного“ (Москва 1704 г.), источника Стулли для русских слов — Федор Поликарпов и его сотрудники — были уверены, что они создали протославянский, т. е. настоящий славянский язык; в предисловии

они написали: „Изъ разныхъ книгъ приспособавше славенское сво-
йство въ подобающій чинъ положихомъ“.

И Стулли говорит о „словинском“ языке, хотя и различает славянские языки: иллирский, русский, русинский (украинский), польский и чешский. Словарь его „словинский“ потому, что в нем есть (или по крайней мере должны быть) слова всех славянских языков, которые и так весьма схожи и потому легко понятны.

Русские слова Стулли писал латинским шрифтом. Начальное *e* он транскрибировал как *je*; букву *щ* как *št*; в согласных перед палатальными гласными и *ь* не показывал палатализацию; кирилльское *ѣ* обозначал как *je*, окончание *-ие* тоже как *-je*; в именах существительных на *-ок* не всегда ясно обозначал беглость звука *o*. Окончание прилагательных *ий* изображал как *ii*, а *-ый* как *-i*; глаголы давал в неопределенном наклонении, в настоящем и прошедшем временах.

Слова, найденные в глаголическом требнике или часослове, в „иллирском“ словаре или „иллирской“ книге, он брал из этих источников, хотя бы они находились и в „Лексиконе треязычном“ и, следовательно, являлись русскими словами. В случае слов с одними и теми же корнями, которые в русской и в „иллирской“ форме отличаются только какой-нибудь фонологической или морфологической особенностью, суффиксом или приставкой, Стулли показывал рядом с русской формой и „иллирскую“. Русские слова, не имеющие соответствий, он переводил на сербохорватский язык, или толковал вместе сербохорватскую и русскую форму итальянскими и латинскими словами.

Можем удивляться тому, что Стулли обозначил многие слова как взятые из „Лексикона треязычного“, которые во всяком случае находились и в сербохорватском.

Ошибок в русских словах находим больше чем в других. Они вкрались благодаря неправильному чтению церковной кириллицы или невнимательному переписыванию, а некоторые из них указывают на недостаточное знание русского языка. Знание русского языка у Стулли не било достаточно, но он этому языку придавал большое значение: после „иллирских“ слов больше всего в его словаре русских. Мы их находим в таком количестве, что „Речесложье“ могло бы послужить как дифференциальный словарь русского и сербохорватского языков.

ГРИГОРОВИЧЕВА ИРМОЛОГИЈА

Њу помиње *Е. Ф. Карский*, Славянская кирилловская палеография (1928) 204, кад говори да се њ код Руса у старије доба (до краја XIV века) јавља само „у споменицима југозападно-руским или у преписима са јужнословенских оригинала“. Ту за Ирмологију каже да је из XII - XIII века и да је у бив. Румјанцевском музеју (бр. 1719), сада у саставу Државне библиотеке СССР под именом В. И. Лењина у Москви.

Наводи је сам *В. И. Григорович*, Замѣчаніе о лексикальномъ изученіи рукописей, писанныхъ на древне — словянскомъ языкѣ (Ученыя записки, издаваемыя Казанскимъ университетомъ, 1851, кн. 1, стр. 98). Даје о њој ове податке: „Ирмосы перг. л. 103, изъ чердака Хиланд. трапезы“.

Опис њен код *А. Викѣорова*, Собрание рукописей В.И. Григоровича (1879) 32-33 под бр. 37. Напомиње се да је с нотним знацима, да је на пергаменту, руског полууставног писма XII-XIII века, на осмини, има 102 листа (а не 103, као што пише Григорович). И ту се бележи да је нађена „собирајтељемъ на чердакѣ Хиландарской трапезы“. Носи бр. 1719 Румјанцевског музеја.

За Ирмологију се ту још каже да је непотпуна. Изгубљени су 1 лист 1 тетрада (кватерниона) и неколико тетрада и листова. У њој недостају: прва два ирмоса 1 песме и песме 3-9 гласа 1, затим цели гласови 2 и 3, онда песме 1-7 и почетни ирмоси 8 песме 4 гласа. Нема ни краја 7 ни почетка 8 гласа. Као пример језика и писма дато је неколико ирмоса 1 и 6 гласа.

Споменуто је још да се на многим местима у рукопису (л. 19, 20, 22, 36, 37, 42-43, 53-55 итд.) поред текста, делом на страницама које су остале неисписане, или на уметнутим листовима налазе ирмоси који су дописани у најпозније доба. Неки су од њих написани у самом тексту, на местима на којима је састругано оно што је раније било писано. На једном таквом саструганом месту, на л. 95, исписана су имена, очевидно ради помињања: Марко, Марија, Василиса, Петар итд. Рукопис је натруо по ивицама листова, и то на своме почетку и нарочито на крају.

Кад се чита опис А. Викторова, добија се утисак да је Григорович понео са собом из Хиландара све што је нашао од ове Ирмологије. Међутим, тако није уствари. У Хиландару је остао један велики део. То сам утврдио упоређујући своје хиландарске белешке из 1953 год. с описом А. Викторова. Можда Григорович није видео цео рукопис. Нешто од рукописа могло је бити затурено. Или је ипак имао у рукама све делове рукописа, па од њих неке одабрао и понео, а друге оставио. То је он често радио. Отуда у његовој збирци толико много одломака.

Тај остатак Ирмологије у Хиландару носи данас бр. 308. Код *Сава Хиландарца*, *Rukopisy a starotisky Chilendarské (1897)* 22 налази се под бр. 36 међу пергаментним рукописима. Забележен је као *Псалшика* и дати су ови подаци: „одломак нагњили, листова 72, формат $15\frac{1}{2} \times 11$ см“. Један рукописни Каталог библиотеке хиландарске, који је саставио Сава Хиландарац (25 јула 1896), употпуњава те податке: бележи да је рукопис из XIV века и да нема почетка и краја.

У своје штампаном извештају о раду на Св. Гори 1953 год. овако сам описао тај остатак Ирмологије: „на пергаменту, пре XIV но XIII века, руске рецензије. Нема почетка ни краја. Постоје тетради 2-10. Они садрже гласове 1 (почевши од песме 3, којој недостаје почетак), 2 и 3 (до песме 5, која је без завршетка)“. Ту сам још рекао да је рукопис снимљен у целини. Филмови се налазе у Српској академији наука (*Arhivist V, 1955, 27-28*). Рукопис се помиње и у изводу из мога извештаја објављеном у Гласнику САН VII (1956) 99.

У својим белешкама имам о том рукопису још и ове податке. Има укупно 72 листа. Њихова величина: $15,5 \times 11$ см. Тетради су обележени словима с бројном вредношћу. Сваки тетрад има 8 листова.

Ирмологија је обухватила свих 8 гласова. Григорович је узео први тетрад са почетком 1 гласа. Како је у том $\frac{1}{2}$ тетраду недостајао први лист, песма 1 је без прва два ирмоса. На првом тетраду је још и 2 песма 1 гласа. Григоровичев део рукописа нема тетраде од 2 до 10. Они су у Хиландару. На њима су песме 3-9 гласа 1 (тако је тај глас употпуњен), затим цео глас 2 и од гласа 3 песме 1-5 (последња без завршетка). Тетрад 11 требало би да буде у Григоровичевој збирци. Тамо он сигурно није, јер не само да тамо нема песама 6-9 гласа 3 (које нису у Хиландару) већ ни песама 1-7 гласа 4, па чак ни почетних ирмоса 8 песме тога гласа. Недостаје укупно 11 песама и нешто више (неколико ирмоса). На првом тетраду стале су свега две песме. Због тога

треба рачунати да нема отприлике 6 тетради. У Хиландару сам прегледао све рукописе, лист по лист. Тешко да ће се ти тетради тамо наћи, да су тамо негде затурени. Биће да су пропали или да их је неко други однео.

Сада Ирмологија има свега 174 листа. Иако је већи део њен (102 листа) у Григоровичевој збирци, мислим да је не треба звати Григоровичевом већ Хиландарском Ирмологијом. Она је од значаја за науку, нарочито због тога што је с нотним знацима. Приликом њеног проучавања треба имати на уму да је један њен део у Москви, а други у Хиландару. Српска академија наука има филмове хиландарског дела. Било би лепо да набави и филмове московског дела, па да тако у Београду буду филмови целе Хиландарске Ирмологије.

Не зна се кад је та Ирмологија донета у Хиландар. Име Василиса, које је написано на саструганом месту на л. 95, не јавља се код нас. Ми то име имамо у преводу: Царица. Тако се звала кћи краља Стефана Уроша II Милутина (Гласник СУД XXVII, 1870, 21; *Љуб. Стојановић*, Стари српски записи и натписи VI, 1926, 77). У фрагменту једног дубровачког обититуарија XIII века: *Zariza filia Dabrane Proculi* (изд. *М. Кос*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор IV, 1925, 204).

Можда је Ирмологија употребљавана у Хиландару. Било је тамо Руса монаха. За редакцију *Паралипомена* Григорија Хиландарца (из 1407/8 год.) која је у волоколамском рукопису половине XV века П. Потапов доказује да потиче од руског писца (Извѣстiя Отд. русск. яз. и слов. XXII, 2, 1917, 167-176). Одатле је текст Григоријевог записа, у коме заиста има русизама (пише се поред осталог, *Тимофеј*, *Феодориш Кирски* - *Љуб. Стојановић*, ор. cit. III, 1905. 47-50). Да тај Рус не буде сам Григорије? Светогорски прота Гаврило, српски писац прве половине XVI века, био је руског порекла, што се може закључити из његовог презимена: Мстиславич (Славянский сборник, 1947, 193). Он је за Хиландар 1534/35 год. преводио „от грчкије књиги в србскују“ (*Љуб. Стојановић*, ор. cit. 52), па је можда и припадао хиландарском братству.

У Хиландару је та руска Ирмологија могла да буде од утицаја на српске рукописе с нотним знацима. О српским музичким рукописима у Хиландару говорим у извештају о раду на Св. Гори 1952 године (Archivist II, 1952, 70-72, а о њима сам учинио саопштење Музиколошком институту САН (Гласник САН V, 1953, 233).

Ђорђе Сп. Радојичић

R é s u m é

Ђорђе Сп. Радојичић

L' Heirmologion de Grigorovitch

L' heirmologion à la notation musicale (le manuscrit russe sur le parchemin) que V. I. Grigorovitch avait apporté du monastère serbe de Hilandar au Mont Athos, appartient à la collection de l'ancien musée de Roumianzeff (No. 1719), actuellement conservée dans la Bibliothèque d'Etat de V. I. Lénin à Moscou. Il contient 102 feuilles.

Il forme un ensemble avec l'heirmologion que l'on garde au monastère même de Hilandar et qui comprend 72 feuilles. Les deux manuscrits ne font pas pourtant l'heirmologion dans son volume primordial. Il y manque environ 11 quaternions du milieu. Outre cela, la partie de ce manuscrit laquelle se trouve à Moscou, ne contient pas la première feuille qui représente la feuille initiale de l' Heirmologion entier.

ВРАПА — cf. ἄραξ, ἀράζω

У Пољцима забележена је народна игра *врапа*, коме називу одговара израз *играши се врапе* (*Zbornik za narodni život i običaje* XIII, 278). Опис игре гласи: „У земљу забију одебео колац, и то мало положито. Колац је два шува над земљом, а толико мора бит и у земљи, да се не клима. Од дреновине направе ко велики прст дугачко, доле округло, а горе зашиљито дрво — „врапу“ или „врапца“. Врапу мало блатом намажу и прилипе на колац у половици. Момци се удаље осам до десет корака од колца и батина ко и код чушке. Згађају врапу, ај само с једне рупе. Ко зна добро подватит, оде врапа високо у зрак. Код врапе се раздиле момци на две странке. Најприје изаберу два најбоља играча — вође. Вође стану у половицу, а око њи два по два увате се за руке.“

Назив ове игре где је она забележена доведен је у везу са називом „вбрац“, али је јасно да је то народна етимологија. Цела ситуација припреме игре уствари даје кључ за разумевање таквог народно-етимолошког објашњења: исечени комад дрвета је величине врапца, за „прст дугачко“, оно је са једне стране зашиљено („кљун“), а прилепи се блатом за колац (однос птице и дрвета). Најзад погођена врапа „полети“ у зрак. Међутим да би се права етимологија ове речи схватила, треба поћи семантичким путем, а кориговати, односно контролисати методом анализе гласовне структуре.

Основна карактеристика ове игре је уствари грабљење око предмета, а између две групе играча, који се такмиче удаљени десетак корака од коца, и то „као и код ћушке“. Са исте рупе врапу гађају, а кад неко погоди те она полети у зрак, треба је ухватити. — Принцип и тактика њенога извођења указују на значење такмичења у грабљењу. Тим путем наилазимо на основну семантичку везу са грчком игром лопте ἀραστόν (cf. ἀράζω, гареге), како је описана према текстовима неких писаца (Paulus

Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung, Stuttgart, 1912, s. 2405 — 2407). За ову игру се употребљава лопта мала и чврста (Poll. IX, 105), која код Епиктета и Артемидора (Oneirocrit. I, 55) има исто име као и сама игра (тако код *враће*), а у Марцијала има облик множине (*harpasta*). У тој игри средњи играч треба да ухвати њему добачену лопту, а други играчи га у томе спречавају: лопту треба уграбити, па је даље другоме бацити.

У истоме правцу води и анализа структуре речи, која очигледно није словенска. Гледајући у њој резултат метатезе (*v*)*гар*-⟨*џрп*-, имамо подударност са семантичком анализом. Ако се претпостави везивање овога основног значења и за штапове, које се могло изгубити, онда имамо ослонац и у *џрпџ* „српаст мач, криваш“, као што то основно значење имамо и у *harpago*, са значењем куке којом се нешто себи привлачи, и посебно гвоздене куке употребљаване у поморским биткама за привлачење непријатељског брода уз бок свога брода.

Метатеза *џрпа*-⟨(*v*)*гара* повећава познати број примера вршених на Балканском Полуострву, којима сам ја већ додао објашњење назива реке *Прача* (⟨*Parč*-, cf. *Parthines, Archivum Romanicum*, XXV, 1-2, с. 187-191). Протетичко *v* (= *w*) указује на лабијализовано *џ* пре уношења у чакавско-приморски дијалекат, дакле пре вршења метатезе, а та би појава била истородна, ако не и изохрона са *ваџра* ⟨*џтр*-, alb. *voțër, vatër* „огњиште, кућа“. У ове појаве иде и арб. *vrap, vrapim* „трчање“, *te vrapie* „трчати, јурити“ (саопшт. В. Данчетовића), са старијом семантичком нијансом него у грчком. Непосредно приближавање грчком *ῥοπή* има тешкоће које није узео у обзир Бругман (cf. *Abrégé*, с. 10).

М. Павловић

SĀLA — VULG. LAT. SŌL(Ĕ)A, SŌLUM

У Речнику Југосл. Академије налази се реч *sāla* gen. *sāle* као им. ж., а уз њу као дублетна форма pl. t. *sāla* gen. *sāla*. Означене су као турцизми и упућене на *sal*. За обадве дато је значење „носила“ и „носиљка“, и то код прве, иза облика множине f. *sāle-sāla*, с објашњењем „Два колца или два копља, на њима гране јелове или друге какве, носе их два момка или два коња, један за другим“.

Код прве дати су примери: *А рањеним сале Њоградише, на два коња, ни копља чешири; Рањенике на сале дигоше; Рањеници јече по салама* (Hrv. pag. рј. 3, 659 и 4, 719). Другу илуструју стихови *Гради мени сала и носила* (Nag. рј., Jukić 440, 441; *Рањеницим сала начинише* (Nag. рј. Нѳгт. 2, 74, 160); *А начини сала и носила* 2,544.

Ове две варијанте нису објашњене ни по постанку, ни по међусобном односу, јер је недовољно основано тумачење да су то турцизми. Много турцизама у нашем језику уствари чине речи западних језика, унете у језике блиског Истока у доба крсташких ратова, а неке из левантинско - француског или преко јеврејско-шпанског. Овде ћемо дати: објашњење о пореклу, географско-лингвистички индицирано; однос између ове две варијанте, па разјаснити појаве у њима, а нарочито семантичке.

Примери који се наводе само су из народних песама, а из западних крајева српског или хрватског језика, те већ самим тим не треба их сматрати турцизмима; напротив, оне су везане за романски супстрат римске провинције Далмације. Одговарају вулг. лат. варијантама *sŏl(ĕ)a* и *sŏlum*. Првој, *sŏla*, паралела је фр. *sole* као „pièce de bois“, која се јавља од XIV века, и коју Доза (*Dictionnaire étymologique*) објашњава као алтерацију из *sŏlea*. Латински облик једне потврђен је код Цицерона у значењу „сандала“, „sabot“ > „fer“; другу пак имамо у значењу „основа; потпора, ослонац“, а као *sŏlium* значи и „lit funèbre“. Према овоме као n. s. f. је из једне *sŏla* < *sŏl(ĕ)a*, а n. pl. neutr. *sŏla* је из друге — *sŏlum*, уз контаминацију са *sŏlium*. Време појаве прве од ове две речи

код нас могло би одговарати појави *sale* у француском језику. Редукција краткога *ě* у овом положају је изохрона у обе зоне вулгарно-латинског. Напомињем да ова реч није потврђена у аромунском а ни у румунском, — а то би био доказ да је она из провинције Далмације, и да није проширена ни у румунској зони, а ни у грчкој (cf. карту уз П. Скока *Osnovi romanske lingvistike* II). Прелаз *đ* > *ǣ* доказује прво (и иначе јасну ствар): да ова позајмица није из времена важења прасл. гласовног закона *ǣ/đ* > *ǫ*, али исто тако, у поређењу са француском варијантом, да је тамо в. л. *ǫ* било затворено и давало *ǫ*, док је у Далматској зони в. л. било *ǫ* отворено, дајући *ǣ*.

На крају треба изнети да код прве варијанте примери не показују употребу у једнини, (које значење за себе чува реч *соха-соја*), тако да би се и ова варијанта могла сматрати pl. tant. Употреба сужена на значење „носила“ показује спецификовање. Стабилисање овога значења показују сви примери, — осем два, који захтевају дискусију, а то су из друге групе примера *Гради мене сала и носила* и *А начини сала и носила*. Да ли је овде случај песничке таутологије и синонимног појачавања: „сала као носила“? Или овде *сала* значи „рукунице“, а „носила“ од предмета уже одређен део, онај на који се полаже рањеник? — У језичком осећању често се врше сливања, и нема оне прецизности коју захтевамо у негованом стилу књижевног језика, са диференцирањем у знатној мери свесно диригованим. Према томе ово место би могло бити објашњено као накнадно прецизирање: *сала* се осећало и са значењем „грана“ — „мотка“ тј. „рукунице носила“, а са семантичким ширењем значења као „носила“, те би ово место значило „сала, то јест носила“.

Ова дискусија води нас у правцу још једног, и то бочног питања, — а то је објашњење односа ове речи према облику *sara*, који се сугестивно тумачио као турцизам арапског порекла, — а ја помишљам да се у овоме може гледати форма са ротацизмом **sara*, исп. *saraori*, и да њу треба везати и за друге називе грађевинско-зидарске вештине (*неимар* и др.), којим се речима изворна област мора гледати у зони епирско-македонској, и то у делу са ротацизмом, какав је карактеристичан и за ј. арбанашке говоре, где је тоск. *šk'ipërt, zotërt* према гер. *šk'aprt, zotnt*. Овим путем би се наилазило на један проблем много ширег лингвистичког замахаја, а то је веза речи *sölēa* односно *sölut* са речју баскога језика *zara* (тј. фонетски *sara*) у значењу „корпа“, „дрво“, тј. „грание“.

Мил. Павловић

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЌ КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ

Познатиот српски книжевник Доситеј Обрадовиќ, „оснивач нове [српске] световне книжевности и реформатор српске граѓанске мисли у правцу идеја просвећености...“¹ беше познат дури и популарен и кај останатите јужнословенски и балкански народи, покрај кај српскиот народ. Од она што е до денес познато за упливите на Доситеја кај јужнословенските и балканските народи треба, патем, да се спомене она што е напишано за Доситеј кај Хрватите², Словенците³, Бугарите⁴, Романите⁵ и Грците⁶.

1. Како и останатите јужнословенски и балкански народи, исто така и Македонците ги познаваа делата на Доситеј Обрадовиќ, ги прифаќаа и ги пропагираа неговите идеи, ги преведеа некои од неговите дела⁷, се служеа со некои од неговите дела во учителската пракса. И самиот Доситеј Обрадовиќ имаше можност да дојде во допир со некои луѓе од Македонаја и, извесно време, да престојува на крајниот југ од македонската територија, во некои светогорски манастири. За врските меѓу Доситеја и некои луѓе од Македонија [кај Доситеја тие луѓе се „Бугари“ или „Срби“], наоѓаме податоци во Доситеевите дела. Како што е познато од

¹ Д-р Драгиша Живковиќ, Почети српске книжевне критике (1817—1860) Београд, 1957, 33

² Буро Шурмин, Доситије и Хрвати, Српски книжевни гласник, 16.III.1911, 430—437;

³ Д-р Фран Илешин, Доситеј и Словенци, Бранково коло, 1911, 201—202, 235—236;

⁴ Бојан Пенев, Доситеј Обрадовиќ код Бугара, Српски књ. гласник 16. III 1911, 438—451; Боян Пенев, Доситеј Обрадовиќ у нас, Списание БАН, III, 1912, 73—112;

⁵ Тих. Р. Ђорђевиќ, Доситеј и Румуни, Српски книжевни гласник, 16. III. 1911, 452—461;

⁶ Павле Поповиќ, О грчком преводу Доситејева „Живота“ и румунском преводу „Собранија“, Прилози за книжевност, језик, историју и фолклор, књ. VIII, 1928, 177—179; Михаило Ласкарис, О грчком преводу Доситијева „Живота“, Прилози за книжеоност..., XVIII, 67—68; и давно пре овога: Д. Руварац, Протавници штампања Доситијевих дела, Бранково коло, 1911, 198;

⁷ Х. Поленаковиќ, Страници од македонската книжевност, Скопје 1952, 130—142;

неговиот „Живот и прикљученија“⁸, во 1765 година Доситеј пристигнал на Света Гора, во свето-Павловскиот манастир, и „У том манастиру наџем неколико Бугара монаха, од којих један одведе ме кроз Кареје у Хиландар.“⁹ Во овој манастир „Наџем неколико Сербов . . . , који се ва век с Болгари инате и не могу да се погоде чији је Хиландар.“¹⁰ Во Хиландар Доситеј останал есента и зимата, а „на пролеће [1766] поџем опет на море.“¹¹ За време на подолгниот престој во Хиландар Доситеј сигурно имал можност да дојде во допир со повеќето од манастирската братија. А во тоа време, како и подоцна, во Хиландар, покрај Срби и Бугари, имало доста и наши луѓе, Македонци, особено од областите што се најблиску до Света Гора, макар што имало и од западните, периферните области на Македонија: од Дебар, Галичник, Тетовско, Скопско. Да се спомене дека Кирил Пејчиновиќ, неговиот татко и стрико, некаде во последните децении на XVIII век живееле во Хиландар, последните двајца, по сè изгледа, таму и го завршиле својот живот. За бројноста на Македонците во Хиландар најдобро зборуваат пописите на хиландарските калуѓери, што се правени при крајот на XVIII и во почетокот на XIX век. Од тие списоци се гледа дека мнозинството на калуѓерите во овој манастир биле од Македонија. Немаме некои особени причини па да мислиме дека за времето на Доситеевиот престој во Хиландар ситуацијата во овој поглед била нешто поинаква. За жалост, меѓутоа, нам не ни стојат на располагање некои поблиски податоци за тоа дека Доситеј можел да врши некаков уплив на хиландарските Македонци; тоа Доситеј и не можел во тоа време да го стори, бидејќи тој во Света Гора, па и во Хиландар, барал наука и просвета, а неговото просветителско и писателско дело дури подоцна ќе созрее и ќе делува на читачката публика.

Освен на Света Гора, Доситеј имал можност да дојде во допир со некои наши луѓе за време на неговиот престој во Виена, Лајпциг, Белград. Самиот Доситеј пишува, на едно место, во својот „Живот . . .“: Дека во Виена, меѓу другото, бил учител и на некој „Томас Папазоглу из Тесалонике.“¹² Овој Тома Папазоглу од

⁸ Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911: сите цитати од кај Доситеја се даваат од ова издание;

⁹ Дела Доситеја Обрадовића, стр. 52;

¹⁰ Дела Доситеја Обрадовића, стр. 52;

¹¹ Исто;

¹² Исто, 91;

Солун, во еден незгоден момент за Доситеја, кога останал без пари, му притекнува на помош на Обрадовиќа, и му дава потребна сума пари. За овој ученик на Доситеја, за жалост, немаме некои поодредени вести, за да можеме да го следиме неговиот живот и да бараме кај него некои упливи од Доситеевото воспитание. Часови од италијански јазик ѝ одржувал Доситеј на ќерката на еден виенски трговец Константин Дамчо, чиешто презиме би можело да зборува за тоа дека имаме работа со човек од нашите краишта. За жалост и за оваа личност, и за неговата ќерка не можеме ништо повеќе да кажеме освен она што го рече Доситеј.¹³ Во својот „Живот...“ Доситеј зборува уште за еден свој ученик „један добри јуноша, Болгарин, почео је плакатаи, кад сам му казао лане да ѝ поѝни, него да тражи себи другог учитеља. И ја сам тешко сажалио.“¹⁴ Но ништо повеќе од овие зборови немаме за овој ученик на Доситеја, кој можел да биде син од некоја видна трговска фамилија од Пиринска Македонија? — За повеќето од овие податоци, врски меѓу Доситеја и „Бугарите“, зборува бугарскиот научник Бојан Пенев во својата убава студија за Доситеја кај Бугарите.¹⁵

Со наши луѓе, од разни краишта на Македонија, Доситеј можел да се запознае и за време на својот престој во Лајпциг каде што студирал и ги печател своите дела. Во текот на XVIII век, и во XIX век, во Лајпциг имало редовно по една мала колонија од македонски трговци, кои, особено во врска со одржувањето прочуените лајпцишки сајмови, донесувале во Лајпциг разна трговска стока, од Охрид, и од разни други градови од Егејска и Пиринска Македонија.¹⁶

За време на својот престој во Белград Доситеј Обрадовиќ секако имал можност да дојде во контакт со низа наши луѓе од Македонија, што, на разни начини, учествувале во ослободувањето на Србија и организирањето на српската држава од времето на Првото српско востание. Конкретна врска на Доситеја со еден Македонец е неговото пријателство со Петар Новаковиќ-Чардаклија, еден од највидните Македонци во тогашна Србија.¹⁷ Роден

¹³ Исто, 92;

¹⁴ Исто;

¹⁵ Пенев, во спомнатата студија, на бугарски јазик, стр. 76—77;

¹⁶ Велико Ѓорданов, *Лајпциг и Бугарите*, Софија, 1938; според оценката во *Македонски преглед*, XI, 3—4, 1939, стр. 223;

¹⁷ За Петар Новаковиќ-Чардаклија достатно податоци има кај Лазар Арсенијевиќ Баталака, *Историја српског устанка*, I, Београд, 1898, на повеќе места.

во Леуново, во Западна Македонија, на брегот на денешното Мавровско Езеро, Петар Новаковиќ-Чардаклија уште пред да се дигне Првото српско востание работел во Белград како аџија. Откако минал во Австрија, тој учествувал во Австриско-турската војна (Кочина Крајина) и се одликувал како борец, добивајќи и чин на капетан. Чардаклија престојувал во Будим, Пешта, Виена. Треба да се претположи дека со Доситеја се запознал уште пред Доситеевото доаѓање во Белград, бидејќи Доситеј зборува на едно место за Чардаклија како за човек со кого дамно се познавал. Кога се дигна Првото српско востание, Чардаклија минува во Србија и зазема доста важен положај во раководството на новата држава. Станува дури член на Правителствујуштиот совјет, вршејќи и разни дипломатски мисии во Русија и Турција. За односите на Доситеја со Чардаклија имаме некои податоци што ни ги оставил самиот Доситеј, а за дискусиите и нападите и противнападите што се појавија во врска со епитафот што го напиша Доситеј за Чардаклија, нè известува Вук Ст. Караџиќ. Од едно Доситеево писмо, испратено од Белград при крајот на 1807 година, се дознава дека тој „Сада ти у лепој вароши с давно познатим љубезним мојим пребивам Чардаклијом, како год у мојеј рожденија кући; и ако икада за преселение са овога света нисам многу марно сада заиста не марим.“¹⁸ На закопот на Чардаклија, на 4 февруари 1808 година, Доситеј одржал и посмртно слово. Од ова слово, меѓу општите места, може да се осети и еден личен тон на човек што жали за загубениот пријател. На крајот, Доситеј состави и еден епитаф „Надгробни натпис Петру Чардаклији“¹⁹, кој предизвика една прилично долга и мачна полемика меѓу Доситеја и Ивана Југовиќа.²⁰

2. Покрај личните врски меѓу Доситеја Обрадовиќ и разни луѓе од Македонија, наши луѓе го читале Доситеја, било тие да живееле на македонскиот терен или надвор од него, главно во Србија. Тоа го дознаваме од списоците на претплатници на некои Доситееви дела. Така, на пример, на делото „Писма Доситееви Обрадовића“ (Будим, 1827) претплатник е од Пешта „Г. Анђелко Х. Петко Палашовић трг. из Велеса“. Овој Анђелко Палашовиќ или Палашов е еден од повидните велешани, во последните две децении од првата половина на минатиот век, што многу се заложувал за

¹⁸ Дела Доситеја Обрадовића, стр. 559;

¹⁹ Истото, стр. 367;

²⁰ Вук Стеф. Караџиќ, Скупљени историски и етнографски списи, књ. I, Београд, 1898, стр. 273--277;

културно - просветното издигање на велешкото население. Бил познат трговец, школуван во Австрија. Неговото име често го наоѓаме во списоците на претплатници на разни српски и бугарски книги. Тој дури бил еден од дародавците на Белградската народна библиотека (1838 год.), а од еден список на претплатници на книгата на Исидор Стојановиќ: „Наравоучителне басне у стиховима“ (Будим, 1833) се дознава дека овој човек бил „вел [ики] куп[ац] и вел[ики] љуб[ител] књиж[ества] српс[ког], основател библиотеке у вароши Велесу“. „Г. Анђелко Палашов, любител рода и књижевства“ бил претплатен и на книгата Г. М[агарашевиќ], „Дух списанија Досіеєвы“ (Будим, 1830). На оваа книга имало уште неколку претплатници од Велес: „Г. Манасій Х. Транко Кушевич из Велеса, Г. Никола хаџи Михаил из Велеса терговац... преподоб. Г. Пахомій Монах.“ Неколку македонски луѓе што живееле во Србија биле претплатени на „Басне“ од Д. Обрадовиќ (Београд, 1833): „Г. Пантелија Х. Стоиловиќ, конзул Београдски, Г. Анастас Христодуловиќ, куп. и жит. Београд. рожд. у Џесалонику, Г. Никола Дука Бешика, куп. и жит. Београд. рожд. у селу Клисуре, у Македони, Г. Стефан Коста Поповиќ, куп. и жит. Београд. рожд. у селу Любанцу, у Наи Скопљанској, Г. Јован Коста Поповиќ, куп. и жит. Београд. рожд. у селу Любанцу, у Наи Скопљанској“. — Има некои податоци и за тоа дека од страна на цариградската патријаршија, со окружно писмо до сите архиереји во епархиите каде што има „Бугари“, е водена борба против ширењето на Доситеевите дела во народот.²¹

3. Врз база на еден запис, сторен на еден егземпляр од „Огледало“, делото на македонскиот книжевен трудбеник Кирил Тетоец Пејчиновиќ (егземпларот е власништво на Народната библиотека во Софија), се претполага дека Пејчиновиќ ги познавал Доситеевите дела и бил негов почитател. Записот сторен на „Огледало“, за кој се смета дека е сторен со раката на Пејчиновиќа, гласи: „Кѣрѣла Геромонахѣ лшѣчкаго Мѣтирѣ Досіеєвѣхъ въгополѣчїю ѣ дѣшїевоиѣ спасенїю рачитѣль +.“

Опирајќи се на овој запис, и продолжувајќи ја мислата на Стојан Новаковиќ за Пејчиновиќа, д-р Лазар Мирковиќ напиша и еден труд за Пејчиновиќа со заглавие „Кирил Пејчиновиќ — Доси-

²¹ Д. Руварац, спомнатата статија во напомена бр. 6;

²² Проф. Б. Цонев, Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София, София, 1910, бр. 523;

тије Јужне Србије²³. Односот Доситеј-Пејчиновиќ го разгледувал на двапати,²⁴ и Воја Илијашевиќ, но освен општи некои мисли и кај едниот и кај другиот писател-особено доколку се однесува тоа за употребата на народниот говор во книжевноста - други допирни точки, односно Доситееви упливи не можел да констатира,²⁴ што е инаку тешко и да се констатира.

4. Од нашите досегашни познавања на работите, најповеќе упливи од Доситеја Обрадовиќа среќаваме кај познатиот македонски преродбенски трудбеник Јордан Хаџи Константинов — Џинот.

Во целокупната учителска, списателска и просветителска дејност на Јордан Хаџи Константинов-Џинот Доситеевите упливи се доста видливи. Џинот е еден од ретките наши учители што на времето се борел за широко просветување на народот и тоа просветување на народен јазик. Поради своето застапување за народната просвета Џинот имал и многу и тешки непријатности. Со своето остро истапување против мрзеливите и неуките калуѓери и попови, против штетните суеверија, што широко беа развиени кај народот, со застапувањето за широкото народно просветување, со сето тоа Јордан Хаџи Константинов-Џинот се претставува како личност во основите на чијашто дејност лежеа водечките мисли од делото на Доситеја Обрадовиќа. Како пропагатор на овие мисли Џинот бил прогонуван од однародената чорбаџиска чаршија и од фанариотските владики. За тоа низа податоци сум дал во своите трудови за Џинот. Овдека би укажал на еден напад против Џинот што сум го истакнал во своите „Страници“. Од една достава, испратена од Тетово, на 18 октомври 1868 година, до скопскиот владика Пајсија, го дознаваме мислењето на доставувачот за Џинот. Џинот бил, според доставувачот: „Тој ништо човек. Цркви хули и обрјадите церковни и попови и калугери... и хули на бога, ружи црквени обреди.“²⁵ Вакви осуди биле упатувани и против Доситеја, макар што ни Доситеј ни Џинот не биле анти-религиозни, но обајцата биле жестоки противници и исмеувачи на настраностите кај црквените луѓе и во богослужбата.

²³ Д-р Лазар Мирковиќ, Кирил Пејчиновиќ - Доситеје Јужне Србије, Братство, XIX, 1925, 310—318; Х. Полењаковиќ Страници, 134—135;

²⁴ Воја Илијашевиќ, Доситеј и Кирил Пејчиновиќ, Книжевноста и јазик у школи, Београд, 1954, св. 1 стр. 47—48 и во св. 2: Просветителске и книжевне идеје Доситеја Обрадовиќа, стр. 86—93;

²⁵ Х. Полењаковиќ, Страници од македонската книжевност, стр. 137;

Освен општиот став на Џинот што многу личи на Доситеевиот став во поглед на просветата, прогресот, животот, ние имаме и некои поконкретни докази за тоа дека Џинот го почитувал Доситеја, дека, по сè изгледа, ги познавал и неговите дела. Од запазените книги од библиотеката на Џинот, не се гледа дека во неа имало и некое дело од Доситеја. Но без голема опасност дека ќе се погреша, слободно може да се рече дека Џинот го познавал Доситеевиото дело. Главната учителска и просветителска дејност на Џинот се развивала заправо во времето кога Доситеј одново стана популарен кај Србите и многу преведуван кај Бугарите, каде, како што е познато, некои Доситееви дела служеле по школите и како лектира. За тоа дека Џинот го цени Доситеја ни зборуваат и некои конкретни факти. Во една дописка на Џинот, печатена во „Цариградски вестник“ (бр. 85, 1852), се наведуваат имињата на неколку српски книжевници и на нивно чело Џинот го става Доситеја: „светилници мужие кротковисокомислени и дејателни Доситеј, Раич, Мушицки, Давидович“.³⁶ Читајќи ги писмата на Џинот, упатувани до разни лица, паѓа в очи фактот дека тој, во поглед на формата, многу личи на Доситеја. Како и Доситеј и Џинот имал обичај писмата да ги започнува со некаква мисла, стих, издвоени како мото, а во контекстот да употребува стихови, обично, на грчки поети и на грчки јазик.

Во едно писмо на Џинот од 12 февруари 1868 година, пишувано од Велес, и упатено до Друштвото српске словесности, Џинот, меѓу другото, соопштува, дека имал и една ракописна книга од Исак Сирјанин: „Тая книга я превельславный Евгений и Θεотоки на гречески за кой учители е чезнеелъ Доситеј Обрадовичъ“ (Х. Поленаковиќ, Кореспонденцијата на Јордан Хаџи Константинов Џинот со Друштвото српске словесности, Скопје, 1955, издание на Филозофскиот факултет, „Материјали“, книга 2, стр. 52). Очигледно е, од овој помен името на Доситеја, дека Џинот ги познавал Доситеевиите дела, во случајов, конкретно Доситеевиот „Живот...“ и неговите „Писма“, бидејќи за Евгенија Вулгарис и за интересот што го покажувал Џоситеј за овој прочуен грчки просветител од XVIII век Џинот можел да дознае од Доситеевиот „Живот...“ (Дела, 56, 59), [каде се говори за одењето на Доситеја из Света Гора, за да ги слуша предавањата на Евгенија. Името на Н. Теотоки Доситеј го споменува во едно свое писмо (Дела, 532). Скерлиќ претполага дека Доситеј можел

³⁶ Х. Поленаковиќ, Страници, стр. 137;

и лично да се познааа со Теотоки (Јован Скерлић, Српска књижевност у XVIII веку, Београд, 1923, 275).

Во мојата студија „Изворот на Таблица прваја од Јордан Хаџи Константинов-Џинот“²⁷ укажав на тоа дека Џинот за својата „Таблица прваја“ можел да се користи со некаква веќе готова српска таблица и дека такстот на таа „Таблица“ е во основата земен од Доситеевата „Ижица“. На тој начин, веројатно посредно едно Доситеево дело е преведено на македонски јазик. За начинот на преведувањето од српски на македонски можев да констатирам: „Џинот или преводи буквално, збор по збор од српски на македонски и со тоа ни го дава првиот македонски превод од српски јазик, или комбинира по две - три или повеќе мисли Доситееви и ги дава во еден ук, или пак ја задржува основната мисла на Доситеја Обрадовиќа и ја искажува на свој начин, со свои зборови“.²⁸ Давајќи го паралелно текстот од „Таблица прваја“ на Џинот со оној од Доситеевата „Ижица“, му овозможив на читателот да го види Џинот како преводач.²⁹

Џинот, како што е познато,³⁰ за поуспешно спроведување на своите просветителски и морално-дидактички мисли, напишал неколку ситни драмски творби, од кои некои биле печатени, а има и такви што останале во ракопис (за некои и не се знае да ли се запазени). Овие драмски творби Џинот ги изведувал со своите ученици во скопската школа, во која тој бил учител. Но покрај со овие ситни и оригинални драмски обиди, Џинот се бавел и со преведување на драмски дела. Од една објава во „Цариградски вестник“ (бр. 150, 183), во којашто се говори за „Сочиненија и преведени книги готови за печат от Јордана X. Константинова“

²⁷ X. Поленаковиќ, Страници, стр. 130–142;

²⁸ Исто, стр. 139;

²⁹ Во предавањето текстот на „Таблица прваја“ од Џинот сторени се некои пропусти во читањето, што се должи на недоволно внимателното печатење на текстот од „Таблица“ од страна на А. П. Стоилов во Сборникот на БАН, IX, 5-Петтата мисла од „Таблица“ треба да гласи: „На беднаго смилуи се...“; потписот на Џинот треба да гласи: ор. X: K: уч [?] учителниј“. Факсимил од „Таблица прваја“ на Џинот сега е објавен во „Българска възрожденска кивжнина“, I, од др Маньо Стојанов, Софија 1957, стр. 217. Изненадува фактот дека не само делата на Џинот, туку и делата на сите македонски писатели во оваа библиографија на Стојанов се прогласени за бугарски, што е секако, барем за нашата стварност, работа што тешко може да се одржи. Впрочем да се види за тоа одзивот на Блаже Ристовски, По повод еден репертоар на преродбеската литература, „Хоризонт“, III, бр. 6. од 16.III.1958 г. (Скопје).

³⁰ X. Поленаковиќ, Драмските обиди на Џинот, „Современост“, Скопје, 1952, бр. 7–8;

се дознава дека Џинот, меѓу другото, имал готово за печат: 1. Фил Сократов, драма в III дејствија, и на конец Слово Сократово о псевдополитице, 2. Дионисиј тиран, драма, и 3. Дамон и Фидиас ради пријателство, драма в I дејствие. Во спомнатиот мој труд за драмските работи на Џинот, во недостиг на конкретни материјали, за овој превод на Дамон... искажав една мисла за тоа каде би требало да се бара оригиналот. Сега би обрнал внимание и на Доситеевниот „Дамон или ти истинито пријателство у искушенију љубави“, како дело, што можел Џинот да го преведува.

5. Дидактичниот тон во басните на славниот Езоп и, особено, наравоченијата што се додаваа на крајот на секоја басна, покрај целта што се состоеше во реторското образување на учениците, беше причина што овој литерарен текст многу радо се користеше по школите како лектира. Доколку се однесува за нашиот терен, се разбира дека Езопа најпрвин го имаме во употреба во грчките школи, а потоа, откако се отворија словенските-македонските школи, Езоп заземе место во наставните програми и на овие школи. И во едните и во другите школи Езоп беше познат било во ракописни, било во печатени текстови, на грчки јазик, односно на некои од словенските јазици, во стихови или во проза се читаше Езоп.⁸¹

Познато е, на пример, дека нашиот иден голем преродбеник, Димитрија Миладинов, како учител во струшкото грчко училиште, во 1839 г., со учениците го обработуваше и го толкуваше Езопа.⁸² И во охридските училишта Езоповите басни, „приказни“, биле наставна материја, како што за тоа соопштува Кузман А. П. Шапкарев во својата најрано напишана автобиографија.⁸³ Во Кустендил, околу 1849—1852 год., даскалот Никола Христович Тонцаров, меѓу другите предмети, го вовел во наставниот програм и толкувањето на Езоповите басни.⁸⁴ За тоа дека Езоповите басни биле задолжителна лектира во велешките школи, во првата половина на XIX век, пишува Хр. Чочков.⁸⁵ Едно издание од Езоповите

⁸¹ За тоа да се види: К. Јиречек, Историја Бугара (во списанието „Виенац“ Загреб, 1876, бр. 48, 792), каде што вели дека во грчките школи во Бугарија и Македонија: „Читаху се одломци из Лукијана и Езопа...“; Б. Пенев, Историја на новата бугарска литература, III, 286, IV-1,449—50.

⁸² Ив. Хаджов, Братя Дитиџър и Константин Миладинови, Софија, 1944, 25 — 26;

⁸³ Македонски преглед, Софија, III-1, 70;

⁸⁴ Ѓордан Иванов, Северна Македонија, Софија, 1906, 370;

⁸⁵ Хр. Чочков, Град Велес, Учебното дело до револуционите борби, Софија 1929, 23;

басни го имаме зачувано во остатоците од библиотеката на Јордан Хаџи Константинов Џинот.³⁶ Во 1857 година во едно скопско училиште сигурно се толкувал Езоп. Тоа било во македонското училиште во коешто работел Џинот. Во тоа училиште имало „толкованіе басне Езопове от славянски на просто...“³⁷

За популарноста на Езоповите басни кај нас ни зборува, покрај кажаното, и фактот дека и до денеска во ракопис имаме сочувано зборници од Езопови басни, што биле сигурно употребувани по школите. Така еден ракописен зборник што содржи 16 Езопови басни, во македонски превод од првата половина на XIX век, неодамна е набавен за библиотеката на Катедрата за историја на книжевноста на народите на ФНРЈ, при Филозофскиот факултет во Скопје, Ин. бр. 4006. Всушност се работи за еден зборник од ракописни богослужбени состави на грчки јазик (со употреба на кирилска азбука) и црквенословенски јазик и со еден фрагмент од печатен текст на „избранныя псалмы“. На крајот од овој зборник е пришвена една тетратка со Езоповите басни, без било какво заглавие. Басните се пишувани со црно мастило, на бела, непартана хартија, големина 9 × 14,2 см. Басните се напишани на 20 листа, непагинирани. Освен последната страница од тетратката што е неиспишана, сета останата тетратка е исполнета со Езоповите басни. Целиот зборник е подврзан во штица со кожна подврска. Басните се пишувани со брзописна кирилица од првата половина на XIX век, со специфичните форми на буквите: б, в, ж, у.³⁸ Во текстот на басните не е употребувана интерпункцијата. Има обид да се дадат украсени иницијални букви со кои започнуваат басните и наравоученијата. Последните четири листа од тетратката со Езоповите басни малу се оштетени. Зборникот е добиен од Штип, во 1951 година, од дипломираниот студент на Филозофскиот факултет во Скопје Панче Кироски. Во почетокот на зборникот, лист 2а непагиниран, под еден пртеж, се наоѓа запис на грчки од кој се гледа дека зборникот му припаѓал на дидаскалот Трајко Јоан од Штип. Озна-

³⁶ Д-р Ѓорѓи Шоптрајанов, Библиотеката на Јордан Хаџи Константинов Џинот, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. II, 1949, 71, бр. 60а; на книгата од библиотеката на Џинот, опишана под бр. 93, се наоѓа еден пртеж на Езопа со кратки биографски белешки, дадени во стихови, на грчки јазик. За тоа да се види мојот труд: За библиотеката на Џинот, Год. зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, кн. IV, № 6 стр. 20–21;

³⁷ Климе Џамбазов, Борбата на Џинот за скопското народно училиште, Просветно дело, Скопје, 1954, бр. 9–10, стр. 588–589;

³⁸ Д-р X. Поленаковиќ, Кореспондентне поуке на Југу с почетка XIX века, Јужни преглед, Скопје, 1939, XIII, стр. 411–417;

чена е и годината: „15 феб[руари] 1833 год.“ На непаг. лист 4а има еден запис и годината: 1822. Освен годината од записот, интересно е и името: Прокопије (дадено во падеж). На листот 10б од тетратката на која се запишани басните, има неколку записи: почеток на првата басна од збиркава и имиња: Мише Данилов (2 пати: еднаш Данилоф), Костадин, Димитрија. На внатрешната страна од задната корица: продолжение од првата басна и неколку имиња: Костадин, Димитрија, арсениа, Јоанче - имињата се напишани со рака што потсетува на ракописот на басните, останатиот текст со друга рака.

Врз база на овие записи, особено врз база на спомнувањето на двете години, може донекаде да се утврди времето кога се преведувани овие басни: тоа е првата половина на XIX век и попрецизно, првата четвртина на минатиот век.

Прашањето кој е преводач на овие басни, врз база на моите досегашни познавања на работите, не можам да го решам. Но, природно, во обзир, во прв ред, доаѓа власникот на зборникот, дидаскалот од Штип Трајко Јоан. За него немам поблиски податоци. Во секој случај овој штипски ракопис од Езоповите басни е досега најстар познат македонски превод од Езопа. Се работи за превод сторен на еден источномакедонски говор, најблизок до штипско - кочанскиот говор.³⁹ Но во јазикот на овој превод наоѓаме и елементи од соседните македонски говори и такви што живееле во народните говори, а се земени од црквенословенскиот јазик.

Овој штипски ракопис, како што реков, содржи 16 басни. Првата басна не е Езопова, иако се среќава во поедини зборници од Езопови басни. Останатите 15 басни се Езопови, се разбира, Езопови во својата основа, инаку всушност варијанти од односните Езопови басни.

Фактот дека првата басна од овој штипски ракопис не е Езопова го олеснува донекаде барањето на изворниот текст од овој македонски превод на басните. Значи, како извор на овој превод не доаѓа во обзир издание на Езопа, во кое не се наоѓа првата басна од нашиов превод.

За жалост, во моите досегашни истражувања на изворот од нашиот превод не сум можел со некоја поголема сигурност да укажам на тој извор. Споредувајќи го македонскиот превод со едно од подобрите, критичните изданија на Езопа на грчки јазик,⁴⁰

³⁹ И. А. Шавдаров, Белешки по фонетиката на штипски говор, Сборник Мин. нар. просв. Софија, кн. XI, 586 - 590;

⁴⁰ С. Halm, *Fabulae Aesopicae. Collectae, Lipsiae, 1925.*

сум можел да констатирам знатни оддалечувања од грчкиот извор, макар што основата е тука. Некое популарно грчко издание на Езоповите басни од времето кога настанал нашиот превод, не сум имал прилика да прегледам; исто така ми останале достапни руските прозни преводи на Езопа, што ги имаме уште од времето на Петар I и од подоцна во повеќе изданија.⁴¹ Во бугарските преводи на Езопа, што сум имал прилика да ги прегледам (Неофит Бозвели, 1835, П. Р. Славејков, 1852, Јоан Еманоилович, 1852, Рајно Попович, 1854, П. В. Оджаков, 1867), не сум можел да го најдам изворот на нашиот превод. Доколку се однесува до ракописните преводи на Езопа, за коишто зборува Цонев⁴², нив не сум имал можност да ги користам.

Езоповите басни во преводот на Доситеја Обрадовиќа, во овој случај, се наметнуваа како можен извор на нашиот превод. Сите 16 басни од нашиот превод, и онаа, првата, што ја нема во критичните изданија на Езопа и се вика во науката „неезоповска“, ги наоѓаме кај Доситеја. Навистина, Езоповите басни во нашиот превод доста се разликуваат во извесни детали од Доситеевите преводи, особено тоа се осеќа во наравоученијата. Но исто така има неколку детали, што ни даваат право да мислиме дека Доситеевиот превод на Езоповите басни во некој преработен вид, можел да му послужи како извор на нашиот превод. Пред сè станува збор за некои изразити србизми што се среќаваат во штипскиот ракопис: „уфати го“, „счапи го“. Ми станало до тоа да го истакнам овдека скоро дословниот превод од Доситеја во првата басна од нашиот превод, кај Доситеја басната број 63:

Доситеј:⁴³

Нећеш да слушаш, сврбе ꙗте
леѓа, нашао си ко ќе те
чешати.

Штипскиот ракопис:

некеш да слашаш србе те
гузица, нашел си кој да те
исчеше дибидус.

Замената на зборот „леѓа“ од кај Доситеја со зборот „гузица“ од нашиот превод зборува за тоа дека е изворот некој српски „дотеран“ Доситеј, односно дека преводачот морал да го знае српскиот јазик. За тоа ни е сведоштво и зборот „дибидус“ од нашиот превод, што инаку го нема кај Доситеја, но е во голема употреба во српскиот јазик.

⁴¹ История русской литературы, Академија на наук СССР, т. III/1, Москва, 1941, 409;

⁴² Б. Цонев, Ръкописната сбирка в Рилския манастир, Български преглед, VI, кн. X, Софија, 1910, стр. 96: Истиот, Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София, I, 1910, бр. 363, 386; II, 818;

⁴³ Обрадовиќ, Дела, 171.

Оставајќи на друго место одделно да говорам за овој наш превод од Езоповите басни и целосно да го публикувам истиот, овдека сакам уште да укажам на тоа кои басни се преведени, упатувајќи на Доситеевиот превод и на спомнатото критичко грчко издание на Езопа:

Штипскиот ракопис:	Доситеј Обрадовиќ:	С. Halm
Број:		
1	63	Ја нема, „неезоповска“*
2	40	329
3	38	226
4	50	126
5	35	231
6	39	331
7	52	303
8	20	279
9	32	316
10	34	218
11	53	14
12	25	44
13	66	398
14	68	8
15	19	270
16	21	334

За да се има претстава за тоа како изгледа македонскиот превод на Езопа, во продолжение, ја давам првата басна онака како што е дадена во нашиот превод, задржувајќи ги сите карактеристики и не интервенирајќи воопшто, а по неа ја објавувам петнаестата басна од нашиот превод, со наша денешна азбука и со моја интерпункција. Броевите дадени во заграда на левата маргина ја означуваат страницата од ракописот.

6. Доситеевите дела се читани на нашиот терен во српските школи што овдека се оснивани при крајот на минатиот век. Имаме податоци и за тоа дека во српските школи на нашиот терен, во 1911 година, е прославувана стогодишнината од смртта на Доситеја со разни пригодни приредби.

7. Во новите услови, во нашата држава, Народна Република Македонија, Доситеј станува широко популарен не само кај уче-

* За оваа басна говори А. Шмаус, Абстемилјеве басне код Д. Обрадовића. Страни преглед, Београд, VII—VIII, 1936—1937, стр. 37—38.

нидите, кои во школите се запознаваат со животот и дејноста на овој знаменит човек, туку и останатата читачка публика има можност да го чита Доситеја во македонски превод. Поголем избор од Доситеевите дела е даден во книгата: Доситеј Обрадовиќ: Одбрани страници, Скопје, 1955 г. 8^о, 228.⁴⁴

Бѣоразвѣмнѣмъ чѣтѣкомъ
и везоѣмнѣмъ великомъ же ѣ малѣмъ Прѣчтѣа

- (2) Мѣше малѣнко Пораснѣ
фанѣ ѣздѣпкѣтѣ да ѣскѣча
Прѣви пѣтѣ вѣдѣ мѣчѣкъ флѣ-
зе оѣ нѣтрѣ Пѣта мѣнкѣси
Мѣмо Какѣѣ тѣя Стѣвѣрѣ,
вонка рѣчѣ манкамѣ Старѣта
мишка. Нѣпрѣшѣн сѣнѣ моѣ,
зѣль и ѣпакѣ ѣ вѣкатѣсѣ
мѣчѣкъ Тѣвѣ ѣко да запѣзишѣ
ѣ мене синѣко Кѣгатѣ вѣдишѣ
дрѣги пѣтѣ оѣ кѣщи не излѣзан
нѣздѣпкѣтѣ Стѣтѣ чѣдо не нѣнѣ
ѣхѣ мѣчѣкъ мѣмо Та ѣмѣмѣ
Стѣрѣшно ѣ Глѣданѣго мѣмо Как
во Стѣмиренѣо Стѣтой Нѣкомѣ нищо
не кѣжѣ Стѣдѣсѣ лѣжѣ ѣ мѣзнѣ,
дѣмамѣ Ти сѣнѣ наглѣвѣтѣа зѣло
оѣтрѣ Дѣти нѣдонѣѣ ѣкогѣсѣ Оѣнѣ
Нѣѣ вѣдалѣа чѣнѣнѣ Тѣгѣсѣ нѣнѣ ѣ
нѣгѣчѣ чѣвѣѣѣ Дѣдо мѣшѣчѣ нѣмѣжѣ
Дѣмирѣѣ ѣ затрѣчѣ Прѣтрѣчѣѣ на
дѣворѣ оѣнѣтрѣ Хѣвѣво дѣнѣзлѣдѣа
(3) Какѣвѣѣ ѣ мѣчѣкъ ѣщѣ прѣвѣлѣ
зѣнѣ оѣхѣ оѣхѣ и ѣпѣшѣѣ ѣ малѣ
и Мѣстѣѣѣци оѣ фѣтѣѣѣго мѣчѣкъ
Стѣпѣѣѣѣѣ цѣѣ цѣѣ цѣѣѣ манкамѣ

⁴⁴ Во оваа книга е објавен еден долг предговор за Доситеја (земен од познатата Историја на Ј. Скерлиќ), потоа преведени се поедини глави од „Живот и прикљученија“, „Писмото до Харалампѣја“, нешто од „Совети на здравиот разум“, неколку „Басни“, неколку страници од „Собрание разних правоучителних вешчѣѣ“, неколку писма и „мисли“. Преводот е од Трајко Стѣмѣтовски и Тѣдор Дѣмитровски.

и вѣштамъ Кажѣтъ ха циъ ѿ
некишъ даслашашъ Срѣвете гѣзица
Нашелси Кѡй дате ѿсчѣше ди-
видѣсѣ

Н р а в о о у ч е н и е

(4) Катѡрын синъ Неслиша Оца
и матерѣ своѣй родителе сѣщи
Таковомъ Блѣгословѣнѣ ѿхъ емъ
нѣстѣ ктѡ ѿмъ Прекословит
сѣдѣ Предастѣ и оударитѣ ѿхъ
Проклатѣ всѣй вѣкѣ оумѣчѣтѣся
нищѣтѡю ѿ вѣдѣщи вѣкѣ доконцѣ(а)

(36) Вук опазѣ една дѣва кѡза на еден висок камен.

Затѡва от нѣкаде не мѡже да сѣ качи рече: „Сѣстро
товѣ е место многу високо, жалим те (37) ке да паднеш да сѣ
утрепаш сирѡтице, слѣзи дѡле. Ја на спротива убава трѣва!“
Речѣ му кѡзата: „От дека са станѣле вѣците браќа на ко-
зите; удивих се, кога станѣхте толку мѣли и пријатели,
рече кѡзата на вуко: „иди, ѿди слѡто, тука ти лѣжа не
приходѣ. Ја ѿди оглѣдај се у ѡлицата дека жабите мѡчат;
иди вампѣру страшниј таму. Прилѣга ли ти добѣр да се
чѣниш? Хе страшнику, душманѣне сол!“

Н р а в о о у ч е н и е

(38) Чловек никого да не верѡва чѡвѣка доде му срдцето
не разумее и умо, зашто многу измѣма стѣва у тергов-
штѣна и у прочи рабѡта.

Х. Поленакѡвиќ

Р е з ю м е

Харалампѣе Поленакѡвич:

Доситеј Обрадовиќ и македонцы

Доситеј Обрадовиќ, один из выдающихся представителей
сербской литературы нового времени, был очень популярен среди
других южнославянских и балканских народов. О влиянии Доси-
тея и о его популярности среди балканских народов было напи-
сано не мало трудов.

В настоящей работе автор, профессор философского факультета Университета в Скопле д-р Харалампие Поленакович, указывает на интерес широких кругов македонского народа к творчеству Доситея и на связь его с македонцами.

У Доситея Обрадовича была возможность прожить известное время на окраинах южных областей Македонии, в святогорских монастырях, и там встречаться с македонцами. С ними он встречался также в Вене, Лейпциге, Белграде после освобождения Сербии, во время Первого сербского восстания.

Доказательство проявления интереса македонцев к Обрадовичу автор находит в том, что его произведения очень много читались ими, как проживавшими на территории, так и вне её — в Сербии, Австрии, Венгрии. В пользу этого говорит большое число абонентов на некоторые произведения Доситея Обрадовича.

В до сих пор произведенных разысканиях связей и влияния Доситея на македонских писателей указывалось на то, что один из первых македонских писателей, Кирилл Пейчинович, оставил заметку на одном экземпляре своего произведения „Огледало“ („Зеркало“), Будим, 1816, в котором он говорит о себе, как о почитателе Доситея (в заметке не говорится какого Доситея). Пересматривая своё прежнее мнение, автор думает, что точки соприкосновения между Доситеем и Пейчиновичем можно установить в подчёркивании значения народного языка и в его употреблении в литературе.

Наибольшее проявление влияния Доситея автор находит у македонского деятеля в области литературы, представителя „Возрождения“ Йордана Хаджи Константинова Джинот-а. Во многих своих просветительных тенденциях Константинов Джинот следовал примеру Доситея Обрадовича. Константинов Джинот написал первый перевод Доситея на македонском языке. Это — „Таблица первая“ Джинот-а, которая является переводом произведения Доситея „Ижице“. „Таблица первая“ Джинот-а напечатана в сороковых годах 19-го века в Салониках (или в Ваташи, селе близ теперешнего города Кавадарци, где известное время работала одна македонская типография).

Джинот в своих опубликованных трудах и в сохранившейся переписке упоминает Доситея, что доказывает его знакомство с произведениями Доситея.

В завершении автор статьи приводит рукописный перевод басен Эзопа, о котором предполагает, что он сделан с какого-то доситеевского перевода Эзопа. Автор публикует две басни. В первой указывает на одно место, которое во многом напоминает перевод Доситея, что и приводит автора к мысли о том, что перевод Доситея является источником этого македонского перевода.

Доситей переводится и теперь, в современной македонской литературе, а именно, существует издание избранных произведений Доситея, вышедшее в Скопле в 1955 году.

1. — И. И. ТОЛСТОЈ, **Србско - хорватско - рускиј словарь.** Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1957.

Речник српскохрватског језика објашњен руским речима претставља значајан ослонац и широким културним везама народа Југославије са народима Совјетског савеза и са Руском културом, као и добро помоћно средство за шира научна проучавања књижевности ових народа. Овај речник има и још једну вредност: он је у исто време интересантан и са специфичног становишта лексикографије у односу на српски језик, као огледало проблематике српског односно хрватског књижевног језика. Он попуњава велику празнину у ужој лексикографској литератури, а уз то је и докуменат у низу изражаја културних веза, које су у главним епохама српскога развоја значиле међусобне ослонце: не само потстицај старој књижевности у петнаестом веку, него и веома изразиту руску помоћ при стварањима првих основа школства и књижевности новoga доба код Срба, прво у осамнаестом веку, затим преко идеја Светозара Марковића и српских реалиста, при здравим и плодним наслонима на руску славистику у брзом и снажном уздицању науке у Јужних Словена. Све ове мисли се актуализирају при размишљању о овоме речнику.

Толстојев речник употпуњава низ досадањих речника за српскохрватски и руски језик, и као прво питање намеће се сам однос међу таквим речницима, и сама његова оцена мора бити у томе правцу и у таквој перспективи.

Не би било право не споменути улогу Курцебковог славјано-србско-немачког речника, мада је то везано за краткотрајну али руском бојом јако изражену подлогу. Сам деветнаести век нам показује директна и изразита интересовања код Руса за дело Вука Караџића и за његов речник српскога живогa језика. То је интересовање повећано при другом издавању тога речника. Остављајући по страни доказе из Вукове преписке, занимљиво је нагласити да међу „пренумерантима“ за друго издање налазимо кнеза Долгорукова, који ће, на Свесловенском конгресу и етно-

графској изложби 1867 г., поздравити словенске делегације, затим имена истакнутих научника професора Бодјанскога, Буслајева тадањег кандидата и доцније писца историје српског народа Мајкова и још друге, истакнуте славјанофиле; а уз већи број тадањих студената треба поменути и Тихонравова. Оваквом изразитом интересовању а директно у вези са универзитетском славистичком наставом одговара речник П. Лавровскога *Сербско-Русскій Словарь* (Издание Отдѣленія Русскаго языка и Словесности Императорской Академии Наукъ, Санктпетербургъ, 1870).— На српски језик се рефлектује и широк славистички интерес изражен у речнику шест словенских језика (*Краткій Словарь Шести Славянскихъ языковъ*, С. Петербургъ — Москва и Вѣна, 1885). Иако овај поменути речник из 1885 г. не даје филијације значења српских речи, он је један од докумената у низу међусловенских језичких интересовања, Затим, 1903 године изишао је други српско-руски речник. — Таква интересовања су у вези са развитком славистичке науке, а никла су на подлози славенофилских настројења, у вези са општим историско-политичким условима и односима између Србије и Русије. Најзад се појавио један мали речник 1922 г.

Речник Лавровскога припада епоси другог таласа славенофилства, обојеног схватањима тога доба и усмереног према тежњи тадање Русије да овлада Цариградом, — па ипак једног осећања које се позитивно одразило на судбину Балканских Словена. Са већ раније израженим симпатијама према Србима, знатан број научника узеће учешће на огромној свесловенској манифестацији каква је била поменута словенска етнографска изложба са конгресом (ср. *Всероссійская этнографическая выставка и славянскій съѣздъ въ маѣ 1867*, Москва 1867). На томе општем састанку представника књижевног и политичког живота свих словенских замиља, — који коинцидира управо са другом скупштином Српске уједињене омладине, — између осталих (Кн. Димитрије Николајевич Толстој, Срезњевски, Нађеждин и др.) говорио је и Лавровски, развијајући мисао о потреби проучавања словенских језика (с. 97), а ту мисао истиче у предговору као оно што га је навело да изради свој речник. Други — *Дифференциальный словарь* од Л. А. Мичатека појавио се 1903 године, а и то је у вези са преокретом у судбини српског народа, када је прекинуо са аустрофилском политиком, и када је добила пуног израза оријентација према Русији и њеним тадањим савезницима. — На српској страни, поред неколико општих руско-српских речника, објављен је само малог обима *Српско-руски речник* од В. Малева-

нова у Новом Саду 1922, у зависности од обновљеног и веома јаког интересовања за руски језик код тадањих младих генерација, одушевљених руском социјалном револуцијом.

Постављен у овакву перспективу кроз једно цело столећеречник И. И. Толстоја може бити схваћен и свестраније, и потпуније, — јер и он сâм у таквој перспективи обележава једно доба културних и научних зближавања, нарочито у вези са значајним славистичким конгресом, који ће се 1958 г. одржати у Москви. Он одговара и изразитом интересовању и проучавању српског односно хрватског језика у Совјетском Савезу, — не уступајући интересовању приказаном у настави српскога језика у центрима науке западних земаља, чак и у изразитијем виду. Да нам и објективно лексички овај речник буде приказан, продискутовано о његовом фонду речи и обиму, о самој семантичкој обради, и о његовом значају, са освртом на раније речнике.

По своје обиму Толстојев речник надмашује сва три српско-руско речника, и то у великој мери. Он иде у речнике изнад школског нивоа, и одговара потребама књижевности шире схваћене. Он је величине Деановићевих речника за француски и талијански језик. Осврћући се на сâм речнички материјал, намеће се и овде поређење са грађом *Рјечника* Вука Караџића. — Као што се из предговора Лавровскога види, он се држао Вука Караџића, тако да је унео и знатан број речи које већ 1870 г., након непуне две деценије од другог издања Караџићева речника, више нису биле карактеристичне за тадањи књижевни језик. Већ тада било је речи које су се осећале као застареле или као типични провинцијализми. С друге стране Лавровски се до извесне мере користио и материјалом Драгнићевим (*Ilirsko-talijanski mali rječnik*, ВѢС 1846), као и Парчићевим (*Ilirsko-talijanski rječnik*, 1858). На овај начин, како и сам састављач истиче, тај српско-руски речник добио је нешто шири карактер, — карактер српскохрватски.

Материјал српског језика из *Речника шест језика* средио је Стојан Новаковић, и ту има извештан број речи којих нема у Вука; али сама концепција речника је другача, — то и није прави речник, већ конспект лексичких елемената главних словенских језика, без диференцирања значења, без претставе о семантичком динамизму. Мичатеков диференцијални речник није давао чега новог у лексиколошком правцу, а речник од Малеванова, и по своје обиму и по обради, претставља само један ослонац за

практично учење језика. Било би непотребно износити све непотпуности ова два речника, чак и за најопштији појам о релативном односу према речнику Толстојевом. За одређивање вредности овога речника довољно је већ наглашено поређење са концепцијом и материјалом Лавровскога.

Толстојев речник је и оригинално рађен, и на довољно широкој основи изграђен. Концепција Толстојева била је у основи тачна. Он није остајао на материјалу који је превазишла еволуција живог књижевног језика, еволуција која је већ била индигирана у Караџићевим схватањима о књижевноме језику. Он је узео за оријентацију полазну и релативно завршну фазу. Прву групу његових ослонаца чине речници Вука Караџића, Југословенске Академије наука, Ивековића-Броза. Другу групу ослонаца чине, пре свега, *Правописна упућства* проф. А. Белића, као једна врста кодификације; затим и Бакотићев речник, а уз то и речници српског и немачког језика Ђ. Поповића, застарели, и новији од Ристића-Кангрге, а и други, практични речници за руски и француски језик.

Ипак, Толстојев речник није само регистар тога разноврсног материјала. Аутор је унео много елемената из свакодневне употребе, из сектора политичких, економских и социолошких појмова, а и из дела савременије литературе. Сразмера тога новог материјала је веома значајна. — Супротно овоме, аутор је свој речник ослободио од многих речи данас не тако битних за сам књижевни језик Срба и Хрвата, а нарочито од оних које већ излазе из његова оквира. Пре свега су изостали многи турцизми, управо оне речи које се постепено, са низом старијих генерација, губе; исто тако нису остали ни многи типични провинцијализми. Ипак је аутор задржао знатан број застарелих речи, ако су потребне за разумевање фразеологије или ако су их употребљавали добри писци; а није одбацио оне провинцијализме који се јављају као карактеристични елементи у стилу класичних писаца. — У једном приказу као што је овај, не могу се дати детаљи који одговарају овим констатацијама, нити је то нарочито потребно. Али ће слика бити конкретнија ако се учине неколика поређења, у првом реду са речником Вука Караџића.

Дубровачка реч тал. *џупа* није унета као ни *чињашти*, иако су унете у употреби честе речи *подчињашта*, *начињашти*; изостала је и реч *чарашан*, а унета *чарашти*, која је и у основном значењу у широкој употреби, а и дала основу већем броју честих изведеница: *чарашан* је прекинула своје етимолошке везе, и није

се наметнула новом књижевном језику, те је исправно што је и она као таква изостављена. Није унета провинциска и данас као таква застарела реч *пуншваин* „ungegogner Wein“, а ни дијал. варијанта *пбо* (према варијантама *пдп*, *пбоа*). Није преузета од Вука ни реч *пўње* (вино које се освети у цркви, па се њиме на дан славе напија), — она је карактеристична за крајње западну линију (Бока, Далмација Лика), и као реч туђег порекла а уске употребе требало би, при издањима приповедака у којима су је писци употребили, да буде објашњена испод текста, те би ово исто важило и за читаоце који ће се служити Толстојевим речником. Међутим речи којих има у Вука, иако се скоро не употребљавају по варошима, аутор уноси, као *залучиши* (луком зачинити), или као *чєкало* — *чєкєшало* из воденичарских назива, као и *чєлєбија*, *чардбија*, *чардице*, чак и *зашрдношиши* (осветити цркву). Иако су речи *дўвар*, *дџак* и *пєнџер* за данашње језичко осећање застареле и замењене речима *зид*, *дїмњак*, *прџор*, које продиру јако и у говор села, — ипак је аутор њих задржао, и то прву свакако због израза *дошєраши до дувара*, друга има шире значење него *дїмњак*, а трећа је доста честа у народним песмама, и у неким крајевима у диференцираном односу према *прџор* — „прозорско стакло, окно“. Чак и варијанта *шдфољ* упућена је на *шдвољ* по Вука, али у накнаду у Толстоја је *чєла* упућена на реч *пчєла*, док је у Вука било обратно *пчєла* в. *чєла*, као што су и речи *пшєна* и *пшєница* упућене на *шєна* и *шєница*.

Известан број примера указује на обнављање и ширење фонда лексике. Тако је додата реч *ддвошка* („принята в семью, в дом“), поред *ддвошкиња* (што има у Вука), мада је изостало *ддвоче* (за дате). Тако имамо речи нових техничких и научних достигнућа, — да поменемо само *авїон*, *аєроплан*, *авијашика* и *авијација*, *аєромїшинг*, *бродарство*, *жєлєзница*, затим *адреса*, *ађушанш*, *администрација*, *адруш* — *адрушраши*, *ддглед*, *дама*, *даме* „шашки“, *шдх*, са изразима *шах-маш*, *даши шах-маш некоме*, *држашти некога у шаху*. Ту је и реч *дїва* и *дїва* (р. *дїва*), са многим другим речима из области уметничког живота (ср. *филмска дїва*).- Многе речи као знаци појмова савременог доба ту се налазе, напр. *дирєкција*, *дїриговашти*, *контраховашти*, *контрџлисаши*, *демократшија*, *пдкш*, *ддгма*, *ддгмашски*, *догмашичар*, *догмашизам*. Разуме се, има и обичних речи којих нема у Вукову речнику, као *пунџа*, *пдјалица*, *пдзикућа*, *паклић*, *чїнилац*, *шдмџр*, затим *дўборез*. Поред Вуковог *пўпа*, има и *пўп*. Има речи које значе обогаћење у ширем смислу, као што показује реч *плџва* „ход рыбы“, а које нема ни у речнику Ристића-Кангрє.

Поред тога што и сам Толстој има веома живо осећање за српски језик, треба ово признати и Толстојевом сараднику, Шахину Шахинпашићу. Знатан број речи живих категорија овде се појављује, иако их нема увек у другим речницима. Такви су пре свега некад и неочекивани придеви изведени на *-асШ*, који у опозитном односу према основном придеву имају значење умањености, а у односу према основној именици значење особине односно карактеристике. Таквих има у знатном броју — *дѣмасШ*, *пѣгасШ* (cf. у Вука *пѣгасШ*, *maculosus*, *lenticulosus*, затим *чѣласШ*, *чиѣмасШ*, *чиѣлашасШ*, (шт. гр. *чиѣлашасШ*), *пѣкмезасШ*. — Кад је говор о извођењу речи, треба нагласити, да, с обзиром на ограничен обим речника, нису унете речи које се лако могу разумети по суфиксима, ако нису развиле неко специфично значење (*-ић*, *-чић*, *-ак*, *-ица*, *-ца*, *-ашце*, *-ешце*, *-енце*; *-ина*, *-ешина*, *-урина*, *-оња*; *-осШ*; *-ње*, *-ење*). Биће корисно, при наредном издању, унети и те речи, — разуме се, уз повећање обима, чиме ће речник само добити. Али треба истаћи на овоме месту да је аутор избегао уношење кованица, нарочито онаких каквих има у једном обимном речнику према немачком језику, и да је борба формација глагола на *-оваши*, *-ираши*, *-исаши* претстављена реално, онако како се стабилише у шире схваћеном књижевном језику. Чак има примера који указују на тенденције које се тек изражавају (*нейовредљив*).

Посебно заслужује да се проговори о акцентовању речи у Толстојеву речнику. Што се тиче самог лексичког фонда, српски или хрватски језик у великој мери се богати, и то у свима правцима развитка културе, разних наука, а посебице књижевности. При томе има, с обзиром на акценат, с једне стране притицања речи из разних крајева, са најновијим или нешто старијим типом акцента; с друге стране у категоријама и у међукатегориским односима, осећа се унутрашње деловање аналогije у овом правцу. На тај начин јављају се акценатске варијанте, и то врло комплексно, тако да се јако колеба језичко осећање, и поставља се питање: како треба поступати, чак и при релативном нормализовању (а чега мора бити у једном речнику већих размера). Отуда и у овом речнику извештан број колебања, каква се, уосталом, осећају у превирању говора великих културних центара у Срба и Хрвата, а у Београду са типичним тенденцијама губљења разлике између два кратка акцента. У неким од таквих случајева преовладао је акценат другачији но у Вука, напр. *мбре*, док је аутор дао по Вуку *мдре*, што одговара изговору у Босни; слично

је томе и акцентовање речи *дѣв*, која такође под низлазним тоном добија дужину акцентованог вокала — *дѣв*. Према *дуборез*, дат је акценат и речи *дуборезац*, како стварно имамо у једном крају јекавског изговора, са тенденцијом за акцентовање првога слога (cf. *дђуШанШ*, *кдманданШ*, *мдгацин*); али је тенденција са другим узлазним *ѣѣња* према Вуковом облику *ѣѣња*. Има дакле доказа да аутор иде за тенденцијама савременог књижевног говора, тако он има *нѣрочиШ*, adv. *нѣрочиШо*, иако је у Вука *нѣрочиШо*. По Вуку је дао *хајдукѣваши* — *хајдукујем*, *наштрахѣваши се*, (мада се, заиста не дефинитивно, чује и *хајдукујем*, *наштрахѣваши се*). Поред *Хѣрѣгѣвоац*, по Вуку, устаљује се изговор *Хѣрѣгѣвоац* (cf. *МилуШѣвац*, *Милисѣвац*, као и *Црногѣрац* према *Црногѣрац* у Вука). Према *насѣлиши* видимо *насѣкираши*, док је нормално место помереном акценту *насѣкираши*. Правилна су диференцирања по акценатском односу, као *нѣшега* а *нѣшега* „усилне, напряжение“; добро су уочени и акценатски односи, као *нѣшавни* и *нѣшавни*, мада је именица *нѣшава* без дублетне форме за друго значење, које изражава гл. им. *нашављање*. Поред *хирург* у западним крајевима, у екавској зони се стабилише *хирург*, а томе слично *хлѣдњаца*: *хлѣдњаца*.

*

С обзиром на саму намену, Толстојев речник добија врло много тиме што му је додат преглед граматике српскохрватског језика, под скромним насловом *Краткий очерк грамматики сербско-хорватског језика*. Уствари тај преглед обухвата 68 страна, и чини довољно поуздан ослонац за оне који буду учили српски језик и служили се овим речником. После врло кратког приказа фонетског система, и сумарне слике акценатских вредности, главни део чини морфологија, са јасним приказом структуре именских и глаголских облика. За ново издање, пак, биће корисно дати мало опширнију слику диференцијалних односа гласовног система према рускоме језику и детаљнија обавештења о условним гласовним изменама, а затим нешто подробније приказати скристалисавање нових група именица и глагола, са наглашавањем онога што претставља остатке разбијених врста, са формирањем многобројних дублета.

*

У овоме приказу вишеструка анализа имала је за циљ да се управо покаже како савремени српски односно хрватски језик преживљује интензивно превирање у више праваца, уза своје нагло уздизање у смислу средства културе и данас врло развијених научних и књижевних потреба. Уз веома широко и свестрано

речничко богаћење и уз све боље могућности нијансирања мисли, поставља се питање стандардне основе граматичке структуре таквога књижевнога језика, — а то захтева посебне студије о тенденцијама које се испољавају у савременом књижевном језику. — Ако се све ово узме у обзир, тек ће се онда правилно разумети велика вредност Толстојевог речника, где је до највеће могуће мере приказан лепо и широко српски односно хрватски књижевни језик, а у свему што је битно, и у детаљима, дата подлога за довољно и правилно упознавање његове грађе, структуре и динамике.

Миливој Павловић

2. — Лексикографическиѝ сборник. Вып. I. Академия наук СССР, Институт языкознания. Москва 1957.

Од свих лингвистичких дисциплина у последње време је лексикографији у нашој средини било додељено најмање места на страницама стручних часописа. И док се у неким западним лингвистичким школама богато и у различитим видовима развија наука о речи, док се у другим словенским земљама све више претресају теориске основе тамошње широке лексикографске праксе — дотле се код нас у тој области запажа појава која би се могла формулисати на следећи начин: у лексикографији, можда не много брзој и богатој али солидној, пракса корача далеко испред теорије. Наши лексикографи, понекад чак и лексикографи — аматери, често врло успешно решавају сложене задатке, и не знајући колико су се тешког посла латили и у коликој су мери утрли пут ка најинтересантнијим филолошким и лингвистичким решењима.

Лексикографија отвара врата према разноврсним областима науке о језику. При проучавању самог облика речи — одреднице долази се често до нових закључака у вези с етимологијом, с историјом речи, с њеним кретањем по међујезичком или домаћем терену. Још је битнија чињеница да приликом посматрања употребе речи у реченици (а то вреди поглавито за посао око израде описних речника) искрсавају пред очима испитивача скривене синтаксичке особености речи, открића у вези с уобичајеним синтаксичким спојевима, са фразеологијом, реченичним калковима итд., затим са граматичким карактеристикама речи, као и многе чињенице из области стилистике. Сваки савестан лексикограф, и

да није иначе научни радник на пољу лингвистике, увек би имао много да каже поводом ње.

Руски лексикографски зборник у свом првом броју садржи чланке разнолике садржине и од неједнаког интереса за читаоца који сам није непосредно заузет решавањем одговарајућег задатка. Тако, чланак А. С. Чикобаве „О принципима составления толкового словаря грузинского языка“ нема ширег теориског значаја, иако је, несумњиво, интересантан за грузинисте. У неким другим чланцима расправља се о проблемима двојезичних речника у којима је један од језика руски: Н. И. Фелдман (Об анализе смысловой структуры слова в двуязычных словарях) илуструје своја излагања грађом из руско-јапанске лексикографије; А. К. Боровков (Из опыта составления русско-национальных словарей) говори о руско-узбекском, руско-киргиском, руско-таџикском речнику и неким другим; К. Е. Мајтинска (Отражение различий грамматического строя в двуязычных словарях), испитујући своју проблематику, осврће се на руски и на угрофинске језике. Међутим, сваки од ових прилога садржи и плодноне идеје и искуства у вези с лексикографијом уопште, двојезичном, а и описном. То се исто мора рећи и за четири чланка посвећена састављању описних речника: Ф. П. Филин: Заметки по лексикологии и лексикографии; Л. С. Ковтун: О построении словарной статьи в словаре современного русского литературного языка АН ССРР; Н. З. Котелова: Указания на синтаксические связи слов в толковом словаре как средство разграничения смысловых различий; Ф. П. Сороколетов: О месте производственной терминологии в толковом словаре русского языка.

Проблеми истојезичне и двојезичне лексикографије често се додирују. При превођењу одреднице с једног језика на други треба бити начисто с тим шта та одредница претставља у језику који је на првом месту у речнику. Лепих размишљања има о томе у Фелдмановом чланку. Треба избегавати бркање номинације и сигнификације речи, каже Фелдман, слажући се у томе с раније изреченим сугестијама Ахманове. Тако, напр., руски глагол „отплатить“ (приближан превод на српскохрватски био би „реванширати се“) може бити замењен и са „отблагодарить“ и са „отомстити“ (тј. „захвалити се“ и „осветити се“), зависно од контекста; то су две различите, такорећи пригодне номинације истог смисла. Али то не значи да глагол „отплатить“ има и два различита значења, да га треба тумачити под двема тачкама: у оба случаја он значи „учинити нешто као одговор на нечији

поступак*. У описном речнику о томе треба строго водити рачуна; а што се тиче двојезичног речника, у којем је на првом месту језик са речју типа „отплатить“, његов састављач мора да узме у обзир и практичну намену, тј. тачност коју мора да постигне онај који преводи на страни, њему мање познат језик. Он мора да зна има ли у другом језику реч која истовремено значи и „захвалити се“ и „осветити се“, а ако је нема, онда треба објаснити на какав се начин та реч преводи у једном и у другом смислу. Није довољно наређати све делимичне еквиваленте одреднице без тачне анализе, без указивања на то шта је основна семантика речи; а давање делимичних еквивалената као посебних значења управо би доказивало одсуство осећања, како за језик, тако и за лексикографију. — Нажалост, и у нашој пракси среће се дефинисање оваквог типа: велики 1. *круџан* (пример: велика риба); 2. *Шежак* (пример: велика брига). Испада, у крајњој линији, да српскохрватски језик има исту реч за „тежак“ и „крупан“, те да се уместо „тешко стање“ може рећи „велико стање“, и уместо „крупан песак“ — „велики песак“. Одличан по многим својим особинама српскохрватско-немачки речник Ристића и Кангрге показује управо тај недостатак: у њему је подела на стварно различита значења истостепена са поделом на разне могућности тумачења исте семантике.

Фелдманов чланак се дотиче и једног другог, врло интересантног питања: потребе разликовања преносног значења и сликовите употребе речи. У сликовитој употреби нема још промене значења, нема полисемије, и она заправо и не интересује лексикографа. Тек када се нека слика одомаћи у језику, када уђе у говорни узус (напр. код нас „магарац“ — глуп човек), може се помишљати на ново, преносно значење. — О овом питању могло би се говорити врло много. На путу од алегориског казивања до потпуног преовлађивања фигуративног значења у некој речи, у којој је изумрло буквално, могло би се указати и на више ступњева него што су два поменута — сликовито изражавање и преносно значење. Већ и у самом сликовитом изражавању (према Фелдмановом разумевању тог термина) има начелно разних случајева. Ваља добро пазити на то да је контекст при оцењивању степена фигуративности важнији од чињенице уобичајене или неуобичајене употребе. Тако, у басни, ако је реч о лисици, или у краткој максими типа „гмизавац ће довека гмизати“ или сл. лексикограф је некипут склон да помеша симболику се лексиком, те да свакој употребљеној речи припише оно значење на које се

само прави алузија; међутим, ма колико било уобичајено значење „лукав човек“ у речи „лисица“ и значење „улизица, удворица“ у речи „гмизавац“, овде те речи немају то значење. С друге стране, није уобичајено правити поређење између човека и јагуара; али, ако се каже „НН је јагуар“, из речи „јагуар“ је метафорски извучена једна значењска компонента (бездушност, крволоштво), и цела реч сада значи само њу, дакле — значење је већ померено, иако само оказионално.

Ни издалека нису још пречишћена питања о томе шта од стилистике улази у лексикографију. Метафорска значења су призната као речничка вредност. Ми се питамо: да ли треба такву вредност признати и неким метонимијама, и којим? Да ли, напр., за „крст“ треба дати у речнику значење „хришћанство“, за „полумесец“ — „ислам“, када знамо да се то често среће у језику? И да ли су и неке устаљене синегдохе речничке величине, напр. „кров“ у значењу „дом“, „кућа“ („он нема крова“)? Засебан проблем претставља једна стилска фигура која је у савременој књижевности постала врло честа, а за коју још и нема устаљеног имена (називају је врстом „метафоре“). Фелдман расправља о вези „иглы штыков“ (игле бајонета); реченица у којој он налази ту везу гласи: „Автомобили... оштетинились иглами штыков“. Из његовог излагања сазнајемо да неки руски лексикографи виде у овако употребљеној речи „игла“ просто „преносно значење“, или чак значење „предмет сличан игли“, „шиљак“, „врх нечега“. Међутим, тешко је сложити се с таквим тумачењима. Ако је у питању „преносно значење“, ми не видимо тачно које: шта би могло овде да замени реч „игла“ — а ми знамо да се свако преносно значење може идентификовати —? „Игла“ ту није ни „шиљак“ ни „врх“, јер је за писца цео бајонет — игла, а не само његов врх. Не може се реч „игла“ заменити ни спојем „предмет сличан игли“: како би се онда тумачио генитив „бајонета“ уз њега? Говори се „песница дрена“, „јатагани кукуруза“ (Д. Ћосић), „крпе облака“, „кугла лубенице“, „коцке кућа“, „трака Дунава“ (из авиона), „клинци кише“ (на бари) итд. У свим овим случајевима оно што би требало да буде епитет поименичава се, при чему се тај поименичени епитет исказује не помоћу особинске речи у корену већ помоћу именице за коју се сматра да је карактеристична реализација те особине; дакле, уместо „округла лубеница“ појмови се размештају друкчије: „округлина лубенице“, али, сем тога, уместо „округлина“ каже се „кугла“. У овом духовитом стилском обрту не може се именици-епитету, претво-

реној у управну реч синтагме, признати ма какво ново значење, и према томе она не постаје интересантна за речник. Јер је оваквим синтагмама циљ да изазову претставу праве кугле, праве траке, праве песнице. Одмах затим се казује — који то предмет оставља такав утисак; и да није тог додатка у генитиву ми никад не бисмо знали о чему је реч, баш зато што управне именице не значе апсолутно ништа ново, оне немају померених значења. Када би се рекло да у пољу леже кугле, да се из авиона виде коцке или трака, били бисмо принуђени да те објекте замислимо буквално. Најбоље се то види при поређењу са примерима где је промена значења већ продрла у реч. Тако, напр., И. Андрић каже о младићу да му је бујна коса „падала у јаким, немирним бичевима“ — и ту „бич“ остаје са својом непромењеном семантиком, он само потсећа, изазива потребну слику. А у једном од бројева Гласника Етнографског музеја (1926 год., 96 стр.) читамо: „У турско време сви одрасли мушкарци носили су низ леђа дуге „власи“ или „бич“, и тако сазнајемо да је некад реч „бич“ *сама* значила „перчин“. — Из свега овога излази да у „игле бајонета“ нема ничег другог сем поређења своје врсте („бајонети као игле“). На исти синтаксички начин прави поређење, напр., Мајаковски када пролажење дана пореди са кретањем бика у реченици „дней бык пег“ („Наш марш“). Потпуно је јасно да у споју „бык дней“ реч „бык“ не може имати нову лексикографску вредност.

Чланак Филина скреће пажњу на то да постоје застареле речи, а постоје и застарели појмови, чији називи ипак нису застарели; постоје локалне речи, а постоје и локалне „реалије“, предмети, чија имена нису локална. Правилно означавање у речнику ублажиће противречност између нормативног и информативног принципа: оно ће информисати о лексичком благу, али ће истовремено упозорити на неупотребљивост једног његовог дела у савременом књижевном језику.

У одличном раду Котелове — да се задржимо још само на њему — расправља се о једном широком лингвистичком питању, чија се важност нарочито испољава у лексикографији, а коме досада још није било посвећено довољно пажње. Ту се говори о томе да се значење једне полисемантичне речи понекад тачно може одредити одређивањем синтаксичке конструкције у којој она мора стајати. Напр. (показано на српскохрватским речима): глагол „држати се“ има значење „придржавати се“ (физички), „одржавати се“ (такође физички), „бити присталица, бити уз некога или нешто“, „чувати свеж изглед, не губити здравље, не

старити“ итд. Постоје елементи без којих поједина значења глагола „држати се“ не могу бити остварена, и стога је изношење тих елемената по важности равноправно са самим дефинисањем. У овом случају то су допунски падежи и предлози уз њих. За добивање споменутог значења „придржавати се“ обавезан је уз глагол „држати се“ додатак „за нешто“ (држи се за конопац); за „одржавати се“ потребан је додатак „на нечем“, „о нечем“ (држи се на води, о једном клину); за значење „бити присталица“ потребан је генитив без предлога (држи се тих схватања), док се значење „чувати свеж изглед“ постиже отсуством падежног додатка (ваш се отац добро држи). — Други пример те врсте јесте додавање инфинитива (у српскохрватском и везе „да+презент“), што је понекад такође начин за диференцирање значења. Ако дефинишемо глагол „решити“, ми за значење „одлучити, одлучити се, донети одлуку“ утврђујемо да се оно добива једино са додатком у инфинитиву (или „да+през.“), и да с тим додатком овај глагол и не може имати других значења: „Решио је да дође“ (за разлику од „Решио је задатак“, где „решити“ није „одлучити“ већ „наћи резултат“, „одгонетнути“ и сл.). — Треба одмах приметити да се може рећи: „То ће да реши сутрашња битка“ и у тој реченици је могућна замена глагола „решити“ са „одлучити“, иако нема додатка у виду инфинитива или „да+през.“. Али је овде пред нама нова клопка, у коју понекад упада лексикограф: ако се два значења једне речи могу објаснити истом речју, то ниуколико не уништава њену бисемантичност. Истина је да се може рећи: „Он је одлучио да дође“ и „Битка ће то одлучити“ — али и глагол „одлучити“, као и „решити“, има своју полисемију; наша два значења глагола „решити“, и поред преводивости истом речју, не смемо претставити као једно. У првом случају, за који тврдимо да захтева додатак у облику инфинитива одн. „да+през.“, глагол „решити“ значи решеност да се оствари нека сопствена намера, тј. „одлучити“ у томе смислу; у другом случају он значи разрешење неке спољашње ситуације, својим постојањем или неким својим поступком, према томе — „одлучити“ с тим другим значењем.

Уз ово излагање Котелова спомиње да има случајева када глаголи (типа „решити“) упијају у себе значење инфинитива који треба да стоји као додатак, па се употребљавају и без њега, иако се он подразумева. То су увек само поједини, тачно одређени инфинитиви: уз „молити“ можемо изоставити инфинитив „дати“ (онд. „да се да“: он моли чашу воде м. он моли да се

да...), али не, рецимо, „отворити“ (он моли отворити одн. да се отвори прозор). — И о овом питању би вредело да се расправља посебно и потанко, и можда би се при анализи извесних случајева дошло и до нешто друкчијих закључака. Наиме, Котелова види случај „упијања“ инфинитива „падати“, „сипати“ или сл. у управни глагол „престати“ код случајева као „престала је киша“, „престао је снег“ (= престала је да пада киша и сл.). Али често треба помишљати и на извесно скривено проширење именичких значења: „снег“ може значити и „падање снега“ — он то свакако значи у реченици „Види, снег!“, јер се том реченицом не жели казати да треба погледати пахуљице, него баш њихово падање — и према томе у „престао је снег“ ми пре видимо проширење значења у „снег“ него у „престати“. Именице често значе трајање, простирање у времену онога што претставља њихова семантика, оне имплицирају значење сопственог постојања, одигравања или сл. Напр., ако се каже: „Преспавао је концерт“, реч „концерт“ ту не значи музику одређене врсте него време испуњено њоме, њено остварење; ако се каже: „Преспавао је (у возу) целу Швајцарску, пробудио се тек у Италији“, „Швајцарска“ значи нешто као „постојање Швајцарске за путника“, „трајање швајцарске територије за време путовања“. Разуме се, о оваквим случајевима [лексикографија више не може водити рачуна, јер је то искључиво ствар контекста.

Релевантним за значење може бити и додавање прилога или квалитативног прилошког израза, каже Котелова. И одиста, српскохрватски глагол „стајати“ може да значи „уживати добар или рђав глас, бити третиран“ — али само са додатком типа „добро“, „рђаво“, „као и пре“, „као и остали“ итд.; само „стајати“ или „стајати“ с другим додацима не може имати то значење. На излагања Котелове могла би се надовезати још многа друга, која би се тичала специфике, како руског, тако и других језика. У српскохрватском језику, напр., било би од важности да се у неким случајевима истиче глаголски вид као диференцијални или делимично диференцијални моменат за семантику. Глаголима „одати“ и „одавати“ значења су у свему једнака, једино значење „показивати (неку особину), зрачити (неком особином)“ не постоји у перфективном већ само у имперфективном парњаку („Његова су писма одавала високу интелигенцију“; немогућно: „Његова су писма одала...“ у истом смислу, без призвука значења из дајства).

Од онога ко ради на изради било каквог речника тражи се врло много улажења у танана лингвистичка питања. Познавање великог броја речи није највећи захтев који се пред њега поставља, како се то често мисли. Осим тога, поред стварно тачних и стварно погрешних лексикографских решења постоји увек и могућност двојаких решења, и замерке које совјетска лексикографија упућује у овом зборнику самој себи у погледу „субјективности“ и „непостојања утврђених критеријума“ често се морају оценити као престроге.

Уосталом, свим овим проблемима вредело би да се позабави и наша лингвистичка средина, и сасвим је вероватно да би се и код нас нашло материјала за издавање неке повремене лексикографске публикације.

И. Грицкаш

3. — Пословицы русского народа, Сборник В. Даля. Москва, Гослитиздат, 1957; стр. 990.

В. П. Аникин, Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Москва, Учпедгиз, 1957; стр. 239.

После мале збирке пословица у редакцији Собољева¹, која се рачуна међу најбоље од најновијих а која је само део његове велике збирке у припреми, изашле су још две, обе у Москви 1957 године: Пословице руског народа В. И. Даља и Руске народне пословице, изреке, загонетке и дечји фолклор В. П. Ањикина. Прва садржи огромно богатство од тридесет хиљада пословица, то је уствари Даљева збирка из 1862 године прештампана са његовим уводом и са два предговора, краћим од М. Шолохова и дужим од В. Чичерова. Друга збирка садржи стручан и опширан предговор од 128 страна, дужи од самога текста који има 102 стране.

Одбацујући азбучни ред пословица, који су код нас употребили Мушкатиновић и Вук Караџић, редактори обеју збирки руских пословица употребили су начин разврставања по предметима, примењен у европским збиркама пословица, као и у неким руским и нашим. Са овом тематском поделом се потпуно сложило,

¹ А. И. Соболев, Народные пословицы и поговорки. Москва, 1956.

истичући њено преимућство, писац предговора новог Даљевог издања Чичеров. „Ниједна збирка, образлаже он, која формалистички ређа пословице према првome слову не може дати праву претставу о раду, животу, друштвеним односима и народној борби у одређеном времену, а тиме ни историски развој“². Чичеров углавном понавља схватање самога Даља, изнесено у уводу (Напутное) првој збирци, писаном добро и објективно, не узимајући у обзир да поред добрих страна тематска подела има и слабе јер никада не обухвати цео народни живот и понекад сувише оштро поставља супротности. Сем тога, понеке пословице се могу унети при таквој подели у две или више група.

Даљ је тек утирао пут скупљању пословица те његова класификација није увек сасвим тачна. У многим његовим одељцима налазе се заиста само пословице. Такви одељци су на пример Рад — нерад (стр. 500—517), Мир — кретање (стр. 514—15), Тишина — вика (515—17). Али већ у идући одељак, Сан, Даљ је унео и три загонетке, одвојивши их, додуше, сасвим правилно од осталог текста цртицом. Међутим, у многим одељцима Даљ је мешао изреке и пословице са обичајима и веровањима, идиомима и фигуративним народним говором, загонеткама, питалицама, брзалицама (скороговорки) шаљивим причицама и другим.

У погледу народних обичаја и веровања Даљ је некада уносио целе одељке, као што су Девојачка гатања (стр. 770—72), Сујеверје — запажање (925—40). Али је у многим другим мешао поменути фолклорну грађу уз изреке и пословице, што је свакако неправилно. Тако је, на пример, поступио у одељку Живот и смрт (стр. 278—90) где је унео грађу о посмртним обичајима. Тако је и занимљив одељак о човеку добрим делом испуњен загонеткама. Може бити да је Даљ после искуства са цензуром на чије је одобрење да штампа своје Пословице чекао девет година, од 1853 до 1861, када га је већ добио, желео да ово одобрење искористи и за другу фолклорну грађу коју је имао. Отуда је своје првом издању ставио као поднаслов: Сборникъ пословицъ, речений, присловій, чистоговорокъ, прибаутокъ, загадокъ, повѣрій и проч.

Даљева класификација по предметима има и других мана. У извесне одељке увођене су пословице које им не одговарају. На пример, у одељак Прошлост и будућност (стр. 292) заведена је пословица „Када вук буде овца, медвед пастир, свиња баштован“, чиме се није желело да се одреди временски однос већ немо-

² В. И. Даль, Пословицы русского народа. Москва, 1957 стр. 26—27.

гућност, као и у четири следеће пословице. Исто тако пословица „Последњи ће бити први“ свакако се не односи на живот и смрт него на променљивост која прати људски живот, на несталност у друштвеном животу (упор. руску Взят из грязи да посажен в князи) или српску Долине се узвисише а брда се понизише. У брзалици „Сети се, попова ћерко, како си ишла по стрњици“: „Помни, поповна, как по пожне шла“ није битно потсећање на прошлост — под којим је одељком пословица уведена, — већ сељачки потсмех разнеженим ногама, а и настојање да се брзо кажу слични слогови, што је тешко учинити. У одељку Животиње—бића (стр. 941), где се међу пословицама налазе и веровања, има и дечје дражење свраке: „Сврако, белобока, зеленорепа, дугоноса“, што је уствари опис а не пословица. Ту су и поређења „Здрав као медвед“ или „здрав као бик“, метафоре „права крава“ за незграпну жену, „патка“, ако се при ходу љуља, „јагње“ или „овца“ за добра човека, „коза“ за немирну девојчицу. Даљ наводи имена која се примењују на животиње: Васка јарац, Машка коза итд.

Избегавајући азбучни ред при увођењу пословица, расподели одељака и садржају књиге Даљ је наилазио и на другу тешкоћу — тешкоћу избора предмета под којим ће сврстати пословице, те је некада један појам преносио из једног одељка у други. Отуда: Радост — туга, Туга — беда, Туга — утеха, Туга — увреда, где би се пословице из једног одељка лако могле сврстати у други. На пример: „Види се коме је тешко“, „Беда и невоља се покажу“ — „Видно кому обидно“, „Беда да нужда выходит наружу.“ Оваква предметна подела је прихватљива само због огромног броја Даљевих пословица, преко 30 хиљада, са око 170 одељака и 981 страном. Заиста би у таквом случају азбучно читање заморило, иако је такав начин бележења најлакши да се нађе пословица за цитирање. Свакако би боље било да је редактор садашњег издања узео више слободе, да је издвојио из пословичког текста фолклорну грађу, црквенословенске пословице сасвим изоставио, а загонетке груписао. Свакако ни сам Даљ, скроман, трезвен и широкогруд као што је био, не би сматрао да се редактор о њега огрешио када би у његовом плодном и савесном делу био донекле измењен распоред. Да је, рецимо, одељак Животиње - бића, пренесен одмах иза Сујеверја, а да су два одељка Пословице — изреке и Прича — песма стављени испред одељка Календар, континуитет загонетака би био одржан. У другој књизи, Ањикина, подела текста је вештија и правилнија, загонетке су одвојене од пословица, а пословице подељене на

три главна поглавља: друштвено-историско искуство народа, породично искуство и практична народна „филозофија“. Прво поглавље је подељено на 25 одељака према друштвено-историском развоју од паганских времена до садашњице. У другом делу је 16 одељака о породичним односима и појавама у породичном животу. У трећем је осам одељака који са филозофског гледишта објашњавају извесне животне и друштвене појаве. Али не смемо заборавити да је Даљева збирка скоро сто година старија од збирке Ањикина.

Међутим, још пре него што је Владимир Ивановић Даљ (1801—1872) почео да скупља народне пословице, у Русији се, већ у другој половини осамнаестог века, јавило за њих дубље интересовање. Штампане су у Писмовнику Курганова (1769) и у великој збирци старих руских пословица (1770) која се приписује професору Московског универзитета Барсову, да и не помињемо Богдановићеву збирку од 1795 године, где је добар део пословица у стихованој преради скупљача. Средином деветнаестог века, отприлике када је и Даљ отпочео свој рад, јављају се још два скупљача—Сњегирјев и Буслајев. Први са пословицама скупљеним у народу, а други са пословицама одабраним из рукописа и књига. За Даљев метод рада је значајно да је у пуном складу са схватањем Бјелинског: пословице расветљавају народни живот и дају његове животне закључке. Добра страна Даљева рада је што целу ову обимну збирку скупљао на терену. Користећи се само за минимални део (отприлике за једну петину књиге) зборницима из осамнаестог века, рукописним листићима и саопштењима са разних страна — он помиње помоћ Дим. Толстоја, П. Сахарова и М. Сњегирјева — Даљ се највише ослањао на чист народни говор. Познавање широке грађе јесте одлика Даљева, као и познавање народног језика до танчина према дијалектима; тако да је он могао познати погрешно забележене пословице у старим зборницима, на које је увек гледао критички, и учинити исправке враћајући пословицу у прави народни стил. Када је, на пример, у Погодинову зборнику из 1714 године нашао „Будући у туђини потребно је имати главу спремну за клањање и покорно срце“ — „Будут на чужој стране надобно голову уклонну, а сердце покорно иметь“ — осетио је литерарност овако забележене пословице и упоредивши је са сличном нађеном на терену — „Држи главу сагнуту а срце покорно“ — схватио је да јој се може додати само још „у туђини“.

Друга важна ствар је та што је Даљ употребио објективан фолклористички метод, унесећи све и добро и зло о народу, не идеалишући га. Њему је потпуно јасан основни принцип етнографске објективности, и он га поставља убедљиво са пуним образложењем: „В этом сборнике, который не есть катехизис нравственности, ниже наказ обычаям и общежитию, именно должны сойтись народная премудрость с народною глупостью, ум с пошлостью, добро со злом, истина с ложью; человек должен явиться здесь таким, каков он вообще на всем земном шаре, и каков он, в частности, в нашем народе“.⁹ На тај начин, са оваквим прогресивним схватањем скупљача, дотакнути су многи проблеми и друштвени односи, са постојећим противречностима и са супротностима које се у пословицама јављају због развоја животних погледа од паганства до времена у коме су пословице издате. Када узмемо у обзир да искуство постепено доводи у сумњу и саме аксиоме, морамо схватити да оно тим пре доводи у сумњу животне закључке, ако се околности у којима су они настали измене. Супротности које се природно јављају у тако великом броју пословица одраз су измењених животних схватања која настају под утицајем отворене или прикривене друштвене борбе у одређеном времену. Са таквим историским погледом могу се разумети многе пословице, ако се у доцнијем времену њихов суд и не прихвати.

Објективно и правилно схватање Даљево побудило је двоструко расположење код његових савременика: он је наишао на пуно разумевање код Гогоља и Пушкина. Пушкин се уопште одушевљавао народном књижевношћу те је сасвим природно што му се и Даљев рад допао. По сведочанству савременика он је читао Даљев рукопис, разговарао са њим и потстицао га на даљи рад. Даљ је своју грађу скупљао десетинама година, затим ју је припремио за штампу по савету пријатеља 1853 године, када је Вукова збирка доживела већ два издања, прво 1836 и друго 1849 године. Није искључено да су Вукове збирке биле Даљу познате јер их је Вук слао у Русију. У самој тексту, додуше, врло ретко се нађе понека слична пословица. Занимљиво би било трагати за тим питањем помоћу архивске грађе или кореспонденције угледних слависта.

Извесна сличност у тешкоћама при објављивању јавља се код Вука и код Даља. Као што је митрополит Стратимировић

⁹ Оп cit. Напутное, стр. 18.

ометао појаву Вукових пословица, тако је према Даљевоу уводу у првом издању и према предговору уз садашње издање референт Даљевих Пословица док су биле на цензури, академик прота Кочетов, дао мишљење да су неке пословице опасне за народни морал. Не схватајући у пословицама одраз борбе, принципа добра и зла који је преко азиских народа допро и до схватања Словена па се одразио и у пословицама, например, „Бога зови али и ђавола не гневи“, „Бог је дао прав пут а ђаво кривине“, „Угађај богу али се не испречи ни ђаволу“, Кочетов додаје: „Народ говори сваку лудост. Ако господин Даљ успе да штампа статистике народних глупости он ће успети да им прида књижевни ауторитет“. Тако није помогао ни повољни реферат Востокова који је као научник схватио значај Даљеве збирке и препоручио је, замеривши само тумачењу неких пословица, што је Даљ и прихватио. Даљ је добро и смело бранио своје пословице. Тумачећи пословицу: „Шта вреди молити се богу који не помаже“, или: „Молио сам светог, сад морам проклетог“, он каже: „Овде су ради истицања појма боговима и светима названи људи постављени ради божије правде који поступају супротно, наводећи увређеног и угњетаваног да тражи заштиту путем неправде и мита“.⁴ Како је цензор Шидловски тражио скраћено и исправљено издање Даљевих пословица, референт за њих био је управник Јавне библиотеке у Петрограду Корф. Он је дао мишљење да Даљева књига претставља додуше „драгоцен материјал за изучавање народнога говора“ али је сматрао (опет из моралних побуда) да је треба ограничити само на онолико примерака колико је потребно библиотекама. Занимљиво је да ни Кочетов, ни Корф, ни цензор Шидловски нису рачунали са чињеницом да је пут тих „опасних пословица“ био из народа у Даљеву збирку а не обрнуто, да ће оне, према томе, и даље у народу живети, и без објављене Даљеве збирке. Са правим научничким схватањем Даљ је бранио своје становиште: „Није ово литерарно дело, скупљач не одговара за оно што је нашао у народу“; да дело не би пропало он га је преписао у неколико примерака и раздао својим пријатељима.

Тек када су се прилике после Кримског рата измениле, када се после Париског конгреса осетило извесно побољшање и више слободе у погледу штампања, Даљ је могао објавити своју књигу (1861—62 год.).

⁴ Напутное, стр. 7—8.

Књига је примљена са поштовањем, како је овај озбиљан и напоран рад и заслуживао. Многи крупни писци користили су Даљеву збирку у својим делима — Л. Толстој, Салтиков-Шчедрин и други. Исто поштовање према Даљевим пословицама сачували су и савремени руски писци: Шолохов, чије личности из народа казују у његовим романима увек и пословице, написао је кратак увод новоме издању Даљевих пословица, где између осталог каже: „Можда се ни у једној грани језиком народног стваралаштва не испољава тако снажно и многоструко његов ум, не излаже тако искристалисано његова историја, друштвено уређење, породични живот и поглед на свет као у пословицама“.⁵ Поред мисаоног Шолохов истиче и језички значај пословица.

У своме уводу Даљ је теориски обрадио пословице, загонетке и друге врсте народних умотворина обухваћених његовом књигом. Дефиниција пословице дата је, додуше, опширно али скоро сасвим тачно. Исто тако Даљ је правилно дефинисао и остале врсте у књизи, повлачећи увек сличност и разлику између њих и пословица.

Даљ је местимично тумачио пословице, али у малој мери, образложивши добро зашто није уносио опширнија тумачења: тешко је повући границу између онога што би требало објашњавати и онога што не би: што је једноме јасно, другоме није. За извесна тумачења потребни су научни подаци, као и познавање веровања и обичаја у вези са њима, а у том случају требало би додати бар сто табака његовој књизи.

Занимљиво је у Даљевој збирци да у загонеткама налазимо иста обликовна средства као и код нас. Алитерацију, асонанцију, ономотопеје, речи без смисла само ради музичког ефекта. Сличност ових појава код наших и руских загонетака сведочи да су постале када смо још били у заједници. Даљ указује на граматику и синтаксу својствену пословицама, као и на метрику, непроучену у њима и у загонеткама, наводећи пословицу:

Сбѣл, скѡлѡтѣл — вѡт кѡлѣсѡ;
 Сѣл дѣ пѡѣхѡл — ах, хѡрѡшѡ!
 Ѡгльнѡлсѣ нѣзѡд —
 Ѡднѣ спѣцѣ лѣжѡт.⁶

Он поставља фино запажање о психолошкој улози ритма: изненадан прелаз у трећем стиху на два „кратка“ (тј. ненаглашена)

⁵ Оп. cit. стр. III

⁶ Напутное, стр. 24

слога када се очекује „дуги“ (наглашени) изврсно изражава изненађење онога ко се окренуо и видео изломљена кола. Даљ је истакао тонску метрику у руским пословицама и загонеткама. Поред ритма Даљ говори о богатству и разноврсности слика у руским пословицама.

Карактеристично је за Даљев рад што није пропустио ни дана да не забележи реч, говор или обрт језички па је већ 1847 израдио читав фолклорни програм по коме је требало скупљати песме, приче, изреке, крилатице, узречице, поред народних обичаја и народну медицину, здравице, заклетве, клетве, поздраве и жеље, истичући, наравно, да овакав рад мора бити колективан, а наглашавајући нарочито потребу бележења пословица, нађених непосредно у народу, сматрајући притом народ за „језгро и корен“ а више друштво за „цвет или плесан“, према заслуги.

Иако је значај Даљевих пословица огroman а утицај на књижевне генерације недогледан, књига је доживела сем првог издања само још три (дакле, мање од Вукових), 1879, 1904 и последње издање 1957 године.

Супротно Даљу који није улазио у проблем постанка пословица и загонетака, није испитивао њихову старину, нити их је поредио са осталим словенским групама, други скупљач Ањикин испитује постанак, историски развој оних врста фолклорне књижевности које се јављају у његовој књизи, као и животне услове под којима оне настају и естетска средства помоћу којих су изражене, доказујући примерима како су пословице продрле у целокупан народни живот. Ањикинови погледи се темеље на добром познавању научне литературе, библиографија коју наводи на крају књиге врло је корисна. У предговору је додирнут и проблем о утицају црквеном и књижевном на народне пословице, као и о утицају прича и анегдота (пословице, побасенки).

Можда се ипак није свестрано улазило у проблем постанка пословице. Јер пословице су често у вези са конкретним животног случајем са којим се пореди неки нови сличан случај па се из више њих изводи закључак, уопштава суд. Дајући опширно и солидно развој руске пословице, наводећи збирке и студије о њој, Ањикин се врло слабо задржава на поређењу са словенским и светским збиркама. Требало је нагласити да се због краткоће пословице лако памте и преносе те је њихову оргиналност тешко утврдити сем код оних које су везане за посебну народну историју или етнографију. Али ни оне које доносе опште судове о животу и природи не морају у случају сличности бити пренесене

него могу поникнути под сличним условима. Ањикин не наглашава довољно дидактику пословица, некада директно дату, као ни њихово сликање социјалног економског стања.

У погледу текста збирка Ањикина не претставља оригиналну грађу. Она је избор пословица узетих од Даља, Сњегирјева и Илустрова са пажљиво и деследно спроведеним распоредом главних и споредних тема. После богате збирке Даљеве ове пословице не изненађују својом садржајношћу. Али избор загонетака је тако вешто учињен да управо задивљује лепотом. Дах застаје читаоцу пред богатством народне инвентивности, оштрином запажања, музикалношћу прекрасног језика. Овај мали али одличан избор учињен је према грађи двеју већих збирки: Зборника Д. Садовникова (СПБ 1876) и М. Рибникове (Академија М. Л. 1932). Ослањајући се на тематску поделу Садовникова и Ањикин је ради боље прегледности измењао места одељака, држећи се притом с правом хронологије у развоју загонетке и претпостављајући да су старије загонетке о човеку и његовом занимању, о животињама и стварима које га окружују и о природним појавама, а млађе у вези са писменашћу и рачуном (головоломки). У предговору Ањикин се дотакао и проблема загонетака, прихватајући мишљење да су из времена када се помоћу неправих обилазних назива за појмове скретала пажња природних сила које је примитивац сматрао упереним против себе. Ањикин се у том погледу позива на научника Зеленина који тумачи табу⁷ говор, као и забелешке Крашеникова о Камчатки, где се дају примери тајног алегоричног говора⁸ сачуваног у извесним епитетима и метафорама. Отуда рыкуша, рычая, рыкула, ликуля као називи за краву у шумским пределима где би се шумски духови по старинском веровању побунили када би се у њиховом домену спомињале домаће животиње. Зато се место речи „овца“ употребљава „тонконогая“, а место „свиња“ „нискоглядая“. Како се ови алегорични називи јављају и у загонеткама или су загонетке на њиховој основи развијане, Ањикин је закључио да су оне постале у времену када је алегорични говор који се јавља и у народним приповеткама био у употреби. Доцније се историско значење речи заборавило, због чега су понекад загонетке нејасне. На пример, загонетка „Корова комола (безрогая), лоб широк, глазки узеньки, в стаде не пасётся, в руки не даётся“ односи се на ме-

⁷ В. П. Ањикин, Русские народные пословицы, Москва, 1957 стр. 56.

⁸ Оп сит. стр. 57.

дведа и постаје јасна тек када се зна да су у Сибиру медведа звали биком а медведицу кравом (код нас се, например, под Дурмитором избегава назив „змија“ и место ње каже „поганица“). Као и пословице, тако и загонетке понекад су несхватљиве без познавања историје језика и дијалектологије. Економски и друштвено-историски развој одражавао се у измени пословица и загонетака. Ањикин наводи добар пример у том погледу: Загану загадку, закину заградку, моя загадка в год пойдѣт калачѣм взойдѣт, који се односи на патријархални живот када се производња трошила у породици, према доцнијем, измењеном крају загонетке Моя загадка пойдѣт сто рублеников найдѣт, што сведочи о времену новчане и робне размене.

Вредности збирке Ањикина доприноси што је у њу унет и дечји фолклор. То су песмице које одрасли певају деци ради забаве или их сама деца певају у игри. Некада су лепе, осећајне, нарочито песме уз колевку, а увек занимљиве у педагошко-психолошком смислу, као и у лингвистичком: покушава се да се мисао изрази у најједноставнијем облику — некада се у томе не успе већ се песмица неvezано задржи на слици и музичком ефекту. Ова најновија грана фолклора, коју су почели скупљати крајем деветнаестог а изучавати углавном у двадесетом веку, пружа довољно свеже грађе за научно проучавање. Примери за дечји фолклор узети су из текстова Шајна, Виноградова и Покровског. Ањикин је и овога пута учинио развојну поделу. Узео је прво песме уз колевку са тепањем, обећањима и жељама о дечјој будућности. Друга врста је слична нашим песмама које још немају назив (могле би се назвати цуцалице, пестушки потешки), а певају се уз љуљање детета на колону и у крилу и у вези су са његовим првим покретима и проговором, израз су љубави и нежности са којима се код деце прати свака нова појава стицања самосталности. Трећу групу сачињавају прибаутки и небылицы којима одговарају наше шалјиве песме о животињама и у којима је машта развијена до онога што не може бити, већином са кратким стиховима, често у седмерцу. Мелодиозност је у свим овим песмама важнија од њихова смисла, као и у песмицама са којима се деца обраћају животињама (слично нашој „Пусти пуже“) или подражавају њиховим гласовима (заклички, поговорки). Ту су и песме у игри (сличне нашој Јелечкиње-барјачкиње) — игрове припевы, и напоследку бројалице које се употребљавају за пребројавање у игри и брзалице којима је циљ

развијање вештине у брзом, јасном изговору речи које је тешко изговорити (считалки).

Тумачења етнографска или језичка покрајинских и старинских речи која је Ањикин дао биће корисна читаоцима. Једна узредна примедба. У песмици под бројем 17, стр. 203, у стиховима

Спите — тко ребјата
Не чухкайте

тумачећи реч чухкаць Ањикин је доводи у везу са речју чуць, чуять, слыхать, што мислим да није правилно и да би је требало довести у везу са речју чуха, њушка. Тада крај песмице добија јасан смисао: мајка жели да свога малог сина нахрани рибљом чорбом, зато умирује другу децу да спавају да не би осетили мирис рибе.

Руске народне пословице сведоче о богатству запажања, природном код тако многобројног народа као што је руски. Да поменемо само код Даља одељак Живот — смрт где је често дат закључак снажно реалистичан, иако некад у наивном облику, као у пословици „Боже, мој боже, сваког дана исто, сунце се рађа, ваља јести“. С друге стране, јавља се богатство маште које доприноси обилном фигуративном говору, по чему су пословице и загонетке занимљиве, као и по својој специфичној синтаксичко-граматичкој структури и по мелодиозности и ритмичности.

Због тога, као и због теориских новина у поставкама својих предговора, обе збирке ових пословица имају значаја не само за руску књижевност и науку већ и за словенску и светску.

Аница Шаулић

4. — MATE HRASTE: Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije, na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. — Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 1 387—479.

Српскохрватској дијалектологији проф. Мате Храсте учинио је драгоцену услугу овом библиографијом. Она је, прво, у великој мери потпуна. Она је, друго, углавном довољно прегледна. У њој су, треће, за већи број дела у белешкама дата основна обавештења.

Библиографија обухвата радове писане од Вукова времена до закључно 1954 год. Подељена је у ове одељке: I Опћи радови из дијалектологије и о дијалектологији, II Радови о говорима штокавскога дијалекта, III Радови о говорима чакавскога дијалекта, IV Радови о говорима кајкавскога дијалекта, V Фонетска питања из штокавскога дијалекта, VI Фонетска питања из чакавског дијалекта, VII Фонетска питања из кајкавскога дијалекта, VIII Акценатска питања (опћа), IX Акценатска питања (посебна), X Синтактичка питања из дијалеката хрв. или срп. језика, XI Лексичко благо наших дијалеката (домаће и страна), XII Дјела на штокавском дијалекту у прози, XIII Дјела на штокавском дијалекту у стиху, XIV Дјела на чакавском дијалекту у прози, XV Дјела на чакавском дијалекту у стиху, XVI Дјела на кајкавском дијалекту у прози, XVII Дјела на кајкавском дијалекту у стиху, XVIII Антропонија Хрвата и Срба: а) опћи радови, б) посебни радови, XIX Топонија на подручју хрватскога или српскога језика: а) опћи радови, б) посебни радови, XX Хидронимија у хрватским и српским земљама, XXI Методолошки радови за испитивање дијалеката, антропоније, топонимије и лексика, XXII Важније библиографије у вези с дијалектологијом, антропонијом и топонимијом.

Посебно треба истаћи да су уз библиографију приложене четири карте које показују испитану територију три српскохрватска дијалекта и територијалну распрострањеност њихову утврђену на основу последњих резултата науке.

Можда би се, додуше, могло поставити питање: није ли класификација материјала могла бити прецизнија. Несумњиво да би боље било да је, рецимо, штокавски дијалекат подељен на своје дијалекатске подгрупе, јер би тиме и прегледност била већа а и коришћење библиографије било би брже, економичније.

Исто тако и сама обавештења која се дају у белешкама о појединим делима могла су бити исцрпнија, са више података.

Међутим и овако ова је библиографија довољно прегледна а исто тако пружа и основна обавештења о делима.

Добро је, дакле, обављен један користан посао. Проф. Храсте је и сам знао да ће морати унети неке допуне. И ја имам неколико напомена у овоме правцу. Желео бих само да се моје напомене не схвате као примедбе. Хоћу једино да, ако ми је то могуће, помогнем аутору ове библиографије да је учини још бољом.

Прво. У првом одељку као осма библиографска јединица наведен је рад проф. А. Белића „Les rapports mutuels du serbo-croate et du slovène“ објављен у RESI I, 20—27. Свакако је требало у пропратној белешци навести и чланак пок. Ф. Рамовша „Une isoglosse čakavo-kajkavienne“ (RESI III 48—58) који је и написан поводом ове Белићеве расправе. Сем тога требало је навести и Белићев одговор у ЈФ IV 16—20.

Друго. У другом одељку као четрдесет пета библиографска јединица наведена је Московљевићева „Дијалектолошка карта Војводине“. Мислим да је требало навести Милетићев критички осврт у Библиографији ЈФ XVII 317—318, исто онако као што је поводом рада Гојка Ружичића „Један незапажен босански говор“ наведен осврт Р. Бошковића у ЈФ XVII 256—257.

Треће. Свакако је требало у другом одељку (тј. у одељку о штокавском дијалекту) навести и рад Јована Л. Вуковића „Говор Пиве и Дробњака“ објављен у ЈФ XVII 1—113. Није довољно што је овај рад само поменут у белешци под бр. 25 у IX одељку о радовима о акценатским питањима (посебно) (где се наводи Вуковићев рад „Акценат говора Пиве и Дробњака“). Требало је уствари урадити онако како је урађено са радом проф. М. Стевановића „Источноцрногорски дијалекат“. Овако — испољила се неоправдана методолошка недоследност.

Четврто. Кад су у одељку о штокавском дијалекту наведени Павичићеве радови о говору Славоније, који нису писани само са позиција синхроничне дијалектологије, онда је свакако у одељку о кајкавском дијалекту требало навести и рад проф. Радомира Алексића „Прилози историји кајкавског дијалекта“, ЈФ XVI 1—98, јер се аутор у њему, на пример, исцрпно осврће на материјал Кате Јањчерове.

Пето. Кад је у VIII одељку о акценатским питањима (уопште) наведен рад Фердинанда Ливера „Zur Chronologie des serbokroatischen Akzentes“, нема сумње да је требало навести и књигу Н. Sköld-а „Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung“ (Lund-Leipzig 1922) I-IV + 1—111. Овај рад помиње Т. Маретић у својој Граматици² (стр. 6).

Шесто. У одељку IX о акценатским питањима (посебно) није наведен рад N. Simićа „О билжењу акента у школским књигама“ објављен у Наставном вјеснику VIII 15—26 и 102—114. У овоме раду има богатог акценатског материјала из Горње Крајине. Проф. Ј. Вуковић користио га је за израду свога рада о акценту говора Пиве и Дробњака.

Седмо. Чини ми се да је у одељку о лексичком благу (XI) требало навести рад Глише Елезовића „Глеђ, глеђа; глета, глето“ (НЈ н. с. I, св. 5—6, стр. 245—247). Несумњиво је да би се у рубрици „Из живота речи“ у „Нашем језику“ могло наћи још радова за ову библиографију.

Осмо. У истом одељку требало је навести и рад Владимира Ђоровића „Памучинова збирка турцизама“ објављен у Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву (1910 год.).

Девето. Из истог одељка изостале су бројне студије објављене у Српском етнографском зборнику у којима има богатог лексичког материјала. Да поменем само рад Милоша Ђ. Шкарића „Живот и обичаји „планинаца“ под Фрушком Гором“, СЕЗБ LIV.

Десето. У одељку о штокавским прозним текстовима требало је навести народне приповетке из Ресаве, које је (акцентоване!) објавио Милош Ивковић у СЕЗБ XLI.

Једанаесто. Свакако је пуким случајем из одељка о важнијим библиографијама у вези са дијалектологијом, антропонимијом и топонимијом изостала Библиографија Јужнословенског филолога у којој вредно сарађује и сам проф. Храсте.

Као што сам већ рекао, проф. Храсте је обећао да ће објавити допуну ове своје библиографије. Уверен сам да ће он прихватити и ово неколико мојих сугестија које сам дао у најбољој намери да помогнем овај племенити напор нашег уваженог дијалектолога.

Берислав М. Николић

5.— STJEPAN PAVIČIĆ: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, Djela JAZU, knj. 47 (Zagreb 1953) 1-356 + (5 карата), велика 8°.

Стјепан Павичић је очевидно имао намеру да у овоме раду изнесе у дефинитивном облику своје мишљење о пореклу насеља и говора у Славонији. Као што је познато, он је о неким видовима овога питања писао и раније, пре свега у својој расправи „О говору у Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16 i 17 stoljeću“ (Rad JAZU 222, 194—269).

Павичић нас обавештава да је за ову своју нову студију проучио обимну грађу по нашим архивама, старе изворе који доносе

неке вести о насељима и становништву, да је, затим, прокрстарио читаву Славонију како би од самог становништва добио обавештења о његову пореклу. (Павичић, наиме, не сматра да би савремено становништво могло бити и погрешно обавештено о пореклу својих удаљених предака. Он, напротив, дословно вели: „О *samom podrijetlu naselja najbolji su se i najsigurniji podaci mogli dobiti, dakako, u samom stanovništvu, jer o sebi znaju govoriti nesamo novi i noviji doseljenici, nego i stari rodovi, koji čuvaju predaju o svojem starinstvu*“, str. 5—6). Проучавајући развитак насеља, Павичић је истовремено желео да установи узрочну везу између тога развитка и развитка говора.

Да би своје мишљење изнео што детаљније и јасније, Павичић се на почетку свога рада посебно задржава на начину досељавања претставника западног дела јужнословенских језика и дијалеката на територију европског Југоистока коју данас заузимају. У томе првом делу говори се такођећи о целој српскохрватско-словеначкој језичкој територији. У даљим поглављима своје књиге Павичић говори о становништву и говору Славоније и Срема, делећи овај терен на девет подручја. Сваком од тих подручја Павичић је посветио по једну главу своје књиге.

Нема никакве сумње да је Павичић за овај свој рад користио обиман материјал. Јасно се, међутим, види да је он више пажње посветио историским него језичким чињеницама. Што се тиче мишљења које Павичић заступа у овој својој књизи, можемо одмах рећи да је оно доиста оригинално, али и врло смело. Опажа се сталан напор да се то мишљење учини што сугестивнијим. Међутим, тешко да ће читалац доћи до убеђења да је Павичић, налазећи се непрекидно између историје и лингвистике, успео да задовољи иначе врло сложене захтеве ових дисциплина. Лингвистике, одн. дијалектологије, нарочито.

На самом почетку Павичић истиче да је земљиште између Дунава, Саве и Илове у време великих сеоба крајем 6. и почетком 7. в. било захваћено трима великим струјама: 1) *Панонском* или *Подравском* струјом која је захватила више западни део овога терена; 2) *савскодинарском* струјом која се кретала источно од панонске; 3) *зешкоморавском* која се источно од Тисе спуштала ка Дунаву и даље на југ. Павичић детаљно прати размештај тих трију струја на целој данашњој територији западног дела јужнословенских језика.

Панонска струја у свом чистом облику заузела је подручје источних Алпа и Порабље. У јужном дунавском краку, проши-

ривши се на истоку преко Блатног Језера, помешала се са савско-динарском струјом, па су, тако смешане, оне прешле Драву, населиле дравскосавско међуречје, Покупље, Истру, северно Приморје и северна острвља. „Поједини су дијелови тих помijeшаних струја и свом напредовању допрли и даље на југ у долине Коране, Мрежнице и Добре, затим у istočno Понје, а приморјем и даље све до Задра и његова подручја“ (стр. 11).

Савскодинарска струја још пре мешања са панонском гуше се настанила у дравскосавском међуречју а затим је населила подручје између доње Дрине, преко Босне, Врбаса, Сане, горње Уне и доње Неретве а исто тако и цео терен око Гвоздова, Велебита, преко Динаре, Свилаје, Промине и Биокова све до мора где је захватила и сва острва у средњем и јужном делу (ib).

Моравскозешка струја заузела је простор између Дунава, Дрине и Тимока и, ширећи се на југ, допрла у северно Повардарје, Поибарје, Полимље, Потарје и у поречје Пиве, Зете, Мораче и Дрима (стр. 10). У југозападном делу она се мешала са савскодинарском струјом.

Павичић истиче да је и пре сеобе било извесне диференцијације која ће касније довести до стварања ових трију група. За групу из које ће се касније развити панонска струја Павичић вели да је још пре сеобе развила *кај*; група из које ће се развити моравскозетска струја развила је *џџо*; у западном делу групе из које ће се развити савскодинарска струја било је *џ* а у источном делу њеном *џџо*.

За ове три групе Павичић одмах додаје да „у каснијем развиту показују... и разлику у појединим гласовима“ (стр. 12). Није, међутим, довољно јасно да ли је посредни развитак пре или после сеобе. У *панонској* струји: *tj* > *џ*, *dj* > *ј*, *skj* > *џџ*, *zgj* > *џј*, *o* > *о*, *e* > *е*; у *савскодинарској*: *tj* > *џ*, *dj* > *ј* (запад) и *d* (исток), *skj* > *џџ* (запад) и *шт* (исток), *zgj* > *џд* (запад) и *џд* (исток), *o* > *у*, *e* > *е*; у *зешкоморавској*: *tj* > *џ*, *dj* > *d*, *skj* > *шт* (донекле *џџ*), *zgj* > *џд*, *o* > *у*, *e* > *е* (стр. 12).

Нема никакве сумње да је у читавој Павичићевој књизи најинтересантније излагање о *џ*. Развиту овога гласа посветио је посебну пажњу зато што је, оправдано уосталом, сматрао да је однос икавизма и екавизма на славонском и сремском терену један од кључних проблема за решавање питања порекла говора овога подручја.

Павичић сматра да је *џ* у панонској струји дало *е*, у савскодинарској *и* а у зетскоморавској *е*. Гласови *е* и *и* основни су рефлекси *џ*. За овакав развитак *џ* је, по Павичићу, морало бити

модулирано још пре сеоба (стр. 13). Овакву замену (са *e* и *u*) Павичић ставља, очевидно, знатно пре 14 в. (стр. 13—14). Као доказ за ово своје мишљење о основним рефлексима *ѣ* он наводи чињеницу да се „у нашим писаним споменицима налазе у старије вријеме једино споменуте замјене и и *e*“ (стр. 14). За јекавску замену јата Павичић истиче да је настала касније, тек од почетка 14 в. Јекавска замена јата настала је на земљишту где је дошло до мешања савскодинарске, панонске и моравскозетске струје. Најбоље ћемо приказати ово оригинално мишљење, ако цитирамо самога Павичића:

„На споменutom мијешаном земљишту тих трију струја јављају се од 14. ст. до данас овакве нове замјене положаја старогa гласа *ѣ*: Мјесто тога гласа, управо мјесто гласова и или *e*, који су се из њега развиле, први у икавској савскодинарској, други у екавској моравскозетској струји, од почетка 14. ст. налази се у дугим сјоговима *ije*, у кратким *je*. Таква је замјена у то вријеме захватила подручје поријечја средње и горње Дрине и горње и средње Неретве и лијеву страну доњегa дијела те ријеке. То је земљиште, на којем су се у великој сеоби помiješали скрајњи издаци споменутих двију струја. Оне су у својем насељаванју наравним путем морале допријети до тих крајева и у њима су се измiješале, јер су дијелови и једне и друге струје улазили на исто тло. То је јужно земљиште мијешања савскодинарске струје. Сјеверније је оно, гдје се та струја помiješала с оном панонском. Оно је још проstrаније, те је обухватало подручје од Босута кроз цијело дравкосавско међуријечје до Сulte и даље Покупље и Приморје. Овамо спада и лијева страна доње Подравине, гдје су заостали остаци и једне и друге од тих струја. На том великом мијешаном подручју савскодинарске и панонске струје настале су ове нове замјене старогa положаја гласа јата: Између Босута, Бида, Вуке, Диља и Save у дугим је сјоговима преовладало *i*, у кратким *je* (дите, дјетета); у лијевој доњој Подравини од ушћа Драве до Мобаћа и отуда до crте потегнуте на Торјанце, у нашој Баранји, у дугим је сјоговима готово правилно *i*, у кратким *e*, (дите, детета); у Виловитици и у њој сусједном селу Турановцу у дугим је сјоговима *i*, у кратким *je* (дите, дјетета), исто онако као оно у средњој Славонији између Босута и Диља; у неколико хрватских старосједилачких села око Виловитице у дугим сјоговима *ije*, у кратким *je* (дијете, дјетета), дакле као у Подрињу и Понеретављу; на великом простору с једне и с друге стране Загребачке горе и Иванчице, у истојном Међумурју и уз Било у дугим сјоговима *ije*, у кратким *e* (дијете, детета). У савскопкупском међуријечју, Жумберку, Покупљу, доњем лијевој Понју, Загвожду, сјеверном Приморју, сјеверним

otocima i u Istri uzajamno postoje već duže vremena i ikavski i ekavski likovi, u jednom dijelu prema pravilu Jakubinskoga (ispred t, d, l, n, r, s, z), što ipak nije potpuno izvršeno, u drugom dijelu i bez ikakvog pravila, nego je u nekim riječima prevladao ekavski, u drugim ikavski izgovor. Takvo je stanje miješanoga ikavskoga, ekavskoga i jekavskoga izgovora, osobito ovoga nepravilnoga, zabilježeno i u našim spomenicima od 14. st. dalje i po spomenutim krajevima i inače. Ono se javlja i svagdje tamo, gdje su ikavci došli u susjedstvo i prema tome i u govorni dodir s jekavcima ili s ekavcima iz moravsko-zetske struje. Prvo se dogodilo, a i danas se događa, po Bosni, po Slavoniji, Hrvatskoj i ponešto po Dalmaciji, drugo u dunavsko-savskom međuriječju u Srijemu i istočnoj Slavoniji, gdje su stari ikavci došli u susjedstvo sa istočnim ekavcima. Takav izgovor položaja staroga *ě* ima većina bosanskih hrvatskih pisaca iz 17. i 18. st., a osobito su takvu zamjenu zabilježili Divković, Matijević, Radnić, Grličić, Posilović i Margetić, neki od njih, pogotvu prva tri, sa više, a neki opet sa manje jekavskih likova. Takav se proces vrši danas na očigled sviju nas u kraju oko Vukovara, Vinkovaca i Županje gdje stari ikavci nesvijesno primaju ekavštinu, koja prodire iz Srijema, a opet isto tako u Slavoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni, gdje ikavci na isti način primaju jekavski izgovor od mnogobrojnijih jekavaca od sebe" (стр. 18—19).

Можемо одмах рећи да из овога излази да јекavsка замена *ѣ* код Павичића уствари и није замена вокала *ѣ*, већ да су се скупови *је* и *ије* развили из гласова *и* и *е* који су очевидно једини прави и директни рефлекси јата.

Павичић говори о још неким језичким појавама у овим трима струјама. Није неопходно да се задржавамо на томе излагању. Погледајмо радије како гледа на развитак говора и становништва Славоније и Срема.

Напред смо поменули да Павичић област Славоније и Срема дели на девет подручја и да у посебним главама разматра развитак насеља и говора за свако од тих подручја посебно. Излагање иде овим редом: I подручје између Дунава и Саве; II подручје око доњег Бића и западног крака Босутова; III подручје између доње Вуке и доње Драве; IV подручје око Валпова, Михољца и Мославине; V подручје око Подгорача, Нашица, Мотичине и Ораховице; VI подручје око Миклеуша, Воћина, Слатине, Вашке и Вировитице; VII подручје око Дарувара, Пакраца и Новске; VIII подручје око Церника, Пожеге, Кутјева, Плетернице и Врбове и IX подручје око Брода, Ђакова, Копанице, Бабине Греде и

Жупање. Треба одати признање Павичићу што је за расправљање о пореклу насеља ових подручја прикупио врло обилан материјал. Као што сам истакао, тај историски материјал знатно претеже над језичким.

Говорећи о подручју између Дунава и Саве, дакле о подручју данашњег Срема, Павичић подвлачи да је оно у време сеобе у 6 и 7 в. захваћено савскодинарском, икавском струјом. То значи да Павичић сматра да је првобитно становништво ове области икавско. Тек за крајњи југоисток сремске територије Павичић дозвољава могућност да је био насељен зетскоморавском струјом. Такозвани икавски елементи у Мачви и Шумадији учинили су да Павичић дође до закључка да је изванредан део савскодинарске струје прешао и на овај терен. Ширење екавског утицаја у Срему Павичић тумачи досељавањем српског екавског елемента од 15 в. па надаље.

Из напред наведеног цитата види се како Павичић објашњава развитак *љ* на осталом делу славонске територије. Разуме се да у анализи порекла говора и становништва узима у обзир поред проблема јата, и друге елементе. Уопште узевши, он за говор Славоније подразумева различите узајамне утицаје панонске и савскодинарске струје. Ми нећемо приказивати детаљно шта писац говори о сваком од тих осам подручја. Навешћемо један цитат у коме је синтетично показано како Павичић приказује узајамни утицај тих струја и то не само на славонском терену:

„Gdje se našlo razmjerno snažno čisto naselje jedne struje, tu nisu nastale promjene u jeziku. Ono je održalo svoje tipične značajke sve do novijih vremena, kada su stvorene nove prilike, koje su razvile i druge položaje u naselju. Gdje su se obje struje izmiješale u podjednaku razmjeru, gdje je stoga nastalo uzajamno govorno utjecanje, razvile su se i promjene u govoru. One su zahvatile one glasove i oblike, u kojima su se obje struje razlikovale. To su bile, općeno uzevši, zamjene za dj, gj, ђ, љ, њ, њ и замјенице kaj, što, ča. Zamjenito govorno djelovanje dovelo je ili do toga, da je svaka struja uzela od druge neke od navedenih glasova ili lik zamjenice, ili se je pri tome за ѡ створила нова замјена, а код тога се гласа развдио и нов распоред старих рефлекса. Према томе настали су углавном ови резултати: 1. Панонска је струја од савскодинарске преузела за ђ u, за љ u, а често и Ѣ за dj; обротно је савскодинарска од нје примила за њ e, за ѡ e и замјеницу kaj. Такав се развитак извршио на великом дијелу kajkavskoga ekavskoga govora. 2. Развитак је исти као под 1., само се замјена гласа ѡ развила у дугом slogu у -ije-

(dijete, deteta). Kod obje te grupe općeno je strujanje dolazilo sa jakoga jezgra panonske struje, koje je savskodinarskim pripadnicima naturilo zamjenicu kaj. 3. Panonska je struja preuzela od savskodinarske u (ǫ), u (ǰ), a (s), đ (dj), žđ (zgj) i što, a savskodinarska od nje e (ǣ). Takav su razvitak imali Valpovačka i Miholjačka podravina, područja oko Našica i Orahovice, Pobiđe i zapadno Pobosuće. Tu je djelovalo općeno strujanje savskodinarske struje gotovo sa svih strana i ono je nametnulo zamjenicu što naselju panonske grupe, a pospješilo je i inače preuzimanje i drugih njezinih glasova. 4. Razvijanje je bilo isto kao pod 3., samo su mjesto ǣ obje skupine stvorile nove zamjene i-e, i-je ije-je. Takav se zajednički govor razvio u Baranji, Virovitici, u selima oko Virovitice i na zemljištu između Save, Dilja, Londže, Vuke i Međubosuča. Svagdje je tu, dakako, djelovalo i općeno strujanje savskodinarske grupe. 5. Panonska je struja od savskodinarske preuzela u (ǫ), u (ǰ), a (s), ča, utvrdila je j (dj), ali je svojim utjecajem dovela do toga da je i savskodinarska grupa na mjesto glasa ǣ unijela i ekavski izgovor, i to ili prema pravilu Jakubinskoga, ili bez kakvoga pravilnijega reda, ili je u tom miješanju i govoru ekavski uopće nadvladao. Takav su razvitak imali jugozapadni krajevi od Istre preko otoka pa do Pokuplja, Žumberka i Pounja preko Pozrmanja i Zadra do Pokrčja, zadarskih otoka i donekle sve do Splita. Na cijelom se tome zemljištu osjećalo snažno općeno strujanje savskodinarske grupe, te je ono do 17. st. uglavnom po južnijim dijelovima toga područja i potisnulo taj ekavski izgovor. On se dakako održao sve do danas po sjevernijim krajevima, gdje je, vjerovatno i ojačao.

Na cijelom tom zajedničkom području savskodinarske i panonske struje ova je druga uspjela da održi i svoj leksikon pa da ga nametne i drugoj grupi. Takav se rječnik osjeća i danas čak i u Međubosuču i inače po istočnijim dijelovima dravskosavskoga međuriječja, a pogotovu u Istri, Riječkom primorju i sjevernim otocima“ (стр. 303-304).

На основу приказаних чињеница и идеја Павичић је засновао ову своју књигу о пореклу насеља и говора Славоније. Он је у њу унео доста радљивости. Међутим, заиста је велика штета што је тако олако допустио да му критика постави једно овако основно питање: познато је да говори Славоније још нису сви детаљно испитани — да ли је онда први непосредни задатак науке био давање одговора на питање о пореклу тога говора који још није познат у потпуности? Добро је што је Павичић обишао целу Славонију. Али је наука отуда с правом од њега очекивала да је на првом месту упозна са савременим славонским говором у

целини његовој. Остаје, међутим, неугодна констатација да то очекивање није испуњено.

Павичић у своме раду често помиње акцентуацију. Благодарени Белићу, Ившићу и Хаму ми знамо од колике је важности славонски акценат. Али ми не знамо како акценатски изгледа цела Славонија. Павичић за поједина подручја говори да имају нову или стару акцентуацију, штокавску или сл. Није, међутим, то довољно. Није на целој територији коју заузима, стара акцентуација једнака; такође ни нова. О специфичним карактеристикама славонског акцената о којима је у својим радовима говорио Ившић, о акценатским изоглосама које спајају Славонију са Сремом и другим суседним говорима, о значају тих изоглоса за порекло становништва и говора — Павичић говори исувише уопштено. На њега није поучно деловала толико знаменита студија проф. А. Белића: „О чакавској основној акцентуацији“ у којој је дошло до примене управо такво упоређење извесних специфичних особина славонске и чакавске акцентуације.

Ово су две основне напомене. Док се не испуне захтеви на основу којих су и оне дате, није могуће остварити рад који ће деловати са свом неопходном убедљивошћу.

Сем тога и сама теорија о јату није прихватљива. Павичић сматра да је основна замена *љ*: *и* и *е* и да се она десила свакако знатно пре 14 в., да је, заправо, предиспозиција за такву замену постојала и пре досељења на Балкан. А као једини аргуменат за то наводи чињеницу да се у споменицима из те раније епохе м. *љ* јављају само *и* и *е*. Ако је Павичић овде мислио на славонску топономастику 13—15 в., он је онда морао знати да се тај факат тумачио и друкчије. Нема, наиме, сумње да он показује само да је у гласовној вредности *љ* било елемената и вокала *и* и вокале *е*, па су га разни исписивачи различно схватили (в. П. Ивић, ЈФ XIX 257). Познато је да проф. Белић обележавање *љ* са *е* у споменицима 9—11 в. објашњава управо таквом вредношћу овога гласа (*іѣ*) (в. А. Белић, Српски језик, Фонетика, литографисана унив. предавања, стр. 123—124). У науци је утврђена чињеница да се јат у нашем језику држи до краја 13 в. када долази до познатих замена (в. А. Белић, Српскохрватски језик, НЕСт IV 397/2). Међутим Јужни Словени су тада већ пуних шест векова били провели на Балкану, па је излишно претпоставити да је уопште била потребна некаква модулација гласа *љ* још ван Балканског Полуострва за сваку струју посебно.

Други део Павичићеве тезе — да је јекавски говор настао мешањем екавског и икавског тешко да може издржати питање: како је могуће да се приликом такве мешавине у дугим слоговима у чистим јекавским говорима доследно јави *ије* а у кратким *је*?

О Павичићевом мишљењу да је икавизам на шумадиско-сремском терену аутохтон — говорићу на другом месту.

У вези са ђ треба обратити пажњу на Павичићево тумачење икавизама у дубровачкој књижевности. Нема, наиме, никакве сумње да остаје као тачно Решетарово мишљење да су ти икавизми дошли у дубровачку из чакавске књижевности (Глас ССГ стр. 45; исп. и А. Белић, Око нашег књижевног језика, СКЗ 312, стр. 203). Павичић, међутим, у њима види трагове савскодинарског икавског супстрата (стр. 30).

Разуме се да на овај начин губи много од своје уверљивости и Павичићева категоризација словенских струја које су насељавале Балканско Полуострво. Сва је прилика да је он такву категоризацију дао управо зато да би изнео своју теорију о развоју јата. Та теорија, нарочито део о јекавизму, у пуном смислу је химерична. А сем тога, и други процеси у тим најранијим епохама о којима говори Павичић друкчије су текли. Потсећамо на Белићева решења дата у расправи „Les rapports mutuels du serbo-croate et du slovène“ (RES I 20—27 и ЈФ IV 10—16 + допуна 16—20). Ту проф. Белић управо говори о неким видовима узајамних односа наша основна три дијалекта пре и непосредно после њихова досељења на Балканско Полуострво. Та у науци одавно прихваћена решења Павичић није морао заобићи: она би му несумњиво помогла да рашчисти односе који су постојали у тој дубокој старини и који су код Белића јасно расветљени.

Из ових начелних разлога ми и сматрамо да је целокупно Павичићево тумачење порекла говора Славоније донето на брзину и да је, самим тим, дубиозно.

Међутим код Павичића има и непрецизности друге врсте.

Неопходно је да се свако ко пише о историји насеља Славоније и Срема упозна са резултатима до којих је дошао А. Ивић у својој „Историји Срба у Војводини“. Павичић то није учинио. У списку радова које је он користио за израду ове своје књиге узалуд ћемо тражити дела Јована Цвијића.

И са Решетаром се десило нешто слично. Павичић наводи да главни заступник Которана у Држићевим комедијама има *џа* и

vazel (стр. 29). То чини зато да би доказао како је савскодинарска струја допирала чак до Котора. Заобишао је, међутим, Решетарово тумачење ове појаве. Решетар, наиме, истиче да Држићев јунак Трипе има *ча* и *вазел* у „Дунду Мароју“ и „Аркулину“, дакле у комедијама у којима се он појављује не у которској већ у дубровачкој средини. Стога Решетар и мисли да је Држић своје јунаку приписао *ча* и *вазел* зато да би га начинио још смешнијим у дубровачкој средини (Rad 248, 114—115). Никако Павичић није могао да један комедиографски манир истакне као толико значајну дијалекатску особину.

И још један пример. Већ смо видели да Павичић мисли да су у говор валповачког краја ушли делови панонске и савскодинарске струје, с тим што је панонска струја дала своју замену јата (*e*) а савско динарска струја — шест веома битних језичких црта (*q* > *y*, *ʃ* > *y*, *v* > *a*, *dj* > *ʃ*, *zgj* > *жђ*, *што*). Нема, дакле, сумње да је и савскодинарска струја ту била врло јака. Ако би развитак ишао тако механички — како је могуће да та савскодинарска струја успе да наметне шест својих говорних црта а да изгуби управо своју замену *ʃ*? Зар, дакле, није Хам дао много убедљивије прилоге тумачењу екавизма ове области? Сем тога, ако сам добро разумео Павичића, овде је реч о мешању почев од 7. в. Тада се, међутим, *ʃ* још изванредно чувало (*ʃ* > у тек у 13-14 в.), а исто тако су се добро чували и полугласници.

На крају да сведемо. Позитивна је трудољубивост Павичићева показана у овој књизи. Само би много боље било да је он тај свој велики труд уложио у неки посао који је према захтевима науке непосреднији, на пример у једну дијалектолошку расправу о савременом славонском говору. Тек кад се тај посао уради, може се приступити испуњавању захтева историске дијалектологије.

Берислав М. Николић

6. — Два речника српскохрватског језика (За италијански и француски језик)

Књижевни језик није само тековина културе једнога народа, него је и њено средство, отуда се намеће не саме проучавање, но и неговање књижевнога језика. Према томе потребни су речници и за свој језик, а не само за стране. У недостатку таквога

речника са тумачењима српскохрватских речи (какав ће бити Речник Српске академије наука, коме је књига прва већ у штампи), ми радо поздрављамо два најновија речника, који српским односно хрватским речима дају тумачења — један талијанским а други француским речима.

Први од ова два речника је *Hrvatskosrpsko-italijanski rječnik* од М. Деановића и Д-г Ј. Јернеја, у малом кварту (1864 стр.; Загреб, 1956), а други је *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik* чији су редактори Ј. Дауге, М. Деановић и Р. Мајснер (946 стр.; Загреб, 1956). Ова два речника чине једну целину и по намени, и по обради, а свакако и по значају. — Оба су се појавила у колекцији универзитетских уџбеника Загребачког свеучилишта, и уз ту намену истиче се сва озбиљност подухвата и солидност научне подлоге, неопходне у оваквом послу. Проф. талијанског језика Др. Мирко Деановић, члан Париског Лингвистичког друштва и члан Међународне комисије за речник Средоземља, био је предодређен да са својим сарадницима организује обадва оваква речника. Међутим веза је између ова два речника шира, — то су два паралелна, у истом смеру рађена речника, и, може се рећи, са истом грађом. Наиме, као први обрађен је речник тумачен талијанским речима, а према њему (како се у оба предговора истиче) обрађен је други, са француским тумачењима речи. Лексичка грађа је скоро у потпуности иста, начин обраде је исти, техничка страна је иста. Сва решавања при изради прве књиге, пренета су и на другу, — отуда је природно да и оба дела буду уједно приказана.

Добар речник једнога језика је уствари *thesaurus*, складиште појмовне симболике, а таквог речника одавно немамо. Караџићев *Рјечник* (друго, стандардизирано издање) је далеко од нашега доба за пуно столеће и нешто више, а речник Ивековић-Броза, удаљен од нашег доба нешто мање, немогуће је додати. Отуда већ напоменута корист од речника као што је онај од Ристића и Кангрге. Тога су типа и ова два, а оба {показују позитиван однос према основном схватању природе и улоге књижевнога језика, па је према томе дата и грађа.

Сасвим је исправно становиште од кога се у предговорима полази: да још немамо „фиксираног књижевног језика“, и да недостаје речник „који би одговарао цијелом подручју и свим културним центрима нашега језика“. Отуда су састављачи имали стварно великих тешкоћа да изврше избор речи тако да прикажу стање језика у довољној објективности. Они су узимали грађу

из разних крајева, како се тамо каже. Речници ови, дакле, имали су да буду огледало књижевног језика и народних говора, разуме се — у уској повезаности са самим књижевним типом језика. Три напомене истичу се поводом наглашавања овога става.

Прво. Осећа се јасно да грађа ових речника ипак носи основни карактер типа заједничког српског и хрватског речника, да он одговара типу Караџићева књижевног језика, грађи Караџићева речника и речника Ивековић-Броза. Тиме се уствари потврђује да Срби и Хрвати ипак имају један језик, заједнички и у живој употреби на целокупној територији, без обзира на отступања, у употреби речи најчешће.

Друго. Остављајући по страни многе речи којих је имао Караџићев речник, али које су остале покрајинскога карактера, које нису добиле ширу употребу, и, изостављајући дијалекатске варијанте, редактори су целу грађу подигли на ниво општијега типа књижевног језика. Тако су изостављене и речи које нису више у употреби и речи изразито покрајинске, — али је добро учињено што су у овај речник ипак унети неки архаични облици, какви се срећу код изразито добрих старијих писаца, а и неке покрајинске речи које се налазе углавном у делима значајнијих реалистичких писаца.

Треће. Уколико су изостале речи старијег типа и речи изразито дијалекатскога карактера, утолико је унето нове грађе: речи какве су одраз савременијега доба развитка културе. Такве су речи већином апстрактне, ознаке појмова, а и стране речи као ознаке претстава за најзначајније нове техничке тековине и научне изуме. На тај начин ова два речника постала су основ књижевног језика нама ближег; они су, према садашњим приликама и стању претходних припрема, у довољној мери израз општега књижевног језика нашега доба и у знатној мери израз тенденција у њему.

У односу на материјал српскохрватског језика ова два речника нарочито се одликују једном карактеристиком, а то је реалност изражена и с обзиром на избор речи, и с обзиром на лексичке и семантичке вредности, и с обзиром на акценатски систем узет за основу.

Из напред учињених напомена јасно је да су редактори ове речнике састављали на основу живог језичког осећања и са добрим реалним смислом за језички изражај. Речи су узете према основним речницима нашега језика, односно из дела извеснога броја карактеристичних писаца; али је сав тај материјал

био језички доживљен пре но што је унет у ове речнике. У њима нема кованица, нема логичистичких прављења речи по калуку неке стране речи, као што се налази у понеком чак иначе и врло корисном речнику. И уколико су избегнуте кованице, које су углавном увек супротне ономе што се назива „духом“ народног језика, — утолико је нови избор материјала усмерен и директно на литерарни и поетски језик, пре него на језик широке употребе („говџ“). Ту се види јасно изражена тенденција да се унесу елементи „из градског говора и новина“. У овоме правцу се поступило одмерено, тако да нису унете многе речи код којих употреба још није стабилисана и где се лексичке вредности колебају, или су кованице и калкови. Али има и драгоцених народских речи и израза (*těda-něgda*, напoкон, *finalmente*).

Семантичко-лексичка вредност ових речника је повећана фразеологијом, која у знатној мери оживљава грађу и конкретно прецизира варијанте значења. И овде се осећа тежња да се унесу појаве из данашњег језичког стања. Добро је, разуме се, то што нису фразеолошки изрази директно превођени, него су давани по могућности изразима адекватног значења талијанског, односно француског језика.

Треба пак нарочито истаћи добро акцентовање српскохрватских речи, и посебице бригу око одређивања акцената. Од великога је значаја да је зналац наше акцентуације, свеучилишни проф. Стјепан Ившић учествовао у великом делу овога посла, а свеуч. проф. Мирко Деановић, који је уствари обједињавао рад на обадва речника, својим прецизним изговарањем осигурао је успех и с ове стране, као и по живом језичком осећању са стране семантичког диференцирања значења.

Тежиште овога приказа је на материјалу српскохрватскога језика, али морамо поменути добре особине ових речника и са гледишта страних језика, чијој су настави намењени ови речници. — И овде се мора истаћи да се за оваквим речницима осећала велика потреба. Некада веома добар речник од Настаса Петровића, својим материјалом већ заостаје за нашим добом, а и нема га у промету; речник на коме су сарађивали Лоран, Медић, Ристић и Ванлић такође је велика реткост. Стевовићеви су врло малог обима. За италијански, поред данашњег и више но ретког Парчићевог речника, била је потпуна празнина за тумачње наших речи, и потребу је задовољавао са једне стране добар али малог обима талијанско-хрватски речник М. Деановића. Отуда је талијанско-српскохрватски речник постао основа за овај обиман речник

нашег језика тумаченог талијанским речима, а према њему урађен је и француски део. Веома добри сарадници, познаваоци италијанског (Јегпеј) а и француског језика (Маихнер, уз сарадњу пок. Дауге-а на француском делу), осигуравали су успех. Отуда би тешко било пронаћи основе за замерке, како код диференцирања, тако и код одређивања нијанси значења.

Код речника ове намене питање је да ли се могло улазити у случајеве колебања акцената или нових тенденција као *пџоришше* и обичнијег *пџоришше*, а које је као реч, дато према *казалишше*, уз низ тако објективно датих примера. Ограничавајући се на кругове културно формираних људи, у Загребу се у много већој мери него у Београду одржава основни тип Вукове акцентуације. У једном чланку о поремећајима у београдском изговору (Језик и књижевност у средњој школи, 1951), — уз констатовање неразликовања два кратка акцента у првим деценијама нашега столећа, истиче се како се, због новог прилива становништва из области јужног изговора, осећа у доброј мери тенденција да се васпостави, бар у знатној мери, вуковска система. Објективност се показује у случајевима објашњавања давнашње преведенице страном речи, која важи на великом делу територије као технички термин (*каменџисак: litografija*). Ако би се и хтела с неке стране учинити нека замерка, било би исправно то учинити са свестраним разматрањем. У француском речнику, заиста за израз *шаховско поље* дато је само *échiquier*, али је у основном, италијанском речнику дато *quadratto (o caso)*. У талијанском речнику *каменица* има значење „*pila, vaska (di pietra)*“, а у француском то значење одговара речи *каменица*, што се не може другаче тумачити него коректорском грешком. У основи, уопште и у извођењу и у нијансирању значења дата је потребна мера. Заиста, једна од највећих тешкоћа при изради речника и састоји се у томе давању праве семантичке рељефности, у давању размера самом диференцирању и унутрашњој класификацији лексичких вредности. Овде се није ишло у претерано издвајање и цепање значења и нијанси, како се то намеће за речнике великих размера, као што ће бити речник Српске академије наука; али се нису оставили ни јако сужени оквири, какве имају мали речници.

Дакле, како по материјалу речничком, тако и по обради, ови ће речници испунити не само своју намену којој су посвећени, него и много шире.

Техничка опрема је солидна, а и естетска.

Ова два речника, дакле, у пуној мери ће попунити велику празнину у настави два жива романска језика. Али они имају и шири културни значај уопште, а за наш књижевни језик напосе.

Мил. Павловић

7.— Слово за празниците Кирила Пејчиновића Редакција и предговор — Блаже Конески

Кирило Пејчиновић, Тетоец, архимандрит, ктитор и обнови-тељ манастира Лешка, приказан нам је у новој светлости и на један необичан начин. Он је зачетник књижевнога рада новoga доба у Македонији, и писац карактеристичан за разумевање савремених прилика. „Времето на Кирила е кај нас време на повидливо изразување на некои процеси што водат постепено на преустројство на економските, културните и етничките односи во нашето општество во текот миналиот век“, каже Конески, и наставља: „Со бавното, но неизбежно вклучување на Отоманската Империја во процесот на европскиот капиталистички развој— и во него се одвива преобразување во една своеобразна варијанта на граѓански живот“ (с. 50). Пејчиновић, са своје две штампане књиге, заиста, испуњава једну празнину, — то је прелаз из кога се тек могло развити интересовање за народну поезију и народне приповетке, као подлога за прави књижевни развој.

О овоме симпатичном, у исто време црквеном и народском писцу, постоји већ једна литература, из које се истиче архивски прилог проф. Колендића, поред неколико расправа и прилога у којима је професор књижевности Др. Харалампије Поленаковић изразито приказао делатност овога скромног а знаменитог човека свога доба. Меѓутим у предговору уз издање поучне Кирилове беседе о празницима, Конески нам је приказао писца као личност, као човека онако како се то осећа из његовога стила, а у односу на саму средину.

Полазећи од анализе Гризебахових утисака које је имао у Лешку 1839 године, управо пред крај Кириловог живота, Конески жели да одбије грубост „потсмешљивог погледа“ овог посетиоца из Европе, и који, сем сиромашности и више но скромног изгледа у грубу расу обучених калуђера, није умео видети реални оквир њиховог живота: „кога не вредеше многу човечката глава“, па је ипак у тим тешким приликама тај неучени калуђер имао правилан инстинкт и много истрајности да ту, на рубу етничком, обнови разорени манастир, и да састави две књиге простим народским и црквеним језиком писане.

Одабрао је, из молитава коментарисаних и других мотива, управо текст *Поучѣніе свѣкомѣ Хрѣтіанѣ, како подобиѣтъ празнивати празници Господскихѣ и стѣхѣ, и како подобиѣтъ причастиѣти сѣбе причастиѣиѣ*, из *Огледала*. Тај одељак, са јасно израженом личном нотом, добио је народски наслов *Слово за празницише*, како боље и одговара тексту; транскрибован је грађанским словима, са доследностима које показују фонетску слику изговора, а сам предговор уводи нас у разумевање Кириловог стварања и његове списатељске личности.

Основно запажање, које даје тон Кириловом писању, јесте тежња да остави трага за собом, да се не заборави. Ту има и летописачке традиције, али и нарочито онога што истиче Конески: да се учини добро дело. Конески Кирилову књижицу *Оушѣшеніе грѣшныѣмѣ*, писану простим језиком, пореди са кључем, мада не златним и сребрним, али таквим да се може отворити срце простога човека. Име и мисао онога који је писао за поуку народу треба да остану — „оти всегда сут у спомен и у похваленије и у всегдашно ублаженије“. Стихови са Кирилове надгробне плоче су, по Конеском, удешени да се читају, „певају“ на „глас трпезечки“, па је можда тако и спомињао свога ученика Арсенија, који је и скицу Кирилова лика нацртао у једном минеју. „И книгата и плочата треба да останет, да траат во иднината, по неговата смрт, кога тој ќе биде бивш, достоен за спомен игумен“ (с. 20).

Конески, и сам писац лепога стила и изразите интроспекције, умео је да схвати старога писца врло интимно, да у његовом стилу и изразу сагледа његову природу и основне карактеристике његовог дела. У стилу му је изражен печат личности, — „за среќа тој не е блед пишуваѣ: како питорескна личност со својствен темперамент тој ја соживува садржанијата на својата проповед“ (с. 23). Он, иако је слабо писмен, био је „силно речовит“ и врло близак живоме, народском казивању, са реалним, народским сликама у говору, са народским тоном. Разговор између Христа и Богородице, коју он „от десно себе престол је поставил“, најлепши је пример овако ученог стилског тона. А грешник скида капу пред Богородицом, кајући се и молећи за заштиту: „сом пишман зашто сом прегрјешил... ама тебе те оставам по мене кефил, Мајко Божија, мајко наша, тебе те молим и на тебе се надјеам, зере ти си надежда ненадежним, грјешним прибежишче, грјешним утјешеније“ (с. 25). Мешање црквенословенских елемената уноси „поспокојно“ и „поразложно“ излагање. А, осим молитава, црквенославизми не значе „крпљења“, — они су апсор-

бовани: „во тоа народското звучење на Кириловата реч е толку изразито, по ритам, по спотерен збор, по чисто емоционален сигнал, што наполно го обрнува црквенословенското, си го опсебува, го потчинува на својата законитост, го прекрива со своето селско кувче“ (с. 30). Ту се наводе занимљиви примери „личног стила“. Нарочито је прича о богаташу и убогом Лазару испричана пластично. Уопште, реченица је развијена, има неочекиваности, понеки емоционални узвик. Такво место је нарочито антитеза о грешнику који се на самрти покајао, и човеку који је скромно живео, а пред смрт упао у грехове. „Како во темникава срча на манастирско прозорче“, може се сагледати не само оно што је општа свест код Кирила, него и онај песнички дар који је он у себи носио, и чиме убедљиво и са жаром побија мишљења оних својих сељана који се не боре против греха, верујући већ да нису достоини раја.

Беседа Кирилова је, по Конеском, најизразитија за анализу стила. Пре свега је ту сумња у убеђење да ќе га савременици добро схватити. Кирило је свестан да прост човек уз молитве Богу уноси и своју рачуницу, — и каже: ако неко и после ових излагања не буде убећен, Кирил га одбацује („уште поскраја нека идет неверниот от мене“). Он уме да се наљути, а и да унесе иронију. Потсмевајући се сујевернима, који као амајлије носе на глави (бели) лук, вучји зуб и сл., — каже: „Вук да можел да чува чоека, свакој во куката по еден жив ќе ранеше да го чува“ (с. 44). Дијалог, врло жив стилистички ефекат, често даје праву снагу убедљивости, па отуда понекад стари писац пушта да сам Бог говори човеку („Кога ќе ти земем душа, каков ќе те најдем и затечем, хубав или груб, грешен или прав, чист или поган, каков ќе те затечем, таков ќе те пишем“, с. 46).

Ова књига, са обилатим напоменама и преводима црквенословенских цитата, погодна је да се у ширим слојевима упозна овај скромни а заслужан писац. Али она је рађена научно и као издање, опремљено и објашњењима речи и библиографским прегледом. Удружене две способности, научна и књижевна, омогућиле су да се кроз стилистичку анализу одреди писателски лик и вредност малог, скромног књижевног завештања овога калуђера из забаченог краја, Маркове Реке и Лешка: „Имаше и в Кириловото слово, што да се задума, да остави трага во душата и говорот на оние што го слушале во некоја полутемна црква или го читале со јуначко сричање тоа слово, — па да продолжи да живее во јазикот на потомството“ (с. 54).

Мил. Павловић

8. — HAMM J., HRASTE M., GUBERINA P., **Govor otoka Suska** (Hrvatski dijalektološki zbornik 7—211, Zagreb 1956)

Студија о говору отока *Сусак* интересантна је по предмету који се ту проучава, по резултатима истраживања, па и методолошки, као дело урађено колективном сарадњом. Али иако је то и по намени и по обради рад о једном локалном говору нашега језика, његов материјал допушта и неке знатно шире закључке. Та студија садржи увод, разматрање овога говора у прошлости, опис његовог данашњег стања, са свестраном и исцрпном анализом и са речником, најзад осврт на савремено стање говора залеђа Суска. Нарочиту драж претстављају особине овога говора двоструко: у односу на говоре северозападног Кварнерског острвља, и у смислу данашњег свог комплексног стања. Отуда је добро учињено што се, поред општих прилика третираних у уводу, приказују прошлост, а затим и данашњи резултати процеса с географско-дијалекатским освртом. Стављена у први план научног интересовања студијом А. Белића *Замјшки по чакавским говорамъ*, испитивања чакавских говора добијају у овој књизи један нов сигуран ослонац.

Удаљено и усамљено острвце Сусак је из групе коју стари писци помињу под именом Апсиртиди, још од старог века везиваних за трагедију о Јазону, Медеји и Апсирту, убијеном, по тој традицији, управо код острва Осора, удаљеног петнаест миља од Суска.

У уводу је доста места дато дискусији о самом називу острва, а затим о антропогеографским односима, о економским приликама, историским односима значајним за формирање данашњег говорног типа. У свима правцима је интерпретирана врло обилата литература. Овде се отклања Мажуранићево објашњење назива острва, јер полази од талијанске форме и не води рачуна о словенском старом потврђеном облику, а не прима се ни тумачење чакавског изговарања претпостављеног назива *Sušak: Susak*, и као прихватљиво истиче се Скоково мишљење (по грч. *sám-psychon* „мажурана“).

За слику прошлости овога говора, иако нема знатно старијих споменика, ипак су искоришћени документи, нотарски и други, с материјалом из перспективе три и по до четири столећа, из доба „које је некако још претходило пуном издвајању Суска из његовога залеђа“. За корисне закључке из овога материјала значајно је правилно интерпретирање ортографских вредности, а у томе су правцу глагољашки споменици били драгоцени због јасног

разликовања знакова за гласове ч, ћ и ц. Несумњиво је добро учињено што је истакнуто порекло појединих писара, од којих би Божићевићи могли бити Власи. Затим су дате карактеристике свакога од писара, за вокализам, консонантизам и појаве у говорном току. Слика је употпуњена особинама облика деклинације и коњугације.

На тај начин уз добру интерпретацију створена је основа за разумевање данашњег говорног типа, чему је посвећен највећи део студије. Његовој ситуацији дата је и географска оријентација, према стању на Цресу, Лошињу и оточињима уз њих. У овоме смислу дате су диференције по „јату“, које има рефлекс *e* на Цресу и у Св. Јакову и Нерезинама на Лошињу, док су остали део Лошња, Уније и Сусак екавско-икавска зона. Полу-гласнички рефлекси показују још више занимљивости. На Цресу има три зоне (северни *-a*, средњи *-e* у једном делу „с пријелазом *e/a*, јужни *e/a* или *a*. Лошињ и јужнији отоци, затим Сусак и Уније имају *a*. Поједине речи (као *kedě*) имају *e* на ширем подручју, док један део, са Суском, има *a* (*kadě*). За цакавизам тек је донекле везано *e* из *ѡ/ѡ* (цакавски су оба Лошиња и претежно Сусак). Карактеристични су рефлекси кратког *ǫ* испред акцента: *u* у слабијој артикулацији испред два сугласника (*ustǫt, uvǫđ*), а други и трећи су занимљиви „због супротности“ процеса (*sabota, matika, a sobǫta*). Према *a* имамо *ǎ* на Суску, на Лошињу и блиским оточима, тако имају и Осор и Пунта Крижа. Прелаз *o > ʷo* је уз *a > ǎ*, али и онде где је *a > ǎ*; слично је са *ǣ > ǣ̃*. Однос *garmlt ~ grimǎt* објашњен је као метатеза. Глагол „почети“ има чакавско *a* (*pǫčat i počǎt* Сусак, *pǎčat i pǎčet* Лошињ, *počǎt* Уније, *počǎt* Ђунски, а на сев. *e* уз *čn > šn*). За прелаз *ʃ > j* имамо на В. Лошињу *postlja* и *postlʃa*, а на југу *postʃla* (Сусак, Скаране), *postlʃa* (Уније, Ђунски), а даље ка северу — *postěja, pustěja*; али је општа црта у почетку речи — *ʃudi > judi*. Сличних односа има и у облицима, као и у речнику.

Разлагање ѿ самој структури говора Суска карактерише се врло одређеном сликом фонетско-физиолошких елемената. Вокалски систем је карактерисан као „четвороугаони“, са односима *ǎ, ǣ* и *ǫ* затвореног типа према *a, e, o*, са у високим, *ǣ* средњим и *ǣ̃* нижим. Констатовање „мишићне затегнутости“ нарочито је значајно као услов за формирање фонолошког система, пре свега уопште за прецизност изговора, а и за изражену тенденцију ка гласовима вишега регистра, за карактеристична дуљења вокала и јасно диференцирање монофтонга од дифтонга, управо за изразитији

изговор дифтонга. Са оваквим, физиолошким поставкама удружено је исправно узимање у обзир и значаја емоционалне обојености, те се са таквим скупно рашчлањаваним односима повезују дужине, дифтонгација, дискусија о природи чакавског акута и још неке појаве. Изразита тенденција за дуљење вокала показује корелативност: кратки ка дугоме, дуги низлазни ка дугом узлазном, а дугоузлазни је „временски дужи од дугосилазног“. У затвореном слогу дуги *ē* и *ō* постају дифтонзима *ie*, *uo*. („Данас се први дио дифтонга консонифицира“). Тако се у основи дифтонгација објашњава општом структуром овога говора, напр.: *s'edmi*, *po sv'ien selū*, *živ'el*, као и *st'ōl*, *m'ōdri*, *foč'ōl*, *n'ōs*. Али са *ā* из ст. *ā* у свима положајима и секундарног *ā* у затвореном слогу могло би се претпоставити и друго објашњење — да ту дифтонг није ни био развијен (*māli*), што би одговарало и фонетској условљености ниског реда, а у односу на истрорумунски, где се, мада узгред, наглашава паралелизам у овоме правцу, а где немамо дифтонг *a*-реда. — Дифтонгација се у сусачком говору доводи у везу са опозитумима затворен: отворен слог, ненаглашен: наглашен вокал, кратак: дуг вокал. И поред дужине вокала под акцентом имамо *tšpal*, *dšbar* и сл., „али ако се у моцији или у парадигми нађу у затвореном слогу“, са својим акцентом и дужином, прелазе у дифтонге: *t'špla*, *d'šbri*; *metšn*: *m'čst*. Аналошке дифтонгације у овоме говору уочене су у два правца (према облику с наглашеним вокалом, и самостално „у наглашеној позицији“; изузеци се тумаче у вези са рефлексима „јата“.— Својим материјалом овај говор је врло интересантан и с обзиром на оно што је познато о чакавском акуту. Тенденција дуљења нарочито обухвата предлог на који је пренет акценат са именице. Појаве чакавског типа акцента на новим местима су занимљиве за даљу дискусију. Нарочито је „раширен“ дуги акценат са узлазном интонацијом и у начелу „у наглашеном првом делу двосложне или вишесложне ријечи“. Он се одликује тонским спуштањем у првом делу, а у другом — пењањем. На њега, кад је на крајњој речи, делује реченична интонација (која се и иначе одржава на акцентима речи фонационог тока), те због редукције у првом делу опомиње на штокавски дуги узлазни акценат. И други фонетски услови делују на његову тонску природу. Акценти у овом говору нису везани за одређени слог у речи, али се истиче да *◌* може ретко бити на слогу у средини тросложних или вишесложних речи. На апсолутном крају прелази *◌*) *◌* нарочито код људи, а код жена је у таквом случају *◌* боље чуван (свакако и због

познате конзервативности жена, а и због изразитије емотивности говора у њих). Са издавањем појединачних од општих и унутрашњих од спољашњих појава, за акценатски систем отока Суска се истиче метатонија ($\text{a} > \text{u}, \sim$) у средини речи, најчешће на претпоследњем слогу.

У опсежном прегледу расправља се о „јату“ према ранијој литератури, и закључује: „Према томе имали бисмо пред собом исту појаву у Новом (Белић) у Живицама (Мајер) у Врбнику (Жиц) и у Дубашници на отоку Крку (Зец) и у пет различних насеља у средњој Истри (Малецки). Овому сада (с оним што је било прије речено) треба додати Лошињ, и то његов јужни дио (Ћунски, Мали и Велики Лошињ) с Иловицом и Унијама. У свези с овим постаје, разумије се, тим важније оно, што нам о овом питању може рећи Сусак, за који се већ досад могло видјети, да је у својем саставу конзервативан, помало архаичан, и да није склон промјенама које би долазиле извана“ (с. 73). Рефлекси „јата“: 1) $i || u$: на крају речи, и loc. s. (*na Māli*; *dvī*; на почетку (*jīst*); испред x, γ, χ (*siktra, mlīkō, brīγ, mīχ, orūχ*); испред палаталних $c, č, č, ž, š, j$ (*biždt, smijdt se, čryšna, mrlža, svičarŷca, rič* i dr.); испред лабијала. Уз дентале и сонанте $r - l$ рефлекс зависи од тога да ли је иза њих био вокал предњег или задњег реда (*mīesec; dēlo, bēli*). 2) — Овде имамо слагање са стањем на Истри, у Новоме, на Крку, Лошињу. Изузеци, којих има, овде су распоређени у три групе: изведенице (код којих има недоследности — *mēra; mlrit*); примери испред одређених сугласничких група са дуљењем \bar{z} , *le* (*mīēsto; namlstit*); права отступања су од услова под 1), — а као објашњење не усваја се претпоставка Розвадовскога (утицај акцената), већ пре истиче констелацаја сугласника.

Од осталих особина нека наведемо рефлексе $r > ar$ (*kārpat, tārpat*) и $l > al$ испред акцената (*vālna, jābalka*), док под акутом некад прелази у u (*sūnce*). Отступање од стања у залеђу нарочито показује депалатализација $l, \acute{n} > l, n$. — Код $\acute{n} > n$ је потпуно (*oγdn, sūkna, Lošin*), осим за $n < \text{њj}$ (*ručēne*); поред $l > j$ (*jūdi, zdrāvje, lrpje*) имамо и $l > l$ (*klūka, nedŷla, postŷla*). Сугласничке појаве дате су врло јасно, и могу потпомоћи диференцирању према појавама у другим чакавским говорима. — Слика морфолошких црта такође је интересантна за разумевање перспективних односа говора Суска, али овде се морамо ограничити само на неколико напомена, свакако значајних са општијега гледишта. Тако — старији наставци чешће се налазе у говору женскога света, а такав је и стари локатив на *t'eγl* (код људи *na t'egŷ*); друга сусачка специ-

фичност јејѣmpf. *bŭjaχ* (: *bŭti*). Ту су и засебне форме за аугментативе — врло продуктивна категорија на *ina* (*palžŭna*, *varōrina*, *mižŭna*, *vestŭna*, *ženŭna*). Врло су чести у употреби деминутиви, нарочито на *ič*, *ica*, али је најинтересантније образовање пејоратива са деминутивском базом (*prajčŭna*, мало закржљало прасе, *librŭčina*, *jŭdričina*).

Ова студија обиљем типичног материјала, као што је већ речено, и са широком интерпретацијом приказује структуру једнога занимљивог говора, његов географски однос до изразите мере, и доста дубоку перспективу. Али овде приказани материјал показује извесне индикације и за сагледавање извесних трагова супстрата из врло далеке перспективе. Сусачки говор је дошао у фазу стабилизације, постепеним нивелисањем. Остаци нескристалисаних процеса односе се на поменуте изузетке рефлекса „јата“, а који су управо зато и примамљивији за интерпретацију, која ће се наметнути при општој дискусији чакавских зона. Слично овоме је у студији и са констатовањем да остаје недовољно јасно када долази до метатоније (" > ǝ, ~) и чиме је та појава изазвана, јер није ограничена на Сусак и залеђе његоно. Друге неке појаве, пак, воде нас дискусији у вези са појавама ринијих супстрата. На Цресу *kiñev* „čiji“ је уз друге остатке, од пом. базе *qui* (м. *quis*, cf. Skok. *Pojave vulgarno-latinskog jezika na najpišima Rimske provincije Dalmacije*, с. 69). Напомена да „инстро-романски говори имају дифтонгацију (с. 62) указује на правиан пут за даљу дискусију, а томе треба додати и тенденцију прелаза *e* > *i*, *o* > *u*. Можда би у овоме смислу била корисна интерпретација примера из старих докумената *Sansego* и познијег *Sansigo*, чије би временско одређивање било ослонац за дискусију о тенденцији ка вокалима вишега реда. Неким пак елементима овај материјал може бити користан и за питање о прединдоевропском супстрату (*Unije*, cf. *Una*, *Sana*; *Osor*, all. *Mal-i-sor*, bask. *zura* и сл.), тако да би се могло дискутовати и о томе: да ли је легенда о Јазону само легенда, или има извесне конкретне подлоге у кретању Пеласта (cf. Karst, *Origines Mediterraneae*).

Мил. Павловић

ПРВИ КОНГРЕС ЈУГОСЛОВЕНСКИХ СЛАВИСТА*

У Београду је одржан Први конгрес југословенских слависти од 11 до 14 септембра 1957 године. Конгрес је организовао Савез славистичких друштава ФНРЈ.

Уз учешће великог броја наших научних радника и средњошколских наставника, рад Конгреса се обављао у оквиру двеју секција, Лингвистичке и Књижевноисториске, у којима су делегати из свих република поднели своје реферате о разним научним и стручним питањима из области језика и књижевности. Поред рада секција, два пленарна састанка Конгреса била су посвећена актуелној теми средње школе — питању природе и места наставе матерњег језика и књижевности у вишим разредима, о којој је поднело реферате више делегата уз веома живу дискусију великог броја учесника.

На првом састанку Лингвистичке секције поднео је реферат професор д-р *Александар Белић*, претседник Српске академије наука, о теми „Периодизације развика српскохрватског језика“. У своме реферату професор Белић је, паралелно са развитком друштвено-економских и политичких прилика наших народа, изнео развика нашег језика од најранијих почетака до његове садашњости. Он је истакао да су извесна померања становништва у појединим периодима његове прошлости доводила неминовно до извесних промена дијалекатских односа који, поред осталих момената, претстављају изразите особине којима се обележавају поједине епохе развика нашег језика. С друге стране, извесне језичке црте постајале су заједничке. Узимајући у обзир све најзнатније моменте на основу којих се путем овог лингвистичког метода може пратити развика нашег језика, професор Белић је његов развој поделио на три епохе, које обухватају осам периода, истичући при том да је наша територија јединствена дијалекатска област. Прва епоха претставља историју наших народа изван Балканског Полуострва, у периоду у коме је наш језик био део прасловенског језика, а затим као део јужнословенског заједнич-

* Напомена. Грешком ова хроника отштампана је иза критика уместо пре њих, како је то уобичајено у овом часопису.

ког језика. Другу епоху даље претстављају три периода раз-
 витка нашег језика на Балканском Полуострву у време стварања,
 успона и међусобне борбе наших засебних држава, и најзад трећу
 епоху претстављају три периода развита нашег језика у време на-
 дирања Турака, нашег робовања и каснијег ослобођења од њих. Је-
 зичке црте које обележавају поједине периоде овога развоја при-
 родно су повезане и условљене историским и политичким збива-
 њима наше прошлости, пре свега великим и сталним [премене-
 штањима наших народних маса од њихова доласка на Балканско
 Полуострво па за дуги низ векова касније. Указујући на језичку
 јединственост наше територије, професор Белић је истакао да су,
 и поред честих политичких подвојености у Средњем веку, све
 до XV века, дијалекатске црте остајале исте и чиниле чврсту
 међусобну повезаност свих наших говора, изузев говора на крај-
 њем истоку, на терену призренско-тимочког дијалекта, где је
 образована од XIII века већ одвојена дијалекатска област, а исто
 тако и говора на крајњем северозападу, тј. изузев хрватског кај-
 кавског дијалекта, који се од X века одвојио од осталих словен-
 начких говора. Указујући даље на поједине покрете који су ство-
 рили и учврстили међусобну повезаност свих осталих наших го-
 вора, професор Белић је нарочито истакао најзнатнији покрет у
 другом раздобљу, од XIV до XIX века, који је створио основицу
 савременог српскохрватског књижевног језика; он је, полазећи
 од југоистока наше територије, захватио све главне штокавске
 говоре, знатан део западног, јужног и источног, тј. најмлађе што-
 кавске говоре, који су развили нову акценатску систему од че-
 тири акцента и од којих је један узео и Вук Караџић за свој
 књижевни језик

Други реферат на овом првом састанку Лингвистичке сек-
 ције, „Периодизација развита словеначког језика“, поднео је про-
 фесор д-р *Рудолф Коларић* (Љубљана). С обзиром на развита
 појединих језичких црта, професор Коларић историју словеначког
 језика дели на пет фаза: *прва* до XII века (з и њ се добро раз-
 ликују до IX века, а касније се почињу мешати; р и љ су још
 носни вокали; врши се метатеза итд.); *друга* од почетка X до
 краја XII века (карактерише се развитаком наречја словеначког
 говора); *трећа* од 1200 до 1500 године (мирнији ток развита
 језика, који се карактерише, даљим продубљивањем развита ди-
 јалеката); *четврта* приближно од 1500 до 1784 године (бржи,
 скоковитији развита језичких црта); *пета* од 1784 па даље (на
 народне говоре снажно утиче књижевни језик у правцу при-
 ближавања и јединства дијалеката словеначког језика).

На другом састанку Лингвистичке секције поднео је реферат д-р *Михаило Шевановић* о теми „Карактер одредаба самосталних речи и разлике међу њима“. У свом реферату професор Шевановић се пре свега осврнуо на супротна гледишта која су код нас у науци изнета о овом питању, а затим је истакао да су одредбе самосталних речи двојаког карактера, атрибутског или апозитивног. У детаљној анализи даље он је изнео природу једне и друге врсте тих одредаба. Атрибутске одредбе употребљавају се да одреде раније неодређене, или недовљно одређене појмове, док се апозитивне одредбе употребљавају да казивањем и ових особина означе већ одређене појмове. Оно што је заједничко атрибуту и апозицији јесте служба одређивања самосталних речи, а у свему другоме ове две категорије одредаба разликују се међу собом.

Други реферат на овом другом састанку Лингвистичке секције поднео је д-р *Тине Логар* (Љубљана) — „О губљењу номиналних наставака у неким приморским говорима словеначког језика“. Д-р Логар је истакао да је за говоре на средњој Сочи значајно широко губљење поменутих наставака, што је настало као последица фонетских вокалних редуција. У средњем крашком наречју сачувано је старије стање. Ново наглашавање, пак, које се у Корушким Брдима развило као последица губљења суфикса, осветљује делом и питање прасловенске метатоније.

На трећем састанку Лингвистичке секције поднео је реферат професор *Блаже Конески* (Скопље). „О развиту македонског књижевног језика“. Професор Конески је изнео неке моменте који су значајни за развитак савременог македонског књижевног језика, а који се могу непосредно посматрати. Он указује на ширење црта западномакедонског наречја и на особиту продорност речи са дијалекатском диференцијацијом. С друге стране, књижевни се језик непрекидно обогаћује и новим речима којих није било у употреби и које су створене потребама савременог општења. Указујући на значај употребе или спонтаног избора речи, професор Конески је рекао да је за више замена старог вокалног *л* (волк, вълк, въл, вук) данас изабрана замена *ол*, па је тиме редуциран глас *ъ* из вокалног система књижевног језика, као што је усвојен изговор *л* уместо *л'* у речима *недела*, *клуч* и др. Као период нарочитог значаја у стварању македонског књижевног језика, истакао је професор Конески, биле су године Народноослободилачке борбе, у којима писане документе на македонском језику карактерише обиље мешавина дијалекатских црта.

Богаћење књижевног језика довело је до потребе да се и у свакодневном говору изађе из оквира дијалекатских говора. Професор Конески је истакао да су централни македонски говори постали основа на којој се вршило стално зближавање. На тај начин је језичком праксом постављена основа македонског књижевног језика која се, поред основе из народних дијалеката непрекидно обогаћује и неисцрпним изворима које му пружа савремени живот на свим пољима.

На трећем састанку Лингвистичке секције о теми „Основи проучавања језика и стила наших књижевника“ поднели су своје реферате проф. д-р *Иво Франгеш* (Загреб), проф. д-р *Миливоје Павловић* (Нови Сад) и проф. д-р *Јован Вуковић* (Сарајево).

Полазећи сваки са свога гледишта о овом питању, референти су истакли да је питање стила у језичким испитивањима једно од најхитнијих и најпотребнијих код нас. Истичући значај и потребу испитивања језика и стила појединих писаца, проф. Франгеш је дао интересантну анализу проучавања стила Мажуранићеве поеме „Смрт Смаил-аге Ченгића“. Проф. Павловић је истакао да стилистика добија научну подлогу објективног проучавања у психофизиолошкој основи проучавања: индивидуалног твораштва, спољашњих стимулативних утицаја и самих процеса итд. У дискусији поводом ових реферата истакнуто је да је испитивање језика и стила писаца XIX и XX века неопходно потребно и научној граматици, и лингвистици, и развоју књижевног језика.

На четвртном састанку Лингвистичке секције о теми „Означају западног штокавског говора за историју и дијалектологију српскохрватског језика“, први референт био је проф. д-р *А. Белић*. Он је истакао да западни говор у свом најсевернијем делу претставља једну врсту старијег штокавског говора. Он у својој структури има, пре свега, *ћ* и *џ*, а затим *шћ* и *жћ* (од прасловенског **stj* и **zdj*). И у погледу два дуга акцента (◌̂ и ◌̃) западни говор показује архаичније стање штокавских говора, а кратки слогови сведоче да се у другим особинама своје акцентуације западни говор слагао са штокавским. Меки глас *џ* одликује западни говор и од штокавског и од чакавског, у којима је тај глас отворнуо. И низ других гласовних црта западног говора, и у северном, архаичнијем његовом делу (посавски говор) и у јужном развијенијем (босански део овог говора) — показује да се западни говор развија у правцу новоштокавских говора. Отуда професор Белић назива северни део овог говора *западни новоштокавски говор* најстаријег типа, а босански део његов, који место ◌̃ увек има ◌̂, *средњи* „и према северним говорима (по-

савским) западног типа и према најмлађим штокавским“. Трећа варијанта западног говора јесте *најмлађа — икавска* у Херцеговини и источној Далмацији, у којој је *шш-жд* место *шћ-жћ*.

У закључку свог реферата проф. Белић вели: „Најстарији део западног говора је на северу и уколико се креће тај говор на југ, утолико се подмлађује у смислу јављања нових штокавских црта. То је и природно зато што се подмлађивање нашег језика и кретало с југа на север“.

О истој теми „Значај западног штокавског говора за историју и дијалектологију српскохрватског говора“ поднео је реферат професор д-р *Мише Храсте* (Загреб). Професор Храсте је нагласио да се, када се говори о западном штокавском говору, мисли на говоре у Посавини и у западној Босни. Истичући да су посавски говори добро испитани, на супрот говорима западне Босне, који су испитани веома слабо, проф. Храсте је навео литературу о овом питању. Он указује да западноштокавски говор има доста заједничких црта са северозападним и југоисточним чакавским говором. У вези с тим проф. Храсте констатује: „Разумљиво је, да је бјежање нашега народа пред Турцима са југоистока у правцу сјеверозапада било поводом, да су се говорне црте старосједилаца на неком подручју помијешале са говорним цртама дошљака или је говор дошљака са говором старосједилаца формирао нове језичке црте на неком подручју“. Затим проф. Храсте укратко излаже главне црте овога говора (рефлекси *џ*, рефлекси сугласничких група **zgj* и **skj* односно *zg* и *sk* + предњојезички вокал, акцентуација итд.), указујући на њихову сродност са одговарајућим појавама у чакавским и кајкавским говорима.

Други реферат на овом четвртом састанку Лингвистичке секције поднео је д-р *Фран Безлај* (Љубљана) о теми „Стратиграфија Словена у светлости ономастике“. Својим веома интересантним рефератом проф. Безлај осветљава питање распрострањености Словена у вези са ономастиком. Он је истакао да су се лингвисти бавили словенском ономастиком полазећи са два гледишта; једни су обраћали пажњу на фонетске моменте и тим путем постигали више успеха од других који су расправљали о прасловенском супстрату у словенској ономастичкој грађи.

Поред рада Лингвистичке секције, истовремено су одржана и четири састанка Књижевноисториске секције, на којима је одржано више интересантних реферата, о којима се нажалост овде не може опширније говорити (они ће бити у потпуности објављени у идућем броју Јужнословенског филолога).

Реферате су поднели на првом састанку Књижевноисториске секције: д-р *Драгољуб Павловић* (Београд) — „Питање периодизације југословенских књижевности“. Кореферент о истој теми био је д-р *Салко Назечић* (Сарајево). На истом састанку поднео је реферат „О проблему периодизације југословенских књижевности“ (део о словеначкој књижевности) д-р *Аншон Слодњак* (Љубљана).

На другом [састанку Књижевноисториске секције о теми „Проблем проучавања југословенских књижевности XX века“ поднео је реферат д-р *Фран Пешре* (Загреб), а кореферат д-р *Мишхад Бегвић* (Сарајево).

На трећем састанку Књижевноисториске секције о теми „Књижевни покрети као одраз друштвеног развитка словеначког народа“ поднела је реферат д-р *Марија Боршник* (Љубљана). И најзад, на четвртном састанку Књижевноисториске секције о теми „Проблем изучавања узајамних утицаја и веза између словенских књижевности“ поднели су реферате проф. *Радован Лалић* (Београд) и д-р *Јосиф Бадалић* (Загреб).

Два пленарна састанка, као што је напред речено, била су посвећена једном веома значајном и актуелном проблему средње школе: природи и месту наставе језика и књижевности у вишим разредима средње школе, о чему је поднео свој реферат на првом састанку: д-р *Илија Мамузић* (Београд), а кореференти су били: *Петар Бригљевић* (Загреб), д-р *Аншон Бајец* (Љубљана), *Крум Тошев* (Скопље), *Ружица Бреберина* (Сарајево) и *Милева Коншић Цетиње*. На другом састанку о истој теми реферат је поднео *Твршко Чубелић* (Загреб), а кореферате: д-р *Јожа Махнић* (Љубљана), *Крум Тошев* (Скопље), *Ђорђе Бајић* (Нови Сад) и *Милева Коншић* (Цетиње).

Реферати о овом питању пропраћени су живом и веома интересантном дискусијом многих присутних наставника који у свом практичном раду осећају свакодневно сву тежину овога проблема у данашњем превирању при изналагању савремених метода рада и васпитних задатака средње школе.

Са овом седницом завршен је стручни рад Конгреса.

По веома значајним рефератима који су на њему изнети, по обиљу многих питања која су покренута или само начета, која ће несумњиво уродити даље новим плодовима у науци о језику, а нарочито по активном учешћу у дискусији великог броја присутних, може се рећи да је Први конгрес југословенских слависта испунио свој задатак.

Бранислава Аранђеловић-Живковић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1955 и 1956

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије
која су изашла у Југославији и у словеначким публикацијама
у Трсту и Целовцу

Ову библиографију израдили су: *Божо Видоески, Лука Вујовић, Јован Вуковић, Душанка Игњайовић, Звонимир Јунковић, Фахра Колаковић, Јанез Логар, Свейозар Марковић, Милан Могуш, Берислав Николић, Мишар Пешикан, Нада Сенић, Пејтар Сладојевић, Олга Тодоровић-Банковић, Рада Угринова, Мирон Флашар, Мајше Храсиће и Анџон Чеџа.*

Скраћенице

VT	Varilna tehnika, Ljubljana
GV	Geografski vestnik, Ljubljana
ГЗБФФ	Годишен зборник, Филозофски факултет на универзитетот, Скопје
Glasnik ZMS	Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo
GLDrama	Gledališki list Drama, Ljubljana
ГлСАН	Гласник Српске академије наука, Београд
ГлСГДр	Гласник Српског географског друштва, Београд
GSM	Glasnik Slovenske matice, Ljubljana
DZS	Državna založba Slovenije, Ljubljana
Djela JA	Djela, izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
EV	Elektrotehniški vestnik, Ljubljana
ЖА	Жива антика, Скопје
ИГ	Историски гласник, Београд
ИЧ	Историски часопис, Београд
ЈА	у појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КњЈШ	Књижевност и језик у школи, Београд
КњN	Književne novine, nova serija, Beograd
KolSK	Koledar Slovenske Koroške, Celovec
LdP	Ljudska pravica, Ljubljana

ЛЗ6	Литературен збор. Списание на Друштото за македонски јазик и литература, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
ЛјД	Ljubljanski dnevnik, Ljubljana
МЈ	Македонски јазик, издава Институтот за македонски јазик, Скопје
НВаs	Naša vas, Ljubljana
НИН	Неделне информативне новине, Београд
НИР	Novinsko izdavačko poduzeće, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
НМ	Нова Македонија, орган на Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Македонија, Скопје
НО	Nova obzorja, Maribor
НРаzgl	Naši razgledi, Ljubljana
NSd	Naša sodobnost, Ljubljana
PV	Planinski vestnik, Ljubljana
PD	Prosvetni delavec, Ljubljana
PДk	Primorski dnevnik, Trst
PKJ	Pitanja književnosti i jezika, Sarajevo
Пос. изд. САН	Посебна издања Српске академије наука, Београд
ПрД	Просветно дело, Орган на педагошкото друштво на НРМ, Скопје
Прил	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Rad JA	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САН	у појединим насловима: Српска академија наука, Београд
SE	Slovenski etnograf, Ljubljana
CE36	Српски етнографски зборник, Београд
CK3	Српска књижевна задруга, Београд
SlovV	Slovenski vestnik, Celovec
SlovJ	Slovenski Jadran, Ljubljana
SodP	Sodobna pedagogika, Ljubljana
Спом	Споменик Српске академије наука, Београд
SPor	Slovenski poročevalec, Ljubljana
SR	Slavistična revija, Ljubljana
StrojV	Strojniški vestnik, Ljubljana
TekstR	Tekstilni razgled, Maribor
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, izd. Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
ŠK	Školska knjiga, izdavačko poduzeće, Zagreb

I Филозофија и језик

1. Albrecht Fran, O prevajalcih in prevajanju. SPor 27. XI. 1955, št. 277.
2. Balázs Piri Aladár, A nyelv Keletkezése [Постанак језика], Hid XIX, св. 2 (1955, Novi Sad) 595—597.

3. Бандић Милош, Похвала језику (Исидора Секулић: „Говор и језик културна смотра народа“, „Просвета“ Београд, 1955), Политика (Београд) 13. IV. 1956 (бр. 15419) 9.

Приказ. В. бр. 30.

4. Белић А., Говор и језик, НЈ н. с. VII, св. 5—6 (1956) 131—139.

Поводом књиге Исидоре Секулић „Говор и језик културна смотра народа“. Проф. Белић позитивно оцењује књигу И. Секулић; назива је „сјајном“. Посебно се задржава на трима стварима: прво, на општим мислима И. Секулић о језику; друго, на питању превођења; треће, на питању говорног књижевног језика (уствари на проблему дикције). В. бр. 30.

5. Белић А., Значај лингвистичких студија за опште језичко образовање, НЈ н. с. VII, св. 3—4 (1955) 65—68.

Најпре — о томе како је настајала лингвистика као наука о природи језика. Затим — о предмету лингвистике (то је живот језика уопште). Најзад — о могућности да се и ученици средње школе упознају са природом језика уопште, са истинама које је утврдила лингвистика као наука. Проф. Белић сматра да и са ученицима средње школе треба обрађивати предмет лингвистике, разуме се у облику који одговара ученичком узрасту.

6. Белић А [лександар], О глаголу са синтаксичке стране, в. бр. 442.

7. Белић А., О значају посматрања властитог језика за познавање језика уопште, НЈ н. с. VI, св. 7—10 (1955) 197—208.

Говорећи о значају проучавања властитог језика, проф. Белић се нарочито задржава на питању шта све природа нашег властитог језика може да пружи за упознавање природе и развика језика уопште. Одговор на ово питање проф. Белић илуструје са три примера: најпре ситуацијом код индоевропске реченице; затим, ситуацијом код значења падежних наставака; најзад, ситуацијом код предлога. Сва три ова примера показују како се процеси у језику смењују: „Оно што је некада било могуће, а што је замењено новим стањем, може наново постати, само са других разлога, опет могућим“.

8. Белић А., О значају филолошко-лингвистичке науке, ЛМС 131, књ. 375, св. 2, 135—143.

Предавање одржано приликом отварања Филозофског факултета у Новом Саду 1 децембра 1954. Аутор се углавном осврнуо на значај филолога Ђура Даничића у културној историји Срба и Хрвата и указао на потребу доброг познавања језичких дисциплина у проучавању других наука. „Зато није случајно што најновије стилистике (Bally, Marouzeau и др.) потичу од лингвиста, а није исто тако случајно што је велики Кроће назвао своју естетику и именом лингвистике“.

9. Белић А., О језичком осећању, КњЈШ II, св. 6 (1955) 411—416.

О улози језичког осећања у стварању деклинације, у грађењу речи данас и разумевању грађења речи у прошлости. Писац показује на примерима да је промени облика морала претходити промена језичког осећања: некада мотивисане речи: (*медвед < медџи - ђџи*; *човек < њџо - вџџа*) данас се осећају немотивисаним и од њих се граде друге (*медвеђи, медведице; човџџи, човџџинство, човџџан и сл.*); латинско *portio, portasi* српскохрватско *ндџим, ндџиш* без личне заменице одговарају француском *je porte, tu portes* са обавезном личној заменицом. „Све то показује да наше

језичко осећање даје друкчије значењско тумачење првобитног облика везујући за облик такав смисао који доцније може постати покретач нових појава!“

10. Белић А[лександар], О сложеним реченицама, в. бр. 443.

11. Бошковић Радосав, О једној акценатској особини дијалеката западне и јужне Истре, в. бр. 686.

12. Vereš Saša, Riječ i mjera I. Sekulić (I. Sekulić: Govor i jezik — kulturna smotra naroda), Vjesnik 6. IV. 1956 (Zagreb).

В. бр. 30.

13. Георгијевић Св., Слух као мерило језичке правилности, Књ.ЈШ III св. 2—3 (1956) 136—138.

Критичке примедбе — са лингвистичког гледишта — на књигу И. Секулић „Говор и језик“. Примедбе су већином исправне; само мислим да није боље рећи: *Дошао је нов амбасадор* уместо . . . *нови амбасадор*. *Нов* би се пре схватило у смислу квалитета — за разлику од *познат*, *обичан*, а *нови* има овде друго значење, више односа него квалитета — за разлику од *некадашњи*, *досадашњи*, *бивши* и сл. В. бр. 30. М. П.

14. Gluščević Zoran, Lepota jezika, KnjN nova serija, br. 16 (1956) 3. „Уз књигу Исидоре Секулић „Говор и језик културна смотра народа““. В. бр. 30.

15. Grošelj M., Retorično vprašanje v 2 osebi, ЖА V, 2 (1955) 265-266. Чланак на словеначком с примјерима из словеначког и латинског језика (из Тацита).

Резиме на француском.

16. Guberina Petar, Jedinstvo imenice i glagola u funkciji karakteriziranja, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 121-130.

Садржај: Увод; I. Изражавање радње и стања (опћенито о глаголу и именици); II. Могућности карактеризирања: 1. Карактеризирање изражено глаголима — А) Објективне детерминације, Б) Субјективне детерминације; 2. Карактеризирање с помоћу именице — А) Именице врше објективно детерминирање, Б) Субјективне детерминације с помоћу именица.

Резиме на талијанском.

17. Guberina d-r Petar, Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza, Pogledi 55 (1955, Zagreb) 167-172.

Писац настоји дефинисати два стилистичка подручја: а) стилистику као науку о језичним средствима и б) индивидуалну страну израза, т.ј. стил — те испитати њихов однос према књижевној критици.

18. Iveštinović Jakov, Jezik i književno djelo, Jezik IV (1955—1956, Zagreb) 61—62.

Осврт на djelo Wolfganga Kaysera: Das sprachliche Kunstwerk, Bern, 1954.

19. Ивић Милка, Из проблематике падежних временских конструкција, в. бр. 470.

20. Инђић Триво, Исидора Секулић: „Говор и језик — културна смотра народа“, Стварање 5 (1956, Цетиње).

Писац каже: „ . . . радујемо се што је аутор ове књиге не само истраживао језик у правцу филолошке, критичке анализе, већ, првенствено, главнину својих снага усмерио на тумачење значаја језика у разитку песничке визије...“. В. бр. 30.

21. Константиновић Р., Исповест једног слуха, НИН 4. III. 1956 (бр. 270) 9.

Приказ дела Исидоре Секулић: „Говор и језик културна смотра народа“. В. бр. 30.

22. Крешић Стјепан, Šta zapravo znači prevoditi, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 43-48.

23. М. Д., Isidora Sekulić: Govor i jezik kulturna smotra naroda („Prosveta“, Beograd, 1955), KnjN nova serija, br. 11 (1956) 4.

Приказ. В. бр. 30.

24. М. Д., Nepismenost, Vjesnik 6. IV. 1956 (Zagreb).

Размишљања о вјештини писања.

24а. Милачић Божо, Станислав Шимић: „Језик и пјесник“, Стварање бр. 10 (1955, Цетиње).

„Станислав Шимић устрајно ратује на три фронта: филолошком, књижевном и журналистичком“. Истичући Шимићеве врлине, Милачић помиње и његове слабости којих је „мање на књижевном, а више на филолошком фронту“. В. бр. 40.

25. Мишић Зоран, Jezik i poezija, Delo I, br. 5 (1955, Beograd) 481-491.

Други део есеја „Из дневника једне антологије“. Размишљања о модерном поетском изразу.

26. Pavlović dr. Milivoj, Osnovi psihofiziologije i psihopatologije govora, izd. Neučna knjiga (1956, Beograd) 8⁰, 1-183.

Књига намењена студентима Више педагошке школе. Писац је у њој изложио проблематику психофизиолошких и психопатолошких појава говора коментаришући и износећи мишљење најпознатијих савремених лингвиста, педагога, психолога и лекара. Књига има ове одељке: Дефектолошке студије и наука о језику, Јединство улоге чула и њихова узajамност, Говорна функција и фонација као целина, Говор и процес мишљења, Ментални поремећаји и општа говорна функција, Унутрашњи говор, Видови фонације и општа вредност говорног садржаја, Реченица, Речи у говору уопште и посебно код умно поремећених, Реченице и речи код умно неразвијених, Гласови као елементи говорне симболике и поремећаји у изговору гласова, Природа и структура фонеме, Анализа два случаја поремећаја при читању и писању, Специфичности стилистичког изражавања код социјално неусклађених типова, Тајни језици, Додатак (О испитивању дечјег говора).

На крају књиге дати су регистар имена, предметни регистар и неколико слика и схема разних облика дефектности говорних органа, главе, рукописа и др. Резиме на немачком.

27. Pavlović dr Milivoj, Pesnički jezik, Polja (1956, Novi Sad) br, 7, 1—3 i br. 2—3, 11.

Популарно, о „комуникационом“ и „песничком“ језику, о условљености књижевног језика, о природи речи и неминовности разлика које постоје између језика поезије и говорног језика.

28. Popović dr Slobodan, O značaju ispitivanja društvene i va-pitne sredine kao faktora u razvoju dečjeg jezika, Pedagoška stvarnost 7 (1956, Novi Sad) 413—419.

Износи резултате испитивања већег броја лингвиста, психолога и педагога.

29. Riza Selman, *Linguistika, filologija dhe gramatika deskriptive* [Linguistika, filologija i deskriptivna gramatika], Përparimi I, 1—2 (1955, Priština) 47—54.

Осврћући се на лингвистички, филолошки и дескриптивни метод за проучавање језика, С. Р. не дели мишљење већег дела научника да се један језик може проучавати једино лингвистичком и филолошком методом. Он сматра да се ова предрасуда не може прихватити јер је, с једне стране, дескриптивни метод универзално научни, а, с друге стране, филолошки метод (или историски унутар самог језика) и лингвистички метод (или компаративистички са другим језицима) имају за циљ да тумаче поставке и отступања на које nailазимо у разним граматицама, тј. да служе као помоћ дескриптивној методи којој припада будућност. Аутор се ослања на постигнуте резултате у Француској и Швајцарској које су постигли F. de Saussure, A. Meillet и други на рехабилитацији дескриптивног метода.

30. Секулић Исидора, *Говор и језик културна смотра народа*, изд. „Просвета“, (1956, Београд).

В. бр. 3, 4, 12, 13, 14, 20, 21, 23, 35, 598.

31. Simeon Rikard, *Jezik i poezija, Jezik III* (1955, Zagreb) 129-136.

32. Sovrè Anton, *K tehniki prevajanja latinske proze. JiS I* (1955—56), št. 1, str. 6—11; št. 2, str. 33—40.

33. Spalètin Leonardo, *Neke usporedbe između hrvatskog i engleskog glagolskog sistema*, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (1955, Zagreb) 217—229.

Пошто је на примјерима објаснио разлике између нашега и енглеског глаголског система, писац закључује: „И код наших и код енглеских времена постоји слободна и везана употреба. Код везане употребе, где је полазна тачка прошло вријеме главне реченице или тачка он да читаваг контекста, наш језик употребљава глаголско вријеме, које означаје укључивање тачке, која је у даном случају имагинарно средиште радње. Код везане употребе времена наш језик постизава смјештај радње у подручје тачке он да комбинацијом аспекта и нарочите употребе времена. Енглески се језик у ту сврху служи помицањем свог глаголског система у прошлост“.

34. Станић Милија, *Постанак људског говора*, изд. „Народна књига“ (1954, Београд) 8°, 1—61.

Писац на популаран начин излаже марксистичко схватање о постанку људског говора.

35. Стипчевић Никша, *Исидора Секулић: „Говор и језик културна смотра народа“*, *Дело књ. III св. 4* (1956) 479—483.

Осврт. В. бр. 30.

36. Томановић Васо, *О експресивној вредности ликвиде и назала*, ГЗБФФ, кн. 8 (1955) 85—103.

Пошто је глас *p* састављен из удараца који брзо следе један за другим, то нас и разни шумови који се нижу један за другим великом брзином потсећају на тај глас. Ако брзина није довољна, ми те шумове можемо осетити или као цео низ одвојених гласова или као добошање, према томе како их запажамо. Пошто шумови прате и кретање којим се врши промена у простору, глас *p* слика и такво кретање. На основи ритмичког низа шумова глас *p* је добио врло широко значење, па означаје и трчање, и летење, и кретање текућине, и

треперење светлости, итд. Између гласа *р* и *л* разлика је у томе што је ваздушна струја код *р* испрекидана а код *л* није, због чега *л* даје слику континуираног кретања. По лабијалном елементу који се налази у коренима који означају кретање у кругу изгледа да се такво значење добило на тај начин што се то исказивало у исто доба и мимичким путем, заокруженим уснама. Назали означају оно што се замишља као врло танано и мекано: водену пару, маглу, облаке, оптичке појаве и др.; затим врло лаке покрете, међу њима и сам процес мишљења. Ови закључци изведени су на темељу праиндоевропских корена и њихових ранијих и доцнијих значења.

37. Flašar M., E. Sapir, Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality. Edited by D. G. Mandelbaum. Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1952*; in-8*, XV+617 str., ЖА III, 1—2 (1953) 298—300.

Приказ.

38. Frangeš d-r Ivo, Stilistička metoda Lea Spitzera, Pogledi 55 (1955, Zagreb) 173—188.

Писац подвргава критици Шпицерове погледе. На крају је дао библиографију Шпицерових дјела и најважнију литературу о њему.

39. Frangeš Ivo, Su un aspetto dello stile di G. Verga (Il dialogo interiore), Studia romanica I br. 2 (1956, Zagreb) 3—44.

40. Šimić Stanislav, Jezik i pjesnik, nakl. Društva književnika Hrvatske (1955, Zagreb) 1—289.

То је књига есеја, афоризама и критике о књижевности и о језику, па и о филмској умјетности. Писац је унио у ту књигу један дио свога критичарског дјела, који је писао још прије рата, а остало су есеји о актуалним проблемима писани последњих година. В. бр. 24 а.

41. Škreb Zdenko, Jezik i umjetnička cjelina, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 33—37.

Умјетничко дјело може се оцијенити само као цјелина. „Нажалост врло се често утврђују граматичке или лексичке чињенице као особине стила појединог писца, а да се уопће не води рачуна о том, што те особине значе за умјетничку цјелину pjesничког дјела“.

42. Škreb Zdenko, Jesu li gramatika i logika doista dušmani poezije? Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 133—137.

Не постоји раздор између поезије и граматике, а исто тако ни између поезије и логике.

43. Škreb Zdenko, Prijelaz iz gramatike u stilistiku, Jezik III (1955, Zagreb) 97—101.

На три примјера писац показује како граматичка изражајна средства с противним логичким смислом постају стилска средства, која не морају имати логички смисао.

II О словенској језичкој заједници и словенским језицима

44. Barbarič Štefan, Studia slavica 1955. SR IX (1956) št. 1—4, str. 201—204.

45. Белић А., О глаголима са два вида, в. бр. 441.

46. Borko Božidar, Češki izbor južnoslovanaskih ljudskih pesmi. SPor 16. I. 1955, št. 12.

Poročilo o antologiji prevodov južnoslovanške epike. Zpěvi hrdinstvi a láske. Praha 1954, ki sta jo pripravila František Halas in Oton Berkopec.

47. Бошкович Р., Oldřich Hujer, Úvod do dějin jazyka českého. Třetí vydání. [У редакцији проф. В. Махека], Прил. XX, св. 1—2 (1954) 128—129.

Кратка, садржајна критика трећег издања са замеркама због непотпуности литературе, извесних непрецизности и озбиљнијих штампарских грешака.

О. Т. Б.

48. Brnčić-Šermazanová Vera, Težave pri prevajanju ekonomskih tekstov iz ruščine, Ekonomika revija VII (1956) št. 4, str. 659—669.

S posnetkom v ruščini.

49. Vaillant A [ndré], Le Digénis slave, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 197—229.

Анализа новооткривене верзије познате поеме о Девгенију, чији је текст изд. В. Д. Кузмина 1953 г. Писац пореди њене мотиве са мотивима ранијих верзија и грчког текста, задржава се на тумачењу и историјату појединих места, речи, израза, позајмица и мотива уопште. Даје на крају закључак о пореклу и времену њеног постанка.

50. Гавела д-р Бранко Б., Kazimierz Tymieniecki, Ziemia Polakie w starożytności, Roznau, 1951, I—XXIV, 1—834, мапе 1—18, издање Roznaukie Towarzystwo Przejasciol Nauk, Старинар н. с. књ. V—VI (1954—55, Београд) 380—384.

Опширнији приказ, са извесним замеркама. Тимјењецки је у свом делу обухватио целокупну преисториску и протоисториску културну прошлост Польске и, служећи се и лингвистичким и топономастичким подацима, изнео закључке и хипотезе о словенској праисторији.

51. Гарашанин М. В., А. Брюсов, Очерки по истории племен европейской части СССР в неолитическую эпоху, Москва 1952, стр. 1—263, сл. 1—68, Старинар н. с. књ. V—VI (1954—55, Београд) 384—385.

Приказ, повољан са извесним резервама. Брюсов износи неке хипотезе о словенској праисторији.

52. Грицкат д-р И., Словарь современного русского литературного языка, Академија наука СССР, Институт за руски језик. Свеска I А—Б (1950 г.) стр. 767; св. II В (1951 г.) стр. 1393; св. III Г—Е (1954 г.) стр. 1339, ЈФ XXI (1955—1956) 304—310.

Критика.

53. [i e], Jugosloveni u suvremenoj češkoj slavistici, Vjesnik 23. VII. 1955, (Zagreb) 5.

54. Јакопин F[анс], Drobna poročila. SR VIII (1955) št. 3—4, str. 257—260.

Vseбина: Scando-slavica. — П. Я. Черных, Язык Уложения 1649 года. — А. Б. Сапиро, Очерки по синтаксису русских народных говоров. — П. С. Кузнецов, Историческая грамматика русского языка. — Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку. Современный русский язык. — Введение в языковедение. — W. K. Matthews, The Structure and Development of Russian. — Божо Видоески, Прилог кон библиографијата на македонскиот јазик. Tadeusz Lehr-Splawinski, Wladislaw Kuraszkiwicz, Franciszek Slawski.

55. Kolarič R[udolf]: Zdzisław Stieber, Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych, Warszawa 1956. SR IX (1956) št. 1—4, str. 207.

56. Kolarič R[udolf], Zdzisław Stieber; I. Toponomastyka Łemkowszczyzny. I. Nazwy miejscowości. Łódź. 1948; II. del Nazwy tereowne. Łódź. 1949. —2. Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny. Zeszyt 1. Łódź 1956. SR IX (1956) št. 1—4, str. 204—205.

57. Kolarič R[udolf]: Konferencija pomorska (1954). Prace językoznawcze. Warszawa 1956. SR IX (1956) št. 1—4, str. 207—208.

58. Митропан Петар, Вуково мишљење о реформи руског правописа, Зборник Филозофског факултета кв. III (1955, Београд) 389-399.

Резиме на руском.

59. Prpić Tomislav, Još nekoliko rusizama, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 20—24.

60. Ракић Војин, Збирка руских текстова са речником. За студенте Грађевинског факултета изд. Удружења студената Грађевинског факултета (1955, Београд) 8°, (2) + 125.

61. Roić dr. Juraj, Naši jadranski krajevi u jednom talijanskom putopisu iz 1840 godine, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 70—73.

Кратак приказ књиге: La Dalmazia, le isole jonie e la Grecia (visitate nel 1840). Memorie storico statistiche di Francesco Cusani. Vol. I—II. Milano, Tipografia e libreria Pirotta e C. 1846—47. У споменутој књизи Cusani између осталог говори о подријетлу славенских језика, славенском писму, прегледу славенских језика, „илирском“ језику у Далмацији и граматикама и рјечницима нашега језика.

62. Тарановски К., М. П. Штокмар, Исследования в области русского народного стихосложения (Издательство Академии наук СССР, Москва, 1952, 419 стр.), ЈФ XXI (1955—1956) 335—363.

Критика.

63. Тарановски Кирил, Руски четворостопни јамб у првим двома деценијама XX века, ЈФ XXI (1955—1956) 15—43.

Резиме на руском језику.

Са статистичком табелом.

64. Тимко Онуфриј, Зборник народних и популарних писних < Југославјанских Русних >, изд. „Руске слово“ (1955, Руски Крстур) 8°, 88 + (8).

Са речником мање познатих речи.

65. Filipović Rudolf, Američka slavistika i Jagić, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 199—208.

Писац описује почетак и развој славистике у Америци на темељу Јагићеве кореспонденције.

Резиме на енглеском.

III Етимологија, историја речи, тумачење речи, збирке речи

66. Антољак Стјефан, Што заправо у Прокопија значи: Νωρικῶν τὰ πῶλεϊ?, Зборник радова САН кв. XLIX, Византолошки институт кв. 4, 45—51.

Резиме на енглеском.

67. **Вабиј Стјерац**, *Aktuelan ili aktuelan?* Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 61—62.

Аутор се залаже за употребу наших домаћих ријечи, а у оним случајевима кад се туђице не могу избјећи, препоручује да се употребе оне које се слажу с природном тежњом нашега језика. По његову мишљењу боље је рећи *актуалан*, *градуалан*, *визуалан* итд.

68. **Барјактаровић Мирко**, Свадебни обичаји у околини Берања (Иванград), Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 231—253.

Интересантно за лексику. Дато је на крају неколико крајних свадбених песмица на локалном дијалекту.

Резиме на немачком.

69. **Барјактаровић Мирко Р.**, „Потка“ Душанова законика нашега доба, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 232—233.

Интересантно за лексику.

Резиме на ситлеском.

70. **Bezlaј F[rance]**, *Zanimivosti iz toponomastike. Rogovori o jeziku in slovstvu* 1955, str. 66—81.

71. **Bezlaј F[rance] J. Hubschmid**: *Alpenwörter romanischen und vorromanischen Ursprungs. Bern* 1951. — *Pyrenäenwörter vorromanischen Ursprungs und das vorromanische Substrat der Alpen. Acta Salmaticensia, Filosofia y Letras. T. VII, num. 2. Universidad de Salamanca* 1954. SR VIII (1955) št. 1—2, str. 132—138.

72. **Bezlaј F[rance]**, *Johannes Hubschmid, Schläuche und Fässer. Wort- und sachgeschichtliche Untersuchungen mit besonderer Berücksichtigung des romanischen Sprachgutes in und ausserhalb der Romania sowie der türkisch-europäischen und türkisch-kaukasisch-persischen Lehnbeziehungen. Romania Helvetica Vol. 54; A. Francke AG Verlag, Bern. 1955. Linguistica II (1956) št. 1—2, str. 57—61.*

Posnetek.

73. **Bezlaј F[rance]**, *O besedah in imejih. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 170—172; št. 8—9, str. 239—241; št. 10, str. 291—292.*

О onomastiki splošno, о pomenu imen za historični slovar slovenskega jezika, z etimologijo mnogih slovenskih imen in besed.

74. **Bezlaј France**, *Slovenska vodna imena. I. del. (:A—L.:)* Lj. SAZU. (Triglavska T) 1956. 356 + (I) str. V. 8°. (Dela SAZU. Razred za filološke in literarne vede 9. Inštitut za slovenski jezik 6.)

75. **Bezlaј France**, *Contributions lexicographiques. Linguistica I (1955) št. 2, str. 50—58.*

Vажина: 1. *Slovene dialectal dobra* „contrée où l'eau abonde“. 2. *Slovene dialectal pen* „cime“. 3. *Tcheque dialectal o teň* „cloture“.

Povzetek: Leksični doneski.

76. **Beljkašić Ljiljana**, *O abadžiskom zanatu u Sarajevu, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 141—164.*

Описи абаџиских предмета са цртежима и са различитим називима.

77. **Божичић Ивањ**, *Параспор у Скадарској области, Зборник радова САН књ. XLIX, Византолошки институт књ. 4., 13—30.*

О разним значењима речи *йарасвор* (грчки *παράσπορον*).

Резиме на француском.

78. Бошковић Милица, Колекција штапова Етнографског музеја у Београду, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 117—127.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

79. Вратанић др. Вранимиr, Ораће справе централног дијела Балканског полутока, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 42—57.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

80. Будимир М., Kouretes Kyrbantes Korybantes Orthokorybantioi Calamaucis Klobuk, ЖА V, 2 (1955) 217—226.

Етимологија.

Резиме на латинском.

81. Будимир Милан, Pelasto-slavica, Rad JA 309 (1956, Zagreb) 81-194.

Аутор доказује реалност егурско-славенских лингвистичких веза с помоћу лексичког материјала: 1. Tin(ia) din; 2. Veltha, Voltumnus, Vertumnus, (V)lada; 3. Maris, Mavors; 4. Turms, tulmaču, Adramys; 5. Gortyn, Cortona, grad; 6. Sambah, salpinx, subuko, sorilka; 7. Bisaltai, zlato, santerna, akandyx; 8. Brilettos, proelium, pryilis, Bryllikhis, Brilón, brilec; 9. D(a)mis, Samillus, Kqdmos, zemelo, familia, zpija; 10. Sapa(i)oi, Imbroc, Kimberos, provaria, sebar.

Резиме на латинском.

82. Будимир М[илан], Sophos — sophia, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 208—218.

Износи ранија мишљења о етимологији речи *sophos* — *sophia* и њихових деривата и даје своје.

83. Vaillant A[ndré], Vrzino kolo, Прил XII, св. 3—4 (1956) 254—255.

Аутор изводи реч *Врзина* од деформисаног прикваснословенског имена *Vedzēvolū* (< грч. Βεελζεβούλ) преко хипокористичног **Vfka*.

84. Vaillant André, La chronique de Kiev et son auteur, Прил XX, св. 3—4 (1954) 169—183.

Насупрот досадашњим схватањима, писац долази до овог закључка: „L'auteur de la chronique n'est donc pas un anonyme, et l'on peut reconstituer sa vie, en complétant par quelques conjectures faciles les données authentiques“. Дноси биографију аутора, дајући и оцену историских догађаја обрађених у хроници.

Задржава се кратко и на тумачењу речи *kmet* (= „propriétaire terrien“) и *mišī* (= „les hommes des grands propriétaires, les paysans libres groupés autour d'eux“).

85. Винавер Вук, „Чоха парагуна“ из народних песама, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 291—293.

Износи низ података из којих се види да *чоха йарагуна* (*йарангуна*) не означава увек само средњевековну траку коју је носила крупна властела „него и изванредно скуп текстил . . . обично црвене боје . . . који се веома ретко држао чак и на крупнијим трговачким складиштима, па и ту у малим количинама.“

86. Vinja V[o]jmir], Napomene uz nekoliko dosad nepotvrđenih starogrčkih elemenata u jadranskom ihtiološkom nazivlju, ЖА V, 1 (1955) 118—126.

Резиме на француском.

87. Vinja Vojmir, Neke etimologičke i semantičke bilješke, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 141—152.

Аутор даје објашњења, допуне и исправке значења неких ријечи романског подријетла, које су забиљежене у APj. Обрађене су ове ријечи: 1. буле, булин; 2. дундо; 3. граспиер; 4. кичати, кичак; 5. кунац; 6. откула; 7. паштекула; 8. пирка, пиркаст, пиргаст; 9. пижул; 10. плана.

Резиме на француском.

88. Влаховић Митар С., О најстаријој капи код Југословена с обзиром на збирку капа Етнографског музеја у Београду, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 144—163.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

89. Вујадиновић Стеван, Етнографска грађа из Пека и Звизда, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 260—266.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

90. Vukomanović Obren, Neke semantičke promjene engleskih tudica u našem jeziku, PKJ II (1955) 97—115.

За низ позајмљеница из енглеског упоређује данашња наша значења са изворним.

91. Георгијевић Св., О војвођанској ономастици, в. бр. 687.

92. Georgijević Svetozar, Narodna etimologija u našoj toponomastici, PKJ knj. III (1956) 121—140.

Са добрим бројем тумачених топонима користан прилог овој врсти рада.

93. Gortan Veljko, Antička mitologija u Marulićevoj Davidijadi, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 113—119.

Између осталог аутор расправља о значењу ријечи *Φαίλα*.

Резиме на француском.

94. Grošelj M., De voce quadam Lydia, ЖА V, 2 (1955) 231.

Чланак на латинском. Етимологија.

95. Grošelj M., Etyma Graeca, ЖА V, 1 (1955) 111—112.

Чланак на латинском. Етимологија ријечи: ἵπος, κτηδών, λίθος, πέτρα, μύρσος.

96. Grošelj M., Etyma Graeca, ЖА V, 2 (1955) 227—231.

Чланак на латинском. Етимологија ријечи: ἀλκυών (ἀλκυών), ἀντλέω, ἀσκάλαβος, ἀσκάλαφος, λύρα, δχθος, δχθη, δχθοιβος, σίττιβος, τέγεια.

97. Grošelj M., Etyma Latina, ЖА IV, 2 (1954) 302.

Чланак на латинском. О ријечима *capillus*, *imbis*.

98. Grošelj M., Etyma Latina, ЖА V, 1 (1955) 117.

Чланак на латинском. Етимологија ријечи: *apricus*, *quarob*, *sanišsi*.

99. Grošelj M., Sprachgeschichte und Wortbedeutung. Festschrift Albert Debrunner. Gewidmet von Schülern, Freunden und Kollegen. Franke Verlag. Bern 1954. *Linguistica* II (1956) št. 1—2, str. 62—64.

100. Grošelj Milan, A propos des adjectifs verbaux en -to/-no-. *Linguistica* I (1955) št., 2 str. 33—35.

Povzetek: O glagolskih pridevnikih na -to/-no-.

Iz dejstva, da so v grščini glagolski pridevniki na -to- v hetitščini in toharščini jih pa sploh ni, dalje iz paralelnega razvoja rečnih imen in s paralelno razmestitvijo praelic poznejših jezikov izklepa avtor: Grki so zapustili bližino teh praelic v dobi, ko so že poznali besede, iz katerih so nastala pozneje rečna imena (iz korenov *al-, *ar-, *au-). Prav tako so ponesli s seboj obliko na -to- kot adjektiv. Hetiti in Toharci pa so odšli tako zgodaj (ali pa sploh niso bili v bližini), da so ostali brez označenih adjektivov.

J. L.

101. Grošelj Milan, *Etyma Graeca*, ŽA VI, 1 (1956), 50-57 (na latinskem).

Autor, između ostalih predlaže ove etimologije: *aikalos* „kolaks“: < *ai kalon! (isp. lat. *babaecalus* < grč. **babaikalos*); *alinkios* „sličan“: $\sqrt{*leig-lig-}$ „lik“, odnosno pretpostavljena varijanta $\sqrt{*leiik-lik-}$ (nazalni inf. i a-intens.); *alin* „eliithion (ništavan)“: $\sqrt{*lei-li-}$ „mršav“ (a-intens.); *hamartano* „kasno dolazim > grešim“: $\sqrt{*sē(i)-/ss'i-}$ „nach-, ab-, loslassen“ (lat. *serus*, norv. *seimen* „polako“) + $\sqrt{to-}$ (lat. *ortus*); *ambē* „ispupčenjē“: < **vgua* ∞ *adēn*, lat. *inguen*; *amigron* „nečisto“: < **a-lig-ron* (a-intens., isp. *lig-da* „konja“); *apataō* „varam“: a-intens. + $\sqrt{*kuēt-/kuot-}$ „tresti“; *arrikhāsthai* „penjati se“ *arr-* < **rs-* (**eros* „uzvisina“); *artemōn*, „adictamentum“: izvedeno od *artemēs* „svež“; *asilla* „motka“: ∞ lat. *asser* „motka“ (**edh-s*), $\sqrt{*edh}$ „spitz, Zaunstecken“; *askuron* „Hypericum perforatum“: a-intens. + *skuron* (grč. *skuros*, lit. *skiaurei* „durchlöcherter Kahn“); *askhion* „gljiva (s nekakvim izraštajima)“: *askos*, *oskhē* „scrotum“; *aukheō* „dičiti se“ ∞ got. *auhjon* „lärmen“, slov. *uhati*; *baibuks* „pelikan“: osn. *buk-* (lat. *bucca*), *bai-* redupl.; *baiois* „malen“: < *bau-ias*, *bau-* „kratak, debeo“; *bakkhulos* „hleb“: negrč. porekla, isp. nem. *backen*; *blemēainō* „snažan sam“: *bl-*, $\sqrt{*guel-/gul-}$ „hrast“, lat. *glans* (isp. lat. *robur*, *robustus*); *boubalos* „veliko“: osn. **b(e)u-* (glose *bou*, *bu*, *buba*, *boubara*, „veliko“, kao i *boubalos* „bivo“ i fiton. *boubalion* „krstavac“, tikva) *gaia* „zemlja“: kao „plodna“ od *gāu-* (lat. *gaudeo*); slično *da* < *dā-je* kao „masna“ i *aia* < *aije* ($\sqrt{*au-auer-}$ „natapati“ ∞ kimr. *gwer* „loj“); *euthus* „pravo“ *eu-* *epi* (kipr.) + $\sqrt{deu-}$, *dhu-* „trčati, teći“, tj. „is, qui adversus aliquid currit“; *ēpuō* „zovem“: ∞ hetit. *uappija* „lajati“; *ladreō* „snažno teći“: ∞ arkad. hidonim *Ladōn*; *neanias* „mladić“: < *neal-ias* (isp. *nealēs* „čio, snažan“).

102. Grošelj Milan, Notes d'étymologie grecque. Razprave SAZU, razred za filološke in literarne vede II (1956) str. 27—61.

Avtor podaja etimologijo 105 grčkih besed.

103. Grošelj Milan, Notes d'étymologie latine. Nekaj latinskih etimologij. Zbornik filozofske fakultete (Ljubljana) II (1955), 377—390.

Povzetek v slovenščini.

104. Grošelj Milan, O posesivnem adjektivu v slovanščini in toharščini. *Linguistica* I (1955), 1, 2—10.

Résumé: Sur l'adjectif possessif en slave et en toharien.

Avtor izhaja iz dejstva, da je raba posesiv. adjektiva živa med idevr. jeziki le v slovanskih jezikih in toharščini. Ta dva jezika sta morala biti nekoč soseda ob Črnem morju. Tudi grščina pozna to rabo le v dialektih v bližini Črnega morja. To rabo ima

tudi protohatsčina, od katere sta jo prevzela tudi lidijščina in etruščina. Ker je protohatska plast segala v Grčijo in ob Črnem morju do Odese, sklepa avtor, da je mogoče rabo pos. adjektiva pripisati protohatski jezikovni plasti.

J. L.

105. Grošelj Milan, Sur quelques mots crétois. *Linguistica* II (1956) št. 1—2, str. 53—54.

S posnetkom v slovenščini.

106. Гуњаца Стипе, Пренос познавању поријекла и начина пријезова стећака, ИЧ V (1955) 139—147.

Писац између осталог помоћу топонима „Плазалке“ (назива двају друга у каменолому на Камници) чији корен *плаз* види у глаголу *плазити*, *плазати* што значи *сути*, *бузати*, *војезати* тумачи технику превоза стећака и камених масива.

Резиме на француском.

107. Deanović Mirko, Ime Croato u talijanskom jeziku, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 167—176.

Писац расправља о ријечи Croato (croato) у Италији од Средњег вијека до наших дана.

Резиме на талијанском.

108. Deanović Mirko, Istroromanске studije. I. Iz vodnjanskog etimološkog rječnika, Rad JA 303, 51—118 s kartom.

Ово је прва у низу студија, којима је задатак да утврде карактеристичне црте Истророманског говора, његов однос према сусједним говорима и положај међу осталим романским језицима. Писац најприје даје сумарни преглед досадашњих истраживања, објашњава на којем је територију у употреби споменути говор и која дјела могу послужити као грађа за испитивање. Затим даје кратак био-библиографски приказ Водњана, Giovanni Andrea Dalla Zonca, чији су рукописи остали досад углавном неискористени. Пошто је укратко дао оцјену Dalla Zonchina грађије, хисторијат грађиња Водњана и списак презимена и имена његових становника, аутор прелази на главни дио студије, у којем је с лексикографског и културно-хисториског гледишта обрадио стотинак ријечи из Dalla Zonchina водњанско-талијанског рјечника. Дата су и етимолошка тумачења, а све то има послужити као примјер на који би начин ваљало обрадити грађу споменутог рјечника.

109. Дероко арх. Александар, Главе димњака у најпој народној архитектури, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 32—37.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

110. Димитријевић Р., О облику и значењу речи *накрџај* у песми Бановић Страхиња, НЈ н. с. VIII св. 1—2 (1956) 19—22.

Сматра да је значење речи *накрџај* прилошко и да значи *у мало, некако, на брзу руку, надвоје-напвоје, по нужди*.

111. Draškić Miroslav, Ručna izrada kosa u Mrkonjić-gradu, Glasnik ZMS, Историја i етнографија п. с. св. XI (1956) 165—176.

Врсте коса, са цртежима и са разним називима.

112. Dunkić Danijel, Jezično zastranjanje, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 157—158.

Аутор жигосе злоупотребу ријечи: *радња*, *уодришка*, *осијати се*, *носити се*, *базична индусирија*.

113. Ворђић П[етар], Доментијан или Дометијан, Зборник за друштвене науке, изд. Матица српска (1956, Нови Сад) 71—74.

О двојству облика код појединих нарочито календарских имена примљених из других језика као *Симеон* и *Симеун*, *Стефан* и *Стеван*, *Јован* и *Јоан*, *Насијасије* и *Анасијасије*, *Јоаким* поред *Јаковије*, *Јоаније* и *Аћим* и др. Подржава мишљење проф. Николе Радојчића да име старог српског књижевника треба писати *Дометијан* (грчки *Δομετιανός*) јер „светитељ с именом *Дометије* или *Дометијан* не постоји“.

Резиме на француском.

114. Живановић Б., Подваљак, НЈ н. с. VI, св. 7—10 (1955) 255—257.

Иако се реч *Идваљак* почела у српскокрв. језику употребљавати прилично често, Ж. сматра да у књижевној језику треба задржати само реч *Идваљак*.

115. Žic Nikola, Istoimena naselja u Istri, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 207—215.

Писац доноси имена насеља, која је раздијелио у три групе: 1. она која су настала према патронимима, 2. топониме, 3. имена неодређеног подријетла и постанка.

116. Županič Niko, Etnična pripadnost moža Unguimerija v anonimni pesmi Hymnus de Pippini regis victoria Avarica in pojasnilo avarskih besed v njej. — Die ethnische Zugehörigkeit des Mannes Unguimeri im anonymen Gedichte „Hymnus de Pippini regis victoria Avarica“ und die Erläuterung awarischer Wörter daselbst. Zbornik filozofske fakultete (Ljubljana) II (1955), 237—255.

Автор изваја имени Unguimeri in njega dvojnik Inguiomerus iz germ. debla Inguio-, ствн. Ingu-, Ingi, Ing- in povezuje s to osnovo tudi ime slovenskega kneza Inga in ruskega velikega kneza Igorja. V nadaljnjem tolmači besede Catina (staroturska katunkatyn, „žena, soproga“, ohranjeno v srb. kada, kaduna); Cacanus je soroden jakut. han, altajski kan pa izvaја iz starotur. kaγan „vladar“.

J. L.

117. Здравковић Арх. Иван М., Развој и тип основе наше старе грађанске куће, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 39—40.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

118. Jagodic Marija, Niko Županič: Liburnisko i istarsko ostrvo Cissa i značenje ovog geografskog imena. (Pos. otisak iz Istoriskog časopisa Istoriskog instituta SAN knjiga III. Beograd 1952). SIE VIII (1955), 280.

119. Jernej Josip, Sugli italianizmi penetrati nel serbo-croato negli ultimi cento anni, Studia romanica I, br. 1 (1956, Zagreb) 54—82.

Аутор наводи талијанизме у трговачкој, поморској, музичкој, казалишној, архитектонској, литерарној, војничкој, медицинској, гастрономској и сл. терминологији. На крају је дата библиографија радова с тог подручја.

120. Jonke Ljudevit, Razočaranje ili razočarenje, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 60—61.

Писац показује да је ријеч *разочарање* добра и правилна, те нема разлога потискивати је из књижевне употребе.

121. Jurišić Blaž, Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja, Anali Leksikografskog zavoda FNRJ III (1956, Zagreb) 5—181 + 30 karata.

На темељу грађе коју је аутор скупио боравши на терену с екипом стручњака за исправке поморских карата (и на основи неких других података), аутор даје абецедним редом сложену истарску топонимику, протумачену и акцентуирану. На крају књиге налази се 30 географских карата, како би се могла видјети и убијација наведених топонима.

122. Карановић Милан, Имљанска народна ношња, вез и бојење, Зборник Етнографског института у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 174—178.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

123. Kelemina J[akob], Ivan Koštiál: Slovenaki elementi v koroški, štajerski in vzhodnotirolski nemščini. Svoboda, mesečnik slov. Koroške, IV, št. 11—12, str. 185—192. — SR VIII (1955) 1—2, 141.

124. Kelemina Jakob, Sovatna „zavod“ in slične besede. SR IX (1956) št. 1—4, str. 180—182.

Аутор подаја рабо и помен словенских бесед соватна, мекота, струга, змет, тлака, врџ, кошан, велна в старих листинах.

125. Kelemina J[akob], Tujke v slovenskih nazivih. SR VIII (1955) 1—2, 85—89.

Résumé.

126. Кнежевић Сребрица, Мутавције — „козопреди“ у Ивањици, Зборник Филозофског факултета кв. III (1955, Београд) 253—266.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

127. Kosor Marko, Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina, в. бр. 1092.

128. Kranjec Silvo, Pisani svet. (Poglavlje iz geografskega imenoslovja). Geografski obzornik III (1956) št. 2, str. 38—40.

О барвних атрибутних в географских имених.

129. Kristić Augustin, Lokalizacija gvozdenih majdana i rudača oko Kreševa, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija (1956) 177—192.

Интересантни изрази за рад и називе предмета.

130. Kulišić Špiro, Tragovi arhaične porodice u svadbenim običajima Crne Gore i Boke Kotorske, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 211—224.

Као и увек, описи и тумачења свадбених обичаја показују и посебне народне изразе.

131. Кулишић Шпиро, Трагови богомила у Боки Которској, Спом СВ (1956) 41—43.

На основу топонима Бабунци и презимена истог корена, као и на основу подударања неких топонима у Босни и у Боки, закључује да је међу досељеницима из Босне било и богомила. Питање је да ли у бокељском Chuchurichi треба гледати понављање босанско-херцеговачких топонима *Кукрике*, *Кукриче* и сл. — кад се зна да су у југозападним крајевима речи *кукрик*, *кукриче* (= честар, жбуње) и сл. сасвим обичне.

Резиме на француском.

М. П.

132. Ludvik Dušan, Nekaj etimologij. *Linguistica I* (1955) 2, 66—68. Tolmači besede fentati, valpet, butelj, verbež, v caker hoditi, verbič.

133. Ludvik Dušan, Nekaj krajevnih in vodnih imen. *SR IX* (1956) št. 1—4, str. 189—195.

Avtor podaja etimologije imen: Arbeč, Boltar, Davča, Grintovec, Karnahna, Kolk, Komarča, Ormož.

134. Мамузић др. И., Језичка мртворођенчад, Република (Београд) 20. VII. 1955, 4.

О неким кованицама и „туђицама“ које су употребљавали писци и критичари 19 века (*иредстављаница* = позорница; *лик* = хор, *удвој* = двобој, дуел; *јарче* = тачка (у комаду); *и́рводник* = преводилац; *јосаобина* = делегација; *и́ресек* = купе у вагону; *шањик* = тунел; *и́ригласило* (код Вука) = акценат).

135. Маринковић Радмила, L. Hadrovics, Der südslawische Trojagerman und seine ungarische Vorlage. *Studia slavica Academiae scientiarum hungaricae*, Tomus I. Fasciculi 1—3; Budapest, 1955, стр. 49—135, Прил. XXII, св. 3—4 (1956) 315—324.

Критика. Оспорава Хадровичеву тезу да је јужнословенски роман о Троји рађен према мађарском оригиналу. Дати су анализа и коментар неких места у роману, појединих речи и феудално-ритерских термина.

136. Марић др Растислав, Прилози античкој историји Србије, Старинар, н. с., књ. III—IV (1955, Београд) 25—44.

1. Подаци грчких писаца о Подунављу и почетак гвозденог доба у Србији. 2. Да ли грчки писци спомињу Сингидунум преримског доба? 3. Скордисци и античко име Рудника и Космаја. 4. Где је била Прокопијева Аурелијана?

Резиме на немачком.

137. Марић Р., Statio Mons (Montes) Dardanorum, *ЖА IV*, 2 (1954) 364—365.

Тумачење скраћенице STAT. M. DARD у једном натпису из Слатине који је објавио Никола Вулић у Споменнику САН XCVIII 102 № 223.

Резиме на француском.

138. Марковић Загорка, Разбоји у Етнографском музеју у Београду, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 65—69.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

139. Марковић Zorislava, Izrada češljeva, čibuka i svirala u Goduši kod Visokog, *Glasnik ZMS, Istorija i etnografija*, n. s. sv. X (1955) 162—173. Опис предмета са цртежима и посебни називи.

140. Марковић М., Istrica Thebais, *ЖА III*, 1—2 (1953) 268—269.

У епиграму Фрања Божичевића „In laudem Davidiados Marulianae“ штампаном у Зборнику у прославу петстогодишњице рођења Марка Марулића 1450—1950 (Цјела ЈА књ. 39) 26 — стоји Istrica Thebais. Међутим, у аутографу Ф. Божичевића (Francisci Natalis carmina f. 93 — Градска библиотека у Сплиту) не стоји Istrica Thebais него Tetrica Thebais.

Резиме на њемачком.

141. Marković Miroslav, De εραξ ερημίνων Claviger i.q. Gubernator, ЖА III, 1—2 (1953) 63—64.

Чланак на латинском о значењу лат. рјечи *claviger*.

142. Милановић Б., О облику једнога глагола у скавском изговору, НЈ н. с. VI, св. 7—10 (1955) 225—236.

Писац говори о глаголу *изесити* одн. *изјесити*. Слаже се с тим што је Велић у Правопису (1950) дао за скавски изговор и *изесити* и *изјесити*. Додаје, само, да се данас *изесити* употребљава више у преносном смислу за разна фигуративна значења (*мрак изео њисмо, девојче ми срце изеде* и сл.); *изјесити*, пак, у већини случајева значи „изгрести (се)“, „нагрести (се)“ (*олук изједен рђом* и сл.).

143. Milić Malik, Drinjati — drincati — drihāti, PKJ, knj. II (1955). Етимолошко тумачење речи.

144. Мићовић В. М., Значење неких речи и израза у народним песмама, НЈ н. с. VII, св. 7—10 (1956) 223—233.

Објашњени су: 1) *бустимаци* ударити некога нечим (= ударити га испуштајући из руку оно чиме се удара); 2) *дерајити* (кожу) на мијех (= скидати кожу са заклане животиње онако као што се то чини кад се од ње жели направити мех); 3) *подлисијати* *шешикијем оловом* (= покрити цркву оловом при чему олово врши главну функцију за покривање преко кога би дошла нека друга врста као декоративни материјал); 4) *илајити* (= зид, површина (страна), лице зида, било споља било изнутра).

145. Moguš Milan, Izvještaj o toponomastičkom istraživanju južnog Jadrana, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 408.

146. Nahtigal Rajko, O etimologiji izraza *košec*. SR VIII (1955) 3—4, 164—168.

Zusammenfassung.

147. Nahtigal Rajko, Svetovit. SR IX (1956) št. 1—4, str. 1—9. Vsebina: I. Ime. II. Sentvid. — S posnetkom v nemščini.

148. Naše ribe v tujih jezikih. Ribič XV (1956) št. 4—5, str. 96—99.

Slovenska imena rib s prevodom v srbohrvaščino, nemščino, angleščino, francoščino, italijanščino.

149. Novak Vilko, Kmečko vinogradništvo v Prekmurju, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 70—76. Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

150. Павловић др. Мил., „Спуштавах се ја на ваше уже“, Прил. XX, св. 1—2 (1954) 83—85.

На основу поређења с арабљанском књижевношћу аутор тумачи постанак и значење метафоре „Спуштавах се ја на ваше уже“ у Његошевој поезији. Критика тумачења Т. Букића.

151. Павловић Миливој, Српска вјера — Српски закон, Зборник за друштвене науке 13—14, изд. Матица српска (Нови Сад, 1956) 283—288.

О мењању значења појединих речи у различитим друштвеним и културним приликама. Писац наводи низ речи које су промениле значење или поред основног

добиле и друга значења; српска *вјера* (у значењу српска *народност*, *српство*: је ли он српске вере, погинуо за српску веру); *закон* у значењу *вера*; *Сас* у значењу *рудар* и др.

152. Папазоглу Фанула, О ономастичкој формули код Македонаца у римско доба — Поводом „Македонске просопографије“ Д. Канацулиса, ЖА V, 2 (1955) 350—372.

Резиме на француском.

153. Папазоглу Фанула, Хераклеја и Пелагонија, ЖА IV, 2 (1954) 308—345.

Према аутору, Хераклеја је била град у Линкестијиди, а Пелагонија у сусједној истоименој области Пелагонија. То потврђују свједочанства из доба Римљана. Град Пелагонија ишчезава у V в.; а тек средином VI в. се јавља *Heraclea Pelagoniensis*: вјероватно се у то вријеме назив Пелагонија проширио и на територију старе Линкестиде.

Резиме на француском.

154. Petruševski M. D., ΒΑΡΙΝΑΚΕΔΑ = βᾶριν Ἀχαιῶς, ЖА V, 1 (1955) 110.

Чланак на латинском.

„Glossam βαρινακέδα του δούριον Ἰππων Κ. Latte in sua nova Hesychii editione e coniectura (Latte in Mnemos. 1942, p. 87) in βᾶριν ἀπέλαγον emendavit, quod in textum pro tradito βαρινακέδα recepit... In* ἀκέδα nomen auctoris (fortasse tragici) potius quam epith. latere nobis videtur... Quod si ita est, in βᾶριν = δούριον Ἰππων ignotum adhuc Achaei fragmentum habemus.“

155. Petruševski M. D., De etymo verbi negare, ЖА V, 2 (1955) 295.

Чланак на латинском.

156. Петрушевски М. Д., Ἰουμήνιον или Νουμήνιον?, ЖА V, 1 (1955) 140—143.

Чланак на македонском. Аутор прихвата тезу Ф. Папазоглу (ЖА II, 2 (1952) 262—266) да наведено име није име града него лично име. Али он сматра да прво слово тога имена није I него N, што се по напису не може утврдити јер је то слово оштећено. То, дакле, не би било Ἰουμήνιος, непознато старој ономастичкој, него добро познато Νουμήνιος.

Резиме на француском.

157. Петрушевски М. Д., Кон „ΙΟΥΜΗΝΙΟΝ или ΝΟΥΜΗΝΙΟΝ“, ЖА V, 2 (1955) 349.

Кратко обавјештење о томе да је у току штампања прошле свеске ЖА у коме је ауторов чланак о томе питању објављен исти резултат у *Revue des études grecques* LXVII (1954) 147 (т.ј. да треба читати ΝΟΥΜΗΝΙΟΝ).

158. Petruševski M. D., ΠΟΠΟΙ, ЖА V, 2 (1955) 226.

Чланак на латинском. Етимологија.

159. Пецо А., Једна ријетка а потребна ријеч, НЈ н.с. VII, св. 3-4 (1955) 117—120.

То је придев *gáсан* чије је значење супротно значењу придева *жедан* (као што према *гладан* стоји опозитум *сип*).

160. Поповић др I., Istarske leksičke studije. Prilog proučavanju indigenih (slovenskih) elemenata u rečniku hrvatskih govora, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 204—206.

Писац тумачи неке истарске ријечи и облике (1. чрвити „бојити, фарбати“, 2. гредањ — део плута, 3. ижа „свраб“, 4. мравинац „мрав“, 5. рабац, ребац „врабац“ и варијанте).

161. Поповић Ivan, Lingvistika o vremenu naseljenja Hrvata u Južnu Istru, Riječka revija br. 4 (1956, Rijeka) 137—141.

Језичком анализом географских имена (топонима) писац доказује да су се Јужни Словени још у првим валовима насељена на Балкан (најкасније до X ст.) населили у Истру не само у околини Трста и Ријеке и у централну Истру, него и на југ овог полуотока.

162. Поповић dr. Ivan, Elementet vendase në fjalorin e gjuhës shqipe [Домашни елементи у речнику арбанаског језика], Përparimi II, 1 (1956, Приштина) 75—81.

После кратких објашњења о домаћим и позајмљеним речима у арбанаском језику, аутор се задржава искључиво на првима. Он разврстава домаће речи у неколико сродних група и износи многобројне називе који су у вези са породицом, са свакодневним људским радњама, са географским појавама, флором, сточарством и др.

163. Поповић dr. Ivan, Elementet e gjuhës greqishte në shqipet [Елементи грчког у арбанаском језику], Përparimi II, 5 (1956, Приштина) 294—302.

Аутор дели арбанаске позајмице из грчког језика у две категорије: из старогрчког и из новогрчког језика, методички групишући примере у разне категорије. На крају наводи индиректне грчке позајмице у арбанаском језику — преко српскохрватског и западноевропских језика (тзв. европеизми), латинског односно талијанског и турског језика.

164. Поповић dr. Ivan, Elementet e sllavishtes së jugut në gjuhën shqipe [Јужнословенски елементи у арбанаском језику], Përparimi II, 9 (1956, Приштина) 549—558.

Аутор тврди да су један део славизама Арбанаси позајмили док су живели у прастарој постојбини (углавном топономастички називи). Затим примерима објашњава да су у каснијим вековима, све до данас, словенски елементи прелазили у арбанаски језик или из македонског (код јужних Арбанаса) или из српскохрватског (код северних Арбанаса).

На крају износи многобројне словенске позајмице у арбанаском речнику у вези са сточарством, занатством, архитектуром, војном и административном терминологијом и др.

Осим лексикографског фонда, Арбанаси су позајмили и неколико суфикса као: *ник*, *ан*, *иц*.

165. Поповић dr. Ivan, Elementet latino-romane në gjuhën shqipe [Латинско-романски елементи у арбанаском језику], Përparimi II, 7—8 (1956, Приштина) 423—438.

Осврћући се уопште на утицај латинске културе на арбанаску, било за време Римске Империје или у току расцвета Млетачке Републике, аутор истиче многобројност латинско-талијанских елемената који су остали у арбанаском језику. Они су двоструке природе: прво — елементи старијег порекла: а) источнобалкански

утицај латинског дијалекта од кога се касније развио румунски језик, и б) западно-балкански утицај латинског дијалекта који се говорио дуж јадранске обале од Ријеке до Драча; друго — елементи новијег порекла: а) утицај млетачког а мање тосканског дијалекта и б) ограничени утицај румунског језика.

Затим аутор цитира многобројне арбанаске речи разних области друштвене делатности позајмљене из латинског односно талијанског језика и разврстава их по сродству у неколико група.

166. Поповић д-р Иван, Наш језик као одраз друштвених збивања, Савременик IV, св. 12 (1956, Београд) 680—692.

Аутор говори о формирању лексичког фонда под утицајем средине, друштвеног развитка и других сличних узрока.

167. Поповић др. Иван, Fjalët e hueja në gjuhën letrare shqipe [Стране речи у арбанаском књижевном језику], Përgarimi II, 11—12 (1956, Приштина) 684—690.

Аутор износи многобројне стране речи (међународне) које су ушле и у арбанаски књижевни језик у последњим деценијама развитком културе и науке. На првом месту стоје позајмице из грчког, латинског, талијанског и француског језика.

168. Поповић др. Иван, Fjalët turqishte në gjuhën shqipe [Турске речи у арбанаском језику], Përgarimi II, 10 (1956, Приштина) 615—627.

Аутор се у почетку осврће на нетурске речи које су ушле у арбанаски језик преко турског, например арапске, персиске, индиске, јеврејске, грчке, талијанске и др. Затим дели позајмице из турског језика у неколико група које донекле карактеришу природу утицаја турске културе на арбанаску. Међу овим позајмицама треба истаћи речи из административне, војне, верске, ботаничке, географске, занатске и трговачке терминологије. Видно место заузимају позајмице из културног и духовног живота. Но, иако се утицај турског језика довољно осећа у арбанаском речнику, он је минималан у облицима овог језика.

169. Поповић Св. и Марковић З., Stočari „baliје“ kod Čapljinë i Ljubuškog, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. X (1955) 147—161.

Описи ношње; дају и потребне називе у језичкој грађи.

170. Поповић Светко, Lončarstvo u Bosni i Hercegovini, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 95—122.

У овом етнографском раду интересантна је и речничка грађа за називе у посуђу ове врсте.

171. Предић Св., Ипак, *quieta non movere*, в. бр. 980.

172. Радовић Босиљка, Воденице у доњем Банату, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 78—85.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

173. Радуловић Јован, Аугментативно-пејоративна значења неких именица, в. бр. 533.

174. Rogić Pavle, Ime kao predmet antroponimijaskih ispitivanja, PKJ knj. III (1956) 45—52.

Указује на значај испитивања имена, која често носе у свом лику одраз или

отисак прошлих цивилизација, па су нам каткада живи свједоци некадашњих вјеровања и схађања.

175. Rončević N., Još в изгзиша *vidi se i vidi mi se*, НЈ н. с. VII, св. 3—4 (1955) 107—116.

Слаже се са Св. Матићем да је глагол *види се* у значењу „чини се, изгледа“ латинизам (у примерима типа *Као окречени грбови, који се своља виде лећи*). Рончевић успешно критикује мишљење Св. Георгијевића који сматра да је овај глагол у наведеном значењу особина чисто српскохрватског језика. Б. Н.

176. Русић д-р Бранислав, Етнографија или етнологија?, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 8 (1954, Нови Сад) 56—66.

О постанку и историји употребе тих термина; израз „етнологија“ и сл. сматра правилнијим.

177. Синдиќ И [лија], Прилози топономастици Боке Которске, ИЧ V (1955) 111—116.

Писац даје етимологију ових топонима: *Селаново*, — *Селанов њојок* (рт и поток низ југозападну страну полуострва Врмца у Тиватском Заливу), *Magarisium*, *Црчањ*, *Варубе* (у Которском Заливу).

Резиме на француском.

178. Skok Petar, *Vazam, Slovo IV—V* (1955, Zagreb) 64—70.

Етимолошко тумачење ријечи.

Резиме на француском.

179. Skok Petar, *Торonomastički problemi*, ИЧ V (1955) 27—29.

Даје етимологију топонима *Пришћина* (од глагола *прушћити*, који је од јужнословенских језика потврђен само у бугарском: *prīšti (voda)*; исп. српско *йрскашин*, *йршћини*) и топонима Зворник (< Изворник).

Резиме на француском.

180. Skok Petar, *Торonomastički problemi, Poglavlje VII, Vednjan*, ИЧ VI (1956) 169—176.

Етимологија топонима *Вадњан*, варошице и острва удаљеног 12 км. од Цуле према Брионима.

Резиме на француском.

181. Станић Милија, Још о Његошевом стиху „Чудна поша, јади га не били!“, НЈ н. с. VI, св. 3—4 (1954) 116—118.

Убедљиво доказује да је у наведеном Његошевом стиху у питању глагол *биши* — *бијем* а не *биши* — *будем* (како је то у ранијој свесци НЈ устврдио М. С. Московљевић). Б. Н.

182. Stanovnik Janez, *Kronos und der Walfisch. Linguistica II* (1956) št. 1—2, str. 54—56.

Автор наказује моћност сородности међу гр. именом *Kronos* и староанглишкој бешедо *hran* (= *kit*). — *S posnetkom v slovenščini*.

183. Tomanović Vaso, *Reči stranog porekla u govorima Boke Kotorске*, Спом CV (1956) 197—226.

Обрађено је нешто преко 400 речи које се по облику или значењу разликују од одговарајућих из речника ЈАЗУ и Ивековића — Броза.

Резиме на француском.

184. Uhlik Rade, Iz ciganske onomastike, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 193—209.

Објашњава порекло низа ононима наших Цигана.

185. Uhlik Rade, Iz ciganske onomastike. — Plemenska imena i narječja Cigana, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. X (1955) 51—71.

Опис племенских група и називи за групе, племенске и по начину живота.

186. Filipović dr Milenko, Beleške o narodnom životu i običajima na Glasincu, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. X (1955) 117—136.

Описује покућство, исхрану, задругу, род, славу, Божић и друге обичаје.

187. Filipović dr Milenko, O pribiranju životnih namirnica kod Srba i Makedonaca, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 123—139.

Рад садржи и језичке грађе у називима намирница и изразима о раду око њих.

188. Finžgar F[ran] S., Vasi pišejo. JiS I (1955—56) št. 10, str. 289—291.

O izvoru imena Dosloviče (Vidoslaviči), o hišnih in ledinskih imenih ter o domačih ter tujih izrazih za orodje.

189. Finka Božidar, Čira, gavran i bukva, Morsko ribarstvo VIII, br. 12 (1956, Rijeka) 423—424.

190. Finka Božidar, Lokarda, skuša i šnjur, Morsko ribarstvo VIII, br. 10 (1956, Rijeka) 356—357.

191. Finka Božidar, Nazivi za glavonošce, Morsko ribarstvo VIII, br. 7 (1956, Rijeka) 222.

192. Finka Božidar, Nazivi za neke vrste plemenite ribe, Morsko ribarstvo VIII, br. 8 (1956, Rijeka) 250—251.

193. Finka Božidar, Nazivi za sitnu plavu ribu, Morsko ribarstvo VIII, br. 9 (1956, Rijeka) 295—296.

194. Finka Božidar, Nekoliko umjetno napravljenih ribarskih termina, Morsko ribarstvo VIII, br. 2 (1956, Rijeka) 50—51.

O terminima: *ipelov*, *ulov*, *ipridnen* (o ribi).

195. Finka Božidar, Porijeklo naziva Čitonj, Rađovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 401—412.

Резиме на француском.

196. Finka Božidar, Posebni nazivi za neke povlačne mreže, Morsko ribarstvo VIII, br. 1 (1956, Rijeka) 15.

197. Finka Božidar, Srdela i srodni nazivi, Zadarska revija br. 2 (1956, Zadar) 128—132.

198. Finka Božidar, Trlja, oslić i cipal, Morsko ribarstvo VIII, br. 11 (1956, Rijeka) 333—384.

199. Finka Božidar, Tuna i srodni nazivi, Morsko ribarstvo VIII, br. 3 (1956, Rijeka) 91.

200. Филиповић др Миленко С., Тилимарство у Средачкој Жупи, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 93—100.

Интересантно за лексику.

Резиме на француском.

201. Flašar Miron, Alubant i motiv borbe sa božanstvom podzemlja. ЖА VI, 1 (1956) 58—92.

На основу анализе доњоиталске предгрчке легенде о Алубанту, крвожедном демону подземља и смрти, везане по свој прилици за хтонског Посејдона—Метаба, Нелеиде и киклонски Пил, тумачи се име *Алубант*-, прегрч. *aljubant-es* „мртваца“. староитал. *Luſibentina—Libitina* (богиња мртвих) и етр. *lur* „моги“ помоћу невр. *lur- „schälen“*. Семантичку еволуцију у правцу „мртвац, леш“ и у правцу „опљачкати, посисати итд.“ илуструју чланови синонимне невр. групе *leuf/bh-*.

Резиме на немачком.

202. Ховенберг Х. и Марков Б[орис], Речник на шлегловскиот форнички говор, МЈ VI, кн. 1 (1955) 15—21.

Речнички прилог од тајниот јазик на мајсторите — Сидари од с. Шлегово, Кратовско.

203. Hondl Stanko, Znanost i nauk(a) Jezik III (1955, Zagreb) 88—89.

Критика Маретићева мишљења, према којему рјеч знаност није у духу нашега језика.

204. Hondl Stanko, Jaska—Jastrebarsko, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 27.

Писац показује да је име Јаска врло старо.

205. Хоровиц д-р А[лександар], Порекло речи „čage“, Хемиски преглед књ. 6, св. 1 (1955, Београд) 18.

206. Храбак Б., Прошлост Пљеваља по дубровачким документима до почетка XVII столећа, Историски записи књ. XI, св. 1—2 (1955, Цетиње) 1—38.

Поред осталог о етимологији топонима *Пљеваља*.

207. Hraste Mate, Antroponimija i toponimija općine hvarake, HDZb I (1956, Zagreb) 331—385.

У поглављу о антропонимији аутор је обрадио имена, презимена и надимке у мјестима хварске општине, и то у граду Хвару, мјесту Брусју, Велом Грабљу, Малом Грабљу, Зараћу и Дубовици. У тумачењу топонима захваћени су предели хварске општине са свим називима за увале, за ртове, за оточиће, за сике, за поља (винограде и маслинике) и за неплодно тло обрасло шумом и грмљем. Након тог појединачног тумачења аутор даје опћи преглед топонима с гледишта топономастике. На крају радње налазе се регистри за антропонимију и топонимију. Рад је пропраћен глорисима и сликама града Хвара, мјеста Брусја, Велог Грабља, затим картом предјела општине хварске, Паклених отока, предјела брушког и грабљског.

208. Hraste Mate, Nazivi za rodbinu i svojtu, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 1—4.

209. Џор В., Етима, ЖА V, 1 (1955) 113—117.

Чланак на словеначком. Етимологија ријечи: *ἀγνος, ἀδτω, ἀναβέβρυχε, βλαίσος, λευγαλέα, λάτραψ*.

Резиме на француском.

210. Џор В., Етума, ЖА V, 2 (1955) 232—246.

Чланак на словеначком. Етимологија ријечи: грч. αἰλύς, αἰόλος, βάλαρες οἱ βλαῖσοι, βλωμοί, θριῆσαι, Хесих. κηφόρος, κίψαι· καχοποιεῖ, Хесих. γοῖτος, οἰσυπος, οἰσύπη, ὄρυα, *θάσσω, *θώσσω, τετημημένος etc. лат. *arvina*.

Резиме на француском.

211. Џор Војан, Етума, ЖА VI, 1 (1956) 25—49.

Аутор доноси следеће етимологије: грч. *amora*, *amor bites*, *homēros* и ср. „колач, хлеб“, < **amoruā*, **homoruo-ā*- „фино брашно“: *a-*copulat. + **mor-uo-s* здробљен, √**mer-* „сврвити, стучати“ (иницијал *ho-* према комп. са *homo-*); грч. *amugdalē* „бадем“: идиоглот. грч. фитоним **amug-do-* „jedro, trdi del sadu, itd.“ + суф. *alo/ā*, *elo/ā*, √**muk-* „компактна маса, језгро“ (исп. Хесих. *mukōn* „ѕгроз“ ср. в. нем. *moche* „Klumpen“); грч. *argilipās*, *argilips* „бео“: *argi-*, √**arg-* „сјајан“ + *ip(es)-* „сјај, светло“, √**leip-*, *ip-* „сјајан“; грч. *dein* „... kai stephein“ (Хесих.), √**deu-*, *du-* „окретати“ (О. Hoffmann): ∞ тох. АВ *isu-* В *isuw* „приљубити се, припојити“ (< невр. *deu-*), герм. **teu-dra-* „веза“ (стнорд. *tjōdr* „уже“ ∞ невр. **deu-tjō-m*), герм.-келт. **dū-nom* „плот“ (исп. *plot*, *plesti*), невр. **deus-*, *dus-* „рука, под-, над-лактица“ (скр. *dōš*, слов. *raz-duha*); грч. *drūazein*, *dendruazein* „потоштити, скрити“ (Хесих.): √**dreu-*, *drū-* „падати, спуштати, потапати“ ∞ лет. *drugt sadrugt* итд. „смањити, спустити се“, англос. *trucian* „недостајати“, *truckle* „понизити се“ итд.; *ēlugē* „мрак“ *lūgē* „сумрак“: невр. √**leug-* „светлети, сјјати“ (гал. *lloer* „месец“ < **lug-rā*, исп. семант. евол. ир. *loch* „црн“ < *leug-* „сјјати“); *kenebraia* „мртва животиња“: **kenebra* ∞ *kelebra* „мртва или мршава жив.“ (исп. и *kerbala* „слаб, дуг-мршав“); грч. *kokhlos* „пуж“: < невр. **ghogh-lo-s* „савијен“ (швед. *gigel-länd*, невр. √**ghogh-ghogh-* „савијати“); грч. *kiēdon* „влакно, жиља дрвета“ *eukteanos*: невр. √**k̄* ђец- „спојити, плести и сл.“ (скр. *k̄uma*, *k̄umtas*); грч. *sainō* „махати репом итд.“: грч. *sa-(sathē)* „покрет“ < невр. √**qs̄u-*, ст. слов. *xužb* „кретати се“, герм. *swafa* „клизавље“, слов. *xutiiti*, *xuisti*, *xvatiiti*; исти корен проширен са *p* у грч. *sapullein* „*sainein*“ и можда *sōlinksai* „*dramein*“ [√**qs̄u-*] грч. *tinthos* „врџ“: лат. *tinio*, грч. *tiō* *Tithōnos* *Titānes* (невр. √**tei-*, *ti-* „горети, сјјати“) као и *Sirius* (авест. *Tištya*); грч. *salaks*, *sēlangous* „сито“: ∞ *sēthō*, *diattaō* „sieben“; лат. *sipillus* „повасцум“: позајмица из грч. *ksiiphos* „мач“ (cf. грч. *thuos*: лат. *tūs*, -*illo-* демин. суф.).

Резиме на француском.

212. Џор Војан, Етума. Zbornik filozofske fakultete (Ljubljana) II (1955) str. 391—410.

Nadaljevanje iz Žive antike III (1953) in Slav. revije 1953—54.
Posnetek v slovenščini.

213. Џор Војан, Етума. Linguistica I (1955) št. 1, str. 28—32.**214.** Џор Војан, Етума Balto-slavica II. SR IX (1956) št. 1—4. str. 155—161.

Autor podaja etimologijo besed: 1. rus. *lezvejó*; 2. lit. *žievė* „skorja“. — S posnetkom v francoščini.

215. Џор Војан, Luvica I. Linguistica II (1956) št. 1—2, str. 40—46.
Vsebina: 1. Louvite „ulantiš“. 2. Louvite „tjamniš“. S posnetkom.**216.** Џор Војан, Notes d'étymologie et de grammaire hittites II. Linguistica I (1955) št. 2, str. 59—66.

217. Čop Bojan, Notes d'étymologie et de grammaire hittites III. *Linguistica* II (1956) št. 1—2, str. 19—40.

Vsebina: 5. kappilalh-. 6. kariia-. 7. kurk-. 8. kureššar. 9. karš-. 10. damet-. 11. šalliš. 12. šalhittiš. 13. šarra-. 14. dala- et daliia. — 15. Remarques sur lachute de ȩ-. 16. Une correspondance hittito-grecque. — S posnetkom.

218. Čop Bojan, Notes d'étymologie indo-européenne. — *Linguistica* II (1956) št. 1—2, str. 49—53.

Vsebina: Slave * madež. Hittite pāi-, peja-. — Posnetek.

219. Čop Bojan, Une racine indo-européenne méconnue: ȩen- „briller“. *Linguistica* II (1956) št. 1—2, str. 46—48.

S posnetkom.

220. Šašel J., Nov antični nadgrobnik z Iga pri Ljubljani, *ЖА*, V, 2 (1955) 373—382.

Чланак на словеначком. Са 3 слике: слика натписа и 2 карте географске распрострањености имена: Buccio, Buccius, Bucio, Bucia; Bucco, Bucconius.

Резиме на њемачком.

221. Šašel J., Σερέτιον, *ЖА* III, 1—2 (1953) 262—267.

Чланак на словеначком о убификацији Серетнона.

Резиме на њемачком.

222. Šašel J., C. Vindonius Successus, *ЖА* V, 1 (1955) 127—139.

Историско-ономастичка расправа на словеначком. Са 6 карата географске распрострањености проучаваних (латинских) имена.

Резиме на њемачком.

223. Šašel J., C. Julius Vero (CIL III 5232 Celeia, Nor.), *ЖА* IV, 2 (1954) 346—363.

Чланак на словеначком. Опис натписа (латинског). Са три цртежа: 1. цртеж натписа, 2. скица географске распрострањености имена *Vero*, 3. скица географске распрострањености имена *Voniatus* и *Voniata*.

Резиме на немачком.

224. Шкриванић Г., Прилог за разјашњење неких назива оружја у народним умотворинама, *НЈ* н. с. VII, св. 3—4 (1955) 121—124.

О називима *скувија* (*сковија*) (= врста капе; шлем), *баи* (= палица, батина, буздован, маљ и др.), *брња* (= оклоп), *брњар* (= мајстор који израђује и оправља оклопе), *сулица* (= копље), *суличник* (= копљаник).

225. Шкриванић Гавро А., Властелинство св. Стефана у Бањској, *ИЧ* VI (1956) 177—199.

Светостефанска хрисовуља (повеља—даровница којом краљ Стефан Урош II Милутић оснива манастир и властелинство св. Стефана у Бањској), о којој се говори у овом чланку, садржи поред два закона још и 500 топонима. Писац је за многе топониме утврдио на терену да и данас постоје. Повеља је писана 1315 године језиком српске редакције.

Резиме на енглеском.

226. Шобић Јерина, Збирка пиротских ћилима Етнографског музеја у Београду, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 101—115.

Интересантно за лексику.

Резиме на енглеском.

IV Несловенски језици

227. Angeli-Radovani Anka, в. Brihta Jolanda, Grgić Berislav i Angeli-Radovani Anka, бр. 246.

228. [Anonim], Nji mbledhje e gandsishme [Један важан састанак], Përparimi I, 1—2 (1955, Приштина) 12—15.

О састанку арбанаских филолога 14 и 15-XI-1952 у Приштини ради фонетског и морфолошког уједначавања говора Арбанаса у ФНРЈ који се служе гегижским дијалектом, и богаћења тог говора стручном терминологијом. После чланка објављени су закључци и резолуција.

229. [Anonim], Si thuhet shqip? [Како се каже арбанаски], Përparimi I, 4 (1955, Приштина) 236—237.

Указује на правилну употребу двеју речи које се погрешно употребљавају у свакидашњем говору.

230. Алк [ала] А [рам], Најстарији библиски рукописи, Република (Београд) 8-XI-1955, 6.

Популарно о једном јеврејском рукопису који су у пролеће 1947 нашла два бедуинска дечака у једној пећини у близини Мртвог Мора. Мисли се да рукопис потиче из првог или другог века пре Христа. Дат је факсимил једног одломка.

231. Арсенијевић Нада, Немачка граматика за студенте виших педагошких школа, изд. „Научна књига“ (1956, Београд) 8°, 1—162.

232. В. Ј., Študij stranih živih jezika na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, Školske novine VII, br. 24 (1956, Zagreb) 2.

233. Babić Slavna i Mihailović Ljiljana, Početni kurs engleskog jezika, deseto izdanje, изд. Kolarčev narodni univerzitet (1956, Beograd) 8°, 1—224.

234. Бабић Славна и Михаиловић Љиљана, Уџбеник енглеског језика (средњи курс), изд. Коларчев народни универзитет (1955, Београд) 8°, 1—174.

235. Babić Slavna, в. Mihailović Ljiljana i Babić Slavna, br. 320.

236. Bajraktarević F., A Turkish-English Dictionary by H. C. Hony with the advice of Fahir Iz, Oxford, at the Clarendon Press. — An English-Turkish Dictionary by Fahir Iz and H. C. Hony, Oxford, at the Clarendon Press, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 338—340.

Приказ, повољан.

237. Bajraktarević F., Hans Wehr: Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Unter Mitarbeit mehrerer Fachgenossen bearbeitet und herausgegeben von —. Arabisch-Deutsch. I-II. Leipzig 1952, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 342—344.

Оцена, повољна.

238. Bajraktarević F., Heuser-Şevket: Türkisch-deutsches • Wörterbuch, 3. verbesserte und stark erweiterte Auflage verfasst und herausgegeben von

Fritz Heuser, 1953, ... Wiesbaden, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 344—345.

Приказ, углавном повољан.

239. Bajraktarević Fehim, Turski spomenici u Ohridu, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 111—134.

Поред осталог аутор даје текст, превод (на српскохрватски) и коментар неких турских натписа.

240. Bardhi M[ehdi], b. Vokshi H[asan] i Bardhi M[ehdi], бр. 253.

241. Barić dr. Henrik, Hymje në historinë e gjuhës shqipe. E përkëthyen prej dorëshkrimit sërbišt: Hilmi Thaçi—Hasan Kaleshi [Увод у историју арбанаског језика. Превели са рукописа на српском језику: Хилми Таџи и Хасан Калеси], изд. „Мустафа Бакија (1955, Приштина) 8°, 1—99.

У овој књизи намењеној студентима проф. Барић, служећи се богатом литературом, одређује положај арбанаског језика међу осталим индоевропским језицима. Износи утврђене резултате о положају арбанаског језика у оквиру блиских језика, затим говори о прадавној постојбини Арбанаса у унутрашњости Балканског Полуострва, о трачанско-илирским додирима, о латинским, словенским и неогрчким утицајима и др. На крају књиге има четири регистра. В. бр. 368, 406.

242. Barić Henrik, Lingvističke studije, Djela knj. I, Odjelenje istorisko-filoloških nauka knj. I, изд. „Naučno društvo Bosne i Hercegovine“ (1954, Sarajevo) 8°, 1—134.

Са овим одељцима: 1. Порекло Арбанаса у светлу језика; 2. Положај латинског у кругу сродних језика; 3. Старогермански трагови у балканским језицима. На крају књиге дат је предметни регистар, регистар речи и регистар имена (личних и географских). В. бр. 367.

243. Баришић Франьо, О писцу прве збирке чуда Димитрија Солунског, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 45—53.

Резиме на латинском.

244. Benel Olga, Dijafilm i film u nastavi stranih jezika, Školske novine VII, br. 12 (1956, Zagreb) 3.

245. Brihta Jolanda, Uloga i mjesto radio-emisija u nastavi stranih jezika, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH br. 6 (1956, Zagreb) 19—20.

246. Brihta Jolanda, Grgić Berislavi Angeli-Radvani Anka, An english reader, ŠK (1956, Zagreb) 1—256.

247. Brujić M., O dijafilmu i stranim jezicima, Školske novine VII, br. 24 (1956, Zagreb) 2.

248. Budal Andrej, Giovanni Pinguentini di Giacomo: Dizionario storico etimologico fraseologico del dialetto triestino. Bori I (1955), št. 2, str. 103—105.

249. Будимир Милан, ΛΑΥΡΙΟΝ ΠΕΔΙΟΝ и Taurisci, Taurunum, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 269—289.

Интересантно за етимологију.

Резиме на немачком.

250. Budimir Milan, *Pelasto-slavica*, в. бр. 81.

251. Видаковић Александар, Да ли знате енглески?

Курс енглеског језика који је почео да излази у „Борби“ крајем 1954 г., наставља се у 1955 г. у сваком другом броју листа, а завршава се 14-VIII-1955.

252. Vokshi Hasan, Objekti i dyfishtë. Për përdorimin e dyfishtë të disa gasavet në shqipet [Двоструки објекат. За двоструку употребу неких падежа у арбанаском језику], *Përgarimi I*, 4 (1955, Приштина) 211—215.

Полазећи од резолуције арбанаских филолога објављене 14—15-XI-1952 у Приштини, аутор говори о неким граматичким особинама личних заменица и о њиховим скраћеним облицима у дативу и акузативу (проклитичке и енклитичке речи). Затим подвлачи њихову плеонастичку улогу и предлаже у којим се случајевима не може и у којима може стављати поред пуног облика и скраћени облик личних заменица.

253. Vokshi H[asan] i Bardhi M[ehdi], Ambigjinija [Двородност (код именица)], *Përgarimi I*, 3 (1955, Приштина) 139-144.

Многобројним цитатима илуструје се широка примена именица са два рода у народном говору, у списима најпознатијих арбанаских аутора од најстаријих па све до данас, као и код истакнутих граматичара. Аутори затим разврставају у три групе двородне именице у јединици и то: са мушким и женским родом, са средњим и мушким родом и са средњим и женским родом. Посебну групу сачињавају именице које су мушког рода у јединици док у множини прелазе у женски род.

254. Vokshi H[asan] i Kolgeci S[alih], Zanojra e dhe përdorimi i saj [Самогласник *ë* и његова употреба], *Përgarimi I*, 1—2 (1955, Приштина) 16—24.

Покушавајући да упросте сложеност употребе полувокала *ë* (э) и да ускладе његову употребу са морфолошког а не и са фонетског и етимолошког гледишта, аутори дају извесна правила о његовој употреби на крају речи и о положају *ë* као непостојаног вокала.

255. Golias Janko, Ali govorite nemški? Slovensko-nemška konverzacija Lj. SKZ 1955, 238 + (II) str.

256. Gortan V., Vrijedan i koristan priručnik za latiniste, ЖА III, 1-2 (1953) 280—290.

Приказ књиге *Lateinische Literatur und Sprache in der Forschung seit 1937* (299 стр.) чији су аутори Karl Büchner, професор Унив., у Фрајбургу и J. B. Hofmann, уредник *Thesaurus-a linguae Latinae*.

257. Gortan V., O prozodiji u Marulićevoj Davidijadi, ЖА V, 1 (1955) 104—110.

Аутор закључује да је Марулић био много бољи пјесник него стихотворац. Резиме на француском.

258. Gortan V., O Rečetarovu tekstu jedne Đurđevićeve latinske pjesme, ЖА III, 1—2 (1953) 288—289.

Критика.

259. Gortan V., O tekstu Appendinijeve elegije spjevane prilikom Kunićeve smrti, ЖА IV, 1 (1954) 191—193.

Исправке текста ове елегике који је објавио М. Марковић у ЖА II, 2 (1952) 301—307.

Резиме на француском.

260. Gortan V., O tekstu prvoga izdanja Marulićeve Davidijade, ЖА V, 1 (1955) 95—103.

Критика издања ЈАЗУ (1954, Загреб).

Резиме на француском.

261. Gospodnetić Jugoslav, в. Guberina Petar, Gospodnetić Jugoslav i Pahl Helena, бр. 274.

262. Grad Anton, A contribution to the problem of word-order in old and middle english. *Linguistica I* (1955) 1, 11—27.

Povzetek: Prispevek k problemu besednega reda v stari in srednji angleščini.

263. Grad Anton, Affectivity and inversion in modern English. Afekt in inverzija v moderni angleščini. Zbornik filozofske fakultete (Ljubljana) II (1955), str. 335—375.

Posnetek v slovenščini.

264. Grad Anton, L'inversion du sujet dans la principale précédée d'une subordonnée en ancien français. Rasprave SAZU, razred za filološke in literarne vede II, (1956), str. 63—90.

S posnetkom v slovenščini.

265. Grad Anton, Notes. About the Origin of the + for+ Subjekt+ Infinitive Construcion in English. Razprave SAZU, razred za filološke in literarne vede II (1956) str. 91—101.

S posnetkom v slovenščini.

266. Grad Anton, Pripombe k izgovoru angleškega th. (S slikami). SodP VI (1955) 1—2, 21—24.

267. Grad Anton, Remarques sur la place des formes faibles des pronoms personnels regime dans la phrase en ancien français. *Linguistica II*, (1956) št. 1—2, str. 9—19.

S posnetkom v slovenščini.

268. Grad Anton, Remarques sur un cas spécial de l'emploi des verbes vicair faire et do en français et en anglais. *Linguistica I* (1955) 2, 35—49.

Povzetek: O pomembnem primeru rabe nadomestnih glagolov do in faire v angleščini in francoščini.

269. Grad Anton, Sur l'origine de la formule Ço poise moi en ancien français, *Linguistica II* (1956) št. 1—2, str. 1—9.

S posnetkom v slovenščini.

270. G[radišnik] J[anez], Težave s pravopisno reformo. NObzorja VIII (1955) št. 1, str. 69—71.

O novih prizadevanjih za pravopisno reformo pri Angležih, Francozih in Nemcih.

271. Grgić Berislav, в. Brihta Jolanda, Grgić Berislav i Angeli Radovani Anka, бр. 246.

272. Grgić Berislav, в. Filipović Rudolf i Grgić Berislav, бр. 372.

273. Grošelj M., De instrumentali similitudinis, ЖА III, 1—2 (1953) 64.

Члѝнак на латинском. Аутор наводи два словенска примјера *instrumentalis similitudinis* из Вондрака као потврду за ово значење инструментала („in linguīs vero Slaviciīs similitudo casu instrumentali affertur, cf. paleoslav. *krъovъ tečaše rekami*: russ. *naletѝla starostъ љernym voronom* (Vondrāk, Slav. Gramm. II 352 sub „Instr. des Vergleiches“) које се у латинском ријетко налази („cuius casus duo tantum exempla latina, quod sciam, inveniuntur“).

274. Guberina Petar, *Gospodnetić Jugoslav i Pachi Helena*, Francuski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama. Tekst i komentar sastavili dr. Petar Guberina, Jugoslav Gospodnetić, Helena Pachi. Epoha (1955, Zagreb) 1—79.

275. Да ли знате француски?

Под овим насловом београдски дневни лист „Борба“ почео је да објављује крајем 1954 г. курс француског језика. Тај се курс наставља у 1955 г. у сваком другом броју листа, а завршава се 15. VIII. 1955.

276. Dajković Jovan, *An easy reading book for intermediate students of English with grammar and vocabulary*, изд. „Научна књига“ (1954, Београд) 8°, 144.

277. Dançetović Vojislav, 320 vjetori i botimit të fjalorit të Frang Bardhit [320 годишњица објављивања речника Франга Бардија], Përparimi I, 1—2 (1955, Приштина) 31—39.

Осврт на живот Ф. Б. и на његов латинско-арбанаски речник (*Dictionary Latino-Epiroticum etc. Romae Typis Sac. Congr. de Propag. Fide 1635*). Аутор се ослања на материјал који је већ објавио Mario Roques у свом делу поводом поновног издања Бардијевог речника: *Le dictionnaire Albanais de 1635. Edition avec introduction et index complet, par Mario Roques... Paris, Paul Geuthner 1932*. Са два факсимила.

278. Dançetović Vojislav i Miçović Dragi, *Vjersha e A. Kaçiq Mijoshiqit mbi Skenderbegun në përkthimin e Pashkë Bardhit* [Једна песма А. Качића Миошића о Скендербегу у преводу Папка Бардија], Jeta e re VII, 4 (1955, Приштина) 292—298.

Осим кратког осврта о Скендербегу и о Качићевим песмама посвећеним њему у „Разговору угодном народа словинског“, аутори упоређују арбанаски превод П. Бардија, објављен први пут у новинама „Албанија“ V, 2 (1901, Лондон) 24—26, затим у „Shkrimtarët shqiptarë“ (Албански писци) II (1941, Тирана) 143—146, са оригиналом. Поред општих запажања о начину преводња, о стиху итд. заслужују пажњу примедбе о самом преводу. А. Ч.

279. Dançetović Vojislav i Çetta Anton, *Kangë popullore shqiptare të Kosovë-Metohis, blëni III* [Народне песме Арбанаса на Косову и Метохији, књ. III.], изд. „Мустафа Бакија“ (1953, Приштина) 8°, 1—190.

Збирка од 198 арб. лирских нар. песама у ред. В. Д. и А. Ч. Садржи следеће групе песама: успаванке, дечје, девојачке, момачке, пасторалне, разне љубавне, еротичке, свадбене, песме несрећне удадбе, печалбарске, тужбалице, елигије и сатиричне песме. Поред увода, књига има и мали речник непознатих и ретких речи, и кратке белешке о скупљачима, о нар. певачима, о срзовима где су скупљене ове песме и др.

280. Deanović Mirko, *Studi istrioti, Studia romanica I br. 1* (1956, Zagreb) 3—50 s kartom.

281. Diskutim rreth folklorës dhe letërsisë gojore shqipe [Дискусија о арбанаском фолклору и арбанаској усменој књижевности], Rilindja (Приштина) 22. XII. 1955, 5—6; 25. XII. 1955, 6—7; 29. XII. 1955.

Реферат и дискусија о фолклору и усменој књижевности на састанку Социјалистичког савеза радног народа за Косово и Метохију, одржаном 16. XII. 1955 у Приштини.

282. Drašković Vlado, Glagolski pridev, prilog sadašnjeg vremena u francuskom jeziku, PKJ knj. III (1956) 79—96.

283. Drini Sulejman, Kongruenca e gjymtyrëve të fjalës [Слагање делова реченице], Përgatimi II, 7—8 (1956, Приштина) 439—442 i II, 9 (1956, Приштина) 564—569.

Аутор илустрије разне видове слагања делова реченице у арбанаском језику (слагање глаголског и именског предиката са субјектом, слагање именског предиката са више субјеката и др.).

284. Žganjer Branimir, Knjiga za profesore filozofije i klasične filologije, Školska knjiga VII, br. 39 (1956, Zagreb) 4.

О књизи „Poslednji dani Sokrata“ у издању Матице словенске у Љубљани.

285. Žganjer Branimir, в. Smičiklas Dane i Žganjer Branimir, бр. 352.

286. Žic Nikola, Proučavanje istroromanskoga govora, Riječka revija бр. 1—2 (1956, Rijeka) 55—56.

287. Zmajević Zvonimir, в. Sabadoš Dionizije, Sironić Milivoj i Zmajević Zvonimir, бр. 345.

288. Илиевски П., W. Brandenstein, Griechische Sprachwissenschaft I (Einleitung, Lautsystem, Etymologie), Sammlung Götschen B. 117, Berlin 1954, 159 S + геогр. карта на гр. дијалекти, ЖА V, 1 (1955) 195—197.

Приказ на македонском.

289. Janković d-r Mira, Tri engleska prijevoda „Hasanaginice“ u Škotakoj, Rad JA 304, 135—157 i 1 snimka.

Аутор најприје опћенито говори о пријеводима „Хасанагинице“ на стране језике, а затим приказује пријеводне на енглески које су дали Walter Scott, John Boyd Greenshieds i William Edmondstone Aytoun. Закључује да ти пријеводи по вриједности далеко заостају за Гетеовим и Хердеровим. На крају су дати пријеводи споменутих енглеских преводилаца.

290. Janković Mira, Engleska pripovijest o senjskim uskocima, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 209—215.

Аутор даје приказ Хардманове новеле „The Pirates of Segna“ 1844., која није занимљива због своје уметничке вриједности, већ по томе што је предмет узет из хрватске историје.

Резиме на енглеском.

291. Јанковић Радослав, Француски у разговору. Практичан курс француског језика, изд. „Научна књига“ (1955, Београд) 8°, 1—112.

292. Janura d-r Pjetër, Fillimet kulturele shqiptare të shkrueme [Први арбанаски културни писани споменици], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 4. IV. 1955, 16.

Кратак осврт на досадашње поставке о пореклу Арбанаса и преглед првих писаних споменика. Аутор наводи као најстарији споменик бронзани прстен са илир-

ским натписом откривен у околини Кукса, о коме говори Л. М. Уголини у „Albania antica“ стр. 50, сл. 40. Затим се осврће на остале споменике: „Образац крштења (1462), „Missal“ и „Одломак из Јеванђеља св. Матије“. Занимљива је ауторова претпоставка да поменути одломак датира из времена пре XIII века, противно мишљењу француског научника Mario Roues-a, који сматра да овај споменик потиче из друге половине XV односно с почетка XVI века. А. Ч.

293. Jernej Josip, Talijanska gramatika s vježbama I. dio ŠK (1956, Zagreb) 1—396.

294. Јосифовска Б., Еден нов натпис од Scupi, ЖА IV, 2 (1954) 366—368.

Чланак на македонском. Са текстом и фотографијом натписа.

Резиме на француском.

295. Јосифовска Б., Неколику неиздадени грчки и латински натписи од Македонија, ЖА III, 1—2 (1953) 222—244.

Чланак на македонском. Опис натписа, текстови натписа, 12 фотографија и 1 цртеж натписа.

Резиме на француском.

296. Josifovska Borka, Titulus ineditus Scupis repertus, ЖА V, 2 (1955) 402.

Опис на латинском с фотографијом натписа.

297. Јосифовска Б[орка], Три непублицирани латински натписи од Македонија, ЖА IV, 1 (1954) 194—199.

Опис натписа, њихов текст и 3 фотографије.

Резиме на француском.

298. Jutronić Ante, Vicko Prodić i njegova „Cronica dell'isole della Brazza“, Starine 45 (1955, Zagreb) 331—388.

Опис хронике с извацима у хрватском пријеводу.

299. Kaleshi Hasan, Gramatika shqipe e Fazil Tiranait (Арбанаска граматика Фазила из Тиране), Përgarimi I, 5 (1955, Приштина) 270—273.

Описује се арбанаска граматика написана арапским словима, објављена у Цариграду 1911 год. „Sarfi ibtidâi arnâdi“ од Tiranli Fazil-a. Дат је текст једанаесте странице данашњом азбуком.

300. Kallushi Kapllan, Kangë darsme [Свадбене песме] Jeta e re VIII, 6 (1956, Приштина) 516—521.

Девет арбанаских свадбених песама забележених у Улцињу (са кратким уводом).

301. Kallushi Kapllan, Letërsija gojore [Из народне књижевности], Jeta e re VII, 5 (1955, Приштина) 451—453.

Три шаљиве арбанаске песме, које је К. К. забележио у Улцињу.

302. Карахасан М., Прва турска граматика код нас, Борба 20. III. 1955, 6.

Кратак приказ граматике Х. Идриза и Ш. Рама, намијењене за школе турске мањине у Македонији и на Космету.

303. Kolgeci S[alih], в. Vokshi H[asan] i Kolgeci S[alih], бр. 254.

304. Korkut Besim, Odgovor d-r Fehimu Bajraktareviću, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954-55, Sarajevo) 331—338.

Аутор одбацује замерке које је Бајрактаревић изнео његовој граматици арапског језика за I и II разред класичне гимназије.

305. Kostić Desanka, Argot — jedan izraz klasne borbe, *Pedagoška stvarnost* 5 (1956, Novi Sad) 286—293.

Популарно о арготу у француском језику.

306. Kravar M[iroslav], Око зрота о Хомерову перспективу, *ЖА V*, 2 (1955) 247—264.

Расправа у вези с Мусићевим учењем о „футурском“ и „евентуалном“ значењу изјавнога конјунктива — перспектива у погодбеним реченицама код Хомера. Аутор се не слаже с мишљењем да нема разлике између те двије употребе конјунктива, које је изнио R. H. Howorth у *The Classical Quarterly New Series* 5 (1955) 72 а нарочито 83 и д. Али он сматра да то нијесу два значења него двије употребе: „Мусићева дистинкција између „футурскога“ и „евентуалнога“ конјунктива не отпада . . . него се преноси са самога начинског облика на синтактичке околности његове употребе“. Упоредо су посматране одговарајуће синт. појаве у српскохрватском језику.

Резиме на енглеском.

307. Kravar Miroslav, Uпотреba latinskog perfekta u „relativu“, *ЖА VI*, 1 (1956) 10—24.

Аутор испитује два случаја релативне употребе перфекта у латинском и закључује: 1. гномски се перфекат према безвременском односно свевременском (Белић) презенту у лат. не односи видски, у смислу паратазе и синтелезе, а видска вредност лат. глаг. облика уопште није везана само за њихова временска значења, већ настаје укрштањем граматичке категорије „вида“ (Aspekt) с лексичком категоријом „врсте радње“ (Aktionsart); 2. у зависним реченицама лат. итеративно-индефинитног периода за садашњост однос презента и перфекта такође није однос видова, већ претеже претстава о времену, а видско значење настаје тек утицајем лексичке категорије „врсте радње“. На обема групама примера аутор показује да је презент углавном неутралан у погледу вида и оспорава вредност Мејеове тезе о видској природи група *infectum* и *perfectum* у латинском глаголском систему.

Резиме на француском.

308. Krstić Zdenka, Udžbenik nemačkog jezika. V prerađeno izdanje, изд. „Научна књига“ (1955, Београд) 8°, 1—279.

За одрасле почетнике.

309. Leterski gojore [Усмена књижевност], *Јета е ге VIII*, 2 (1956, Приштина) 171—175.

Три арбанаске свадбене песме и две народне приповетке забележене у Пећи.

310. [m], Gramofonske ploče za nastavu jezika, *Školske novine VI* (1955, Zagreb) br. 8, str. 2.

311. Majnarić-Musić, Grčka gramatika, *ŠK* (1955, Zagreb) 1—292.

312. Марковић М., Нови рукопис рс Атанасијевог трактата *De definitionibus* и Еусебијеве синопсе Јеванђеља, *ЖА III*, 1—2 (1953) 159—168.

Опис рукописа. Са 1 фотографијом.

Резиме на латинском.

313. Marković M., Povodom Apendinijeve elegije na smrt Kunićevu, ЖА IV, 2 (1954) 427—428.

Поводом Гортановог чланка у ЖА IV, 1 (1954) 191—193.

314. Marković M., Trogirski rukopis Cicerona, ЖА III, 1—2 (1953) 145—158.

Овај рукопис је препис превода с грчког на латински. Писао га је хуманиста Петар Ђипшико 1436 г.

Опис рукописа. Са 4 фотографије.

Резиме на латинском.

315. Марковић Мирослав, Нови далматински кодекси римских писаца, Зборник филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 291—329.

Са коментаром и подацима о кодексима: *Juvenalis codex Traguriensis*; *Codex rescriptus Traguriensis*; *Ciceronis cod. Corsyrensis*; *Ciceronis De officiis*; *Ciceronis De senectute*; *Ciceronis Paradoxa stoicorum*; *De paupertate* и др. Чланак садржи и неколико факсимила.

Резиме на латинском.

316. Медих Иво, Мала немачка граматика, треће издање, изд. „Нолит“ (1956, Београд) 8°, 1—110.

317. Mikuš Radivoj, Kako se francoščina prilagaja terminologiji modernih politekonomskih kategorij? *Ekonomaska revija VII* (1956) št. 4, str. 651—658.

S posnetkom v francoščini.

318. Miqović Dragutin, Du studime linguistike të Dr. Henrik Bariqit [Две лингвистичке студије д-р Хенрика Барића], *Jetae re VIII*, 6 (1956, Приштина) 546—548.

Рецензија на две књиге: Лингвистичке студије, Сарајево 1954 и *Hymje në historin e gjuhës shqipe* [Увод у историју арбанаског језика], Приштина 1955.

319. Miqović Dragi, в. Dančetović Vojislav i Miqović Dragi, бр. 278.

320. Mihailović Ljiljana i Babić Slavna, Viši kurs engleskog jezika, peto prerađeno izdanje, изд. „Naučna knjiga“ (1956, Београд) 8°, 1—266.

321. Mihailović Ljiljana, в. Babić Slavna i Mihailović Ljiljana, бр. 233.

322. Михаиловић Љиљана, в. Бабић Славна и Михаиловић Љиљана, бр. 234.

323. Mihevc E., Dve posebnosti v rabi prepozicije АПО, ЖА IV, 2 (1954) 306—307.

Чланак на словеначком.

Резиме на француском.

324. Mihevc E[rika], De usu quodam participii praesentis, ЖА IV, 1 (1954) 177.

„De usu participii, quo non subiectum actionis sed res in qua actio efficitur denotatur, A. Debrunner, Verschobener Partizipialgebrauch im Griechischen (Mus. Helv. I [1944], 31 sqq.) copiose disseruit. Huius usus, quem locutio francogallica „café chantant“ representare solet, illustrandi causa hic mihi aliquot exempla ab ipso allata repetere liceat ... Exemplis l. c. praebitis hos duo quoque locos adicere velim: . . .“

325. Musić, в. Majnarić—Musić, бр. 311.

326. Muftić T., Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. XV Part. 1—3, 1953, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 360—362.

Преглед садржаја са кратким приказима појединих чланака. Неки чланци третирају језичка питања.

327. Muftić T., Oriens, Vol. 6, No. 1, 2, Leiden 1953, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 357—358.

Преглед садржаја са кратким приказима чланака. Неки чланци третирају језичка питања.

328. Muftić T., Charles Pellat, L'Arabe Vivant ... Paris, ... Librairie d'Amérique et d'Orient-Adrien-Maisonneuve, 1952, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 351.

Кратак приказ. Дело претставља речник у ком су речи (преко 9000) груписане по значењу.

329. Muftić Teufik, Uvod u sinonimiku arapskog jezika, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 5—32.

На материјалу арапског језика (углавном књижевног) аутор расправља о постанку синонима, о њиховој употреби, о значају синонимике и др.

Рад има ова поглавља:

Предговор (уводне напомене).

Постанак синонима. Аутор види двојаке узроке настајања синонима: егзогене и ендогене. Егзогени су напр. историја народа и разни појединачни догађаји у животу народа. Ендогени су: фонетске промене (супституција, асимилација, дисимилација, метатеза, испадање), чији резултат могу бити синонимични облици; творба речи и морфологија; синтаксичке и семантичке појаве; дијалекатски утицај; стране речи.

Употреба синонима (о разлозима употребе синонима; о нестајању синонима).

Важности синонимике.

Резиме на француском.

330. Muhvić Zlatko, Umjerena direktna metoda u nastavi stranih jezika, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH бр. 6 (1956, Zagreb) 17—19.

331. Obuljen Anica, Neki oblici rada u nastavi stranih jezika, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH бр. 6 (1956, Zagreb) 20—22.

332. Pandžić Jerko, Direktna metoda u nastavi stranih jezika. Školske novine VII, бр. 23 (1936, Zagreb) 2.

333. Папазоглу Фанула, Један нов натпис из Чепигова, ЖА III, 1—2 (1953) 215—221.

Поред осталог опис натписа, његов текст (на грчком) и фотографија.

Резиме на француском.

334. Папазоглу Фанула, Прилог датовању грчких натписа из римске Македоније, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 15—27.

Резиме на француском.

335. Pacht Helena, в. Guberina Petar, Gospodnetić Jugoslavi Pacht Helena, бр. 274.

336. Петрушевски М. Д., Големото откритие на М. Вентрис, ЖА V, 2 (1955) 387—402.

Чланак на македонском. Аутор резимира резултате постигнуте послје дешифровања критско-микенског писма („линеарног В“) и даје нове транскрипције и интерпретације неких ријечи и израза. Са 5 слика критског писма (2 су на 386 стр.).

Резиме на француском.

337. Петрушевски М. Д., Παθημάτων κάρτασιν или πραγμάτων σόστασιν, ЖА IV, 2 (1954) 209—250.

Аутор износи нове резултате својих испитивања о овоме питању који потврђују његову тезу (објављену први пут у Годишњем зборнику на Филозофскиот факултет I, Скопје 1948 г.) да у Аристотеловој дефиницији трагедије (у Поетици) мјесто нејасног (иначе неаутентичног) израза παθημάτων κάρτασιν треба да стоји πραγμάτων σόστασιν. Чланак је на македонском.

Резиме на француском.

Од 245—250 стр. приложени су цитати из Аристотела којима аутор потврђује своје мишљење.

338. Popović dr Ivan, Mâ e vjetra shtresë e huejë në gjuhën shqipe [Најстарији страни слој у арбанаском језику] Përparimi II, 3—4 (1956, Приштина) 189—193.

Аутор подржава тезу да је пре доласка индоевропских народа: Грка, Римљана, Јермена, Фригијаца, Илира и Трачана у разне средоземне области у тим крајевима живело прастаро средоземно становништво са великом културом. Једини траг њихове културе је прастари речнички фонд наслеђен мање или више и у језицима неких народа који живе и данас у овим областима. Оваквих језичких трагова („алародизми“ по проф. Оштиру) има довољно и у арбанаском језику. Углавном то су топографски називи, речи које имају везе са сточарством, називи јужних биљака, породични називи и др. Има трагова „алардичког“ језика и у граматичком систему арбанаског језика.

339. Popović dr. Ivan, Marrëdhënjet ndërmjet gjuhës shqipe dhe rumune, в. бр. 410.

340. Popović dr. Ivan, Mbi metodën e studimit të gjuhës shqipe [О методи проучавања арбанаског језика], Përparimi I, 3 (1955, Приштина) 132—138.

Пошто је одредио место арбанаског у склопу индоевропских језика, аутор излаже специфичност научног метода за његово проучавање. Ову специфичност одређује, најпре, чињеница што је арбанаски језик изолован и његов старији стадијум (трачански) није много сачуван; затим, чињеница што поред његове сачуване индивидуалности има у њему и много латинских, грчких, словенских, галијанских и турских позајмица; и, најзад, то што је арбанаски језик изложен сталним променама у току свог развика. Примерима аутор указује на неке фонетске промене одређујући њихову законитост.

341. Putanec dr. Valentin, Zagrebački rukopis starofrancuskog djela „Moralités des Philosophes“, Rad JA 304, 37—61.

Писац даје идентификацију дјела, опис рукописа, иниципит, експлицит и текстове, којих нема у другим рукописима, разнимодлажења с осталим рукописима (паралеле), приказ језика нашега рукописа и његову повијест (провенијенцију).

Резиме на француском.

342. Putanec dr. Valentin, Rukopisni zbornik MR 92 zagrebačke Metropolitanane, Rad JA 304, 63—79.

Резиме на француском.

343. Riza Selman, Kritika reciproke në shërbim të lavrimit gjuhësuet [Узајамна критика у служби неговања језика], Përparimi I, 5 (1955, Приштина) 300—304.

Поводом објављивања кратке забелешке у бр. 4/1955 књижевног часописа „Јета е ре“ (Како „пишемо“ данас) у којој се критикују многобројне језичке недоследности које се опажају у новинама „Rilindja“, С. Р. се критички осврће на сам чланак објављен у „Јета е ре“. На крају он поздравља такву узајамну и конструктивну критику јер се помоћу ње могу остварити жељени резултати у неговању језика код нас.

344. Riza Selman, I. Kritikë gjuhësore e njëj referati letrar. II. Pyetje-përgjegje. [I. Језичка критика једног књижевног реферата. II. Питање — одговор], Përparimi I, 6 (1955, Приштина) 369—373.

I. Аутор се критички осврће на језичке грешке и недоследности реферата „О данашњим достигнућима и о неким проблемима књижевности арбанаских националних мањина у Југославији“, објављеног у „Јета е ре“ VII, 4 (1955, Приштина) 245—265.

II. Одговори на три питања читалаца о правилним облицима неких израза.

345. Sabadoš Dionizije, Sironić Milivoj i Zmajlović Zvonimir, Chrestomathia graeca II, SK (1956, Zagreb) 1—151.

346. Saliu Nijazi, Mesele popullore [Народна прича], Јета е ре VII, 3 (1955, Приштина) 202—203.

Арбанаска нар. прича забележена од Н. С. у селу Меров, Срез тетовски. Има дијалекатску вредност јер је у причи верно репродуциран арбанаски говор у Тетову.

347. Sallil Kollgecil, Hymje në historin e gjuhës shqipe [Увод у историју арбанаског језика] Përparimi II, 2 (1956, Приштина) 142—143.

Приказ наведене студије проф. Хенрика Барића. В. бр. 241.

348. Sertić Mira, Teorije o postanku i širenju englesko-škotskih balada, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 232—243.

Баладе су настале индивидуалним стварањем, најстарије за разоноду феудалног друштва, док су новије испјеване у пуку. Преносили су их минстрели и пук.

Резиме на енглеском.

349. Sikirić dr. Šaćir, Jedan rukopis Džamina divana, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 321—324.

У оријенталној збирци Југословенске академије знаности и уметности чува се рукопис збирке песама персијског класика Цамија, писан 1530 г. на персијском језику. Аутор даје кратак опис рукописа.

350. Sironić Milivoj, v. Sabadoš Dionizije, Sironić Milivoj i Zmajlović Zvonimir, бр. 345.

351. Smerdel T[on], Dva priloga o antičkom pjesništvu, ЖА V, 1 (1955) 59—67.

I. Уз Сапфин фрагмент.

II. Епитети и ономастопеје о цврчку [с великим бројем примјера].

Резиме на француском.

352. Smičiklas Dane i Žganjer Branimir, Chrestomathia latina, ŠK (1956, Zagreb) 1—242.

353. Smičiklas Dane i Hurm Antun, Chrestomathia latina I, ŠK (1956, Zagreb) 1—142.

354. Станојевић Љиљана, Поводом дешифровања критско-микенских натписа, ЖА VI, 1 (1956) 172—178.

Приказ поступка и неких значајних још нерасветљених проблема дешифровања критско-микен. линеарног В писма. Аутор указује на одвише бројна колебања у недоследности графије што изазива сумње у исправност понеких интерпретација писма минојских Ахајаца.

Резиме на немачком.

355. Shita Vehap, Mbi letersin gojore të Shqiptarëve të Kosovës e Metohisë [О народној усменој књижевности Арбанаса на Косову и Метохији], Jeta e re VII, 6 (1955, Приштина) 552—555.

Резиме реферата прочитаног на састанку Идеолошке комисије Социјалистичког савеза Косова и Метохије, одржаном 16. XII. 1955, у вези са објављивањем трију збирки арбанаских народних песама Косова и Метохије, уз кратак осврт на битне моменте дискусије.

356. Тап и, Gabime që përseriten [Грешке које се понављају], Përparimi II, 9 (1956, Приштина) 582—586, и II, 10 (1956, Приштина) 653—656.

Аутор износи неколико језичких грешака уочених у дневној штампи и публикацијама.

357. Тап и, Edhe një herë për gjuhën në radio [Још једном о језику у радио-емисијама], Përparimi II, 7—8 (1956, Приштина) 507—511.

Изнесене су језичке грешке које је аутор забележио у емисијама Радио-Београда на арбанаском језику 7, 8 и 9 јула 1956 год.

358. Тап и, Lëshime rasti apo gabime [Случајни пропусти или погрешке], Përparimi I, 7—8 (1955, Приштина) 481—483.

Аутор указује на језичке погрешке на које је наишао у неким уџбеницима и у дневној штампи.

359. Тап и, Pse, kur mundemi pa to? [Зашто, кад можемо и без њих?], Përparimi II, 11—12 (1956, Приштина) 755—758.

Осврћући се на многобројне стране речи (европеизме) и калковце, аутор даје одговарајуће арбанаске речи и препоручује њихову употребу.

360. Тап и, Roli i gjuhës në radio [Улога језика у радио-емисијама], Përparimi II, 5 (1956, Приштина) 337—344.

Аутор наводи низ језичких грешака које је уочио слушајући емисије на арбанаском језику Радио-Приштине, Радио-Скопља и Радио-Београда.

361. Тап и, Të përkthejmë më me përgjegjësi [Да преводимо са више одговорности], Përparimi II, 6 (1956, Приштина) 405—408.

Износ се језичке грешке уочене у два превода из дечје литературе.

362. Тап и, Të shkruajmë më me përgjegjësi [Да пишемо са више одговорности], Përparimi II, 1 (1956, Приштина) 59—63 и 2 (1956, Приштина) 131—135.

Аутор наводи неколико већих језичких грешака на које је наишао читајући један број хумористичког листа „Iriqi“ и двонедељног листа „Flaka e Vllaznimit“.

363. Тапи, Tue folë me të tjerët [Говорећи са другима], Përparimi II, 3—4 (1956, Приштина) 253—257.

Аутор наводи низ језичких грешака и недоследности на које nailазимо у свакодневном говору Арбанаса у ФНРЈ.

364. Таховски А [настас] Ђ., J. Marouzeau, Quelques aspects de la formation du latin littéraire (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris LIII). Paris 1949, p. 232, 8°. ЖА III, 1—2 (1953) 300—302.

Приказ (на македонском).

365. Таховски А [настас] Ђ., За еден превод на Хомеровата Илијада, ЖА IV, 2 (1954) 373—375.

Чланак на македонском. Аутор је у рукописном одјељењу Матице српске нашао, међу списима Илије Округића-Сремца, превод Илијаде Јоксима Новића-Оточанина.

366. Таџи Hilmi, Albanologjija në programin e Institutit ballkanologjik në Sarajevë [Албанологија у програму Балканолошког института у Сарајеву], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 18. II. 1955, 6.

Интервју са проф. д-р Хенриком Барићем, директором Балканолошког института у Сарајеву, о предвиђеним издањима тог института из области албанологије.

367. Таџи Hilmi, Nji vështrim i ri në problemin shqiptaro-ilirjan [Један нов поглед на арбанаско-илирски проблем], Përparimi I, 5 (1955, Приштина) 290—293.

Приказ књиге д-р Хенрика Барића: „Лингвистичке студије“. В. бр. 242.

368. Таџи H [ilmi], Henrik Barig: NËmje në historin e gjuhës shqipe [Хенрик Барић: Увод у историју арбанаског језика], Zani i Rinis III, 13 (1955, Београд) 7.

Приказ. В. бр. 241.

369. The first book of anecdotes and narratives. Prva knjiga anegdota i priča, izd. „Džepna knjiga“ (1956, Београд), 12°, 1—303.

Увод, превод и обрада текста Бранислава Грујића.

370. Uhlik R., Osvrt na poslednja godišta Journal of the Gypsy Lore Society, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 363—368.

Аутор указује на „изјесне нетачности и недостатке“ у тумачењима циганских речи и израза у књ. XIX, XX, XXIII, XXIV и XXV поменутог часописа.

371. Uhlik Rade, O kauzativu u novoindiskim jezicima zeban-i urdu i gromendi čhib, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 299—320.

Опште напомене о каузативним глаголима; о постанку језика урду и његовом односу према другом хиндустани-језику (хинди); детаљније о грађењу каузатива у променји чхиб (тј. циганском) језику, са указивањем на сличне појаве у урду-језику; регистар каузативних глагола централног циганског дијалекта и др.

Углавном дескриптиван рад. Несумњиво користан.

Резиме на француском.

М. П.

372. Filipović Rudolf i Grgić Berislav, Third english book, ŠK (1956, Zagreb) 1—138.

373. Folklorë [Фолклор] Zani i Rinis III, (Београд) бр. 4, 8 и бр. 5, 13. Рубрика за објављивање грађе из арбанаске нар. усмене књижевности.

Једна анегдота и пет арб. лирских нар. песама без тумачења.

374. Folklorë [Фолклор], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 21. I. 1955, 6; 4. III. 1955, 3; 18. XII. 1955, 6.

Рубрика за објављивање грађе из арбанаске нар. усмене књижевности. Арбанаске лирске народне песме без тумачења.

375. Folklori ynë [Наш фолклор], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 8. II. 1956, 6; 27. II. 1956, 8; 30. IV. 1956, 4; 30. VI. 1956, 6; 28. XI. 1956, 7.

Рубрика за објављивање грађе из арбанаске народне усмене књижевности.

376. Halimi Kadri, Vajtimet shqiptare [Арбанаске тужбалице], Jeta e re VII, 3 (1955, Приштина) 192—201.

Једна тужбалица у 56 строфа(!) у којој баба оштакује свога унука. Са кратким освртом о тужбалицама уопште и посебно о арбанаским тужбалицама.

377. Halimi Kadri, Elemente të përbashkëta në folklorin shqiptar e sërб [Заједнички елементи у арбанаском и српском фолклору], Përrarimi II, 11—12 (1956, Приштина) 704—711.

Осврт на неке заједничке мотиве у арбанаским и српским песмама (неисториским и јуначким). Сличности се запажају не само у фабулама тих песама него и у начину певања и у стиху. Друге заједничке елементе аутор налази и у народним приповеткама, пословицама, досеткама као и у другим гранама фолклора: у играма, у везу, у орнаментици, у свадбеним обредима и др. Ове сличности су условљене заједничким животом Арбанаса са Србима, Македонцима и Црногорцима.

378. Halimi Kadri, Kanga popullore ndihmon ndriçimin e ngjarjeve historike [Народна песма помаже расветљењу историских догађаја], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 9. VI. 1955, 7.

Арб. јуначка песма о Хисеин Реизија, записана у Улцињу, са тумачењима и објашњењима која даје К. Х.

379. Halimi Kadri, Kangë mahitare [Шаливе песме], Jeta e re VII, 4 (1955, Приштина) 330—334.

Седам арбанаских нар. шаливих песама, скупљених у Источком, Подујевском, Пећком, Ђаковичком и Гњиланском срезу. Претходи кратак осврт о начину како се оне певају.

380. Halimi Kadri, Kanuni i Lekë Dukagjinit [Законик Леке Дукађина], Përrarimi I, 6 (1955, Приштина) 340—352; I, 7—8 (1956, Приштина) 455—463; II, 1 (1956, Приштина) 43—53.

Осврћући се на досадашње хипотезе о пореклу законика Леке Дукађинија, аутор износи своја запажања о пореклу овог законика као и о месту његовог настајања и његовог називу. Затим говори о самом законнику: о економским односима у родовском друштву, о друштвеним односима уопште и о народним обичајима. На крају аутор говори о разликама и у мањој мери о додирним тачкама између Душановог законика и Законика Леке Дукађина.

381. Halimi Kadri, Nga poezija e rrethit të Бујановcit [Из поезије Бујановског среза], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 21. V. 1955, 8.

Арб. јуначка песма „Бој у Прешеву“ коју је записао Фехми Алија у Бујановачком срезу; са кратким тумачењем од К. Халимија.

382. H[alimi] K[adri], Pak fjalë mbi kangët e revolucionit populluer dhe të ndërtimit socialist [Неколико речи о песмама народне револуције и изградње социјализма], Jeta e re VII, 6 (1955, Приштина) 538—542.

Три народне песме забележене у селу Дубовик, Срез пећки, са кратким освртом.

383. Halimi Kadri. Për njoftjen e poezisë popullore bashkëkohore [За упознавање савремене народне поезије], Jeta e re VIII, 1 (1956, Приштина) 58—62.

Док су савремене арбанаске епске народне песме код нас створили најстарији искуснији певачи, лирске песме обично су певали млађи. У њима се види утицај српских лирских народних песама створених за време Народноослободилачког рата и изградње социјализма. Неке су чак једноставно преведене са српског.

Аутор наводи и неке досад необјављене народне песме овог периода које је он сам забележио у околини Гњилана, Каменице и Суве Реке.

384. Halimi Kadri, Folklori si burim historik — Nji kangë e rabotuese deri tash [Фолклор као историски извор. — Једна досад необјављена песма], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 16. XI. 1955, 9.

Арб. јуначка нар. песма о боју на Лабу, забележена на Лабу 1949 год. С кратким освртом и тумачењима.

385. Halimi Kadri, Folklori ynë [Наш фолклор], Zani i Rinis III, 9—10 (1955, Београд) 14 и 17.

Предмет фолклора уопште. Разне гране фолклора код Арбанаса у ФНРЈ.

386. Halimi Kadri, Fragmente darsme [Одломци свадбених народних песама], Jeta e re VII, 1—2 (1955, Приштина) 87—90.

13 краћих арбан. нар. песама, испеваних од женског света, уз пратњу „даире“. Песме су скупљене у селу Црица, Срез гњилански. Краћа објашњења испред сваке песмо показују у које одређено време се оне певају.

387. Handžić A., Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Band 51, sv. 1—4 i B. 52, sv. 1—4, Wien 1948—1955, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—65, Sarajevo) 358—360.

Преглед садржаја са кратким приказима појединих чланака. Неки чланци третирају језичка питања.

388. Handžić A., Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, Band 103—104 . . . Wiesbaden 1953—4, Prilozi za oreijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 351—354.

Кратак приказ неких чланака. Неки чланци третирају језичка питања.

389. Hadži Dušan, Interlingua — novi mednarodni jezik. NRazgl IV (1955) 4, 92.

390. Хаџибегинџ Хамид, Турски документи у Државном музеју на Цетињу, Историски записи књ. XI, св. 1—2 (1955, Цетиње) 115—130.

Опис докумената. Документи припадају раздобљу од XV до почетка XX века.

391. Hadžibigić Hamid, Džizja ili harač, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 43—102.

Од стр. 64 до 100 дати су текстови из прве половине XIX в. на турском језику и преведени на српскохрватски.

392. Horetzky, Précis pratique de grammaire française a l'usage de nos lycées, ŠK (1956, Zagreb) 1—168.

393. Hurm Antun, v. Smičiklas Dane i Hurm Antun, br. 353.

394. Četta Anton, Nji motërzim i plotë i kangës së Murat Gjakës [Једна пунија варијанта нар. песме о Мурату Бакију], Јета е ре VII, 1—2 (1955, Приштина) 91—97.

Поред нар. песме о Мурату Бакију, забележене у селу Ковачица, Срез звечански, аутор се осврће на две раније објављене варијанте и помоћу нове варијанте објашњава суштину економско-психолошког карактера ове песме, њену естетску вредност као и језичке недоследности двеју осталих варијаната.

395. Četta Anton, Qorri i Vajgorës [Слепац Бајгоре], Flaka e Vllaznimit (Скопље) 41. VI. 1955, 12.

Аутор излаже своје утиске и говори о животу и таленту арб. народног певача Рифата Целадинија из села Бајгора, Срез звечански, познатог под именом Слепац Бајгоре. Уз чланак су објављене две песме које је испевао Рифат Целадини: Смрт младића у печалбарству и Песма Фадила (Хоџе). Ову другу је спевао сам Рифат.

396. Četta Anton, Shembuj zgjuetsije të femnës në letërsin gojore [Примери женске довитљивости у усменој књижевности], Јета е ре VIII, 4—5 (1956, Приштина) 416—420.

Кратак осврт на нижи правни положај жене код Арбанаса у патријархалној породици родовског поретка. Жени су се негирале, поред осталог, и интелектуалне способности. Но то није сметало народном приповедачу да кратким приповеткама илуструје довитљивост арбанаске жене. Наведене су две необјављене приповетке забележене у Шаљи код Косовске Митровице. Аутор мисли да је овакав став народног приповедача условљен утицајем друштвених прилика у граду, где је положај жене далеко бољи.

397. Četta Anton, v. Dançetoviq Vojislav i Četta Anton, br. 279.

398. Čermelj L[avo], Potvorjena znanost. Ob novem slovarju tržaškega italijanskega dialekta. PDK 20. II. 1955, št. 43.

О knjigi: Giovanni Piguentini: Zgodovinski etimološki frazeološki slovar tržaškega dialekta. Trst. E. Borsatti 1954.

399. Šavli Ivan, O dialektu tržaških Italijanov. Razgledi VIII (1955), št. 2, str. 100—105.

Ob knjigi Gianni Pinguentini: Dizionario storico etimologico fraseologico del dialetto triestino. Trst 1954.

400. Šašel J., Add. ad CIL III 11675 A-Atrans, nor., ЖА IV, 1 (1954) 200—208.

„Odlomek napisa CIL III 11675 ni objavljen povsem točno. V sledečem prinašam korekturo z analizo, ki omogoča datacijo in rekonstrukcijo teksta, ter utemeljitev s estave z novo najdenim odlomom napisa, ki ga je objavil J. Klemenc . . .“ Са сликом одломака.

Резиме на њемачком.

401. Šmaus d-r A., Nemački u 100 lekcija, izd. „Prosveta“ (1954, Beograd) 8°, 1—286 + prilog: „Кljuč за nemački u 100 lekcija“ 1—52.

402. Šmaus d-r Alois, Nemački u 100 lekcija, izd. „Prosveta“ (1956, Beograd) 8°, 1—286 + prilog „Кljuč за Nemački u 100 lekcija“ 1—52.

V Балканологија

403. Grafenauer Ivan, Albanian and South Slavic Oral Epic Poetry. By Stavro Skendi. Philadelphia, American Folklore Society, 1954 (Memoirs of the American Folklore Society, Volume 44, 1954) Printed in Germany at J. J. Augustin, Glückstadt. SIE VIII (1955), 274—275.

404. Esih Ivan, Turcizmi u jugoslovenskim jezicima, Život sv. 7—8 (1955, Sarajevo) 504—505.

Приказ расправе А. Шмауса „О гласовним облицима турских посућеница у југословенским језицима“ (објављено у зборнику „Corola linguistica“, Wiesbaden, 1955).

405. Марић д-р Растислав, Ситни прилози из археологије и епиграфике, Старица н. с. књ. V—VI (1954—55, Београд) 356—361.

Даје неколико римских и грчких натписа са југословенског терена. Милош Милојевић је нетачно објавио један латински натпис, увевши у њега српска имена. На основу тих имена (Milizza, Blassiza), која су неки научници сматрали за илирска, суфикс -izza погрешно је сматран илирским.

Резиме на немачком.

406. Mićović D., Henrik Barić: „Uvod u istoriju arbanaskog jezika“ („Mustafa Bakija“, Priština, 1955), KnjN nova serija, br. 18 (1956) 4.

Приказ. В. бр. 241.

407. Pavlović Milivoj, L'elemento romanzo e non romanzo nella posposizione dell' articolo nelle lingue balcaniche, Studia romanica I, br. 1 (1956, Zagreb) 51—53.

408. Popović d-r Ivan, Balkanološki institut, KnjN nova serija, br. 3—4 (1955) 12.

О циљевима и задацима Балканолошког института у Сарајеву.

409. Поповић д-р Иван, Југословени и Румуни у језичкој перспективи, Дневник (Нови Сад) 29. I. 1955, 5.

Популарно, о утицајима (углавном лексичким) румунског језика на српскохрватски и српскохрватског на румунски.

410. Popović d-r Ivan, Marrëdhanjet ndërmyjet gjuhës shqipe dhe rumune [Односи између арбанаског и румунског језика], Përgjimi I, 6 (1955, Приштина), 353—358.

Аутор указује на тесне везе између арбанаског и румунског језика и на значај проучавања историје једног језика за историју другог. Он тврди да ове везе нису *гениталног* карактера и, док румунски језик припада оксиденталној групи — или кентум — индоевропских језика, арбанаски језик припада оријенталној групи — или сатем.

Међутим историјска (односно преисторијска) симбиоза је непобитна чињеница. Ову тврдњу аутор илуструје постојањем арбанаских речи и граматичких особина у румунском језику и обратно. То су остаци заједничког трачанског језичког фонда, пре доласка Римљана на Балкан. Има три схеме.

411. Popović d-r Ivan, Mbi metodën e studimit të gjuhës shqipe, v. br. 340.

412. Поповић Иван, Грчко-српске лингвистичке студије II, Зборник радова САН XLIV, Византолошки институт књ. 3, 111—115.

Допуне и, у мањој мери, исправке расправе „Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику“ која је објављена у Зборн. Виз. инст. II.

Резиме на француском.

413. Поповић Иван, Грчко-српске лингвистичке студије III, Зборник радова САН XLIV, Византолошки институт књ. 3, 117—157.

Проблем хронологије византиских и новогрчких позајмица у српском језику.

Резиме на француском.

414. Поповић Иван, Два проблема грчко-словенске гласовне супституције, Зборник радова САН књ. XLIX, Византолошки институт књ. 4, 53—62.
О проблему грчко-словенске замене спирамата *с н з и о* замени грчког *σφ* старословенским *Ѣ*.

Резиме на немачком.

415. Ристовић Љубиша, Годишњица рада Балканолошког института у Сарајеву, Борба 16.VII.1955, 4.

416. Таховски А., Грчко-македонски паралели I, MJ VII, кн. 1 (1956) 41—72.

Дава 119 грчко-македонски паралели — пословици.

417. Finka Božidar, Da li su Arbanasi potomci starih Ilira (porijeklo Arbanasa u svijetlu jezika), Narodni list 23. II. 1956 (Zagreb).

Осврт на „Лингвистичке студије“ Хенрика Барића. В. бр. 242.

418. Halimi Kadri, Elemente të përbashkëta në folklorin shqiptare sërb, в. бр. 377.

419. Grivec Fran, Na semъ Petrê, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 5—46 i 2 slike.

Аутор доказује да пријевод изреке споменуте у наслову из Асеманова рукописа не спада у ред првотно непреведених грчких ријечи, него да је у уској вези са сликом св. Петра у охридској цркви св. Климента.

Резиме на француском.

VI Старословенски језик

420. Grivec F[ran], O staroslovenski crkveni glasbi, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 105—107.

421. Grivec France, Staroslovenski viri italske legende sv. Cirila in Metoda. SR VIII (1955) št. 3—4, str. 261—264.

422. Eckhardt Thorvi, Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 59—91.

Врло занимљиви погледи на структуру глагољског писма. Аутор успут поставља питање постанка и датирања појединих споменика.

Резиме на немачком.

423. Koschmieder Ervin, Die vermeintlichen Akcentzeichen der Kiever Blätter, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 5, 23 i tri snimke.

Писац подвргава критици мишљење Трубецког, према којему надсловни знаци у Кијевским листићима представљају акценте. Писац објашњава значење тих знакова.

Резиме на српскохрватском.

- 424.** Николић Светозар, Slovo. Časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu. Бр. 1, 1952; бр. 2 и бр. 3, 1953, Прил. XXI, св. 3—4 (1955) 386—390.
Преглед садржаја са кратким приказом важнијих чланака.
- 425.** Поповић Иван, Два проблема грчко-словенске гласовне супституције, в. бр. 414.
- 426.** Томшић France, Vita Methodii. (Tekstnokritične opombe.) SR VIII (1955) št. 3—4, str. 195—208.
Résumé.
- 427.** Томшић France, Vita Methodii 2. SR IX (1956) št. 1—4, str. 65—79.
S posnetkom v francoščini.
- 428.** Томшић F[rance], Josef Kurz: Evangeliaf Assemanöv. Kodex Vatikánský 3. slovanský. II. Praha 1955. SR IX (1956) št. 1—4, str. 206.
- 429.** Hamm J[osip], M. Weingart, Texty ke studii jazyka a písemnictví staroslověnského, Praha 1949, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 101—104.
Opjasa.
- 430.** Hamm J[osip], N. S. Trubetzkoy, Altkirchenslavische Grammatik, Wien 1954, str. 197, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 89—101.
Рецензија.
- 431.** Štefanić Vjekoslav, Kločev glagoljaš i Luka Rinaldis, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 129—153 (sa 2 priloga).
Аутор говори о судбини Клочева глагољаша и о личности Луке Риналдеса, који је уско повезан с тим спомеником.
Резиме на француском.

VII Српскохрватски језик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка, фонологија)

- 432.** D. J., Institut za eksperimentalnu fonetiku, KnjN nova serija, br. 5—6 (1955) 7.
Разговор са управником Ђорђем Костићем о раду Института.
- 433.** Ivšić Stjepan, Neki primjeri s afrikatom mjesto tjesnačkoga konsonanta, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 67—69.
Аутор доказује да африкате *м, њ, ч, ђз*, у ријечима *вјештаџи*, *џако*, *коџка* сл. нису постале премећањем сугласника (*вјештџати > вјештџати = вјечџати > вједџати*) него „да је слабија, консонантска тјесначна артикулација, замијењена јачом, дво-струком реализацијом затворнога елемента, управо асимилацијом по начину творбе“. То показују примјери, у којима у темељној ријечи нема гласова *џ, ђ*: *гриџкаџи*, *мегаџи*, *џољка*, *бриџгати*.
- 434.** Николић Св., Акценти и дужине као диференцијални моменти у нашем савременом књижевном језику, КњЈШ II, св. 1 (1955) 50—59.
Популарно о фонемама и фонологији уопште и о улози акцената и дужина у значењу речи. Писац наводи доста примера из којих се конкретно види како значење речи може да зависи од: а) места акцената („малина — врста воћа: малина — мало чега, особина оног чега је мало“); б) тона акцената („град : гра̑д; Лу̑ка : лу̑ка“

и сл.); в) акцентованости уопште (џко — чуло вида; око — предлог); г) неакцентованих дужина (џток — отекина; џток — острво).

в) Граматика и граматичка питања

435. Алексић др. Радомир и Стевановић др. Михаило, Граматика српскохрватскога језика за ниже разреде средњих и више разреде осмогодишњих школа, четврто издање, изд. „Нолит“ (1955, Београд) 8°, 1—253.

436. Алексић др. Радомир и Стевановић др. Михаило, Граматика српскохрватског језика за ниже разреде средњих и више разреде осмогодишњих школа, пето издање, изд. „Нолит“ (1956, Београд) 8°, 1—210.

В. бр. 508.

437. Babić Stjepan, Neka pitanja u vezi s imenicama na -ost, Jezik IV, бр. 5 (1956, Zargeb) 145—148.

438. Белић А., Буро Грубор, Аспектна значења, Rad 293, 5—234, ЈФ XXI (1955—1956) 291—303.

Критика. В. бр. 460.

439. Белић А., Ирена Грицкат: О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама (С.А.Н. Посебна издања ССХХIII, Институт за српски језик књ. 1, Београд 1954 I—III + 234—8°), ЈФ XXI (1955—1956) 283—287.

Критика.

440. Белић А., Милка Ивић, Значења српскохрватског инструментала и њихов развој (синтаксичко-семантичка студија) С.А.Н. Посебна издања ССХХVII. Институт за српски језик, књ. 2 VIII+298. 8°, ЈФ XXI (1955—1956) 288—291.

Критика.

441. Белић А., О глаголима са два вида, ЈФ XXI (1955—1956) 1—13. Резиме на руском језику.

442. Белић А[лександар], О глаголу са синтаксичке стране, Књ.ЈШ II, св. 1 (1955) 1—9.

О особинама индикатива и релатива, о значењима времена у зависности од њихове индикативне или релативне употребе, о употреби времена у синтаксичким ситуацијама која им временски не одговарају и о повратним и прелазним глаголима.

443. Белић А[лександар], О сложеним реченицама, Књ.ЈШ II, св. 2 (1955) 89—97.

О природи зависних реченица, о начинским реченицама (које треба разликовати од начинских облика), о разним врстама зависних реченица, о употреби зависних свезица у њима (која не мора бити обавезна) и о релативном карактеру глагола у њима.

444. Brabec Ivan, Jezik i pravopis.

Под овим називом у загребачком недељном листу „Вјесник у сриједу“ објављен је низ језичких поука.

Који, чији? (11. IV. 1956); Отворио врата кроз кључ (18. IV. 1956); Живео први маја (25. IV. 1956); По староме, склпском путу (9. V. 1956); У тајниковом или у тајникову извјештају (27. V. 1956).

445. Brabec, в. Frol—Brabec, бр. 561.

446. Brabec, в. Frol—Brabec, бр. 562.

447. Brabec Ivan, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika za škole učеника u privredi i za VII i VIII razred narodne osmogodišnje škole, ŠK (1956, Zagreb) 1—61.

448. Brabec—Hraste, Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika za VII razred narodne osmogodišnje škole i III razred gimnazije, Školska knjiga (1955, Zagreb) 1—122.

449. Brabec Ivan i Hraste Mate, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika za VII razred narodne osmogodišnje škole i za III razred gimnazije, ŠK (1956, Zagreb) 1—119.

450. Brabec—Hraste—Živković, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika za VIII razred narodne osmogodišnje škole; IV razred gimnazije, Školska knjiga (1955, Zagreb) 1—107 + zemljopisna karta.

451. Brabec Ivan, Hraste Mate i Živković Sreten, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za VIII razred narodne osmogodišnje škole i za IV razred gimnazije, ŠK (1956, Zagreb) 1—106.

452. Brabec Ivo, O pogrešnoj upotrebi prijedloga „kroz“, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 90—93.

453. Brozović Dalibor, Akcentuacija tudica na -or u hrvatskom jeziku, Jezik IV (1955, Zagreb) 118—123.

Писац се залаже за акценте кас композитор, окупатор.

454. В. Д., „Зрењанински“ а не „Зрењански“, Дневник (Нови Сад) 25-III 1955, 5.

Поводом питања (и дискусије) које је поставио Народни одбор у Зрењанину и одговора редакције часописа „Наш језик“.

455. Vince Zlatko, Gdje, kuda, kamo?, Jezik III (1955, Zagreb) 90-91.

456. Vince Zlatko, Drugarica direktor, gospođa profesor ili drugarica direktorica, gospođa profesorica?, Jezik III (1955, Zagreb) 113—118.

Писац сматра да је у духу нашег језика другарица директорица и сл.

457. Vince Zlatko, O nepravilnoj upotrebi objekta u akuzativu u pasivnim rečenicama, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 93—96.

458. Vince Zlatko, Ona ga je ocrnila ili ocrnjela?, Jezik III (1955, Zagreb) 152—155.

459. Vuković dr. Jovo, Semantička baza za predložke konstrukcije s predložima nad, pod i sl., PKJ knj. II (1955) 73—86.

Насупрот мишљењу да је примарно значење ових конструкција било компаративно (показивање мере), писац претпоставља социјативно падежно значење као примарно.

460. Vuković Jovo, Đuro Grubor: Aspektna pitanja, PKJ knj. III (1956).

Исцрпнији приказ Груборовог рада о глаголском виду објављеног у Раду ЈА књ. 193 и 195. Писац истиче вредности рада, његов широки захват у посматрању језичких чињеница везаних за ову тему, указујући и на крупније недостатке. В. бр. 438.

461. Gortan Veljko, O mjestu enklitike u nezavisnoj rečenici, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 14—16.

462. Gortan Veljko, O tvorbi pridjeva od imenica na -ija, Jezik III (1955, Zagreb) 107—110.

463. Грицкат д-р И., Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, ЈФ XXI (1955—1956) 45—96.

Резиме на француском.

464. Грицкат И., О неким особинама футура II (футура егзактног), НЈ н.с. VIII, св. 3—4 (1956) 89—105.

Истиче да се у значењу футура II у српскохрватском језику употребљавају два облика: 1) сложени облик *буде + радни њридев* и 2) презент.

Анализирајући конструкцију *буде + радни њридев од несврш. глаг.* писац показује како у тој конструкцији „семантика иде понекад ка томе да се истакне настајање трајања радње, њено јављање; али формално вид такве конструкције остаје имперфективан“. Вид конструкције *буде + р. њр. сврш. гл.*, разуме се, перфективан је; писац указује на неке значењске разлике које постоје између те конструкције и перфективног презента у истој употреби.

Што се, пак, тиче имперфективног презента у служби футура II, он се у књижевном стилу јавља ређе. Место њега каткад се узима исти глагол с префиксом уз. О оваквим глаголима сложеним са уз Грицкатова констатива: „Семантика таквих сложених глагола је, природно, слична као и у конструкцијама *буде + р. њр. од несврш. гл.*, али је вид, у највећем броју случајева, и лексички перфективан“.

465. Да ли знате свој језик, Дневник (Нови Сад) од 29-III-1955 до 27-XII-1955.

Сваког уторка, под овим насловом објављује Д. П. поуке из језика, етимологије и значења речи.

466. Erdeljac Ante, Da li UNESCO, UNESCA ili UNESCO-A i sl.?, Jezik IV (1955/6, Zagreb) 29—30.

Аутор расправља о овој и сличним кратицама. Сматра да треба склањати UNESCO, UNESCA, UNESCU итд.

467. Живановић Ђ., О једном вокативу, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 246—247.

Проф. Ђ. Живановић говори о вокативу *Каје Касије* у преводу Шекспирова Јулија Цезара (Б. Недић и В. Живојиновић). Овај облик је неправилан; он правилно гласи *Кају Касије*.

468. Živković, в. Brabec —Hraste —Živković, бр. 450.

469. Živković Sreten, в. Brabec Ivan, Hraste Mate i Živković Sreten, бр. 451.

470. Živković Sreten, в. Hraste Mate i Živković Sreten, бр. 568.

471. Ивић Милка, Из проблематике падежних временских конструкција, ЈФ XXI (1955—1956) 165—214.

Резиме на француском.

472. Ивић Милка, Однос између квалитативног генитива и квалитативног инструментала, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 260—269.

Писац утврђује на материјалу српскохрватског језика кад се за обележавање особине (квалитета) нечега може употребити инструментал а кад генитив.

473. Ивић д-р Павле, О виду глаголског облика *будем*, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 237—245.

Глаголски облик *будем* може имати оба вида: и свршени и несвршени. Кад је свршеног вида, облик *будем* може се заменити перфективним презентом (*Чим будеш у Београду њосејши Мирка — Чим сџигнеш у Београд њосејши Мирка*). У несвршеном виду облик *будем* захвата ону област имперфективности која није обухваћена обликом *јесам* (*Желим да дејше које ће ти се родитији буде целог свог века здраво и снажно*).

474. Ивић П., О акценту презимена као *Илић*, *Појадих*, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 251—254.

Писац сматра да изворни акценат *Илић*, *Појадих* треба и даље препоручивати али да се мора толерисати и акценат *Илић*, *Појадих* и сл. (иако је он мање правилан).

475. Језичке поуке.

У овој рубрици Уредништво НЈ износи примере из наше текуће књижевности и исправља неправилности у употреби речи, облика и реченица.

НЈ н.с. VI (1955):

а) о именицама: Гацко-Гачка (м. Гацко-Гачкога) (125—127), шарм (129), акт (186—188), клешта (190), непце (191), схема (м. шема) (195), Бања Лука (196), оца-чар (м. оцакар) (290), Копенхаген (м. Копнхагн) (290), потес (м. потез) (293), фон (293), прелид (293);

б) о заменицама: свој (195, 288, 294 —295);

в) о придевима: Шаричином (м. Шарицином) (123—125), посебни (м. посебан) (129), строжи (м. строжији) (196), књижевноисториски и сл. (м. књижевноисториски и сл.) (287—288), чистији (м. чишћи) (290), луцидан (291—292), немогућа (м. немогућа) (293), смотиван (293), смеон (м. смион) (294);

г) о бројевима: четрдесет два (м. четрдесетдва) (128);

д) о глаголима: украден (м. украђен) (127—128), бдила (м. бдела) (130 —131), препознати (131), појавио се (вид) (190—191), евоцирати (м. ревоцирати) (195, 293), умирујући делује (м. умирујуће...) (196, 289—290), укорио (м. укорео) (196), начетити (289), бдим (м. бдем) (289), разгребен (м. разгребан) (290), жудети (није прелазан) (291), битисати (291), требало (292), претећи оштар (м. претеће оштар) (294);

ђ) о предлозима: за (196), пред (291);

е) о изразима: ни не покушавају (130), да га се прикаже (130), шездесетих година (188—189), овде се може добити све колонијалне и прехранбене артикле (189—190), седам телади (191), на пример (191—192), сметлиште... кроз кога цури (194), без да (194—195) отишао је мучног лица (292);

ж) незгодно стилизоване реченице, погрешна интерпункција (број изван заграде означава број поуке, број у загради означава страну): 4 (128), 6 (128—129), 7 (129), 8 (129), 9 (129—130), 10 (130), 9 (192), 11 (194), 12 (194), 17 (195), 19 (196), 13 (292), 20 (293), 22 (294), 24 (295), 25 (295), 26 (295);

з) о акценту: о акценту спикера Београдског радија (192—194).

НЈ н.с. VII (1955):

а) о именицама: листосече (м. листосеће) (59), Николи (м. Николу, dat. зг.) (62), стопалима (м. стопалама) (62—63), житарица (127), кривуља (128), растење (м. рашћење) (128), звучање (м. звучење) (128), поделак (м. подеок) (128—129), редослед (129), штрикла (129);

б) о заменицама: свој (63, 125);

в) о придевима: Миљановљев (51—52), снисходљив (58), истанчани (одређ. вид у предикату) (58), петни (м. петин) (63—64);

г) о глаголима: вапити (55—56), законспирисала (56), понирући (м. понирајући) (57), живући (60—61), требало (126—128), загрисен (м. загрисен) (127), дречао (м. дречао) (128), обрвао (м. опкрвао) (128), разумеј (м. разуми) (129), прекорео (м. прекорео) (129);

д) о прилозима: наизглед (м. на изглед) (59—60), кад год (127);

ђ) о предлозима: код (55), са или без пристанка (59);

е) о свезицама: него (м. као) (54);

ж) о изразима: рудник за кога (54—55), за сумњати је (56), нашао је се (56—57), с колико је једрилица командовао (57—58), успело је (59), недавно је... објављен „Штутгартски манифест“ кога су... (125—126);

з) незгодно стилизоване реченице, погрешна интерпункција (број изван заграде означава број поуке, број у загради означава страну) 2, (52—54), 6 (55), 7 (55—56), 11 (57), 16 (58), 20 (59—60), 4 (126).

НЈ н.с. VII (1956):

а) о именицама: портрет м. портре (194), „Известија“ (195), адресат м. адресант (195), дрвета м. дрва (291), сер Антони (Иди) м. сер Иди (291), погон (291—292), Котор-Варош (292—294);

б) о придевима: близак м. близ (292);

в) о глаголима: одвијати се (192—194), читаћа проба м. читајућа проба (195), требати (196, 289), исцрпсти (289), обрвати м. обхрвати (290), делује умирујући м. делује умирујуће (290—291), битисати (291);

г) о изразима: који м. којег (195), да га се може препознати (196), буди бог с нама (289), његов м. свој (292);

д) незгодно стилизоване реченице, погрешна интерпункција (број изван заграде означава број поуке, број у загради означава страну): 4 (289—290), 6 (290).

НЈ н.с. VIII (1956):

а) о именицама: „Известија“ (55), исчекивање (55), хрбат мас. м. хрбат fem. (56), стрива (aunt) м. тетка (aunt) (56), лаик (56—57) наоружавање м. наоружање (57), мњење м. мњење (sic!) (57), талац м. таоц (58), носилаца м. носноца (58), ред м. редослед (61), Лос Анџелес м. Лос Анђелос (61), портрет м. портре (61), оболење м. оболење (61—62), носом м. носем (63), вакуум (114), тешкоћа, потраживање м. потешкоћа, потражња (118), јерес fem. м. мас. (119), пејзаж м. пејсаж (119—120); коров мас. м. fem. (120), растење м. рашћење (120), Трибуна луду (121—122), страх (нема pl.) (123);

б) о придевима: „Красноје знамја“ м. „Краснаја знамја“ (53), Маријински (Маријин) м. Маринској (53—54), Старом мјасту м. Старој мјасту (54—55), радикалско-социјалистички сукоб м. радикал-социјалистички сукоб (56), жива пустиња м. живећа пустиња (56), независан м. независтан (58), чистији м. чишћи (61), лични м. личан (62), натпросечног м. надпросечног (62), турбулентан (114—115);

в) о глаголима: када бисте се споразумели м. када би се споразумели (55), не буде ли постигнут м. не буде ли био постигнут (57), спасен м. спашен (57—58), мирише м. мириши (58), одвијати се (58), искоришћавати м. користити (60), разу-

мејте м. разумите (61), разматрати м. разматрати (62), бдети-бдим м. бдети-бдијем (62), исцрпсти (63, 114), рвати се м. хрвати се (63), дупсти м. дубити (114), на-гризен м. нагрижен (114), отупити м. отупети (115), познајући м. познавајући (115), битисати (119), прекорити м. прекорети (120), оживити м. оживети (120—121), по-убијати м. поубити (122—123), зацвилети м. зацвилити (у екавском) (123);

г) о прилозима: хамлетовски м. Хамлетовски (116);

д) о изразима: који м. кога (59), први пут м. по први пут (60, 119), његов м. свој (60), пред тунелом и у њему м. пред и у тунелу (60), преда мнош м. преданом (62), са знацима навода и без њих м. са и без знакова навода (62), ма колико м. маколико (63), ни уједном м. ниуједном (63);

ђ) незгодно стилизоване реченице, погрешна интерпункција (број изван заграде означава број поуке, број у загради означава страну): 19 (58), 41 (63), 8 (116), 10 (116), 11 (116—117), 12 (117), 13(117—118), 21 (120).

476. Jonke Ljudevit, Grmoštica, Laščina, Medveščak, Peščenica ili Grmoštica, Laščina, Medveščak, Peščenica, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 30—31.

Исправно је Грмошчица, Медвешчак, Пешченица, али Лашћина.

477. Jonke Lj[udevit], Žitarica ili žito?, Jezik III (1955, Zagreb) 124-125.

Ријечи *жито* и *житарица* не треба да искључују једна другу, јер обадвије живе интензивним животом.

478. Jonke Ljudevit, Zlatarićeva ulica ili Zlatarića ulica? Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 31—32.

Аутор допушта назив Златарића улица у Дубровнику због пијетета.

479. Jonke Ljudevit, Je li oblik futura I. složenica?, Jezik IV (1955, Zagreb) 43—48.

Писац доказује да футур I није сложенница, него сложени глаголски облик В. бр. 550, 553.

480. Jonke Ljudevit, Još nekoliko odgovora, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 159—160.

Одговори на питања: 1. је ли *народно* исто што и *йучко*? 2. велика и мала слова и 3. је ли боље рећи „објасните ми преко вашег цијењеног листа“ или „објасните ми путем вашег цијењеног листа“.

481. Jonke Ljudevit, Nekoliko kraćih odgovora (Pripovijetki-pripovijeci, prviput — prvi puta; prvi maj — prvi svibnja; Vela Luka — Velaluka), Jezik IV (1955, Zagreb) 30—32.

482. Jonke Ljudevit, Postupati, zastupati — postupiti, zastupiti, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 88—89.

483. Jonke Lj., Šestgodišnja i šestogodišnja škola?, Jezik III (1955, Zagreb) 125—126.

Писац одговара да облик *шестогодишњи* није неправилан.

484. Klaić Bratoljub, Kojeга је roda riječ naočari?, Jezik VI, br. 1 (1956, Zagreb) 16—20.

Ова је ријеч најобичније женског рода, али често долази и у мушком.

485. Klaić Bratoljub, O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik, Jezik IV (1955, Zagreb) 51—55.

486. Klaić Bratoljub, O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik (svršetak), Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 72—76.

487. Kovačević Slobodan, Nešto o posvojnomo genitivu, Jezik III (1955, Zagreb) 136—137.

488. K[osor] [Marko], O traženju „modus vivendija“, Jezik III (1955, Zagreb) 94.

489. Kravar Miroslav, Da li tuce ili tucet?, Jezik V br. 1 (1956, Zagreb) 29—30.

Аутор сматра да су оба облика правилна.

490. Kravar Miroslav, O rodu stranih imena mjesta na -o, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 111—118.

За разлику од проф. Храстеа, аутор сматра да су страна имена мјеста на -o у нашем језику мушког рода. В. бр. 491, 492, 569, 570, 574.

491. Kravar Miroslav, Uz napomenu prof. Hraste o rodu stranih imena mjesta, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 57—59.

В. бр. 490, 492, 569, 570, 574.

492. Kravar Miroslav, Uz odgovor prof. Mate Hraste, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 123—124.

Наставак дискусије о роду страних имена мјеста на -o. В. бр. 490, 491, 569, 570, 574.

493. Л[алевић] М. С., Да ли се може рећи „ лепе врлине“?, КњЈШ III, св. 1 (1956) 50—51.

Зависи од значења које придамо придеву *леп*.

494. Лалеввић М. С., Још о реченици и о једном методу расправљања и доказивања, КњЈШ II, св. 7 (1955) 492—505.

Поводом чланка Игрутина Стевовића објављеног у часопису КњЈШ II, св. 5 и 6 (1955) под насловом „Независне реченице (паратакса)“. Лалеввић устаје у одбрану својих тумачења тврдећи да га је Стевовић у својој расправи криво интерпретирао. В. бр. 554.

495. Л[алевић] М. С., Када ћеш писати ч или ћ. — Рјечник ријечи са сугласницима ч и ћ (издање „Селачке слоге“, Загреб 1954, стр. 94), КњЈШ II, св. 3 (1955) 227—229.

Приказ.

496. Л[алевић] М. С., Како гласи глаголски прилог прошли од глагола ићи?, КњЈШ III св. 2—3 (1956) 154—155.

Ишавиши а не идавиши.

497. Лалеввић М. С., Категорије речи српскохрватског језика, изд. „Научна књига“ (1956, Београд) 8°, 1—78.

В. бр. 1481.

498. Лалеввић М. С., Класификација простих реченица, КњЈШ II, св. 1 (1955) 27—34.

Говори о критеријуму за поделу на просте реченице. Затим се задржава на анализи једночлане и двочлане реченице. Закључује да једночлане реченице могу бити „личне, безличне, неопредељено личне, називне, номинативне, генитивне, емоционалне, неемоционалне, узвичне (са жељним и заповедним преливом), потпуне, непотпуне“. Двочлане реченице „могу бити неопредељено личне али увек двочлане и потпуне“.

499. Лалевић М. С., Обрада предиката, КњЈШ II, св. 4 (1955) 264—273.

Популарно о повезаности субјекта и предиката, о предикату као одредници субјекта (и у вези с тим о разлици између реченице и синтагме) о непотпуним и безличним глаголима у функцији предиката и, најзад, о „особитим речима које имају глаголско значење а нису глаголи“ и њиховој служби у реченици (стакло одједном *brrr*, старац онда шаком *šres* и сл.).

500. Л[алевић] М. С., О значењу речи врло, КњЈШ III св. 1 (1956) 47—50.

Популарно објашњење — поводом питања једног наставника.

501. Л[алевић] М. С., Црпити, црпети или црпти?, КњЈШ III св. 2—3 (1956) 155—156.

Само *црпити*.

502. Лалевић Миодраг С., Из синтаксе речи, облика и реченице, Настава и васпитање св. 7 (1955, Београд) 393—402.

Предавање у секцији Друштва за српскохрватски језик и књижевност — о међусобном односу прилога, предлога и свезица (одн. њихових скупова); о различитим значењима речи *шио-шиа*; о субјекатској функцији социјатива типа „ја с тобом разговарам“; о реченичким скуповима.

503. Мамузић др. Илија, Апозиција у науци и настави, Настава и васпитање св. 4 (1956, Београд) 193—200.

Критикује досадашња „формална логичка“ тумачења апозиције. Са изражајно-психолошког гледишта аутор покушава да одреди значење апозиције као нарочите врсте атрибута којим се изриче особина помоћу другог предмета.

504. Мамузић др. Илија, Још о неправом објекту, Настава и васпитање св. 5 (1956, Београд) 297—300.

Аутор констатује да су и изразима типа „пишем пером“, „раде земљу ралом и мотиком“ инструментали само прилошке одредбе за оруђе док у изразима „управљам школом“, „завртео главом“, „покреће руком“ инструментали су неправи објекти.

505. Mamuzić dr I., O podeli i obradi rečenica po sastavu, КњЈШ III св. 4—5 (1956) 242—247.

Уместо трихотомије (просте, просте проширене, сложене реченице) предлаже дихотомију (проста и сложена реченица).

506. Mamuzić Ilija, Predbuduće vreme u gramatikama i nastavi, Pedagoška stvarnost 4 (Novi Sad, 1956) 233—238.

Мисли да наставник, предајући о глаголским временима, треба да пође од значења облика, па после да се задржи на њиховом грађењу. За предбудуће време сматра да треба поћи „од оних зависних реченица у којима ће се то значење најјасније истаћи а то ће бити не погодбене него временске реченице“.

507. Mamuzić Ilija, Uz članak profesora Belića o podeli na slogove, Jezik III (1955, Zagreb) 145—151.

Поводом Белићевих правила.

508. Марић Драгослав Д., Д-р Радомир Алексић и Д-р Михаило Стевановић: Граматика српскохрватског језика за ниже разреде средњих и више разреде осмогодишњих школа. Пето издање. „Нолит“, Београд 1956 године, Просветни преглед (Београд) 25-Х-1956, 6.

Приказ. В. бр. 436.

509. Марковић Св., О употреби и значењу количинске замјенице *неколика*, *неколике* и прилога *неколико*, КњЈШ II, св. 2 (1955) 112—116.

С освртом на Вуково тумачење.

510. Марчић Благоје и Нешковић Милан, Граматика српскохрватског језика за I, II и III разред школа ученика у привреди и индустријских школа, изд. „Нолит“ (1956, Београд) 8°, 1—86+(5).

511. Милановић Б., Глаголи на *-нији* с облицима промене *-ну/-не* основа, НЈ н. с. VII, св. 3-4 (1955) 87—106.

Писац говори о глаголима типа *јроменујии* (*јроменујии*), *оканијии се* (*оканујии се*), *оскернијии* (*оскернујии*). Истиче да у српскохрв. књижевном језику глаголе типа *јроменујии* треба сматрати неправилним (правилно је *јроменијии*), али да поред *оканијии се*, *оскернијии* треба дозволити и писање облика *оканујии се*, *оскернујии*. Сем овога, Б. Милановић износи своје мишљење о томе како су настали облици *јроменујии*, *оканујии се*, *оскернујии*.

512. Милановић Б., О деklinацији именице *јодне*, НЈ н. с. VI, св. 3—4 (1954) 91—108.

Анализирајући проблем из историске перспективе, аутор је на основу језичког материјала закључио да се именица *јодне* у ранијим епохама развитка нашега језика мењала по падежима и да је имала углавном двојаку промену: *јодне*, *јоднева* и *јодне*, *јодна*. Анализа материјала из савременог српскохрватског књижевног језика довела је до следећих резултата. Прво, именица *јодне* не мења се по падежима (остаје непроменљива) кад је употребљена у свом основном значењу и у непосредном додиру са предлозима. Друго, именица *јодне* мења се по падежима кад се између ње и предлога налази атрибут од придевске или заменичке речи или кад се њома не казује један одређени именски тренутак. Треће, употреба ове именице без предлога — ређа је; у таквој употреби, међутим, именица *јодне* променљива је реч. — Облици косих падежа ове именице који се јављају код савремених писаца двојак су: а) *јодне*, *јодна* (ређе) и б) *јодне*, *јоднева* (чешће).

513. Милановић Б., О облику једнога глагола у екавском изговору, в. бр. 142.

514. Миловановић Божић, Има ли мисаоних именица?, КњЈШ III, св. 1 (1956) 45—47.

Полемисе са својим инспектором, који је тврдио да нема мисаоних (апстрактних) именица.

515. Milić Malik, Na trag pravilnom naglašavanju, Jezik III (1955, Zagreb) 141—143.

Напомене уз чланак Б. Клаића у Језику III (1954).

516. Munko Zlatko, Nesretni „jat“ izaziva smutnje, Vjesnik 19. II. 1956 (Zagreb).

В. бр. 608.

517. Nametak Alija, Svjetlo ili svijetlo?, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 81—82.

Писац тврди да није чуо облик *свијетло*, већ само *свјетло*, те би тај облик ваљало унијети у нови правопис. В. бр. 527.

518. Nametak Alija, Gubljenje pluralnih oblika u nazivima mjesta, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 113—115.

519. Наш Језик

Београдски дневник „Борба“ почев од 19-X-1955 год. објављује сваке среде под горњим насловом по један популарни чланак из области нашег језика. Писац ових језичких поука јесте д-р Иван Поповић.

Током 1955 год. објављени су ови чланци: Басен, десен, десерт, а не базен, дезен, дезерт (19-X-1955, 5); Папирни или папирнати (26-X-1955, 5); Не ваља увек гонити туђе речи (2-XI-1955, 5); Географска имена и падежи (9-XI-1955, 4); Шинобус (16-XI-1955, 5); Водич, а не водић (23-XI-1955, 5); Секретарем или секретаром (7-XII-1955, 5); Не претерујемо с великим словима (14-XII-1955, 5); Име и презиме (21-XII-1955, 5); Тужилаштво и тужиоштво (28-XII-1955, 7).

У 1956 год. изишли су ови чланци: Погодбени начин (11-I-1956, 5); Изиђи-изађи (18-I-1956, 5); Хрватски изрази код Срба (25-I-1956, 5); Синоћни, синоћњи или синотњи (1-II-1956, 5); Треба, има, мора, може ... (8-II-1956, 5); Мразеви или мразови (15-II-1956, 5); Конкурисати-конкурирати (22-II-1956, 5); Екавски железница — јекавски жељезница (29-II-1956, 5); Како се мењају нека мушка имена (7-III-1956, 5); Електрана, челичана, итд. (21-III-1956, 5); Како се пишу бројеви словима (28-III-1956, 4); Стране речи разног порекла у нашем језику (4-IV-1956, 5); Муха-мува; снаха-снаја итд. (11-IV-1956, 5); Јефтин-јевтин (18-IV-1956, 5); Кореспонденција, инстинкт, контингент (25-IV-1956, 5); Добивати, добивен — добијати, добијен (9-V-1956, 6); Вавилон-Бабилон итд. (16-V-1956, 5); Говедина-говеђина (23-V-1956, 5); Трбух-желудац-стомак (30-V-1956, 5); Житарице-цереалије (6-VI-1954, 4); Ургирати и инсистирати (13-VI-1956, 4); Опћина, саопћити—општтина, саопштити (20-VI-1956, 4); Истресен, донесен итд. а не истрешен, донешен (27-VI-1956, 4); Још једном о глаголу требати (11-VII-1956, 5); „Проблеми који интересују две земље“ (18-VII-1956, 4); Где-куда-камо (25-VII-1956, 5); Једно правило за јекавску варијанту нашег језика (1-VIII-1956, 5); „У пролеће“ а не „упролеће“ (8-VIII-1956, 4); Именице типа бурад, дугмад итд. (15-VIII-1956, 4); Како се мења придев диваљ-дивљи (22-VIII-1956, 4); Наставак-ист, -иста (29-VIII-1956, 4); Разочарење, а не разочарање (5-IX-1956, 5); Дупсти и дубити не значи исто (12-IX-1956, 6); У чему је лепота српскохрватског језика (19-IX-1956, 5); Туцовићев трг а не Туцовића трг (26-IX-1956, 5); О изразима у стоном тенису (3-X-1956, 4); Још о београдској и загребачкој пракси књижевног језика (10-X-1956, 4); Експозит, а не експонат (17-X-1956, 4); отстрељен-отстрељан (24-X-1956, 6); Кинемаскоп а не синемаскоп (31-X-1956, 5); О неким руским именима (7-XI-1956, 5); Још једном о великим словима (14-XI-1956, 4); Тисућа-хиљада (21-XI-1956, 4); К, г, х — ц, з, с (28-XI-1956, 5); О пуризму (5-XII-1956, 4); Два наша турцизма (12-XII-1956, 4); Примедаба-Приметаба (19-XII-1956, 4); Сопран-сопранистица (26-XII-1956, 4).

520. Нешковић Милан, в. Марчић Благоје и Нешковић Милан, бр. 510.

521. Николић Св., Облици имена: звања, занимања, дужности и титула женских лица, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 148—152.

Данас се у српскохрватском језику све чешће говори и пише: *другарица секретар*, *другарица благајник* и сл. (м. *секретарица*, *благајница* и сл.). Писац овога чланка сматра да је то наметнула животна пракса.

522. Пецо А., О једном случају стављања запете, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 160—168.

Писац сматра да субјекатске зависне реченице типа *Ко рано рани, две среће граби* треба одвајати запетом.

523. Пецо А., Облици колективних именица на -ад, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 234—246.

Приказује како стоји ствар са променом ових именица у појединим дијалектима српскохрватским и код књижевника, а исто тако и шта о овоме свему говоре граматичари. Слаже се са проф. Стевановићем да у множинским облицима *dat.-instr.-loc.* треба дозволити код ових именица и наставак *-има* (*јагњадима*).

524. Пецо А., Промјене глагола *врети* и *зрети*, НЈ н.с. VIII, св. 1—2 (1956) 28—35.

Показује стање код писаца углавном са јекавске територије.

525. Пецо Асим, Још нешто о „спорним“ јекавизмима, Стварање бр. 3, 1955.

Указује на дијалекатску употребу дугог „јата“ тамо гдје имамо кратко „јат“: *засиједати* мј. *засједати*, *слиједети* мј. *слједети* и сл.

526. Песо Асим, О употреби сугласника *h*, *Prosvjetni list*, год V, бр. 71 (1956, Сарајево) 4.

Констатује да „изговор, а нарочито писање сугласника *h* задаје доста тешкоће не само ученицима него и старијим“. Излаже укратко како је дошло до „рестаурације“ овога гласа у нашем књижевном језику и залаже се за његову употребу.

527. Песо Асим, *Svjetlo ili svijetlo?*, *Jezik* IV, бр. 5 (1956, Загреб) 155—157.

За разлику од Алије Наметка, аутор доказује да је облик *свијетло* раширен и у говорима и у књижевности. В. бр. 516.

528. Пешикан Митар, О неким специфичностима у употреби приповедачког императива, НЈ н.с. VII, св. 5—6 (1956) 153—166.

Пешикан, најпре, износи која све значења приповедачки императив има у цуцком црногорском говору. Затим, утврђује какво је стање употребе приповедачког императива у другим говорима српскохрватским. Најзад, обавештава којем глаголском облику у цуцком говору одговара приповедачки императив по значењу и употреби (то је перфектни презент).

Врло продубљена расправа.

Б. Н.

529. Пешикан Митар, О уметку *-ов* (*-ев*) у множини именица прве врсте, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 270—275.

Пошто је истакао да се не може потпуно прецизно утврдити које именице прве врсте граде плурал помоћу уметка *-ов*/*-ев* а које не, Пешикан одређује, онолико колико се може, правилности које се овде испољавају.

530. Питања и одговори.

У овој рубрици Уредништво часописа КњЈШ објављује низ чланака, популарно написаних, о разним правописним и граматичким питањима. Наводимо хронолошким редом наслове чланака:

Л[алевић] М. С., Наводници у називима књига (год. II, св. 1, 77—78); Предњенеппчани или предњонепчани (св. 1, 78); Да ли треба писати Виши течајни испит или виши течајни испит (св. 2, 157—158); Да ли треба ставити тачку при скраћивању имена, напр.: Јован Д Петровић или Јован Д. Петровић? (св. 2, 158—159); О енклитизи *се* (св. 3, 218); С[танић] М[илија], Донесѐм или донесѐм (св. 3, 218—220); Станић Милија, Шта је правилно: Река навире у врбак или Река навире у врбаку (св. 5, 391—395); Лалевић М. С., О поредбеним степенима код прилога (св. 6, 448—450); Станић М., да ли је *златан њрсиене* у стиху „девере, златан прстене“ поређење или метафора? (св. 7, 520—522); Л[алевић] М. С., V Београдска гимназија или V београдска гимназија (св. 8—9, 594—596); Срећан или сретан (св. 8—9, 596—597); Да ли је субјекат цео израз: Пријатно је читати лепу књигу (св. 8—9, 597—599); В. И., Гроб незаног јунака или Гроб Незаног Јунака (св. 8—9, 599—601).

531. Предић Св., Писци кваре језик, изд. „Научна књига“ (1955, Београд) 8°, 1—37.

Под речју *писац* подразумева се у књизи сваки онај који пише (не само књижевник). Предић износи примјере најтипичнијих грешака граматичких и стилских (из разних извора) дајући њихову анализу. В. бр. 1426, 1471.

532. Р., Ситнице језикословне, Побједа (Титоград) 25. III. 1956.

Говори се о дублетима: дјелови и дијелови, Њемац и Нијемац.

533. Радуловић Јован, Аугментативно-пејоративна значења неких именица, НЈ н. с. VIII, св. 3—4 (1956) 106—113.

Познато је да аугментативно-пејоративни облици обележавају у већини случајева оба ова значења. Писац је, међутим, у селима горње и јужне Херцеговине нашао примере који имају превасходно пејоративно значење. Напр. *алинџина* значи само ‘сподерана, изношена, искрпљена хаљина’ и сл.

534. Ристић Светомир, Одредни придев у српскохрватском језику, КњЈШ III, св. 2—3 (1956) 81—93.

Предлаже да се допуни подела придева на одређени и неодређени вид увођењем категорије одредног придева. Под одредним придевом подразумева заправо придеве на *-ни* (делом и на *-ски*) који се обично класификују као присвојни придеви а немају право значење власништва. Даје добру анализу значења, али треба ставити две примедбе: придеви на *-ни* и *-ски* не могу се третирати изоловано од придева на *-њи*, *-ји*, *-ов*; „одредни“ придев је семантичка категорија, и не допуњава видску него семантичку поделу придева (на описне, присвојне и др.). М. П.

535. Rogić Pavle, Deklinacija brojeva dva, oba (obadva), tri i četiri, Jezik III (1955, Zagreb) 138—141.

536. Spaletin Leonardo, Neke usporedbe između hrvatskog i engleskog glagolskog sistema, в. бр. 33.

537. Selmanović Alija, Arapska, perzijska i turska imena u našem pismu i izgovoru, Jezik III (1955, Zagreb) 74—77.

Писац се осврће на нека имена, која се код нас криво пишу и изговарају.

538. Skok Petar, Komparativne varijante sinonimnog značenja, Jezik III (1955, Zagreb) 124.

О компаративу *друкчији*, *другачији*, *другојачији*.

539. Skok Petar, O sufiksima -isati, -irati, -ovati, Jezik IV (1955, Zagreb) 36—43.

Аутор каже да се не може поставити никакво одређено правило о употреби ових суфикса па треба бити толерантан и оставити времену да каже своје.

540. Skok Petar, Упакрштavanje dviju sintaktičkih konstrukcija, Jezik III (1955, Zagreb) 124.

Проф. Скок критизира компромисну конструкцију *сваки љуџа* и сл., која се употребљава мјесто *сваки љуџ* односно *сваког љуџа*.

541. Сладојевић Петар, О значењу аориста у српскохрватском језику, ЈФ XXI (1955—1956) 131—136.

Резиме на француском.

542. Srbska ali hrvatska vadnica za drugi razred gimnazije. (Sestavili: Berila: Nada Finžgar, Erna Muser, Slava Onič, Vera Popović. Vaje: Vera Popović. Slovar: Viktor Smolej. Akcentuiral: Dinko Vukelić) Lj. DZS. (Т. Ј. Мошкрић) 1956, 165 str. 8°.

543. Станић Милија, *Грејсџи* и *гребаџи*, НЈ н.с. VII, св. 1—2 (1955) 31—38.

Писац на документован начин износи мишљење да у српскохрв. језику и глагол *гребаџи* треба сматрати као књижевну реч.

На стр. 39—40 налази се објашњење Уредништва НЈ поводом овога чланка.
Б. Н.

544. Стевановић д-р Михаило, в. Алексић д-р Радомир и Стевановић д-р Михаило, бр. 435.

545. Стевановић д-р Михаило, в. Алексић д-р Радомир и Стевановић д-р Михаило, бр. 436.

546. Стевановић М., Глаголски облици пасива, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 205—216.

Проф. Стевановић утврђује да је веза облика презента глаг. *јесам* са трпним придевом, када овај има глаголску функцију, управо глаголски облик перфекта пасива (*ја сам хваљен, ја сам њихваљен*). Ако је пак трпни придев употребљен у функцији правог придева, облици типа *шћој је сломљен* и сл. имају презентско значење. Али, управо с обзиром да трпни придев овде нема глаголску функцију ова се веза не може сматрати пасивним презентом. У српскохрв. јез. пасивни презент се исказује активним обликом презента несвршених глагола и речцом *се* (*шћо је њисац који се данас изузетно чисти*). Кључна је ова констатација проф. Стевановића: „Облици перфекта, плусквамперфекта и футура егзактног пасива јесу сложени облици различни од истих облика актива само по томе што у њима имамо облик трпног, место облика радног глаголског придева“.

Б. Н.

547. Стевановић М., Граница слога у речима српскохрв. језика, НЈ н.с. VII, св. 1—2 (1955) 14—30.

Писац је дошао до ових закључака:

„1. Изговорна граница у вези са сугласничким групама у средини вишесловних речи долази:

а) непосредно иза свих дугих вокала а испред целе групе сугласника, која припада другоме слогу, без обзира на распоред и природу сугласника у тој групи, са јединим изузетком када се на првоме месту налази сонант *ј*, који је природом својом истоветан са несложним гласовним елементом дифтонга, па је, као такав, неодвојив

од вокала испред себе, те граница слога иде иза њега а испред осталих сугласника дотичне групе;

б) иза кратких вокала претходног а испред целе сугласничке групе наредног слога ако је у тој групи на првоме месту неки фрикативни сугласник или било која африката, и овде такође са јединим изузетком када и на другом месту у сугласничкој групи долази сугласник с гласовним елементом сличне природе;

в) опет иза кратког вокала а испред групе од два сугласника када се у њој на другоме месту налази неки прави (а не носни) сонант, а непосредно испред њега је било који други сугласник, уколико то није који сонант исте природе, у коме слушају први сонант припада првоме а други другоме слогу.

2) Граница слога разбија сугласничку групу иза кратких вокала ако је у тој групи први неки експлозивни, а други било који сугласник сем правих сонаната, који себи привлаче све, па и експлозивне сугласнике.

3) Носни сугласници: *м*, *н* и *њ* сонанти су нарочите врсте; они нису прави сонанти већ експлозивно-сонанти сугласници, и зависно од тога да ли је у њима изразитији први или други од ових елемената, они се понашају или као експлозивни сугласници или као сонанти“.

Посматрајући ове закључке и са практичне стране, проф. Стевановић препоручује слободнију примену ових принципа.

548. Стевановић М., Две грешке код двојице писаца, НЈ н. с. VII, св. 7—10 (1956) 254—259.

Проф. Стевановић истиче, прво, да је неправилно кад се рече: *од Коларчева књижевна фонда* (правилно је: *од Коларчева књижевног фонда*); друго, да презент глагола *сломиши* правилно гласи *слошим* а не *сломијем* (иако се и овај други облик може почесто чути).

549. Стевановић М., Императивне сложенице, НЈ н. с. VIII св. 1—2 (1956) 6—18.

Проф. М. Стевановић говори о сложеницама типа *дѣрикожа*. Он жели да утврди које је значење императива омогућило употребу овога облика за стварање поменутих сложеница. То је пре свега значење које има квалитативни императив.

550. Стевановић М., Још нешто о облику футура, НЈ н. с. VII, св. 5—6 (1956) 140—152.

О облику футура у српскохрватском језику типа *носићу* — *носићу*. Проф. М. Стевановић полемиса са проф. Љ. Јонкеом и несумњиво доказује „да је футур I глагола с инфинитивом на *-иш* када непосредно иза њега долази облик помоћног глагола који улази у састав футура — само сложеница, тј. прост а не сложен глаголски облик“. В. бр. 479, 553. Б. Н.

551. Стевановић М., О сложеницама типа „народнорепубликанац“ и поводом њих, НЈ Н. С. VI, св. 5—6 (1955) 153—159.

Проф. Стевановић истиче да је једино правилно: *народни рејубликанац* (а не: *народнорејубликанац*, *народно-рејубликанац*, *народно рејубликанац* и сл.). Исто је тако једино правилно: *народнорејубликански*, *самостјалнодемократјски* и сл.

552. Стевановић М., Поводом необичне употребе једног облика, НЈ н.с. VI, св. 3—4 (1954) 109—115.

Проф. М. Стевановић говори о облицима глаголског прилога прошлог *имавши* и *објавивши*. Обично се мисли да прошли глаголски прилог означава радњу која се извршила пре радње главног глагола и да се употребљава углавном од глагола свршеног вида. Глагол *имаши* (од ког је направљен облик *имавши*) по виду је несвршен. Од њега је могао бити направљен глаголски прилог прошли зато што

за значење овог глаголског облика није толико битна перфективност вида колико значење завршености радње и што се глаголом *имаји* може обележити то значење. — Што се тиче облика *објавиши* у примеру у коме је употребљен, он означава радњу која је извршена после радње главног глагола. То је необична употреба овог облика, али се она ипак понекад среће.

553. Стевановић М., Сложени глаголски облик или сложеница, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 209—224.

Писац говори о футуру I у српскохрватском јез. У савременом српскохрватском језику футур I доследно је сложени облик: 1) од глагола с инфинитивном основом на *-ћи* (*ја ћу рећи, рећи ћу*), 2) од глагола с инфинитивном основом на *-ићи* у случајевима кад помоћни глагол стоји испред инфинитива (*ја ћу исаћи*). Међутим, у случајевима када глаголска енклитика стоји непосредно иза инфинитива, футур I глагола на *-ићи* употребљава се и као прост и као сложен облик (*чијаћу* и *чијаћићу*). Облик *чијаћу* — прост је глаголски облик али као реч он је сложеница. Облик *чијаћићу* — сложен је глаголски облик. И, проф. Стевановић поставља питање: да ли је ово стварно сложени глаголски облик или само — сложеница. Узимајући ово питање у свој његовој сложености, проф. Стевановић га је обрадио и из дијахроничне и из синхроничне перспективе. Пространа анализа довела је проф. Стевановића до потпуно оправданог закључка да футур глагола на *-ићи* у случајевима кад помоћни глагол стоји непосредно иза инфинитива треба сматрати — једночланим глаголским обликом, сложеницом, а не сложеним обликом. В. бр. 479, 550.

Б. Н.

554. Стевовић Игрутин, Независне реченице (паратакса) — Њихово одређивање и њихова класификација, КњIII II (1955) св. 2, 116—138 и св. 3, 302—314.

О схватању и подели независних реченица код Ст. Новаковића, Јанка Лукића, д-р Јосипа Флоршица, Љ. Стојановића, Т. Маретића, Живка Стефановића, И. Лалевића, А. Белића, С. Мусулина, Р. Алексића, М. Стевановића и М. С. Лалевића. Писац се задржава на зависном и независном односу делова реченице (просте и сложене). Подвлачи разлику између синтаксичког односа (тј. односа који потиче од функције) и семантичког (који потиче од значења). Даје на крају закључак и шему сложених реченица онако како их сам схвата. В. бр. 494.

555. Стевовић Игрутин, О питању конструкција падежа с предлозима („О падежним конструкцијама с предлозима над, изнад и сл.“), ЈФ XXI (1955—1956) 215—236.

Резиме на француском језику.

556. Стевовић Игрутин, Прилог питању логичког субјекта у различним реченицама, КњIII II, св. 8—9 (1955) 558—570.

Аутор дискутује о семантичкој вредности и синтаксичкој функцији логичког субјекта употребљеног у дативу (тип *жао ми је*) и логичког субјекта употребљеног у акузативу (тип *жао ме је*) и закључује да „постоји синтаксичка разлика између *сирах ме је, сиид ме је* . . . и дијалекатског *жао ме је* на једној страни и *жао ми је* на другој страни — и то у смислу глаголске дијатезе . . . Дијалекатско *жао ме је* има само вредност предиката чистог стања као *сирах ме је, сиид ме је* и сл. док књижевно *жао ми је* . . . има читав ред прелазних значења са генитивом објекта и различитим допунама падежа са предлозима“ . . . Зато *жао ме је* не може да уђе у књижевни језик као семантички еквивалент типу *жао ми је*.

557. Stojković Marijan, Akcent glagolskih imenica, Rad JA 309 (1956, Zagreb) 5—32.

Аутор усваја Будманијево начело наглашавања глаголских именица од перфективних глагола (*одчекање* и сл.), јер је оно, по његову мишљењу, засновано на новоштокавским говорима, док је Маретићево начело засновано на старој акцентуацији. Своје мишљење поткрепљује грађом из старих рјечника, а помаже се словеначким језиком.

558. Стојнић Мила, Употреба и значење модалних облика, Књ. III II, св. 2 (1955) 138—144.

Популарно о употреби и значењу императива и потенцијала.

559. Табак Јосип, Приједлог *s* и njegovi likovi *sa* и *sm*, Jezik III (1955, Zagreb) 83—88.

Писац даје правила, која одређују, кад треба употребљавати облик *s* а када *sa*. Укратко се осврће на сложенице са *su*.

560. Терзић Б., Првак „Большог театра“, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 258—260.

Неправилно је: *џрак „Большог џеатра“*; правилно је: *џрак џозоришња Болшој џеатр* или *џрак Великој џозоришња*.

561. Froj—Brabec, Gramatika za V razred narodne osmogodišnje škole i I razred gimnazije, Školska knjiga (1955, Zagreb) 1—102.

562. Froj—Brabec, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika za V razred narodne osmogodišnje škole i za I razred gimnazije, ŠK (1956, Zagreb) 1—98.

563. Hamm Јосип, Promena brojeva 2, 3 и 4, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 9—14.

Писац се бори против тенденције да се ови бројеви не деклинирају.

564. Hraste, в. Brabec-Hraste, бр. 448.

565. Hraste Mate, в. Brabec Ivan и Hraste Mate, бр. 449.

566. Hraste, в. Brabec, Hraste и Živković, бр. 450.

567. Hraste Mate, в. Brabec Ivan, Hraste Mate и Živković Sreten бр. 451.

568. Hraste Mate и Živković Sreten, Gramatika hrvatskoga и srpskog jezika za VI razred narodne osmogodišnje škole i za II razred gimnazije ŠK (1956, Zagreb) 1—135.

569. Hraste Mate, Moja završna riječ o tom pitanju, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 59.

Резиме дискусије о роду страних имена на -*o*. В. бр. 490, 491, 492, 570, 574.

570. Hraste Mate, Napomena uz članak „O rodu stranih imena mjesta na -*o*“, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 24—25.

Осврт на Крваров чланак у Језику IV, стр. 115—118. В. бр. 490, 491, 492, 569, 574.

571. Hraste Mate, O deklinaciji izraza „Radio-Zagreb“, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 28—29.

572. Hraste Mate, O rodu i kongruenciji imena mjesta, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 70—71.

Аутор износи мишљење да имена градова типа Каиро у нашем народном језику могу бити средњег рода.

573. Hraste Mate, O upotrebi prijedloga *na* mjesto *u* uz geografska imena, Jezik III (1955, Zagreb) 70—72.

Писац каже да је до употребе приједлога *на* мјесто у дошло најприје у оним случајевима кад се говорило о неком мјесту на висини. Закључује да није неправилно употребљавати предлог *на*, иако је у обичније и правилније.

574. Hraste Mate, Uz Kravarov članak „O rodu stranih imena mjesta na -o,“ Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 118—122.

В. бр. 490, 491, 492, 569, 570.

575. Hraste—Živković, Gramatika za VI razred narodne osmogodišnje škole i II razred gimnazije, Školska knjiga (1955, Zagreb) 1—136.

576. Cindrić Pavao, Kazalište i jezik, Jezik III (1955, Zagreb) 143-145. Опћените напомене о језику у нашим казалиштима.

577. Cindrić P[avao], Neugodne pogreške na Međunarodnoj izložbi, Jezik III (1955, Zagreb) 157.

578. Cindrić Pavao, Tkogod, kojigod i tko god, koji god?, Jezik IV (1955-6, Zagreb) 32.

579. Čelar Josip, „Prvi maj“ ili „Prvoga maja“?, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 30.

Код страних назива за имена мјесеци могу се употребити оба облика, али код народних назива само други, напр. „први вељаче“ итд.

580. Šlivarić Aleksandar, Nova gramatika našeg jezika za Poljake, Narodni list 25. VIII. 1956 (Zagreb).

О књизи дра Вилма Франчића: Описна граматика српскохрватскога језика, Варшава 1956.

в) Савремени књижевни језик

581. Anketa o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa, Život sv. 1—2 (1955, Sarajevo) 69—72.

Писмо редакције ЛМС и Закључци Новосадског саветовања.

582. [Аноним], Izrada zajedničkog rječnika i pravopisa danas je najhitnija kulturna i društvena potreba, Prosvjetni list, god. IV br. 51 (1955, Sarajevo) 3.

Закључци учесника састанка који је сазвала Редакција Летописа Матице српске из Новог Сада на завршетку анкете о српскохрватском језику и правопису.

583. [Аноним], О књижевном језику и правопису, Политика 13. I. 1955, 6.

О предавању проф. Михайла Стевановића у Удружењу књижевника Србије (12-I-1955).

584. Аранђеловић-Живковић Бранислава, Анкета Матице српске. Новосадски договор и његови закључци о питањима српскохрватскога језика, ЈФ XXI (1955—1956) 257—264.

Додатак: Закључци Новосадског договора.

585. В. М., A što je s jedinstvenim pravopisom?, Školske novine VII, br. 35 (1956, Zagreb) 2.

586. Belan Jerka, Zemlja svetog sakramenta, KnjN nova serija, br. 16 (1956) 4.

Поводом критике превода књиге „Земља светог сакраментa“ у Књижевним новинама од 15. IV. 1956 (бр. 13) стр. 4. В. бр. 675, 676.

587. Б[елић] А., Значај новог правописа, НЈ н. с. VIII, св. 3—4 (1956) 86—88.

Предавање одржано на Београдском радију о новом правопису српскохрватског језика.

588. Б [е л и ћ] А., Значај рада Комисије за уједначење правописа, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 197—204.

Ово је предавање које је проф. А. Белић одржао 21. III. 1956 г. на Народном универзитету у Сарајеву. Осврћући се на историјат српскохрватског правописа, писац се задржава на разликама које постоје између београдског и загребачког центра и истиче важност посла који је предузела Комисија за уједначење правописа. Проф. Белић истиче да се ка том главном задатку, тј. уједначењу, „иде чврстим и поузданим корацима“.

589. Белић А., Летѣње, сѣдѣње, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 217—222.

Проф. Белић објашњава зашто сматра да у екавском изговору српскохрватског кв. јез. ове две именице треба да гласе *лѣтѣње*, *сѣдѣње*, а у јекавском *лѣтјѣње*, *сјддјѣње*.

У старословенском језику и од прелазних и од непрелазних глагола глаголке именице на -ниѣ грађене су од инфинитивне основе када је била на **ѣ**: вѣдѣниѣ и летѣниѣ.

У српскохрв. јез. од краја XV в. налазимо трпни придев од ових глагола саграђен према глаголима на -и у презентској и инфинитивној основи: *виђен*.

И, док код именица типа *виђѣње* имамо ову нову појаву, код именица *лѣтѣње*, *сѣдѣње* старији облици задржани су до данашњег дана.

590. Белић А., Наш правопис у новој обради, НЈ н.с. VIII, св. 3—4 (1956) 65—70.

Поводом завршетка рада Правописне комисије језичких стручњака Срба и Хрвата. Писац истиче значај урађеног посла и говори о принципској страни постигнутих резултата.

591. Белић А., Поводом анкете о књижевном језику и правопису и састанка у Новом Саду од 8—10 децембра о. г., НЈ н.с. VI, св. 3—4 (1954) 65—73.

Проф. Белић се задржава на свим питањима о којима је било речи у анкети ЛМС и на новосадском састанку. — Граматичка норма јединственог књижевног језика Срба и Хрвата у системи гласова и облика — јесте Вуков књижевни језик. Чисте синтаксичке конструкције „треба да су у духу нашег језика, који се огледа у добром језику штокавског дијалекта. . ., Вукову језику, народним умотворинама и сл.“ У основици је заједничког језика Срба и Хрвата система од четири акцента. — Наш заједнички језик најчешће се зове српскохрватски одн. хрваткосрпски. Тај назив је најподеснији, али не смета ни употреби скраћених назива „српски“ одн. „хрватски“. — У интересу је позитивног развитка наших народа да и даље остану у потпуно равноправној употреби обе азбуке, које се употребљавају од почетка културног живота Срба и Хрвата, тј. и ћирилица и латиница. Било би, само, корисно да се у латиници нађу посебни знаци за *lj* (= љ), *nj* (= њ), *dž* (= џ). — Двојак изговор старог гласа *jajja* (екавски и јекавски) треба такође и даље да остане у употреби. — Потребно је израдити што исцрпнији речник књижевних дела и народних говора „да би се књижевници и стручњаци могли користити оним што је већ једном у књижевности створено или се већ налази у нашим народним говорима“. — Намеће се, најзад, потреба израде јединственог правописа и уједначене терминологије.

592. Blagojević Desimir, Više pažnje i više brige o stilu, Naša štampa (Beograd) br. 36, 4; br. 37, 4; br. 39, 4; br. 41, 4.

Указује на најчешће грешке у штампи и на радију.

593. Brabec Ivan, O akcentu, Vjesnik 3. II. 1956 (Zagreb).

594. Brozović Dalibor, Izgovor i transkripcija orijentalnih riječi i imena, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 76—78.

B. бр. 664.

595. Brozović Dalibor, O transkripciji egzotičnih, osobito kineskih imena, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 138—142.

596. Buljan Ante, Šta narušava ljepotu hrvatskog jezika?, Jezik III (1955, Zagreb) 91—93.

597. Valković Josip, Ime i prezime u administraciji, Jezik IV, (1955, Zagreb) 22—25.

Аутор констатира да постоји приличан број неријешених питања у вези с писањем наших имена и презимена, али не предлаже никакво одлучно рјешење.

598. Vereš Saša, Riječ i mjera I. Sekulić (I. Sekulić: Govor i jezik — kulturna smotra naroda), в. бр. 12.

599. Vince Zlatko, Ljudevit Jonke: Veberove zasluge za naš književni jezik, Riječka revija br. 4 (1956, Rijeka) 195—196.

B. бр. 621.

600. Vince Zlatko, Nedopustiv jezički nemar, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 63—64.

Осврт на језичке награде у књизи за дјecu „Мали шумар“.

601. Vuković Јован, Anketa i diskusija u Novom Sadu o jeziku i pravopisu, Oslobođenje 30-I-1955, 6.

602. Vuković Јован, Осврт на анкету, дискусију и закључке у Новом Саду о језику и правопису, Живот св. 1—2 (1955, Сарајево) 49—57.

603. Вуковић Јован, Основна начела заједничког српскохрватског правописа, Политика (Београд) 26-XII-1956, 7.

604. Vuković J [ovan], Šta je dosad učinjeno na izradi jedinstvenog правописа srpskohrvatskog jezika, Prosvjetni list V, br. 77 (1956, Сарајево) 2.

Упознаје читаоце с оним што је досад урадила и шта има још да учини Комисија која ради на доношењу јединственог правописа. Вуковић каже да треба имати на уму „да се важност датог рјешења састоји у томе што је оно дато са заједничком приволом стручњака, који су морали водити рачуна и о свим досадашњим навикама, разноликим у разним културним подручјима, — а не само о чисто лингвистичким и практичним моментима на којима би се могла базирати најсавршеније дата правописна правила“.

605. Вуковић д-р Јован, Нови правопис у припреми, Побједа (Титоград) 29. XI. 1956.

Приказује резултате двогодишњег рада Правописне комисије на заједничком правопису. Истиче значај јединственог рјешења за употребу запете.

606. Gašević d-r S., Правописне upute за uredske kadrove, (1955, Zagreb) 1—37.

Писац обрађује правописна правила, указује на погрешке које чине уредски кадрови приликом састављања пословних дописа. На крају алфаветни подсјетник и мали рјечник лоших ријечи. В. бр. 1301.

607. Георгијевић Св., Белешке о језику и стилу у „Коренима“ Д. Ћосића, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 179—185.

Задржава се претежно на лексици романа „Корени“ од савременог југословенског књижевника Д. Ђосића. Износи и по коју замерку поводом неких ређих дијалектизама. В. бр. 632.

608. Derossi Julije, Još malo o „jatu“, Vjesnik 26. II. 1956 (Zagreb).

Одговор на чланак Златка Мунка: Несретни „јат“ изазива смутње, штампаном у Вјеснику 19. II. 1956. В. бр. 515.

609. Erdeljac A., Uz diskusiju o našoj „pismenosti“, Školske novine VI, br. 12 (1955, Zagreb) 2.

610. [Erdeljac Ante], U čemu griješimo? Školske novine VII, br. 8, 12, 13, 17, 18, 22 (1956, Zagreb) 2.

Серија чланака о правописним и граматичким погрешкама.

611. Žganjcer Branimit, Razgovor o jeziku i literaturi, Školske novine VI, br. 41 (1955, Zagreb) 4.

Осврт на књигу под горњим насловом у издању мариборског предузећа „Обзорје“.

612. Županov Jozo, Prijevodi i kritika, Republika XII, br. 5 (1956, Zagreb) 60.

613. [Закључци донети на Новосадском састанку], НЈ н.с. VI, св. 3—4 (1954) 87—90.

614. Закључци Новосадског договора, Савременик I, св. 1 (1955, Београд) 69—70.

615. Захаров Лав, Прва Пушкинова песма и њена два препева — из 1904 и 1954 године, ЛМС 131, књ. 375, св. 3, 275—278.

Писац пореди превод Пушкинове поеме „Руслан и Лјудмила“ Драгутина Илића са преводом Николе Бертолина. Даје критику оба превода.

616. Zoričić Milovan, Arabljani, Škotlandani i slična čuda, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 157.

617. Zoričić Milovan, Neke nagrde u štampi i natpisima, Jezik III (1955, Zagreb) 93—94.

618. Izrada zajedničkog rječnika i pravopisa..., Prosvjetni list 1-I-1955, 3.

Текст закључака Новосадског састанка.

619. J. R., Novi pravopis — značajni prilog rješavanju jednog veoma važnog pitanja jugoslavenskog kulturnog života, Vjesnik 30. XII. 1956 (Zagreb).

620. Jonke Ljudevit, Akcentuacija na našoj Radio-stanici, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 129—133.

621. Jonke Ljudevit, Veberove zasluge za naš književni jezik, Rad JA 309 (1956, Zagreb) 33—80.

Писац приказује Веберов рад, посебно његове програматске, полемичке, научно-истраживачке и опјењивачке радове на подручју језика. Закључује да Вебер није био заштитник свог правца у књижевном језику, већ да је своје погледе баштинно од претходника. „По ономе, што је позитивно учинио за наш књижевни језик Адолфо Вебер припада међу наше врло заслужне језикословне раднике“. В. бр. 599.

622. Jonke Ljudevit, Lektori treba da imaju visoku stručnu spremu, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 38—43.

Аутор наводи низ језичких награда из књига, новина и натписа, те закључује: 1. сваки рукопис треба да иде лектору на читање; 2. свако издавачко, новинско и филмско подuzeће треба да има довољан број лектора; 3. сваки лектор треба да има високу стручну спрему.

623. Јонке Људевит, Уочи спровођења Новосадских закључака, Борба 30-IV-1955, 4.

Поводом чланка М. Стевановића у Борби од 19-IV-1955, 5. В. бр. 674.

624. Jonke Ljudevit, Naškovci „Doživljaji pana Tenkrata“, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 126.

Аутор региструје грубе језичне и правописне погрешке које су се поткрале преводиоцу.

625. Jug Bran, Još o pismenosti, Školske novine VI, br. 16 (1955, Zagreb) 2.

626. Klaić dr Bratoljub, Šenoa i naš kazališni jezik, Republika XI (1956, Zagreb) 687—701 и 785—799.

Аутор се осврће на Шеноине напоре у раду на побољшању казалишног језика.

627. Krešić Stjepan, Dokazi su najokrutniji, Vjesnik u srijedu V, 6. VI. (1956, Zagreb).

Ауторов одговор на критику Југослава Рајнера о пријеводу Монсартова романа „Окрутно море“. В. бр. 652.

628. Krešić Stjepan, Tegoban i odgovoran posao (Šta se traži od dobra prevodioca književnih djela?), Narodni list 7. IV. 1956 (Zagreb).

629. K [rklec] G [ustav], Uz prijevode iz novije njemačke lirike, Republika XI (1955, Zagreb) 200.

630. Kušan Ivan, Moć jezika, Vjesnik 3. II. 1956 (Zagreb).

О језику романа „Курлани“ Мирка Божића.

631. Kušan Ivan, Senzacija, talent i nesavjestan prijevod, Republika XI (1955, Zagreb) 635—637.

Између осталог писац говори о језичким гријешкама у пријеводу романа „Добар дан, туго“.

632. Лалевић М. С., Белешке о језику и стилу у „Коренима“ Д. Ђосића, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 169—179.

Износи бројне примере импресивности и сугестивности стила савременог југословенског књижевника Добрице Ђосића у његову роману „Корени“. В. бр. 607.

633. Лалевић М. С., Језик и стил пословица Вукове збирке, Стварање бр. 7—8 (1955).

Стил и језик пословица одликују се сажетошћу, експресивношћу (номинална реченица) и живом динамичком снагом. „Од особитог је значаја *афективни моменати* у процесу стварања нових речи и израза . . .“ Затим се говори о игри ријечи у којој долазе до изражаја народна етимологија и разнолике асоцијације. Наводи преко 40 ријечи које се могу чути само у пословици и загонетки.

634. Лалевић М. С., Језик и стил Сијарићевих „Бихораца“, НЈ н.с. VIII, св. 1—2 (1956) 36—52.

Истиче позитивне стране Сијарићева стила, али износи и потребне замерке.

635. Лалевић М. С., Наш правопис II изд., Омладина (1955, Београд) 12°, 94.

Популарно и сажето, са овим поглављима: Наш правопис (опште карактеристике), Велико слово, Одвојено и састављено писање речи и израза, Слог, Гласовне примене и правопис, Гласови *x*, *ч* и *ћ*, *ј*, *ђ* и *џ*, *л* на крају речи и Интерпункција. В. бр. 636, 665, 666, 1458, 1482.

636. Лалевин М. С., Уз оцену „Нашег правописа“, Настава и васпитање св. 7 (1955, Београд) 444—446.

Одговор на критику М. Станића у претходној свесци истог часописа. Одбацује Станићеве замерке. В. бр. 635, 665, 666.

637. Lebl A., Dales ili Dals, Naša Štampa (Beograd) br. 37, 4.

Сматра да би требало регулисати питање писања страних имена.

638. Лисијани Жорж, Неколико мисли једнога странца о анкети Летописа Матице српске о српскохрватском књижевном језику. — Излагање на Конгресу слависта у Београду, 20 септембра 1955 — ЛМС 132, књ. 377, св. 1, 69—73.

638а. Malić Zdravko, Andrićev stil i jezik u „Priči o kmetu Simanu“, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 148—154.

639. Milidragović Milica, Daničićevi prevodi sa ruskoga, PKJ knj. III (1956) 141—168.

По категоријама речи и израза, преглед Даничићевих особина у преводу, започет у првој књизи истог часописа.

640. Мишић Зоран, За јединствени југословенски критеријум, Дело књ. III, св. 7 (1956) 805—813.

Између осталог писац истиче и неопходност јединственог књижевног језика и његове нормативности. Затим говори о негативности регионализма у језику, култу фолклора, његовању тобожњег стила „како народ говори“.

641. Мишић Зоран, Око јединственог југословенског критеријума, Дело књ. III, св. 12 (1956) 1687—1692.

Полемика са главним уредником часописа „Наша содобност“ због погрешно схваћеног појма „југословенски критеријум“.

642. Mogaš Milan, O pisanju imena ulica i trgova, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 79—81.

Писац даје упуте како треба писати имена улица и тргова која су састављена од двије или више ријечи.

643. Mondecar Slavko, O nepotrebnim tudicama i drugim jezičkim nagrdama, Vjesnik u srijedu 3. X. 1956 (Zagreb).

644. Николић Берислав М., Језик једне значајне књиге (Велибор Глигорић, Српски реалисти, издање „Просвете“, Београд 1954, стр. 476), Књ ЈШ II, св. 3 (1955) 229—232.

Критички осврт на језик.

645. Nikolić dr Ferdo, Nastavnicima treba pomoći u jezičkoj nastavi, Školske novine VI, br. 10 (1955, Zagreb) 2.

Писац говори о култури нашега језика у школама.

646. Pavletić Vlatko, Prevodilac — izdajnik, Narodni list 5. VI. 1955 (Zagreb) 5.

647. Petravić Mirko, Učimo svoj književni jezik!, Školske novine VI, br. 37 (1955, Zagreb) 2.

648. Peco Asim, Dva pravopisna pravila koja ne poznaju mnogi učenici, Prosvjetni list, 1-XI-1955, 4.

Даје основно правило за употребу ијекавских облика и упутство за разликовање *ћ* и *ч*, *ђ* и *џ*.

649. Peco Asim, Za jedinstvenu upotrebu naziva našeg jezika, Prosvjetni list, 1. VI. 1955 (Сарајево) 6.

Препоручује назив „српскохрватски“ односно „хрватскосрпски“.

650. Poljanec Radoslav, Radio i kultura našeg književnog jezika, Vjesnik 27. I. 1956 (Zagreb).

651. Potokar Tone, Za enotnost srbskohrvatskega knjižnega jezika. (O dosadanjih prizadevanjih obeh Matic, srbake in hrvatake). CSM I (1954—55) št. 3, str. 74—76.

652. Rajner Jugoslav, Odgovor Stjepanu Krešiću, Vjesnik u srijedu V, 20. VI. 1956 (Zagreb).

О пријеводу Монсаратова романа „Окрутно море“. В. бр. 627.

653. Редакција ЛМС, Анкета о питањима српскохрватског језика и правописа, ЛМС 131, кв. 375, св. 1, 3—125.

*1 Редакција објављује дискусију о проблемима савременог књижевног језика одржану на састанку филолога, књижевника, културних и јавних радника 8, 9 и 10 децембра 1954 у Новом Саду.

Донет је текст заједнички донесених закључака (као и факсимил тога текста) са потписима учесника.

654. Rogić P[avle], Još o jeziku naše štampe, Jezik III (1955, Zagreb) 126—127.

655. Rogić Pavle, Lična i porodična imena u jeziku (Prinos proučavanju naše antroponimije), Rad JA 303, 211—231.

Писац објашњава подријетло, творбу и развитак личних и породичних имена те настоји показати како су различити фактори, субјективни и објективни, утјецаји на њихово постање и формирање. Детаљније проучавање бит ће могуће истом онда кад добијемо свој ономастиком.

656. С. К., Један језик — један правопис. Израда јединственог правописа најхитнија културна и друштвена потреба, НИН 29. V. 1955 (бр. 230) 8.

Информативан напис поводом састанка Комисије за правопис.

657. Север М., Око јоје сто година после Вукове победе, ЛМС 132, кв. 377, св. 5, 484—485.

Писац критикује стварање вјештачких разлика између латинице и ћирилице.

658. Секулић Исидора, Један језички инцидент, Књижевност XXV, св. 7—8 (1955, Београд) 3—8.

Поводом критике објављене у НЈ н.с. VI(1 954) 59—60 брани своју употребу збирног броја у примеру: „Чудан сусрет двојих писаца“.

659. Selmanović Alija, Briga Edhema Muladbića o jeziku, Jezik IV (1955, Zagreb) 18—21.

660. Senić Nada, Jedinstvo srpskohrvatskog jezika i pravopisa (Povodom dogovora o književnom jeziku), Pregled sv. 1 (1955, Sarajevo) 39—41.

661. Сеферовић Нусрет, Језичко јединство, Борба 23-I-1955, 7. У вези с анкетом Летописа Матице српске.

662. Simeon Rikard, „Neizvjesna bitka“, Jezik IV (1955, Zagreb) 32. О пријеводу романа Ј. Штајнбека „In dubious battle“.

663. Slamnig Ivan, Novi prijevod „Fausta“, Narodni list 27. IX. 1955, (Zagreb) 4.

664. Smailović Ismet, O izgovoru i transkripciji orijentalnih riječi i imena, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 142—144.

Аутор полемизира с Д. Брозовићем. В. бр. 594.

665. Станић Милија, Видици, Настава и васпитање св. 10 (1955, Београд) 596—599.

Одговор на чланак М. С. Лалевића у св. 7 истог часописа. В. бр. 635, 636, 666.

666. Станић Милија, Миодраг Лалевић: Наш правопис (Издање „Мале школске библиотеке“, Београд 1955), Настава и васпитање св. 6 (1955, Београд) 379—381.

Приказ је у основи повољан, али са низом замерки, нарочито за крутост и искључивост у неким питањима, за нека образложења и др. Неке замерке су несумњиво оправдане. В. бр. 635, 636, 665.

М. П.

667. Stevanović B. M., Apulej — Zlatni magarac — Preveo sa latinskog d-r Albin Vilhar, Beograd, Novo Pokolenje (Biblioteka Orfej), 1954, str. 260, 12°, ЖА V, 2 (1955) 411—414.

Дата је и критика превода (на српскохрватски језик).

668. Стевановић М., Анкета Летописа Матице српске, новосадски договор о књижевном језику и правопису и његови закључци, НЈ н.с. VI, св. 3—4 (1954) 74—87.

Проф. М. Стевановић свестрано анализира анкету ЛМС и дискусију вођену на новосадском састанку. Он у томе правцу детаљно образлаже мишљење да је и даље потребно у српскохрватском књижевном језику задржати оба изговора *jajla*. Наглашава такође потребу израде јединствене терминологије и заједничког правописа. И проф. Стевановић мисли да речник савременог српскохрватског језика треба да буде више информативан него нормативан.

669. Стевановић М., Измене у правопису српскохрватског језика; НЈ н.с. VIII, св. 3—4 (1956) 71—85.

Детаљно говори о резултатима рада комисије за уједначање српскохрватског правописа: о писању облика *фугура I*, о транскрипцији страних властитих имена, о остављању неизмењеног *д* испред *с* и *ш* у свим позицијама у речи, о писању удвојених сугласника у ретким случајевима типа *јоддијалекај* и сл., о писању придева типа *дахијски* само са *ј*, о састављеном и одвојеном писању речи, о сажетом начину писања одречног облика *ргаес*. гл. *хйеиш* (*нећу*), о употреби великог слова, о дељењу речи при преношењу њихових делова у следећи ред, о логичкој интерпункцији, о давању једног званичног назива нашем језику (*српскохрватски* одн. *хрватскохрватски*) итд.

670. Стевановић М., Новосадски договор према одзивима на њ, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 138—147.

Овај договор српских и хрватских лингвиста и књижевника о питањима српскохрватског књижевног језика и правописа велика већина југословенске јавности правилно је схватила и прихватила. „У бројним натписима о њему Новосадски договор је оцењен као значајан прилог уклањању вештачких разлика из заједничког књижевног језика и правописа Срба и Хрвата и као крупан догађај у културном животу наших народа“. То проф. Стевановић посебно истиче. Међутим, у интересу пуног схватања и разумевања закључака које су донели учесници Договора,

проф. Стевановић се детаљно осврће на појединачна произвољна тумачења неких од ових закључака.

671. Стевановић М., О језику једног написа, НЈ н.с. VII, св. 3—4 (1955) 69—86.

Критика једног написа објављеног у београдском књижевном часопису „Delo“ (бр. 2 за 1955 г.).

672. Стевановић М., Уз чланак проф. Љ. Јонкса „Неколико ријечи о одјесима Новосадског састанка“, НЈ н.с. VIII, св. 1—2 (1956) 23—27.

Проф. Стевановић убедљиво доказује исправност својих ставова изнетих у дискусији са проф. Јонкеом. Б. Н.

673. Stevanović Mihailo, Opet o nazivu našeg jezika, Jezik III (1955, Zagreb) 101—107.

Писац настоји доказати да је назив *српскохрватски* односно *хрватскосрпски* бољи и точнији од других термина, који се поред њега употребљавају.

674. Стевановић Михаило, Пред приступање остварењу новосадских закључака, Борба 19-IV-1955, 5.

Писац нарочито подвлачи неисправност тумачења новосадских закључака од стране неких појединаца који сматрају да скавац у ијекавској средини треба да пише ијекавски и обратно и да књиге или чланке писане једним књижевним наречјем треба „преводити“ на друго за претставнике другог наречја. В. бр. 623.

675. Stipčević Nikša, Povodom jednog prevoda, KnjN nova serija, br. 16 (1956) 4.

Негативна оцјена превода књиге „Земља светог сакраманта“ (превод Јерке Белан). Аутор наводи поједина мјеста из превода и оригинала као доказ своје тврдње. В. бр. 586, 676.

676. S[tipčević] N[ikša], Frančesko Jovine: „Zemlja svetog sakramenta“ (S talijanskog prevela Branka Belan. „Narodna prosvjeta“, Sarajevo, 1955), KnjN nova serija, br. 13 (1956) 4.

Приказ садржи негативну оцјену превода. В. бр. 586, 675.

677. Tabak Josip, Kako smo prevodili Servantea (Don Quijote u prijevodu Đorđa Popovića), Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 48—55.

678. Težak Stjepan, O jeziku naših učenika i nastavnika, Školske novine VI, br. 1—2 (1955, Zagreb) 12.

679. Tomić Josip, „Crveni i crni“ ili „Crveno i crno?“ Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 153—165.

Аутор расправља о томе, како треба превести наслов Стендалова романа „Le Rouge et le Noir“ и закључује да је исправнији назив „Црвени и црни“.

680. Frangeš Ivo, Kombolov prijevod Danteova „Čistilišta“. Vjernost originalu i poeziji, Vjesnik (Kultura) 7. X. 1955 (Zagreb) 8.

В. бр. 685.

681. Hamr Josip, O roku i jeziku u lirskim pjesmama, Jezik V, br. 4 (1956, Zagreb) 99—104.

Аутор наводи неколико примјера како су се пјесници служили роком и због њега осиромашивали или обогативали лексиком. Језична анализа, по његову мишљењу, може открити слабост појединих пјесника.

682. Hraste Mate, O nazivu našega jezika, Jezik III (1955, Zagreb) 107—110.

Одговор на чланак М. Стевановића. Писац сматра да није најбоље истицати и наметати било који од три односно шест назива за језик, којим говоре и пишу Хрвати и Срби. В. бр. 673.

683. Čale Frano, O jeziku Marina Držića na sceni, Republika XI (1955, Zagreb) 175—183.

684. Šepić Ante, Kako kod nas neki prevode?, Jezik IV (1955—1956, Zagreb) 56—58.

Осврт на пријевод књиге „Зелени пакао“ (Загреб 1955) Франца Ајцлерна.

685. Šoljan Antun, Kombolov Dante. Uz novi prijevod „Čistilišta“ u izdanju Matice Hrvatske, Zagreb 1955, Narodni list 29-IX-1955 (Zagreb) 4.

В. бр. 680.

г) Дијалекти

686. Бошковић Радосав, О једној акценатској особини дијалеката западне и јужне Истре, Прил XX, св. 3—4 (1945) 229—259.

Расправљајући о узајамном смењивању акцената *ˈ* и *˘*, које је запазио при испитивању дијалеката јужне и западне Истре, аутор долази до ових основних закључака.

Поменуто смењивање акцената „има често факултативан карактер, није ничим регулисано“.

То смењивање најчешће је и најтипичније у дијалектима западне Истре, која у многим пртама показују дводијалекатски карактер. Стога је „лако могуће да је... смењивање дугих акцената у овим говорима резултат укрштања двеју различитих акцентуација“, тј. штокавске и чакавске.

То је морала бити она штокавска акцентуација „која је и данас основна акцентуација дијалеката залеђа поречкога“ („у којој је *˘* пренесен на претходни кратки слог само с крајњег отвореног слога; и то — у облику *ˈ* акцената: *čelo* ... и ... у којој су ... оба стара акцената, и *˘* и *ˈ*, пренесени на претходни дуги слог из свих положаја ... у облику *ˈ* акцената: *brázda*, *gráđiti* ...“).

Са њом се морала укрстити она чакавска акцентуација коју су имали дијалекти каштелирски и валентићко-тадински — пре свога штокавизирања.

Колебање у употреби дугих акцената вероватно је настало најпре у тим чакавским говорима; другим речима у тим говорима је најпре изгубио стабилност штокавски *ˈ*, — „примајући, мање-више потпуно, штокавску акцентуацију досељеника, чакавци су унели у њу несигурност у употреби дугих акцената“.

То је дошло оуда што се штокавски утицај на акцентуацију ових чакавских говора по свој прилици није огледао у преради чакавске акценатске базе у штокавском духу већ у извесне врсте билингвизму, тј. у напоредном постојању с једне стране — старе, чакавске акцентуације, са чувањем *˘* на крајњем отвореном слогу и са чувањем силазног карактера неакцентованих дужина, и с друге стране — нове, штокавске акцентуације, са пренесеним, узлазним акцентима. Силазни карактер дужина омогућио је преношење типа *līhā* || *līha*; а *līha* јеунесени, штокавски дублет. Исто се тако морају објаснити и акценти *čelō* || *čelo* || *čélo*.

Према томе, различити дуги акценти у истим позицијама јесу остаци двеју различитих акцентуација.

Акцентуација Кринге даје друкчију слику, тј. показује друкчији тип штокавског утицаја: „под штокавским утицајем и на штокавски импулс прерађене су чакавске силазне дужине у узлазне, чиме је омогућено преношење новоштокавског типа: $līhā > līh̄ā > līh̄a$; облици као $līh̄a$ претстављају каснији нанос.

Говори залеђа ровињскога архаичнији су од говора залеђа поречкога; у њима је на претходни слог пренесен само n са крајњег отвореног слога. У Селини и Перинима, где се сучељавају те две акцентуације, налазимо напоредну употребу елементарна обеју акцентуација. А то посредно потврђује претпоставку о некадашњим двома акцентуацијама у каштелирском дијалекту. У ширем смислу то потврђује да се такве укрштене акцентуације јављају само у укрштеним говорима и да се одржавају само наслањајући се на суседне говоре. Према томе, поменуто смењивање дугих акцената могло је настати само у штокавизираним чакавским говорима залеђа поречкога, „као саставни део њихова штокавизирања“.

Друкчије је настало колебање у примерима типа $sūša \parallel sūšā$, тј. у примерима где је некад био чакавски акут; под штокавским утицајем чакавски акут замењен је штокавским l у свим слоговима где овај последњи може стајати (у свим слоговима сем крајњег).

Колебање у примерима типа $dūbi \parallel dūb̄i \parallel dūbi$, као и отсуство колебања у примерима типа $vōda$, можда је морфолошког порекла.

Аутор такође расправља о скраћивању n у крајњем отвореном слогу, за које сматра да је настало фонетским путем само кад је испред n била дужина; затим критикује неке наводе Решетара и Малецког и др. М. П.

687. Георгијевић Св., О војвођанској ономастици, НЈ н.с. VII, св. 5—6 (1956) 167—177.

Георгијевић се задржава на презименима и анализира наставке помоћу којих се у Војводини изводе презимена.

688. Guberina Petar, Izveštaj o naučnom putovanju na Susak kod Lošinja, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 332—333.

Аутор извјештава о снимању говора, о акценту и интонацији, синтактичким појавама и романизмима. На крају даје примједбе на мушки и женски говор и славенску дифтонгизацију.

689. Guberina P[etar], в. Hamm J. Hraste M. i Guberina P., бр. 706.

690. Ивић Павле, О неким проблемима наше историске дијалектологије, ЈФ XXI (1955—1956) 97—129.

Резиме на немачком језику.

691. Jedvaj Josip, Bednjanski govor, HDZb I (1956, Zagreb) 279—330.

Опис говора на подручју бивше општине Бедња у котару Иванец. Аутор је приказао гласове, деκлинацију (с акцентом), непроменљиве врсте ријечи, дао бљешке из синтаксе и говорне огледе.

692. Junković Zvonimir, Izveštaj o istraživanju kajkavskoga dijalekta u zagrebačkoj okolici, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 391—395.

Преглед гласовних, акценатских, морфолошких и лексичких особина у кажавским говорима јужно од Саве.

693. Jurišić Blaž, Opažanja o govornim osobinama zapadne Istre s otocima, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 396—407.

Попис појединих мјеста с њиховим говорним особинама и приказ тих особина с ознаком подручја која захваћају.

- 694.** Пешикан Митар, О неким специфичностима у употреби приповедачког императива, в. бр. 528.
- 695.** Маštrović Ljubomir, Ninski govor, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 87—140 и 6 snimaka.
Резиме на француском.
- 696.** Павловић Миљивој, Милан Решетар: Најстарији дубровачки говор (Глас САН, ССИ, Београд 1951), Прил XX, св. 3—4 (1954) 336—341.
Критички приказ са историјатом проучавања проблема дубровачког књижевног језика; посебно о Решетаровом уделу у том проучавању.
„Књига Решетарова, несумњиво, има знатне вредности као савестан, минуциозан претрес материјала. Међутим, иако филолошки врло корисна, она не показује лингвистички убедљиве закључке... Несумњиво је да је дубровачки песнички језик, нарочито у првој фази, био под изразитим утицајем ранијих, чакавских песника, док се за поменуте чакавске прте уколико се јављају и у дубровачкој прози мора претпоставити живи говор тога типа као њихов фокус, макар то било и у малом проценту“.
- 697.** Поповић Иван, Istarski štokavski dijalekat, Riječka revija br. 3 (1956, Rijeka) 88—92.
Особине штокавских икавских говора „у Бујштини, Савиченштину, Канфнарштини, Ровињштини, Порештини (до Тивана), а зацело и Барбанштину“.
- 698.** Радуловић Јован, Аугментативно-пејоративна значења неких именница, в. бр. 533.
- 699.** Skok Petar, Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca (I. dio), HDZb I (1956, Zagreb) 215—278.
Аутор проширује и продубљује новим прилозима своју радњу о жумберачким чакавским говорима и штокавским говорима Унијата Хрвата, што ју је под насловом „Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)“ штампао у Јагићевој Архиви (књ. 32 и 33).
- 700.** Stojković Marijan, Akcent glagolskih imenica, в. бр. 557.
- 701.** Uskoro će izaći Hrvatski dijalektološki zbornik, Vjesnik 26. V. 1955 (Zagreb) 7.
- 702.** Hamm Josip, Izvještaj o dijalektološkom ispitivanju (Susak, s okolnim otočjem i Novi), Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 382—383.
- 703.** Hamm Josip, Izvještaj o magnetofonskim snimanjem na otoku Krku, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 384—385.
- 704.** Hamm Josip, Izvještaj o naučnom putovanju na Lošinju i susjedne otočiće, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 328—331.
Кратак осврт на фонетику и морфологију лошињског говора.
- 705.** Hamm Josip, Izvještaj o naučnom putovanju na Olib, Silbu, Ist, Premudu i Pag, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 334—339.
Дијалектолошке примједбе о вокалима, консонантима, морфологији, синтакси и лексници.
- 706.** Hamm J[osip], Hraste M[ate] i Guberina P[etar], Govor otoka Suska, HDZb I (1956, Zagreb) 7—213.
Овај веома опширан рад подијељен је у 4 дијела: 1. Увод (7—16), 2. Сусачки говор у прошлости (17—43), 3. Данашњи сусачки говор (44—185) и 4. Залеђе Суска данас (186—213). У уводном дијелу говори се о географском смјештају отоцића

Суска и његовој повијести. У другом дијелу описан је управо лошкињи говор прије 400 година на темељу очуваног већег броја докумената, који осветљују говор непосредног сусачког залеђа. У најопширнијем, трећем дијелу приказана је структура сусачког говора, фонетика, акценат, морфологија, синтакса, стилистика, затим су дани текстови и илустративан рјечник. У последњем дијелу аутори су захватили језичне особине сусачког залеђа, т. ј. „у првом реду Великог и Малог Лошиња, затим Унија и Иловица, и напоскон — даље на сјеверу — Ђунскога, Св. Јакова и Нерезина“ и дали текстове из тих села.

707. Hraste Mate, Izvještaj o dijalektološkom isitivanju otoka Suska, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 340.

708. Hraste Mate, Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u Lubenicama na otoku Cresu, na otocima: Unije, Male i Velike Srakane, na Susku, Rabu i Pagu, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 386—388.

Аутор даје напомене о гласовима, акценту и облицима на Унијама, затим о акценту рапског дијалекта и о неким особинама папског говора.

709. Hraste Mate, Izvještaj o terenskom radu na otoku Pagu, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 389—390.

Кратак преглед гласовних, акценатских и морфолошких особина папског говора.

710. Hraste Mate, Osobine suvremene rapske akcentuacije, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru (1955, Zadar) 165—173.

Аутор констатира разлике између сувремене рапске акцентуације и оне коју је описао Марцел Кушар прије 66 година.

711. Hraste M[ate], в. Hamm J[osip], Hraste M[ate] i Guberina P[etar], бр. 706.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова кретица, порекло итд.

712. Банашевић Н., Пјесме Петра I Петровића Његоша. За штампу средно и предговор написао Трифун Ђукић, Цетиње, Народна књига, 1951, Прил. XX, св. 1—2 (1954) 136—137.

Приказ издања „пјесма Петра I Петровића“ са напоменом да за неке није сигурно да их је испевао владика Петар I.

713. Батављевић Олга, Неколико докумената о сликару Стефану Гавриловићу, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 9 (1954, Нови Сад) 139—169.

Документи су с почетка XIX века; писани су „славеносербским“ језиком.

714. Берић Душан П., Још два непозната дјела фра Ловре Милорадовића званог Цеканића, Прил. XXII, св. 3—4 (1956) 164—270.

Са биографским подацима о Луки Милорадовићу и подацима о досада необјављеним рукописима нађеним у библиотеци фрањевачког самостана на Псљуду у Сплиту, где су донесени из фрањевачког самостана у Хвару. Рукопис је величине 20 × 14 см. и садржи 217 нумерисаних страна. Текст су „Коризмене проповједи“ и „Духовне забаве душе богољубне“. Нема података о језику.

715. Бота Борђе, Народни живот и обичаји у селу Јарковцу у Баништу, Зборник Матице српске, серија друштвених наука 10 (1955, Нови Сад) 88—118.

Завршни део расправе са неколико народних приповедака, песама, игара и загонетки.

716. Bošnjak Mladen, Može li se ustanoviti broj listova prve hrvatske tiskane knjige, Republika XI (1955, Zagreb) 62—68.

Аутор се осврће на глагољски „Мисал по закону римског двора“, 1483. Закључује да би потпуни примерак морао имати 220 листова. Садржај: I Увод, II Хрватски библиографски описи Мисала, III Литература о појединим примјерцима Мисала, IV Налазишта, V О појединим примјерцима Мисала, с прегледом кватерниона за примјерке у Хрватској.

717. Vego Marko, Nadgrobní natpisi porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjice, Glasnik ZMS, Arheologija, n. s. sv. X (1955) 157—166.

Описана два надгробна натписа у централној скупини старог гробља.

718. Vego Marko, Pisma o hercegovačkom ustanku 1875 god., Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n.s. sv. X (1955) 187—214.

Писма на талијанском и нашем језику сачувана у Задарском архиву као документа аустријског Намјесништва за Далмацију.

719. Vego Marko, Humačka ploča — najstariji ćirilski pisani spomenik u Bosni i Hercegovini (X ili XI stoljeće), Glasnik ZMS, Arheologija, n.s. sv. XI (1956) 42—46.

В. је прочитао и дао језичка и историска тумачења натписа на камени који се данас налази узидан на десној страни садашњег самостана на Хумци код Љубушког. Има чињеница које упућују на то да је натпис врло стар, али је Вегова анализа језичких и палеографских чињеница врло несигурна да би се њом могла поткренути претпоставка да натпис потиче из X или XI века. Тим самим, а и ипак, долази у сумњу и анализа историских чињеница. Биће потребна и извесна ревизија читања.

720. Веселиновић Р. Л., Евлија Челебија, Путопис, Одломци о југословенским земљама I. Превео, увод и коментар написао Хазим Шабаковић. Сарајево 1954. — Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 9 (1954, Нови Сад) 177.

Приказ, повољан.

721. Vončina Josip, Četiri glagoljske listine iz Like, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 213—230 и 1 снимка.

Листине се налазе у библиотеци самостана француске провинције св. Кржега у Љубљани а потјечу из XV и XVI ст.

Аутор даје опис и текст

Резиме на француском.

722. Vrana Josip, Da li je sačuvan original isprave Kulina bana. Paleografsko-jezična studija o primjercima isprave iz g. 1189, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 5—57+5 sn. i 1 tabla.

На темељу палеографске и језичке анализе, аутор закључује да су сви сачувани примјерци настали отприлике у исто вријеме (крај XII и почетак XIII ст.) и на истом подручју, али да оригинал није сачуван.

Резиме на француском.

723. Vrana Josip, Izvještaj o radu u Državnom arhivu u Dubrovniku, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 409—410.

Напомене о ћирилским исправама из 13 стољећа.

724. Vratović V., Nekoliko Bruerevićevih prijevoda iz Horacija, ЖА IV, 2 (1954) 269—277.

Метричка и стилска анализа Б. препјева на српскохрватски језик.

Резиме на њемачком.

725. *Vraćen notarski arhiv iz Italije* (oko 2000 svezaka i fascikala notarskog arhiva starih istarskih komuna od 16. vijeka dalje), *Vjesnik* 19. VI. 1955 (Zagreb) 2.

726. Вуковић Ј., Целокупна дела П. П. Његоша. Редакциони одбор: Н. Банашевић, Р. Бошковић, Р. Лалић, В. Латковић, П. Перовић, М. Стевановић. 1951-1954, Просвета, Београд, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 331—347.

Приказ је у основи повољан, али садржи критичке примедбе на коментаре, на интерпункцију, на речник (нарочито акценат), на техничку обраду.

727. *Grmek dr. Mirko Dražen, Srednjovjekovni salernski medicinski rukopis u arhivu Jugoslavenske akademije*, *Starine* 45 (1955, Zagreb) 151-171.

Детаљан опис рукописа и преглед његова садржаја.

728. Динић Михаило, Три повеље из исписа Ивана Лучића, *Зборник Филозофског факултета књ. III* (1955, Београд) 69—95.

Са коментаром, текстовима и фотокопијама повеља. Најстарија претставља уговор великог жупана Стевана Немање са Сплитом. Друга повеља претставља уговор о пријатељству између краља Стефана Владислава и Сплита из 1237 године. Трећа је кратка повеља хумског кнеза Андрије којом ослобађа Трогиране од давања „оброка“.

Резиме на француском.

729. Драгићевић Ристо Ј., Неколико нових докумената из заоставштине Сима Милутиновића, *Књижевност XXI*, св. 9 (1955, Београд) 225—229.

Коментари о писмима разних Црногораца Сими Милутиновићу, са цитатима из писама.

730. Ђорђић П., О новом издању натписа „на стубу на Косову“, *Прил XXI*, св. 1—2 (1955) 140—143.

Критика расправе проф. Ђ. Сп. Радојичића „Световна похвала кнезу Лазару и косовским јунацима“.

731. *Esih Ivan, Izvještaj o radu u dubrovačkim arhivima*, *Ljetopis JA* 60 (1955, Zagreb) 325—327.

Аутор извјештава о рјечнику „*Dictionarium latino-ruthenicum*“ (даје и опис рјечника) о слависту Алфреду Јенсену и о путописцу Александру Сапцехи,

732. *Esih Ivan, Srpski spomenici Jugoslavenske akademije. Uz novo djelo našeg vizantologa Vladimira Mošina*, *KnjN nova serija*, br. 25 (1956) 3.

733. *Žic Nikola, Glagoljski kodeks iz XIV stoljeća*, *Riječka revija IV* (1955, Rijeka) 260.

734. *Žic Nikola, Naša najstarija knjiga*, *Glas Istre*, 5. VIII. 1955 (Pula) 4.

735. *Ибровац Миодраг, Три писма Проте Матије Ненадовића*, *Прил XX*, св. 1—2 (1954) 99—104.

Дат је текст сва три писма.

736. *Japundžić Marko, Glagoljski brevijar iz g. 1465. Radovi Staroslavenskog instituta II* (1955, Zagreb) 155—191 i 2 snimka.

Опћи приказ бревјјара с изводима.

Резиме на француском.

737. *Jernej Josip, Oko izdavanja Mihaljina rječnika*, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (1955, Zagreb) 177—181.

Писац објашњава нека питања у вези с издавањем „Blaга jezika slovinskoga“ и доноси текст уговора на латинском језику.

738. Јутронић Андре, Zbirka брачких поџасница у музеју града Сплита, Града за повјест књижевности хрватске 27 (1956, Загреб) 153—177.

739. Кашанин Милан, Поставак цркве у Шиду, Зборник Матице српске, серија друштвених наука 10 (1955, Нови Сад) 118—123.

Са текстом четири документа, писана славеносерпским, из 1787, 1825 и 1836 године.

740. Кириловић д-р Дим., Карловачке школе у доба митрополита Павла Ненадовића, Спом CIV (1956) 45—117.

Текстови из XVIII в., писани „руско-словенски (црквено-словенски) са доста утицаја народнога говора“.

Резиме на француском.

741. Кириловић д-р Дим., Опис Арадске епархије у стиховима из XVIII века, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 8 (1954, Нови Сад) 99—103.

Текст са коментаром.

742. Кириловић д-р Димитрије, Једно непознато писмо Захарије Орфелина, Зборник за друштвене науке 13—14, изд. Матица српска (Нови Сад, 1956) 241—244.

Са факсимилом писма које је Орфелин написао из Темнишвара 1772 г.

Резиме на немачком.

743. Кићовић Мираш, Анонимност Орфелинова буквара, Прил XX, св. 1—2 (1954) 81—82.

Констатована су „три издања Буквара: прво од 1767, друго, вероватно, 1776, које још увек има да се утврди, оба венецијанска, и треће, бечко, од 1792“.

744. Кићовић д-р Мираш, Један уникат непознате ћирилске штампарије у Котору, Библиотекар 1—2 (1955, Београд) 1—5.

О которском издању Жертве Аврамове од Вићентија Ракића и у вези с тим о откривању једне досада непознате ћирилске штампарије.

745. Колендић Петар, Ко је аутор хварског „Ускрснутја“, Прил. XXII, св. 3—4 (1956) 262—264.

Према једном рукопису из оставштине Симе Љубића у Државном архиву у Задру писац је установио да је аутор „Ускрснутја“ Марин Газировић и утврдио како су изгледали изгубљени почетни стихови тога комада. Дат је и текст стихова.

746. Кошута Лео, Архив бившег осорског каптала, Starine 45 (1955, Загреб) 291—300.

Садржај: Осорски каптол. Архив осорског каптала. Инвентар архива. Биљешке.

747. Матијевић Ante, Porijeklo renesansnih psaltira franjevačkog samostana u Zadru, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 193—232 i 6 snimaka.

Резиме на енглеском.

748. Матић Томо, Vitezovićev „Lexicon latino-illyricum“, в. бр. 1099.

749. Матић Томо, Jedna hrvatska školska drama iz Slavonije iz osamnaestog vijeka, Града за повјест књижевности хрватске 27 (1956, Загреб) 87—119.

750. Матић Томо, Latinska satira protiv magarona iz 1842., Града за повјест књижевности хрватске 27 (1956, Загреб) 71—86.

751. *Matić Tomo*, *Rukopisi Aleksandra Patačića*, Rad JA 304, 105—133.
Писац даје биографију Александра Патачића и приказ његових рукописа.

752. *Maštrović Ljubomir*, *Zbornik pirnih pjesama (u redakciji Franje M. Appendini-a)*, Grada za povijest književnosti hrvatske 27 (1956, Zagreb) 121—151+4 snimke.

753. *Медаковић Дејан*, О неким старинама цркве у Пријеполу, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 307—309.

Износи краће библиографске податке за десет србуља нађених у цркви у Пријеполу. Дати су: текст записа из једног октоиха који носи грб Црнојевића и текст записа и поговора једног четворојевањџља, писаног крупним уставним словима. Оба су текста писана језиком српске редакције.

754. *Медаковић Дејан*, О штампарским словима у ризници манастира Дечана и Пећке патријаршије, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 305—307.

Даје опис слова нађених у ризници манастира Дечана и слова нађених у Пећкој патријаршији. Констатује да су типови слова исти. Претпоставља могућност да су та слова донесена у циљу отварања штампарије вероватно тек у XVIII веку јер дечанска слова садрже я, љ, њ „која наше србуљске штампарије не употребљавају и која пућују на влашке штампарије XVII и XVIII века“.

755. *Медаковић Дејан*, Т. Н. Протасева, *Первые издания московской печати*. Москва, 1955, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 165—166.

Критика. Износи између осталог и неке омашке које су се аутору поткрале у датирању појединих штампаних српских књига.

756. *Медаковић д-р Дејан*, *Белешке о српској уметности у областима старе Славоније и Хрватске*, *Старинар н.с. књ. V—VI (1954-55, Београд) 317—330.*

Даје и извесне податке о неким црквеним рукописима и записима из XV, XVII и XVIII века.

Резиме на немачком.

757. *Milčetić Ivan*, *Barčičeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu*, *Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 99—128 i 10 snimaka.*

Рукопис је примљен за штампу још 1917 год. и штампана се са 38 година за кашњења, јер још увијек није изгубио актуелност.

Резиме на француском.

758. *Мирковић Лазар*, *Романов типик*, *Зборник за друштвене науке 13—14, изд. Матице српске (Нови Сад, 1956) 46—60.*

Писац даје библиографске податке о Романовом типиком, другом по старини типиком старе српске књижевности. Упоредијући га са најстаријим, Никодимовим типиком, долази до закључка да Романов типик није препис Никодимовог типика, како се до сада сматрало, него „нови други превод Јерусалимског типика са грчког“.

Дата су поједина места из Романовог и Никодимовог типика (за доказ да су по два превода) и разне белешке и записе које је Роман записао на маргинама свога превода.

759. *Мирковић д-р Лазар*, *Црква у старом Сланкамену*, *Зборник за друштвене науке 11, изд. Матице српске (Нови Сад, 1955) 117—136.*

Описује, између осталог, књиге које су писане некада у Сланкамену.

760. Михајловић Георгије, Који је наслов пештанске Библије од 1804 године?, Прил XXI, св. 1—2 (1956) 125—127.

Доказује да је „ова пештанска Библија прештампана са седмог руског издања које је изашло у Москви 1778 године, а не са кијевскога од 1788, како наводи Шафарик“.

Доноси у старословенској транскрипцији текст наслова једног примерка пештанске Библије која се налази у православној цркви у Сомбору.

761. Мошин Владимир, О подриjetlu Mihanovićeve ćirilске zbirke, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 71—84.

Аутор даје преглед и садржај збирке те закључује да је традиција о светогорској провенијенцији Михановићеве колекције вјероватно само легенда.

Резиме на француском.

762. Мошин Владимир, Ćirilски rukopisi Jugoslavenske akademije. I dio. Opis rukopisa. Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1955, Zagreb) 1—258 i 21 tabela.

Садржај: Увод. Каталог ћирилских рукописа. I Преглед по садржају. II Преглед по хронологији. III Преглед по сигнатурама.

763. Мошин Владимир, Ćirilски rukopisi Cetinskog manastira (Izveštaj o radu na Cetinju u 1954 god.), Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 280—284.

764. Мошин В. и Траљис С. М., Ćirilске isprave i pisma u Arhivu Jugoslavenske akademije, Starine 46 (1956, Zagreb) 97—144.

765. Nikolić Radomir, Makarije, štampar Oktoiha, KnjN nova serija, br. 19 (1956) 2.

О пореклу нашега првог штампара.

766. Новаковић Реља, Никољски летопис, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 155—172.

Са текстом летописа, коментаром и табеларним прегледом узајамних веза Никољског летописа са Софиским, Кијевским, Студеничким, Сарадапорским и Цетињским.

Резиме на француском.

767. Павићевић Бранко, О првом походу Махмута Бушатлије на Црну Гору 1796, ИЧ VI (1956) 153—168.

Са факсимилом писма које су главари и збор Црне Горе упутили кнезовима и „свој поштеној комунилади“ 4. VII. 1796.

Резиме на француском.

768. Павловић Драгољуб, Једна позајмица архиепископа Данила II из Климента Охридског, Прил XX, св. 3—4 (1954) 260—263.

Аутор утврђује да је похвала Милутину коју му, над његовим мртвим телом, упућује Данило заправо скоро дословно пренета из Климентовог *Похвалног слова св. Кирилу*. Тиме се објашњавају извесне недоследности поменутог места Милутинове биографије.

769. Павловић д-р Миливој, Примери историског развитка српскохрватског језика, в. бр. 820.

770. Поповић Душан Ј., Ко је, где је, и када је настао Ерлангенски рукопис, Годишњак Музеја града Београда (1954, Београд) 105—110.

Писац доказује, на основу нових аргумената, да је Ерлангенски рукопис настао у Београду негде око 1730 г. и да му је аутор Јоанес Гуршић „принцов рацки или илирски тумач“.

Чланак доноси фотокопије двеју страница рукописа.

Резиме на француском и немачком.

771. Р. С., Догађај у Новом Пазару 1662, *Historijski pregled* II, 1 (1955, Beograd) 61—63.

Чланак углавном доноси препис једног писма које је 31-III-1662 упутила влади у Дубровнику једна група дубровачких трговаца настањених у Новом Пазару.

Текст је дат у ћириличкој транскрипцији. На крају се налази речник са тумачењем појединих речи.

772. Радојичић Ђорђе Сп., Грчки надгробни натпис Јелене, сестре деспота Јована Угљеше, и њених двеју кћери, Прил XXI, св. 1—2 (1955) 125.

Један грчки надгробни натпис сачуван само у испису.

773. Радојичић Ђорђе Сп., Извод из Теодосија (у рукопису манастира Св. Тројице код Пљеваља), Прил XXI, св. 3—4 (1955) 285—292.

Опис извода из Савине биографије, са коментаром. Писац претпоставља да је извод постао између 1378 и 1445.

774. Радојичић Ђорђе Сп., „Јован Громов“ из „Слова љубве“ деспота Стефана Лазаревића, ЈФ XXI (1955—1956) 161—163.

Резиме на француском језику.

775. Радојичић Ђорђе Сп., О једном хиландарском натпису из друге половине XIV века, Прил XXI, св. 1—2 (1955) 123—124.

Писац претпоставља да постоји натпис на надгробној плочи сина деспота Угљеше у Хиландару, и износи како је дошло до традиције да је то гроб деспота Угљеше.

776. Радојичић Ђорђе Сп., О књизи Птоломеја (Два стара српска географска „тлкованија“), ИЧ VI (1956) 55—64.

Два стара српска географска тлкованија су два краћа састава писана на два листа. Први, дужи, потиче од игумана хиландарског Макарија, а други, много краћи, од Димитрија Кантакузина, српског књижевника друге половине XV в. Састављач је митрополит новобрдски Никанор а састав је рађен 7043 г. — Писац даје коментар о неким моментима у вези са постанком састава и говори о Никаноровој књижици и штампарији. — На крају су довети текстови састава са фотокопијама.

Резиме на француском.

777. Радојичић Ђорђе Сп., О старом српском штампаном апостоу, Библиотекар 1—2 (1955, Београд) 25—27.

Аутор говори о непостојању књиге „Сабор апостол“ коју наводи М. С. Милојевић и књигу под тим називом идентификује са Октоихом петогласником из Штампарије Црнојевића.

778. Радојичић Ђорђе Сп., Похвала кнезу Лазару (један досад непознат спис с краја XIV века), ИЧ V (1955) 241—254.

Писац је у рукописима Хиландара пронашао једну похвалу са стиховима (рукопис бр. 428) која говори о Косовском боју и кнезу Лазару. Поред коментара и поређења података са осталим похвалама кнезу Лазару, писац даје текст новооткривене похвале у старословенској транскрипцији и факсимил оригинала.

Резиме на француском.

779. Радојичић Ђорђе Сп., Симуи из Хрватске глгољске песме о моралној покварености свештенства, ЈФ XXI (1955—1956) 157—159.

Резиме на француском.

780. Радојичић Ђорђе Сп., Службење Доментијаном у литургијичне сврхе у XIV веку, ЈФ XXI (1955—1956) 151—155.

Резиме на француском.

Једна фотокопија.

781. Radojičić Đorđe Sp., Srpske arhivske i rukopisne zbirke na Sv. Gori, Arhivist V, sv. 2 (1955, Београд) 3—29.

Извештај о њиховом проучавању и снимању у септембру и октобру 1954 г. (Начињено је укупно 8.000 снимака). Писац даје и обиле обавештења о манастирима у којима има српских рукописа и књига и о самим рукописима и књигама, њиховим описима, монографијама, ранијим издањима (уколико их има).

У тексту се налази и неколико факсимила.

782. Радојичић Ђорђе Сп., Српски рукопис Земљорадничког закона, Зборник радова САН XLIV, Византолошки институт књ. 3, 15—28.

О досад непознатом српском тексту Земљорадничког закона који је писац пронашао у Хиландару (1952—1953 г.). Уз расправу отштампан је текст Закона и објављене фотокопије.

Резиме на немачком.

Дат је текст Канона и једна фотокопија.

783. Радојичић Ђорђе Сп., Теодосијев канон општи Симеону Немањи и Сави (гласа 4), ЈФ XXI (1955—1956) 137—150.

Дат је текст Канона и једна фотокопија.

Резиме на француском.

784. Радојичић Никола, О четири рајске реке, Прил XX, св. 1—2 (1954) 71—75.

Тумачење једног одељка из Живота деспота Стефана Лазаревића од Константина Филозофа.

785. Радојичић Никола, Унутрашњи и спољашњи чиновни, Прил XX, св. 1—2 (1954) 70—71.

Упоредно разјашњење извесних места у Животу деспота Стефана Лазаревића од Константина Филозофа.

786. Раму Освалдо, Анте Цетинео: „Магарчићеве еклоге“, Књижевност XXI, св. 9 (1955, Београд) 235—237.

Приказ. Језик поеме, судећи по наведеним одломцима, претставља мешавину чакавског и штокавског.

787. Соловјев Александар, Кончански практик, Зборник радова САН XLIV, Византолошки институт књ. 3, 83—109.

Овај досад непознати докуменат садржи попис сељака и имања метохије манастира Светог Стефана у Кончи (Брегалничка област). Уз расправу отштампан је текст споменика и приложене фотокопије првог и другог ступца његова.

Резиме на француском.

788. Traljić S[eid] M., в. Моћин V. i Traljić S. M., бр. 764.

789. Троицки д-р С., Два рукописа манастира Манастије, Старинар, н. с., књ. III—IV (1955, Београд) 223—226.

Опис рукописа. То су минеје за мјесец септембар, у коме се помињу само грчки празници и сведи, док српских нема, и књижица „На антихриста“. Минеј је из друге

половине XV в. Расправа „На Антихриста“ је из Русије из XVIII в., на црквено-словенском.

Резиме на француском.

790. Ђирковић Сима, Осумњичене повеље кнегиње Милице и депошта Стефана, ИЧ VI (1956) 139—152.

Доказује да ниједна од шест српских повеља нису фалсификати, како се то досад сматрало.

Резиме на немачком.

791. Ćurić Hajrudin, Fra Ivo Krcsić o akcijama Omer-paše Latasa u Bosni i Hercegovini, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. XI (1956) 5-28.

Ђ. је описао рукопис фра Кресића, рођеног у Осови код Жепча (рукопис се налази у Народној библиотеци у Сарајеву), чији се највећи део, у прози и у стиховима, односи на тада савремене акције Омер-паше Латаса у Б. и Х.; даје кратак опис језика и правописа, објављује добар део текста са коментаром, и на крају речник турцизама.

792. Francev Franjo, Pokrinokat, Grada za povijest književnosti hrvatske 27 (1956, Zagreb) 43—69.

793. Francev Franjo, Skvadrovićeva pjesma „Mačuš i Čavalica“, Grada za povijest književnosti hrvatske 27 (1956, Zagreb) 25—42.

794. Ćremošnik dr Gregor, Bosanske i humske povelje srednjega vijeka, Glasnik ZMS, Istorija i etnografija, n. s. sv. X (1955) str. 137—146.

Допуна описа повеља објављеног у Гласнику ЗМС 1948—52.

795. Шеровић Петар Д., Повеља о оснивању манастира Св. Николе у Прасквици и њени додаци, ИЧ V (1955) 323—332.

Писац доноси препис досада непознате повеље (којом је зетски кнез Балша одредио поседе и завештања манастиру Прасквици), са коментаром и кратким освртом на језичке особине. Поред српског текста објављен је и његов талијански превод који је написао словенски канцелар Стефан Калођурђевић почетком 15 века.

Резиме на француском.

796. Šidak Jaroslav, Kopitarovo bosansko evanđelje u sklopu pitanja „crkve bosanske“, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 47—63 i 11 snimaka.

Аутор између осталог даје опис рукописа и осврће се на графију.

Резиме на француском.

797. Štefanić V [jekoslav], O prvom izdanju glagoljaskog brevijara, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 108—111.

Осврт на расправу: Arturo Cronia -Luigi Cini Rivalutazione di una scoperta di Emilio Teza: „L'editizio princeps“ dei brevii i glagolitici — отисак из Atti dell' Instituto Veneto di scienze, lettere ed arti, год. 1954/55, Том CXIII стр. 71—117 с једном сликом изван текста.

798. Štefanić Vjekoslav, Oporuka Matija Baromića od g. 1527, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 231—234.

Аутор доноси текст опоруке, а затим расправља о имену Баромић.

Резиме на француском.

ђ) Историја српскохрватског језика

799. Andrić Ivo, Jezik — naša nada i uteha, KnjN nova serija br. 18 (1956) 1 i 5.

О Кочићевој борби против кварења народног језика од стране аустроугарских власти у Босни. Одломак из предавања „Земља, људи и језик у делу Петра Кочића“.

800. Банашевић Н., Његошев однос према Вуку и његовом правопису, Прил XX, св. 1—2 (1954) 29—48.

Документовано на основу преписке износи се нова тумачења личних односа Његоша и Вука и Његошев однос према Вуковом правопису и у вези с тим о тешкоћама око штампања „Новога Завјета“.

801. Белић А., Друштвени утицаји на развитак српскохрватског књижевног језика, НЈ н.с. VII, св. 1—2 (1955) 1—13.

Проф. Белић прати развитак књижевног језика Срба и Хрвата од стварања словенске писмености, тј. од времена Бирила и Методија, па до наших дана, и објашњава друштвене корене сваке етапе тога развитка посебно. Задржавајући се нарочито на грандиозном делу Вука Караџића, анализира историску повезаност Караџићеву са великим устаничким покретом српског народа почетком XIX века. Проф. Белић, исто тако, потанко анализира развитак српскохрватског књижевног језика од Вука до наших дана и то посебно у источном и западном центру нашег књижевног језика. Своју расправу проф. Белић завршава надахнутим позивом да се пуно језичко јединство Срба и Хрвата заснива и заснује на богатој лексичкој ризници свих наших крајева, на слободи језичког стварања, на правилности и љубави ка чистоти језика.

Б. Н.

802. Bošnjak Mladen, Може ли се установити број listova прве хрватске тискане књиге, в. бр. 716.

803. Vinče Z[latko], A. Šepić, Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 41—42.

Оцјена Шепићеве расправе, објављене у Раду ЈА 295.

804. Vrana Josip, Da li je sačuvan original isprave Kulina bana, в. бр. 723.

805. Глишић Бора, Апокриф: — О Стерији и о нашем језику, ЛМС 132, кв. 377, св. 3, 288—296.

Напис садржи занимљива запажања о Стеријином гледањима на језик. В. бр. 812.

806. Дакић Владимир, Наш богослужбени језик, Весник удружења православног свештенства ФНРЈ (Београд, 15-VII-1956) 170.

О одумирању српскословенског језика.

807. Драгићевић Ристо, Митрополит Петар I и Стојковићев „Нови Завјет“, Зборник за друштвене науке, изд. Матица српска (Нови Сад, 1956) 167—170.

Писац износи свој коментар и доноси у целини два писма која су, поводом превода Новог Завета од Атанасија Стојковића, тадашњег професора Универзитета у Харкову, један другом на руском језику написали петроградски митрополит Серафим и цетињски митрополит Петар I Петровић Његош 1825 г. Из трећег писма (које је Петар I написао Гагићу, руском посланику у Дубровнику) дат је само одломак у коме се садржи митрополитова оцена Стојковићева превода.

Резиме на руском.

808. Живановић Ђорђе, Око катедре српског језика у Паризу, Прил XX, св. 1—2 (1954) 49—59.

Писац констатује да су биле неосноване вести о оснивању катедре за српски језик у Паризу које су се у два маха јављале у нашим новинама (1828 и 1841) и у преписци наших истакнутих људи онога времена.

809. Žic Nikola, Glagoljski kodeks iz XIV stoljeća, в. бр. 733.

810. Ивић П[авле], Поповић д-р Иван, Историја српскохрватског језика. Нови Сад 1955 (Матица српска). 164 стр., ЈФ XXI (1955—1956) 310—335. Критика. В. бр. 823.

811. Јаковљевић Милан, За исправак мишљења о једном начелу језика, Зборник за друштвене науке, изд. Матица српска (Нови Сад, 1956) 289—292.

Сматра да је „врло смела, неразумљива и неоснована тврдња да се начело прегипања корена у свим својим могућим ситним отсевима завршило у индоевропском и прасловенском“ и да „живи народни језик једино може дати богату грађу . . . баш у појавама Ablaut-а“.

Писано без довољно познавања принципа грађења речи и принципа аблаута.
Д. И.

812. Kićović Miraš, Jovan Sterija Popović prema Vukovoj reformi језика, KnjN nova serija, br. 13 (1956) 7.

В. бр. 805.

813. Костић Мита, Стратимировић о ћирилици и књижевном језику Срба и других Словена крајем XVIII века, Прил XX, св. 1—2 (1954) 95—99.

На молбу грофа Фрање Сечењија да му пошаље какав свој рукопис, Стратимировић је написао расправицу на славеносрпском језику о пореклу, богатству и добрим особинама ћирилице.

814. М., Поповић д-р Иван: Како је постао наш језик („Дечја књига“, Београд, 1956), Политика (Београд) 21-IX-1956 (бр. 15577) 10.

Приказ. В. бр. 823а.

815. Matić Tomo, Vitezovićev „Lexicon latino-illyricum“.

В. бр. 1099.

816. Matić Tomo, Ignjat Alojzija Brlić i Ivanošičev „Sličnorični natpis groba Zvekanovoga“, Građa za povijest književnosti hrvatske 25 (1955, Zagreb) 229—237.

817. Matić Tomo, Kajkavski prijevod Voltairove Henriade, Građa za povijest književnosti hrvatske 25 (1955, Zagreb) 167—210.

818. Михаиловић Божо Ђ., Слово ц у Паштровским документима XVIII вијека, Прил XXI, св. 1—2 (1956) 127—129.

Доказује да се слово *ц*, за које се досада сматрало да га је Вук узео из рукописних ћирилских књига XVII и XVIII в. или из наших старијих споменика, употребљавало у паштровским документима XVIII века.

Са факсимилом једног одломка документа писаног ћирилицом у Паштровићима 21 марта 1764 године, који садржи реч *миљорь*.

Не наводи примере употребе овог слова код других речи.

819. Недељковић Б. М., О „босанчици“, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 271—284.

Аутор даје критички преглед ранијих схватања о „босанчици“. Нарочи то је Трухелкино схватање (о посебном, специфичном карактеру босанке ћирилице) под-

вргнуто убедљивој и добро аргументисаној критици. Аутор у овом скватању види првенствено политичке мотиве: тежњу Аустроугарске да Босну претстави као нешто одвојено од српских земаља.

Аутор сматра да нема ничега што би одвајало ћирилицу са босанског терена од ћирилице у нашим осталим крајевима — у одговарајућој фази њеног развитка. Према томе неоправдан је и сам термин „босанчица“ (одн. „босаница“). М. П.

820. Павловић д-р Миливој, Примери историског развитка српско-хрватског језика, изд. Научна књига (Београд, 1956) 8°, 1—224.

Овај приручник претставља збирку текстова писаних од XII до XX в. Наменен је студентима Више педагошке школе и онима који се интересују за историски развитак српскохрватског писаног и говорног језика. Писац је текстове изнео у пет поглавља. Прво поглавље обухвата споменике одн. одломке споменика црквених и књижевних дела, писаних језиком српске односно хрватске редакције; друго, текстове на народном језику (повеље и листине); треће поглавље доноси примере дубровачке, далматинске и кајкавске књижевности писане од XV до XVIII в.; четврто поглавље су дијалектолошки текстови штокавског, кајкавског и чакавског дијалекта, затим словеначког, македонског и бугарског језика; пето поглавље садржи коментар и текстове из епохе изграђивања новог књижевног језика. Уз свако поглавље писац даје преглед историског развитка појединих језичких црта и формирања дијалеката, а иза сваког текста коментар и објашњење мање познатих речи. За сваки текст назначен је извор одакле је узет и за многе споменике дати су библиографски подаци о томе ко их је издао, где су све штампани и где им је оригинал.

На крају књиге су фотокопије одломака појединих штампаних и рукописних књига. В. бр. 828.

821. Polonijo Mate, Prvi uzmak glagoljice u krčkoj biskupiji, Radovi Staroslavenskog instituta II (1955, Zagreb) 193—211.

Писац говори опћенито о глагољању у Крку, објашњава став крчких би-скупа према глагољци и продирање „šćaveta“ и народног говора.

Резиме на француском.

822. Поповић д-р Иван, Војводина и српска лингвистика, Дневник (Нови Сад) 16-I-1955, 5.

Популарно о значају старих облика који се говоре у Војводини за историју српскохрватског језика и значају који војвођански говори имају за испитивање односа српског језика и суседних, мађарског и румунског језика.

823. Поповић д-р Иван, Историја српскохрватског језика, изд. Матица српска (1955, Нови Сад) 8°, 164 + (3).

Са сразмерно више података из етимологије и топонимике, мање о развитку српскохрватског језика. Има грешака и рђавих тумачења туђих мишљења. В. бр. 810, 827, 831. Д. И.

823а. Поповић д-р Иван, Како је постао наш језик, изд. „Дечја књига“ (Београд, 1956).

В. бр. 814.

824. Поповић д-р Иван, Наш језик као одраз друштвених збивања, в. бр. 166.

825. Popović J[ovan] S[terija], Slavenski jezik, KnjN nova serija, br. 13 (1956) 7.

Текст једног Стеријиног рукописа (нека врста химне сл. језику). В. бр. 805, 812.

826. Радојчић Никола, Два Теодосија Хиландарца (Приказано на VIII скупу Одељења друштвених наука, 28 децембра 1954) ГЛСАН ССХVIII (1956) 1—27.

Допринос рјешавању сложеног проблема о Теодосију Хиландарцу из XIII в. и привођењу крајњем научном рјешењу о Теодосију Хиландарцу из XVIII в.

827. С. Ђ., Д-р Иван Поповић: „Историја српскохрватског језика“, Борба 6-IX-1955, 5.

Пригодна белешка.

828. Станић М., Д-р Миљивоје Павловић: Примери историског развика српскохрватског језика, КњЈШ III св. 2—3 (1956) 139—140.

Приказ, повољан. В. бр. 820.

829. Strgačić Ante M., Neobjavljena književna djela Zadrana Šime Budinića, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 359—373.

Резиме на енглеском.

830. Troicki S., Da li je slovenski Nomokanon sa tumačenjima postojao pre svetog Save?, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 111—122.

Писац полемизира с В. Мошином, који је утврдио да је Номоканон постојао прије св. Саве (исп. Slovo II, 1953, 57—67).

831. Finka Božidar, Dr Ivan Popović, Istorija srpskohrvatskog jezika, Matica srpska, Novi Sad 1955, Narodni list 25. X. 1955 (Zagreb) str. 4 i 7.

В. бр. 823.

832. Foretić dr Vinko, Prilozi o Korčulanskoj moreški, Grada za povijest književnosti hrvatske 25 (1955, Zagreb) 239—263.

833. Cvitanović Vladislav, Matice u Dalmaciji XVI stoljeća, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 79—86 и 2 снимка.

Резиме на француском.

834. Šepić Ante, Staroslavenska akademija u Krku, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 26—27.

Информативан приказ о раду ове академије.

835. Štefanić V[jekoslav], O prvom izdanju glagoljaskog brevijara, в. бр. 797.

836. Štefanić Vjekoslav, Oporuka Matija Baromića od 1527, в. бр. 798.

е) Метрика

837. Винавер Станислав, Шекспир у пуном блеску и замаху, Књижевност XXI, св. 7—8, 9 и 10 (1955, Београд) 105—113, 212—217, 306—313.

Критички приказ студије професора Фејра о Шекспиру (Alber Feuillerat: The Composition of Shakespeare's plays: Authorship. Chronology. New York. 1954). Приказани су резултати до којих је Фејра дошао у првом реду изучавањем Шекспирове метрике и стила. Напомене о српскохрватској метрици; затим о томе како треба преводити Шекспира.

838. Slamnig Ivan, O versifikaciji prepjeva, Mogućnosti II (1955, Split) 959—970.

839. Slamnig Ivan, Ritam u hrvatskoj poeziji, Republika XI (1955, Zagreb) 401—418.

Писац говори о развоју ритма у хрватској поезији, указује на повезаност ритма поезије с ритмом језика и како промјена ритма језика утјече на промјену ритма поезије.

840. Тарановски Кирил, Принципи српскохрватске версификације, Прил XX, св. 1—2 (1954) 14—28.

„Сва језичка средства која могу бити стављена у службу песничког ритма организују се у српскохрватском стиху на овај или онај начин у ритмичке редове. Према томе, у њему долазе до изражаја и силабички, и тонски, и квантитативни, и мелодиски принципи версификације. Наравно, улога тих принципа у српскохрватском стиху није истовјетна. Народни стих, напр., има веома строгу силабичку и мелодиску структуру; распоред акцената у њему је већ много слободнији, а квантитет служи, углавном, као помоћно средство. У уметничком стиху и у мелодиској структури његовој има више слободе“.

841. Тарановски Кирил, Roman Jakobson: *Studies in Comparative Slavic Metrics* (Oxford Slavonic Papers, Vol. III 1952, стр. 21—66), Прил XX, св. 3—4 (1954) 350—360.

Приказ резултата и закључака до којих је Јакопсон дошао упоредним проучавањем словенске народне метрике. Јакопсон налази метричке сличности у песмама разних словенских народа (првенствено српскохрватским и северноруским) и објашњава их претпоставком о постојању општесловенског прототипа.

„Јакопсонова студија је досад најзначајнија расправа из упоредне словенске метрике и по ширини захвата и по самом третирању проблема“.

842. Ćurčin d-r Milan, Jamb u srpskohrvatskom stilu (i naglasku), КњЈШ III св. 4—5 (1956) 182—193.

Чланак има карактер есеја, у извесној мери мемоарске природе. Једним делом претставља полемику са К. Тарановским. Аутор сматра да у српскохрватском језику нема јамба, сем појединачних случајева.

М. П.

843. Hamm Josip, O sroku i jeziku u lirskim pjesmama, в. бр. 861.

ж) Стих

844. Brigljević Dragutin, O Krležinom izrazu, Republika XI (1955, Zagreb) 169—175.

845. Вучетић Шиме, О нашем стиху ЛМС 132, књ. 377, св. 5, 449—460, св. 6, 552—563.

846. Guberina d-r Petar, Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza, в. бр. 17.

847. Dimitrijević Radmilo, Još o „živim“ i „mrtvim“ glagolima i njihovu značaju u izražavanju — Iz stilistike —, КњЈШ III св. 4—5 (1956) 203—207.

Допуна чланку у претходној свесци часописа. Критикује претерану употребу пасива и износи на који се начин она може избећи. В. бр. 848.

848. Димитријевић Радмилло, О „живим“ и „мртвим“ глаголима и њихову значају у изражавању, КњЈШ III св. 2—3 (1956) 111—121.

Критикује употребу „мртвих“ глагола анализирајући их са стилистичке, а мање са језичке стране. То су заправо, најчешће синтаксички и стилски варваризми: форсирање глагола са углавном спојном улогом, што се уклапа у тенденцију модерних језика да замењује синтетичка средства аналитичким. Та појава је узела

исувише маха да би се успешно могла сузбити; а питање је да ли је увек и треба сузбијати. В. бр. 847. М. П.

849. Живковић Драгиша, Прави пут и странпутице у писању (о композицији и стилу писаних састава), изд. „Омладина“ (1955, Београд).

У овој својој књижици писац пружа ученицима средњих школа практичне поуке о композицији и стилу писаних састава. В. бр. 1421.

850. Zorić Mate, в. Čale Frano i Zorić Mate, бр. 857.

851. Kušan Ivan, Моћ језика, в. бр. 630.

852. Лалевих М. С., Белешке о језику и стилу у „Коренима“ Д. Ђосића, в. бр. 632.

853. Лалевих М. С., Језик и стил пословица Вукове збирке, в. бр. 633.

854. Лалевих М. С., Језик и стил Сијарићевих „Бихораца“, в. бр. 634.

855. Malinar Milojka, Neke stilske karakteristike Božićevih „Kurlana“, Jezik IV (1955, Zagreb) 48—51.

856. Rem Vladimir, Jezik u poeziji Bore Pavlovića, Jezik III (1955, Zagreb) 77—83.

857. Čale Frano i Zorić Mate, Bilješke o stilističkoj vrijednosti imenske konstrukcije, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 109—111.

„Глаголска конструкција изражава потпуно однос субјекта и предиката, а готово је редовито праћена прилошким ознакама. Именска конструкција пак садржава елементе неодређености и имперсоналности увјетоване различитим начином мишљења“.

858. Švelec F[ranjo], Vsev. Setschkareff: Die Dichtungen Gundulić's und ihr poetisch Stil (Bonn, 1952, Athenäum-Verlag, 167 st.), Slovo IV—V (1955, Zagreb) 87—89.

Оцјена.

859. Škreb Zdenko, Prijelaz iz gramatike u stilistiku, в. бр. 43.

з) Методика наставе књижевног језика

860. Ajanović Mustafa, Ispravak zadaće u prisustvu učenika, Naša škola, god. VI, br. 9—10 (1955, Sarajevo) 467—469.

Залаже се за овај метод.

861. Ajanović Mustafa, Školski pismeni zadatak iz gramatike, Naša škola, god. VII br. 1—2 (1956, Sarajevo) 55—56.

Сматра да је овакав писмени задатак врло добар начин да се брзо и сигурно провјери и утврди знање ученика цијелог разреда из граматике. Писац мисли да је добра страна и то што при томе долази до изражаја пуна активност сваког ученика.

862. [Аноним], Зашто само пет писмених задатака у вишим разредима осмогодишње школе и у гимназијама, Prosvjetni list, god. V, br. 89 (1956, Sarajevo) 3.

Предлаже да се заведе да у свим разредима осмогодишње школе ученици раде мјесечно по један писмени задатак.

863. Babić Nada, Nastavnik biologije i rječnik učenika (Doprinos prirodnih nauka nastavi materinskog jezika), Školske novine VII, br. 10 (1956, Zagreb) 2.

864. Бајић Љ., Односне реченице, Просветни преглед (Београд) 22-III-1956, прилог бр. 2, стр. 7.

Скица практичног предавања одржаног у VII разреду огледне осмогодишње школе.

865. Б[елић] А[лександар], О науци о језику у средњој школи, НЈ н. с. VII, св. 1—2 (1956) 1—5.

Проф. Белић и овога пута подвлачи да је за наставу језика у средњој школи основно да ученика упозна са природом, суштином језика, а не само да објашњава и показује језичку форму. Ову своју мисао писац илуструје конкретним примерима.

866. Блаженчић Марија, Dijafilmski nastavi materinskog jezika u nižim razredima narodnih škola, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH br. 6 (1956, Zagreb) 13—14.

867. Вrabес Иван, Još o gramatičkoj analizi, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 413—416.

Осврт на чланке Р. Симеона „Рашчлањени и нерапчлањени скупови ријечи“ (Језик 1954/55) и „Граматичка анализа текста у средњој школи“ (Педагошки рад 1955, бр. 6—7). В. бр. 943.

868. Вrabес Иван, Nepotrebno gramatiziranje, Školske novine VII, br. 20 (1956, Zagreb) 2.

869. Вrabес Иван, O ispravljaju zadaća, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 273—276.

870. Вrabес Иван, Rad s dugim i kratkim „je“, Pedagoški rad XI, br. 3—4 (1956, Zagreb) 147—149.

О писању рефлекса гласа *џ* у вези с изговором.

871. Вrabес Иван, Učenu jezika u obaveznoj školi trebalo bi dati drugi smjer, Školske novine VII, br. 6 (1956, Zagreb) 2.

872. Булатовић Милутин, Умјетничко читање књижевних текстова значајан фактор у настави језика, Просвјетни рад (Титоград) 1. X. 1956.

Поред осталог — истиче се умјетничко читање стиха и дијалога у прози.

873. Vela Ivana, Njegovanje izražajnih mogućnosti djeteta, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH br. 6 (1956, Zagreb) 9—12.

874. Георгијевић д-р Крешимир, Да се подигне ниво наставе матерњег језика, НИИ 12. VI. 1955 (бр. 232) 8.

Чланак поводом првог саветовања југословенских слависта.

875. Георгијевић Светозар, Застарела граматичка схватања, Настава и васпитање св. 5 (1956, Београд) 273—279.

Писац истиче да је неопходно усклађивање наставе језика са савременим достигнућима у науци о језику, као и ревизија граматичке терминологије.

876. Georgijević Svetozar, Jedan koren formalizma u nastavi, Pedagoška stvarnost 6 (1956, Novi Sad) 380—383.

Углавном о формализму у настави српскохрватског језика. Сматра да су дефиниције наших школских граматика „или сасвим научно неодрживе или некорисне јер ништа не кажују“.

877. Gliha D., Primjer aktivizacije učenika u nastavi materinskog jezika, Školske novine VII, br. 19 (1956, Zagreb) 3.

878. Dimitrijević Radmilo, Nastava maternjeg jezika i književnosti. Oglеди iz teorije i prakse I, изд. „Свјетлост“ (1956, Сарајево) 1—260, 8°.

В. бр. 881, 908, 1392.

879. Димитријевић Радмило, Обрада штива у II разреду гимназије (VI осмогодишње школе), КњЈШ II, св. 3 (1955) 212—215.

На одабраном тексту писац даје упутства за анализу.

880. Дражић Браислав, Нека искуства о семинару српскохрватског језика са књижевношћу, Настава и васпитање св. 1 (1956, Београд) 27—29.

Задржава се само на обради књижевности.

881. Drakulić Ivan, Knjiga o nastavi materinskog jezika i književnosti, Školske novine VII, br. 31 (1956, Zagreb) 4.

О књизи Радмила Димитријевића „Огледи из теорије и праксе“, издање „Свјетлости“, Сарајево 1956. В. бр. 878.

882. Драшкович Миливоје, Матерњи језик у вишим разредима осмогодишње школе, Просвјетни рад (Титоград) 1. VI. 1956.

Треба одбацити претјерано граматизирање које узима маха на штету других облика рада.

883. Ђикић Хасан, Писмени састави на основу посматрања, Рад у IV разреду основне школе, Naša škola, god. VII, бр. 7—8 (1956, Sarajevo) 300—306.

Излаже методски поступак како треба вршити припреме за писмени састав на основу самосталног посматрања.

884. Ђikić Hasan, Pismeni sastavi na osnovu posmatranja, Naša škola, god. VII, бр. 9—10 (1956, Sarajevo) 410—413.

Писац чланка излаже начин како је једна учитељица припремила ученике за писмени састав на основу посматрања обављеног под њезиним руководством (у IV разреду основне школе).

885. Ђикић Хасан, Придјеви — Час из граматике у III разреду основне школе, Naša škola, god. VI, бр. 3—4 (1955, Sarajevo) 180—184.

886. Живановић Лепа, Настава матерњег језика и васпитање у духу југословенског социјалистичког патриотизма, Просветни преглед (Београд) 27. X. 1955 (бр. 33—34) 10.

Из кореферата на Трећем сабору учитеља НРС. Поред осталог, критикује употребу неких тешких и деци недоступних израза и текстова у читанкама.

887. Живковић Благоје, Говорна вежбања у вишим разредима осмогодишње школе, КњЈШ III, св. 1 (1956) 18—25.

888. Живковић Драгиша, О повезивању наставе језика и књижевности у вишим разредима средње школе, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 261—272.

889. Živković Sreten, Materinski jezik na gramofonskim pločama. Korisna primena u nastavi materinskog jezika, Školske novine VI, br. 33 (1955, Zagreb) 4.

890. Živković Sreten, Objašnjenje tvorbe imperativa, Jezik IV (1955-56, Zagreb) 62—63.

891. Исаковић Олга, Могућности за разноврсну тематику писмених састава из матерњег језика, КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 583—589.

Сугестије наставницима, са неколико конкретних предлога — тема за обраду писмених задатака ученика.

892. Janjušević Desanka, Pojam o promeni imenica — padeži, Naša škola, god. VII, br. 9—10 (1956, Sarajevo) 393—399.

Обрада методске јединице у IV разреду основне школе: првог часа дати „појам о промени именица у говору — језичко осећање“, другог и трећег часа дати појам

о падежима, и то само обрадити једину. „Следећег часа поновити обрађено и дати појам множине“.

893. Јоксимовић Љубица, Изричне реченице, Настава и васпитање св. 4 (1955, Београд) 227—229.

Конкретан пример обраде методске јединице у VII разреду осмогодишње школе.

894. Каблар Ђорђе, Атрибут и апозиција, Просветни преглед (Београд) 9-II-1956, прилог бр. 1, стр. 2.

Обрада именичких додатака на тексту уметничке приче „Јаблан“ од Петра Кочића у четвртном разреду осмогодишње школе.

895. Каблар Ђорђе, Глаголски додаци, Просветни преглед (Београд) 1-XI-1956, прилог бр. 5, стр. 18—19.

Обрада методске јединице у шестом разреду осмогодишње школе.

896. Каблар Ђорђе, Како и са које стране прићи настави српског језика у вишим разредима осмогодишњих школа, Просветни преглед (Београд) 20. I. 1955 (бр. 3) 2.

Залаже се за равномерну наставу књижевног и граматичког дела програма.

897. Каблар Ђорђе, Како спроводити наставу српског језика у нижим и вишим разредима осмогодишњих школа, КњЈШ III, св. 1 (1956) 30—37.

898. Каблар Ђорђе, Lektira u nastavi srpskohrvatskog jezika u osmogođišnjoj školi, Pedagoška stvarnost 8 (Novi Sad 1956) 520—525.

Упутство наставницима о томе како и у ком обиму обрађивати лектуру из српскохрватског језика.

899. Каблар Ђорђе, Подметови и природови додаци или именички и глаголски додаци, Просветни преглед (Београд) 22-XI-1956, прилог бр. 6, стр. 24.

Писац сматра да је боље „именички и глаголски“ додаци.

900. Кљајић Бека Р., Исправљање писмених задатака, Настава и васпитање, св. 5 (1956, Београд) 283—286.

Методика исправљања писмених задатака.

901. Крстић Момир, Продуктивни писмени задаци у осмогодишњој школи, КњЈШ II, св. 3 (1955) 215—217.

Сугестије наставницима како да са ученицима обрађују продуктивне писмене задатке.

902. Kuhar Zvonimir, Govorne i pismene vježbe, Školske novine VI br. 11 (1955, Zagreb) 2.

903. Kuhar Zvonimir, Nastava gramatike i pravopisa u obaveznoj školi, Školske novine VII, br 1 (Zagreb) 2.

904. Kuhar Zvonimir, Pismeni radovi u nastavi materinskog jezika, Školske novine VI, br. 33 (1955, Zagreb).

905. Kuhar Zvonimir, Usmeni i pismeni govor učenika obavezne škole, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 25—26.

906. Лалевих М. С., Обрада подређених реченица, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 276—288.

Рубрика „Језик у школи“.

907. Лалевић М. С., Обрада субјекта, НЈ н.с. VI, св. 7—10 (1955) 273—286.

Рубрика „Језик у школи“.

908. Lalević M. S., Radmilo Dimitrijević: Nastava maternjeg jezika i književnosti. Oglеди iz teorije i prakse, I, Sarajevo 1956, str. 260, КњЈШ III св. 4—5 (1956) 255—259.

Опширнији приказ. В. бр. 878.

909. Лалевић М. С., Спољашњи знаци међусобне везе и унутрашњи смисао реченице, НЈ н.с. VII, св. 5—6 (1956) 178—191.

Рубрика „Језик у школи“.

Проф. Лалевић говори о овим питањима: 1. свезице и њихов значај; 2. саставна и последична реченица; 3. супротне и допусне реченице; 4 намерна и исказна реченица; 5. поредба и корелација.

910. Мамузић Илија, Промена именица мушког рода, КњЈШ II, св. 4 (1955) 302—314.

Сугестије наставницима српскохрватског језика о томе како треба обрадити промену именица мушког рода. Писац у давању упутстава полази од материјала, задржава се на сваком падежу посебно и закључује да „обрада не треба да обухвати само оне чисто формалне елементе — као што су голи наставци ... него управо све особине именица које се јављају приликом њихове употребе у реченици: семантичке, синтаксичке, морфолошке и фонетске“.

911. Мамузић д-р I., О podeli i obradi rečenica po zastavu, в. бр. 505.

912. Мамузић д-р Илија, Апозиција у науци и настави, в. бр. 503.

913. Мамузић д-р Илија, Још о неправом објекту, в. бр. 504.

914. Мамузић д-р Илија, Како преовладати традиционално двојство језика и књижевности у настави, Настава и васпитање св. 1 (1955, Београд) 1—11.

„У нашем предмету уствари нема двојства, због чега двојства не би смело бити ни у нашим схватањима тога предмета“. Своје мишљење аутор илуструје конкретним примерима из наставе.

915. Мамузић д-р Илија, Неки начелни погледи на наставу српскохрватског језика, Настава и васпитање св. 9 (1956, Београд) 513—518.

916. Мамузић д-р Илија, Односне реченице, „Naša škola“, god. VI br. 3—4 (1955, Sarajevo) 131—141.

Расправља о томе које градиво, тј. које односне реченице, треба обрадити у осмогодишњој школи и излаже метод како се то може најбоље постићи. Мишљења је да је за овај узраст довољно да се обраде само атрибушке односне реченице.

917. Марковић Марко, Питање обима и карактера часа српскохрватског језика у осмогодишњим школама, КњЈШ II, св. 7 (1955) 505—509.

Писац критикује досадашњи начин рада у настави српскохрватског језика и даје своје сугестије. Мисли да и систем оцењивања ученика треба променити.

918. Марковић Марко, Припремање ученика осмогодишње школе за писмене задатке, КњЈШ III св. 4—5 (1956) 221—227.

Методска упутства.

919. Marković Marko, Časovi slobodnog razgovora u nastavi srpsko-hrvatskog jezika, Naša škola, god. VI, br. 9—10 (1955, Sarajevo) 460—462.

Предлаже увођење часа слободног разговора и износи нека своја искуства.

920. Minović Milivoje, Uloga štiva i gramatike u razvitku pismenosti učenika osmogodišnje škole, *Naša škola*, god. VI, br. 5—6 i 7—8 (1955, Sarajevo) 247—257 i 347—358.

Разматра улогу штива и граматике у развоју писмености са теоретске стране, поткрепљујући то овдје-ондје примјером.

921. Миоц Јелена, Njegovanje pismenosti u osnovnoj školi, *Naša škola*, god. VI, br. 3—4 i 5—6 (1955, Sarajevo) 141—148, 264—274.

Пошто „дар за писање код нас „обичних“ људи садржи у себи много више стечених елемената него урођених“ — њих треба развијати систематским радом у школи, „а темељ цијелом том развоју поставља се у основној школи“. Овај рад писац дијели на четири етапе, чију методику и разрађује у овом чланку.

922. Миоц Јелена, Pismene vježbe. Opšta metodska uputstva, *Naša škola*, god. VI, br. 9—10 (1955, Sarajevo) 469—476.

923. Михаиловић Љубомир, Говорне вежбе у средњошколској настави, *КњЈШ III*, св. 2—3 (1956) 127—135.

О неговању и усавршавању усменог говора; предлаже да се овоме да више места у средњошколској настави.

924. Мишковска-Ђорђевић Оливера, Како сам у V реду осмогодишње школе обрадила појмове: проста реченица, проширена реченица и сложена реченица, *КњЈШ III*, св. 4—5 (1956) 207—210.

925. Моачанин Павле, Iz nastave gramatike u nižim razredima osmogodišnje škole, *Naša škola*, god. VII, br. 9—10 (1956, Sarajevo) 359—364.

На основу психолошких чињеница, писац изводи сљедеће закључке: 1. граматика треба да се учи из језика, а не обратно; 2. основа за учење граматике јесте реченица, а не поједина ријеч, и то не изоловане реченице, „него као делови неке сувице говорне целине“; 3. граматички облици треба да се развијају из „форме нашег унутрашњег говора, из нашег, језичког осјећања“. Тражи се у првом реду разумијевање језика — и из тога да се развијају облици, правила.

926. Моачанин Павле, Основно о правопису у настави матерњег језика, *Настава и васпитање* св. 2 (1956, Београд) 65—73.

Аутор излаже методски поступак при обради правописа у основној школи.

927. Недић Војо, Исправка писмених задатака из српскохрватског језика, *Просвјетни рад* (Титоград) 1. IX. 1956.

Указује на грешке ученика и даје предлоге како да им се помогне.

928. Nedović Velizar, Leksičko blago sandžackog djeteta, *Pedagoški rad* XI, br. 8 (1956, Zagreb) 428—436.

Аутор је, испитавши стање рјечника код дјеце из разних крајева Сандака, приказао „граматички однос ријечи у дјечјем говору“ и одраз „животног подручја“ на дјететов лексик.

929. Николић Берислав М., Прилог настави акцента у средњој школи, *КњЈШ II*, св. 8—9 (1955) 589—593.

Сугестије наставницима о томе како да ученике науче разликовању акцената.

930. Novaković Novak, I. S. Turgenjev: „Mumu“. Obrada u srednjoj školi, *Naša škola*, god. VI, br. 5—6 (1955, Sarajevo) 257—263.

Писац заступа мишљење да обради текста треба у средњој школи поклонити изузетну пажњу и даје сугестије како би требало радити на текстовима.

931. Pavlović Božidar, Pregledne tabele u nastavi gramatike i pravopisa u osnovnoj školi, Naša škola br. 1—2 (1955, Sarajevo) 43—49.

За понављање градива и систематизацију знања препоручује да се употребљавају прегледне табеле, које су „практично очигледно средство којима се аналитичко-синтетичким путем развија мишљење ученика“.

932. Павловић д-р Милivoј, Обрада старијих епоха матерњег језика у вишим разредима, КњЈШ II, св. 3 (1955) 181—188.

Писац конкретно наводи које старе текстове и које облике у њима ученици виших разреда треба да упознају да би им слика историског развитка језика и дијалекатских разноликости била јаснија. Закључује „да у вишим разредима треба не само допунити познавање факата нашега књижевног језика, него садржијло испунити језичко осећање код ученика правим суштинским језичким вредностима, смислом за разумевање језика као средства културе, а књижевности напосе“:

933. Павловић д-р Милivoј], Стилистика у настави народног језика, КњЈШ II, св. 1 (1955) 34—46.

„Наша стварања могу бити условљена симултано или sukcesивно датим елементима запажања или утисака. У првоме случају имамо описе ... а у другом нарацију. Посебно у овој групи стоје импресије. С друге стране, с обзиром на односе елемената у свести, који условљавају закључивање о нечем, имамо расправе“. Писац углавном полази од ових момената у давању сугестија наставницима како да упуте ученике у стилску анализу књижевног дела и како да пишу задатке.

934. Petz Vlado, Didaktička problematika materinskog jezika, Jezik IV (1955—56, Zagreb) 3—10.

935. Peco Asim, Kako povezati lokalne govore sa nastavom našeg jezika, Prosvjetni list, god. IV br. 68 (1955, Sarajevo) 3.

Жели да укаже „на један пут како се настава језика учинити мало интересантнијом, а градиво које се излаже схватљивијим“.

936. Пецо Асим, О акценту у настави нашег језика, КњЈШ II, св. 5 (1955) 374—382.

„Питање познавања локалног и књижевног акцента намеће се при обради неког писца ... Зар је могуће предавати Бору Станковића а да се не каже неколико речи о говору и акценту ... Брања?“ Зато писац даје најосновнија знања из акцентологије: о природи акцената и дужинама у четвороакценатској системи, њиховом месту и особинама. В. бр. 937.

937. Пецо Асим, О акценту у настави нашег језика, Naša škola, god. VII, br. 3—4 (1956, Sarajevo) 104—111.

Жели да укаже на један пропуст у настави српскохрватског језика: на питање његовања књижевног изговора, односно књижевног акцента. Износи затим оно најосновније „што би се из ове области наше науке могло знати и без великог труда научити“. В. бр. 936.

938. Попов Анђелија, О потреби систематског рада у настави писмености, КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 570—583.

Констатујући најпре приличну неписменост ученика средњих школа и студената књижевности прве године, писац износи врло опширно своје предлоге о томе како би требало реформисати наставу писмености у средњим школама.

939. Prpinić Branimir, Kako da postignemo bolju pismenost u obaveznoj školi, Školske novine VII, br. 41 (1956, Zagreb) 2.

940. Рабреновић Савић, Како сам успео с једним писменим задатком, КњЈШ III, св. 1 (1956) 25—30.

941. Radivojević Milan, Još o nekim oblicima rada na razvijanju stvaralaštva u nastavi maternjeg jezika, Naša škola, god. VI, br. 5—6 (1955, Sarajevo).

942. Rosandić Dragutin, Dugi akcenti, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 132—134.

Обрада дугих акцената на школском сату.

943. Simeon Rikard, Gramatička analiza teksta u srednjoj školi, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 254—258.

Примједбе о анализи реченице. В. бр. 867.

944. Stanarević Dušanka, O diktatima, Naša škola, god. VI, br. 5—6 (1955, Sarajevo) 232—286.

„Да ли су ученици савладали неко граматичко правило или правописно правило и да ли се практично њиме служе у својим писменим радовима, провјеравамо најчешће диктатима“. Израже структуру часа и циљеве неколико врста диктата које је примјенивала у IV разр. основне школе.

945. Težak Stjepan, O nekim oblicima rada u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH br. 6 (1956, Zagreb) 6—8.

946. Težak Stjepko, Vanrazredne aktivnosti nastavnika materinskog jezika, Školske novine VII, br. 28 (1956, Zagreb) 2.

947. Težak Stjepko, Kako poučavati glasove č i ć, Školske novine VI, br. 13 (1955, Zagreb) 2.

948. Težak Stjepko, Književni tekst i gramatika u nastavi materinskog jezika, Pedagoški rad XI, br. 8 (1956, Zagreb) 446—451.

Обрада одређеног књижевног текста кроз два наставна сата.

949. Težak Stjepko, Nekoliko misli o govornim i pismenim vježbama, Školske novine VI, br. 39 (1955, Zagreb) 7.

950. Težak Stjepko, Pravopis i ortoepija, Jezik III (1955, Zagreb) 94—96.

Аутор се залаже за увођење ортоепских вјежби у учитељским школама.

951. Težak Stjepko, Slike u nastavi gramatike, Školske novine VII, br. 10 (1956, Zagreb) 2.

952. Topličin Ivan, Vježba u izgovoru i pisanju ć, đ, č, dž (Nacrt metodičke jedinice iz hrvatskog ili srpskog jezika u VIII razredu osmogodišnje škole), Pedagoški rad XI, br. 9—10 (1956, Zagreb) 552—554.

953. Тохољ Сава, О обради граматике у вишим разредима осмогодишње и нижим разредима средње школе, КњЈШ II, св. 7 (1955) 509—518.

Писац на примерима даје сугестије о томе како поједине партије (о реченици, функцији појединих делова реченице, врстама речи, обради падежа и др.) треба разрадити са ученицима. На крају чланка даје списак најчешћих ђачких грешака.

954. Тохољ Сава, О nastavi gramatike u višim razredima srednje škole, КњЈШ III, св. 4—5 (1956) 210—221.

Методска упутства.

955. Тохољ Сава, Стилске вјежбе у нижим разредима школа за опште образовање, КњЈШ II, св. 1 (1955) 60—66.

Сугестије наставницима у погледу стилске обраде текста и формирања говорног и писаног стила код ученика.

956. Ujčić Tugomil, Viši razredi naših gimnazija i pismeno izražavanje, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 85—87.

957. Ujčić Tugomil, Govorne vježbe u našim srednjim školama, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 127—128.

958. Ujčić Tugomil, Među učenicima čakavcima u Istri, Jezik IV (1955—56 Zagreb) 26—29.

Занимљив чланак, у којем аутор показује како познавање чакавштине помаже наставницима у предавању књижевног језика у Истри.

959. Хаџић Вера, О исправљању правописних и језичких грешака, Књ.ЈШ II, св. 6 (1955) 448—449.

Методска упутства наставницима српскохрватског језика.

960. Cvitan Anka, Od riječi do pjesme, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 179—186.

Аутор даје примјер како је обрадила граматичку и књижевну методску јединицу у III разреду основне школе.

961. Cerovac Tomo, Upotreba dnevne i pionirske štampe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika, Bilten Zavoda za unapređenje nastave i općeg obrazovanja NRH br. 6 (1956, Zagreb) 15—16.

962. Čubelić Tvrtko, Jedinство или двојство u nastavi književnosti, Školske novine VII, br. 11 (1956, Zagreb) 3.

О настави књижевности и материнског језика у свим нашим опће-образовним школама.

963. Čubelić Tvrtko, Napomene uz novi Nastavni plan i program za hrvataki или srpski jezik, Školske novine VII, br. 21 (1956, Zagreb) 2.

к) Терминологија

964. Bakovljević Milan, Pitanje jednog pojma i jednog termina (Povodom članka R. Makarića: „O jednom gledanju na vaspitanje odraslih“ Pedagoška stvarnost br. 7, 1956 god.) Pedagoška stvarnost 10 (Novi Sad, 1956) 636—639.

Између осталог и о томе шта се подразумева под термином *vaspitanje*.

965. Белић А [Лександар], О стручним терминологијама, НЈ н.с. VI, св. 5—6 (1955) 133—137.

По мишљењу проф. Белића данас су сазрели сви услови за стварање једне јединствене српскохрватске терминологије за све области науке. У своме излагању проф. Белић истиче извесне нове моменте о питању улоге лингвиста и стручњака из појединих научних грана у овоме послу. Обично се мисли да интервенција лингвиста треба да дође на крају посла око састављања терминологије, тј. тек пошто одговарајући стручњаци приберу и среде целокупан материјал. Проф. Белић, међутим, сматра „да улога језичких стручњака управо треба да претходи коначном стварању стручних терминологија, а не да се језички стручњак јави на крају као арбитар који нешто прима, а нешто одбацује“. Уствари лингвиста треба да активно сарађује у целокупном раду око израде стручних терминологија, а нарочито у почетку његову.

966. Д-р В. Р. М., „Недопустиво“ и „застарело“, Просветни преглед (Београд) 18-X-1956, 6.

Одговор на чланак М. Лекића Још о терминима „педагогија и педагогика“ у Просветном прегледу од 27-IX-1956. В. бр. 967, 974, 975.

967. Д-р В. Р. М., „Педагогија и педагогика“, Просветни преглед (Београд) 21.VI.1956, 6.

Прилог педагошкој терминологији, поводом објашњења у „Политици“ од 8. VI. 1956 у рубрици „Да ли знате?“ Аутор је за израз *педагогика* (а „не педагогија и педагогика“). Ауторова тврдња да је придев *педагошки* изведен од *педагогика* а не од *педагогија* не може се примити, јер је тај придев изведен од основе *педагог* — (као књига: књишки). В. бр. 966, 974, 975. П. С.

968. Vinja Vojmir, Jedan neuspeo rad, Morsko ribarstvo VIII, br. 11 (1956, Rijeka) 382—383.

Осврт на књигу Артуро Паломби — Марио Сантарели „Gli animali commestibili dei mari d'Italia“, где се наводе измишљени и изнакажени „облици тобожњих далматинских и југословенских назива, ... које ниједан рибар од Копра до Улицња не би био кадар препознати.“

969. Вранички др. Предраг, Нужан пам је једнствени филозофски рјечник, Борба 11-I-1955, 5.

О потреби издавања филозофског речника и уједначавања филозофске терминологије.

970. Георгијевић Светозар, Застарела граматичка схватања, в. бр. 875.

971. Gortan Veljko, О pohrvaćenim pridjevima latinskog i grčkog podrijetla u medicinskoj terminologiji, Jezik III (1955, Zagreb) 72—73.

Аутор се не слаже са ставовима које је изнио др. Винко Фрушчић у свом чланку у Језику II, 111—113.

972. Jurišić Blaž, Pregled rada na pomorskoj terminologiji i toponomastici, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 341—352.

973. Kravar Miroslav, Jedno pitanje naše gramatičke terminologije, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 82—85.

Аутор расправља о термину „глас“ у граматизи и показује његову вишезначност.

974. Лекић Миливоје, Још једном о неким „допустивим“ и „савременим“ педагошким схватањима, Просветни преглед (Београд) 15-XI-1956, 6.

Поводом чланка „Недопустиво“ и „застарело“ у Просветном прегледу од 18-X-1956, стр. 6. В. бр. 966, 967, 975.

975. Лекић Миливоје, Још о терминима „педагогика и педагогија“, Просветни преглед (Београд) 27. IX. 1956, 6.

Поводом чланка Д-ра В. Р. М. „Педагогија и педагогика“ у Просветном прегледу од 21. VI. 1956. В. бр. 966, 967, 974.

976. Лекић Миливоје, Нешто о педагошкој терминологији код нас, Настава и васпитање св. 2 (1956, Београд) 74—77.

Писац говори о потреби стварања нових педагошких термина у случајевима гдје термин више није адекватан израз обогаћеног појма.

977. Leskovar Dragutin, Problemi naše tehničke terminologije, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 111—113.

978. Leutić Josip, Naša pomorska terminologija u A. Jal-ovom „Glossaire nautique“ iz 1848 g., Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 248—254.

979. Мамузић д-р И., Језичка мртворођенчад, в. бр. 134.

980. Предић Св., Ипак, *quieta non movere*, НЈ н. с. VI, св. 7—10 (1955) 248—250.

Полемика с А. Костићем о стручним терминологијама.

981. Radić D., Napomene o našoj tehničkoj terminologiji, Jezik III (1955, Zagreb) 94.

982. Ribarić Jelka, Izveštaj o radu na istraživanju narodne pošnje u Istri, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 413—417.

За лингвистику је овај чланак важан утолико што се наводе називи за поједине типове руха.

983. Finka Božidar, Gira, gavun i bukva, в. бр. 189.

984. Finka Božidar, Lokarda, skuša i šnjur, в. бр. 190.

985. Finka Božidar, Nazivi za glavonošce, в. бр. 191.

986. Finka Božidar, Nazivi za neke vrste plemenite ribe, в. бр. 192.

987. Finka Božidar, Nazivi za sitnu ribu, в. бр. 193.

988. Finka Božidar, Neka pitanja naše ribarske terminologije, Jezik IV (1955-56, Zagreb) 11—17.

Писац расправља о речима: *коћа*, *ѿравол*, *улов*, *ѿриднен* (*ѿриднена риба*) и *ѿуна*.

989. Finka Božidar, Nekoliko umjetno napravljenih ribarskih termina, в. бр. 194.

990. Finka Božidar, Posebni nazivi za neke povlačne mreže, в. бр. 196.

991. Finka Božidar, Ribarska terminologija i pravopis, Morsko ribarstvo VIII, br. 5 (1956, Rijeka) 153—154.

992. Finka Božidar, Srdela i srodni nazivi, в. бр. 197.

993. Finka Božidar, Tuna i srodni nazivi, в. бр. 199.

994. Finka Božidar, Trlja, oslić i cipal, в. бр. 198.

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

995. Б. В. Р., Савремене народне песме, „Свјетлост“ — Сарајево, избор и редакцију извршио С. Ораховац, НИН 21. VIII. 1955 (бр. 242).

Приказ.

996. Банашевић Н., Dr. Matija Murko, Tragom srpskohrvatske narodne epike, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 41 i 42, Zagreb, 1951, стр. 940. Прил XX, св. 1—2 (1954) 105—109.

Приказ са критичким освртом на метод рада и на извесне недостатке и нетачности. Износе се и неке нетачности превода.

997. Банашевић Н., С. Матић, Порекло косовских песама краткога стиха (Прештампано из Зборника Матице српске за књижевност и језик, I, 1953, стр. 19), Прил XX, св. 3—4 (1954) 327—332.

Оспорава Матићеву претпоставку о сремском пореклу косовских песама.

998. Банашевић Н., *Camilla Lucerna, Urzeitliches in einem jugoslawischen Volkslied*, Festschrift Julius Franz Schütz, Graz—Köln, 1954, стр. 90—100 (по себни отпак), Прил XXI, св. 3—4 (1955) 361—362.

Приказ. Не слаже се сасвим са Лудерниним третирањем мотива о јунак-девојци.

999. Берић Душан, Два прилога проучавању народне поезије, Прил XX, св. 3—4 (1954) 267—276.

1. *Ойкуда име „Вила Равијојла“*. Насупрот Банашевићу, који име Равијојла изводи од тал. *viola*, писац то име сматра за женску варијанту имена Рафел, тј. имена анђела-лекара.

2. *Бан од Вијера*. Одбацујући претпоставку Халанског, који *Вијер* изводи од *Кијр*, доказује Банашевићеву претпоставку, који је то име извео од тал. *viperia*.

1000. Вошковић-Stuli Маја, О једној збирци хрватских народних приповиједака из Ријеке, Јадрански зборник I (1956, Ријека—Пула) 165—187.

В. бр. 1028.

1001. В. Ј., С. Радојчић: О неким заједничким мотивима наше народне песме и сликарства (Из Зборника радова САН, XXXVI), Прил XX, св. 3—4 (1954) 363—364.

Кратак осврт на Радојчићеву студију.

1002. Винавер Станислав, Габријел Жермен: Постанак Одисеје. Издање: Presses Universitaire de France. Париз 1954, Књижевност XXI, св. 7—8 (1955, Београд) 143—144.

Кратак приказ књиге у којој се истражује порекло мотива Одисеје. Винавер замера аутору што није искористио јужнословенски фолклор, „који обилује мотивима из Одисејева мита“.

1003. Влаховић Петар Ш., Гусларске народне песме о неким догађајима из народноослободилачке борбе, изд. аутор (1955, Београд) 8°, 84 + [4].

Са предговором („Епске песме о догађајима из Народноослободилачке борбе“), 22 песме и напоменама о казивачима и песмама. Према наводу писца већина песама објављена је сада први пут. Казивачи су, углавном, земљорадници, добри гуслари, родом из Сивца, Жабљака, Павина Поља (Бјелопољски срез) и Вршца.

1004. Драшковић д-р Владо, Уз збирку народних песама у области Жабљака, ГлСАН VI, св. 2 (1955) 240.

1005. Борђевић Милош, М. Čurčin, *Intimna pozadina Geteove pregrade „Hasanaginice“*. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetosti, knjiga 304, str. 81—104, Zagreb, 1955, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 363—364.

Приказ. Не прихвата Ђурчиново мишљење да је раскид сопствене веридбе био за Гетеа унутрашња побуда за препев.

1006. Бурић Војислав, Постанак и развој народне књижевности, треће издање, изд. „Нолит“ (1956, Београд) 12°, 1—128.

1007. Бурић д-р Војислав, Српскохрватска народна епика, изд. „Народна просвјета“ (1955, Сарајево) 12°, 1—156 + [4].

В. бр. 1017, 1023.

1008. Бурић Милош Н., Хомерова Одисеја у огледалу наших народних песама, ЖА III, 1—2 (1953) 21—44.

О сличним мотивима и појединоствима у Одисеји и нашим народним пјесмама.
Резиме на енглеском.

1009. Женидба јунака, изд. „Народна књига“ (1956, Београд) 8°, 1—162 + [2].

Збирка народних пјесама, са чланком Светозара Матића „Песме о же-
нидбама“.

1010. Живановић Ђ., Jugosłowińska epika ludowa w przekładzie Cze-
sława Jastrzebiec-Kozłowskiego. Wybrał, wstępem i objaśnieniami opatrzył Dr. Marian
Jakobiec. Biblioteka Narodowa, Seria II, Nr. 58. Wrocław, 1948, Прил XXI, св.
3—4 (1955) 358—360.

Приказ, повољан. Писац указује на неке омашке у преводу који иначе сматра
одличним.

1011. Živanović Đorđe, Mickjević profesor, Delo II, br. 10 (1955,
Beograd) 510—516.

Углавном о Мицкјевичевим предавањима о српској народној поезији.

1012. Живановић Ђорђе, Последње поглавље, Савременик II, св.
12 (1955, Београд) 672—679.

О неоствareној намери Адама Мицкјевича да посети Београд и Србију. Има
о интересовању А. Мицкјевича за српску народну поезију.

1013. Караџић Вук Стефановић, Изабрани историски списи,
изд. „Нолит“ (1956, Београд) 12°, 1—173.

С предговором уредника Вељка Купрешанина „Вук Стефановић Караџић“.

1014. Катанић Томаш Кн., Јунаштво Даше Војводића, Зборник
Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 284—287.

Са текстом народне песме „Јунаштво Даше Војводића“.

Резиме на француском.

1015. Крстић Б., Лука Марјановић и Никола Андрић као издавачи на-
родних песама, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 241—253.

«Мислим да нећу много погрешити ако кажем да су сви наши скупљачи, или
скоро сви, песме пре штампања исправљали и „дотеривали“. Неки то признају,
неки не.» Аутор је прегледао нове рукописе муслиманских народних песама који се
налазе у архиви Матице хрватске у Загребу и упоредио их са истим песмама штампаним
у Матицином зборнику. У неколико тачака изнео је све „исправке“ које су у
текстове песама унели редактори Лука Марјановић и Никола Андрић.

1016. Ладика Иво, Још једна веза Бачког растанка и народне поезије,
ЛМС 132, књ. 377, св. 6, 618—619.

Поред познатог утицаја народне пјесме на Бранкову поезију, аутор износи
и један нови примјер обрнутог утицаја у народној пјесми из Преграда у Белој Кра-
јини — у збирци Словенске народне песми д-ра Штрекеља (1895).

1017. Лалевећ М. С., Д-р Војислав Ђурић, Српскохрватска народна
епика. Универзум, Сарајево 1955, стр. 115, КњЈШ III, св. 1 (1956) 55—59.

Приказ, повољан. В. бр. 1007.

1018. Латковић В., Бенедикт Курипечић: Путопис кроз Босну, Ср-
бију, Бугарску и Румелију 1530, Превео Ђ. Пејановић, Сарајево, 1950, Прил XX,
св. 3—4 (1954) 333—335.

Приказ са напоменама о значају Путописа за историју народне књижевности и о закључцима који се могу извући из Курипечићевих података.

1019. Латковић В., Др. А. Шмаус, Студије о крајинској епизи. Посебан отисак из 297 књиге Рада ЈАЗУ, Загреб, 1953. Прил XXI, св. 1—2 (1955) 130—131.

Приказ расправе. „Стилске и композиционе, а делом и садржајне одлике крајинског типа наше епике уочене су и одређене“.

1020. Латковић В., Матић Св., Вуков певач Рашко, Посебан отисак из Зборника Матице српске за књижевност и језик, књ. II, 1954, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 310—315.

Не слаже се с М. да „у већини старих песама Рашкових има извесних језичких и географских појединости као и извесних мотива који упућују на могућност да је Рашко неке своје старе песме научио од сремских певача, вероватно у самом Срему“. Даје друкчија објашњења чињеницама које је Св. Матић употребио као аргументе за своје тврђење.

1021. Латковић В., О певачима српскохрватских епских народних песама до краја XVIII века, Прил XX, св. 3—4 (1954) 184—202.

Аутор даје систематски критички преглед важнијих посредних и непосредних података о певачима и певању српскохрватских народних песама од најстаријих времена до краја XVIII века; расправља о старости народне поезије и о неким питањима њеног развоја и др. Говори и о старијем значењу речи *дијак*.

1022. Левингер Драгутин, Преводи из српског епоса (Један превод српских нар. песама на новохеврејски. Издање Шокен. Јерусалим 1946) ЛМС 132, књ. 377, св. 3, 300—302.

1023. М. М., Др. Vojislav Đurić: Srpskohrvatska narodna epika („Narodna prosvjeta“, Sarajevo, 1955), KnjN nova serija, br. 11 (1956) 4.

Приказ. В. бр. 1007.

1024. Маневић Годор, Косовске легенде, Република (Београд) 20-XII-1955, 5 и 27-XII-1955, 7.

Са текстом двеју песама на локалном дијалекту.

1025. Маслић Ф., Наше јуначке народне песме у преводу чешког песника Халаса, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 129—134.

Критика, повољна.

1026. Matičetov Milko, Deklica menih, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 292—299.

Са текстом нове варијанте песме „Фратар Матијица“.

1027. Мицкијевич А., О српској народној поезији. Превео Стојан Суботин, изд. „Народна књига“, (1955, Цетиње).

1028. Младеновић Ж[ивомир], Маја Bošković-Stuli, О једној zbirci hrvatskih narodnih pripovijedaka из Ријеке. Посебан отисак из Јадранског Зборника, год. I, стр. 165—187. Ријека-Пула, 1956, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 342.

Приказ расправе у којој је Маја Бошковић-Стули дала коментар и анализу политичких и друштвених прилика на Ријеци одакле је Рудолф Строхал сакупио низ приповедака и издао их у Карловцу 1904 године. В. бр. 1000.

1029. Мојашевић Миљан, Поводом стогодишњице немачког превода Вукових Српских народних приповиједака, ЛМС 131, књ. 375, св. 6, 575—581.

Одломак предавања одржаног у Удружењу преводилаца Србије. Углавном о начелима превођења и о преводима српских народних приповедака од Мине Стефановић Караџић.

1030. Мојашевић д-р Миљан, О Вуковој стилизацији српских народних приповедака, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 300—315.

„Вуковим језичким дотеривањем, Вуковом стилизацијом, постале су српске народне приповетке оно што оне данас јесу. Баш таквом Вукову поступку има се захвалити што је његова збирка далеко надмашила оне његових савременика: он је њихов скупљач, али он је и њихов стилизатор.“

Резиме на немачком.

1031. Момировић Петар, Неколико бајања из Поморавља, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 255—260.

Писац наводи знатан број народних басми.

Резиме на француском.

1032. Н. Б., О. Unbegaun, Le conte de Bova Korolevič et le vocabulaire russe, *Analesta slavica*, Amsterdam, 1955, стр. 39—43, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 358.

Кратак осврт, уз напомену о српском посредништву у преносу романа о Бову од Антоне у малоруску и великоруску књижевност и фолклор.

1033. Н. Б., Д-р Душан Пантелић: „Небеске прилике“ пред Први српски устанак (Посебан отисак из Историског гласника, св. 1—2 за 1954), Прил XX, св. 3—4 (1954) 366.

Кратак осврт.

1034. Народне јуначке песме, III издање, изд. „Просвета“ (1956, Београд) 12°, 1—278.

Приредио за штампу д-р Војислав Ђурић. С поговором В. Ђурића: „Ликови главних јунака“.

1035. Народне приповетке, треће издање, изд. „Просвета“, (1956, Београд) 12°, 1—224.

С поговором уредника, Војислава Ђурића.

1036. Narodne pripovijetke iz Bosne i Hercegovine, Izbor, redakcija i pogovor Hamid Dizdar, изд. „Narodna prosvjeta“ (1955, Сарајево) 8°, 1—236 + (3).

Са пописом извора из којих су узете приповетке за ову збирку.

1037. Недељковић Б., Два Јагићева писма Валтазару Богишићу о бугарштицама, Прил XXI, св. 1—2 (1955) 104—106.

1038. Олабране народне приповетке, изд. „Нолит“ (1956, Београд) 8°, 1—384.

С преговором уредника, М. Панића-Сурепа, пописом коришћених дјела и речником мање познатих ријечи.

1039. Павловић Драгољуб, О подели наше народне књижевности на периоде, Прил XX, св. 1—2 (1954) 5—13.

Аутор износи нову поделу народне књижевности, расправљајући при томе уопште о проблему класификације усмене књижевности.

1040. Павловић Миливој, Српске народне пјесме у новом издању „Просвете“, Прил. XXI, св. 1—2 (1955) 132—140.

Повољан приказ издања народних песама и пропратних коментара са извесним напоменама и допунама.

1041. Panić-Suđer M., Poetska i istoriska istina u delu Filipa Višnjića, KnjN nova serija, br. 25 (1956) 6—7.

1042. Пантић Мирослав, Два прилога истраживању веза народне и уметничке књижевности у прошлости, Прил XX, св. 3—4 (1954) 276—279.

1. *Фрагмент и прилога Палмотићеве „Алчине“ као бугаршица.* Писац утврђује да је Богшићева бугаршица бр. 81 скоро дословно узета из Палмотићеве „Алчине“.

2. *Анђун Глеђевић и „йойјевкиње“.* Писац коментарише Глеђевићеву дјадскалију у *Порођењу Господинову*, у којој се помиње певање „у начин од пошјевке“. То мора претстављати начин певања бугаршица, што показује да су се у Глеђевићево време (почетак XVIII в.) бугаршице још увек певале у народу.

1043. Пешић-Ненин Р., Народне пјесме из збирке Николе Т. Кашиковића, Сарајево, 1951, Прил XX, св. 3—4 (1954) 367.

Кратак приказ.

1044. Пешић-Ненин Р., Први српски устанак, народне пјесме из збирке Новице Шаулића, Београд, 1954, Прил XX, св. 3—4 (1954) 366.

Кратак приказ.

1045. Пешић Радмила, Једна грађанска песмарица из првих десетина XIX века, Прил XXI, св. 1—2 (1955) 93—98.

Дат је текст две песме.

1046. Пешић Радмила, Нове црногорске тужбалице, антологија, скупно и средно Вукоман Цаковић, Никшић, 1954, Прил XXI, св. 1—2 (1955) 159—160.

Приказ књиге и критика извесних тумачења у предговору.

1047. Р. Д., Два есеја о српском грађанском песништву XVIII века, Прил XX, св. 1—2 (1954) 133—135.

1048. Радловић Ј., Мићевић Љубо, Живот и обичаји Поповца (Према рукописној заоставштини писца рад средно за штампу д-р Миленко Филиповић. Српски етнографски зборник, књ. XI, Београд 1953), Прил XXI, св. 1—2 (1955) 160—161.

Приказ. Рецензент је посветио пажњу објављеним текстовима лирских и епских песама.

1049. Самарџић Радован, Хајдучка писма, — Прилог проучавању наше старије писмености, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 172—196.

Са неколико текстова и два факсимила.

1050. Симић Н[енад] М., Античке паралеле народне песме Краљевић Марко и вила, ЖА V, 1 (1955) 68—72.

Резиме на француском.

1051. Sova Matej, Pregled narodne književnosti (s primjerima i teorijom), Školska knjiga (1955, Zagreb) 1—352.

1052. Stepanov Stjepan, Narodne pjesme, priče i običaji iz Kotara Virovitice, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 420—421.

1053. Суботин Стојан, Најновије издање Мицикијевићевих предавања о нашој народној поезији, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 365—366.

Осврт.

1054. Точанац Василије, О једној антологији тужбалица, КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 607—610.

Приказ књиге „Нове црногорске тужбалице“ коју је (са предговором, објашњењима и напоменама) издао у Никшићу професор Вукоман Цаковић.

1055. Трајковић Драгољуб, Трагом народне епике у Јужном Поморављу, изд. Народни музеј у Лесковцу (1955, Лесковац) 8⁰, 41 + (2).

„Можемо констатовати да у крајевима који су од Турака ослобођени 1877-78 г. није било нити могло бити јуначких народних песама какве су биле оне које је Вук штампао. Уколико је ових песама у нашим крајевима ипак било, оне су највећим делом биле увезене са стране, те су брзо и лако ишчезавале, не уклавивши корена на нашем тлу“.

1056. U Moskvi su izišle Jugoslovenske narodne pesme i Srpske narodne pripovetke, KnjN nova serija, br. 24 (1956) 2. Биљешка.

1057. Филиповић Мил. С., Мотив о Дедалову и Икарову лету у савременом балканском народном предању, ЖА IV, 1 (1954) 136—143.

Примјери из наших и других балканских народних умотворина.

Резиме на енглеском.

1058. Храбак Богумил, Два друга Мандушића Вука у народној песни и историским изворима, Прил XX, св. 1—2 (1954) 76—80.

О Јовану Шандићу и Марку Карапанци.

1059. Шаулић Аница, Јован Мушкатиновић — Први скупљач српских народних пословица, ЈФ XXI (1955—1956) 237—255.

Резиме на енглеском језику.

1060. Шаулић Аница, Сербские народные сказки. Государственное издательство художественной литературы, Москва, 1956, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 341—342.

Оцена, повољна.

1061. Шаулић Јелена, Југословенске народне песме на руском (Југославские песни, Государственное издательство художественной литературы, Москва 1956), ЛМС 132, књ. 378, св. 3, 357—358.

Осврт на превод.

1062. Шаулић Новица, Тужбалице, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 316—326.

Са текстом 10 тужбалица.

Резиме на француском.

1063. Шмаус А., Немачки радови о југословенској књижевности, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 350—357.

Кратак преглед. Поменути су и неки радови о народној књижевности.

**VIII Речници стари и нови српскохрватског језика
(српскохрватског и ког страног језика)**

- 1064.** [Anonim], Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, Školske novine VII, br. 19 (1956, Zagreb) 4.
Osvrt na Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik M. Deanovića i J. Jerneja. В. бр. 1077.
- 1065.** Белић Александар, Стојан Новаковић о Речнику српскохрватског језика, Политика (Београд) 29, 30. XI и 1. XII. 1956, 6.
„Извод из Увода у Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука, чија се прва књига налази у штампима.“
- 1066.** Богавац Д., Припремање једног значајног дела, Борба 22-XII—1955, 4.
Разговор са генерал-пуковником Данилом Лекићем, главним уредником Војне енциклопедије.
- 1067.** Bošković-Stulli Maja, O jednom problemu budućega hrvatskoga-srpskoga rječnika, Narodni list 9-II-1955, (Zagreb) 4.
- 1068.** Brozović D[alibor], Dva nova esperantska rječnika u Jugoslaviji, Vjesnik 23-VI-1955 (Zagreb) 5.
- 1069.** Brozović D[alibor], Deanović-Jernej: Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, Narodni list 20. VI. 1956 (Zagreb).
Osvrt. В. бр. 1077.
- 1070.** Brozović Dalibor, Janko Jurančić, Srpskohrvatsko-slovenski rječnik, Jezik IV (1955-56, Zagreb) 59—61.
Osvrt. В. бр. 1089.
- 1071.** Veis Ernest, L. Mali srpskohrvatski-esperanto džepni rečnik, изд. Друштво есперантиста (1955, Суботица) 16°, 105.
- 1072.** Gluščević Zoran, Enciklopedija Jugoslavije, Knj. nova serija, br. 7—8 (1955) 1, 8—9.
Приказ.
- 1073.** Golob Zvonimir, Kako da se dođe do dobrih i potpunih rječnika, Vjesnik u srijedu V, 10. X. 1956 (Zagreb).
- 1074.** G[radišnik] J[anez], Angleško-hrvatski besednjak. NRazgl V, 25-II-1956, št. 4, str. 94—95.
- 1075.** Grgić Berislav, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.
- 1076.** Dayre J.—Dejanović M.—Maixner R., Hrvatskosrpsko-francuski rječnik. Dictionnaire croate ou serbe-français NIP (1956, Zagreb) XII + 947. В. бр. 1106, 1114.
- 1077.** Deanović M[irko]—Jernej J[osip], Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik. Vocabolario croato-serbo-italiano, ŠK (1956, Zagreb) XI + 1164. В. бр. 1064, 1069.
- 1078.** Deanović M[irko], в. Dayre J. — Deanović M. — Maixner R., бр. 1076.
- 1079.** Ђ. др. V., Novi srpskohrvatski rječnik, Vjesnik 4-VI-1955 (Zagreb) 5.
- 1080.** Enciklopedija Jugoslavije I, изд. Leksigografski zavod FNRJ (1955, Zagreb) I-X + 1—712.
А — Bosk.

1081. Enciklopedija Leksikografskog zavoda 1, изд. Leksikografski zavod FNRJ (1955, Zagreb) I-XII + 1—720.

A — Castelnaud.

1082. Žganjer Branimir, Hrvatsko-slovenski rječnik, Vjesnik, 21. VII. 1955 (Zagreb) 5.

B. бр. 1089.

1083. Živanović Stevan, Rečnik esperanto-srpskohrvatski (Esperante-serbkroata vortaro) II издање, изд. „Научна књига“ (1954, Београд) 8°, 48.

1084. Županov Josip, Još o temi: kako da dodemo do dobrih rječnika, Vjesnik u srijedu V, 17. X. 1956 (Zagreb).

1085. Jernej J[osip], в. Deanović M[irko] — Jernej J[osip] бр. 1077.

1086. Jernej Josip, Oko izdavanja Mikaljina rječnika, в. бр. 737.

1087. Jonke Ljudevit, Rječnik suvremenoga književnog jezika, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 4—9.

О раду на рјечнику хрватско-српског језика, што га припремају Матица Хрватска и Матица Српска.

1088. Jonke Ljudevit, Slavenske pozajmljenice u Šulekovom „Rječniku znanstvenoga nazivlja“, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 71—82.

Писац показује како се и у којој мјери Шулек служио рјечничким благом славенских језика и какву су судбину доживјела његова настојања. Закључује да његове заслуге с временом постају све уочљивије.

Резиме на француском.

1089. Jurančić Janko, Srbohrvatsko-slovenski slovar. (Srpsko-hrvatsko-slovenski rečnik.) Lj. DZS 1955. XXX + (I) + 1192 str.

B. бр. 1070, 1082, 1096.

1090. Jurišić Blaž, Pomorski nazivi u Vitezovićevu rječniku, Anali Jadranskog instituta JA svezak I (1956, Zagreb) 297—403.

Експерт цијелога поморског (у ширем смислу) називља из рукописног Витезовићева рјечника „Lexicon latino-illyricum“ успоређеног с Парчићевим и Академијиним рјечником. B. бр. 1093.

1091. Kestmanović Ilija, Povodom jednog rječnika kome se zagubio trag, Život sv. 4—5 (1955, Sarajevo) 237—243.

Даје преглед неких српско-турских и турско-српских речника у XIX и XX веку са посебним освртом на турско-српски речник фра Грге Мартића, који је овај понудио на штампање Друштву срп. словесности у Београду, што се види из писма чији је факсимил дат уз чланак.

1092. Kosor Marko, Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jusina, Rad JA 303, 119—210.

Приказ Јусинових рјечника Calerpinus trium linguarum, Tomus I (латинско-хрватско-талијански). Calerpinus trium linguarum, Tomus II. (талијанско-латинско-хрватски). Уз остало, аутор наводи неке ријечи којих нема у APj, затим такве, за које APj доноси потврде из извора каснијега доба или не исцрпљује сва значења. Приказ садржи ова поглавља: 1. Биографија Јосипа Јусина, 2. Јусинови рјечници, 3. Однос Јусина према његовим хрватским изворима и 4. Рјечничко благо Јусинових рјечника.

1092a. Kostić Prof. dr. Aleksandar Đ., Medicinski rečnik, изд. „Медицинска књига“ (1956, Београд—Загреб) 1—764.

В. бр. 1101.

1093. Koščak V [ladimir], U pohvalu jadranskih studija, Narodni list 10. VII. 1956 (Zagreb).

О првом свеску Анали Јадранског института ЈА гдје су штампани и радови из подручја лингвистике. В. бр. 1090.

1094. Krešić Stjepan, Riječ o rječnicima, Narodni list 6. V. 1956 (Zagreb).

1095. Kunc Karla, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.

1096. Лалевић М. С., Јанко Јуранчић: Српско-хрватско-словеначки речник, Књижевност књ. 22, св. 1 (1956, Београд) 73—79.

Критика, повољна. В. бр. 1089.

1097. Лалевић Миодраг С., Изражајна техника чобанског говора, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд., „Научна књига“ (1953, Београд) 327—329.

Резиме на енглеском.

1098. Maixner R [udolf], в. Dayre J. — Deanović M. — Maixner R., br. 1 1076.

1099. Matić Томо, Vitezovićev „Lexicon latino-illyricum“, Rad JA 303, 5—49 и 2 снимке.

Аутор је своје излагање подијелио у пет дијелова. У првоме говори опћенито о Витезовићеву лексикографском раду и осврће се посебно на његову реформу ортографије. У другом дијелу говори о неким језичким особинама Витезовићева рјечника, у трећем о номенклатури вјетрова и о народним именима мјесеци. У четвртом, најважнијем дијелу своје расправе Матић је из Витезовићева рјечника прибавио ријечи „за које се може барем с неком сигурношћу изети, да нијесу тек за невољу сковане, него оа су живјеле у говору или писму“. Већине тих ријечи нема у АРЈ или имају друга значења. У петом дијелу расправе аутор укратко приказује значење Витезовићева рада.

1100. Mosković dr. Vega, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.

1101. Московљевић Милош С., Уз појаву једног речника, НЈ н.с. VII, св. 7—10 (1956) 247—253.

Говори о Медицинском речнику проф. д-ра Александра Костића. Истичући позитивне стране ове књиге, проф. Московљевић износи и низ примједба. В. бр. 1092 а.

1102. Muratovski Doksим, Izdavanje makedonakog rječnika, в. бр. 1564.

1103. Н. Ф., Пришло се припремним радовима на речнику српскохрватског језика, Борба 2-III-1955, 6.

Разговор с проф. Људевитом Јонкеом о речнику који раде Матица српска и Матица хрватска.

1104. Pomorska enciklopedija 2, изд. Leksikografski zavod FNRJ (1955, Zagreb) 1-IV + 1—704.

Brod — Evp.

1105. Pomorska enciklopedija (izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ) III (1956, Zagreb) 1-699.

Evr-Jue.

- 1106.** Putanec Valentin, Novi hrvatskosrpsko-francuski rječnik (Dayre-Deanović-Maixner), Narodni list 31. III. 1956 (Zagreb).
B. бр. 1076.
- 1107.** R. A., Izišao „Zorin“ Englesko-hrvatski rječnik, Vjesnik 25-XII-1955 (Zagreb) 7.
B. бр. 1118.
- 1108.** Rad na etimologijskom rječniku, Vjesnik 26-V-1955 (Zagreb) 7.
- 1109.** Radenković-Mihajlović Mileva, Rečnik engleskih izraza i idioma, izd. „Bratstvo-Jedinstvo“ (1956, Novi Sad) I—X + 1—714.
- 1110.** Ratnik Viktor, в. Filipović dr. Rudolf. бр. 1118.
- 1111.** Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (izdanje JA) XIV, svez. 62 (1955, Zagreb) 721—960 и XV, svez. 63, 64, 65 (1955, Zagreb) 1—720.
Nastavak Akademijina rječnika od riječi *sav* do *smijemica*. Obradili: D. Grdenić, J. Hamm, J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Petz, J. Ribarić, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković.
- 1112.** Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (izdanje JA) XV, svez. 66, 67, 68, 69 (1956, Zagreb) 721—960.
Обрада ријечи *smilnik—spasti; spasti—srđiti; srđiti—slaviti; staviti—stresti*.
- 1113.** Sekelj Antónije, Rečnik srpsko-hrvatsko-esperantski (serbo-kroata-esperanta vortaro), izd. „Naučna knjiga“ (1956, Beograd) 12°, 1—138.
- 1114.** Stanić M., Hrvatskosrpsko-francuski rječnik. Novinarsko izdavačko poduzeće, Zagreb 1956, КњЈШ III св. 4—5 (1956) 252—254.
Приказ речника, повољан — али са неким замеркама. B. бр. 1076.
- 1115.** Spalatin Leonardo, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.
- 1116.** Tomljenović Borka, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.
- 1117.** Urbany Marijan, в. Filipović dr. Rudolf... бр. 1118.
- 1118.** Filipović dr. Rudolf, Grgić Berislav, Kunc Karla, Mosković dr. Vera, Ratnik Viktor, Spalatin Leonardo, Šovary Roman, Tomljenović Borka, Urbany Marijan, Englesko-hrvatski rječnik, izd. „Zora“ (1955, Zagreb) 1—1430.
B. бр. 1125.
- 1119.** Fink Nikola, Imenik znanstvenih naziva životinja obradenih u „Rječniku narodnih zooloških naziva“ Miroslava Hirtza, izdanje JA (1956, Zagreb) 7-50.
- 1120.** F[inka] B[ožidar], „Rječosložje“ Joakima Stulića (o 150. godišnjici izdanja), Narodni list 3. III. 1956 (Zagreb).
- 1121.** Herkov Zlatko, Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske, Djela JA 48 (1956, Zagreb) I, 5—535; св. II 5—620.
Систематски прикупљено, разрађено и сређено називље, што се јавља у повијесним листинама (у раздобљу од XI до XIX ст.) претежно латинским, и односи се углавном на подручје Хрватске, а захваћа грађу из економско-финанцијско-правне проблематике.
- 1122.** Hirtz Miroslav, Rječnik narodnih zooloških naziva III (ribe-pisces), izdanje JA (1956, Zagreb) 7—478.
- 1123.** Horovic Ignac, Šestojezični rečnik. Srpsko-hrv.-engleski-francuski-nemački-italijanski-madarski. Hatnyelvű szótár. Magyar-angol-német-francia-olasz-szerb.-

horvát. Six language dictionary. English-serbo-Croat-Hungarian-German-Italian-French. Sechssprachiges Wörterbuch. Deutsch-serbisch-Kr.-englisch-ungarisch-französisch-italienisch. Dictionnaire en six langues. Français-serbo-cr.-hongrois-anglais-allemand-italien. Dizionario in sei lingue. Italiano-serbo-cr.-ungherese-inglese-tedesco-franceze. Друго проширено и допуњено издање, изд. аутора (1955, Суботица) 8°, 750.

1124. Šovary Roman, в. Filipović dr. Rudolf ... бр. 1118.

1125. Šoljan Antun, Novi englesko-hrvatski rječnik (izdala „Zora“, Zagreb 1955), Narodni list 4. VIII. 1956 (Zagreb).

В. бр. 1118.

1126. Шоћ д-р П., Штампa се рјечник српскохрватског језика, Побједа (Титоград) 30. IX. 1956.

Говори се о припреми овог рјечника који ће имати око 150.000 ријечи.

IX Биографије, аутобиографије и сл. грађа

1127. [Аноним], Akademik Anton Sovrè — sedemdesetletnik. LdP 5.XII. 1955 št. 283 str. 2.

1128. [Аноним], Akademik Belić proslavio 80-godišnjicu života, Vjesnik 16. VIII. 1956 (Zagreb).

1129. [Аноним], Александар Балабанов, ЖА V, 2 (1955) 407—410. Некролог.

1130. [Аноним], Јубилеј Д-р Александра Белића. Данас наш истакнути научник навршава осамдесет година живота, Борба (Београд) 15-VIII-1956 (бр. 213) 4.

1131. [Аноним], Милан Вујаклија, Борба 17-XII-1955, 4. Некролог.

1132. [Аноним], Paul Diels, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 193—194.

1133. [Аноним], Petar Skok, Vjesnik 4. II. 1956 (Zagreb). Некролог.

1134. Antić Vinko, Antun Barac (1894—1955), Riječka revija IV (1955, Rijeka) 249—250.

1135. Berić Dušan, Splitski jezikoslovac Matija Alberti (1561—1623), Mogućnosti II (1955, Split) 394—401.

1136. Budimir M., Petar Skok, ЖА V, 2 (1955) 407. Некролог.

1137. Будимир М., Петар Скок, ЈФ XXI (1955—1956) 503—505. In memoriam.

1138. Будимир Милан, П. Скок, ИЧ VI (1956) 268—270. In memoriam.

1139. Будимир Милан, Петар Скок, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 163—165. In memoriam.

1140. В. К., Како је Даничић постао српски држављанин, Политика 19-VIII-1955, 10.

Поводом стотридесетогодишњице рођења Ђ. Даничића.

1141. Vince Zlatko, Antun Mažuranić — povodom nedavne 150. godišnjice rođenja, Riječka revija br. 4 (1956, Rijeka) 148—156.

Аутор се нарочито задржао на Мајуранићеву раду око изучавања језика.

1142. Vince Zlatko, J. Jernej: O Nikoli Beliniću Istraninu, Riječka revija br. 4 (1956, Rijeka) 199.

1143. V[učetić] Š[ime], O Antunu Barcu, Republika XI (1955, Zagreb) 966—972.

1144. Gavela Branko, Mihovil Kombol. (Biografski portret), Republika XI (1955, Zagreb) 963—969.

1145. Георгијевић Крешимир, Из необјављене Вукове преписке, Зборник Филозофског факултета књ. III (1955, Београд) 357—389.

Са овим одељцима: I Преписка између Вука и Мојсија Георгијевића; II Два Вукова писма Карелу Хавличеку; III Писмо Божене Њецове Вуку. Дати су и текстови неких писама.

Резиме на француском.

1146. Георгијевић К[решимир], Отокар Колман, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 167—169.

In memoriam.

1147. Grafenauer Ivan, Matije Murka znanstvena pot. Des Mathias Murko wissenschaftlicher Weg. Lj. SAZU 1956. 30 str. V. 8°.

P. o.: Razprave II, Razred za filološke in literarne vede 1956, str. 5—30.

1148. Грбић М., Lubor Niederle, Старинар, н. с., књ. III—IV (1955, Београд) 299.

In memoriam.

1149. Guberina Petar, Petar Skok, Vjesnik 10. II. 1956 (Zagreb).

Некролог.

1150. Guberina Petar, Dr. Petar Skok, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 97—99.

Некролог.

1151. Дурковић д-р Љубомир Д., Прва дипломатска мисија Константина Филозофа — Ђирила, просветитеља Словена, Зборник за друштвене науке 13—14, изд. Матица српска (Нови Сад, 1956) 29—38.

О одласку Константина Филозофа-Ђирила као византиског дипломатског претставника у Багдад. Писац на основу анализе слова којима је означен број Константинових година доказује да је њему тада било 29 а не 24 год., како се досада мислило.

Резиме на немачком.

1152. Дурковић-Јакшић Љубомир, Стјепан Марјановић и његов рукопис о Београду, Годишњак Музеја града Београда (1954, Београд) 221—230.

Рукопис носи наслов „Beograd i njegova stradanja. Polag najnovijih i najistinitijih izvoraх описао Степан Марјановић. S priklopljenim izgledom i osnovom Beograda i slikom Laudanovom“, а намењен је „славо-илирском народу“ за „невину забаву“. Има XIV+168 страница величине 21 × 35.

Дурковић-Јакшић даје податке о животу и раду његовог аутора Стјепана Марјановића „славонског песника, сликара, калиграфа и историчара“, доноси текст једне народне песме Београду (из предговора рукописа), факсимил двеју страница рукописа, са напоменом да је „Марјановић почео свој рад речником у коме објашњава мало разумљиве речи у тексту или ретке (стр. I—XII рукописа) често и немачким језиком“. Рукопис је данас својина Музеја града Београда.

1153. Бурић Н., Они су задужили нашу науку, Борба 7-IV-1955, 4.
Разговор са академицима д-р Александром Белићем и д-р Ђорђем Нешпићем.

1154. Žic Nikola, Dr. Mate Tentor, Riječka revija br. 4 (1956, Rijeka) 200.

1155. Заниновић Вице, Антун Барац (1894—1955), Савременик III, св. 2 (1956, Београд) 209—213.

О лику и идејама књижевног критичара и историчара Антуна Барца. Кратак, језгровит напис.

1156. Заниновић Проф. Вице, Др Антун Барац, академик, професор универзитета, Борба 3-XI-1955, 4.

Некролог.

1157. Илијашевић Воја, Вук и македонска народна књижевна реч, Књ.ЈШ III св. 4—5 (1956) 194—202.

У раду „Додатак санктпетербургским сравнитељним рјечницима свију језика и нарјечја с особитим огледима из бугарског језика“ Вук је дао кратку граматику разлошког (ширинскомакедонског) говора и 27 народних песама из Разлога. Разлошки говор Вук погрешно сматра бугарским. Вук критикује класификацију словенских језика у *Сравнијелним речницима* (издатим 1784), јер су „ђекоја словенска нарјечја метнута сувише, н. п. српски и илиријски, а ђекоја су опет права изостављена, н. п. крањско, рватско, бугарско“. Вукова критика је у складу са његовим тадашњим (1821 г.) погледима на односе словенских језика.

Документована расправа.

М. П.

1158. Историјар, Иларион Руварац, архимандрит манастира Гргегега, Република (Београд) 23-VIII-1955, 2.

Поводом 50-годишњице смрти.

1159. Ј[akić] Т[omislav], Petar Skok, Školske novine VII, br. 6 (1956, Zagreb) 2.

1160. Ј[akić] Т[omislav], Smrt dra Mate Tentora, Narodni list 15. V. 1956 (Zagreb).

1161. Jonke Ljudevit, Bogosav Šulek kao puristički savjetnik, PKJ књ. III (1956) 5—17.

У свом Хрватско-талијанском рјечнику знанственог називља Шулек је давао и савјете које су ријечи боље, а које горе, „вулгарне“. Јонке истиче Шулеков рад и заслуге у „језичкој дјелатности“ у уводном делу чланка, а онда из исцрпнијег прегледа речи означених у рјечнику као вулгарне изводи закључке да су „у пуристичком правцу његови резултати били скромни“. Промашаји у том правцу могу се правдати временом и приликама (и касније су стручњаци грешили. — Маретић напр., занемарујући разноликост службе књижевног језика и књижевну усвјеност појединих ријечи и фраза).

1162. Кирић М., Јубилеј Александра Белића, Претседник Српске академије наука навршава данас осамдесет година живота и педесет година откако је постао академик, Политика (Београд) 15-VIII-1956 (бр. 15540) 7.

1163. Кирић Марија, Резултати проучавања природе језика, Политика 7-IV-1955, 6.

Разговор с проф. А. Белићем о његовоме научном раду.

1164. Kolarić R[udolf], Umrl je Lucien Tesnière. SPor 9-I-1955 št. 6.

1165. Конески Б., К. П. Мисирков (по случај 30-годишнината од смртта), МЈ VII, кн. 1 (1956) 1—7.

1166. Kosor Marko, Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina, в. бр. 1092.

1167. [Krelius] Lj[erka], Jubilej d-ra Aleksandra Belića, Narodni list 10. VIII. 1956 (Zagreb).

1168. K[uret] N[iko], Ob 75-letnici akademika dr. Ivana Grafenauerja. LjD 5-III-1955 št. 54.

1169. Лепчевски Дамјан, Ѓорѓо Пулески. По повед шеесет години од неговата смрт, ПрД XI, бр. 3—4 (1955) 209—213.

Дава податоци за животот на Ѓ. Пулески и за неговиот однос спрема македонскиот литературен јазик изразен во неговиот „Речник од три јазика“, „Речник од четири јазика“, Македонската песнарка и др. дела.

1170. [Љ. Ч.], Над закаснелим некрологом, Шеесет година од смрти Ватрослава Облака, Борба (Београд) 30-V-1956 (бр. 137) 5.

О научном раду и заслугама за словенску филологију Ватрослава Облака.

1171. Мајнарић Никола, Аугуст Мусић (О стогодишњици негово рођења), ЖА VI, 1 (1956) 3—9.

Живот и рад академика Аугуста Мусића.

Резиме на латинском.

1172. Matičetov Milko, Arturo Cronia, Nel centocinquantesimo anniversario della morte di Alberto Fortis. Estratto dalle Memorie della Accademia patavina. Classe di scienze morali, lettere ed arti Vol. LXVI (1953—54), Padova 1954. SIE VIII (1955), 276.

1173. Matičetov M[ilko], Ob 75-letnici dr. Ivana Grafenauerja. SPor 9-III-1955 št. 57.

1174. Maštrović Vjekoslav, Rikard Katalinić Jeretov i Zadar, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 333—356 i 5 snimaka.

Резиме на енглеском.

1175. Милисавец Ж., Антун Варац (20-VIII-1894—2-XI-1955), ЛМС 131, књ. 376, св. 6, 654—656.

In memoriam.

1176. Мирковић Драгутин, Франтишек Јан Језбера (прилог изучавању југословенско-чехословачких веза) Прил XXII, св. 3—4 (1956) 293—303.

О Франтишеку Ј. Језбери, као поборнику за прихватање ћирилице као чешког писма и као заслужном раднику на ширењу општесловенске мисли и пропагирању српске културе и језика.

1177. Мисирков С. К., Точни датуми на раѓањето и смртта на К. П. Мисирков, МЈ VII, кн. 1 (1956) 118—120.

1178. Muljačić Žarko, Тко је „dubrovački Montesquieu“?, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 183—192.

Аутор докажује да је писац дјела „Des Intréets et des devoirs d'un Républicain par un citoyen de Raguse“ женеvски хисторик и преводилац Paul-Henri Mallet.

1179. Nahtigal Rajko, Pisma prof. Ramoviša od docenture do profesure. SR VIII (1955) št. 1—2 str. 90—104, št. 3—4 str. 232—246.

1180. Недић Владан, Белешке Саве Мркаља из бечке душевне болнице, Прил XX, св. 3—4 (1954), 303—305.

Уз кратак коментар дат је текст неких Мркаљевих бележака намењених Вуку.

1181. Недић Владан, Библиотека Вука Караџића, Библиотекар 1—2 (1956, Београд) 63—74.

Чланак садржи опис изгубљеног дијела Вукове библиотеке.

1182. Novak Vlado, Ob smrti dr. Franceta Kotnika. SIE VIII (1955), 263—266.

Résumé: Lors du décès du dr. France Kotnik.

1183. Павловић Д[рагољуб], Антун Барац, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 161—162.

In memoriam.

1184. Павловић Д[рагољуб], Антун Барац, 20-VIII-1897—2-XI-1955, ЈФ XXI (1955—1956) 499—501.

In memoriam.

1185. Павловић Д[рагољуб], Миховил Комбол, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 162—163.

In memoriam.

1186. Пауловић др Роберт, Како је Ђура Даничић постао секретар Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу, Зборник за друштвене науке 11, изд. Матица српска (Нови Сад, 1955) 61—65.

Написано према досада необјављеној грађи нађеној у Хисторијском институту ЈАЗУ. На крају чланка дати су текстови писама Ђ. Даничића и бана Шокчевића, написаних у вези са доласком Даничићевим у Загребу.

1187. Peić Matko, Književnik i lingvist (razgovor s Julijem Benešićem), Narodni list 23. XII. 1956 (Zagreb).

1188. П[оленаковиќ] Х[аралампие], Неколку податоци за престојот и школувањето на К. П. Мисирков во Србија, ЛЗБ 1 (1955) 46.

Ги изнесува податоците што ги дал самиот Мисирков во својата работа „О значениј Моравскаго или Ресавскаго нарѣчија для современной и исторической этнографии Балканскаго полуострова“, напечатена во списанието „Живая старина“ VIII (1897), стр. 482—485.

1189. Popović Bogdan, Iz života Vuka Karadžića, KnjN nova serija, br. 31 (1956) 2.

1190. Popović Bruno, U spomen Mihovilu Kombolu, Mogućnosti II (1955, Split) 970—975.

1191. Радојчић Никола, Два Теодосија Хиландарца, ГлСАН VI, св. 2 (1955) 212—213.

Први је живео у XIII веку. То је монах Теодосије који је написао Живот св. Саве. Проф. Радојчић доказује да је Теодосије свој Живот св. Саве написао пре Доментијана.

Други Теодосије монах из Хиландара живео је у XVIII веку. Њему се приписивало да је фалсификовано податак да породица Стратимировића потиче од Балшића. Проф. Радојчић сматра да је неко злоупотребио Теодосијево име и да сам Теодосије није починио такво ружно дело.

1192. Ratković Milan, Dr. Mihovil Kombol, Jezik IV, br. 3 (1953, Zagreb) 65—66.

Некролог.

1193. Ристић Милован, Стефан Живковић-Телемак, ИГ 1 (1955) 57—70.

Поред опширних биографских података налазе се и подаци о књижевно-преводилачком раду Стефана Живковића, о његовом језику уопште, о родбинским и другим везама с Вуком.

1194. Ritig Svetozar, Jozef Vajs (prigodom devedesete godišnjice života), Slovo IV—V (1955, Zagreb) 85—86.

1195. Rogić Pavle, Jedno neobjavljeno pismo Vuka Stefanovića Karađžića, PKJ knj. III (1956) 169—171.

Вуково писмо из Беча 7-IX-1858 Матеју Ожеговићу.

1196. С. О., Умро академик Драгутин Боранић, Политика 3-IX-1955, 6.

Билешка.

1197. Симић Р., Јоаким Вујић, учитељ школе у Футогу, Дневник (Нови Сад) 24-VII-1955, 6.

Податак из анала у Футогу.

1198. Slodnjak Anton], Miodrag Ibrovac: Kopitar i Francuzi. Prilog biografiji na neizdatom korespondencijom. (Iz Zbornika Filozofskog fakulteta. (Beograd 1953). SR VIII (1955) št. 1—2, 128—132.

1199. Strgačić Ante M., Zadranin Šime Vitasović i kulturno-povijesno značenje njegovih djela, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 47—78 i 5 animaka.

Резиме на француском.

1200. Tunkl Antun, Značenje rada dra Dragutina Boranića na području hrvatske ortografije, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 361—363.

1201. Ђелап Лазар, Један детаљ из живота Саве Мркаља, ЛМС 131, књ. 376, св. 4, 440—442.

Писац доноси, у преводу, два судска акта која се односе на свађу Саве Мркаља са учитељем Василијем Јовановићем из Земуна.

1202. Uršič Milena, Kopitarjeva pisma Jožefu Rudežu. Lettres de Kopitar à Joseph Rudež. Razprave II, SAZU, razred za filološke in literarne vede (1956) str. 115—144.

1203. Finka Božidar, Dr. Petar Skok, Morsko ribarstvo VIII, br. 4 (1956, Rijeka) 132.

Некролог.

1204. Храсте М., Др. Драгутин Боранић, ЈФ XXI (1955/56) 501—502. In memoriam.

1205. Храсте М., Д-р Миховил Комбол, ЈФ XXI (1955/56) 497—499.

In memoriam.

1206. Hraste Matej, Životno djelo Petra Skoka, Narodni list 7. V. 1956 (Zagreb).

1207. Hraste dr. Matej, Dr. Antun Barac, Jezik IV (1955—56, Zagreb) 33—36.

Некролог.

1208. Hraste dr. Mate, Dr. Dragutin Boranić, Jezik IV (1955—56, Zagreb) 1—2.

Некролог.

1209. Čale Franco, O Stjepanu Rajčeviću Dubrovčaninu, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 193—198.

Приказ живота и рада Стј. Рајчевића Дубровчанина, ерудита, који је проучавао језике, повијест, друштвене односе и културу земаља источне Европе. Његово је главно дјело „Observazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia“, Napoli 1788.

1210. Шаулић Јелена, Четири писма Ватрослава Јагића Ђорђу Поповићу Даничару, Прил XX, св. 3—4 (1954) 318—321.

1211. Škerlj Stanko, Enrico Damiani (1892—1953). SR VIII (1955) št. 1—2, 117—119.

Х Библиографија

1212. В. М., „Bibliografija“ Leksikografskog zavoda, Vjesnik 10-VIII-1955 (Zagreb) str. 7.

1213. Библиографија, за 1953 и 1954, ЈФ XXI (1955/56) 365—496.

I филозофија и језик (367—369).

II О словенској језичкој заједници и словенским језицима (369—372).

III Етимологија, историја речи, тумачење речи, збирке речи (372—380).

IV Несловенски језици (380—386).

V Балканологија (386—387).

VI Старословенски језик (387—388).

VII Српскохрватски језик а) фонетика (експериментална, физиолошка, филологија), б) Граматика и граматичка питања, в) Савремени књижевни језик, г) Дијалекти, д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд., њ) Историја српскохрватског језика, е) Метрика, ж) Стил, з) Методика наставе књижевног језика, и) Терминологија, ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.) (388—456).

VIII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и код страног језика) (457—459).

IX Биографије, аутобиографије и сл. грађа (460—463).

X Библиографија (463—464).

XI О становништву (464—470).

XII Различно (470—478).

XIII Македонски језик (478—489).

XIV Словеначки језик (489—496).

1214. Bibliografija rasprava članaka i književnih radova I, (izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ) (1956, Zagreb) 1—859.

1215. Вукмановић Јован, Ј., Преглед етнолошког рада о Црној Гори, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 352—359.

Резиме на енглеском.

1216. Građa za bibliografiju jugoslavenske periodike, Anali Leksikografskog zavoda FNRJ II (1955, Zagreb) 1—244.

1217. Бурић М. Н., Хомер у нашим књижевностима — Покушај библиографије превода *Илијаде* и *Одисеје* и радова о Хомеру, ЖА IV, 2 (1954) 416—424.

1218. Esih Ivan, Jagićevo djelo u novom nepromijenjenom izdanju, Pregled sv. 1 (1955, Sarajevo) 73—74.

Кратка билешка о новим издањима Јагићевих дјела.

1219. Ž. D. P., Grada za bibliografiju jugoslovenske periodike (Zagreb, Leksikografski zavod, 1955), KnjN nova serija, br. 21—22 (1956) 4.

Приказ.

1220. Ivanušić Milutin, O radu Bibliografskog instituta FNRJ, KnjN VI nova serija, br. 5—6 (1955) 7.

1221. Jurišić Karlo, Tri nova priloga bio-bibliografiji fra Andrije Kačića Miošića, Grada za povijest književnosti hrvatske 27 (1956, Zagreb) 7—23 + 4 snimke.

1222. Карановић Вукосава, Библиографија класичне књижевности у Летопису Матице српске од 1825—1941, ЖА V, 1 (1955) 197—208.

С уводним напоменама.

1223. Logar Janez, Slovenska bibliografija. Časopisje in knjige. Članki in leposlovje v časopisju in zbornikih. VI-1952. Priredil — s sodelovanjem Štefke Bulovec in Ančke Posavec. Lj. Izdal NUK. DZS 1954, 384 + (II) str.

Na str. 81 in 151 bibliografija jezikoslovja.

1224. Logar Janez, Slovenska bibliografija. Časopisje in knjige. Članki in leposlovje v časopisju in zbornikih. VII-1953. (Priredil Janez Logar s sodelovanjem Štefke Bulovec in Ančke Posavec.) Lj. Narodna in univerzitetna knjižnica. DZS. (T. T. Tomšiča) 1956. 403 + (III) str. V. 8°.

Pregled jezikoslovja str. 91 in str. 173.

1225. Мандић Н., Библиографија Старинара 1894—1940, Старинар н.с. кв. V—VI (1954—55, Београд) 407—443.

Библиографија свих радова објављених у Старинару, часопису Српског археолошког друштва, од 1884 до 1940 г.

1226. Маštrović Vjekoslav, Rikard Katalinić Jeretov i Zadar, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 333—356 i 5 snimki.

Између осталог дата је библиографија књига, књижевних прилога и чланака објављених у Задру.

Резиме на енглеском.

1227. Михаиловић Георгије, Библиографија Лукијана Мушицког, Библиотекар 1—2 (1956, Београд) 32—39.

Од великог је интереса као библиографска грађа. Садржи 33 књиге којих нема код Шафарика и Новаковића.

1228. Protić Žarko D., „Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova I“ (Zagreb, „Leksikografski zavod FNRJ“. 1956), KnjN Nova serija, br. 20 (1956) 4.

Приказ.

1229. Sironić M. и Флашар М., Библиографија важнијих радова академика д-р Милоја М. Васића, ЖА III, 1—2 (1953) 302—307.

1230. Hraste Mate, Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika, NDZb I (1956, Zagreb) 387—479.

Сву библиографију радова с подручја свих дијалеката хрватскога или српског језика, писаних на нашем и на страним језицима задњих стотину година, т.ј. радова о савременим говорима наших трију дијалеката, аутор је пропратио с посебним картама штокавскога, чакавскога и кајкавскога дијалекта, а затим је у бојама дана карта дијалеката хрватскога или српског језика. На крају се библиографије налази казало имена писаца, казало имена мјеста у дијалектологији, казало мјеста и крајева, у којима су испитани антропоними и казало имена мјеста и крајева у топонимији.

1231. Црепајац Љ., Библиографија радова из области класичне филологије штампаних у часописима: Јавор, Бранково коло, Стражилово, ЖА V, 1 (1955) 208—211.

1232. Шабановић д-р Хазим, Хусрев-бегова библиотека у Сарајеву, Библиотекар 1—2 (1956, Београд) 45—62.

Писац је дао историју, садржај и вриједност књига ове врло значајне оријенталне библиотеке.

XI О становништву

1233. [Аноним], Још једна значајна књига, Република (Београд) 1-II-1955, 3.

Приказ дела „Велика сеоба Срба 1690 г.“ од д-ра Душана Поповића.

1234. Баришић Франо, Цар Фока (602—610) и подунавски Аваро-Словени, Зборник радова САН књ. XLIX, Византолошки институт књ. 4, 73—88. Сматра да за време цара Фоке није било аварско-словенских упада на Балкан. Резиме на латинском.

1235. Бота Борђе, Живот и обичаји народни у Јарковцу (у Банату), Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 9 (1954, Нови Сад) 113—138. Поред осталог списак старих имена (с краја XVIII и с почетка XIX века).

1236. Bratulić Vjekoslav, Istraživanja vremenskog kontinuiteta naseljavanja na sektoru Tinjan—Sv. Petar u Šumi—Pazin, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 224—233 + karta + 8 snimaka.

1237. Васовић М., Један пример млађег досељавања и прилагођавања Куча у Лесковачкој котлини, ГлСГДр XXXVI (1956) 93—106.

Село Петровац основали су досељеници из Куча 1906 године.

1238. Веселиновић Рајко Л., Око проучавања велике сеобе Срба 1690 године, Зборник Матице српске, серија друштвених наука 10 (1955, Нови Сад) 140—151.

Критика.

1239. Винавер Вук, Турско становништво у Србији за време Првог српског устанка, ИГ 2 (1955) 41—80.

О турском становништву у светлости историских догађаја.

Резиме на немачком језику.

1240. Gavazzi Milovan, Izveštaj o etnografskim radovima u 1954 godini, Ljetopis JA 61 (1956, Zagreb) 411—412.

1241. Георгијевић Св., О војвођанској ономастици, в. бр. 687.

1242. Grafenauer Bogo, Kronološka vprašanja selitve Južnih Slovencev ob podatkih spisa Miracula S. Demetrii. — Questions chronologiques concernant

les migrations des Slaves Méridionaux sur la base des Miracula S. Demetrii. Zbornik filozofske fakultete (Ljubljana) II (1955), 21—54.

Résumé.

1243. Dočkal Kamil, Srednjovjekovna naselja oko Streze (Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji), Starine 46 (1956, Zagreb) 45—202.

1244. Žuranić dr Niko, Imena rodbin, domov in naselj kot pomožni viri za zgodovino migracij ter nekoliko belokranjskih primerov, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu, izd. „Naučna knjiga“ (1953, Beograd) 342—347.

Резиме на француском.

1245. Иванчевић Љубомир, Популација становништва села Инђије, Старе Пазове и Старог Сланкамена према подацима матичних књига из XVIII века, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 9 (1954, Нови Сад) 100—105.

Дати су спискови презимена. „Ови спискови корисно ће послужити при проучавању миграционих проблема ових насеља.“

1246. Klaić Nada, Prilog pitanju postanka slavonskih varoši, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 41—59.

Резиме на немачком.

1247. Ковачевић Јован, Етничка и друштвена припадност ктитора у Дукљи и Поморју од краја VIII до краја XIII века, ИГ 2 (1955) 117—129.

Резиме на француском језику.

1248. Којић Бранислав, Из историје насеља Прчањ у Боки Которској, Спом CV (1956) 171—178.

Објављује и каталог сопственика станова у Прчању 1802 г.

Резиме на француском.

1249. Костић Мита, Српско трговачко насеље у Трсту XVIII века, ИЧ V (1955) 167—187.

Са пописом трговачких породица у Трсту од 5 марта 1766.

Резиме на немачком.

1250. Кулишић Шпиро, Трагови богомиља у Боки Которској, в. бр. 131.

1251. Лутовац др Милисав, Гора и Опоље — антропогеографска проучавања, СЕЗБ LXIX (1955) 229—339 + 16 табла са 26 фотографија + антропогеографска карта Горе и Опоља.

Интересантни су подаци о становништву (највише од 268—279 стр., а затим и у Посебном делу од 285 стр. надаље). Од 319—339 стр. регистар.

Резиме на француском.

1252. Марковић Миленко А., Војвођани у Добричу, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 8 (1954, Нови Сад) 67—98.

Етнолошка расправа, са подацима о досељавању становништва.

1253. Mahnken dr Irmgard, О дубровачким властелинским родовима и њиховој политичкој улози у XIV веку, ИГ 2 (1955) 81—102.

Резиме на немачком језику.

1254. Miroslavljević Vladimir, Južno područje otoka Cresa u pret-povijesno doba, Ljetopis JA 61 (1906, Zagreb) 262—279 + 6 табла i 2 crteža.

1255. Надлачки Лука, Колера у Остојићеву 1831 год. — Грађа за историју здравствених прилика и становништво у северном Банату —, Зборник за друштвене науке 11, изд. Матица српска (Нови Сад, 1955) 65—81.

Са 298 имена и презимена становника умрлих од колере 1831 год. у селу Остојићеву (које се некада звало Тиса Сентмиклуш) и текстом једне народне песме забележене кратко време иза епидемије.

1256. Пејановић Ђорђе, Становништво Босне и Херцеговине, Пос. изд. САН ССХХИХ (1955) 1—120 + 1 карта.

Од 1—72 студија; од 73—120 прилози и регистар.

У овој историско-демографској студији писац говори о становништву Босне и Херцеговине за време самосталности у Средњем веку, за време турске владавине, за време Аустро-Угарске владавине, за време Краљевине Југославије, за време НР Босне и Херцеговине.

Резиме на енглеском.

В. бр. 1268.

1257. Петровић Коста, Карловци и карловачко становништво, ИЧ V (1955) 295—310.

За филологију су од интереса пишчеве напомене: 1) да се у Карловце доселила, после Београдског мира 1739 године, 51 породица (католици — већином сиромашне занатлије и надничари) из северне Србије, Шапца, Београда и Смедерева; 2) да је исте године (1739) са патријархом Арсенијем IV Јовановићем у Карловце стигла група од 50 српских породица (имућни трговци и занатлије) са Косова из Пећи и северне Србије и 300 албанских католичких породица (Клименте). Клименте су се касније преселили у Хртковце и Никшице; 3) да су се у Карловце насељавали Немци готово кроз цео XVIII век.

Резиме на немачком.

1258. Поленаковић-Стејић Радмила Х., Шафарикове белешке о Мијаџима, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 372—378.

Резиме на француском.

1259. Поповић Д. Ј., Срби у Коморану, ИЧ V (1955) 193—206.

„Када су се први Срби населили у Коморану (који се налази на речној сплету Дунава, Вага, Грана и Мораве близу Беча) није нам ближе познато. Али изгледа да су језгру Срба у Коморану чиниле избеглице из Рацковина“.

Писац, поред осталог, даје и списак породица из почетка и средине 17 века.

Резиме на немачком.

1260. Поповић Душан Ј., Велика сеоба Срба 1690, Срби сељаци и племићи, изд. СКЗ (1954, Београд) 8° 378 (са сликама и цртежима).

Са подацима о етничком саставу и пореклу пребеглог становништва, о етничком саставу и насељености Војводине у време пре и после сеобе и подацима о етничким називима становништва („Раџи“, „Илири“, „несједињени“, „ришћани“, „кршћани“) и др.

1261. Поповић д-р Душан Ј., Срби у Банату до краја осамнаестог века, Пос. изд. САН ССХХХИИ (1955) I—VIII + 1—468 + 15 слика (у прилогу) + 6 карата (у прилогу).

Историја насеља и становништва. Прати кретање Срба у Банату од њихова доласка (са осталим Словенима) у Панонску низију (V или VI век) па до краја

О називима Панчева у историји (*Чомча, Панука, Пањајева, Панзова* и др.) и о словенском пореклу становништва. „Већину панчевачког становништва ... сачињавали су увек Срби иако је власт колонизацијом Немаца и Мађара настојала да их бројно надјача. За српско порекло Панчева говоре и називи његових појединих делова (Горња и Доња Варош, Долина ... и др.) и називи потеса, који се налазе на његовом атару (Ђурђевак, Јанковац, Наритак, Топола ... и др.)“.

Резиме на немачком.

1272. Трифуноски Ј., О старости села у Скопском Пољу ГлСГДр XXXIV, бр. 2 (1954, Београд) 182—184.

Одређивање старости села према писаним изворима и проучавању порекла становништва.

1273. Трифуноски Ј. Ф., Пресељавање санџачких муслимана у Македонију, ГлСГДр XXXVI (1956) 61.

У 1954 и 1955 години преселило се 500—600 породица.

1274. Трифуноски Ј. Ф., Сурдулица (антропогеографске особаве), ГлСГДр XXXVI (1956) 81—91.

Некадашње српско становништво сасвим се иселило у XVIII веку и раније, па је замењено Арбанасима и Циганима. 1878 иселили су се Арбанаси и део Цигана и почело је досељавање Срба, углавном из околних места.

1275. Трифуноски Јов. Ф., О кретању становништва у Македонији, ГлСГДр XXXV (1955) 140—142.

(„Од средине 18 века до данас“).

1276. Трифуноски д-р Јов. Ф., Сеоска насеља Скопског Поља — антропогеографска испитивања, СЕЗБ LXIX (1955) 341—565 + 14 табла са 28 фотографија + карта насеља и путева у Скопском Пољу.

Интересантни су подаци о становништву (највише од 372—400 стр., а затим и у Посебном делу од 417 стр. надље). Од 513—523 стр. дате су литература и напомене; од 535—565 стр. регистар.

Резиме на француском.

1277. Урошевић д-р Атанасије, Косовска Митровица, ГлСАН VI, св. 2 (1956) 239—240.

Подаци о становништву: „У старој Митровици све до подизања вардарско-косовске пруге Срба је било мало, а претежно становништво су чинили Турци. Онда пак, с доласком разних досељеника и избеглица, њено је становништво постало врло мешовито. Поред Турака, којих има још и поред православних Срба, чији се број стално повећавао, у њој је било, а и сад има муслимана и католичких Шиптара, Срба, муслимана из Босне, Цинцара из Македоније и Цигана. Укупан број становника је према попису 1953 године износио 17.241.“

1278. Урошевић д-р Атанасије, Липљан, ГлСАН VI, св. 2 (1955) 238—239.

Подаци о становништву Липљана, данашње најмање варошице на Косову: „Осим нешто Цинцара, Цигана и Шиптара, становништво Липљана чине Срби. Сеоски део је сав српски, а друге поменуте етничке групе живе у варошком делу, где Срби такође чине највећи део становништва“.

1279. Фарчић Антоније П., Становништво Босне и Херцеговине кроз векове, Република (Београд) 8-XI-1955, 7.

Повољан приказ дела „Становништво Босне и Херцеговине“ од Ђорђа Пејановића.

1280. Филиповић Мил. С., Јарило код Срба у Банату, Зборник Матице српске, серија друштвених наука књ. 8 (1954, Нови Сад) 42—55.

О пореклу и значењу речи Јарило и за њу везаног обичаја; значај за етнографију. Изв. подаци о становништву банатског села Загајице.

1281. Филиповић Мил. С., Различита етнолошка грађа из Јарковца (у Банату), Село Јарковац, Зборник за друштвене науке 11, изд. Матица српска (Нови Сад, 1955) 81—117.

Са подацима о пореклу становништва и нешто локалне лексике.

1282. Филиповић д-р Миленко С., Рама у Босни, СЕЗБ LXIX (1955) 1—228 + 1 табла (5 фотографија) и карта Раме.

Расправа о становништву Раме и његовом поријеклу.

Уз 22 стр. приложене су двије табле цртежа. Од 171—228 стр. регистар. Резиме на енглеском.

1283. Филиповић д-р Миленко С. и Томић Персида, Горња Пчиња, СЕЗБ LXVIII (1955) 1—134 + 18 табла са 45 фотографија.

Историски подаци о становништву дају се у I одјелку (стр. 3—8). Има лексичке грађе, која је углавном концентрисана у регистру (стр. 117—134).

Резиме на енглеском.

1284. Foretić Vinko, Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu, Starine 46 (1956, Zagreb) 23—44 + 8 animaka.

1285. Шеровић Петар, Бијела у Боки Которској, Старине и поријекло становништва, Спом CV (1956) 179—195.

Резиме на француском.

ХII Различно

1286. [Anonim], Godišnja skupština Hrvatskog filološkog društva, Narodni list 1. II. 1956 (Zagreb).

1287. [Anonim], Društvo nastavnika stranih jezika, Školske novine VI, br. 6 (1955, Zagreb) 2.

1288. [Anonim], Zaključci sa savjetovanja nastavnika materinskog jezika, Školske novine VII, br. 17—18 (1956, Zagreb) 2.

1289. [Аноним], Шта се предузима за решавање проблема српскохрватског језика, Дневник (Нови Сад) 14-I-1955, 6.

Изјава Живана Милисавца о перспективи израде правописа, термилолошких речника и речника савременог књижевног језика.

1290. Anđoić Mirko, Opći inventar Arhiva grada Varaždina, Arhivist V, sv. 1 (1955, Beograd) dodatak III, LIII—LXIII.

1291. Банашевић Н., Вук Стеф. Караџић, Црна Гора и Бока Которска, Београд, изд. Ново Поколење, 1953. Прил. XX, св. 1—2 (1954) 137.

Приказ са извесним примедбама редактору.

1292. Белић д-р А., Састанак слависта у Риму, ЈФ XXI (1955—1956) 270—271.

1293. Белић д-р Александар, После Састанка слависта, Борба 9-X-1955, 6.

1294. Белић д-р Александар, Славистика у Москви, Борба (Београд) 1-VI-1956 (бр. 139) 4.

О будућем славистичком конгресу 1958 у Москви.

1295. Верић Душан, Nekoliko podataka o francuskim epskim junacima na našem Primorju, Zadarska revija IV (1955, Zadar) 91—95.

1296. Bernik France, Vtisi z mednarodnega sestanka slavistov. NRazgl IV (1955) št. 19, 470.

1297. Boršnik Marija, Nekaj misli o mednarodnem sestanku slavistov v Beogradu, NO IX (1956) št. 2—3, str. 158—160.

1298. Breberina Ružica, Uprava Društva nastavnika srpskohrvatskog jezika i književnosti poziva svoje podružnice i članove na saradnju, Prosvjetni list, god. V, br. 75 (1956, Sarajevo) 4.

1299. Брежник д-р Павел, О међународним помоћним језицима, Настава и васпитање св. 1 (1956, Београд) 48—50.

Помињући разне покушаје стварања вештачких универзалних језика говори о предностима и недостацима есперанта као помоћног међународног језика. Популарно.

1300. Brozović D[alibor], Zbornik radova Filozofskog fakulteta, Narodni list 4. V. 1956 (Zagreb).

1301. Brozović Dalibor, Jedno korisno i praktično izdanje, Jezik III (1955, Zagreb) 127.

Повољан приказ књиге: „Правописне упуте за уредске кадрове“. В. бр. 606.

1302. Brozović Dalibor, Nakon Novog Sada, Krugovi (1955, Zagreb) 1—11.

Осврт на анкете Летописа Матице српске и новосадске разговоре о питањима савременог књижевног језика и правописа.

1303. Bujan Vinko, Strani jezik u školama za radnike, Školske novine VI, br. 28 (1955, Zagreb).

1304. Bučan Ete, Prilog povijesti borbe za hrvatski nastavni jezik u dalmatinskim školama za austrijske vladavine, Mogućnosti II (1955, Split) 561—564.

1305. V., Rad Leksikografskog zavoda FNRJ, napose njegova bibliografskog centra u Zagrebu, Zadarska revija IV (1955, Zadar) 55—56.

1306. В. И., Литературен збор (бр. 2, Скопје 1954), Књ. III II, св. 1 (1955) 85—86.

Приказ.

1307. В. И., Литературен збор (број 3—4, Скопје, 1955), Књ. III II, св. 5 (1955) 397—398.

Приказ.

1308. В. И., Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Књ. III II, св. 2 (1955) 161—162.

Приказ.

1309. Valčić, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku 1952 и 1953., Zadarska revija IV (1955, Zadar) 112—113.

1310. Винавер Станислав, Јавна дискусија о Општем речнику и термилошким речницима, Република (Београд) 18-I-1955, 6.

1311. Vuković J., Južnoslovenski filolog knj. XVIII, XIX, XX, PKJ II (1955) 156—170.

Приказ поратних свезака ЈФ, са посебним освртом на поједине радове.

1312. Vuletić Vit. R., Dragiša Živković: Teorija književnosti (Znanje Beograd, 1955 god.), Pedagoška stvarnost 3 (Novi Sad, 1956) 186—191.

Приказ, са низом замерки.

1313. Vuletić Vit. R., O jednom odgovoru na prikaz „Teorije književnosti“, Pedagoška stvarnost 8 (Novi Sad, 1956) 540—544.

Поводом чланка Драгише Живковића објављеног у часопису „Савремена школа“ бр. 3—4 од 1956 г.

1314. G. S., Uskoro izlaze enciklopedijska izdanja Leksikografskog zavoda FNRJ u Zagrebu, Vjesnik 20-I-1955 (Zagreb) 8.

1315. Gavazzi Milovan, Vitalnost običaja pobratimstva i posestrimstva u sjevernoj Dalmaciji, Radovi Instituta JA u Zadru 61 (1955, Zadar) 17—34 i 2 animka.

Аутор објашњава између којих се особа склапа побратимство и посестримство, којом се приликом, у које вријеме и како она склапају, затим објашњава односе побратима и посестрима, називе, одржавање обичаја и разлоге тој појави.

Резиме на француском.

1316. Георгијевић д-р Крешимир, Међународни славистички састанак у Београду, ЛМС 131, књ. 376, св. 5, 516—520.

1317. Gliha Dragutin, Možemo li biti zadovoljni nastavom stranih jezika u obaveznoj školi, Školske novine VI, br. 14 (1955, Zagreb) 2.

1318. George Ch., Két angolországi Kisérlet az eszperantóval (Два експеримента у Енглеској с есперанто), Népektalas VII, св. 9(1954, Нови Сад) 496—498.

1319. Grafenauer Ivan, Institut za slovensko narodopisje. Letopis SAZU VI (1954) Lj. 1955 str. 153—156.

Poročilo o delu v. 1. 1954 z bibliografijami publikacij inštitutskih so delavcev

1320. Г[рицкат] И[рена], Јужнословенски филолог XX, Књ. III II, св. 1 (1955) 83—84.

Приказ.

1321. Grošelj M., Ponovna ustanovitev društva „Indogermanische Gesellschaft“, ЖА IV, 1 (1954) 181.

Вијест (на словеначком).

1322. Грујић Владимир, Школско реформаторски рад Ј. Ст. Поповића у Србији 1840—1848 — Педагошко-историска студија —, Пос. изд. САН CCLVIII, Одељење друштвених наука, Нова серија књ. 19 (1956, Београд) 1—220. Са 6 табла.

Од 92—94 стр.: Дискусија због језика — О језику у школи.

Од 113—115 стр.: Латинска граматика и њена терминологија [О Стеријиним терминима на нашем језику].

Од 217—220: Регистар личности.

Резиме на француском.

1323. Д. С., Годишњак музеја града Београда, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 151—153.

Приказ.

1324. Dvoržak Stanko, Prvo savjetovanje jugoslavenskih slavista, Školske novine VI, br. 23 (1955, Zagreb) 3.

1325. Deg med žić Ivica, Otkrivena jedna vrst kretako-mikenakog pisma, Republika XII, br. 5 (1956, Zagreb) 48—49.

1326. Despot Miroslava, Strana svjedočanstva o slavenstvu Istre od XVI.—XVIII. stoljeća, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 84—87.

1327. Димитровски Т., Известия на Института за български език, книга I, София 1952, MJ VI, кн. 2 (1955) 243—259.

Приказ.

1328. Д[имитровски] Т., „Jezik in slovstvo“, št. 3, 4—5, LJ36 III, 1 (1956) 55—57.

Приказ.

1329. Д[имитровски] Т., „Књижевност и језик у школи“, бр. 6 и 7, јуни—октобар 1955, LJ36 III, 1 (1956) 50—55.

Приказ.

1330. Д[имитровски] Т., Лингвистичките прилози во „Јужнословенски филолог“ XX, MJ VI, кн. 1 (1955) 75—82.

Приказ.

1331. Драшковић В., Revue des études slaves, XXX (1953), XXXI (1954), Прил XXI, Св. 3—4 (1955) 390—393.

Преглед садржаја са кратким приказима важнијих чланака.

1332. Đukanović Anđelija, Opšti inventar Arhiva grada Beograda, Arhivist V, sv. 3 (1955, Beograd) dodatak V, LXXXIX—XCII.

1333. Е. Ј., Bugarski priručnik srpskohrvatskog jezika, Vjesnik 6-IX-1955 (Zagreb) 5.

1334. Ž. Popularna slavistička revija „Jezik i slovstvo“, Vjesnik, 6-X-1955 (Zagreb) 5.

1335. Живковић Благоје, Језик и књижевници, Млада култура V бр. 44 (Београд) 15-IV-1956.

О раду Друштва за српскохрватски језик и југословенску књижевност и о потреби његове веће и шире активности.

1336. Zaključci Novosadskog sastanka o hrvatskom ili srpskom jeziku i pravopisu, Jezik III (1955, Zagreb) 65—67.

1337. Зографов Христо, Статии по методика во „Књижевност и језик у школи“, LJ36 III, 3 (1956) 161—169.

Поглед на статиите од методика во сп. „Књижевност и језик у школи“ за 1954 г.

1338. Zor Janez, Znanstveni slavistični kongres bo ena izmed najvažnejših nalog, zastavljenih na mednarodnem slavističnem sestanku v Beogradu. LjD 30-IX-1955 št. 230.

1339. Zor Janez. Od citatimanije do iskanja resnice. Mednarodni slavistični sestaneek v Beogradu. LjD 5-X-1955 št. 234.

1340. Ибровац Миодраг, Копитар и Французи, Зборник Филозофског факултета, 1952, II, стр. 95—242. (И засебно), Прил XX, св. 1—2 (1954) 135—136.

Приказ. Значајно је што се у вези с тим износи и однос с Вуком.

1341. Ivić Pavle, Slavic Word, PKJ knj. III (1956) 210—216.

Врло лепо, информативно и критички дат преглед лингвистичких радова и значајних приказа објављених у три прве свеске овог славистичког часописа у Америци.
 Ј. В.

1342. Игњатовић Д., Први послератни састанак слависта, КњЈШ II, св. 7 (1955) 531—534.

О првом послератном међународном састанку слависта, одржаном септембра месеца 1955 г. у Београду. Чланак доноси списак научних и научно-информативних реферата прочитаних на састанку.

1343. Игњатовић Душанка, Један тренутак са Романом Јакобсоном, НИН 16. X. 1955 (бр. 250) 10.

Разговор о стању и развоју лингвистике у Америци, нарочито о њеним новим принципима.

1344. Игњатовић Душанка, Први послератни славистички састанак, НИН 25. IX. 1955 (бр. 247) 8.

Извештај са првог међународног славистичког састанка одржаног од 15 до 21 септембра у Београду.

1345. Извештаји о раду института Одељења литературе и језика. 1. Институт за српски језик, Годишњак САН LIX (1952) 292—298.

Извештај о раду у 1952 г.

1346. Извештаји института Одељења литературе и језика. Институт за српски језик, Годишњак САН LX (1953) 269—274.

Извештај о раду у 1953 г.

1347. Ј. Ф., Спор око језика, Политика (Београд) 18-XII-1955, 9.

Чланак о проблему званичног језика у Индији.

1348. Јакић Т[omislav], Други svezak Radova Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru, Narodni list 14. VII. 1956 (Zagreb).

1349. Јакопин F[ranс], Jezikoslovje v Slavistični reviji V-VI. JiS (1955—56) št. 1, 28—29.

1350. Јовановић Војислав М., Вук је скупио песме шест разних народа, Борба 31-V-1955, 2.

Рубрика „Писма Уредништву“.

Сем српских, Вук је скупио и румунске, македонске, бугарске, руске и шиптарске народне песме.

1351. Јовић Милица, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Књ. II, Zagreb, 1954, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 383—386.

Преглед и кратак приказ једног дела чланака из зборника.

1352. Јонке d-r Ljudevit, Pjesnik Jirži Wolker. Povodom izbora Wolkerovih pjesama u izdanju „Zore“ Zagreb 1955, Republika XI (1955, Zagreb) 539—541.

1353. Јонке Ljudevit, Glavni zaključci Pravopisne komisije, Narodni list 30. XII. 1956 (Zagreb).

1354. Ј[onke Lj]udevit, Godišnja skupština Hrvatskog filološkog društva, Jezik III (1955, Zagreb) 96.

1355. Ј[onke] Lj[udevit], Други и трећи састанак Pravopisne komisije, Jezik IV (1955—1956, Zagreb) 58—59.

1356. Jonke Ljudevit, Nauka o književnosti i jeziku, Narodni list 22. VII. 1956 (Zagreb).

Билешке с пута по Чехословачкој.

1357. Jonke Ljudevit, Nekoliko riječi o odjecima Novosadskog sastanka, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 104—108.

1358. Jonke Ljudevit, Novosadski sastanak i anketa Letopisa Matice srpske, Jezik III (1955, Zagreb) 67—69.

1359. J[onke] Lj[udevit], Peto godište „Jezika“, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 32.

1360. Jonke Ljudevit, Prvi sastanak Pravopisne komisije, Jezik III (1955, Zagreb) 157—158.

1361. Jonke Ljudevit, S. Ivšić — M. Kravar: Srpskohrvatski jezik na pločama, Zagreb 1955, Jezik IV, br. 4 (1956, Zagreb) 125—126.

Осврт.

1362. J[onke] Lj[udevit], Četvrti sastanak Pravopisne komisije, Jezik IV, br. 3 (1956, Zagreb) 89—90.

1363. Jonke Ljudevit, Peti sastanak Pravopisne komisije, Jezik IV, br. 5 (1956, Zagreb) 158—159.

1364. Jonke Ljudevit, Šesti i sedmi sastanak Pravopisne komisije, Jezik V, br. 1 (1956, Zagreb) 27.

1365. Jonke Ljudevit, Osmi sastanak Pravopisne komisije, Jezik V, br. 2 (1956, Zagreb) 62—63.

1366. Jonke Ljudevit, Uoči četvrtog godišta „Jezika“, Jezik III (1955, Zagreb) 159—160.

1367. Jonke Ljudevit, Što jednostavnije i slobodnije, Narodni list 1. V. 1956 (Zagreb).

О начину рада Правописне komisije.

1368. К., Зборник Филозофског факултета, Политика 24-VI-1955, 10.

Приказ.

1369. Како учити стране језике, Омладина (Београд) од 20-VI-1955 до 17-VIII-1955 г.

У овој рубрики објављује Ђорђе Костић, директор Института за експерименталну фонетику, патологију говора и учење страних језика, низ чланака: Зашто треба учити стране језике, О изговору и изговарању, О речима и учењу речи, О граматичи и учењу језика и Још једна напомена о учењу. Писац, углавном, говори о грешкама које се јављају при савлађивању артикулације гласова страних језика, о природи речи и разноврсним значењима која речи у себи крију. Закључује да речи треба учити увек у реченици (нијаско одвојено) и да „идиоматске изразе и колквизијалне фразе треба учити као лексику“.

1370. Kalezić P[uniša], Održana skupština za srpskohrvatski jezik i književnost, Prosvjetni list, god. V, br. 89 (1956, Sarajevo) 3.

1371. Kalezić P[uniša], Osnovano je Društvo nastavnika srpskohrvatskog jezika i književnosti NRBiH, Prosvjetni list, god. IV, br 59 (1955, Sarajevo) 4.

Обавештава о оснивању Друштва и о дискусији која је вођена на оснивачкој скупштини.

1372. Кнежевић Војин, Преоријентација наставе на српскохрватски језик у шиптарским школама, Просвјетни рад (Титоград) 1. XII. 1956.

То је жеља шиптарске мањине у околини Плава, јер ће ученици тако више научити.

1373. [Kolarič Rudolf], Inštitut za slovenski jezik. Letopis SAZU VI (1954) Lj. 1955, str. 138—145.

Poročilo o delu v 1. 1954 z bibliografijo publikacij inštitutskih sodelavcev.

1374. Kolarič R [udolf], Mednarodni slavistični sestanek v Beogradu (15. — 21. IX. 1955); sekoija za jezik. SR VIII (1955) št. 3—4, 231—254.

1375. Корубин Бл[агоја], Јазичните прашања во „Питања књижевности и језика“, књига друга, Сарајево 1954, МЈ VI, кн. 2 (1955) 236—243.

Приказ.

1376. Кошчак V [ladimir], Zadarske varijacije (uz drugi svezak „Radova Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru“), Narodni list 7. X. 1956 (Zagreb).

1377. Кравар др. Мирослав, Fonetika u službi naše školske prakse, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 343—350.

О процесу учења страних језика у нашим школама.

1378. Кућар Звонимир, Помоћни теџајеви француског језика, Školske novine VI, br. 30 (1955, Zagreb) 3.

1379. Лалевих М. С., Годишња скупштина друштва, КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 616—620.

О годишњој скупштини Друштва за српскохрватски језик и књижевност одржаној 22-I-1956 г. у Београду.

1380. Лалевих М. С., За свестраније проучавање фолклора, Политика 11-VIII-1955, 6.

О раду скупштине фолклориста Југославије.

1381. Л [алевих] М. С., Језик, часопис за културу хрватскога књижевнога језика, издаје Хрватско филолошко друштво у Загребу, бр. 4 и 5, КњЈШ II, св. 2 (1955) 163—165.

Приказ

1382. Л [алевих] М. С., Jezik (časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika 1, 2, 3 sv. treće godine), КњЈШ II, св. 5 (1955) 399—401.

Приказ.

1383. Л [алевих] М. С., Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika br. 4 i 5 (1955, III knj.), КњЈШ II, св. 7 (1955) 528—530.

Приказ.

1384. Л [алевих] М. С., Прво саветовање слависта Југославије маја 1955, КњЈШ II, св. 6 (1955) 460—465.

О првом саветовању наставника српскохрватског језика и књижевности одржаном од 23—28 маја у Скопљу и Охридју. Са текстом резолуције.

1385. Л [алевих] М. С., Стјепан Горупић, Од сликовног до савременог писма (Загреб 1954, 54 стр., изд. Селачке слоге), КњЈШ II, св. 2 (1955) 165—166

Приказ.

1386. Лалић Радован, Међународни славистички састанак у Београду, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 394—398.

Извештај са састанка (одржаног од 15 до 21 септембра 1955 год.). Садржи и извесне замерке организацији рада на састанку.

1387. L alić R adovan, O nastavi stranih jezika kod nas, Naša stvarnost IX, 9 (1955, Beograd) 363—369.

О проблемима наставе страних језика у нашим средњим школама, нарочито руског.

1388. Лекнић Никола, Шиптарске националне мањине среза Цетиње траже наставу на српскохрватском језику, Просвјетни рад (Титоград) 1. V. 1956. „Оваквим рјешењем би се нормализовало стање школа за шиптарске мањине“.

1389. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Šesta knjiga 1954. (Uredil akademik Milko Kos.) Lj. SAZU 1955, 247 + [III] str.

Vsebuje tudi poročila o delu inštitutov in bibliografije ter bibliografije članov.

1390. Lukić Berislav, Riječki zbornik, Riječka revija IV (1955, Rijeka) 36—37.

Prikaz.

1391. M. M., Britanska štampa o značajnom radu Leksikografskog zavoda, Vjesnik, 23-I-1955 (Zagreb) 7.

1392. M. M., Nastava materinog jezika i književnosti (P. Dimitrijević — „Свјетлост“ — Сарајево 1956), Просвјетни рад (Титоград) 1. XI. 1956.

Књига Р. Димитријевића помоћи ће наставницима „да пронађу боље путеве и одаберу погодније методе“. В. бр. 878.

1393. Мамузић д-р И., Српскоку лтура писања у XV веку, Република (Београд) 10-V-1955, 4.

Популарно, о првој српској правописној књизи (од Константина Филозофа), о начину како се учило читати и писати, о Константиновом „књижевству“ (тј. о граматизи) и о школи у феудалним временима.

1394. Маринковић Радмила, Нови прилози проучавању старе цетињске штампарије, Прил XX, св. 1—2 (1954) 130—131.

Преглед испитивања и резултата проф. Ђ. Сп. Радојичића о Црнојевићевој штампарији.

1395. Марић Р., Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LIII 1950—1951 стр. 287, Старинар, н. с., књ. III—IV (1955, Београд) 293—294.

Приказ.

1396. Марић Растислав, Студије из српске нумизматике, Пос. изд. САН књ. CCLIX, Одељење друштвених наука књ. 20 (1956, Београд) I—XII + 1 — 472 + LX табла.

Резиме на француском.

1397. Марков Б[орис], Прилог кон тајните јазници. Шлеговскиот форнички говор, МЈ VI, кн. 1 (1955) 4—15.

Опис на тајниот говор на мајсторите — видари од с. Шлегово, Кратовско. Даден е преглед на суфиксите со кои се образуваат именките, и од кои јазници водат потекло одделни зборови (турски, влашки, грчки, албански).

1398. М[арков] Б[орис], Slavističnarevija, časopis za literarno zgodovino in jezik, Ljubljana, letnik V—VII, 1954, МЈ VI, кн. 1 (1955) 89—101.

Приказ.

1399. М [а р к о в] Б [о р и с], Slovo, časopis Staroslavenakog instituta, Zagreb 1953, br. 3., MJ VI, kn. 1 (1955) 82—89.

Приказ.

1400. М [а р к о в] Б [о р и с], Slovo, časopis Staroslavenakog Instituta, Zagreb 1955, knj. 4—5, MJ VI kn. 2 (1955) 228—236.

Приказ.

1401. М а р к о в и ћ Ж и в к о, Културно благо Војводине, Дневник (Нови Сад) 1-V-1955, 10.

Чланак о рукописном одељку Матице српске.

1402. M a g u z z i d r. D u š a n, Međunarodni jezik esperanto. Praktična metodička gramatika sa vježbama, razgovorima i štivom za samouke i škole. V izdanje. Kroatia esperanto servo. (1955, Beograd) 12°, 1—96.

1403. M a t k o v i ć D u š a n, Letopis Matice Srpske (Novembar, 1955), Riječka revija IV (1955, Rijeka) 262—263.

Приказ.

1404. M e d i ć I v o, Nastava živih stranih jezika u Zapadnoj Njemačkoj, Pedagoški rad X (1955, Zagreb) 304—306.

Информативан приказ.

1405. М и р к о в и ћ Д р а г у т и н, Slavia časopis pro slovansku filologiju. Год. 1949—1955. Издаје Slovanský ústav у Прагу, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 343—351.

Приказ.

1406. M i h a i l o v i ć L j u b o m i r, Odnos stranog jezika prema materinjem jeziku u srednjoj školi, Pedagoška stvarnost 6 (Novi Sad, 1956) 375—380.

Износи неке моменте, углавном организационе и методске, битне за координацију наставе страних језика са наставом матерњег језика.

1407. M i h o v i l o v i ć I v e, Prvi svezak nove Enciklopedije Leksikografskog zavoda, Vjesnik (Kultura) 14-X-1955 (Zagreb) 8.

1408. М о ј а ш е в и ћ М и љ а н, Стогодишњица немачког превода Вукове збирке приповедака, Политика 27-V-1955, 9—10.

1409. М о р а ч и ћ Д., „Књижевност и језик у школи“ часопис Друштва за српскохрватски језик, Борба 20-II-1955, 7.

Приказ.

1410. М о р а ч и ћ Д., Прво саветовање слависта Југославије, Просветни преглед 9. VI. 1955 (бр. 23) 1.

Извештај са саветовања слависта, одржаног у Скопљу и Охриду од 23 до 25 маја 1955.

1411. М о š и н V l a d i m i r, Izvještaj o naučnom putovanju u Srijemsku Mitrovicu — Beograd — Peć — Dečane — Cavtat — Dubrovnik 1953 godine, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 218—226.

Извештај о прикупљању филиграма из збирака рукописа, с инвентаром ћирилских рукописа Музеја Српске православне цркве у Београду.

1412. М о š и н V l a d i m i r, Izvještaj o naučnom putovanju u Švicarsku, Ljetopis JA 60 (1955, Zagreb) 215—217.

1413. М у š и ć О., Glasnik Arapskog naučnog društva, god. XXVII, sv. 3, 4, Damaak 1952, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom V (1954—55, Sarajevo) 354—356.

Преглед садржаја са кратким приказима појединих чланака. Неки чланци третирају језичка питања.

1414. Н е д и ћ В л а д а н, Библиотека Вука Караџића, Библиотекар 1—2 (1955, Београд) 15—24.

Наставак чланка објављеног у Библиотекару 4 (1954) 201—210. Опис књига библиотеке Вука Караџића. На књигама се налазе многобројне Вукове примедбе.

1415. Н и к о л и ћ Б., Наш језик (нова серија, књ. VII, св. 1—2) КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 615.

Приказ.

1416. Н и к о л и ћ Б. М., Наш језик (Нова серија, књ. VII, св. 3—4), КњЈШ III св. 4—5 (1956) 259—260.

1417. Н и к о л и ћ Б. М., Наш језик (Нова серија, књ. VII, св. 5—6), КњЈШ III св. 2—3 (1956) 145.

Кратак приказ.

1418. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в, Наш језик (нова серија, књ. VI, св. 1—2), КњЈШ II, св. 1 (1955) 84—85.

Приказ.

1419. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в, Наш језик (нова серија, књ. VI, св. 3—4), КњЈШ II, св. 5 (1955) 398—399.

Приказ.

1420. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в, Наш језик (Нова серија, књ. VI, св. 7—10), КњЈШ II, св. 7 (1955) 527—528.

Приказ.

1421. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., Драгиша Живковић: Прави пут и странпутице у писању, КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 613—614.

Приказ, углавном повољан. Даје и неколико кратких осврта на језичко-стилске грешке које дело садржи. В. бр. 849.

1422. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., Наш језик (нова серија, књ. VI, св. 5—6), КњЈШ II, св. 6 (1955) 454—455.

Приказ.

1423. Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., Уз друго издање Граматике проф. д-ра Михаила Стевановића (издање Братство-јединство, Нови Сад, 1954, стр. 346). КњЈШ II, св. 2. (1953) 162—163.

Приказ.

1424. Н [и к о л и ћ] С в., (Одговор Душану Ђуку), НЈ нс VI, св. 3—4 (1954) 119—122.

1425. Н о в а к о в и ć В о š к о, Medunarodni slavistički sastanak u Beogradu, Život sv. 10 (1955, Sarajevo) 666—668.

Кратак осврт на састанак, који је „прерастао свој првобитно замишљени опсег и добио карактер првог конгреса“.

1426. Н [о в а к о в и ć] В [о š к о], Sv. Predić: „Pisci kvare jezik“. Život sv. 7—8 (1955, Sarajevo) 519.

Кратак приказ. В. бр. 531.

1427. О с в р т и, Slovo IV—V (1955, Zagreb) 122—142.

Осврти на еднице: Zeitschrift für slavische Philologie XIX, XX, XXI, XXII; Byzantinoslavica XII (1951), XIII (1952); Sbornik praci Filosofické fakulty university I

(1952), II (1953); Posta Fr. Travníčkoví a F. Wollmanoví, Brno, 1948; — Anketa LMS; Ročník I (1952), Brněnské II (1953).

1428. P. B., Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Narodni list 5-VIII-1955 (Zagreb) 7.

1429. Павић М., Поново излазе „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор“, НИН 6. III. 1955 (бр. 218) 9.

Кратак напис са прегледом садржаја 1—2 св. кв. XX.

1430. Павић М., Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор — књига XX свеска 3—4, НИН 19. VI. 1955 (бр. 233) 10.

Кратак напис са прегледом садржаја.

1431. Павић Милорад, Зборник Матице српске за књижевност и језик ... Књига прва за 1953 годину ... Нови Сад, 1954, Прил XXI, св. 3—4 (1955) 376—383.

Преглед садржаја са кратким приказима чланака.

1432. Павловић В., Које удбеникеуп отребљавати у настави српскохрватског језика и књижевности, Prosvjetni list, god. V. br. 89 (1956, Sarajevo) 5.

Сматра да су читанке за више разреде гимназије београдског предузећа „Просвета“ боље од издања сарајевске „Свјетлости“.

1433. Павловић Љ., Класична филологија на Београдском универзитету, Република (Београд) 8-III-1955, 4.

О стању на катедри за класичну филологију на Београдском универзитету.

1434. Павловић Миливој, Стогодишњица једне књиге и сарадња Вука Ст. Караџића на њој, Прил XX, св. 1—2 (1954) 90.

Сарадња на правничкој терминологији за језике јужних Словена.

1435. Павловић д-р Миливој, Први кораци у стварању научног подмлатка, Дневник (Нови Сад) 14-VII-1955, 5.

О добрим резултатима студентских испита на катедри за српскохрватски језик Новосадског факултета и мотивима који су овакав успех условили.

1436. Paintner Danka, Metode i sredstva u nastavi stranih jezika, Školske novine VI, br. 35 (1955, Zagreb) 2.

1437. Peternu Boris in F[ranс] Jacopin, Mednarodni sestanek slavistov v Beogradu. SPor 30-IX in 1-X-1955 št. 228—229.

1438. Petrović Kosta, Istorijat i uređenje arhiva SAN u Sremskim Karlovcima, Arhivist V, sv. 3 (1955, Beograd) dodatak V, XCIII—C.

1439. Пецо А[сим], Витомир Ујчић — Тугомил Ујчић: Хрватско-српски књижевни језик и правопис, Књ]Ш II, св. 6 (1955) 455—456.

Приказ, углавном повољан. Писац указује на неке недостатке и нетачности којих у делу има (небележење дужина и др.).

1440. Rogoželc Breda, Mednarodni slavistični sestanek. Bori I (1955) št. 5—6. 383—384.

1441. П[оленаковић] Х[аралампие], Jezik — časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb. 1954/55, год. III, br. 1, 2, ЛЗБ 2 (1955) 105—107.

Приказ.

1442. П[оленаковић] Х[аралампие], Књижевност и језик у школи. Часопис Друштва за српскохрватски језик и књижевност. Београд, год. II, бр. 1, 2, 3 и 4 (јануари, фебруари, март, април 1955), ЛЗБ 3—4 (1955) 188—190.

Приказ.

1443. П[оленаковиќ] Х[аралампие], Књижевност и језик у школи. Часопис Друштва за српскохрватски језик и књижевност, Београд, год. I, бр. 6 ЛЗб 2 (1955) 107—108.

Приказ.

1443а. П[оленаковиќ] Х[аралампие], Slavistična revija — časopis za literarno zgodovino in jezik, Ljubljana, letnik V—VIII 1954, 8°, 1—424 ЛЗб 2 (1955) 103—105.

Приказ.

1443. б. [Poles Janko], Terminološka komisija. Letopis SaZU VI (1954 Lj. 1955 str. 157—160.

Poročilo o delu v 1. 1954.

1444. Поповић Александар, Jurič Šime: Pregled povjesti knjižnica sa kratkim prikazom razvoja pisma i knjige (Biblioteka saveza knjižnica NR Hrvatske — Kultura Zagreb 1956). Дело св. 1—2 (1956) 75—76.

Приказ.

1445. Роровић Вождар, Međunarodni jezik esperanto, III izdanje, Изд. „Научна књига“ (1955, Београд) 12°, 54.

Уџбеник од 12 лекција.

1446. Поповић И., Витомир Ујчић — Тугомил Ујчић: Хрватско-српски књижевни језик и правопис, ЛМС 131, књ. 376, св. 1—2, 177—178.

Приказ.

1447. Поповић Миодраг, Матаца српска и историја српске књижевности, Савременик I, св. 2 (1955, Београд) 234—236.

Критички приказ Зборника МС за књижевност и језик I. За филологију су од интереса осврти на радове Св. Матића „Порекло косовских песама кратког стиха“ (повољна оцена) и М. Павловића „Улога и значај војвођанских писаца у развитку српскога књижевнога језика“ (са замеркама).

1448. Pribić Nikola, Eduard Winter: Die Pflege der West- und Süd-slawischen Sprachen in Halle im 18. Jahrh. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1954). Veröffentlichungen des Institutes für Slavistik Nr. 5. SR VIII (1955) št. 1—2, 138—140.

1449. Раденић Андрија, Неколико података о штампи у Земуну, ИГ 1 (1955) 45—55.

Аутор даје податке о листовима и часописима који су седамдесетих година XIX века излазили у Земуну.

1450. Радојичић Ђорђе Сп., Моје посете Хиландару, Весник (орган Савеза удружења православног свештенства ФНРЈ) VII, бр. 154, 155, 156 и 157 (1955, Београд).

1451. Радојичић Ђорђе Сп., Цена Празничног минеја Божи-дара Вуковића (штампаног 1536—1538), Библиотекар 1—2 (1955, Београд) 28—29.

1452. Радош Звонко, Прве хрватске штампарије у Сењу и Ријеци, Борба 1, 2 и 3-I-1955, 14.

Подаци о штампаријама у XV и XVI в. и о књигама штампаним у њима.

1453. Радуловић др Ј., Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Република (Београд) 12-VII-1955, 6.

Приказ прве књиге.

1454. Радуловић Радојка, Читанка за осмогодишње школе и ниже разреде гимназије, *Naša škola*, god. VI, br. 7—9 (1955, Sarajevo) 395—401.

Оцјена дата на основу мишљења учесника анкете о вриједности свих уџбеника.

1455. Расков Иванка, Seminar za nastavnike srpskohrvatskog jezika u školama nacionalnih manjina, *Pedagoška stvarnost* 2 (Novi Sad) 1956, 122—125.

1456. S. D., škola stranih jezika i njezini problemi, *Narodni list* 7. III. 1956 (Zagreb).

1457. S. J., Esperantisti Jugoslavije izdat će spomen-knjigu palim drugovima, *Vjesnik* 28-V-1955 (Zagreb) 5.

1458. С. П., Правописни потсетници професора Лалевића, *Политика* 15-VII-1955, 10.

Биљешка поводом Лалевићеве књажнице „Наш правопис“. В. бр. 635.

1459. С е к е љ А., Есперанто, језик којим се служи већ пет милиона људи, *Омладина* (Београд) 28-IX-1955, 6.

Између осталог писац наводи и то да су на есперанто преведена нека дела из југословенске књижевности: *Смрти Смил-аге Ченгића*, *Злајарево злато*, *Слуга Јернеј* и његово *јраво*, *Марјин Криан*, *Биографија Маршала Тиша* и др.

1460. Sekelj Antonije, Међународни језик esperanto, *Омладина* (Београд) од 5-X-1955 до 21-XII-1955.

Даје у сваком броју по једну лекцију из есперанта.

1461. Sekelj Antonio, Esperanto међународни језик, *Омладина* (Београд) од 3-I-до 20-VI-1956.

Наставак курса есперанта започетог 1955 год.

1462. Симоновић М., Два зборника радова Института за проучавање књижевности САН (Београд, књ. I, 1951; књ. II, 1952). Прил. XX, св. 1—2 (1954).

1463. Симоновић М., Ricerche slavistiche. Pubblicazione dell' Istituto di filologia slava dell' Università di Roma, dell' Istituto per l'Europa Orientale di Roma e del Seminario di slavistica dell' Istituto universitario orientale di Napoli. A cura di Giovanni Maver. Vol. I, 1952; vol. II, 1953. Roma, Прил XX, св. 3—4 (1954) 379—384.

Преглед садржаја, са кратким приказом важнијих чланака. Књ. I садржи између осталог расправу Артура Кроније о граматичи Бартола Кашића, етимолошко објашњење далматинске речи *дркмар* Атилија Будровића, критички осврт Енрика Дамјанија на послератну реформу бугарског правописа; у књ. II истиче се рад Артура Кроније о једном старом рукописном српскохрватско-талијанско-латинском речнику, за који Кронија утврђује да је тројезичка редакција речника Фауста Вранчића.

1464. Симоновић М., Ricerche slavistiche, Pubblicazione dell' Istituto di filologia slava dell' Università di Roma e dell' Seminario di slavistica dell' Istituto universitario orientale di Napoli. Vol. III, 1954, Roma. A Cura di Giovanni Maver. Comitato di redazione: Ettore Lo Catto, Leone Pacini, Riccardo Picchio, Прил XXII, св. 1—2 (1956) 153—157.

Приказ.

1465. Sinković Branimir, O nastavi latinskog jezika, Školske novine VI, br. 19 (1955, Zagreb) 2.
1466. Slamniг Ivan, v. Šoljan Antun—Slamniг Ivan бр. 1506.
1467. S[molej] V[iktor], Mednarodni slavistični sestanek v Beogradu. JiS I (1955—56) št. 3, str. 88—91.
1468. S[molej] V[iktor], Posvetovanje jugoslovanskih slavistov v Ohridu. JiS I (1955—56) št. 1, 30—32.
1469. Splošni inventar Državnega arhiva LR Slovenije v Ljubljani, Arhivist V, sv. 1 (1955, Beograd) dodatak III, XLVIII—LII.
1470. Ст[анић] М[илија], Друштво за српскохрватски језик и књижевност НР Србије, ЈФ XXI (1955—1956) 264—266.
1471. Станић Милија, Писци кваре језик (Брошура Св. Предања, „Научна књига“, Београд 1955), КњЈШ II, св. 4 (1955) 333-334.
Приказ. В. бр. 531.
1472. Станић Милија, Поремећаји слуша и говора (часопис за рехабилитацију глувих, наглувих и логората), КњЈШ II, св. 8—9 (1955) 615—616.
Приказ.
1473. Станић Милија, Саветовање слависта Југославије, ЈФ XXI (1955—1956) 266—270.
1474. Stahuljak M., Anglia docet (Pabirci po anglo-saskim revijama), ЖА IV (1954) 388—402.
„... Дајем овдје скраћени приказ рада англосаских стручњака, како је то изнесено у Класичној ревији (Јуни 1952), а донекле у Америчком филолошком журналу (Јануар 1953), у Оксфордском класичном Тромјесечнику, Јан.—Апр. 1953 и у Књиж. прилогу „Times“-а (Мај—Јуни 1953)“.
1475. Стефановић Д. А., Једна значајна нова публикација, КњЈШ II, св. 7 (1955) 523—527.
Приказ прве свеске новог сарајевског часописа „Питања књижевности и језика“.
1476. Суботин Стојан, Pamiętnik słowiański. Kraków. Tom I, 1949, стр. 4 + 235; том II, 1951, стр. IV + 336; том III, 1952, стр. 2 + III + 376. Прил XXI, св. 1—2 (1955) 177—180.
Приказ.
1477. Тарановски К., Међународни славистички састанак у Београду (15—21 септембар 1955), НЈ н. с. VII, св. 1—2 (1955) 41—50.
1478. Т[арановски] К[ирил], Међународни славистички састанак у Београду, ЈФ XXI (1955—1956) 271—282.
1479. Т[арановски] К[ирил], Прве припреме за IV конгрес слависта, Прил XXII, св. 3—4 (1956) 355—359.
1480. Таховски А. Г., Recueil Max Niedermann: Université de Neuchâtel, Recueil de travaux publiés par la Faculté des lettres, fasc. 25, Neuchâtel 1954, pp. 312, 8°, ЖА V, 1 (1955) 183—190.
Приказ на македонском.
1481. Тохољ Сава, М. С. Лалевић: Категорије речи српскохрватског језика, КњЈШ III св. 2—3 (1956) 140—145.
Приказ, повољан. В. бр. 497.

1482. Тохоль Сава, Миодраг С. Лалевих, Наш правопис („Омладина“ — Мала школска библиотека 1, Београд 1955, Књ. III II, св. 6 (1955) 456—459. Приказ, повољан. В. бр. 635.
1483. Travinić Rudolf, Jezik broj pet, Školske novine VII, br. 24 (1956, Zagreb) 4.
1484. Travinić Rudolf, Prvi broj Jezika, Školske novine VII, br. 41 (1956, Zagreb) 4.
1485. Travinić Rudolf, Treći broj Jezika, Školske novine VII, br. 10 (1956, Zagreb) 4.
1486. Трифуновић Ђорђе, Светогорске маргиналије, Дело књ. III, св. 12 (1956) 1702—1715.
1487. Угринова Р[ада], Slavistična revija, časopis za literarno zgodovino in jezik. S prilogo Linguistica. Ljubljana, VIII letnik, 1—2 1955, str. 1944 + 22, MJ VI, кн. 2 (1955) 225—228.
Приказ.
1488. Филиповић Радмила, Comparative Studies of Folklore and Regional Ethnology. Tome III. Stockholm, 1955, Прил. XXII, св. 3—4 (1956) 351—354.
Приказ.
1489. Finka Božidar, Osvrt na „Jezik“ broj 3, Narodni list 2. III. 1956 (Zagreb).
1490. Finka Božidar, Osvrt na četvrti broj „Jezika“, Narodni list 2. IV. 1956 (Zagreb).
1491. Finka Božidar, Radovi Staroslavenskog instituta — knjiga 2, Vjesnik 10-VII-1955 (Zagreb) 7.
1492. F [inka] B [ožidar], Časopis „Jezik“ ušao u četvrto godište, Narodni list 4-XI-1955 (Zagreb) 4.
1493. Flaker Aleksandar, Ohridsko savjetovanje slavista, Vjesnik 5-VI-1955 (Zagreb) 7.
1494. Flašar M., Dauzat Albert, L'Europe linguistique. Paris, Payot, 1953^a; in 8°, 239 str., ЖА III, 1—2 (1953) 297—298.
Приказ.
1495. Foretić Dinko, Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru, Arhivist V, sv. 1 (1955, Beograd) dodatak III, XXVII—XLVII.
1496. H., Kinezi pripremaju reformu svog pisma, Pregled sv. 2 (1955, Sarajevo) 118.
Кратак осврт.
1497. Hofer Valent, Još jedan glas o nastavi stranih jezika, Školske novine VI, br. 19 (1955, Zagreb) 3.
1498. Hraste M., Vitomir Ujčić—Tugomil Ujčić: Hrvatako-arpaki književni jezik i правопис, Jezik III (1955, Zagreb) 155—157.
Osvrt.
1499. Cvitanović Vladislav, O običaju pobratimstva-posestrimstva na otoku Ižu (kod Zadra) i okolnim otocima, Radovi Instituta JA u Zadru II (1955, Zadar) 375—385.
Rezime na francuskom.

1500. Сekić Nada, Strani slavisti u Zagrebu, Narodni list 29. VIII. 1956 (Zagreb).

1501. Č., Prvi sastanak za izradu jedinstvenog hrvatsko-srpskog pravopisa, Vjesnik 28-IV-1955 (Zagreb).

1502. Č[ale] F[rano], Ricerche slavistiche za 1954, Republika XI (1955, Zagreb) 446—447.

Osvrt.

1503. Š. D., Zaključci savjetovanja slavista Jugoslavije, Vjesnik 31-V-1955 (Zagreb) 6.

1504. Šlivarić Aleksandar, Svijet Slavens, Narodni list 25-IX-1956 (Zagreb).

О новој славистичкој ревији „Die Welt der Slaven“ која излази у Минхену.

1505. [Šlivarić Aleksandar], Slavistika u Istočnoj Njemačkoj, Narodni list 20. IX. 1956 (Zagreb).

1506. Šoljan Antun—Slamnig Ivan, O šatrovačkom, Krugovi (1955, Zagreb) 82—86.

Автори покушавају дефинирати šatrovački говор, објаснити његово подријетло развитак и врсте.

ХIII Македонски језик

(израдили Божо Видоески и Рада Угринова)

1507. Абаџиев Ѓорѓи, „Македонскиј глас“ за развитокот на нашата национална култура, НМ XII, бр. 3459 (8. I. 1956).

Ставот на групата македонски студенти собрани околу „Македонскиј глас“, орган на приврзаниците на независна Македонија, по прашањето за македонскиот јазик и македонската национална култура.

1508. Аврамова Нада, Обработка на стихотворбата „Г’га за југ“ од Константин Миладинов во VII одделениште, ЛЗБ III, 1956, бр. 1, стр. 39—41.

Обработка на методска единица.

1509. Видоески В(ожида)р], Прилози за македонската дијалектологија, МЈ VI, кн. 2 (1955) 113—151.

1. Гласот *x* во охридскиот говор (Ги изнесува случаите кога *x* се запазило во следните позиции: во почетокот на зборот; во средината на зборот меѓу две самогласки и пред согласка; на апсолутниот крај на зборот и во групата *xe*—).

2. Остатоци од низајизам во западните говори (Ги разгледува и се обидува да ги објасни остатоците од назализам во централните и западните македонски говори: тенгало, пенда и др.).

3. Отклонување непосредноста на вокалите во нашите говори (Отклонување на хиатот во македонскиот јазик со вметнување на *j*, умростување на вокалите групи и сл.).

1510. Гнуни Тамара, Некои прашања во наставата по руски јазик, ЛЗБ III, бр. 3 (1956) 150—160.

Прашања во врска со употребата на падежите.

1511. Д[имитровски] Т., Бележки за јазикот и правописот на Колета Неделковски (во првите изданија на неговите стихозбирки), ЛЗБ III, 2 (1956) 116—119.

1512. Д[имитровски] Т., Благоја Корубин: Јазикот на Крсте П. Мисирков (Филозофски факултет на Универзитетот — Скопје 1956, Дипломски работи, книга 6, 90 стр.), МЈ VII, кн. 1 (1956) 141—143.

Приказ.

1513. Д[имитровски] Т., Дипломските работи при Катедрата за јужнословенски јазици, ЛЗБ 3—4 (1955) 190—191.

Белешка за дипломските работи на Божо Видоески (Поречкиот говор, Скопје, 1950), Рада Угринова (Говорите во Скопско, Скопје 1951), Милвица Коњеска (Мариовскиот говор, Скопје 1951), Илија Филиповски (Неготинскиот говор, Скопје 1952) и на Панче Михаилов (Градскиот дебарски говор, Скопје 1954).

1514. Димитровски Т., Македонска граматика за VII одделение и III клас од Крум Кепески, МЈ VII, кн. 1 (1956) 132—136.

Критика.

1515. Димитровски Т., Посесивни адјективи од мажки лични имениња на -а и од номина агентис на -а, МЈ VI, кн. 1 (1955) 52—68.

Ги разгледува начините по кои се образуваат посесивни адјективи од овие именици во нородните говори, во запишаните народни умотворби и во современата секојдневна писмена јазична практика.

1516. Димитровски Тодор, За литературна реч, Хоризонт I, бр. 13 (19. VIII. 1956).

1517. Димитровски Тодор, Значења и употреба на предлозите во македонскиот литературен јазик, изд. Филозофски факултет, Катедра за јужнословенски јазици, Дипломски работи кн. 7 (1956, Скопје) 8°, 1—70.

Авторот ги разгледува значењата и употребата на предлозите во современниот македонски јазик. Со доста примери потврдени се основните значења на предлозите кои ги дели тој на *основни* и *изведени*. Поодделно ги разгледува спазените од предлози и предлошките изрази.

1518. Димитровски Тодор, Кочо Рацин: Стихови и проза (Уредил Александар Спасов. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1954), ЛЗБ III, 1 (1956) 47—50.

Приказ.

1519. Димитровски Тодор, Крум Кепески: Македонска граматика за VII одделение и III клас („Просветно дело“, Скопје 1956), ЛЗБ III, 3 (1956) 189—197.

Критика.

1520. Димитровски Тодор, Македонска граматика за VIII одделение и IV клас, изд. „Просветно дело“ (1956, Скопје) 8°, 1—116.

Ја опфаќа следнава материја: I Сложена реченица, II Употреба на некои предлози, III Преглед на правилата за местото на акцентот, IV Преглед на главните правописни правила, V Преглед на правилата за употреба на интерпункцијските знаци.

1521. Димитровски Тодор, *Македонска umjetnička poezija i proza* (izbor izvršio i preveo Safet Burina, „Svjetlost“, Sarajevo 1955), Современост VI, 5 (1956) 427—431.

Критика на преводот од стилска и јазична страна.

1522. Димитровски Тодор, Македонски народни приказани во српскохрватско издание, ЛЗБ 3—4 (1955) 183—187.

Јазичен приказ на преводот на македонски народни приказни од Јован Костовски излезени 1954 година во издание на „Свјетлост“ од Сарајево.

1523. Димитровски Тодор, Од каде „додуша“?!, ЛЗБ 3—4 (1955) 177—180.

Место заемката од српскохрватскиот јазик *додуша* треба да се употребува модалниот збор *висџина*.

1524. Димитровски Тодор, Прашањето за учебен јазик кај нас во 19 век, НМ 27-XI-1955.

Преглед на учебничарската работа во Македонија во 19 век на Партенија Зографски, Кузман Шапкарев, В. Мачуковски и др. и јазикот во нивните учебници.

1525. Димитровски Тодор, Употребата на предлогот *со*, ЛЗБ III, 2 (1956) 110—115.

Дадени се основните значења на овој предлог.

1526. Димитровски Тодор, Уште еден германизам во нашата пишана реч, ЛЗБ 3—4 (1955) 176—177.

За употребата на заменската придавка *исѝ*, *а*, *о* и место личната заменка *ѝој*, *ѝаа*, *ѝоа*, *ѝиѝ*.

1527. Зафировски И., Како се родило македонски правопис, Борба 1, 2 и 3-V-1955, 12.

1528. Зографов Хр., Македонска граматика за V одделение и I клас од Благоја Корубин, МЈ VII, кн. 1 (1956) 121—126.

Рецензија.

1529. Зографов Хр., Македонска граматика за VIII одделение и IV клас од Тодор Димитровски, МЈ VII, кн. 1 (1956) 136—141.

Рецензија.

1530. Ивановски Г¹., Граматика за IV одделение, изд. „Просветно дело“ (1955, Скопје) 8°, 1—74.

1531. Илчевски П., Две слова на Климент Охридски и едно на Јован Егзарх во еден ракописен зборник од XV век, МЈ VII, кн. 1 (1956) 73—98.

Во еден ракописен зборник од српска редакција, за кој И. претполагата дека е пишувачан во почетокот или најдоцна во половината на XV век, покрај беседите на Јован Златоуст има две Климентови творби („Похвала за крштењето на Христа“ и „Похвала за четвородневниот Лазар“) и едно слово на Јован Егзарх. По описот на зборникот и по краткото изложение на правописните и јазичните особености на неговиот текст, И. ја разгледува содржината на Климентовите похвали и на Егзарховото слово.

1532. Илијашевић Воја, Вук и македонска народна и книжевна реч, в. бр. 1, 157.

1533. Ј[уганчиќ] Ј[анко], Knjiga o makedonščini. Blaže Koneski, dr. Haralampije Polenaković, P. Mihailov, R. Ugrinova, T. Stamatovski, T. Dimitrovski i K. Mukaetov, Od istorijata na makedonskijot jazik, Nova Makedonija 1952. ЈiS I (1955—56) št. 6—7, str. 220—221.

1534. Катарциев И[ван], Еден прилог кон изучувањето на проблемот на наставниот јазик во Македонија и односот на некои странски пропаганди спрема него, МЈ VI, кн. 2 (1955) 215—224.

Изјава и писмо на Стојан Новаковиќ во врска со српската пропаганда во Македонија спроведувана во школството во крајот на минатиот век.

1535. К. Г., Др. Х. Поленаковиќ: Македонската народна песна во првата половина на XIX век (II, Скопје 1950) Прил XX, св. 1—2 (1954) 131—132.

О скупљању и издавању македонских народних песама у првој половини XIX века (В. Караџић, В. И. Григоровиќ и С. Враз).

1536. Кепески Крум, Македонска граматика за VII одделение и III клас, изд. „Просветно дело“ (1956, Скопје) 8°, 1—100.

Школски учебник.

1537. Кепески Крум, Обработка на методската единка „Директен и индиректен говор“, ЛЗБ III, 2 (1956) 98—101.

1538. Кепески Крум, Разработка на методската единка „глаголи“ (поим за V одделение), ЛЗБ III, 3 (1956) 170—173.

1539. Киселинов Ѓорѓи, Македонска граматика за VI одделение и II клас, изд. „Просветно дело“ (1956, Скопје) 8°, 1—103.

Школски учебник.

1540. Кличкова Вера, Македонска у јуначкој народној песни, Зборник Етнографског музеја у Београду, изд. „Научна књига“ (1953, Београд) 288—291.

О херојском лику македонске жене борца, опеване у народној песни.

1541. Конески Б., Писмата на Пејчиновиќа до кнез Милоша, МЈ VII, кн. 1 (1956) 25—33 + 7 стр. факсимил на писмата.

Објавува три писма со коментар и јазична анализа.

1542. Конески Блаже, Вранешнички апостол, изд. Институт за македонски јазик (1956, Скопје) 8°, 69 + 52.

Книгата се состои од два дела: 1) студија и 2) текст. Во својата студија авторот по описот на ракописот и неговите графички особености дава преглед на фонетските, граматичките и лексичките црти на текстот.

Вранешничкиот апостол (името го носи по кичевското село Вранешница, откаде што бил испратен овој ракопис) датира откај крајот на XIII век, а пишуван е негде во Северна Македонија. „Во црковната средина во која е тој настанат било усвоено онакво пишување на **Ж** и **Љ**, какво што покажуваат текстовите со т. н. замена на носовките. Меѓутоа изговорот што се криел под тоа обележување во нашиов ракопис го откриваат оние случаи во кои наоѓаме замена *ou* за **Ж**, *e* за **Љ**. Сепак и во самото бележење на **Ж** и **Љ** во некои категории, како во сегашниот активен партицип, се прозира северномакедонскиот изговор“. . . . „Текстот на Вранешничкиот апостол и во однос на формите и во однос на лексичкиот состав ја чува во изразита мерка старината, надоврзувајќи се на традицијата на архаичната македонска школа. Тој чува траги од една стара глаголка предлошка, а во изборниот дел покажува ред интересни додирни точки со Охридскиот апостол, споделувајќи со него и некои грешки и пропусти наследени од еден постар препис. Предлошката на Вранешничкиот апостол, барем колку се однесува до Дејанија, заправо и имала во основата еден апракос од типот на Охридскиот апостол, а е наставата така што била дополнета во целостен текст со преземање на комплеторниот дел од еден ракопис што покажувал веќе изразити подјовувања“.

1543. Конески Блаже, Охридската книжовна школа, ЛЗБ III, 1 (1956) 1—19.

Во врска со најновата ревизија на прашањето за потеклото и староста на словенските азбуки од страна на Емил Георгиев, авторот на оваа статија се застапува за „општоусоениот поглед дека глаголицата е првата установена словенска азбука во сè пригодна кон бележењето на словенската реч, и дека кирилицата нешто подоцна била конечно оформена како таков целосен азбучен систем“. Врз основа на Храбровите исказувања и некои други моменти К. заклучува дека со напорите на Климента и на неговите соработници глаголицата успеала за подолго време да фати корен во Македонија; таа „претставува една од најважните карактеристики на Охридската книжевна школа“ која „се одликува воопшто со подоследно продолжување на Кирило-методијевската традиција, со подоследно придржување до наследството на Кирила и Методија, отколку што може тоа да се рече за Преславската школа“.

1544. Корубин Благоја, Две нови години на „Македонски јазик“, Разгледи III, бр. 6 (1956).

Приказ на работите во Македонски јазик г. V и VI.

1545. Корубин Благоја, За глаголиците со наставката *-ира* во нашиот јазик, ЛЗБ 2 (1955) 96—97.

За глаголиците од туѓо потекло на *-ира* од типот *шајресира*, *консурира*, *консташира* и можноста за нивно помакедончување.

1546. Корубин Благоја, Јазикот на Крсте П. Мисирков, изд. Филозофскиот факултет, Катедра за јужнословенски јазици, Дипломски работи, кн. 9 (1956, Скопје) 8°, 1—90.

Во уводниот дел „Најважните погледи и обидот на К. П. Мисирков“ авторот ги анализира сфаќањата на Мисиркова за македонската народност и македонскиот јазик изложени во неговата книга „За македонските работи“. Во студијата „Јазикот на Мисирков“ К. го разгледува „Мисирковиот јазик низ призмата на нашиот денешен литературен јазик“ и ги истакнува особеностите со кои се разликува тој од последниов.

1547. Корубин Бл[агоја], Јазичните прашања во „Питања књижевности и језика“, књига прва, Сарајево 1954, МЈ VI, кн. 1 (1955) 102—108.

Приказ.

1548. Корубин Благоја, Македонска граматика за V одделение и I клас, изд. „Просветно дело“ (1956, Скопје) 8°, 1—80.

Школски учебник. В. бр. 1586.

1549. Корубин Бл[агоја], „Младата македонска книжевна дружина“ и списанието „Лоза“, НМ 18-XII-1955.

Пишува за настојувањето на „лозарите“ за проникнување на македонски јазични црти во бугарскиот литературен јазик и за јазикот на описанието „Лоза“ каде што се одразени овие настојувања.

1550. Корубин Бл[агоја], Најважните погледи и обидот на Крсте П. Мисирков, НМ 25-XII-1955.

Сфаќањата на К. П. Мисирков за проблемите на македонскиот литературен јазик во почетокот на дваесеттиот век и неговите обиди да ги спроведе тие свои сфаќања во своето пишување.

1551. Корубин Благоја, Поглед врз речникот на К. П. Мисирков (по повод 30-годишнината од неговата смрт), ЛЗБ III, 3 (1956) 137—142.

1552. Корубин Благоја, Поглед на слоговното делење во македонскиот јазик. [Низ таканаречените пословечки говори], МЈ VI, кн. 1 (1955) 22—43.

Обид за одредување границата на слогот со помошта на пословечките и опачечки говори во македонскиот јазик.

1553. Корубин Благоја, По кои линии го развивал К. П. Мисирков својот речник, Разгледи III, бр. 9 (1956).

1554. Корубин Благоја, П. Р. Славејков за македонското прашање, НМ 11-XII-1955.

Македонското прашање е покренато како такво уште во почетокот на втората половина на 19 век, а не по Берлинскиот договор. Го коментира реагирањето на П. Р. Славејков на пројавите на македонистите искажано во цариградскиот весник „Македонија“.

1555. Корубин Благоја, Речник на македонскиот литературен јазик. Значаен придонес кон нашата литература, НМ 29, 30-XI и 1. XII. 1955.

Соопштење за работата над речникот на македонскиот литературен јазик.

1556. Мазов Иван, Кон развитокот на македонскиот литературен јазик во НОБ, МЈ VII, кн. 1 (1956) 99—117.

Во првата статија „Едно поставување на проблемот за македонскиот литературен јазик“ авторот ги интерпретира прашањата што се поставувани во листот „Наш пат“, издаван во Скопскиот затвор 1944 г. во врска со проблемот за изградувањето на македонскиот литературен јазик. Во втората статија „Македонскиот литературен јазик во годините на Народноослободителната борба во Кумановско“ даден е еден општ поглед на јазикот на некои документи (писма, извештаи и др.) и на листовите „Дедо Иван“, „Огн“, „Октобрис“, „Глас на слободата“, издавани во Кумановско.

1557. Мазов Иван, Македонскиот литературен јазик во периодот на Народно-ослободителната борба, НМ XII, бр. 3490 (12. II. 1956).

Поглед на развитокот на македонскиот литературен јазик во периодот од 1941 до ослободувањето.

1558. Мазов Иван, Решението на Коминтерна од 1934 година и прашањето за македонскиот јазик, НМ XII, бр. 3483 (5. II. 1956).

Последните од решението на Коминтерната од 1934 г. по македонското прашање врз развитокот на македонскиот јазик во годините пред Втората светска војна.

1559. Манев Илија, Македонски јазик за II одделение на основните училишта, изд. „Пролетно дело“ (1956, Скопје) 1—48.

1560. Марков Борис, Именските наставки *-ин* и *-јанин*, МЈ VII, кн. 1 (1956) 8—24.

Употребата на суфиксите *-ин*, *-јанин* во современите словенски јазици со особено осврт на нивната употреба во македонскиот јазик.

1561. Марков Борис, Искажувања на странски научници за македонските говори меѓу двете војни, НМ XII, бр. 3465 (15. I. 1956).

1562. Марков Борис, Македонски текстови со грчко писмо НМ 20-XI-1955.

Зборува за јазикот во македонските писмени споменици и пишувани со грчки букви: Четиријазичникот на Данила од Москополе, Неврономскиот зборник, Кулашкиско евангелие и др.

1563. Марков Борис, Некои хибридни творби во македонскиот јазик, МЈ VI, кн. 2 (1955) 152—164.

Ги разгледува хибридниите творби од македонски основи со турските суфикси *-лик*, *-лија*, *-лија* и др. во македонските говори.

1564. Мугатовски Доксим, *Izdavanje makedonskog rječnika. Prva faza u razvoju književnog makedonskog jezika*, Vjesnik 18. XI. 1956 (Zagreb).

1565. Пејчиновиќ Кирил, Слово за празниците (редакција и предговор: Блаже Конески) (1956, Скопје) 8°, 1—120.

Содржина: Кирил Пејчиновиќ од Блаже Конески (стр. 7—54), Слово за празниците од К. Пејчиновиќ (стр. 56—92), Белешки и речник (стр. 93—118). — Во последнава глава даден е превод на прковнословенските цитати и изрази, преглед на биографските податоци за Пејчиновиќа и на неговата пишувачка дејност, белешки за ова издание, библиографија и речник на поретки зборови.

1566. Петрушевски М[ихаило] Д., За ѓ и уште некои црти на охридскиот говор од XV век, МЈ VI, кн. 2 (1955) 212—215.

Врз основа на некои топоними од Охридско запишани со грчки букви прави заклучоци за изговорот на ѓ и љ.

1567. Петрушевски М[ихаило] Д., Неколку експресивни зборови од охридскиот говор, МЈ VI, кн. 1 (1955) 44—51.

Поти (а поти, пот) мирофори и ни(м)фи; сџна, сана, сџничка.

1568. Пешин Јован, Завршетак прве етапе научне разраде македонског језика, Борба (Београд) 2-XII-1956 (бр. 319) 7.

Разговор са директором Института за македонски језик професором Блажом Конеским о постигнутим резултатима и текућим пословима.

1569. П[оленаковиќ] Х[аралампие], В. Мошин, Македонско евангелие на поп Јована. ЛЗБ 1 (1955) 50—54.

Приказ.

1570. Поленаковиќ Х[аралампие], Еден ракопис од XV век, МЈ VI, кн. 1 (1955) 69—70.

Соопштение за ракописен Општ минеј од српска редакција од XV век најден во Кавадарци 1948 године.

1571. Поленаковиќ Х[аралампие], За еден превод од Јован Стерија Поповиќ, Хоризонт I, бр. 6 (13. V. 1956).

1572. Поленаковиќ Х[аралампие], Записи и натписи. МЈ VI, кн. 1 (1955) 70—74.

Записите се препишани од разни книги од библиотеката на манастирот св. Јован Бигорски.

1573. Спасов А., Рацин и прашањето за македонскиот литературен јазик, НМ XII, бр. 3480 (29. I. 1956).

1574. Спасов Александар, Работи на македонски јазик во списанијата од триесеттите години, НМ XII, бр. 3411 (22. I. 1956).

1575. Стаматоски Т., Македонски граматика за одделни класови, Разгледи III, 8 (8. IV. 1956) 60.

Преглед на школските граматика за македонски јазик.

1576. Стаматоски Тр., Македонска граматика за VI одделение и II клас од Ѓорѓи Киселинов, МЈ VII, кн. 1 (1956) 126—132.

Приказ.

1577. Стаматоски Тр., Околичествување на некои начински прилози, МЈ VI, кн. 2 (1955) 201—211.

Така — *шолку*. Заменувањето на *шолку* со *шака*, на *колку* со *како*.

1578. Стаматоски Трајко, Ѓорѓи Киселинов: Македонска граматика за VI одделение и II клас, ЛЗБ III, 4 (1956) 248—254.

Рецензија.

1579. Стаматоски Трајко, Македонистот Ѓорѓи Пулевски. Автор на првата граматика на македонскиот јазик, НМ 4-XII-1955.

1580. Таховски А., Грчко-македонски паралели, в. бр. 416.

1581. Тошев Крум, Една значајна годишнина, ЛЗБ 2 (1955) 57—62.

По повод десетгодишнината од донесувањето на македонската азбука и правопис.

1582. Тошев Крум, Задачите пред кои стои нашата наука за јазикот, НМ 11-X-1955.

Изградување стручни терминологији од различни области, како и работа над речникот на македонскиот литературен јазик.

1583. Тошев Крум, За работата над терминологиите, НМ 19-VI-1955.

Го разгледува прашањето за изработување стручни терминологији и организирањето на таа работа.

1584. Тошев Крум, Нашиот литературен јазик денеска, НМ XII, бр. 3509 (4. III. 1956).

1585. Тошев Крум, Писменоста во Македонија до 18 век, НМ 6-11-1955.

Преглед на писмените споменици од Македонија од македонска редакција од првите почетоци на словенската писменост до 18 век.

1586. Угринова Рада, Благоја Корубин: Македонска граматика за V одделение и I клас, Скопје 1956, 8°, стр. 78, ЛЗБ III, 3 (1956) 186—188.

Приказ. В. бр. 1548.

1587. Угринова Рада, Продирање на народни црти во литературниот јазик од 16—19 век, НМ 13-XI-1955.

Јазикот на дамаскинарските зборници од Македонија од 16—19 век и потиснувањето на црковниот јазик во нив од народниот говор.

1588. Цукески Ал[ександар], Процентуалната состојба на гласовите во македонскиот литературен јазик, МЈ VI, кн. 2 (1955) 165—200.

Прави анализа на застапеноста на поодделните вокали и консонанти и врз основа на тоа прави заклучоци за степенот на звучноста на македонскиот јазик.

XIV Словеначки јазик

(израдио Јанез Логар)

1589. Avsec Otmar, Esperantsko-slovenski slovar. (Esperanto-slovena vortaro.) Lj. DZS 1955, 200 str.

1590. Adlešič-Popović Vera, Pot do vzornega odrskega govora. GL AIU 1956, št. 11, str. 35—40.

1591. Andoljšek I[van], Brati ali čitati? PD VII, 25-V-1956, št. 10.

1592. Bačar K[arel], Nekaj o določni obliki pridevnika. JiS I (1955-56) št. 8—9, str. 275.

1593. [Bačar Karel] Eler, Pogovori o jeziku. DL VII, 23-VIII-1956, št. 34. O pravopisnih in stilističnih napakah v slovenskem knjižnem jeziku.

1594. [Bačar Karel] Eler, Pogovori o jeziku. DL VII, 13-IX-1956, št. 37.

1505. B a d j u r a R u d o l f, Nova pisarija. PV XI-LV (1955) št. 3, 124—127. O geografskem imenoslovju Slovenije.
1506. B a j e c A [n t o n], Ljudske izposojenke. JiS II (1956-57) št. 1, str. 28—33.
1507. B a j e c A [n t o n], Ljudske izposojenke. JiS II (1956-57) št. 2, str. 81—85.
1508. B a j e c A [n t o n], O pogovornem jeziku. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 161—165.
1509. B a j e c A [n t o n], O zloženkah. JiS I (1955-56) št. 2, str. 41—42. O zloženkah v slovenščini.
1600. B a j e c A [n t o n], Raba predloga „po“. JiS I (1955-56) št. 3, str. 79—81.
- 1600a. B a j e c A n t o n, Slovenska jezikovna vadnica za nižje razrede gimnazij. (Sestavili dr. Anton Bajec, France Pacheiner in Vlasta Pacheiner). Lj. DZS 151 + (VII) str.
1601. B a j e c A n t o n, Slovenska jezikovna vadnica za nižje razrede gimnazij. I. (Sestavili Anton Bajec, France Pacheiner in Vlasta Pacheiner.) Lj. DZS. (BT) 1956. 151 + (VII) str. 8°.
1602. B a j e c A n t o n, Slovenska slovnica. Sestavili dr. A. Bajec, dr. R[udolf] Kolarič, dr. M[jirko] Rupel. Lj. DZS. (T LdP) 1956. 330 + (VI) str. 8°.
1603. B a j e c A [n t o n], Sprehodi po slovenskem besedišču. JiS I (1955-56) št. 6—7, str. 172—175.
1604. B a j e c A [n t o n], Sprehodi po slovenskem besedišču. JiS I (1955-56) št. 8—9, str. 235—237.
1605. B a j e c A [n t o n], Vejica ob sestavljenih veznikih. JiS I (1955-56) št. 2, 42—43.
1606. B [a j e c] A [n t o n], Vestnemu bralcu. JiS I (1955-56) št. 4—5, str. 151—156.
O slovenskem pravorečju in pravopisju.
1607. B a j e c A [n t o n], Vezanje več osebkov s povedkom, JiS I (1955-56) št. 1. 12—14.
1608. B o l h a r A l o j z i j, Slovenske narodne pravljice. (Druga izdaja). Zbral in uredil —. Ilustriral Maksim Gaspari. V. Lj. Mladinska knjiga. 1955. 212 + (I) str.
1600. B [o r k o] B [o ž i d a r], Boj tujkam? Knjiga III (1955) št. 10—11, 518—519.
1610. B [o r k o] B [o ž i d a r], Deset let jezikovnih pogovor. Knjiga IV (1956), št. 2—3, str. 84—85.
O jezikovnih pogovorih dr. Mirka Rupla v Radiu Ljubljana.
1611. B o r k o B o ž i d a r, Ob 75-letnici Cigaletove „Znanstvene terminologije“. GSM I (1955) št. 5—6, 136—137.
1612. B [o r k o] B [o ž i d a r], Za našo znanstveno terminologijo. LjD 2-XI-1955 št. 257.
1613. B [o r k o] B [o ž i d a r], Znanstveniki in naš jezik. Knjiga III (1955) št. 6, 284.
1614. B r a d a č F r a n, Latinsko-slovenski slovar. Lj. DZS 1955. (IV) + 694 + (I) str.
1615. B u d a l A n d r e j, Razprave Artura Cronie o Kociancičevem slovarju in o drugih vprašanih iz slavistike. Razgledi VIII (1955) št. 2, 108—109.

1616. Bunc Stanko, Slovenska jezikovna vadnica. IV. (Sestavil Stanko Bunc.) Lj. DZS. (T. J. Moškrič) 1956, 158 + (II) str. + 1 zemljevid slovenskih narečij po skupinah. 8°.

1617. Bunc Stanko, Slovenska jezikovna vadnica za nižje razrede gimnazij. II. Druga, pregledana izdaja. Lj. (DZS. T. J. Moškrič) 1956. 281 + (V) str. 8°.

1618. Bunc Stanko, Slovenska jezikovna vadnica za nižje razrede gimnazij. III. Lj. DZS 1955. 218 + (III) str.

1619. Černič Mirko, Krč in njegova besedna družina. JiS II (1956-57) št. 1 str. 41.

1620. Černič Mirko, Motoren, pa: motoričen. Knjiga III (1955) št. 10—11, 521.

1621. Černič Mirko, O oznakah za bolezni na -ica. JiS I (1955-56) št. 6—7 str. 176—179.

1622. Černič Mirko, Pomenoalovski prebliški. Knjiga IV (1956) št. 4—5, str. 152—154.

O napakah v zdravstveni terminologiji.

1623. Černič Mirko, Vzglavni in vznožni. JiS II (1956—57) št. 1, str. 41.

1624. Černič Mirko, Za slovensko zdravstveno besedo. Knjiga III. (1955) št. 12, 586—588.

O slovenski strokovni terminologiji v knjigah o človeškem telesu (od 1881 do 1954).

1625. Dodič Ivan, Nekaj gorenjščine. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 184—185.

1626. Dolenc Janez, Ljudsko izročilo o čarovništvu v naših krajih, Loški razgledi II (1955) str. 157—163.

1627. Gaberski Vinko, O pogovornem jeziku. JiS II (1956—57) št. 3, str. 126.

1628. Gaberski Vinko, Predlagam ... JiS II (1956—57) št. 3, str. 125—126.

O tujkah v našem jeziku.

1629. Gams Ivan, Pripovedke o kraškem podzemlju. SE VIII (1955) str. 151—152.

1630. Gantar Kajetan, Še ena homerska prispodoba pri Prečernu. JiS II (1956—57) št. 5, str. 223—224.

1631. Goršič France, „Obče“ in „splošno“ v slovenskem izrazoslovju. JiS I (1955—56) št. 4—5, str. 116—121.

1632. Gozdarsko-lesna terminologija. Les VIII (1956) št. 6—7, str. 102—104; št. 8, str. 123—124; št. 9, str. 139—140; št. 10, str. 155—156.

1633. Gradišnik Janez, Nekaj misli o našem jeziku. NO IX (1956) št. 2—3, str. 102—122.

O stilu sodobnega pisanja.

1634. G[radišnik] J[anez], Preveč dejstev in prevč točnosti. Knjiga IV (1956) št. 6—7, str. 202.

O napačni rabi izrazov „dejstvo“ in „točno“.

1635. G[radišnik] J[anez], „Pristopimo“ k čiščenju jezika. Knjiga IV (1956) št. 4—5, str. 148—149.

1636. Grafenauer Ivan, „Blagor ubogim“ v slovenski narodni pesmi. KolSK 1955, 103—113.

1637. Grafenauer Ivan, Srednjeveška pripovedka o Salomonu in Markolfu in prekmurska pravljica o Mačas-krali ino dekli. SE VIII (1955), 129—144.
Zusammenfassung: Der ma. Dialog (Spruchgedicht) von Salomon und Markolf und das prekmurische Märchen von König Matjaš und dem Mädchen.

1638. Grafenauer Ivan, Zmaj iz petelinjega jajca. Der Drache aus dem Hahnen — Ei. Razprave II, SAZU, Razred za filološke in literarne vede 1956 str. 111—133 + (I).

1639. Grivec Franc, Frisingensia VII. SR VIII (1955) št. 3—4, 169—182. Résumé.

Vsebina: O vzhodnih in zahodnih prvinah. Ježe. Sv. Lavrencij.

Avtor pregleda najprej cerkvenoslovenske, t. j. vzhodne, ter panonskoslovenske, t. j. zahodne prvine v jeziku in stilu Frizinških spomenikov, kakor jih je bil ugotovil v razpravah Frisingensia I—VI; zatem pa ta razbor dopolni s prodobno raziskavo uporabe oziralnega zaimka eže v Friz II, 20—25, izraza prinazъše ogni pečaho v Friz II, 100, ter z nenavadno omembo sv. Lavrencija v Friz III, 44.

1640. G [r ü n] H [e r b e r t], K utvrditvi gledališkega izrazoslovja. GL Drama 1955—56 št. 4, 184—185.

1641. Ilešič Svetozar, Zemljepisno izrazje. Geografski obzornik III (1956) št. 1, str. 16—18.

1642. Jagodic Marija, Kmet ziblje Francoza. (S sliko.) SE VIII (1955), 153—169.

Résumé: Le paysan slovène berce le Français.

1643. Jakopin F[rance], O v i n u v slovenski knjižni izreki. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 182—184.

1644. Jelinčič Zorko, Od kod izvira priimek Pertot. JKol 1956, str. 115—116.

1645. Jelinčič Zorko, Za pravilno obliko naših krajevnih imen. Razgledi VIII (1955) št. 2, 77—80. — PDK 2 in 3. IX. (1955) št. 207—208.

1646. Jesenovc Fr[anc], Ne da bi — da bi ne (=da ne bi). JiS II (1956—57) št. 3, str. 128.

1647. Jesenovc F[ranc], Pripomba k našemu besednemu redu. JiS I (1955—56) št. 10, str. 308.

1648. Jesenovc Fr[anc], Rabim — potrebujem. JiS II (1956—57) št. 2, str. 87.

1649. Jesenovc Fr[anc], Zavesti — zavedeti se. JiS II (1956—57) št. 3, str. 128.

1650. Jezikovni kašipot za novinarje, ki pišejo v „Novinarja“. Novinar (1955) št. 4, 8—9.

1651. Jezikovni kašipot za novinarje „Ljudske pravice“ Novinar (1955) št. 6.

1652. Karlin M[irko], Imena zdravil pišimo tako kot druge tujke. JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 278.

1653. Karlin Mirko, Zdravilstvo, zdravstvo. JiS II (1956—57) št. 2, str. 86.

1654. Klabus Vital, K jezikovni akciji. NRazgl IV (1955) št. 13, 329.

Načelne pripombe k pisanju slovenskih puristov; posebej k članku Jožeta Zupančiča: „Naši razgledi in naš jezik“ v NRazgl IV (1955) št. 12, 305—306.

1655. Kolarič Rudolf, Brigača. SR VIII (1955) št. 1—2, 105—107.

1656. Kolarič Rudolf, Kam gre slovenski jezik. Mladina XIV, 2-X-1956, št. 39 — 9-X-1956, št. 40.

1657. Kolarič R [u d o l f], Leposlovni jezik in strokovni jeziki. JiS II (1956—57) št. 3, str. 118—120.

1658. Kolarič R [u d o l f], Med menoj in med teboj ... JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 273—274.

1659. Kolarič R [u d o l f], Narečje — knjižni jezik — šola. JiS I (1955—56) št. 1, 11—12.

1660. Kolarič Rudolf, Organizacija filološkega dela na terenu. Pogovori o jeziku in slovstvu Lj. 1955 str. 91—94.

1661. Kolarič R [u d o l f], Povedkov tožilnik ali imenovalnik? JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 272—273.

1662. Kolarič R [u d o l f], Roler — kotač. JiS I (1955—56) št. 2, 45.

1663. Kolarič Rudolf, Slovenska narečja na Štajerskem. Pogovori o jeziku in slovstvu. Lj. 1955 str. 54—60.

1664. Kolarič R [u d o l f], Slovniške in pravopisne drobtine. JiS I (1955—56) št. 2, 43—44.

1665. Kolarič R [u d o l f], Središka govornica in srednjeprleški govor. SR IX (1956) št. 1—4, str. 162—170.

S posnetkom v nemščini.

1666. Kolarič R [u d o l f], Število: številka. JiS I (1955—56) št. 10, str. 304—305.

1667. Kolarič R [u d o l f], Zemljepisno izrazje. Geografski obzornik III (1956) št. 4, str. 78—79.

1668. Kolarič R [u d o l f], Znaka u in w v naših slovnica in v Slovenskem pravopisu. JiS I (1955—56) št. 2, 45—46.

1669. Kotnik Janko, Slovensko-angleški slovar. Slovene-English Dictionary. III. izdaja. Lj. DZS 1954. (VIII) + 725 str.

1670. Kotnikov zbornik. Narodopisni zapiski z Gornjegrajskega in Kozjanskega. (Prispevke so napisali člani narodopisne skupine celjskega muzeja. Uredila France Kotnik in Vlado Novak.) Celje. Mestni muzej (Celjska T) 1956. 154 + (VI) str. z 90 slikami + XX prilog s skliami. V. 8°

Vsebina: Posvetilo Francetu Kotniku. Z Gornjegrajskega. (Samine v katastrski občini Florijan nad Gornjim gradom. Savinjsko splavarstvo). — Jakob Božič: Katastrska občina Florijan nad Gornjim gradom. — Drago Predan: Kmečki domovi in hišna oprema. — France Kotnik: Pustote. — Drago Predan: Požarjenje. Setev in žetev. — Stane Terčak: Proso manejo. Strihanje rži — škop. — Drago Predan: Košnja. Mlini. — Drago Predan: in Jože Lekše: Lan. — Drago Predan: Tkanje hodnega platna, raševine in sukna. Pletenje vrvi. — Franc Hribernik: O savinjskem splavarstvu. — Branko Zemljič: Gornjesavinjski splavarji. — Jakob Božič: Pravni običaji. — Stane Terčak: Florijanski sosedi. — Jože Lekše: Običaji ob rojstvu. — Stane Terčak: Zenitovanjski običaji. — Jože Lekše: Običaji ob smrti in pogrebu. Namežnik. — Stane Terčak: Svečarji. — Jože Lekše: Ljudska verovanja ih vraže. — Stane Terčak: Bali. — Jože Lekše: Nekaj ljudskih legend. — Anton

Stupica: Florijanske panjske kočnice. — Stane Terčak: Zdravljenje bolezni v gornje-grajski okolici. — S Kozjanskega. (Gornji Voluš, Lahov graben in Polana pri Jurklostru: Posreda in okolica). — Jakob Božič: Gornji Voluš, Lahov graben in Polana pri Jurklostru. — Stane Terčak: Poljska dela v Lahovem grabnu. — Drago Predan: Oglarjenje na Kozjanskem. — Stane Terčak: Koline (furovž) v okolici Jurklostra. — Jože Lekše: Običaji in vraže ob rojstvu v okolici Jurklostra. — Stane Terčak: Ženitovanjski običaji v okolici Jurklostra. — Jože Lekše: Običaji in vraže ob smrti v okolici Jurklostra. — Stane Terčak: Otroške igre v Lahovem grabnu pri Jurklostru. — Jože Lekše: Božiček. Ljudska verovanja in vraže v okolici Jurklostra. — Stane Terčak: in Jože Lekše: Nekaj ljudskih pripovedk iz okolice Jurklostra. — Stane Terčak: Kako zdravijo otroške bolezni v okolici Jurklostra. — Jakob Božič: Gradišče pri Podaredi. — Jurij Vreže: Vinogradništvo v okolici Podsreda in Smarja pri Jelšah. — Drago Predan: Lončarstvo v Podsredi. — Stane Terčak: Poljši lov na Kozjanskem. Koline (furež) v okolici Podsrede. — Jože Lekše: Običaji in vraže ob rojstvu v okolici Podsrede. — Stane Terčak: Ženitovanjski običaji v okolici Podsrede. — Jože Lekše: Običaji in vraže ob smrti v okolici Podsrede. — Sensvetu v Podsredi. — Jože Lekše in Stane Terčak: Nekaj ljudskih bajk in pripovedk iz okolice Podsrede. — Jože Lekše: Nekaj ljudskih vraž iz okolice Podsrede. Dve ljudski pesmi iz okolice Podsrede.

1671. Križnik Veljko, [Slokan France] -ev- in Vinko Sadar, Jezikovna paša. NVas IV (1955) št. 6, 147—148; št. 7, 166—167; št. 8, 198—199; št. 9, 224—225; št. 12, 298—299; št. 13, 319; št. 14, 344—345; št. 15, 369—370; št. 16, 392—393; št. 17, 420—421; št. 18, 438—439; št. 19, 465; št. 20, 488—489.

O stilističnih in pravopisnih napakah v naši strokovni, posebno kmetijski literaturi. V. Križnik je napisal članek v št. 6, V. Sadar v št. 12, vse druge pa F. Slokan.

1672. Kromar Janez, Zakaj še tuja rastlinska imena? — NVas V (1956) št. 17, str. 407.

1673. Kumer Zmaga, Balada o zmešanem študentu. Slovenska glasbena revija, glasbeno-knjižni del III (1955) št. 3—4, 25—27.

1674. Legiša Lino, Kako kvarimo jezik. JiS II (1956—57) št. 2, str. 49—56; št. 3, str. 105—111.

1675. Legiša Lino in France Tomšič, Pismenstva. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Uredil Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gopana. Lj. 1956, str. 139—184.

1676. Logar Tine, Dialektološke študije, SR VIII (1955) št. 1—2, 39—55. Résumé. — Vsebina: Zanimiv problem iz solkankega govora; O razvoju in nekaterih posebnostih avške govornice; Pripombe k obsegu in karakteristiki kraščine in notranjštine v Ramovševih Dialektih.

1677. Logar Tine, Dialektološke študije. SR IX (1956) št. 1—4, str. 30—44. Vsebina: VIII. Prispevek k klasifikaciji pohorakih govorov. — IX. Značilnosti kojščanskega govora. — S posnetkom v francoščini.

1678. Logar Tine, Karakteristika štajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča. Pogovori o jeziku in slovstvu. Lj. 1955, str. 61—65.

1679. Ludvik Dušan, Divnjek. SR IX (1956) št. 1—4, str. 195—197. Prečernov izraz „grajski divnjek“ pomeni: ognjen grajski park, v katerem gojijo gozdne živali; iz besede: divjina.

1680. Macorol Miloš, Skrb za razvoj domače tehnične terminologije, JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 275—277.

1681. Magajna France, Poglavlje o imenih. SlovJ V, 21-IX-1956. št. 39—28-IX-1955, št. 40.

1682. Mahnič Joža, Slog in ritem Cankarjeve proze. JiS II (1956—57) št. 4, str. 152—159; št. 5, str. 208—217.
1683. Matičetov Milko, „Brat in ljubi“. (Aarne Thompson nr. 315+300). Povedala Marinčič in Jurčič. Koper. 1956. 28 str. V. 8°.
P. o. iz: Zbornik Primorske založbe Lipa 1956, str. 35—62.
1684. Matičetov Milko, Ljudska proza. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Uredil Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gspana. Lj. 1956, str. 119—138.
1685. Matičetov Milko, Pregovori in uganke. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Uredil Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gspana, Lj. 1956, str. 115—118.
1686. Melik Anton, Amerika in ameriška Slovenija. Popotni zapiski. Napisal Anton Melik. Lj. DZS (TLdP) 1956. 318+(II) str. s slikami. 8°.
Avtor obnavna tudi jezikovne razmere med izseljenci.
1687. Merhar Boris, Ljudska pesem. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Uredil Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gspana. Lj. 1956, str. 31—114.
1688. Meze Joža, Nekaj iz prekmurskega besedišča. JiS I (1955—56) št. 10, str. 309—310.
1689. Mlakar France, Kotiček elektrotehniškega izrazja. EV XXIII (1955) št. 1—2, 61; št. 9—10, 347—348.
1690. Mlakar France, Kotiček elektrotehniškega izrazja. EV XXIV (1956) št. 9—10, str. 300—301; št. 11—12, str. 378—379
1691. Naglič Vl[adimir], Pomorstvo v našem slovstvu. Knjiga IV (1956) št. 1, str. 41—42; št. 4—5, str. 150—152; št. 8—9, str. 263.
O pomorski terminologiji.
1692. Nahtigal Rajko, Neki fonetično napačni nauk v slovenskih slovnica. JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 237—239.
O izgovoru in označevanju trdega l (l).
1693. Naš jezik. NRazgl. IV (1955) št. 18, 448—449.
Vebina: Ksaver Meško, Napovejte boj tujkam! — Mirko Černič, Pomenaki utrinki.
1694. Ocvirk Anton, Vpliv družbe na razvoj slovenskega knjižnega jezika. NSd III (1955) št. 5—6, 385—398.
1695. Petre dr. Fran, Srednjovjekovna pismenost u Sloveniji, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1955, Zagreb) 83—98.
Rezime na njemačkom.
1696. Pipan Lev, Jezikovni kotiček. VT III (1954) št. 3, 90.
O strokovni terminologiji v varilni tehniki.
1697. Pirc Vinko, O izgovorjavi tujih imen. Knjiga III (1955) št. 9.
1698. Pogorelec Breda, Sintaktične napake v šolskih nalogah. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 202—210.
1699. Pogovori o jeziku in slovstvu. Predavanje na zborovanju slovenskih slavistov v Mariboru od 26. junija do 1. julija 1954. Uredil in uvodno besedo napisal dr. Anton Slodnjak. Maribor, Zal. Obzorja 1955. 134 + (II) str.
1700. Rigler Jakob, Vokalna disimilacija v slovenščini. SR VIII (1955) št. 3—4, 225—231
Résumé.
1701. R[u dolf] B[r ank o], O ritmu slovenskih dialektov. NO IX (1956) št. 8—9, str. 564.

1702. Rudolf Branko, Pismo Našim razgledom. NRazgl V, 8-IX-1956, št. 17, str. 422.

O prekmurskih narečjih.

1703. Rupel M [i r k o], Iz jezikovnih pogovorov. Knjiga III (1955) št. 4, 187—189; št. 5, 234—236; št. 6, 285—286; št. 9, 444—445; št. 10—11, 522; št. 12, 589.

1704. Rupel M [i r k o], Iz „jezikovnih pogovorov“. Knjiga IV (1956) št. 1, str. 43—46; št. 2—3, str. 85—87; št. 4—5, str. 149—150; št. 6—7, str. 201; št. 10—12, str. 315—316

1705. Rupel Mirko, Jezikovni kotichek. Knjiga III (1955) št. 7—8, 374—376.

1706. Rupel Mirko, Slovenski jezik, SlovV 11—II, 25-II-1955 št. 1—8.

1707. Simonič Ivan, Krajevna, ledinska in rodbinska imena v Beli krajini (V obsegu bivšega okraja Črnomelj) DL VII, 8-XI-1956, št. 45 — 27-XI-1956, št. 48.

1708. [Slokan France] ev, Jezikovna paša. NVas V (1956) št. 1, str. 19; 2, str. 40; št. 3, str. 64; št. 4, str. 95; št. 5, str. 115; št. 6 str. 136; št. 7, str. 163; št. 8, str. 185; št. 9, str. 212; št. 10, str. 234; št. 11, str. 256—257; št. 12, str. 279—280; št. 13, str. 305; št. 14, str. 329; št. 15, str. 351; št. 16, str. 377; št. 17, str. 401; št. 18, str. 427; št. 19, str. 448—449; št. 20, str. 473—474; št. 21, str. 499; št. 22, str. 519—520; št. 23; str. 545.

O stilističnih in pravopisnih napakah. — V št. 23 je članek napisala Ivanka Merhar.

1709. Slovenski jezik in strelstvo. Strelec III (1956) št. 3—4, str. 85.

1710. Slovníške in pravopisne drobtine. JiS I (1955—56) št. 3, str. 81—83; št. 4—5, str. 121—128.

Vsebina: Rudolf Kolarič: Svoj živi dan. Stenarjeve krnice. Priimek Dajnko. — (Mile Klopčič) Mikl: Utrpeti-parobek-razborit. Vsakdan-vsakdana. Kdo, koga-nekdo, nekoga. — F(rance T(omšič): Svéta ali svetá? — Mirko Rupel: Raščica ali Rašica? — F(ranc) Jesenovec: Pripombe k negaciji v slovenščini. — Pavle Vozlič: O tujih lastnih imenih.

1711. Smerdu Franjo, O pravilni slovenščini v dispanzerski službi. MedS III (1956) št. 3, str. 161—165.

1712. Spilar Franc, Slovenska imena novih gospodinskih aparatov. SodG III (1956) št. 4, str. 50—52.

1713. [Stanek Leopold] L. Stan., Drobec iz praktične fonetike: skupina -tl-. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 185.

1714. St[anek] L[eopold], O novotvorbah, tujkah ipd. NRazgl IV (1955) št. 21, 526—527.

1715. Stanek L[eopold], O razzlogovanju tujk. Knjiga III (1955) št. 9, 443—444.

1716. [Struna Lavoslav] (Is), Nekaj utrinkov z dela pri Tehniški sekciji Terminološke komisije pod okriljem SAZU. StrojV I (1955) št. 1, 19—20; št. 2, 53; št. 3, 87; št. 4, 115—116.

1717. [Struna Lavoslav] (Is), Utrinki z dela pri tehniški sekciji terminološke komisije pod okriljem SAZU. StrojV II (1956) št. 2, str. 63; št. 3, str. 95—96.

1718. Suhadolnik Stane, Pomorsko izrazoslovje. SlovJ V, 1-VI-1956, št. 23. — 22-VI-1956, št. 26.

1719. Svobjšak Janez, Še enkrat Stenarjeve krnice. JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 277—278.

O geografskem imenu v Julijskih Alpah.

- 1720.** Šifrer Jože, Val. JiS II (1956—57) št. 1, str. 41—42.
O izgovoru končnega -l v tujkah in knjižnih besedah.
- 1721.** [Šimenc Ivan] IA Š, O naših strokovnih izrazih. Poštni zbornik IX (1955) št. 3, 57—59.
- 1722.** Tehniki že delamo za strokovni izraz. JiS I (1955—56) št. 10, str. 307.
- 1723.** Tehniška beseda, StrojV II (1956) št. 1, str. 21—22.
Vsebina: (Lavoslav Struna) (ls): Utrinki z dela pri tehniški sekciji terminološke komisije pod okriljem SAZU. — B. Kozina: Gredne vezi in sklopke. — (bk): Trde kovine ali karbidne trdine. — (bk): Okrog priprav, naprav in „postrojenja“.
- 1724.** Tominec Ivan, Ali govorimo slovensko ali po slovensko. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 182.
- 1725.** Tominec Ivan, Dolgi in kratki nedoločnik. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 181—182.
- 1726.** Tominec Ivan, K poudarjanju krajevnih in rodbinskih imen v knjižnem jeziku. JiS II (1956—57) št. 3, str. 127.
- 1727.** Tominec Ivan, Klopca ali klopica. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 186.
- 1728.** Tominec Ivan, Konjska sila ali konjska moč. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 180—181.
- 1729.** Tominec Ivan, Kromosom, mentalnost. JiS II (1956—57) št. 3, str. 128.
- 1730.** Tominec Ivan, K slovenski znanstveni terminologiji. JiS II (1956—57) št. 3, str. 126.
- 1731.** Tominec Ivan, Nadlaktnica ali nadlahtnica. JiS II (1956—57) št. 2, str. 86—87.
- 1732.** Tominec Ivan, Neumrjoč. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 186.
- 1733.** Tominec Ivan, O jeziku in jezikovni kulturi. PD 6-I-1955 št. 1.
- 1734.** Tominec Ivan, O nekaterih prislovnih izrazih. JiS I (1955—56) št. 10, str. 306.
- 1735.** Tominec Ivan, O pogovornem jeziku. JiS II (1956—57) št. 1, str. 42—43.
- 1736.** Tominec Ivan, O pomenu nekaterih pridevnikov. JiS I (1955—56) št. 6—7, str. 179—180.
- 1737.** Tominec Ivan, O pravnem izrazu „grabež“. JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 274—275.
- 1738.** Tominec Ivan, O treh ljudskih izrazih. JiS I (1955—56) št. 10, str. 306—307.
- 1739.** Tominec Ivan, Raba nekaterih glagolov. JiS I (1955—56) št. 10, str. 305—306.
O rabi glagolov voditi, upravljati, streči, ravnati itd.
- 1740.** Tomšič France, Poglavlje iz slovenske historične sintakse. — SR VIII (1955) št. 1—2, 56—57.
Résumé.
- 1741.** Tomšič France, Razvoj slovenskega knjižnega jezika. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Uredil Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gaspana. Lj. 1956, str. 9—28.

1742. Tomšič F[rance], Stopnjevanje. JiS II (1956—57) št. 3, str. 123—125.
1743. Tomšič F[rance], Še o veliki začetnici. JiS I (1955—56) št. 8—9, str. 241—245.
1744. Tomšič F[rance], Za pravice male začetnice. JiS I (1955—56) št. 4—5, str. 114—116.
1745. T[raven] A[nton], Pripombe k našim slovenskim tehničkim izrazom. TekstR V (1956) št. 1.
1746. Trdina Silva, „Ti nesrečni odvisniki!“ JiS II (1956—57) št. 1, str. 34—40.
1747. Ude Lojze, Zgodovina slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah. Lj. Zveza pedagoških društev. 1955. Str. 3—53.
1748. Vazzaz Ludvik, Zemljepisno izrazje. Geografski obzornik III (1956) št. 3, str. 54—55
1749. Vilfan Sergij, Pes Marko. SE VIII (1955), 145—151.
Zusammenfassung: Hund Marko.
1750. Vilfan Sergij, Vprašanje „opasila“. SE IX (1956), str. 253—260.
S posnetkom v nemščini.
1751. Vilhar Srečko, Še nekaj zanimivosti o krajevnih imenih na Koprskem. SlovJ V, 6-IV-1956, št. 15, str. 5.
1752. Vrtnik Saša, Kramljanje o jezikovnih napakah. SlovJ V, 24-II-1956, št. 9, str. 7.
1753. [Vrčon Branko] Bran, Skrb za lepo strokovno besedo. JiS I (1955—56) št. 4—5, str. 128—130.
1754. [Vrčon Branko] Bran, Skrb za lep poslovni jezik. GV — svetovalec I (1956) št. 22, str. 248.
1755. Zemljič Branko, Solčava, PV XI—LV (1955) št. 9, 467—469
Imenoslovska študija.
1756. Zupanc Lojze, Belokranjska beseda. JiS I (1955—56) št. 2, 46—47.
1757. Zupančič Jože, Beseda, dve o časnikarski spakedranščini. Knjiga III (1955) št. 5, 233—234.
1758. Zupančič Jože, Da, več jezikovne kulture. Novinar 1955, št. 3, 11—12.
1759. Zupančič Jože, Jezikovni kažipot. Novinar 1956, št. 6—7, str. 8; št. 8—9, str. 8; št. 10, str. 4.
1760. Zupančič Jože, Naši razgledi in naš jezik. NRazgl IV (1955) št. 12, 305—306.
1761. Žumer Lojze, Aktualnost naše strokovne terminologije. Les VIII (1956) št. 3, str. 37—40.
1762. Župančič Jože, Divjad in lov sta dala številnim krajem, hišam in ljudem. Lovec XXXIX (1956) št. 3, str. 73—78.

I. ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Балканистика (перспективе и зоне језичких процеса) 207—239. — Развој науке 207—210; метатеза ликвидација 210—214, 233; глас *г* у суседству кратког вокала односно полугласника 214—216; вокалске редукције у слабом положају 216; полугласнички процеси 216—217; *о* назалима 217—218; затварање вокала 218—220; појаве у систему облика 220—225: губљење падежних облика 220—222, ишчезавање инфинитива 222—223, балкански футур 223, романски перфекат 223—224, губљење свезе *да* 223, романски деминутивни наставак *-уле* 224, постпозиција 224—225, 234; лексичка питања: проблематика 225—226, туђи лексички елементи 226—227, узајамност у пословицама 227—228; зоне језичких појава 228—236: етнички односи пре доласка Словена 232—236, расељавање Аромуна 236; упрошћавање африката 231—232; прелаз *ij* > *il* и сл. 235—236.

Глагол: Начин одређивања значења гл. времена (индикатив, релатив, модус) 19—46; критика схватања М. С. Поспелова 22—31; презент 29—30; плусквамперфекат (значење) 33—37; футур егзактни 37—39; перфекат 40—43; гномска и квалификативна употреба гл. облика 43—46. — Видске особености српскохрватског глагола 65—130: Критеријум одређивања вида 65—66; немотивисани двовидски глаголи 66, 67—83; двоидски глаголи код којих је секундарно постање провидно 66, 83—92; двоидски глаголи на *-ова-*, *-ева-*, *-ива-* 66, 93—94; перфективни глаголи који понекад показују знакове имперфективности 66—95—97; закључци 97—112, 129—130 (порекло двоидских глагола 97—98, 129, питање зависности видских промена од граматичких времена 98—99, 124—128, глаголска значења која могу добити

двоаспектност 99—112, 129); улога префикса у видским променама 112—128, 129—130; заједничке јужнословенске особине 128, 130.

Григоровичева Ирмологија 265—268.

Дијалекти српскохрватски. — Порекло говора (и насеља) у Славонији (оцена Павичићева тумачења) 316—325. — Говор отока Суска (оцена студије Хама, Храстеа и Губерине) 333—337.

Дијалектолошка библиографија: оцена и допуна Храстеова рада 313—316. Доситеј Обрадовић код Македонаца 273—288.

Друго „посланије“ светогорског прота Гаврила утарском краљу Јовану Запољи (из 1534 год.) 167—172; текст „посланија“ 172—175.

Душанов законик, струшки рукопис 49—63; критика Флоринсковог издања 60—62.

Етимологије 269—272: *враја* 269—270; *ваја* 271—272.

Загонетке, у збирци В. Даља 309—310, В. П. Ањкијина 312.

Именице субјективне оцене (деминутиви, аугментативи и др.), природа и порекло 131—139. — Разлика од осталих именица 132—133, 138—139; разлика од придевских синтагми 132—133; порекло 132—139 (суфикси добивени према изведеним именицама 134—135, 137—139, суфикси придевског порекла 135—139).

Лексикографија, њен значај за лингвистику 296—297. — Приказ речника: српскохрватско-руског И. И. Толстоја 289—296, хрватско-српско-италијанског М. Деановића и Ј. Јернеја

325—330, хрватско-српско-француског Ј. Дауге-а, М. Деановића, Р. Мајснера 325—330. — Руске речи у Стулићеву рјечнику 241—264.

Лингвистичка географија, значај за проучавање јужнословенских језика — 179—206. — Однос изоглоса према границама јужнословенских језика 179—192, 201—204 (поступност непоклапање) изоглоса 181—185, 201—202, поклапање изоглоса на линији Карпати—Осогово 186—192, 202—204, узорци ове појаве 189—192, 203—204); правац изоглоса 192—195, 204—205; однос јужних словенских језика према северним (западним и источним) 195—201, 205—206 (изоглосе које спајају севернословенске и јужнословенске говоре на северо-западу и на истоку јужнословенске територије 195—200, 205, прелазни карактер изумрлих панонских говора 200—201, 206); скице и схеме 180, 190, 191, 193, 194, 197, 198, 199.

Падеж. — Падежна система и порекло предлога 1—17; зависни однос као опште значење зависних падежа 1—4, 16—17; актуализација зависних падежа 1—4, 16—17; општезависно значење генитива 3—4; сложенце као одраз општезависног значења 2; предлози у старословенском 4—8, 16—17; предлози у српскохрватском

8—13, 16—17; значење мере и предлози *над*, *ћред*, *ћод* 5; однос предлога и прилога 5—9, 13—17; предлози пореклом од именница 9—13, 16—17; опште напомене 13—16. — Падежна структура у српскохрватском, проблеми конструкција с предлозима 141—166; падежи контакта 143; падежи конекције 143; структура појединих падежа (генитива 143—146, 148—149, датива 153—155, акузатива 151—153, инструментала 149—151, локатива 155—158); структурално-семантичка корелација између падежа са предлозима и падежа без предлога 158—159; корелација основног значења падежа и значења речи 159—160; релевантност у обележавању места и времена 159; опозиција акузатива, инструментала и локатива у обележавању места и времена 159—160; тенденција ка сужавању значења 160—161.

Пословице: приказ збирака В. Даља и В. П. Аникина 303—313.

Први Конгрес југословенских слависта 339—344.

Слово за празниците Кирила Пејчиновића, оцена издања 330—332.

Фолклор, дечји у збирци В. П. Аникина 312—313.

II РЕГИСТАР РЕЧИ

Српскохрватски језик

Abba 247
 аванзовати 66, 105, 108—
 110, 116
 авијатика 293
 авијација 293
 авион 293
 ад 255
 администрација 293
 адреса 293
 адџт, 293
 адутирати 293
 адъ и сл. 248
 ађџтант 293, 295
 аер 251
 аеромитинг 293
 аероплан 293
 аз 251
 азъ и сл. 248
 alabaster 251
 alavastar 247
 алалити 83, 104
 alčva 257
 alčvan 257
 alčuć, -čući 251
 alčušti 255
 амбисати се 83, 104
 anisc 258
 aniš 261
 anteka 257
 anticok 257
 аперцепирати 105
 apostolski 251
 артека 257
 Арда 213
 аромат 251
 атерирати 66
 attavus 257
 ašte 251

 baba 251
 багателисати 166
 bagrganica 251
 Балкан 212
 Балкун 219
 бајта 230, 234

балта 230
 Балтабериловица 212, 238
 baraban 255
 baraštik 258, 261
 baspa i sl. 249
 баталити 84, 95, 104
 баштинити 84, 104
 bašmanik 258, 261
 bdenje 251
 bditèljan, tèljni 251
 bdjeti i sl. 249
 без 145
 bezčastan 251
 ближе 14, 153
 близу 8, 144, 150
 бик 312
 бирмати 84, 104, 108
 бити (бијем) 67
 бити (будем) 67—69, 109,
 111
 битисати 69, 100
 бич 300
 близинити (се) 84, 104
 бојати се 146
 брадати 84, 104
 bratànc 256
 bratec 252, 256
 bratonok 247
 bratski 253, 256
 bratstven 253, 256
 bratstvovati 253
 Брач 210, 211
 брачвство 257
 brašnja 258, 261
 Брџуд Вели 214
 Брџуд Мали 214
 breвно 252
 breme, ena 260
 bremja 252
 bremjani 253
 брисати 69, 70, 166
 brìtva 256
 бркати 85, 104
 бродарство 293
 brozda 255

Брсково 226
 bubenik 258
 bubenštik 247
 budušt, -ušti 247
 bukòvina 256
 buldva 258
 Буна 219
 Бунићи 219

 vabiti, -im 257
 van 8, 14, 242
 važditi se 260
 valek 247
 вапити 66, 70, 103
 vaporina 337
 васкросовати 93
 ватра 270
 vdova 254
 везати 70
 велики 298
 веровати 93
 ветор 215
 вечерати 85, 92, 99, 104,
 108, 110
 видети 70, 71, 110, 111
 viždjeti 260
 vikivati 255
 vikidivati 255
 vikladiti 255
 vikopivati 255
 vikup 255
 vikupiti 255
 vilagati 255
 vilažiti 255
 vilamivati 255
 vilivati 255
 vimazati 255
 vime, -ena 261
 vimisl 255
 vimišljati 255
 vimja 252, 261
 vinimati 255
 vipiati 255
 vipisatelj 255
 vipisati 255

vipihivati 255
 vipilivati 255
 viražati 255
 Vis 237
 vislušivati 255
 vismatrjati 255
 vistavljati 255
 vistrizati 255
 vihvaljati 255
 vihòd 255
 vihodec 255
 vihožditi 255
 више 8
 vjekòvati, ùjem 257
 вјеровати 93
 vlagalište 254
 vladjeti 247
 vlašiti 260
 vlažno 257
 власи 300
 Власина 211
 влатати 85, 104
 Влашић 211
 Влашко Поље 211
 vljera 238
 vodvorenje 254
 vodništ, -išti 259
 vodonosac 256
 vodonòša 256
 voždeljeti 254
 vozvapiti 254
 vozvedenje 246
 vozvedsti 246
 vozvožditi 246, 260, 261
 vozglavje 254
 vozdvignuti 254
 vzdjejeti 246
 vzdjelati 255
 vozduh 254
 vozdušan 254
 vozlezati 255
 vozletati 254
 voljubiti 254
 vozmožan 254
 voznicati 255
 voztorgati 255
 voztrojati 255
 volban 257, 259, 261
 volbno 259, 261
 volšebstvo 259
 volšebstvòvati 259
 volštèban 259
 volštèbuje 259
 voognjati 254
 voopolčati 254
 vooružati 255
 voploštenje 254
 voprosec 254
 voprositèlj 254
 voprositi 254

voprošati 254
 voprošenje 254
 voproštenje 259
 vopultjènje 254
 voražsa 259, 261
 vorф 215
 voakipjeti 254
 vosklicatelj 255
 vosklicati 254
 voskresati 255
 voskresnuti 254
 vosperjati 255
 vospitati 255
 vospilamiti 254
 vospleskati 255
 vospreštiti 255
 vospreštati 255
 vostati 254
 vostok 255
 vostočan 255
 voshvaljati 255
 voshištati 254
 voshoditi 254
 vočelovječiti se 254
 voštàn, -àni 257
 врабац 269
 врапа 269
 врапе 270
 вра̀та 210
 Вратоломије 210
 Врбас 214
 врбовати 93, 104
 врео 127
 врјеме, -ена 261
 врјемја, -е 261
 Vrn 214
 врх 9, 10, 12, 14
 vtori 254
 vtornik 254
 вући 71, 106
 гађати 71
 гласати 85, 104, 107
 glist 256
 glista 256
 гмизавац 298
 говорити 98
 годиновати 93
 golen 247, 251, 255, 256
 golod 252
 golos 252
 golubok 247
 goljen 251
 gorbok 247
 gorod 252
 gorodok 247
 goroh 252
 gortok 247
 gospoža 253
 град 212

graždanin 253
 graždanka 253
 graždanski 253
 graždanstvo 253
 грѣбло 220
 грунути 71—72
 давати 98
 дајати 98
 да̀ма 293
 да̀ме 293
 dan 216, 242
 данити (се) 85
 дановати 93
 да̀ње 72
 да̀њу 145
 даровати 93
 даривати 93
 дати 72, 95, 98, 109, 301
 да̀ће 72
 деги 72—73, 100, 105, 111
 дејствовати 93
 деловати 94
 демократија 293
 денунцирати 105
 дегнути 72—73
 десетковати 93
 дести 72—73
 дѣв 295
 дѣва 293
 дѣва 293
 дѣмаст 294
 дѣмѣак 293
 дирѣкција 293
 дириговати 293
 дити 98
 Дичина 211
 дјеверовати 93
 дјејати 246
 dnevòvati 255
 dnevstvòvati, vujem 255
 дно 9, 10
 до 5, 143, 144
 до̀воткиња 293
 до̀воче 293
 до̀глед 293
 до̀гма 293
 догматизам 293
 догматичар 293
 до̀гматски 293
 доклати 113
 дом 299
 донећи 112
 дописати 112
 доручковати 92—94, 105
 дотаћи се 146
 дотући 113
 drevjáni 253
 држати се 300, 301
 дуборез 293, 295

дуборезац 295
 дѹвар 293
 дѹж 9, 11, 144
 dugak, -ũrka 255
 Дурмитор 212
 духовати 93

ezero 247, 253
 елевый 247
 елѣй 247
 ели 247

žažda i sl. 260
 žaždati 260
 žakan 231
 жалити се 73
 želč 253
 željati i sl. 260
 жељезница 293
 женити се 85, 86, 104, 110
 živjeti 248
 жигосати 66
 Žirje 232
 жртвовати (се) 94

за 5, 144, 151—153
 за... ради 5
 забележити 113
 забелети се 113
 заветовати (се) 94
 загестикулирати 115
 Задаг 231, 232, 238
 зајеждати 260
 заклати 113
 закопати 113
 запитати 113
 зарђати 113
 заспати 113
 застыдети се 113
 затрошити 293
 захвалити се 297
 захваљујући 14
 захтевати 73, 98
 због 12, 144, 148
 звати 73, 107
 звонити 86, 95, 99, 101, 104, 119
 зготовити 114
 здравити (се) 86, 104
 зѣд 293
 зими 145
 зимовати 93
 зламеновати 93
 злоставити 74, 100, 101
 злостављати 74
 змија 312
 зрачити 302
 Zuri 232

Ибар 217
 игла 299

играти се 146
 играти се врапе 269
 из 143, 144, 148
 иза 143, 153
 izbijati 245
 изван 8, 150
 изгорети 113
 излечити 113
 између 150, 151
 измучити 113
 изнад 150
 имавати 74
 имати се 74, 100, 101
 именовати 93
 искати 74
 искварити 113
 искључујући 14
 испод 143, 144, 150
 испред 143, 144
 испричати 113
 испунити 113
 истоветити се 86, 104
 ићи 66, 74, 75, 109

ја 187
 јаваш 87
 јавашити 86, 87, 100, 101
 јављати 75
 јагуар 299
 jājan, -ājni 255
 jājčan-ājčni 255
 jajčep, ni 255
 jarem 252
 јас 187
 јагагани 299
 један 188
 jedva 247
 jedini 247
 jelevi 247, 253
 jelei 247
 jeleni 247
 jeli 247
 jeliko 247
 jelikožd 258
 jelovi 247
 јем (једем) 188
 jemljati 251
 jemljati 251
 Jerma 234
 јести 66, 75, 107, 110
 juznik 251
 junosti 251
 junostii 258
 junoš 258, 261
 Јuri 232
 јуришати 87, 104
 jŭdričina 337

к 154, 155
 ка 153, 154

kabak 255
 казати 75, 95, 98, 109
 казнити 87, 95, 104, 110
 kaj 318
 Какан 214
 калајисати 66, 104
 каменница 329
 каменотисак 329
 kamenštik 247
 kamenjeti 247
 karp, -riba 251
 kivot 251
 kila 251
 кимак 213, 230, 232, 237
 kiner 337
 кладити се 75—76
 класати 66, 87, 100, 101, 104, 105, 108
 klevret, -ēta 251
 klešta 247, 256
 klimšeč 258
 клинци 299
 клипати 87, 104
 кључао 127
 knjiga 251, 249, 250
 код 145, 148
 Којсине 226
 kolos 252
 командант 295
 коначати 87, 104
 контраховати 293
 контролисати 293
 кончати (се) 88, 104, 110
 kogenist 253
 користити 88, 104
 korjenast 253
 korova 252
 korosta 252
 kotka 246
 kotel 252
 Котор 220
 Которац 220
 коцка 299
 кошуја 236
 крава 312
 крај 9, 11
 Крапина 211
 кризмати 88, 104
 Кричићи 211
 кров 299
 krovav 252
 кроз 8, 151
 krotok 252
 крочити 95, 104
 крст 299
 крстити 88, 104, 107, 110, 119
 крпе 299
 крупан 298
 куван 127

кугла 299
кумовати 94
куга 216
күрно 251
кућа 299
купати се 76, 107

Лабин 210
Лашва 211
лећи 96, 97, 110
libŕčina 337
ликет 214, 230, 232, 237
лисица 299
листати 88, 104
litografija 329
лишати 110
loviti 260
Логорун 219
lož 252
lozno 258
lokot 252
лупати 76

ljetо 251
љетовати 93

магарац 298
магацин 295
maděž, ěža 251
маетан 258, 261
Малча 212, 238
малаксати 76, 95, 96, 103
Мартинишница 210, 213, 238
међу 149—151
межа 253
между 253
менити (се) 76, 77
menravei 259
мењати 66, 107
место 10, 12, 14, 144, 145
ми 187
Милисавац 295
Милутовац 295
мимо 8, 153
мирбожати се 89, 104
мирбожити се 88, 89, 104
Мироч 212
mljega 238
Млет 210
молити 77, 301
молнија 252
molodes 252
moloko 252
molotva 257
molotilo 252
море (мѝре) 294
могозовати 260
morož 252
моћи 66, 77

mošt 247
Мрата 210
Мратињи дни 210
mrgin 215
мргинь 214, 215
mužna 337

на 4, 152, 155, 156, 159, 160
нагрести 115
над 149, 151, 163
надомак 11, 14
назадовати 94
нарочит 295
наквасити 113
намѝтати 92
наносити (се) 92
наоштритити 113
нападати 92
напаствовати 93
написати 113
направити 113
напредовати 94, 109
нарочито 295
нарѝчито 295
насѝлити 295
наставни 295
наставни 295
настојати 77, 78, 98, 103
настојити 7, 78
настављање 295
настраховати 295
насупротив 153, 154
натега 295
научити 113
начињати 292
неимар 272
немој 231, 238
nepošten 247, 253
неповредљив 294
ниже 8
низ 8, 151
никловати 104
nogot 252
носити 122
ноћивати 89
ноћити 89, 104
pošenje 256
pošiti 260
pošt 247, 253
pošttestvovati 253
poštiti 253
pužnik 256

њушка 313

о 5, 142, 155—157
обедовати 92, 94
облачити 78, 98, 103
образовати 94, 104

обудовети 113
obùca 251
огладнети 113
огнен 247
ognište 247
ognjetati 258, 261
ограда 212
од 143, 144, 148, 188
одавати 302
одати 302
одгајати 113
одживети 95
одзвиздати 115
одрадити 113
одрећи се 146
одржавати 301
оженити се 113
око 8, 144, 300
округлина 300
олиб 220
ораš 255
опкладити се 113
осветити се 297
оседети 113
ovel, la 256
osirotjeli 256
osirotjen, ěni 256
Osog 337
оставити се 146
остарети 113
otvožnost 258
отворити 302
оцак 293

падати 302
paděž, ěži 252
пађња 295
пазарити 89, 104
пазикућа 293
пајалица 293
паклић 293
rakostan 256
пакт 293
palžna 337
Палићи 236
pálica 251
palóčka 252
паљетковати 94
ramjat 252
Партина 211
pas 242
pasic 248
паста 110
Пауни 226
pahār 255
pahòtnik 255
pahòtnica 255
пѝгаст 294
pekmezast 294
пѝндер 293

prvi 252
 перчин 300
 peršatka 259
 pes 252
 песница 299
 pesok 247
 pest, ěsti 259
 петак 216
 Петрара 214
 Пирлигор 212
 писати (се) 78, 79, 107
 pismen, епа 260
 pismja, е 260
 питати (се) 79, 108
 пити 79, 110
 plamja 252
 plamjanik 252
 plamjanica 252
 платити 95, 110
 platočnik 247
 plemja 252
 пленити 89, 104, 110
 Пливе 211
 плинити 79, 80, 100, 101
 плѡва 293
 по 5, 142, 152, 154, 155,
 157, 165
 povečerje 252
 povinovati се 255
 povjěst, povjěstje 252
 повртати 92
 rogaždatelj 253
 rogaždati 253
 rogaždenje 253
 поганица 312
 погестикулирати 115
 погинути 113
 rogub 252
 roguba 252
 под 149—151, 153
 rođarok 247
 позвонити 95
 познавати 96
 познати 96, 98
 позориште 329
 појести 113
 показивати 302
 покварити 113
 покладовати 93
 покрај 11
 покудити 113
 rokušěnje 253
 полар 11, 14
 polivati 253
 polevi 247
 polni 252
 polniti 252
 polótno 252
 полумесец 299

poljeti 253
 poljski 245
 помоћу 14, 144, 145, 150
 поп 293
 póпа 293
 póпо 293
 попити 113
 попреко 11
 porpice 258
 рога 255
 поред 11, 144, 150
 porjadok 277
 porog 252
 porožđiti 260
 porosenók 253
 porosonok 247
 poroh 252
 porošok 252
 рога 255
 посејати 113
 посједати 92
 после 8, 144, 160
 посред 143, 144
 посредством 14
 потом 8
 потонути 113
 потписати 98
 потписивати 98
 потребовати 93
 походити 80, 98
 почињати 292
 pravilan 256
 pravitelstvo 255
 ргајџуна 337
 Прача 211, 238, 270
 пре 8, 144
 преболети 114
 пред 149, 151, 152, 159,
 160, 163
 преко 143—145
 прекорити 114
 грělest 255
 према 11, 153
 ргерона 256
 претседниковати 93
 при 5, 155, 157
 prigor 257
 privoznošiti 246, 260
 pridgrade 256
 pridlog 256
 придржавати се 300, 301
 prizgio 256
 prilježan 255
 примити се 146
 pripjelj 258, 261
 прискрбити 114
 priuznositi 246
 причати 75
 ргажа 253
 пробати 80, 103

пробудити 114
 провре 127
 проз 8
 prozvanje 247
 прозор 293
 проклети 114
 прокључао 127
 прокуван 127
 прокупати се 115
 променити 114
 просити 80, 110
 против 8
 проузроковати 94
 прочитати 114
 прстеновати 93
 prstčati 259
 прстчатки (párstcsatki) 259
 Пуљ 219
 Пуљезевићи 219
 Пуљеци 219
 Пуљо 219
 пунђа 293
 пунтваин 293
 пуње 219, 293
 пуп 293
 пуца 292, 293
 пут 9, 11
 путем 14, 145, 150
 пуцати 80, 107
 пчěла (чěла)
 пшěна 293
 пшěница 293

Раб 210
 ради 6, 12, 144
 Радика 213
 radilnica 258
 разумети 80, 98, 99, 110
 развеселити 114
 разликовати 94
 расходовати 94
 Рача 210
 рачунати 106
 Рапа 211, 234
 раша 211
 gaštiti 260
 реванширати се 293
 ресати 90, 104
 рећи 98
 репити 110, 301
 ровашити 90, 104, 108
 родити (се) 80, 81, 95,
 109, 111
 roziskivati 254
 rozštepljati 254
 roskoša 253
 roskrivati 254
 rosódnik 254
 rosol 254
 rospečativati 254

rossinski 258
 roshodnik (трава) 254
 roščesivati 254
 Ротор 214
 рочити 90, 104
 roški 253
 руковати 93
 ручити 81, 92
 rušiti 110

с 143, 144, 149, 163
 са 150
 саветовати 94
 сазидати 95
 сакрити 114
 sal 271
 sāla, sālā (пл. т.) 271
 sāla, sāle 271
 sāle, sālā (множина) 271
 Sana 337
 sanogi, oga 257
 сањати 90, 104
 sarožnik 257
 saroga 257
 сачувати 114
 светъць > светъць > све-
 тац 216
 свидети се 81, 98, 103
 свилати 90, 104
 svjančenstvo 259
 svjača 258
 svjaštenik 247
 svod 257
 свртети се 115
 севнути 95
 сем 144
 srebro 252
 сести 97, 110
 сегити се 146
 simbol 247
 simbol 247
 Силба 219
 silni 248
 силовати 93
 силом 14
 sini 248
 sinok 252
 сипати 81, 107, 119, 302
 sirii 248
 sjemja 247
 sjemja, -e 260
 sjeme, ena 260
 сјести 96
 сјетовати 93, 94
 Скрадин 210, 237
 скројити 114
 скуван 127
 slezan 252
 slezen 247
 сликати 107

сликати (се) 90—91, 104
 слишати 81—82, 110, 111
 сломити 114
 sljeme, ena 260
 smerd 252
 smerkati se 252
 smešan 255
 smjeјati se 247, 253
 smjel 247, 253
 smješan, ešni 248
 smuštati 247
 снагом 14
 снаћи се 114
 снег 302
 снити 90, 104
 snježan, ežni 248
 snježiti, eži 247, 257
 sobačii 248
 soglasje 254
 :oglasovati 254
 :odežai 253
 sodjeistvje 254
 sodjeistvitelj 253
 sodjeistvovati 254
 sozvjezdje 254
 sozrje i 253
 sozuti 253
 soizganјati 254
 soizčišјati 254
 soizhoždati 254
 soјuz 254
 soјuzan 253
 soјuznik 254
 sokraštati 253
 sokrvnik 253
 sokrit 253
 sokriti 253
 sokrušati 254
 solovei 252
 soloma 252
 solono 252
 sopjel, eli 257
 sopredi 253
 soroka 252
 сорце 215
 sosјedstvo 253
 sosok 253
 sostrelјati 253
 souvještavati 254
 soutverždati 254
 soha, drvo rasohasto 257
 соха-соје 272
 sočinjenje 247
 sočlenenje 247
 sošivati 253
 spiso 61, 258
 сподобити се 114
 споменути 114
 спотакнути се 114
 Средъць 211

Срем 211
 Срнатица 214
 ставити 96
 стајати 96, 302
 станац 231
 стасати 91, 95, 104
 стати 95, 98
 Стоп 220
 страдати 82
 стрелјати 66, 82, 103, 110
 стидети се 146, 147
 Сувила 247
 судити 91, 100, 101, 110
 Сумартин 213
 Sušak 333
 Sušica 213
 сънь > сънь > сан 216

тежак 298
 Тешањ 226
 тјата 253, 259, 260
 тјаме, ena 260
 тјемја 252
 тјурина 259, 261
 tolki 260
 торп 215
 трака 299
 трампити 91, 104
 тражити 82, 107
 тркало 214
 Трсат 214
 Трст 214
 Труп 236
 туђ 188
 тужити 82, 107
 тући 82—83, 107

ћарање 91
 ћарити 91, 104
 ћелепирити 92, 104
 ћелепирити 92, 104
 ћехотина 226

у 145, 148, 152, 155,
 160, 164
 ubičati 219
 uvcón 219
 Угар 218
 ужинати 92, 104
 ужљутити 114
 уз 151
 ўздўж 11
 узмутити 114
 узроковати 93, 94
 уиме 144
 украсти 114
 уловити 114
 Улицъ 212
 umјeren 257
 umјerenost 257

umjerjati 247
 умрети 114
 umerštvljati 247
 Una 337
 upezan 259
 урук 187
 уочи 11, 12, 144
 управниковати 93
 упрдјети 214
 урадити 114
 userdan 252
 uskakati, skačem 256
 uskakovati, újem 256
 Устипрача 211
 устрепати 114
 ustrici 219
 utšc 219
 учитељевати 93
 ušestvovati, újem 256
 ušetati, ešcem 256
 ušk, a 259, 261

хајдукovati 295
 хајрург, хурург 295
 хладњача (хладњача) 295
 хобловати 106

царовати 93
 цветати 92, 104
 cekova 258
 цећа 12
 цјеливати 93
 Црногорац 295
 crešnja 256
 цркало 214
 crkova 261
 čivost (:чивост) 258

ča 324, 325
 чарати 292
 чаратан 292
 чарoбија 293
 чарoница 293
 частити (ce) 92, 104
 чатисати 83, 100, 101
 чело 9, 12, 14
 чeкало 293
 чекетало 293
 чeласт 294
 чeлeбија 293
 чeститати 66, 83, 103
 čivost 261
 чижмаст 294

čilavjek 246
 чилатаст 294
 чилашаст 294
 чинилац 293
 чиньати 292
 čimja, e 260
 človek 246
 človjek 246
 čulki 255
 чути 83
 чуха 313

шаволь 293
 šalas 259
 Шар Планина 212
 шафоль 293
 шах-мат 293
 шаховско поље 329
 шeна 293
 шeница 293
 шарпа 211
 шкoдити 92, 104
 шoмaр 293
 штампати 92, 104
 штеповати 94
 шићарити 66, 92, 104

Остали словенски језици

а) ћирилица

безъ 5
 близъ 6
 брнза 232
 брьдo 216

валить 116
 ввиду 14, 15
 в интересах 15
 вйчер 220
 вйук 187
 внять 98
 возъмьеться 101
 во избежание 15
 воспользоваться 115
 врьхоу 6
 вследствие 14, 15
 вспотеть 115
 в течение 14
 въ 5
 възь 5
 въ. . . мѣсто 5, 6
 вънь 6
 въс 187
 въсак 188
 въ слѣдъ 6
 вымыть 115
 выстроить 115
 вязаный 127

гневаться 117
 говаривал 128
 гoспуда 220
 гръците 216
 гувeн 220

девать 123
 дети 109
 дивѣр 220
 доделать 113
 дочитать 113
 дoхтур 220
 дръжи 216
 дѣл'ьма 6
 дѣл'я 6

един 188

заарестовать 113
 забормотать 115
 задушить 113
 зажестикულიровать 115
 залушка 220
 заплесневеть 113
 за . . . ради 6
 засверкать 115
 засвидетельствовать 113
 зафиксировать 113

загипнотизировать 113
 зрелый 127

идти 122
 изъ 4, 5
 испьтать 98
 истръсьт 216

јам 188

кромѣ 6
 купи 220
 кучана 220
 къ 5

лакуля 311

междуо 6
 мѣне 220
 мѣсо 220
 морѣ 6
 мулитва 220
 мумчето 220
 надъ 5, 6, 12
 ние 187
 нискоглядая 311
 нуш 220
 нушт'а 220

объ 5
 обязать 98
 окръсть 5, 6
 от 188
 отблагодарить 297
 отзвучать 115
 отлюбить своё 115
 отобедать 115
 отомстить 297
 отплатить 297, 298
 отпрыгат свой век 115
 отужинать 115
 отшуметь 115
 отъ 4, 5

перезнакомиться 115
 переболеть 115
 перебивать 115
 повалить 116
 повалиться 115
 повеять 115
 подъ 5, 12
 подлъгъ 6, 153
 подуть 115
 пожестиковать 115
 пошлыть 115
 поллюбить 115
 посръдѣ 6
 почитать 98
 присниться 114
 пригрезиться 114
 приготовить 114

пролежать 115
 пролентяничать 115
 проработать весь день 115

противъ 5, 6
 предло 220
 прѣво 216
 прѣдъ 5, 12
 прѣжде 6
 прѣмо 5, 6
 пуиграм 220

радыма 6
 разбогатеь 114
 развѣ 6
 рассметить 114
 рыкула 311
 рыкуша 311
 рычая 311

свалить 116
 свѣне 6
 связанный 127
 сделать 114
 сэкономить 114
 сѣдло 220
 сѣло 220
 скандалисати 118
 сквозѣ 6
 скозѣ 6
 слико 247
 слыхатъ 313
 смодулировать 114
 смочь 114
 созрелый 127
 состариться 114
 спеть 114
 срѣповето 216
 сторонь 6
 странь 6
 струсить 114

судить 117
 сформулировать 114, 130
 схитрить 114
 сиштый 127
 съ 5

тибе 220
 трѣсеіме 216
 тонконогая 311
 тудѣ 220

оу 5
 ужалить 114
 указать 98
 укомплектовать 115
 упашка 220
 упитать 115
 урало 220
 усовершенствовать 114
 устыдить 114
 уг 220
 ушчѣри 220

фѣра 220

хаживал 128
 харкума 220
 хипнотизирвам 128

чрѣсь 6, 153
 чужд 188
 чуть 313
 чухжать
 чуютъ 313

шитый 127

ѣдѣ 6

б) латиница

bežati 110
 bezъčstvovati 110

chodiváti 128
 chódivati 128
 chodziwałem 218
 cѣlovati 110
 cѣtiti se 110

čelovjek 246
 čьto 318

den 242
 dzien 242

gręda 218
 iti 110

jasti 110
 jesmь 110
 kļeti se 110
 koпѣcati 110

kridwo > kridlo i sl. 196
 kъteryjъ 196

mѣniti 110

paguba 253
 paok 218
 pes 242
 pѣti 110
 pies 242
 plѣniti 110
 pos 242
 postiti se 110
 protiviti se 110

slyšati 110
 strapót 216
 svѣtъ 218
 sođiti 110

teti 110
 tračat 216
 tѣzati 110

unši 247

veliki 242
 vѣнѣcati 110
 vesti 110
 večerjati 110
 vidѣti 110
 vitati 110
 von 242
 vřjemja 253
 vřzъovaja 216

wen 242
 widywałem 128
 wielki 242
 wrawā'xa 216
 wulki 242

znamenati 110

žalъ 217
 žřti 110

Несловенски језици

а) латиница

Aiutor 231
 Albanus 213
 Albona 210
 allegro 218
 amoroso 218
 Angros 217
 Arbe 210
 Arbënor 213
 Arbër 213
 Arbëresh 213
 Arbëreshë 213
 Arbëri 213
 Arbëri 238
 arcem 210, 211
 arcë 210
 ardī 218
 Arsia 211
 Arsia 234
 arsinëum 211

 bait 230
 baita 234
 bältä 212
 balta de Ochärda 212
 baltë 212
 balza 212
 Bartholomeus 210
 Barzo 210
 bāti 218
 bêt 230
 biésca 235
 bocale 218
 bolp 218
 botonade 218
 Bottata 218
 Brattia 210, 211
 brendia 232
 bugia 218
 bukalita 218
 bulpo 218
 bun-dei 218
 buna — sira 218
 busia 218
 butunáda 218

 cacciare (tal.) 245
 campestre 245
 campestro 245
 capaopu 272
 cavezza 218
 cercare 219
 cërkátë 215
 Cerneca 214
 cercate 215
 checco 218
 cignus 214
 cimex 213

circatë 215
 circulus 214
 circus 211
 Cirneca 214
 cognitus 218
 Colāpis 211, 216
 corpura 220
 cycinus 214

 çolto 218
 çulto 218

 Dalmatae 211
 Delmatae 211
 diacomis 230, 238
 dies 231
 dievo 218
 Ditiones 211
 Diunan 231
 dottore 218
 dovere 218
 Drenovë 213
 duná 218
 durúr 218
 duvi 218

 échiquier 329
 eletto 245
 elevare 246

 fier 235
 fiero 235
 fíjer 235
 finòl-finòl 236
 fccolare 218
 Francesco 218
 fuguliér 218

 Gatto 246
 georganisiert 118
 gebaç 215
 gërbë 215
 gergalac 215
 gërbaç 215
 gërbë 215
 gërgëlac 215
 gërk 215
 gërlac 215
 gërmadhë 212
 giovane 246
 goccia 218
 gordho 212
 gradus 210
 grego vento 218
 grenda 217
 grigo 218
 grinda 218
 gyrós 232
 gíluzëia 218

ġotsa 218
 ġusa 218

 harpago 270
 harpasta 270
 Hermos 234
 honor, -oris 218

 ies 231
 intuja' 236

 Jadera 231, 232
 Jadres 231, 232
 jale 217
 jali 217
 Jaretins 232
 Jiaconus 238
 Jonas 231
 juppano 232

 kaviza 218
 kiko 218
 Kosovë 213
 krídi 218
 kufin 233
 kuñá 218
 kunfin 235
 kúri 218

 Lab 213
 Labëshë 213
 Labi 213
 Labër 213
 Labëreshe 213
 Labëri 213
 Lajarum 231
 Langarice 218
 Lap 213, 238
 legri 218
 Léngaricë 218
 ligro 218
 Lissa 237
 Ljab 213

 májo 236
 Mal-ësor 212
 Mal-i-bardhë 212
 Malisor 337
 Malsori 238
 Martinus 210
 matterello 218
 medietas 218
 medja 235
 Meleta 210
 Melita 210
 Mel'ta 210
 mergegnium 215
 merghini 215
 mergin 215

merginos 215
 méskola 218
 mestula 218
 metá 218
 mèti 218
 mezhda 235
 Mirditi 212
 miskula 218
 mitá 218
 mizudéi 218
 moglia 218
 moiér 218
 Monte Grosso 217
 moroso 218
 mrkinj 215
 mujér 218
 murús 218
 Mutogras 217
 Olcinium 212
 oliva 218
 ónzi 218
 organisieren 118
 paianjen 218
 pangu 217
 paokъ 217
 Para 211
 parecchi 219
 Parthines 211, 238
 parči 218
 pélo 219
 Pelva 211
 pero 219
 perdo 214
 pesca 219
 pesce 219
 pettina 219
 petrolio 219
 pierd 235
 piérdi 218, 235
 piétano 219
 pil 219
 pióvi 218
 piro 219
 pisca 219
 piso 219
 pitiná 219

plerd 238
 pljerd 235
 potere 218
 provare 218
 pruvá
 pudi 218
 puiangu 217, 218
 quadratto 329
 rādhas 12
 rádiy 12
 reti 219
 ride 219
 ronpi 218
 rosmarinus 218
 ruzmarein 218

sale 272
 sanctus 218
 S'ar 212
 sara 272
 sarcá 219
 Sardica 212
 Sarnadae 214
 Scard 212
 Scordona 210
 secca 219
 Serdica 212
 sfint 218
 Shin-gjin 233
 Shkod-ra 212
 sika 219
 sil 219
 siliéstro 219
 sirco 219
 sim 218
 siminséina 219
 Simpietru 218
 siño 219
 sint 218
 Sintámáriá 218
 sintéi-sénto 219
 sintiniéla 219
 sira 219
 Sirmium 211
 sista 219
 sōla 271

sole 271
 Soléa 272
 Solium 271
 Solum 272
 sorores 218
 surúre 218
 szent 218
 Šk'ipéri 272
 Šk'úpni 272
 Tarsatica 214
 Tergeste 214
 tiča 219
 tolto 218
 travaglio 236
 travájo 236
 ubisiti 219
 uléia 218
 ungere 218
 unúr 218
 Uomo 246
 Urpanus 214
 vatër 270
 vendi 210
 vidi-vido 219
 vidua 219
 viečo 235
 viérmo 235
 vila 219
 Virgultum 214
 viro 219
 volpe 218
 Volsini 211
 votër 270
 vrap 270
 vrapim 270
 Walchau 211
 Wald 2
 Waldbaum 2
 Zara 272
 Zaconus 231
 Ziaconus 231
 Zotni
 Zotur 272
 Zura 337

6) грчки

ἀρπάζω 269
 ἀρπαξ 269
 ἀρπαστόν 269
 ἀρπη 270
 βαίτα 230
 βαλτα 230
 Γορδέκιον 212

Γορδός 212
 Διαδώρα 231
 κίρκος 211, 212
 κρίκος 211, 212
 Μουντιμήρος 217
 Παρθηνοι 211

ρόπη 270
 Σκαρβώνα 211
 Σκερδα 211
 φόνος 219
 κάλκωμα 220
 κάρκομα 220

III РЕГИСТАР ИМЕНА

Абациев Ѓорѓи, 482
 Absternius L. 285
 Аврамова Нада 482
 Avsec Otmar 489
 Adam Marko Danijel 243
 Adlešić-Popović Vera 489
 Ajanović Mustafa 433
 Ајети И. 231
 Alberti Matija 454
 Albrecht Fran 346
 Алексић Радомир 315, 391, 399, 403, 405
 Алкалај Аврам 371
 Angeli-Radovani Anka 371, 372, 374
 Andoljšek Ivan 489
 Андрейчин 44, 45
 Andrić Ivo 35, 412, 428
 Андрић Никола 89, 445
 Анџин В. П. 303—313
 Anđoić Mirko 467
 Antić Vinko 454
 Антољак Стјепан 353
 Appendini Franjo Maria 242, 243, 373, 379, 423
 Аранђеловић-Живковић Бранислава 339—344, 407
 Арвантинос 212
 Аристотел 381
 Арсенијевић [Владан] 85
 Арсенијевић Нада 371
 Арсенијевић Баталака Лазар 275
 Артемидор 270
 Асемани 389
 Асколи 221, 232
 Aytoun William Edmonstoune 376
 Babić Nada 433
 Бабић Славна 371, 379
 Babić Stjepan 354, 391
 Бадалић Јосип 344
 Badjura Rudolf 489
 Bajec Anton 344, 490
 Бајић Ђорђе 344
 Бајић Љ. 433
 Bajraktarević Fehim 371, 372, 377, 378

Балабанов Александар 454
 Balázs Piri Aladár 346
 Bally 347
 Банашевић Никола 419, 421, 428, 443, 467
 Бандић Милош 347
 Bakovljević Milan 441
 Бакотић Лујо 292
 Barac Antun 454—459
 Barbarić Štefan 351
 Bardhi Frang 375
 Bardhi Medhi 372, 373
 Bardhi Pashkë 375
 Барић Хенрик 86, 231, 233, 372, 379, 382, 384, 388, 389
 Барипшић Франьо 372, 462
 Бџрјактаровић Мирко Р. 354
 Baronić Matija 427
 Бартола 215, 219, 223, 228
 Bartoš F. 154
 Barčić 423
 Батавелић Олга 419
 Бауер Јарослав 155
 Bašer Karel 489
 Бегич Митхад 344
 Bezlaj France 343, 354
 Belan Jerka 407, 415
 Belinić Nikola Istranin 455
 Белић Александар 1—17, 20, 21, 27, 28—30, 34, 39, 40, 44—47, 75, 78, 112, 118, 131—139, 142, 147, 154, 189, 196, 203, 212, 215, 217, 221, 224, 225, 231, 235, 236, 292, 315, 323, 324, 333, 336, 339, 340, 342, 343, 347, 351, 362, 378, 391, 405, 407, 408, 428, 434, 441, 450, 454, 456, 457, 467, 468
 Belostenec Ivan 243
 Beljkašić Liljana 354
 Benel Olga 372
 Benešić Julije 458
 Берић Душан П., 419, 444, 454, 468
 Беркорес Отон 352
 Bernik France 468
 Бјеливски 306
 Blažencić Marija 434

- Blagojević Desimir 408
 Бобавац Д. 450
 Богдановић Л. 306
 Богитић Валтазар 52, 53, 447, 448
 Бодјански 290
 Божих Иван 213, 354
 Божих Мирко 411, 433
 Воџић Јакоб 494, 495
 Божичевић Фрањо 361
 Бозвели Неофит 284
 Bolhar Alojzij 490
 Boranić Dragutin 459, 460,
 Борјановић Ј. 96
 Boroko Božidar 352, 490
 Боровков Н. И. 297
 Боршник Марија 344, 468
 Бота Ђорђе 419, 462
 Bohorić Ad. 243
 Бошковић Милица 355
 Бошковић Радосав 315, 348, 352, 416,
 417, 421
 Bošković-Stulli Маја 444, 446, 450
 Bošnjak Mladen 420, 428
 Brabec Ivan 391, 392, 406, 409, 434
 Bradač Fran 490
 Brandenstein W. 376
 Bratanić dr. Branimir 355
 Bratulić Vjekoslav 462
 Бреберина Ружица 344, 468
 Брежник Павел 468
 Brigljević Dragutin 432
 Бригљевић Петар 344
 Брино 23
 Brihta Jolanda 371, 372, 374
 Брјусов А. 352
 Brlić Ignjat A. 429
 Brnčić-Sermazanova Vera 352
 Brodowska Maria 154
 Броз И. 292, 326, 327, 366
 Brozović Dalibor 393, 409, 414, 450, 468
 Brugmann 1, 2, 8, 23, 270
 Bruerević 420
 Brujić M. 372
 Budal Andrej 372, 490
 Будимир Милан 207, 209, 211, 212, 216,
 221, 228, 229, 230, 234, 237, 238, 355,
 454
 Budinić Šime 249, 431
 Будмани Перо 214, 406
 Burjan Vinko 468
 Булатовић Милутин 434
 Bulovec Štefka 461
 Buljan Ante 409
 Bunc Stanko 491
 Burina Safet 483
 Бурковић Т. 168
 Буслајев 290, 306
 Буџан Ете 468
 Büchner Karl 373
- Vazzaz Ludvik 498
 Vaillant André 153, 225, 238, 352, 355
 Вајганд 223
 Vajs Jozef 459
 Вакарелски 216
 Valković Josip 409
 Valčić 468
 Ваљавец 86
 Ванлић 328
 Варон 229
 Васић Милоје М. 461
 Vasmer 220, 235
 Васовић М. 462
 Вебер Адолфо 410
 Vego Marko 420
 Weingart M. 390
 Veis Ernest 450
 Vela Ivana 434
 Вентрис М. 381
 Verga G. 351
 Vereš Saša 348, 409
 Веселиновић Ј. 35, 41, 73, 86, 87, 91
 Веселиновић Рајко Ј. 420, 462
 Wehr Hans 371
 Видаковић Александар 373
 Видоески Божо 345—498
 (van) Wijk N. 189, 203, 209
 Викторов А. 52, 53, 55, 57, 265, 266
 Vilfan Sergij 498
 Vilhar Albin 414
 Vilhar Srečko 498
 Винавер Вук 355, 462
 Винавер Станислав 431, 444, 468
 Виноградов В. В. 15, 30, 112, 116, 123,
 312
 Vince Zlatko 392, 409, 428, 454, 455
 Vinja Vojmir 356, 442
 Vitasović Šime 459
 Vitezović 422, 429, 451, 452
 Višnjić Filip 448
 Влаховић Митар С. 71, 356
 Влаховић Петар 444
 Vozlić Pavle 496
 Војновић И. 41
 Војновић Ј. 94
 Vokshi Hasan 372, 373, 377
 Wolker Jirži 471
 Voltaire 429
 Vondrák 375
 Vončina Josip 420
 Враз С. 485
 Vrana Josip 420, 428
 Вранички Предраг 442
 Vrančić Faust 243
 Vratović V. 420
 Vrbnik Saša 498
 Vreže Jurij 494
 Врчевић В. 80, 89, 90
 Vršon Branko 498
 Вулгарис Евгенија 279

- Вујадиновић Стеван 356
 Вујаклија Милан 454
 Vujaповski St. 243
 Вујих Јоаким 459
 Вујсвић Лука 345—498
 Vukelić Dinko 403
 Вукмановић Јован 460
 Вуковић Јован 21, 40, 315, 342, 345—498
 Vukomanović Obren 356
 Вуксан Д. 169
 Vuletić Vit. 469
 Вулић Никола 361
 Вучетић Шиме 432, 455
 Вушовић Д. 78, 96, 124
- Габарић В. 76
 Gaberski Vinko 491
 Gavazzi Milovan 462—469
 Гавела Бранко 352, 455
 Гавриловић Стефан 419
 Газаровић Марин 422
 Галогача С. 76
 Gams Ivan 491
 Гарашанин М. В. 352
 Gautar Kajetan 491
 Gašća S. 409
 Gebauer J. 14
 Георгиев Емил 486
 Георгијевић Крешимир 434, 455, 469
 Георгијевић Светозар 348, 356, 366, 409, 417, 434, 442, 462
 Георгијевић Мојсије 455
 Георгијевић Григ. П. 56
 Гете 376, 444
 Глеђевић Антун 448
 Gliha Dragutin 434, 469
 Глишић Бора 428
 Глишић М. 19
 Gluščević Zoran 348, 450
 Golias Janko 373
 Golob Zvonimir 450
 Gorge Ch. 469
 Горки М. 73
 Gortan Veljko 356, 373, 374, 379, 392, 393, 442
 Горулић Стјепан 473
 Goršić France 491
 Gospodnetić Jugoslav 374, 375, 380
 Grad Anton 374
 Gradišnik Janez 374, 450, 491
 Grafenauer Bogo 462
 Grafenauer Ivan 388, 455, 457, 469, 491 492
 Грбић М. 455
 Grgić Berislav 371, 372, 374, 384, 450, 453
 Grdenić D. 453
 Грђић-Бјелокосић Л. 89
 Greenahied John Boyd 376
- Grives France 389, 492
 Григоровић Виктор Иванович 49—54, 61, 265—268, 485
 Грицкат Ирена 40, 41, 65—130, 224, 296—303, 352, 391, 393, 469
 Grličić 320
 Grmek Mirko Dražen 421
 Grošelј M. 348, 356, 374, 469
 Грубор Буро 72, 75, 77, 79, 84, 85, 392
 Грујић Бранислав 384
 Грујић Владимир 469
 Грујић Н. 83
 Грџић Тамара 482
 G[rün] H[erbert] 492
 Gspan Alfonz 494, 495
 Guberina Petar 333, 337, 348, 374, 375, 380, 417, 419, 432, 455
 Gundulić I. 243, 255, 433
 Гуњача Стјепе 358
 Гуршић Јоанес 425
- Давидовић Д. 279
 Dajković Jovan 375
 Дакић Владимир 428
 Даль В. 303—313
 Damiani Enrico 460
 Данило II 424
 Даничић Буро 87, 90, 91, 142, 144, 146, 151, 219, 249, 412, 454, 458
 Dante A. 415
 Dančetoвић Vojislav 270, 375, 379, 387
 Dayre J. 325—330, 450, 452
 Dvoržak Stanko 469
 Deanović Mirko 207, 209, 218, 235, 238, 325—330, 358, 375, 450, 452
 Debrunner Alb rt 357, 379
 Degmedzić Ivica 470
 Delbrück 2—4, 30
 Della Bella Ardelio 88, 243, 244
 Дероко арх. Александар 358
 Derossi Julije 410
 Despot Miroslava 470
 Divković Matija 320
 Diels Paul 454
 Dizdar Hamid 447
 Димитријевић Радмило 358, 432—434, 437, 474
 Димитријевић С. 84
 Dimitrović N. 260
 Димитровски Тодор 286, 470, 482, 484
 Динић Михаило 421
 Dodić Ivan 491
 Доза 271
 Dolenc Janez 491
 Домановић Р. 35
 Доментијан 426, 458
 Достал 100, 103, 110
 Dočkal Kamilo 463
 Дошен 110
 Драгашевић Ј. 67

- Драгићевић Ристо J. 421, 428
 Драгнић 291
 Дражић Бранислав 435
 Дракулић Иван 434, 435
 Draškić Miroslav 358
 Драшковић Владо 376, 444, 470
 Драшковић Миливоје 435
 Drini Sulejman 376
 Držić Marin 416
 Дробњаковић Б. 90
 Dukat Vladoje 243
 Dunkić Danijel 358
 Дурковић-Јакшић Љубомир 455
- Ђикић Хасан 345, 435
 Ђоновић J. 83
 Ђорђевић J. 81, 167
 Ђорђевић Милош 444
 Ђорђевић Тих. P. 83, 273
 Ђорђић Петар 252, 261, 359, 421
 Đukanović Anđelija 470
 Ђукић Трифун 362, 419
 Đurđević 373
 Ђурић Војислав 444, 446, 447
 Ђурић Милош H. 444, 461
 Ђурић H. 456
- Езоп 227, 281—285, 288
 Елезовић Г. 316
 Емануиловић Јоан 284
 Епиктет 270
 Erdeljac Ante 393, 410
 Ernout A. 229, 237
 Esih Ivan 388, 421, 461
 Eckhardt Thorvi 389
- Žganjcr Branimir 376, 383, 410, 451
 Жермен Габријел 444
 Живановић Ђорђе 359, 393, 429, 445
 Живановић Лепа 435
 Živanović Stevan 451
 Живановић Т. 91
 Живковић Благоје 435, 470
 Живковић Драгиша 273, 433, 435, 469
 Živković Sreten 241—264, 392, 393, 406, 407, 435, 453
 Живковић-Телемак Стефан 459
 Живојиновић В. 393
 Žic Nikola 336, 359, 376, 421, 429, 456
 Žumer Lojze 498
 Županić Niko 359, 463
 Županov Jozo 410
 Županov Josip 451
- Зафировски И. 484
 Захаров Лав 410
 Заниновић Вице 456
 Здравковић Иван M. 359
 Zemljić Branko 492, 498
 Зеленин 311
- Зец 336
 Зима Л. 77, 86
 Златоуст Јован 484
 Zmajlović Zvonimir 376, 382
 Зографов Христо 470
 Зографски Партенија 484
 (Dalla) Zonca Andrea Giovanni 358
 Zor Janez 470
 Zorić Mate 433
 Zoričić Milovan 410
 Zupanc Lojze 498
 Zupančić Jože 493, 496
- Ибровац Миодраг 421, 459, 470
 Иванишевић Фр. 92
 Иванов Јордан 281
 Ивановски Г. 484
 Ivanošić 429
 Ivanošić Milutin 461
 Иванчевић Љубомир 463
 Ивековић Ф. 81, 292, 326, 427, 366
 Iveštinović Jakov 348
 Ивић А. 324
 Ивић Милка 62, 141—166, 348, 391, 393
 Ивић Павле 179—206, 394, 417, 429, 470, 471
 Ивковић Милош 316
 Ivšić Stjepan 323, 328, 390, 472
 Игњатовић Душанка 345—498
 Игњатовић M. 70
 Идриз X. 377
 Iz Fahir 371
 Ilešić Svetozar 492
 Илешкић Фран 273
 Илиевски П. 376, 484
 Илијашевић Воја 278, 484
 Илијев 222
 Илић Драгутин 410
 Инђић Триво 348
 Исаковић Олга 435
- Јагић Ватрослав 53, 54, 84, 224, 353, 418, 447, 460, 461
 Jagodić Marija 359, 492
 Јакић Tomislav 456, 471
 Jakobson Roman 149, 158, 432, 471
 Јаковљевић Милан 429
 Jakopin France 352, 471, 477, 492
 Jakubinski 320
 Јакшић Б. 87
 Јал А. 443
 Jambrešić Andreja 243, 244, 253
 Janković Mira 376
 Јанковић H. 92
 Јанковић Радослав 376
 Janura Pjetër 376
 Janjušević Desanka 435, 436
 Јањчорова Ката 315
 Јарундџић Marko 421

- Jedvaj Josip 417, 453
 Језбера Франтишек Јан 457
 Јеличић Zorko 492
 Јелић И. 70
 Јенсен Алфред 421
 Јернеј Јосип 325—330, 359, 377, 421, 422, 450, 451
 Јесеновс Франс 492, 496
 Јиречек Константин 55—57, 61, 168, 210, 213, 217, 220, 233, 281
 Јован Егзарх 484
 Јовановић Војислав 471
 Јовић Милица 471
 Јовићевић А. 83
 Јоксимовић Љубица 436
 Јокл 231
 Јонке Ljudevit 359, 396, 404, 410, 411, 415, 451, 452, 456, 471, 472
 Јорданов Велико 275
 Јосифовић 211
 Јосифовска Борка 377
 Југ Вран 411
 Југовић Иван 276
 Јувенал 379
 Јукић 271
 Јуноковић Звонимир 345—448
 Јурачић Јанко 450—452, 484
 Јурин Јосип 457, 360
 Јуришић Блаж 359, 417, 442, 451
 Јуришић Карло 461
 Јурчић 495
 Јусин Јосип 451
 Јутронић Ante 377, 422
- Каблар Ђорђе 436
 Каванџин 249
 Калезић Пуниша 472
 Калешки Назан 372, 377
 Каллуши Карпан 377
 Калођурђевић Стефан 427
 Канацулис Д. 363
 Канџра 82, 83, 292, 293, 326
 Капапан Матија 244
 Карановић Милан 360
 Карановић Вукосава 461
 Карахасан М. 377
 Караџић Вук Стефановић 19, 26, 37, 66, 68, 70, 71, 73, 74, 76, 78—87, 89—94, 96, 104, 215, 219, 289, 291—295, 303, 307, 326, 340, 353, 361, 413, 428, 429, 433, 445—447, 449, 455, 458, 459, 467, 470, 475, 484, 485
 Караџић Мина Стефановић 447
 Карлин Mirko 492
 Карский Е. Ф. 265
 (Von) Karst Joseph 234
 Карцевски 73
 Кatalinić Jeretov Rikard 457, 461
 Катанић Томаш Кн. 445
- Катарџиев Иван 484
 Качић-Миошић А. 80, 375, 461
 Кашанин Милан 422
 Кашиковић Никола Т. 448
 Kayser Wolfgang 348
 Kelemina Jakob 360
 Кепески Крум 483, 485
 Кестановић Илија 451
 Кириловић Димитрије 422
 Кирић Марија 456
 Киселинов Ђорѓи 485, 488, 489
 Кићовић Мираш 422, 429
 Klabus Vital 492
 Клаић Братољуб 396, 397, 399, 411
 Klaić Nada 463
 Климент 424, 484, 486
 Кличкова Вера 485
 Клопчић Mile 496
 Кљајић Бека Р. 436
 Кнежевић Војин 473
 Кнежевић Сребрица 360
 Кнежева И. 200, 201
 Ковачевић Б. 90
 Ковачевић Јован 463
 Kovačević Slobodan 397
 Ковтун 297
 Кодов Хр. 209, 214, 216, 217, 220, 222, 238
 Кожићић Šimun 244
 Kozina В. 497
 Којић Бранислав 463
 Колаковић Фахра 345—498
 Kolarić Rudolf 340, 353, 456, 473, 490, 493, 496
 Kolgeci Salih 373, 377
 Колендић Петар 330, 422
 Колман Отокар 455
 Комарчић Л. 80
 Kombol Mihovil 415, 416, 455, 458, 459
 Komenski Amos 243
 Конеска Милица 483
 Конески Бляже 341, 342, 457, 484, 485, 488
 Константин Филозоф 426, 474
 Константиновић Р. 349
 Контић Милева 344
 Коритар Јернеј 427, 459, 470
 Королија М. 91
 Корубин Благоје 473, 483, 484, 486, 487, 489
 Коз Milko 474
 Косор Јосип 142
 Kosor Marko 360, 397, 451, 457
 Kostić Aleksandar D. 452
 Kostić Desanka 378
 Костић Ђорђе 390, 472
 Костић Мита 429, 463
 Костовски Јован 484
 Koschmieder Ervin 389

- Котелова Н. З. 297, 300, 301, 302
 Kotnik France 458, 493
 Kotnik Janko 493
 Kosiančić 490
 Кочић Петар 35, 41, 85, 428, 436
 Korkut Besim 377
 Košťál Ivan 360
 Кошута Лео 422
 Koščak Vladimir 452, 473
 Кравар Мирослав 378, 397, 406, 407,
 442, 472, 473
 Kranjec Silvo 360
 Крашеников 311
 Kreljus Ljerka 457
 Kresić Ivo 427
 Krešić Stjepan 349, 411, 413, 452
 Križnik Veljko 494
 Kristić Augustin 360
 Krklec Gustav 411
 Krileža Miroslav 432
 Kromar Janez 494
 Кроче 347
 Крстић Б. 445
 Крстић Зденка 378
 Крстић Момир 436
 Крстић Орестије 233
 Кузмина В. Д. 352
 Кузнецов П. С. 30, 352
 Kulišić Špiro 360, 463
 Kumer Zmaga 494
 Kunc Karla 452, 453
 Купрешанин Вељко 445
 Kuraszkievicz Wladislaw 352
 Курганов 306
 Kuret Niko 457
 Kurz Josef 390
 Курипечић Бенедикт 445
 Kuhar Zvonimir 436, 473
 Kušan Ivan 411, 433
 Кушар Марцел 85, 94, 419

 Лавровски 290—292
 Ладика Иво 445
 Лазаревић Л. 34, 35, 41, 42
 Лалевић Б. 89
 Лалевић И. 405
 Лалевић Миодраг С. 397, 398, 405,
 411, 412, 432, 433, 436, 437, 445,
 452, 473
 Лалић М. 42, 43
 Лалић Радован 344, 421, 473, 474
 Ласкарис Михаило 273
 Lastrić 249
 Латковић В. 421, 445, 446
 Latt K. 363
 Lafon R. 234
 Leaković Rafael 244
 Lebl A. 412
 Левингер Драгутин 446
 Legiša Lino 494, 495

 Лектић Данило 450
 Лектић Миливоје 442
 Лектић Никола 474
 Lekše Jože 493
 Лепчевски Дамјан 457
 Leskien A. 135, 136
 Leskovar Dragutin 442
 Leutić Josip 443
 Lehr-Sprawiński Tadeusz 352
 Лисвијани Жорж 412
 Лисичар М. 81
 Логар Јанез 345
 Logar Tine 391, 494
 Лоран 328
 Ludvik Dušan 361, 494
 Лукијан 281
 Lukić Berislav 474
 Лукић Јанко 405
 Лутовац Милисав 463
 Lucerna Samilla 444
 Лучић Иван 421

 Љермонтов 124
 Љубиша Стј. М. 19, 34, 77, 79, 88

 Магајна France 494
 Mažuranić Anton 333, 454
 Мажуранић Иван 342
 Мажуранић Ф. 82
 Мазов Иван 487
 Mazon A. 215, 123
 Maixner R. 450, 452
 Мајер К. 336
 Мајков 290
 Majnarić 378, 379, 457
 Мајснер Р. 325—330
 Макарије (халандарски) 425
 Макарије (cetinjski) 424
 Makarić R. 441
 Максимовић Ј. 73
 Малеванов В. 290, 291
 Малецки 208, 216, 236, 417, 336
 Mallet Paul-Henri 457
 Malinar Milojka 423
 Malić Zdravko 412
 Мамузић Илија 344, 361, 398, 399,
 437, 443, 474
 Мандић Н. 461
 Манев Илија 487
 Маневић Тодор 446
 Matijević 320
 Margitić 320
 Маретић Томо 27, 30, 36—38, 68, 72,
 75, 92, 93, 97, 112, 113, 124, 252,
 315, 368, 405, 406
 Маринковић Радмила 361, 474
 Marincić 495
 Марић Драгослав Д. 399
 Марић Рагислав 361, 388, 474
 Марјановић Лука 445

- Марјановић Стјепан 455
 Марков Борис 368, 474, 487, 488
 Марковић Живко 475
 Марковић Загорка 361, 365
 Марковић Марко 437
 Марковић Миленко А. 463
 Марковић Мирослав 362, 374, 378, 379
 Марковић Светозар 309, 345
 Marouzeau I. 347, 384
 Maruzzi Dušan 475
 Марулић 110, 356, 361, 373, 374
 Мартић Грго 451
 Марчић Благоје 399
 Маслић Ф. 446
 Маслов Ј. 171
 Masogol Miloš 494
 Матавуљ С. 35, 45, 86, 89
 Matijević Ante 422
 Матић Св. 167, 169, 170, 176, 366, 443, 445
 Matic Tomo 422, 423, 429, 452
 Matičetov Milko 446, 457, 495
 Matković Dušan 475
 Matthews W. K. 352
 Mahek V. 352
 Mahnić Joža 344, 495
 Mahnken Irmgard 463
 Мачуковски В. 484
 Maštrović Vjekoslav 457, 461
 Maštrović Ljubomir 418, 423
 Медаковић Дејан 423
 Medić Ivo 328, 379, 475
 Meze Joža 495
 Meillet A. 350, 378
 Mikalja 256
 Melik Anton 495
 Millet I. 168
 Menandr 227
 Menčetić Š. 249
 Merhar Boris 495
 Merhar Ivanka 496
 Методије 428, 486
 Meško Ksaver 495
 Мијатовић Ст. 67, 91
 Mikalja 243, 244, 251, 451
 Миклошић 207, 219, 224, 167
 Mikuš Radivoj 379
 Миладинов Д. 281
 Миладинов К. 281
 Милановић Бранислав 362, 399
 Милачић Божо 349
 Милетић Б. 148, 315
 Милетич Ј. 214, 220, 224, 225
 Milidragović Milica 412
 Милисавец Ж. 457
 Милећевић М. Б. 72, 85
 Миловановић Божидар 399
 Милојевић М. С. 85, 388, 425
 Милорадовић Ловро 419
 Милошевић Р. 81
 Милутиновић Сима 421
 Milčetić Ivan 423
 Minović Milivoje 438
 Миодраговић И. 94
 Миоч Јелена 438
 Mirambel A. 234
 Мирковић Драгутин 457, 475
 Мирковић Лазар 277, 278, 423
 Миросављевић Владимир 463
 Мисирков К. П. 486, 487, 457, 458
 Митропан Петар 353
 Мићевић Љубо 448
 Мишовић В. М. 362
 Mićović D. 375, 379, 388
 Михаил Митрополит 89
 Михайлов Панче, 483, 484
 Михайловић Божо Ђ. 429
 Михайловић Љилана 371, 379
 Михайловић Љубомир 438, 475
 Михајловић Георгије 424, 461
 Mihalj 421
 Mihanović 424
 Mihevc E[rika] 379
 Mihovilović Ive 475
 Mickjević 445, 446, 449
 Мичатек Ј. А. 290, 291
 Мишић Зоран 349, 412
 Мишковска-Борђевић Оливера 438
 Младенов Ст. 209, 214, 216, 217, 220, 222, 238
 Младеновић Живомир 446
 Mlakar France 495
 Močanin Pavle 438
 Могуш Милан 345, 362, 412
 Мојашевић Милан 446, 447, 475
 Момировић Петар 447
 Mondecar Slavko 412
 Монсарат 411, 413
 Морачић Д. 475
 Mosković Vera 452, 453
 Московљевић Милош С. 315, 366, 452
 Мошпин Владимир 421, 424, 431, 475, 488
 Moškrič T. 403, 491
 Мркаљ Сава 458, 459
 Mukaetov K. 484
 Мулабдић Е. 85, 313
 Mulić Malik 362, 399
 Muljačić Žarko 457
 Munko Zlatko 400, 410
 Muratovski Doksime 452, 488
 Murko Matija 443, 455
 Muser Erna 403
 Мусић 27, 30, 33, 34, 37, 38, 42, 75, 78, 79, 85, 123, 125, 378, 379, 457
 Musulin C. 405, 453
 Muftić Teufik 380
 Muhvić Zlatko 380

- Mušić O. 475
 Мушички Лукијан 461, 279
 Мушкатиновић Јован 87, 303, 440
- Naglič VI[adimir] 495
 Nagu J. 453
 Надлачки Лука 464
 Назечић Салко 344
 Назор В. 79
 Наљешковић 96
 Nametak Alija 400, 401
 Nahtigal Rajko 362, 457, 495
 Недељковић Б. М. 429—430, 447
 Недић Боривоје 393
 Недић Владан 458, 476
 Недић Војо 438
 Недовић Велизар 438
 Ненадовић Н. 74
 Ненадовић Прота Матија 70, 93, 421
 Нешковић Милан 399, 401
 Нешкић Ђорђе 456
 Niederle Lubor 455
 Никанор (новобрдски) 425
 Никифоров С. 117, 125
 Никодим 423
 Николић Берислав М. 313—316, 316—325, 345—498
 Nikolić Radomir 424
 Nikolić Ferdo 412
 Николић Светозар 390, 401, 476
 Novak Vilko 362
 Novak Vlado 458, 493
 Новаковић Бошко 476
 Novaković Novak 438
 Новаковић Реља 424
 Новаковић Стојан 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 61, 89, 277, 291, 405, 450, 485
 Новић Оточанин Јоксим 74, 86, 384
 Нушић Бранислав 25, 90
- Његош П. П. 21, 34, 44, 64, 87, 96, 124, 366, 428
 Њемцова Божена 455
- Облак Ватрослав 217, 457
 Obradović Dositej 243, 273—288
 Obuljen Anica 380
 Одржаков П. В. 284
 Округић Илија-Сремац 384
 Onič Slava 403
 Orbini Mavro 242
 Орфелин Захарије 243, 422
 Osvirk Anton 495
 Оштир 381
- Павешкић С. 453
 Павић Милорад 477
 Павићевић Бранко 424
 Pavičić Stjepan 315, 316—325
 Pavlinović M. 85
- Pavletić Vlatko 412
 Pavlović Bora 433
 Pavlović Božidar 439
 Павловић В. 477
 Павловић Драгољуб 344, 424, 447, 458
 Павловић Ж. 82
 Павловић Љ. 477
 Павловић Миљивој 207—239, 269—272, 290—296, 325—337, 324, 349, 362, 388, 418, 424, 430, 431, 439, 447, 477
 Painter Danka 477
 Pakrinokat 427
 Палмотић 251, 448
 Паломби Артуро 442
 Панић-Суреп М. 447, 448
 Пантелић Душан 447
 Пантић Мирослав 448
 Pandžić Jerko 380
 Папазоглу Фанула 363, 380
 Parthines 270
 Парчић Карло 291, 328, 451
 Pascu 220
 Patačić Aleksandar 423
 Paternù 477
 Паул Х. 24
 Пауловић Роберт 458
 Paulus 269
 Pacheiner Vlasta 490
 Pacheiner France 490
 Pahl Helena 374, 375, 380
 Peić Matko 458
 Пејановић Ђорђе 445, 464—466
 Pellat Charles 380
 Пенев Бојан 273, 275, 281
 Перовић П. 421
 Перовић М. 80
 Petravić Mirko 412
 Петрановић Б. 86, 94
 Petz Vlado 439
 Petz S. 453
 Petre Fran 344, 495
 Петровић А. 87
 Петровић В. 91
 Петровић Коста 464, 477
 Петровић М. 85
 Петровић Настас 328
 Петрушевски М. Д. 363, 381, 488
 Пецо Асим 40, 363, 439, 401, 412, 439, 477
 Пешић-Ненин Р. 448
 Пешић Јован 488
 Пешикан Митар 345, 401, 418
 Pinguentini di Giacomo Giovanni 372, 387
 Pipan Lev 495
 Pirc Vinko 495
 Plinije 211
 Погодин 306
 Pogorelec Breda 477, 495
 Покровски 312

- Поленаковић Харалампје 273—288,
 330, 458, 477, 484, 485, 488
 Poles Janko 478
 Поликарпов Федор 245, 263
 Polinijo Mate 430
 Poljanec Radoslav 413
 Popescu N. 168
 Попов Анђелија 439
 Поповић Александар 478
 Popović Bogdan 90, 458
 Popović Božidar 478
 Popović Bruno 458
 Popović Vera 403
 Поповић Даничар Ђорђе 460
 Поповић Душан Ј. 424, 464
 Поповић Ђ. 292
 Popović Đorđe 415
 Поповић Иван 346, 365, 381, 388—390,
 418, 429, 430, 431, 465, 478
 Поповић Миодраг 478
 Поповић Павле 273
 Popović Slobodan 349
 Popović Svetko 365
 Попович Рајно 284
 Porphyrogenet 211
 Posavec Ančka 461
 Posilović 320
 Поспелов Н. С. 21—27, 30, 31, 39,
 43, 44, 47, 48
 Потебња 116, 125
 Potokar Tone 413
 Потпарић Чедомир 465
 Правдин А. Б. 154
 Predan Drago 493
 Предић Св. 365, 402, 443, 476
 Pribić Nikola 478
 Prodić Vicko 377
 Прокопије 353, 361
 Prpinić Branimir 439
 Protić Žarko D. 461
 Протић И. 89
 Prpić Tomislav 353
 Ptolom(ej) 211
 Пулески Горго 457, 489
 Pušcarij J. 209
 Putaneč Valentin 381, 382, 453
 Пушкин А. С. 410

 Рабреновић Савић 440
 Радаковић Ст. 91
 Раденић Андрија 478
 Radenković-Mihajlović Mileva 453
 Radivojević Milan 440
 Radić D. 443
 Radnić 320
 Радовић Босиљка 365
 Радојчић Ђорђе Сп. 167—176, 265—
 268, 421, 425, 426, 474, 478
 Радојчић Никола ♂—63, 426, 431, 458
 Радојчић С. 444

 Радонић Јован 92, 465
 Радоша Звонко 478
 Радуловић Јован 365, 402, 418, 448, 478
 Радуловић Радојка 478
 Rajić Jovan 243, 279
 Рајнер Југослав 411, 413
 Rajčević Dubrovčanin Stjepan 460
 Ракић Вићентије 422
 Ракић Војин 353
 Ракићевић Томислав 465
 Рамо Ш. 377
 Ramovš F. 315, 457
 Раму Освалдо 426
 Ratković Milan 459
 Ratnik Viktor 453
 Раџин Коста 483, 488
 Rackov Ivanka 479
 Rem Vladimir 433
 Рељковић 73
 Rešetar Milan 214, 231, 324, 325, 373,
 417, 418
 Ribarić Jelka 443
 Рибарић [Јосип] 214, 219, 235
 Рибникова М. 311
 Rigler Jakob 495
 Riza Selman 350, 382
 Ристић Милован 459
 Ристић Ј. 80
 Ристић Светомир 82, 83, 292, 293,
 326, 402
 Ристовић Љубиша 389
 Ристовски Блаже 280
 Ritig Svetozar 459
 Rogić Pavle 365, 402, 413, 453, 459
 Rozwadowski J. 132, 217
 Roić Juraj 353
 Roques Mario 375, 377
 Rončević N. 366
 Rosandić Dragutin 440
 Руварац Д. 273, 277
 Руварац Иларион 168, 456
 Rudež Jožef 459
 R[udolf] B[ranko] 495
 Ружичић Гојко 315
 Rupel Mirko 490, 496
 Русић Бранислав 366

 Sabadoš Dionizije 376, 382
 Сава [Немањин] 425
 Сава Хиландарац 266
 Sadar Vinko 494
 Садовников 311
 Sallil Kollgecil 382
 Saliu Nijazi 382
 Сантарели Марио 442
 Салтиков-Шчедрин 309
 Самарџић Радован 448
 Сандфелд Кр. 207, 208, 220—222, 224—
 228, 235, 236, 239

- Сапнеха Александар 421
 Sapir E. 351
 Сапиро В. 352
 Сапфо 382
 (De) Saussure 1, 350
 Сахаров П. 306
 Svoljšak Janez 496
 Север М. 413
 Sevket 371
 Sekelj Antonije 453, 479
 Sekulić Isodora 91, 347, 350, 352, 409, 413
 Selmanović Alija 402, 413
 Senić Nada 345, 413
 Servantes M. 415
 Sertić Mira 382
 Setschkareff Vsev. 433
 Сеферовић Нусет 413
 Сијарић 411, 433
 Сижирин Шафир 382
 Simeon Rikard 350, 413, 434, 440
 Симић Ненад 79, 315, 448
 Симић Р. 459
 Simonić Ivan 496
 Симоновић М. 479
 Синдик И[илија] 366
 Sinkovich Branimir 480
 Сирјанин Исак 279
 Sironić Milivoj 376, 382, 461
 Skvadrović 427
 Skendi Stavro 388
 Скерлић Ј. 279, 280, 286
 Skok Petar 207, 208, 212—215, 218, 219, 226, 231, 235, 237, 238, 272, 333, 337, 366, 402, 403, 418, 454—456, 459
 Sköld H. 315
 Славејков П. Р. 284, 487
 Sławski Franciszek 352
 Сладојевић Петар 21, 27, 30, 99, 345—498
 Slamnig Ivan 414, 431, 432, 480, 482
 Slodnjak Anton 344, 459, 495
 Slokan France 494, 496
 Smailović Ismet 414
 Smerdel Ton 382
 Smerdu Franjo 496
 Smičiklas Dane 220, 376, 383
 Smolej Viktor 403, 480
 Сњегирјев М. 306
 Соболев А. И. 303
 Sova Matej 448
 Sovrè Anton 350, 454
 Сократ 281
 Соловјев Александар 56, 426
 Сороколетов Ф. П. 297
 Spalatin Leonardo 350, 402, 453
 Спасов Александар 488
 Spilar Franc 496
 Spitzer Leo 351
 Сремац Ст. 35, 68, 76, 79, 82, 89, 92
 Стаматовски Трајко 286, 488, 489
 Stanarević Dušanka 440
 Stanek Leopold 496
 Stanislav. J. 198, 200, 201
 Станић Милија 350, 366, 402, 403, 412, 414, 431, 480
 Станковић Борисав 41, 439
 Stanovnik Janez 366
 Станојевић Глигор 465
 Станојевић Љиљана 383
 Стевановић Михаило 19—48, 315, 341, 391, 399, 401, 403—405, 407, 411, 414—416, 421
 Stevanović V. M. 414
 Стевовић Игрутин 397, 405
 Стевовић Ј. Н. 328
 Стејин-Полењаковић Радмила Х. 464
 Stjepanov Stjepan 448
 Стефановић Д. А. 480
 Стефановић Живко 405
 Stieber Zdzislaw 353
 Stila Adam 243
 Stipčević Nikša 350, 415
 Стоилов А. П. 280
 Стојановић Љубомир 35, 36, 167, 267, 405
 Стојанчевић Владимир 465
 Стојић В. 73
 Стојићевић А. 21, 30, 47
 Стојковић Атанасије 428
 Stojković Marijan 405, 418, 453
 Стојнић Миља 406
 Стојанов Маньо 280
 Strabon 211
 Стратимировић 307, 429
 Strahuljak M. 480
 Strgačić Ante M. 431, 459
 Строгал Рудолф 84, 446
 Struna Lavoslav 496, 497
 Stulli 88, 241—268
 Stupica Anton 493—494
 Суботин Стојан 446, 449, 480
 Суботић Ј. 80
 Suić Mate 465
 Сундечић Ј. 69
 Suhadolnik Stane 496
 Scott Walter 376
 Сырку П. А. 168
 Табак Јосип 406, 415
 Tani 383, 384
 Тарановски Кирил 353, 432, 480
 Tarlecki Metodije 244
 Таховски Анастас Г. 384, 389, 489
 Тацит 348
 Teza Emilio 427
 Теџак Стјепан 415, 440
 Tentor Mate 456
 Теодосије (биограф) 425, 426, 458
 Теодосије Хиландарац 431, 458

- Теоцоки 279, 280
 Терзић Б. 406
 Tesnière Lucien 456
 Тимко Онуфриј 353
 Тимофеј 267
 Tiranli Fazil 377
 Тодоров Цв. 186
 Тодоровић-Банковић Олга 345—498
 Толстој Дим. 306
 Толстой И. И. 290—296
 Толстој Л. 309
 Томандл Миховил 465
 Tomašević Vaso 350, 366
 Tomines Ivan 497
 Томић Јован 68
 Tomić Josip 415
 Томић Персида 467
 Tomljenović Zorka 453
 Tomšić France 390, 494, 496—498
 Topličin Ivan 440
 Topličin Stjepko 440
 Тохоль Сава 440, 481
 Точанац Василије 449
 Тошев Крум 344, 489
 Traven Anton 498
 Travinić Rudolf 481
 Трајковић Драгољуб 449
 Traljić Seid M. 426
 Trdina Silva 498
 Тривунац М. 226
 Трифуновић Ђорђе 481
 Трифуновски Јован Ф. 466
 Троицки С. 426—427, 431
 Trubetzkoy N. S. 390
 Terčak Stane 493
 Tunkl Antun 459
 Turgenjev I. S. 438
 Таџи Hilmi 372, 384
 Тумieniecki Kazimierz 352
- Белап Лазар 459
 Бишико И. 94
 Бишико Петар 379
 Бирковић Сима 427
 Бирило [Константин] 428, 455, 486
 Бопић Б. 26
 Ђоровић Владимир 316
 Ђоровић Св. 80, 84
 Ђосић Б. 87
 Ђосић Добрица 409—411, 433
 Ђук Душан 476
 Curić Hajrudin 427
 Ђурчин Милан 432, 444
- Угољини Л. М. 377
 Угринова Рада 345—498
 Ude Lojze 498
 Ујчић Витомир 478, 481
 Ујчић Тугомил 441, 478, 481
 Уљенов 123
- Unbegaun O. 447
 Urbany Marijan 453
 Урошевић Анастасије 466
 Uršič Milena 459
 Ушлик Раде 367, 384
- Fancev Franjo 427
 Фарчић Антоније П. 466
 Фетер Е. 211
 Fenillerat Alber 431
 Фехми Алија 385
 Филин 300
 Филиповић Божидар 481
 Филиповић Миленко С. 168, 367, 448, 449, 467
 Filipović Rudolf 353, 374, 384, 450, 452—454
 Филиповски Илија 483
 Finžgar Nada 403
 Finžgar Fjranč C. 367
 Finko Božidar 367, 389, 431, 443, 453, 459, 481
 Finka Nikola 453
 Flaker Aleksandar 481
 Флашар Мирон 345—498
 Флориски Тимотеј 49, 50, 54—57, 60—63
 Флоршиц Јосип 405
 Foretić Vinko 431, 467
 Forentić Dinko 481
 Fortis Alberto 457
 Frangeš Ivo 342, 351, 415
 Francev B. A. 50, 51, 63
 Франчић Вилим 407
 Frol 406
 Фрушчић Винко 442
- Habelić Juraj 243, 251
 Hadrovics L. 361
 Halas František 352, 446
 Halimi Kadri 385, 386, 389
 Halm S. 283, 285
 Hamm Josip 323, 325, 333—337, 390, 406, 415—419, 432, 453
 Handžić A. 386
 Хардман 376
 Hadži Dušan 386
 Хаџибеговић Хамид 386
 Хаџић Вера 441
 Hašek Jaroslav 411
 Хердер 376
 Herkov Zlatko 453
 Hesihius 363, 369
 Heuser Fritz 371, 372
 Hirtz Miroslav 453
 Хјелмслев 158
 Ховенберг Х. 368
 Howrorth R. H. 378
 Homer 378, 384, 444, 491
 Hondl Stanko 368

- Нону Н. С. 371
 Норације 420
 Noretzky 387
 Хоровиц Александар 368
 Horovic Ignac 453
 Hörmann 271
 Hofer Balent 481
 Hofmann J. B. 373
 Храбак Богумил 368, 449
 Храбар (Црноризац) 486
 Hrašte Mate 313—316, 333, 337, 343,
 345—498
 Hribernik Franc 493
 Hubschmid Johannes 354
 Hujer Oldřich 352
 Hurm Antun 383, 387
- Calepini Ambrosius 243
 Cankar Ivan 495
 Capidan 212
 Цвијић Јован 323, 324
 Cvitan Anka 441
 Cvitanović Vladislav 431, 482
 Sekić Nada 482
 Cerovac Tomo 441
 Цетинео Анте 426
 Cindrić Pavao 407
 Cini Luigi 427
 Цицерон 271, 379
 Цонев Б. 277, 284
 Препајац Љ. 462
 Cronia Arturo 427, 457, 490
 Cusani Francesko 353
- Čale Frano 416, 433, 460, 482
 Čelar Josip 407
 Челебија Евлија 420
 Čermelj Lavo 387
 Černić Mirko 491, 495
 Черных П. 352
 Чета Антон 345—498
 Чичеров В. 303, 304
 Сор Војан 368—370
 Чочков Хр. 281
 Čremošnik Gregor 427
 Čubelić Tvrtko 344, 441
- Чаковић Вукоман 448, 449
 Чамбазов Клите 282
 Džami 382
- Цикески Александар 489
 Цинот Јордан Хаџи Константинов 278—
 282, 288
- Шабановић Хазим 420, 462
 Šavli Ivan 387
 Шајн 312
 Шандаров И. А. 283
 Шапкарев Кузман 216, 220, 227, 281, 484
 Шапчанин М. 92
 Шаулић Аница 303—313, 449
 Шаулић Јелена 449, 460
 Шаулић Новица 448, 449
 Шафарик Павле Јосиф 49—52, 54, 461
 Шахинпашинић Шахин 294
 Шахматов А. А. 131, 352
 Šašci J. 370, 387
 Švelec Franjo 433
 Шекспир Вилијам 393, 431
 Šenoa August 41, 71—73, 411
 Šerić Ante 416, 428, 431
 Шеровић Петар Д. 427, 467
 Šidak Jaroslav 427
 Šimenc Ivan 497
 Шимић Станислав 349, 351
 Šifrer Jože 497
 Шишков Ст. Н. 220
 Škrlić Stanko 460
 Škreb Zdenko 351, 433
 Шкриванић Гавро А. 370
 Šlivarić Aleksandar 467, 482
 Šmaus Alois 285, 387, 388, 446, 449
 Шобић Јерина 370
 Šovari Roman 453, 454
 Шокчевић 458
 Шолохов М. 303, 309
 Šoljan Antun 416, 454, 482
 Шоптрајанов Горѓи 282
 Шоћ П. 454
 Штајнбек Џон 413
 Штал 23
 Štefanić Vjekoslav 390, 427, 431
 Штокмар М. П. 353
 Штрекељ 445
 Šulek Bogosav 451, 456
 Шурмин Ђуро 71, 80, 81, 84, 88, 273
 Шухарт 207, 221
 Шуфлај 223
 Shita Vehap 383
 Schütz Julius Franz 444

